

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANASYON MERKEZİ

KIRGIZLARIN KÜÇÜK DESTANI
ER TABILDI

(İnceleme ve Transkripsiyon)

I

108673

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan :

MİRLAN NAMATOV

108673

Tez danışmanı

Prof. Dr. Fikret Türkmen

İZMİR - Bornova

İÇİNDEKİLER

Sayfa N o

ÖNSÖZ	I
KISALTMALAR.....	V
GİRİŞ.....	1
I. Destan ve Kırgızistan'da Destan çalışmaları.....	1
1) Kırgızistan'da	4
2) Dünyada	6
3) Türkiye'de.....	7
II. Kırgız epik geleneği ve Er Tabıldı Destanı :	8
a) Kırgız epik geleneği	8
b) Er Tabıldı Destanı ile ilgili çalışmalar	13
III Er Tabıldı Destanının özeti1	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ER TABILDI DESTANI İLE İLGİLİ PROBLEMLER.....	17
I.Er Tabıldı Destanı'nın coğrafyası.....	17
II. Manas ve Er Tabıldı20	

İKİNCİ BÖLÜM

ER TABILDI DESTANINDAKİ YER ALAN KAHRAMANLAR

VE ÖZELLİKLERİ.....	32
I.Destanın Baş Kahramanı Er Tabıldı	35
a . Fizikî Yönü.....	35
b. Sosyal Yönü.....	37
c. Psikolojik Yönü	38

II. Er Tabıldı Destanındaki Diğer Kahramanlar.....	40
1.Erkek Kahramanlar	40
Olumlu Kahramanlar :	
a.Ermankan.....	40
b.Usta Aksakal.....	42
c.Eldiyar ve Ermek.....	43
d.Şayımbet	47
e.Kırk yiğit.....	47
Olumsuz Kahramanlar :	
a.Kudaynazar	48
b.Çalkalmak.....	45
c.Altıbay	50
2.Kadın Kahramanlar :	
a.Ağaça.....	50
b.Kardıgaç.....	52
c. Çaçıkey.....	53
d. Çalkalmak kızı Torkobek	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ER TABILDI İLE OGUZ HAN ARASINDAKİ

ORTAK MOTİFLER VE UNSURLAR..... 57

Hazırlık Epizodu..... 63

A. Aile Hakkında Bilgiler..... 64

a. Zaman..... 64

b. Yer..... 65

c. Sosyal Statü Ve Çocuksuzluk 66

B. Kahraman Hakkında Bilgiler	71
a. Doğum	71
b. Ad verme	73
c. Eğitim	75
II. Macera Epizodu	75
a. Ermankan'ın Yas Töreni	75
b. Kudaynazar ve Çalkamak'ın Saldırısı	77
c. Er Tıbildı'nın Yaralanması	78
d. Er Tabıldı'nın Yaralanması ve Kırk Yiğidinden Ayrılması	78
e. Er Tabıldı'nın Dönüşü ve Kudaynazar İle Altıbay'ı Cezalandırılması	79
III Mutlu Son	
a. Çalkamak'ın Ölümü ve Eldiyar'ın Evlenmesi	79
b. Kalmuklar'ın Karaganlar'a Katılması	79
2. Er Tabıldı Destanındaki Önemli Motifler	80
a. Fal Motifi	80
b. Yağmur Yağdırma.....	82
c. Kırk Sayısı.....	84
d. Kurt Motifi	86
IV. BÖLÜM	
METİNLER	
A. Kırgızca Transkripsiyon	1-584
B. Türkiye Türkçesi.....	1-583
Sonuç.....	584
Bibliyografya	588
Özet	

ÖNSÖZ

Kırgızlar Orta Asyada yaşayan en eski Türk boylarından biridir. Bunların kültürlerinde destani eserler , daha doğrusu sözlü gelenekle yaratılmış eserleri çok büyük önem taşımaktadır. Özellikle W.Radloff bu konuyu geçen yüzyılda şöyle ifade etmektedir:

“ Türk boylarından Yenisey ırmağı kenarında Min-Suu (Minusin Tatarlar'ı ve Hakaslar) ve Abakan Tatarlar'ında , ayrıca da Kara-Kırgızlar'da destanlara olaganüstü saygı gösterildiğini görmüştüm. “¹ Aynı şekilde 1849 yılı Rus idare Müdürlerinden G.Franel'in tanzim ettiği raporda ” Kırgızlar'ın bir sanatçının anlattığı ve ne olduğunu bilmediği bir şeyi , büyük bir saygıyla günlerce dinlediklerini , bunun ne demek olduğunu , Moskova tarafından araştırması gerektiğini²“ yazar.

Bütün bunlar , bu zamana kadar pek çok bilim adamının da belirttiği gibi , Kırgızlar'da sözlü kültürün önemini göstermektedir. Sözlü kültür içinde de Manas Destanı başta olmak üzere , zengin bir destan kültürü bulunmaktadır.

Destanların incelenmesi , Kırgızlar'ın ve bütün Türk boylarının sosyo-kültürel yapılarını ve epik geleneklerini anlamak için birinci derecede önem taşımaktadır.

Bu epik gelenek içinde sayıları 50 aşan destanları Kırgız hayatının tarihinin aynası gibidir. Büyük çoğunluğu Manas zincirine bağlı olarak gelişen destan geleneği , diğer milletlerde olduğu gibi Kahramanlık ---- Kahramanlık -----Aşk-----Aşk çizgisini takip etmiştir.

İnceleme konumuz olan Er Tabıldı Destanı Manas'ın tesirinde teşekkül etmiş , Kırgız-Kazaklar'la Kalmuklar arasındaki mücadeleyi konu edinen bir destandır. Manas'taki “ Kökötöy'ün Aşısı “ epizodu ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Kökötöy'ün Aşısı'nda Bokmurun , babasının ölümünde bütün çevre kabileleri ve milletleri davet ederek yemek verir. Er Tabıldı Destanında da Er Tabıldı yemek

¹ Barthold . Soçinenie T.II Ç.I (Makaleler C.II) M . 1963

² Abdulkadir İnan : Manas Destanı Üzerinde Notlar , Makaleler ve İncelemeler I. Ankara 1987 s.158

vermektedir. Bu yemek her iki destanda da savaşın başlangıcı olmaktadır. Kırgızlar'ın arasında

Kökötöydün Aşı

Çon soğuştun başı

(Kökötöy'ün Aşı , büyük savaşın başı)

sözü kalıp-söz olarak halen kullanılmaktadır.

Er Tabıldı'da Kalmuklar'la yapılan savaşlar anlatılmakta , zayıflanan Kalmuklar'a Çinliler'in hücum edip onları yok etmek istemesi anlatılmaktadır. Sonunda Çinli'lerin soykırım yapmaları üzerine daha önce düşman olarak savaştıkları Kırgızlar'a sığınmaktadırlar.³

Er Tabıldı Destanı XVII yy.daki bu olayların anlatımıdır. Muhtemelen de olayların yön mücadelelerini konu edinmiş bir kahramanlık destanıdır.

Bu destan üzerinde ilk defa 1923 yılı K.Miftakov Dıykanbay oğlu Irisbay , Şapak Musayev . İsak Boşkoev gibi destancılardan bir derleme yapmış , daha sonra uzun bir süre bu konu üzerinde durulmamıştır.⁴

Biz çalışmamızı metin tesbitini yaptıktan sonra üç bölüm olarak planladık.

Birinci Bölüm'de , destanın coğrafyası ve çevresi üzerinde durulmuştur. Orta Asya'daki Türk boylarının tarihi kaderleri de bu coğrafya ile yakından ilgilidir. Yer adları (toponomi) , tarihi göç yolları ve bunların milletin sosyo-kültürel hayatlarındaki izleri ile tarihi tabakaların destana yansımaları araştırılmıştır.

Er Tabıldı destandaki olayların geçtiği coğrafya Kırgız ve Kazaklar'ın en kanlı çatışmalar yaşadığı coğrafyadır. Komşu göçebe halkların (Juan-Juanlar , Kalmuklar, Moğol ve Mançur boyların) saldırıları Kırgızlar'ın sosyo-kültürel gelişmeleri engelleyen en önemli olaylar olmuştur. Bu tarihi olayları aksettiren destanların incelenmesi ortak dilin , kültürün , tarihin ve kaderlerinin ortaya konmasında hayati öneme haizdir.

³ Çin Kalmuk savaşı xvii yy.da olmuş tarihi bir savaştır.Çinliler bu savaşta Kalmuklar'a vahşice saldırmışlar, bir ay içinde bir milyondan fazla Kalmuk'u öldürmüşlerdir. Bkz. Zlatkin İ.Y. İstoriya Djungarskogo Hanstva M.1964

⁴ Miftahov K .Folklornie Zapisi (Folklor Denemeler) Rukopisnie Fondı NAN KR. İnv. N235

İkinci Bölüm`de destanda adı geçen kahramanların sosyal , psikolojik ve fiziki özellikleri üzerinde durulmuştur. Böylece destan tiplerinin topluma olan ilişkileri , onlar hakkında toplumda ortaya çıkan bakış ve inançlar. Destan kahramanlarının fizik yapılarının önemi gibi konular üzerinde durulmuştur.

Üçüncü ve Son Bölümü`nde ise Er Tabıldı ile Oğuz Kağanı destanı arasındaki paralellikler ortaya çıkarılmış ; bu paralellikler epizot ve motif karşılaştırılması yapılarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

Tezin inceleme kısmından sonra , tez konusu olan Er Tabıldı Destanının Kırgız Türkçe'sinin transkripsiyonu ile Türkiye Türkçe'sine aktarılmış metni verilmiştir. Çalışma , Kırgız destanları ve Kırgız epik geleneği hakkında geniş bir bibliyografya ile tamamlanmaktadır.

Doktora Tezimin konusunun seçilmesinde, destanın temel prensiplerin tespitinde ve bütün çalışmam süresince gönül verdiğim Türkiye ve Türk dünyası arasındaki kültürel bütünlüğü sağlamada az da olsa katkıda bulunabildiysem kendimi mutlu sayacağım.

Tezimin konu seçiminden sonuna kadar , beni cesaretlendiren , sağladığı maddî ve manevî destekle çalışmamı yönlendiren , karşılaştığım problemlerde yol göstericiliğinden daima faydalandığım Hocam **Prof. Dr. Fikret Türkmen'e** şükranlarımı sunarım.

Çalışmalarımın sırasında her zaman yanımda olan Hocam Doç.Dr. Nerin Köse'ye ve Doç.Dr. Metin Ekici'ye de ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Burada isimlerimi saymadığım Türkiye ve Kırgızistan'daki pek çok hocam ve arkadaşlarımın her zaman yardımlarımını gördüm. Onlara da da teşekkür etmek istiyorum. Özellikle her yanına gittiğimde bana yeni bir tavsiyede bulunan ve malzeme veren merhum Prof. Karboz Dıykanov'u burada saygıyla anıyor ve Allahtan rahmet diliyorum.

Mirlan Namatov

İzmir-2001

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser.

a.g.m.: Adı geçen makale

Akt.: Aktaran

Bkz.: Bakınız

C.: Cilt

Haz.: Hazırlayan

Matb.: Matbaası

No.: Numara

S.: Sayı

s.: Sayfa

TDK.: Türk Dili Kurumu

TTK.: Türk Tarih Kurumu

AN.USSR.: Sovyetler Birliği Bilim Akademisi

NAN KR Krgız Cumhuriyeti Ulusal Bilim Akademisi

Yay.: Yayınlar.

GİRİŞ

Destan ve Kırgızistan'da Destan çalışmaları

En eski Türk boylarının birisi Kırgızlar zengin bir halk edebiyatına sahiptir. Özellikle destanlar Kırgız edebiyatında özel bir yer işgal etmektedir. Kuşaktan kuşağa milletin kaderini iyi veya kötü yönde değiştiren olayları anlatan destanlar , epik gelenekler ve kanunlar çerçevesinde gelişerek halkın geçmişini zengin bir şekilde tasvir ederler.

Destan terimi Türkçe'ye Farsça'dan " Efsane , mesel ve hikâyet-i güzesteğan " anlamında kullanılan " dastan " kelimesinden , ses ve anlam değişikliğiyle girmiştir. Bu kelimenin Türk boyları arasında ilk defa ne zaman kullanıldığı bilinmemektedir. Fakat muhtemelen Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra kullanmaya başlanmıştır⁵

" Dastan " a Ahmet Vefik Paşa⁶ "Manzum hikâye ", Ebuzziya Tevfik⁷ "Kıssa , hikâye , ekseriya manzum olan kıssa , vak'a ", Mehmet Salahî⁸ "Kıssa , hikâye , masal ", Ali Seydî⁹ "Hikâye , kıssa ", Şemseddin Sami¹⁰ "A.Hikâye ,masal , sergüzeşt , B. Bir vak'a hali hikâye eden amiyâne manzume ", Muallim Naci¹¹ "Kıssa , hikâye , masal " karşılığın vermişlerdir. Bu kelime Azerî , Başkort , Kazak , Özbek , Tatar ve Türkmen boylarında " Dastan ve epos " ,Uygurlarda "Rivayat , dastan " olarak yer almaktadır. Bu türe Kırgızlarda "Comok ve ır " , Yakutlarda "Olonho" denmektedir.¹²

Orta Asya Türkleri arasında da "destan " kelimesi Anadolu'da olduğu gibi İslamiyetin etkisi sonucu kullanılmaya başlanmıştır. Destan kavramı ile ilgili olarak Şükrü Elçin " Destanların bir boyun veya bir milletin hayatında , tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra , nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı ürünleri olduğunu, bu anonim ürünlerin , sözlü geleneğe bağlı bulunduğunu " belirtmektedir. Destanlar " zaman ve mekan içinde toplumun iradesini ellerinde tutan kahraman-bilge

⁵ Şükrü Elçin ; "Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu ," Halk Edebiyatına Giriş , Ankara .1986 . ss 144-145

⁶ Ahmet Vefik: Lehçe-i Osmanî , s 1108

⁷ Ebuzziya Tevfik: Lugat-ı Ebuzziya , s 472

⁸ Mehmet Salahî : Kamus-ı Osmanî , s351

⁹ Ali Seydî: Resimli Kamus-Osmanî,s351

¹⁰ Şemseddin Sami: Kamus-ıTürkî ,s 598

¹¹ Muallim Naci :Lugat-i Naci , s 472

¹² Şükrü Elçin : " Halk Edebiyatına Giriş " 1.Baskı , s.239-141

şahsiyetlerin menkabeve ve hakikî hayatları etrafında oluşmuş , uzun ve didaktik hikâyelerdir şeklinde tanımlamaktadır.¹³ Destan , kendisi mitolojik kaynaktan ortaya çıkmasına rağmen , o mitolojiyi ve dini çiğneyerek geçer . Önemli olan da budur. Bu, bütün halk destanlarının gelişmesinin yoludur, fakat her destan bu yolu kendi yöntemiyle geçmektedir. Destanlar gelişmesi dünyanın jeolojik gelişmelerine benzemektedir. “¹⁴

Destanların milletin mâneviyatından , ruhundan , tarihî ve estetik varlığından kendi kendine doğmuş ortak verimler olduğu belirtilmekte ¹⁵ ve milletlerin din , fazilet , Milli kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleri olarak tanınmaktadır ¹⁶ . Destanların eski zamanlarda milletlerin başından geçen hadiselerin , halk dilinde edebî bir şekil almasıyla oluşan türlerdir. Destanların yazıya geçinceye kadar geçirdiği merhaleleler hakkında Z.Velidi Togan'ın görüşleri genel olarak kabul görmektedir.¹⁷

Kırgızlar, Türk boyları arasında , Orta Asya'nın değişik bölgelerinde yaşamış en eski boylardan biridir. Çin kaynakları , onların , M.Ö. 201 yılından beri Gekün adıyla bilindiğini göstermektedir. Daha sonraki yüzyıllarda bu isim , Gengün , Kigu , Hegu ve Giegu şeklinde değişiklik göstermektedir. Kırgızlar bu dönemlerde Yenisey vadisinde ve Sayan dağlarında yaşamakta idiler.¹⁸

Daha sonra Hunlar bu toprakları almışlar , Kırgızlar isyan ederek VI. Yüzyılda bu bölgede devletlerini kurmuşlardır . Kırgızlar , VII. ve VIII. Yüzyıllarda Göktürk devletine tabi olmuşlar , hatta Kırgız hanı Bars Bey , Göktürk hakanı Bilge Kagan'ın kızkardeşiyle evlenmiş , damat olmuş , sonra da isyan ettiği için öldürülmüştür.

Orhun Kitabelerinde , bahsedilen isyanlar ve iç savaşlar bu mücadeleler olmalıdır. ¹⁹ Göktürklerin yıkılmasından sonra Uygurlar duruma hakim olurlar , Kırgızlar 840 yılına kadar bunlara bağlı olarak yaşarlar. Kırgızlar , Uygur devletini yıktıktan sonra , Kırgız Devletini kurarlar²⁰ . Bu dönemde değişik bölgelerde yaşayan Kırgız kabileleri , Tanrı dağları ,Talas , Isık -Köl ve Pamir dağlarının yamaçlarına yerleşirler. Yenisey'deki Kırgızlar ise küçük beylikler halinde Rus istilasına kadar , varlıklarını devam ettirdiler.

¹³ Şükrü Eiçin ; “Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu ,” Halk Edebiyatına Giriş . Ankara .1986 . ss 144-145

¹⁴ Propp V.J “ .Folklor İ Deystvitelnost : İzbrannie Statyi.” (Folklor ve Gerçek : Seçilmiş Makaleler) M. 1976 , 315-b

¹⁵ Köprülü F., “ Türk Edebiyatı Tarihi ” 3 Baskı s 41

¹⁶ Nihat Sami Banharlı:” Resimli Türk Edebiyatı Tarihi” C .1s.1

¹⁷ Nihal Atsız: “ Türk Edebiyatı Tarihi.” s 9

¹⁸ Türkmen T.” Manas Destanı Üzerinde İncelemeler “. Ankara 1995 s.3

¹⁹ Türkmen T. a.g.e.. s 4

Tanrı dağlarına yerleşen Kırgızlar , Cengiz istilası başlayınca (XIII. yüzyıl) Altay ve İrtiş nehirlerinin vadilerine yerleşirler ve XV. Yüzyılın sonuna kadar bölgeye hakim olan Cengiz'in oğulları : Cuci , Çagatay ve Moğollara bağlı olarak yaşarlar.XVI yüzyılda Mogol devleti yıkılınca bugünkü Alatoo (Aladağ) bölgesine yerleşirler.²¹ Moğol boyları ileride Türk boyları içerisinde eriyip kaybolurlar.

XVII.-XVIII. yüzyılların başında Kalmuklar, Kırgız-Kazak topraklarına sürekli saldırıda bulundular. Moğol kabilesi olan Oyrotlar , Kalmuk , Jungar , Ölot olarak da tarihte geçmektedir. Oyrotlarla olan ölüm - kalım savaşı Manas destanı başta olmak üzere , tüm Kırgız-Kazak ve hatta Özbek destanlarında yansıtılmıştır. Manas , Semetey , Seytek , Er Tabıldı destanlardaki epik düşmanlar olarak Kalmuklar yer almaktadır. “ Derben Oyrot ” (Dört Oyrot) adlı Kalmuk Devleti İdil'e kadar uzanmıştı. Kırgız-Kazaklar bunlara karşı birleşerek senelerce mücadele etmişler ve galib gelmişlerdir. Bu mücadelede Kırgız - Kazakların insan kaynağı tükenme sınırına kadar gelmişti²²

İşte bu tarih boyutunda destanlar Kırgız ve diğer Türk boylarının tarihleri , hayat tarzları , felsefeleri , dünyaya bakışları yansıtılmaktadır. Destanlar -masal , tarih, etnografik değer , örf , âdet , hayâl ve din , yani hayatın bir ansiklopedisi sayılmaktadır²³

Kırgız destanları farklı dönemlerin izlerini taşımaktadır ve uzun zaman içerisinde epik eser olarak değerini koruyabilmiştir.²⁴

Manas Destanı , insan hafızasının bir bütün halinde saklayarak günümüze aktardığı en büyük eserlerden biridir. Üstelik çeşitli baskılara ve zorluklara rağmen , Kırgızlar bu eseri kutsal bir emanet olarak kabul ederek zenginleştirmeyi de başarmışlardır .²⁵

Folklor hadiselerinde otomatiklik , yani kendi kendine , tabii olarak oluşma doğal özelliğidir. Tarihî , edebî ve sanat açısından zengin ve mükemmel destan ancak belirli safhalardan geçerek olur. Bu safhalar şunlardır :

1. Öncelikle destanın oluşmasına tabii olarak meyilli bir millet veya boy, çeşitli devirlerde zihinlerini meşgul eden olaylar , maceralı bir toplum hayatı veya heyecan verici dinî , tabii

²⁰ Kızırbayeva R. “ Genezis Eposa Manas ” (Manas Destanı'nın Kökleri) Frunze 1980 s 41

²¹ Türkmen F.a.e.g..s 4

²² Ömürbekov T. , T.Çoroev T. “ Kırgızdardın Cana Kırgızstandın Canı Doordogu Tarihi” (Kırgız Ve Kırgızlar'ın XVII-XX yy. Tarihi) Bişkek 1995 s 41

²³ Aytmatov Ç.“ Mera Jizni-Mera Vremeni “ (M: Hayat Zamanla Ölçelir) İzvestiya ,1972.30.12 12

²⁴ Sıdıkbekov T.”O Narodnosi Poemi Semetey. Kirgizskiy Geroičeskiy Epos “ Manas” (Semetey -Halkın Destanıdır. Kırgız Kahraman Destanı Manas Kitabında) izd-vo AN SSSR.1961 M:

²⁵ Türkmen F. a.e.g..s.4

ve siyasi olaylar ve bütün bunlar , o toplumun halk şairleri tarafından irili ufaklı destan parçaları halinde dile getirilir.

2. Daha sonraki devirlerde . bütün milleti ilgilendiren yeni büyük sarsıntılar geçince , bu son büyük olayın etrafında eski destan hatıraları toplanmaya başlar.
3. Üçüncü safhada toplumun bir bölümü , yüksek bir medeniyet seviyesine kadar yükselir. Bu devirde , aydın bir halk şairi , millet fertlerinin zihinlerinde bir bütün şeklini almaya başlayan milli destanı . belirli bir plan dahilinde tertip ve tanzim ederek ona yazılı bir şekil verir.²⁶

Kırgızistan'da destan çalışmaları 4 döneme ayrılabilir .

Kırgızistan'da : Kırgız halkının milli mücadelesini yansıtan destanlar en zor günlerde milletin özgürlük ve ümitlerinin sönmeye izin vermemişlerdir. Kırgız destanlarının temeli olan "Manas" destanı ilk defa XVI . yüzyılın başında Fergana Vadisinin o zamanlardaki önemli şehirlerden biri olan Ahsikent'te tespit edilmiş. " Macmau't Tevarih " adlı eserde "Manas" destanının bazı kahramanları , hadiseleri ve Kırgızların şecerelerinden ilk defa kağıda kaydedilmiş. Eser Seyf ad-Din Ahsikenti'nindir ve Farsça yazılmıştır. Günümüze kadar eserin üç nüshası ulaşmıştır. İki St. Peterburg'da . Tagircanov, V.Romodin gibi bilimadamları tarafından bulunup, araştırılmıştır. Kırgızistan'ın Yeni-Yol ilinden bulunan üçüncü nüshası Kırgız İlimler Akademisi Arşivinde bulunmaktadır.²⁷

Kırgızistan'da folklor araştırmaları XIX asrın ikinci yarısında başlamıştır. Manas Destanı hakkında ise Türkoloji dünyası , ancak geçen yüzyılın ikinci yarısında haberdar olmuştur. Abdülkadir İnan'ın 1959 yılında yayımladığı " Manas Destanı üzerine Notlar "adlı (TDAY, Belleken) makalesinde belirttiğine göre , destan hakkındaki ilk haber,1849 yılında Kazak -Kırgızların Ulu Yüz bölümünde idare amiri olan Fanel adlı Rus memurun bir raporunda söz konusu olmuştur. G.Fanel'in tanzim ettiği raporda , "Nogaylı denilen halk zamanında Kırgız soy kütüğünden Manas ve oğlu Semetey adlı kahramanlar yaşamıştır ve onlar Nogaylar'ın beyi olarak belirtilmektedir " denilmektedir.²⁸

Türkistan kavimlerini ve coğrafyanı tanımak amacıyla Rusya'nın o zamandaki başkenti olan Sant-Petersburg'taki " Rus Coğrafya Cemiyeti " bilimsel seyahatlerini düzenler . Bu rapordan sonra Orta -Yüz Kazak-Kırgız prenslerinden Türkolog Velihan Oğlu Çokan Töre

²⁶ Zeki Validi Togan; "Türk Destanlarının Tasnifi "1 . Atsız Mecmua , S.1,s.4 .

²⁷ Romodin V.A." Macmau't Tevarih " (Macmau't Tevarih) MİKK.- Nauka M. 1973

²⁸ Türkmen F . " Manas Destanı Üzerinde İncelemeler " . Ankara 1995 s.3

(Çokan Valihanov) 1856 yılında Kırgızlar arasında yaptığı bir gezi sırasında Manas Destanını keşfeder. 1861 yılında ilk defa Rus Coğrafya Derneği'nin çıkardığı " İzvestia "dergisinde " Cungarya Notları " başlığı ile yayımlar .²⁹ Bu yazısında Manas'tan özetle şöyle bahsetmektedir:

"Sarp kayalarda yaşayan Kırgızlarda tek bir destan vardır.Bu da Nogay devrine ait Manas destanıdır. Bu destan, Kırgızların bütün mitolojisini , masallarını , her türlü geleneklerini bir kahraman çevresine toplamış bir Kırgız ansiklopedisi ve Kırgız İlyadası şeklinde kabul edilebilir. Kırgızların hayat tarzları , görenekleri ,ahlak ve dini telakileri , coğrafyası , tıp bilgileri , başka uluslarla olan ilişkileri bu destanda ifadesini bulmuştur ".³⁰

Aynı vakıf tarafından Çokan Valihanov " Rus Coğrafya Cemiyetinin Yazıları " mecmuasının I ve II sayılarında zaman darlığından sadece mükemmel saydığı " Manas " destanının "Kökötöy Hanın Aşı " bölümünü kayda geçirebilmiş ve Rusça'ya çevirmiştir. Fakat bu özet , Ç.Valihanov'un vakitsiz ölümünden sonra , ancak 1904 yılında yayınlanmıştır. Valihanov'un arkadaşı Tatar bilimadamı Hüseyin Faizhanov , Manas destanını onun metnine göre değerlendirmiştir. Uzun süre bulunmayan bu iki metin tam bir asır sonra H.Faizhanov'un mektupları sayesinde Kazak bilimadamı Alkey Margulan tarafından 1964 yılında bulunarak 1973 yılında Kazak yazı diline aktarılarak neşredilmiştir.

Manas " destanı ,anlam ifade eden bir bütün halinde ancak W. Radloff tarafından derlenmiştir. 1862 yılında Türk Lehçeleri araştıran W. Radloff "Manas " destanının parçalarını yazıya geçirir. Destanı önemseyen bilimadamı 1869 yılı bu destanı Kırgızlar'ın Sarıbağış kabilesinden olan bir destancıdan dinleyip 14 bin satırı yazar ve 1885 yılı destanı Kırgızca'sını Rus transkripsiyonu ile Sant-Peterburg'ta yayımlar. Aynı yıl destanı Almanca'ya çevirip bir daha yayımlar³¹

Berlin Üniversitesi'nden mezun olan Alman kökenli W. Radloff 1858 yıldan itibaren Rusya'da incelemelerini sürdürür. W.Radloff'un araştırmaları üç döneme ayrılmaktadır : Altay dönemi (1859-1871) . Kazan dönemi (1871-1884) ve Sant-Petersburg dönemi. (1884-1918) . " Manas " derlemesini W.Radloff Altay döneminde yapmıştır .O dönemde W.Radloff Altay ve Batı Sibiry Türk boylarının folklor, lenuistik ve etnografik malzemelerini

²⁹ Valihanov Ç. " Zapiski O Kirgizah " (Kırgızlar Üzerine Notlar) Alma Ata 1985 T 2

³⁰ İnan A. "Ç.Velioğlu Eserleri." Ankara 1987 s. 208-222

³¹ Radloff W.W. Predislovie -v.kn. Manas -Geroičeskiy Epos Kirgizskogo Naroda (Önsöz ; Manas Kırgız Halkının Kahramanlık Destanı Kitabında) AN.Kirg.SSR. Frunze . 1963 .s21

derlemektedir. Bütün bu derlemeler incelenerek “ Türk Boylarının Folklor Örnekleri “ adlı eserinde yer almıştır.

Manas destanının önemli bir kısmını W. Radloff , 1869. yılında derlemiş ve 1885. yılında “ Türk Halk Edebiyatı Örnekleri “ (Proben...V) adlı külliyatta Almanca tercümesi ile birlikte yayımlamıştır. Bu derleme 12452 mısradır. Ayrıca 5322 mısralık Yolay Han destanı vardır ki, bu da Manas destanındaki kahramanlardan biri olan Er -Yolay'ın etrafında oluşan olayların anlatıldığı Manas dairesine bağlı bir destandır. Böylece toplam olarak 17774 mısralık bir metin yayımlanmıştır. Bu dönemlerde Çarlık Rusyası hakimiyetine giren Türkistan halklarının sözlü edebiyat ürünleri kısmen konularına göre tasnif edilmekte ve araştırılmakta ve yayınlanmaktadır. Bu konuda Rus araştırmacılarından W.Radloff ve N.Katanov ,³² G.Potanin ³³ W.Barthold. ³⁴ ve diğer bilim adamlarının Rusya'nın Türkistan ve Batı Sibirya'daki Türkler'den derledikleri külliyatlar öncü çalışmalar olarak kabul edilmektedir.

“ Türk Halk Edebiyatı Örnekleri “ nin yayınından sonra batıda Manas destanına karşı merak artmaya başlar. W Radloff'tan sonra yapılan derleme L.von Almsy'ye aittir. O destanla ilgili bir yazma nüsha görür ve bu nüsha hakkında bir makale yazar ve Manas'a ait ve 72 mısralık “ Pekin Seferi ” adlı kısa bir bölümünü Almanca tercümesi ile birlikte “Keleti Szemle “ dergisinde 1911 yılında yayınlar. Verdiği bilgiye göre Manas-Semetey-Seytek üçlüsü ile ilgili 20.000'i Manas'a 30.000'i de Semetey ve Seytek'e ait olan yazma tanıtmakta ve Manas'ın Pekin seferi ile ilgili oğlu Semetey'le vedalaşmasını anlatan 72 mısralık bir parçayı Almanca Tercümesi ile birlikte vermektedir.³⁵

Pavet de Courteille'in Radloff'un kitabı ile ilgili bir tahlil ve tanıtması Journal Asiatique (c.x.1887.S. 350-362)'te yayımlanır. Bu yayımlardan sonra batı ülkelerinde Manas'la ilgili incelemeler de başlamaktadır.

Kırgız destanlarının incelenmesinde önemli katkıda bulunanlardan biri de P.Falev'dir. “ Kak stroitsya Kara -Kırgızskaya bilina “ (Kara Kırgız destanı nasıl oluşturmuştur.) adlı

³² Katanov N.-Radloff W.W. “ Proben der Volkliteratur der Türkischen Stamme.”. (Türk Kabilelerinin Halk Edebiyatının Örnekleri) SPb 1866- 1907

³³ Potanin G.N “Oçerki Severo-Zapadnoy Mongolii” (Kuzey Batı Moğolistan Üzerine Makaleler) SPb.1881

³⁴ Barthold W. “ Dvenadzat lekziy Po İstorii Turezkih Narodov Sredney Azii ” // Soç.T 5 (Orta Asya Türk Halkları hakkında 12 makale) Nauka M.1968

³⁵ Türkmen F. “ Manas Destanı Üzerinde İncelemeler . Manas'ın Oğlu Semeteyle Vedalaşması ”Dr. Von G.Almsy Ankara 1995 s.37

makalesinde Rus bilimadamı Kırgız destanlarının araştırılmasını bir metoda sokmuştu. Falev Kırgız destanları Orhon-Yenisey runik elyazmaları ile kıyaslamaktadır³⁶

Kırgızlar'ın Milli destanı olan Manas'ta , hangi dönemdeki olayların anlatıldığı bilinmemektedir. Bazı araştırmacılar destandaki olayları , Hun dönemine , bazıları ise IX .yüzyılına bağlamak eğilimindedirler. Destanın tarihi zemini IX. Yüzyıla bağlama eğilimi daha güçlü görünmekle beraber , epik eserlerin değişik dönemlere ait tabakaların bir sentezi olduğu , Manas'ın da bütün Türk-Kırgız tarihinin her tabakasından olayları işlediği kabul edilebilir. Manas adlı kahraman , XVI. yüzyılda yazılmış olan Mecmau't-Tevârih'te Toktamış Han'ın arkadaşı olarak söz edilmektedir. Kırgızlar hakkındaki Çince, Farsça ve Türkçe kaynaklar Manas hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Bunu da doğal olarak karşılamak gerekir. Zira , göçebe aşiret hayatı yaşayan Kırgızlar ; tarihi , yaşamaktan yazmaya fırsat bulamamışlardır.

Son yıllarda İngiliz Araştırmacı Arthur Hatto , özellikle Manas üzerindeki çalışmalarıyla tanınmaktadır. Fransa'da Remy Dor , Afganistan'da yaşayan Kırgızlar üzerinde dil çalışmaları yapmaktadır. Derlediği dil malzemesi arasında Manas metinleri de bulunmaktadır. Fransa'da 1965 yılında . Prof.Louis Bazin ile Prof. Pertev Naili Boratav'ın birlikte hazırlayıp Fransızca'ya çevirdikleri , Manas dairesine bağlı , Er Töştük destanı Unesco külliyatı arasında yayımlandı. Prof. Pertev Naili Boratav'ın “ Er Töştük ve Halk Masalı “ başlığını taşıyan makalesi de bulunmaktadır. Er Töştük destanı üzerinde Amerika'da Caroline G.Sawyer'in . “Society and Cosmos in Er Töştük ” adlı bir makalesi , The Turkish Studies Association Bulletin'in 15/1 cildinde yayınlandı.

1995 yılında Prof.Fikret Türkmen ve Dr.öğr. Alimcan İnayet tarafından Keneş Cusupov'un “Manas “ adlı eserini Türkçe'ye çevirilmiştir.³⁷

³⁶ Falev P.” Kak Stroitsya Kara-Kirgizskaya Bılına.”-V kn: “Manas “-Geroıçeskiy Epos Kirgizskogo Naroda. (Kırgız Destanının Yapısı . Manas Kırgız Kahramanlık destanı Kitabında) Frunze1968 s.50

³⁷ Türkmen F. ve A. İnayet “ Manas ” TDK 1995

Kırgız Epik geleneği ve Er Tabıldı Destanı

A Kırgız Epik geleneği

“Kococaş”, “Töştük”, “Kurmanbek”, “Sarinci-Bököy”, “Canış-Bayış”, “Canıl-Mırza” ve “Er Tabıldı” destanları Kırgız Edebiyatında “kence” destan olarak kabul edilmektedir. Bu yerde “kence” “Manas” destanına göre, daha küçük boyutlu destanlar için kullanılmaktadır.

Cengiz Aytmatov kence destanlar hakkında şöyle demektedir:

“İnsan ve Alem’in olağanüstü güçleri hakkındaki “Töştük”, İnsan ve Tabiat ilişkisini içeren “Kococaş”, toplumun sosyal hayatını yansıtan “Kedeykan”, romantizm dolu aşk hikâyesi olan “Olcabay ile Kişimcan” gibi destanlar Kırgızlar’ın dev destanı olan Manas destanı ile kıyaslanarak şartlı şekilde kence destanlar olarak adlandırılmaktadır. Yoksa bu destanların her birisi apayrı bir dünya ve tükenmez zenginliktir”³⁸

Kırgız epik geleneğinin ortaya çıkması çok eski kaynaklara dayanmaktadır. Destan anlatıcıları Kırgızlar’da genellikle “akın” veya “comokçu” adıyla bilinmektedirler. Bazı kaynaklara göre “akın” kelimesi Uygur Türkçesi’nden alınarak “danışman, akıllı” anlamına gelmekle beraber, diğer bilim adamlarına göre akın kelimesi “akmak” fiilinden türeyip türkünün akmasını kastetmektedir.³⁹ Akınlar beşe ayrılmaktadırlar: Efsanevi akınlar, Yazar akınlar, Comokçular, Tökmö akınlar, Manasçılar.

Araştırmamızda sadece Efsanevi akınlar, Comokçular, Manasçılar söz konusu olmaktadır.

Efsanevi akınlar: Halkın hafızasında kalmış olan ve efsaneleşmiş akınlardır. Kırgız destanlarının “Manas” destanı dahil, yaratıcıları olan bu sanatçılar büyük saygıya sahiptirler. Bunlardan bir kısmına isimlerinin yanısıra, haklarında bilgiler de vardır.

Bunların bazıları Atasözlerin içine girecek kadar halkın hafızasında yer etmiştir. Meselâ;

Tolubay ve Toktogul için:

³⁸ Artıkbaev K. Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi. (Kırgız Sovyet Edebiyatının Tarihi) AN.Kırg.SSR. Frunze 1987 s 25

³⁹ “Artıkbaev K. a.g.e...s.41

*“ Toktogulday ırçı bol Toktogul gibi türkücü ol ,
Tolubayday sınçı bol ” Tolubay gibi falcı ol .*

şeklinde bir tekerleme vardır.

İsimleri günümüze kadar gelebilen akınlar arasında İrçuul , Caysan ve Keldibek en meşhurlardandır. Bunlardan İrçuul , Manas Destanında Manas’ın kırk yiğitinden biri olarak geçmekte ve Manas’ın bütün savaşlarına katılmış olarak gösterilmektedir.

Efsanevi akın olan İrçuul , Manas’ın kırk yiğitinden biriydi. İrçuul Manas ile birlikte tüm savaşlarına katılmış ve onun kahramanlığını destan olarak anlatmış. Halk içinde İrçuul’un kıyafeti hakkında deyimler oluşmuştur:

“ İramanın İrçuul ıçkırı bapık kırk muun ” (İramanlı İrçuul’un pavyuç ipleri kırk düğümlü)

Akın Caysan ise destanı anlatırken han çadırının güzelliğine ve zenginliklerine odaklanıp onları detaylı bir şekilde tasvir ettiği için , halk onun hakkında şöyle demişler:

“ Caysan ırçı degeni calan üydün porumun carım küngö ırdagan ” (Akın Caysan sadece evin içini yarım güne kadar söyler)

Geçen yüzyılın efsanevi akını Keldibek hakkında Kazak yazarı ve destan araştırmacısı Muhtar Avezov ihtiyarların hatıralarını tesbir etmiştir: Keldibek destan anlatırken , köye yağmur yağar , şiddetli rüzgar eser ve atların kişenmesi , yiğitlerin narası , kılıçların sesi duyulurdu ”⁴⁰

Tüm destancıların ortak özelliklerine gelince ; geleneğe göre anlatıcı , destanın kahramanını rüyada görmekte ve kahraman ona destan okumasını emretmektedir. Bunu hemen hemen bütün destancılar anlatmaktadır. Destancı ve destan kahramanı arasındaki bağ , halkın inancına göre , destancının binlerce satırını kolayca esberlemeyi ve aklında tutmayı sağlarmış. Destancılar Şamanlar gibi , halk ve ataların ruhları arasındaki bir aracı rolünü görürlermiş. Bu da destancıyı kutsal yaparmış. Yukarıda sözünü ettiğimiz Akın Keldibek’in destan anlatırken göstermiş olduğu olaganüstü gücü kazanması için epik gelenek doğumundan itibaren ona olaganüstü güçler yüklemiştir.

Bu güçlerden en önemlisi rüya ile yüklenen güçlerdir. Meselâ ; Keldibek da genç yaşında rüya görmüş . “ Rüyasında Kırk yiğit onun kaldığı yere gelmişler , attan inerek ona şöyle emretmişler : “ Keldibek , bu akşam senin evinde tüneriz , yarın ise senden sonra gelecek

⁴⁰ Avezov M. O.” Skaziteli Eposa-Kniga : Mıslı Raznıh Let “ (M: Destancılar. Senelerin Düşünceleri Kitabında) Alma Ata 1960 s.482

olan akının (muhtemelen Manasçı Sagımbay'ın) evinde sadece öğle yemeğini yeriz “ demişlerdir. Bu rüya halk arasında gerçekleşmiş kabul edilmektedir. Zira gerçekten de Kaldıbek'ten sonra Sagımbay gelmekte ve O'nun ekolünü devam ettirmektedir. Keldibek destan anlatırken hasta olan insanlar iyileşirlermiş . Genellikle Keldibek evin köşesinde oturur destan anlatırdı. Fakat heyecan , mimik , ekstaz içinde iken kendisini evin dışında bulurmuş. Manasçı Sagımbay genç iken , Keldibek'in destan okuduğuna şahit olmuş ve onun hatıralarına göre , “ Manas ” destanının sadece Közkamanlar bölümünü bir hafta boyu anlatmıştır ve Sagımbay'ın ustası Keldibek olmuştur.

Balık .Gerçek adı Sarıbağış kabilesinden Kumar oğlu Bekmurat. Balık hakkında bilgileri Kırgız bilimadamı İ. Abdrahmanov , destancı Şapak Rısmendeev'in anılarına dayanarak şöyle anlatmaktadır :

“ Çocukken öksüz kalan Balık beylere hizmet ederek hayatını sürdürür. O zamanlarda Kırgızistan'ın Çüy Bölgesi Hokand Hanlığı tarafından işgal edilmişti . Beyler Namangan'a haraç göndermek için Balık'ı tutarlar . Balık hayvanları sürerek Talas vadisine gelir . Yağmur başlayınca Manas'ın türbesinde geceyi geçirir. Rüyasında Manas ve kırk yiğidi ona bir yörük at armağan ederler. Bu atı Balık eyer takımı ile Kabak denilen yerde bulacaktır. Balık gerçekte Kabak'a ulaşınca yörük atı bulur ve onunla Namangan'a kadar gelir. Balık Namangan'da ilk defa Kuşbeği hanın huzurunda destan söyler .Memnun kalan Kuşbek'i Talas idarecileri olan Kırgız manaplarına (beylerine) mektup yazar ve Balık'ın serbest bırakılmasını ve saygı gösterilmesini emreder. O günden itibaren Balık , Burge ve Acıbay manapların bünyesinde saygı görür ve varlıklı bir hayat sürmeye başlar. Balık , meşhur bir manascı olunca onu manap Baytik kendi yanına alır. Balık Baytik'in ölümüne kadar onun yanında kalır. Balık yetmiş beş yaşına geldiğinde on yaşındaki Şapak Rısmendeev'i yanına alır ve destanları öğretmeye başlar. ⁴¹ Böylece gelenek devam eder.

Gelenek Manasçıların ve destancıların yetişmesi şu aşamalardan geçtikten sonra tamamlanmış kabul etmektedir:

- a) Üyrönçük-Manasçı (Öğrenci) ;
- b) Çala Manasçı (Yarı Manasçı) ;
- c) Çınığı Manasçı (Gerçek Manasçı)
- d) Çon Manasçı (Büyük Manasçı)

Üyrönçük Manasçı ; henüz öğrenme çağında olan çırak Manasçılara olan vesilen isimdir. O bir Manasçının yanında ve halkın arasında yaygın olan destanları ezberler , halkın huzurunda okur , onların fikirini alır ve gittikçe ustalaşır.

Çala Manasçı ; destanları ezberler ve halkın huzurunda onları bazı değişikliklerle okur. Fakat Çala Manasçı destanın kendi varyantını yaratma imkanına henüz sahip değildir. Destanların gelişmesinde onların etkisi olmasına rağmen esas fonksiyonları ,bu destanların halk arasında yayılmasındadır.

Çınığı Manasçı ; Destanın tüm ayrıntılarını bilen ve kendi varyantını yaratma imkanına sahip destancılardır. Bunlardan isimleri bilinenlere örnek olarak : Çonbaş , Akılbek , Akmat İrismendeev, Moldobasan Musulmankulov , Aziz Ömürov , Bağış Sazanov , Mambet Çokmorov , Togolok Moldo (yazar akın) Donuzbay, İbray, Şaabay , Şapak verilebilir.

Çon Manasçı ; Bu seviyeye nadiren ulaşan destancılar , halkın hafızasında büyük iz bırakmışlardır. Destanların varyantlarını yaratan , folklor açısından ansiklopedik bilgiye ve olaganüstü yeteneğe sahiptirler. Eski zamanların Çon Manasçıları'na Keldibek , Balık , Tınıbek , Çoyuke . örnek olarak verilebilir. XX yüzyılın Çon -Manasçıları olarak Sayakbay Karalaev , Sagımbay Orozbekov sayılmaktadır.⁴²

Zamanımızda artık Çon Manasçılar kalmamıştır. Büyük Manasçılardan kabul edilen Şaabay Mambetaliev Bişkek filarmoniyesinde çalışmaktadır.

Comokçular'a gelince ; Bunlar “ Kence ” anlatıcılarıdır. Bunlar genellikle bir bazan bir epizotluk küçük destanlar (kenceler) yaratabilir. Koşokçu, akın , manasçı , semeteyçi , destan anlatıcısı Kırgız anlatım geleneğinde bu destan anlatıcılarının yanısıra , ölülerin arkasından agıt yakacı “koşokçu” lar, şiir söyleyebilen , irtical yapabilen ve hazır destanları da söyleyebilen “ Akın ”lar , sadece Semetey anlatan “ semeteyciler “ gibi başka san'atçılar da vardır.

Manas destanı dairesinden sayılan ” kence eposlar ” (küçük destanlar) arasında : “ Er Tabıldı” , “ Er Töştük “ , “ Kococaş” , “ Kurmanbek ” , “ Canıl Mirza “ , “ Olcobay menen Kişimcan “ , “ Canış-Bayış “, Seyitbek “ gibi destanlar işte bu san'atçılar tarafından

⁴¹ Abdrahmanov İ. “ Manasçı Balıktın Ömür Bayanı ” (Akın Balık'ın Hayatı) Frunze 1975

⁴² Musaev S. “Epos Manas “ (Manas Destanı) Bişkek 1994 s 37-41

yaratılmışlardır. Bu yüzden , Er Tabıldı destanının temel varyantını yaratan Aktan Tınıbekov hem akın , hem destancı , hem de comokçu olarak bilinmektedir. ⁴³

Akınlar tüm eserlerini komuz (kopuz) eşliğinde okumaktadırlar. Fakat bazı destanlar , özellikle ” Manas “ gibi büyük destanlar hiç bir müzik alet kullanılmadan da okunur.

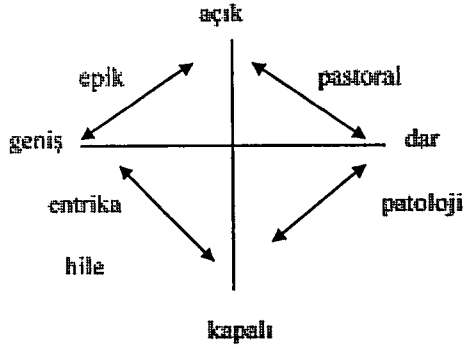
Kırgız epik geleneği hakkında yazılı malzemenin yetersiz olması Kırgızlar tarihinin net olarak araştırılmaması sonucunu doğurmaktadır.Fakat destanlardaki malzemelere , arkeolojik , etnografik , linuivistik bilgilere dayanarak , Kırgızlar’ın dünya görüşlerini ve epik geleneğini ortaya koyabiliriz. Destanlar farklı dönemlerin izlerini taşımaktadır. Bize ulaşan malzemelerinin çoğunda , büyük değişimler olmuştur. Sözlü oldukları için , destanlar kolayca değişebilir ve varyantlar teşekkül edebilir. Fakat bazı karakterler ve kahramanların hayalleri değişmez. Bu özellik, epik geleneğin kalıplaşmış olduğunu ortaya koymaktadır. Buna dayanarak, belirli bir dereceye kadar epik geleneğin ilk ve asil varyantlarını tekrar ortaya çıkarabiliriz. Böylece milletin gelişmesi ile destanlardaki gelişme arasındaki paraleller açık olarak görülebilir.

ER TABILDI’NIN KIRGIZ DESTAN GELENEĞİ İÇİNDEKİ YERİ.

Hocam , Prof. Dr. Fikret Türkmen’in görüşüne göre , Destanlar genel türler içinde Mitoloji--- Destan--- Hikâye-----Roman şeklinde gelişmiş gelişmesinde ikinci sahadadır. Ayrıca kendi içinde de Kahramanlık -----Kahranlık-----Aşk----- Aşk şeklinde bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmesinde Er Tabıldı , gerek teşekkül ettiği tarih gerekse olaylardaki gelişmenin itibarı ile Kahramanlık konusunun sonunda Aşk konusunun da işlenmeye başladığı , yani toplumun yerleşmeye başladığı bir dönemin konusu olduğu anlaşılmaktadır :

Çevresi itibarı ile geniş-açık bir çevrenin ürünüdür. Ancak yavaş yavaş yerleşmiş bir topuma doğru gittiği için de pastoral ve aşk lonuları da destana girmeye başlamıştı. Aşağıdaki şema çaresinin eser üzerindeki etkilerini göstermektedir.

⁴³ Artıkbaev K . “ Akındar Çıgarmaçılığının Tarihinin Oçerkeri “ (Akınlar Üzerine Makaleler) Frunze 1988 s.43

B . ER TABILDI DESTANI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR .

Şimdiye kadar Er Tabıldı destanı diğer “ Kence epostor ” (küçük destanlar) çerçevesinde incelenmiştir. Bu destan hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok çalışma yapılmıştır ; Kence destanlar konusunda kitaplar ve makaleler yazılmıştır. Er Tabıldı destanı ile ilgili ilk bilgileri Kırgız Sovyet Ansiklopedisi ve Manas Ansiklopedisi’nde rastlanır.

Bunların dışındaki çalışmalar ise ;

- A) Kitaplar ,
- B) Makaleler,
- C) Diğer yayınlar

olarak üç grup halinde toplanabilir.

Er Tabıldı destanı Manas destanı gibi Kırgızlar’ın arasında pek yaygın olarak anlatılmamaktadır. Er Tabıldı destanı Kırgızistan’ın kuzeyi ve güneyinde de yayılmış olan bir destandır. Destanın ana varyantı Aktan Tımbekov’a aittir. Bunun dışında değişikliğe az şekilde uğrayan iki varyant bulunmaktadır. 1923 yılı Kırgız folklorcu Kayum Miftahov o zamandaki Sırdarya Bölgesi Oluya-Ata ilinde yaşayan Dıykanbay uulu İrisbay , Şapak Musaev , Isak Boşkoev gibi destancıardan ” Er Tabıldı ” destanını yazıya geçirmiştir.

Cuma Camgırçinov 1940. yılında “ Tabıldı Baatır ” adlı destanın ikinci varyantını Kırgız Bilimler Akademisine teslim eder. Buna rağmen bütün bu varyantlar eksiktir ve sonunda sadece Aktan Tımbekov’un varyantı hazırlanıp basılır. (1940 , 1957 ,1959, 1970 , 2000.)

Diğer yayınlar şunlardır:

Kitaplar : 1) Aktan Tınıbekov “ Er Tabıldı “ Frunze-Kazan 1940

2) Aktan Tınıbekov “ Er Tabıldı “ Frunze 1957

3) “Er Tabıldı “ Frunze 1959 (Rusça)

4) “Kedeykan “ , “ Er Tabıldı “ Frunze 1970

5) “ Er Tabıldı “ Muras . Bişkek 2000

Bunların tamamı metindir . Kitapların başındaki bilgiler ise kısa ve derleme ile ilgili bilgilerdir

Er Tabıldı destanının değişik problemleri üzerinde aşağıdaki isimlerini ve bibliyografyanın verdiği makaleler yazılmıştır.

Makaleler :

1) Kebekova B. “ Er Tabıldı ” eposunun ideyalık bağıtı cana körkömdük özgöçölüğü.“ (Er Tabıldı Destanı'nın İdeolojik Yapısı ve Anlatım Özelliği) Frunze 1963. Ala-Too dergisi.No7

2) Kebekova B. “ Er Tabıldı ; Kırgız elinin oozeki çığarmaçılık tarihinin oçerki “ (Er Tabıldı Kırgız Halk Edebiyatının Tarihi Üzerine Makaleler) Frunze 1973 s.134

3) Kebekova B. “.Söz Başı ; Kedeykan , Er Tabıldı “ (Ön Söz ; Kedeykan , Er Tabıldı) Frunze 1970.s.149

4) Suvanbekov C . “ Er Tabıldı ; Kırgız elinin baatırdık epostoru “ (Er Tabıldı üzerine ; Kırgız Kahramanlık Destanları) Frunze 1970 s.78

Diğer yayınlar :

1) “ Kırgız Sovyet Edebiyatının Tarihi.” Kırgız Sovyet Edebiyatının Tarihi) Kırgız SSR İlimler Akademiyası Til Cana Adabiyat İnstitutu. Frunze 1987 s.12

2) “ Manas Enziklopediyası : Kardıgaç ” (Manas Ansiklopedisi ; Kardıgaç). “ Muras ” Bişkek. 1995. s.282

3) “Manas Enziklopediyası: Kudaynazar “. (Manas Ansiklopedisi ; Kudaynazar) “ Muras ” Bişkek. 351s.

4) Ömürbekov T, Çorojev T. “ Kırgızdardın Cana Kırgızstandın Canı Doordogu Tarihi” (Kırgız Ve Kırgızlar'ın XVII.-XX .yy. Tarihi) Bişkek 1995 s 41

----- Kırgız -Oyrot Küröşünün Akırkı Mezgili. Kırgızdar cana Kazaktar.

(Kırgız-Kalmuk savaşının son günleri. Kırgız-Kazaklar.) s.22

5) Zakirov .S. “ Kırgız sancırası “(Kırgız Seceresi) Bışkek .1996 s.200; 220

Er Tabıldı Destanı'nın Özeti

Çok eski zamanlarda Kırgızlar'ın altı bin ocaklı Katagan kabilesi şimdiki Kırgızistan'ın At-Başı , Narın bölgesinde yaşamaktadır. Katagan boyunun Omokan adlı hükümdardı. Omokan'ın da Ormonkan ve Ermankan adlarında iki oğlu olup milletine sahip çıkan , ülkesini düşman Kalmuklar'dan koruyan adil birer hükümdardılar. Ormonkan'ın çocuğu yoktur ve günün birinde ölür. Ermankan'ın Kalmuk olan ilk karısından Kudaynazar adlı oğlu olur. Kudaynazar erken yaşta evlenir ve yedi oğlu olur. Bir müddet sonra Altıbay , Kencebay, Olcobay, Arınbay, Çarınbay isimli evlâtları olan Kudaynazar'ın istekleri giderek çoğalmaya başlar, kendi halkına eziyet eder ; oğullarıyla birlikte soygunculuk yapar. babasına kafa tutar. Buna tahammül edemeyen Ermankan hayırsız oğluna epeyce mal-mülk verir , evlâttıktan reddeder ve annesiyle birlikte yurdundan kovar. Ermankan elli yaşına gelince Noygut kabilesinden Agaça adlı bir kızla evlenir. Agaça on sene çocuk sahibi olamaz. Ancak Ermankan 62 yaşına girdiğinde , bir erkek evlât doğurur. Büyük bir toy düzenleyerek çocuğa Er Tabıldı adı verilir. Aradan bir yıl geçmeden Agaça eşine bir de kız daha evlât verir , adı Kardıgaç konur. Ermankan artık çok mutludur . Er Tabıldı on üç yaşına bastığında Ermankan hayata gözlerini yumar. Ancak babasının ölümünü ve kardeşinin daha çocuk olduğunu fırsat bilen Kudaynazar , köye gelir ve ne kadar mal-mülk varsa hepsine el koyar. On dört yaşına gelen Er Tabıldı babasının anma aşını düzenler ve bütün komşu kabilelerin büyüklerini davet eder. Kendine kötülük yapsa bile büyük bir saygı duyduğu ağabeyi Kudaynazar'ı da unutmaz. Ona bir mektup yazar ve babalarının aşını yönetmesini önerir.

“ Babamın aşını , ilk karısının asil oğlu olan ben varken , sen, ikinci karısının soysuz çocuğu , nasıl yapmaya cesaret edersin “, diyerek kardeşi Er Tabıldı'yı Katagan kabilesi ve yabancı misafirleri huzurunda küçük düşürmeye ve büyük oğlu Altıbay'ı Katagan boyunun hanı ilan etmeye karar verir. Kudaynazar oğullarıyla aşı gelir ve ortalığı karıştırır.

Er Tabıldı genç olmasına rağmen ağır başlı ve eline layık han dır. Kendi yaşındaki 40 delikanlıyı bir araya toparlayarak , savaş sanatlarını öğretir. Babasının arkadaşı olan

manevi babası Usta Aksakalı da danışmanı yapar. Kudaynazar gelince, herkesin takdirini kazanan Er Tabıldı'ya Katagan boyu sahip çıkar ve ondan yana olur. Dediğini yapamayan Kudaynazar , geri döner ve Kalmuklar'ın hanı olan dayısı Çalkalmak'a Er Tabıldı'yı şikayet eder. Genç olmasına rağmen onu ileride ciddi bir rakip olacağını anlayan kurnaz ve tecrübeli Çalkalmak , Er Tabıldı'yı ortadan kaldırarak , Katagan kabilesini kılıçtan geçirmeyi düşünerek askeriyle gizlice Katagan boyunun at sürülerini kaçıtır ve Er Tabıldı' yı savaşa davet eder.

Çalkalmak'ın peşine yiğitleriyle düşen Er Tabıldı onunla savaşır ve Kalmuklar'ı bozguna uğratar. Bu arada kızkardeşi Kardıgaç da boş durmaz ; o da Kalmuklar'ın kaçırdığı atları bulup getirir.

İşte Tabıldı aldığı ganimetleri köyüne götürdükten sonra , yeniden Çalkalmak'a doğru gider .Yaralanmış halde tünelde Tabıldı'yı beklemekte olan Çalkalmak , Tabıldı'yı yaralar. Talas'taki evliyalara giden Er Tabıldı , tedavi olur ve yine yollara düşer.

Bu arada Kudaynazar oğlu Altıbay'la milleti başka yere göç ettirir. Bu haberi alan Eldiyar ve Ermek , Altıbay tarafından tutuklanıp atılırsa da , bunu haber alan Çaçıkey onları kurtarır ve Eldiyar'ın Tabıldı'yı tedavi etmesini sağlar.

Kudaynazar ve Altıbay , bundan pişman görünmektedirler ve Çalkalmak'ın kızı Torkobek'i Tabıldı'ya almak üzere istemeye gidip savaşı bitirmek isterler. Ancak gerek Kudaynazar , gerek Altıbay bu işte başarılı olamazlar ve ölürler.

Savaşta Tabıldı Çalkalmak'ı vurur ve Torkobek'i Eldiyar'a vererek savaşı bitirir.

I. BÖLÜM

ER TABILDI DESTANI İLE İLGİLİ PROBLEMLER.

I. ER TABILDI DESTANININ COĞRAFYASI.

Too buzulup say boldu , Dağ bozulup vadi oldu ,
Say kozgolup too boldu . Vadi değiğti dağ oldu.
Atı kalıp özü cok , Adı kalıp kendisi yok ,
Ar kança deniz cogoldu Bir sürü deniz yok oldu
Elüü cilda el canı , Elli senede il yeni ,
Cüz cilda bolup cer canı Yüz senede yer yeni⁴⁴

Destanlarda olayların sahnelendiği alan en önemli unsurdur. Bu alan coğrafyadır. Destanlardaki kahramanlar milletin muhayyilesinde belirginleşir. Tarihî olayların tespitinde coğrafya önemli bir yer tutar. Destanlarda , hadisenin tam olarak nerede geçtiğini tespit etmek imkansızdır. Fakat milletin hayal gücü, kahramanlarla ilgili coğrafi alanlar meydana getirir.. (Manas'ın Dağı, Taşı, Mezarı ..v.b.) Destan Kahramanın katettiği yolları tam olarak gerçek haritada belirtmek mümkün değildir. Çünkü destanlar , o milletin hayal gücünün ürünüdür. Bu nedenle destandaki yer adları hadiselerle göre genişler. Göçebe halk ezelden beri sosyal hayat tarzı çerçevesinde göçüp konmaktaydı. Destanlarda geçen coğrafi isimlerle o milletin yerleşimini , komşu boylarla olan ilişkilerini tespit etmek mümkündür. Elbette, yukarıda belirttiğimiz gibi destanlar milletin yaşadığı tarihî olayların yansımasıdır ve bütün destanlar gerçek hadiseler üstünde kurulmuştur. Kahramanlık destanlarında yer-su,dağ-taş, yurt-mekan adları gerçekten haritada yer almasaydı , olayların gerçek olup olmadığında şüphe yaratırdı. Destanlardaki tarihî olaylar, destan hadiseler zaman açısından yakın olmaları ve coğrafi alanların gerçeğe yakın adlandırılması , her açıdan mantıklıdır. Er Tabıldı Destanı “Manas” ve diğer büyük destanlara nazaran coğrafi açıdan daha dar bir alanı kapsamaktadır. XV. asra ait olduğu tahmin edilen bu destanda mevcut coğrafi isimler bugün de aynı adları taşımaktadırlar ve

⁴⁴ Karalaev S.varyantı “Manas Eposu “ (Manas Destanı) Arh.NAN KR. İnv.No536

destanın geçtiği günden günümüze kadar değişmeden gelmiştir. Eski zamanlarda Türk boylar göçebe idi , aralarında da sınırlar yoktu. Belli bir bölgede sürekli yerleşen Türk kabileler yerlilerle kaynaşarak o kabilenin bir parçası olmuştur. Bu yüzden Kırgız boylarının adları Türkmen, Kazak, Özbek, Tatar, Nogay, Oguz boylarında da mevcuttur. Destanların coğrafyası genellikle ı (Batı- Doğu) ile Güney bütün Türkistan ve Sibirya'yı, kapsamaktadır.

“Mânas “ destanında mahallî *isimler* fazla olup, bir harita üzerinde *gösterilmesi* bazen *imkansızdır. Ancak “ Er Tabıldı “* destanında bu mümkün olabilir.

Er Tabıldı'da geçen önemli ve gerçek coğrafi isimlerden bazıları şunlardır:

Andican ; Kırgızistan'ın Güneyinde Tacikistan ve Özbekistan sınırında bulunan , tarihî zenginliklere sahip bir şehirdir. Buhara, Kokand, Fergana , Semarkent yakınlarındadır. Nüfusun çoğunluğu Karluk Türkler'i ve Farsça konuşan Tacikler'den oluşmaktadır.

At-Başı, Kırgızistan'ın Isık-Köl Bölgesindeki yer ismi.Türklerde at bir kutsal hayvandır. Türkler'in tarihini onlarsız düşünmek neredeyse imkansızdır. Savaşçı ulus *olan Türkler şanlı tarihlerini* onlarla birlikte yazdılar. Efsaneye göre, Kırgızlar düşmanlarla mücadele ederken, delikanlıların biri şehit düşer. Onun atını düşmanlar yakalar. Aradan yıllar geçer . Kendi sahibine sadık olan at , bir gün kaçıp kurtulur. Isık-Köl'ün bir yakasından öbürüne geçer. Kıyıdaki insanlar denizin ufkunda atın başını görürler ve onun *sadakatine* hayran kalırlar. İşte o günden beri o yere *At-Başı denmiştir.*

Ala-Too ; Ala-Dağ dağları; veya Tanrı-Dağ dağları olarak adlandırılmaktadır. Kırgızistan'ın merkezini işgal etmektedir. Bişkekten Isık-Köle kadar uzanmaktadır.

Altay; _____ Güney Sibirya'daki dağlardan oluşan vadilerin ismidir. Türk-Moğol boylarının Ana Yurdudur. Altay kelimesi Moğolca'dan Altın anlamına gelmektedir. Kırgızlar X. asırda Altay'dan ve Yenisey ırmağından Tyan-Şan'a göç etmiştir.

Tyan-Şan; Ala -Dağ adının Çin ısmıdır. Yer-Gök anlamını taşımaktadır.

Bostepe; Mahallî bir tepedir.

Çatkal; Batı Tyan-Şan'daki dağ ve nehir ısmıdır.

Çüy veya Çüy ırmağı; Ala- Too dağlarının eteklerinden doğmaktadır. Çüy vadisi veya “Sarı -Özön” (Sarı Vadi) olarak da isimlendirilmektedir.

Kara-Too - Kara-Dağ; Her bölgede isim olarak kullanılmaktadır. Destanda Narın bölgesinin Kara Dağ yeri olarak geçmektedir .

Kara-Köl- Karakol; Isık-Köl Bölgesinin önemli kentidir.

Kara-Taş; Fergana dağlarının Güneyindeki bir kent.

Narın ; Büyük bir Kırgız vadisi ve kentidir._

Talas; Tarihte Büyük İskender’le birlikte anılmaktadır. Kırgızistan’ın Kuzeyindeki bir vadidir. Manas’ın memleketidir.

Manas’tan kalan yer adları:

1. Talas’taki Ken-Köl (Geniş-Göl) yerinde Manas’ın mezarı.

2. Koçkor’un Kuzey tarafı Çon-Suu ırmağının kenarında Kırk-Çoro’nun (Çeriler) mezarı bulunmaktadır.

Manas ve Semetey destanları anlatan destancılara göre , Çorolor’un 16-17 ‘si bir yerde , diğerleri ikişer, üçer şehit olmuşlardır.

3.Manas’ın Ak-Şumkar (Ak-Şahin) atının Arpa’daki yeri. Doğu Türkistan’da Ürümçü eyaletine bağlı Manas denen kent ve ırmak bulunmaktadır.

4 Oraya yakın yerde “ Kutu biy ” adlı kale bulunmaktadır. Destana göre Manas’ın Kutu Biy adlı çerisi olmuş.

5 Talas’ın Kürkürö ırmağında “Manastın Toosu” (Manas Dağı), “Manastın Aşuusu “ (Manas geçiti) bulunmaktadır.

6 Isık-Köl’de Çolpon-Ata, Çoktal kentlerinde “ Manastın Ordosu “ (Manas’ın Sarayı) bulunmaktadır.

Yer ve Su adları.

Altay, Gankay, Tanarın Burul tün, (Yenisey) Orol, (Ural) Edil , (İdil) Sarı Arka (Samara) Cayık , Kırım.

Ülkeler ve Şehirler.

Beycin (Pekin), Çin-Meçin , Kaşkar, Koton, Kara-Şehir, Kambıl, Ancian, Kokon, Namangan, Margulan, Taşkent, Semarkant, Kuhar, Kebil, Mekke, Medine, Mısır.

Sıralanan bu coğrafik adlarının bazıları günümüzde aynen kullanılmakta, bazıları ise belirsizdir. Hepsinin bir zamanlar göçebe halkın konup göçtüğü yerlerin adları olduğu şüphesizdir.

II. MANAS VE ER TABILDI

Destanların teşekkül tarihleri , elbette destanlarda anlatılan olaylardan uzun bir zaman sonradır. Bu sebeple destanlardaki olayların geçtiği zaman ile destanın teşekkül zamanı ayrı ayrı tespit edilmelidir. Bu konuda , özellikle Kırgız destanları ile ilgili tarih tespiti üzerinde çalışan bilim adamları arasında , Abramzon , Barthold , Bernstam ilk akla gelenlerdir.⁴⁵

Kırgız destanları Sibiry Türk boyları 'nın epik eserlerine nazaran tarih açısından daha eskidir. Araştırmacılar bunun altını çizmektedirler , çünkü destanın kaynakları , Kırgız etnosu gibi , Orta Asya ve Güney Sibiry'da bulunmaktadır⁴⁶ . Kırgız destanları , “Manas” Destanı ve Kence destanlar , farklı tarihî dönemlerde oluşmuştur. Tarihî tabakalar içinde en eskisi mitolojik tabaka sayılmaktadır. Bu mitolojik tabaka incelendiğinde Kırgız destanları ile Altay , Hakas, Tuva , Yakut-Saha gibi Türk boylarının destanlarıyla akrabalık bağı kolayca isbatlanabilir.⁴⁷ Ondan sonraki tarihî tabakalar Hun dönemine dayanmaktadır. Kırgız destanlarının tarihî tabakaları şöyle sıralanabilir:

- 1) Hun dönemi. (Tabakası) (M.Ö.XVIII .yy.- M.S. V.yy.)
- 2) Eski Türkler ve Kırgızlar dönemi. (VI.-IX .yy.)

⁴⁵ Abramzon S.M. “ Kirgizi İ lh Etnogenetiçeskie İ İstoriko-Kulturnie Svazi” (Kırgızlar ve Onların Akraba Boylarla Tarihî -Kültürel Bağlılıklar) L.1971 s.277-279

Barthold. W.W “ Soçineniya t. II ç. I ” (Makaleler) M 1968

Batmanov İ.A. “ Talasskie Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti.” (Talas'taki Eski Türk Yazıtlarının Örnekleri) Frunze 1971

Bernstam A.N. “ Epoha Voznikoveniya Kirgizskogo Eposa - Manas “ (Kırgız Destanının Gelişme Zamanı) M. 1951

⁴⁶ Kiselev S.V. “ Drevnyaya İstoria Yujnoy Sibiri “ (Güney Sibiry'nın Eski Tarihi) M.1951

⁴⁷ Bernstam A.N. “ Epoha Voznikoveniya Kirgizskogo Eposa -Manas ” (Kırgız Destanının Gelişme Zamanı) M. 1951

- 3) Kara-Hı tay ve Karahanlı dönemi . (X.-XII .yy.)
- 4) Moğollar dönemi (XIII .yy)
- 5) Altın Ordu ve diğ er Hanlıklar dönemi. (XIV.-XVI .yy)
- 6) Cungar veya Oyrot-Kalmuk dönemi (XV.-XVIII .yy).
- 7) “Manas “Son dönemi (XIX.-XX .yy.)

Hun dönemi .

Kırgız destanlarında rastladığımız pek çok gelenek , görenek ve sosyal yapı , Asya Hunlar'ının sosyal yapısı ve gelenekleri ile benzerlik göstermektedir.

Meselâ , Hunlar bir kaç kadınla evlenmektedirler. Aynı durum Kırgız destanlarında da mevcuttur. Eşlerin hepsi de aynı miras hakkına sahiptir. ⁴⁸ Manas ve Er Tabıldı'da kahramanlar aynı şekilde bir kaç kadınla evlenebilmektedirler. ⁴⁹ Aynı şekilde Hunlar'da görülen ölüm inançları ile destanlarda görülen inançlar hemen hemen aynıdır. Bu konuda eski yazmalar ve arkeolojik buluntular üzerinde çalışan Bernstam , Kırgız destanlardaki ölüm töreni ile Hunlar'ın törenlerinin benzerliğini tarihî mezarları inceleyerek kanıtlamıştır. ⁵⁰

Yenisey Kırgızlar'ı Kuzey-Batı Moğolistan'dan göç eden Gegun (Gyan-Gun) ve Dinlinler'le karışarak , Hunlar'la birlikte dünya sahnesine tek bir ulus olarak çıkmışlardır.

Türkologların çoğunluğu , bu kaynaşmanın sonucunda Hunlar'la Moğolların sıkı bağlarının bu dönemde başladığını kabul etmişlerdir. ⁵¹

Meselâ ; destanların kahramanları mücadele verirken sadece at üstünde değil , atsız , yaya olarak da mücadele edebilirlerdi. Manas Destanı'nda iş e Koşoy ile Coloy teke-teke dövüşmektedirler ⁵²

Dövüşün anlatılması ve kahramanların kıyafetleri Hunların zamanına ait olan bronz (tunç) parçasındaki resimlere benzemesi bir rastlantı değildir. (Bulunduğu yer : Ordos ;

⁴⁸ Puhov İ.V. “Geroičeskiy Epos Tyurko-Mongolskih Narodov Sibiri ” (Sibiry'a'nın Türk Moğol Halklarının Destanları) M. 1962

⁴⁹ Rudenko. S.İ. “ Kultura Hunnov İ Noinlunskie Kurganı “ (Hunlar'ın Kültürü ve Noinlun Mezarlıkları) L-M. 1962

⁵⁰ Bernstam. A.N. “ Arheologičeskie Konturı Tyan-Şanya İ Alaya “. (Tyan-Şan ve Alay ; Arkeolojik açıdan) İKFAN. Frunze. 1945

⁵¹ Bernstam. A.N. “ Gunskiy Mogilnik Noin-Ula İ Ego İstoriko-Arheologičeskoe Znaçenie “ (Hunlar'ın Noin-Ula Mezarlığı ve Tarihî Arkeolojik Değeri) M. 1950

⁵² Kızırbayeva R. “ Genezis Eposa “Manas ”. (Manas Destanı'nın Kökleri) İlim . Frunze.1980. s.41

M.Ö. III.-I.yy). Kahramanların şalvarları incelemenin çok önemli bir kısmıdır. “Manas” ve diğer Kırgız destanlarında bu şalvarların ismi “kandagay “ olarak geçmektedir. Bu kelime hiç bir Türk lehçelerinde kullanılmamaktadır. Fakat Tungus-Mancur ve Moğol dillerinde “Kandagay” kelimesinin anlamı geyiktir. Şalvarlar hayvan derisinden yapıldığını hatırlarsak , “geyik “ kelimenin anlamını kolayca anlaşıyor. ⁵³ Bu özellikleri Manas destanında görüyoruz.Yukarıdaki özellikler aslında bütün Türk soylu kabilelerin destanlarında aynıdır. Er Tabıldı destanına baktığımız zaman pek çok kültür kelimesinin aynı coğrafyada başka destanlarda da kullanılmasına rastlıyoruz . Aşağıda bunlardan bazı örnekler vereceğiz .

“Er Tabıldı “ destanında ve diğer Kırgız epik eserlerinde “Ak Olpok” kelimesine rastlanmaktadır. Zırh anlamını taşıyan bu kelime Mancur dilinden gelmekte ve “Olpok-Olbak-Zırh” anlamını taşımaktadır. ⁵⁴

Türkolog Y.S. Hudyakov’un araştırmalarına göre ; destanlardaki ve tarihteki kahramanların silahları ve harp kıyafetleri sadece Kırgız destanları ve lehçesine ait olmayıp , Orta Asya ve Güney Sibiryaya Türk boylarında da kullanılmaktaydı. Örnek olarak şu silah ve kıyafet isimlerini gösterebiliriz :

Beldemçi-metalik zırh . (bel ve yanları korumaktadır)

Badana- zincirli zırh .

Çopkut- asker giyisi .

Karınçı- kolları korumakta olan demir .

Çarayna - metalik zırhlar .

Soot- zincirli zırh .

Kıyak- deri savaş kıyafeti .

Albars Bolot (Elbars Pulat) - Zırh yaparken kullanılan çelik.

Kantemir Darı- Yarayı sarma ilacı. Kandemir ilacı.

Bu kelime ve kavramlar da Kırgız lehçesinin dışındaki Türk lehçesinde de kullanılıyordu.Aşağıda başka ortak anlayışlar da görülmektedir.

⁵³ Tolubaev M. “ Manas Eposundaki Kandagay Sözlünün Maanisi Cönündö “ (Manas Destandaki Kandagay Kelimesinin Anlamı) İlim. Frunze 1983.

⁵⁴ Kудaybergenov S. “ O Svyazyah Altayskih Yazıkov. ” (Altay Dillerinin Bağlılığı) İlim . Frunze.1983

K.K.Yudahin'in araştırmasına göre "Kantemir Taş" gökten şimşekle beraber düşmüş olan taşlardır.⁵⁵ Tahminlere göre , bu meteorit taşlardır. Çin tarihnamelerinde de geçmektedir. Güney Sibiry'a'daki Kırgız ve diğer Türk boyları hakkında Çin kaynakları şöyle yazmaktadır :

" Onların devleti gök yağmurun demirine sahiptir. Kırgızlar bu demiri toplar, kılıc ve diğer silahları yaparlar. O sıradan demirden çok farklıdır. " ⁵⁶

Bilindiği gibi , bazı araştırmacılara göre (M.O. Avezov, A.N.Bernştam , A.H.Margulan , K.Rahmatullin , O. Karaev .) Kırgızların destanları gerçek tarihî hadiseleri yansıtmaktadırlar. Tahminlere göre bu tarih M.S. 840-847. yılların arasındadır. Bu tarihte Yenisey Kırgızları Uygur Devleti'ne saldırarak onu , ortadan kaldırdılar. Uygur Türkleri Doğu Türkistan'a kaçtılar.

" Büyük Kırgız Hakimiyet " bütün Orta Asya'yı ve Güney Sibiry'a'yı egemenliği altına alır. Bu durumda bazı araştırmacılar, A.N.Bernştam , dahil , destanlarda bu döneme ait tarihî prototiplerin yer aldıklarını ileri sürmüşlerdir . Onlara göre Manas'ın prototipi , Yağlakar-Han , Almambet'in ise Guylu-Baga sayılmaktadır. "Manas" destanındaki " Büyük Gazavat " (Çon Kazat) bölümü gerçek tarihî hadiseleri yansıtmaktadır. Bu olayda Kırgızlar, Beycin şehrini feth etmektedirler.

840. yılındaki hadiselerde Beytin (Beş-Balık) şehri Uygurlar'ın başkentiydi. Destanda bu şehrin ismi Beecin olarak geçmektedir. Destancı S.Orozbakov " Beecin " yerine "Paacin " diyordu. Bacın (Pacın)- Alaak şehri gerçekten Çaa'dan ırmağın kıyısında , Tuva'da VIII.-IX. yy. yer almıştı. Bu şehir Tuva'da Eski Uygur şehir mimarlığının en mükemmel örneğiydi. Tuva Türkçesi'nde bu şehre "Bacın" deniyordu ve "ev" anlamına geliyordu. ⁵⁷

Tuva topraklarını Uygurlar feth ettikten sonra şehir kurmuşlardır. (750.-840.yıllar arası) Kırgız-Uygur savaşı 820.yılında başlamış ve 20 sene devam etmiştir. Bu yüzden Tuva'da bütün Uygur şehirleri stratejik bir plana göre inşaat edilmiştir. Kuzeyden Güneye doğru kalkan şeklinde şehir kaleleri inşa edilmiştir. Bu şekilde Uygurlar

⁵⁵ Yudahin K.K. " Kirgizsko-Russkiy Slovar " . (Kırgız -Rus Sözlüğü) M.1965..

⁵⁶ Küner.N.B. " Kitayskie İzvestiya O Narodah Yujnoy Sibiri " (Güney Sibiry Halkları Hakkında Çin Kaynakları) M.1961

⁵⁷ İstoriya Tuvi T.1" (Tuva Tarihi) Nauka. M 1964.

Kuzeydeki barbar komşusu - Kırgızlar'dan korunmaya çalışıyordu.⁵⁸ IX. yy. Kırgız-Uygur savaşını Çin kaynakları da doğruluyor⁵⁹

L.P.Kızlasov ise Kırgız etnonimiyesine “ Hakas” kelimesini kullanmayı teklif etmiştir⁶⁰ . Kırgız destanlarının coğrafi adlandırmalarında “Baykal ” Gölü “Bay Köl” olarak geçmektedir.Bay kelimesinin “ Zengin “ anlamında değil , “Kutsal ” anlamının daha uygun olduğunu E.M. Mırzaev ve S.U. Omurzakov belirtmektedirler.

Kara-Kıtay ve Karahanlı dönemi. (X.-XII.yy.)

Önceden belirttiğimiz gibi Kırgız destanları tarihî olayları yansıtmaktadırlar. Bu fikire B. Yunusaliev da katılmaktadır. Bütün destanlarda Kırgızların epik düşmanları olarak Kıtay, (Çinli) Kalmuk, Kara-Kalmuklar geçmektedirler. Fakat bu uluslardan hangisinin Kırgızlar'la daha önceden temasa geçtiği bütün tarihçilerin merakıdır. Bu konuda “Mecmau't-Tevârih “ elyazmasının içerdiği malumatlara bakabiliriz. Elyazmada XII.-XV. asırlar arasındaki Orta Asya'da geçen bütün tarihî hadiseler yer almaktadırlar. Kırgızlar'ın ulus olarak sahneye çıkması efsanelerden başlayarak, Kara-Hıtay ve Kalmuklar'la olan amansız mücadeleleri ve Kırgızlar'ın şeceresiyle (sancıra) tamamlanmaktadır. O zamanlarda Kırgızlar Güney Sibirya , Doğu Türkstan , İrtiş ırmağı ve Orta Asya sınırları içerisinde yerleşmiş bulunmaktadırlar.

X.yy.da Kırgızlar, Kidanlar'la savaşarak, galib çıktılar. Büyük topraklar elde ettiler. Elyü Ambagan (872. yılı doğumlu) adlı Moğol önderi kendi kurduğu Devletin hudutlarını genişletmek amacıyla , Kırgızlar Moğolistan topraklarından sürüp atar, Uygur , Şivey ve diğer Türkler'in topraklarını ele geçirirler.⁶¹ 924.yılında Kidan askerleri Batıya yönelerek , İrtiş ırmağına kadar ulaşırlar. 1010. yılında ise Uygur topraklarından geçerek “Ceti-Suu”(Yedi-Su) bölgesine saldırırlar. (Kırgızistan ve Kazakistan sınırı.) Ebilgazi , XI asrın 30 yıllarında Kidanların saldırısı sonucu Türk boylarının Batıya çekilmek zorunda

⁵⁸ Malyavkin A.G. “Uygurskie Gosudarstva V IX-XII.vv. “ (VIX-XII. yy.Uygur Devletleri) Nauka Novosibirsk 1983

⁵⁹ Kızlasov L.R. “ İstoriya Yujnoy Sibiri V Srednie Veka “ . (Orta Çağdaki Güney Sibirya'nın Tarihi) VŞ.M 1984

⁶⁰ Kızlasov L.R. “ İstoriya Yujnoy Sibiri V Srednie Veka “ . (Orta Çağdaki Güney Sibirya'nın Tarihi) VŞ. M 1984

⁶¹ “ İstoriya Mongolskoy Narodnoy Respubliki “ (Moğolistan Tarihi) Nauka M. 1984

kaldıklarını yazmıştır.⁶² Türkmenler'in sınır komşuları (Hatayi, Kanglı ve Nayman)Türk boylarıydı. Onlar ve diğer boylar Türkmenler'e saldırınca , Türkmenler çekinir ve yurtlarını terk ederler, Issık- Kul, Almalık, Uluğ-Dağ , Kiçik- Dağ ve Sır nehrinin kıyısına çekilirler. ⁶³

B.Yunusaliyev , B.Soltonoyev Kara-Kıtaylar'ın Gurhanı Elüy-Daşı'yı (1097.-1142.yılları) "Manas " destanındaki Coloy kahramanıyla mukayese etmektedirler.

"*Mecmau-t Tevârih*" (Tarih Mecmuası) kaynağıyla birlikte Çin, Arap ve Fars kaynaklarına göre, Elüy-Daşı kendi askerleriyle birlikte Uygurların ülkesinden geçerek Kırgızların topraklarına , saldırır. (1130.-1132.yıllar.) ⁶⁴ Damdinsurenz isimindeki araştırmacı Mangutların (Merkezi Asya'da yaşamış bir Moğol kabilesidir) hanı Nançin hakkında şöyle bilgi vermiştir: " Nançin'in komşu ülkesi Kergızlar'ın Devletidir " ⁶⁵ (Orhan toprakları). Raşidaddin'in belirttiğine göre ; O zamanları Kırgızlar Güney Batıda Nayman Türkler'iyile sınırı paylaşmaktadır. 1190 yılı ise Naymanların hükümdarı Buyruk Han , Cengiz-Han'dan kurtulmak için kendi yurdunu terk eder, Tuva'ya sığınır. Tuva, o zamanları "Kırgızlar'ın hakimiyeti aldındaydı " ⁶⁶ Cuveyni'nin yazmasına göre, Kara-Kıtaylar Doğuya ilerlerken Kırgızlar'a saldırırlar, fakat yenik düşerler. ⁶⁷ Böylece , yukarıdaki tarihî belgelere dayanarak , Kırgızlar'ın Orta Asya'ya Kara-Kıtaylar'ın saldırıları sonucu geldiklerini söyleyebiliriz. Bu hipotezi Kırgız destanları da kanıtlamaktadır.Bu destanlarda Kara-Kıtay ve Kalmuk halklarıyla birlikte Solon, Şibe, Nayman adlı Moğol- Türk kabilelerinden de bahsedilmektedir. Kırgızlar uzun süre bu boylarla temasta bulunmuşlardı. Bu temaslar sonucu Kırgızlar hem dil , hen kültür açısından etki altında kalmışlardır. Sonuçta belirtmek istiyoruz ki ; Kara-Kıtay ve Naymanlar Türk boyları içerisinde eriyerek türkleşmişlerdi. Kırgız-Kazak boylarında bu kaynaşmalar fazla rastlanmaktadır.⁶⁸ Bunun dışında, Kara-Kıtaylar da Özbek ve Karakalpak arasında kaynaşmış ve kaybolmuşlardır. " Kococaş " Kırgız destanında , destan kahramanı Karıpbay oğlu Kococaş Kırgızların Kıtay kabilesindedir. Bu boy Talas ırmağının Karakol vadisinde yaşamıştır. ⁶⁹ S.M.Abramzon'un

⁶² Rudov V.M. " Kidanı." (Kidanlar) Dalniy Vostok M.1961.

⁶³ Pikov.G.G. " Zapadnie Kidani " (Batı Kidanlar) Novosibirsk. 1989

⁶⁴ Kononov .A.N. " Rodoslovnaya Turkmen .Soçinenie Abul-Gazi Hana Hivinskogo." (Abul-Gazi'nin Elyazması , Türkmenler'in Kökleri) M-L. 1958

⁶⁵ Damdinsurenz. " İstoriçeskie Kornı Geseriadi." (" Geseri " Destanının Tarihî Kaynakları) M. 1957

⁶⁶ Raşid-ad-Din . " Sbornik letopisey." T 1 kn.1 (Elyazmalar) M-L.1952

⁶⁷ " Cuveynii III(Cuveyni elyamaları III)" Fondı ORP. İnv.N1893.

⁶⁸ Morjanov V.M. " Rodoplemenniy Sostav Kazakov Starşego İ Srednego Cuza v XVIII v ". (XVIII. yy. Kazak Büyük ve Orta Cuz'un Kabile Yapıları) Alma-Ata 1985

⁶⁹ A.Usenbaevdin aytuusu boyunca " Kococaş " (Kococaş Destanı) Frunze. 1938

araştırmalarına göre , Kıtaylar Kırgızistan'ın Talas bölgesinde ikamet etmektedirler. Moğolların efsanesinde Temuçin-Cengiz Han, dünyaya gelirken, "sağ elinde katık kan tutuyordu" ⁷⁰ "Manas" destanında (Orozbekov'un varyantı) Manas doğduğunda , iki elinde katık kan tutuyormuş. Fakat Karalaev'in varyantında , Manas'ın sağ elinde katık kan, sol elinde ise altın parça varmış. Kaynaklara bakılırsa , 1207.yılı (Tavşan yılı) Türk boylarından Moğollar'a yenik düşen Kırgızlar'dı. İşte o zamandan beri XIII. asra kadar Kırgız-Moğol ilişkileri tarihî kadere göre bazen barış , bazen savaşla geçmiştir. Kara-Kıtaylar'ı sürüp attıktan sonra , Kırgızlar Moğollar'la mücadele etmek zorunda kalırlar. Milletın kaderini değiştirecek olan ölüm kalım savaşları, milletin zihniyetinden kimse silip atamazdı . Bu hatıralar destan, efsane , masal olarak ortaya çıkmıştır. Kırgızlar savaşla birlikte, Moğollar'la barış uğruna , kız alış- veriş ilişkilerinde de bulunmuşlardır. Cengiz Han'ın oğlu Ugedey'in dördüncü ve son eşi Caçın adlı Kırgız kızıydı .⁷¹

Kırgızlar'ın destanları arasında en gelişmiş ve mükemmeli olanı şüphesiz "Manas" destanıdır. " Er Tabıldı " destanı " Manas "tan etkilenmiştir. Bu destanlar el yazması olarak hiç yazılmamış ve asırdan asıra babadan oğula miras olarak , hafızalara emanet edilmiştir.⁷²

Manas ve Er Tabıldı'nı atalarının ortak olması rastlantı değildir. O zamanlarda Kırgız boyları arasında epeyce Türk kabileleri karışmıştı. Destanın temel varyantında Manas Nogay, Sarı Nogay, Kıpçak kabilelerine aittir. Bazıları Manas'ın Talas'ta öbürleri Altay'da doğduklarını savunmaktalar. Bütün destancılar , destan kahramanların her boyda değişebilen , tarihte birer prototipleri olduklarını savunmaktadırlar. Kırgızlar'da er Ürbü ve Akbalta'nın , Çubak'ı dışında başka kahramanlardan hiç bahsedilmez. Kız-Saykal'ı bazı destancılar Noygut Kırgızlar'ından veya Kıpçaklar'dan sayarlar. Kara-Kıtaylar Kırgızistan'ın Çüy Bölgesini kendilerin merkezi olarak ilan etmişlerdi. XI-XII. asırlarda devletin başına El-Üy adlı hükümdar gelir. İşte Coloy , bu El-Üy'ün prototipi olması mümkündür.⁷³

Manas'ın ata-babalarının adları bile çeşitli boylara göre değişmektedir.

1. Öz babası Cakıp (Yakup) .

⁷⁰ "Sokrovennoe Skazanie Mongolov " Anonimnaya Mongolskaya Hronika 1240 Goda.- (1240 yılındaki Moğol Tarihinin Elyazması) Elista, 1990

⁷¹ " Sokrovennoe Skazanie Mongolov " a..e..g

⁷² Soltonoyev B. " Kızıl Kırgız Tarihinan " (Kızıl Kırgız Tarihinden) Frunze 1988 . Ala-Too dergisi s.107

⁷³ Soltonoyev B. a.e..g

2. Atalarından Tümön Han , tarihte Tümün Han olarak geçmektedir. VI asırdaki Altay Türklerinin Külteğin Han ile Bilge Han'ın atalarındandır.

3. Boyon Han. Tarihte Bumin Han olarak geçmektedir.

4. Kara Han . Tarihte VI yy. Kara Haniler Kaşkar'dan Özgenç'e kadar büyük bir devlet kurmuşlar. Buhara çevresindeki kabilelere hakim olmuşlar. Semarkant'ta Manas , Sart Manas diye okunur. Fakat bütün bu tespitler destan ve efsanelere dayanmaktadır. Manas'ın atalarını net olarak tespit etmek imkansızdır.

Manas'ın kim olduğunu halka sorsak belki daha, farklı yanıtları alırız.

1916 yılı Kırgızlar Rus İmparatorluğu'na karşı ayaklandılar ve yenik düştüler. Soy kırımından kurtulmak için Doğu Türkistan'a sığındılar. Halkıyla beraber o zamandaki genç bilim adamı olan Belek Soltonoyev de kaçmak zorunda kalır. Turfan'a geldi ve yerleşti. Hayat sıkıntılarına rağmen Belek kendi araştırmalarını devam etti. Manas'ın hangi boydan olduğunu öğrenmek amacıyla yerli Kırgızlar arasında gezdi , Turfan'lı ve Sarı Kol (Pamir dağları) Kırgızları'n anlatmalarına göre ; Manas'ın kabilesi Sarı Nogay , Kıpçak'mış.

Kaşgar'da ikamet eden Kırgızların çoğunluğu Manas'ın Kırgız-Kıpçak'ın Lakşu kabilesine ait olduğunu söylemektedirler.

Güney Kırgızistan'ın Fergana, Ketmen-Töbö Kırgızlar'ı ise Manas'ın Nogay olduğunu iddia etmektedirler. ⁷⁴

1920 yılında Talas Kırgızları'ndan şöyle bir bilgi elde edilmiş:

“Alma-Ata'ya yakın Kara-Kıştak denen yerde Kıpçaklar'ın Lokuş kabilesinden Manas adlı kahraman dünyaya gelir. Kara-Kıtaylar , Kıpçaklar'ın topraklarını işgal edince, Kıpçaklar Talas'a göç ederler. Kıpçaklar Namangan'ın hakimi Kara-Koca ile bir araya gelirler. Birlikte Kara-Kıtaylar'a saldırır, galib gelirler. “ ⁷⁵

Belek Soltonoyev 'in ⁷⁶ araştırmalarına (“Kızıl Kırgız tarihi ”) göre “ Manas ” terimi Rus, Çin , Arap, İran, Türk tarihlerinde pek yer almamıştır. İskender zamanında Şam ve Kudus'ta (Filistin) Manas denen hükümdarın olduğu belirtilmiştir.

⁷⁴ ” Manas Enziklopediyası “ (Manas Ansiklopedisi) Bişkek 1995 s 46

⁷⁵ Kıdırbayeva R. “ Epos Manas, Poeziya , Skazitelstvo “ (Manas Destanı: Yapısı ve Anlatımı) Bişkek 1995 s.108

⁷⁶ Belek Soltonoyev. (1878-1937) İlk Kırgız türkoloğu. “Kızıl Kırgız Tarihi “ yazmıştı. Pantürkist iddiasıyla 1938 idam edilmiştir.

Araplar'ın "Aktar-Kebir" kitabının 280.sayfasında Minas denen terim bulunmaktadır. Onun Türkçe anlamı : Kalkanç , güç , kuvvet , kale olarak verilmektedir.

Manas belki de Oğuz Türkleri'nden olup , Eski Türk çerileri düşmanlara saldırmadan önce "Men uuz " diye kendi kabilenin adını bağırması olabilirler. "Men uuz " ileride "Men us, Menas, Manas " olarak değişmiş olabilir.

Çinliler , Uusun (Batı Moğolistan) Kırgızları'na Use diyorlardı. Muhtemelen , Uusanlar'dan ortaya çıkan bir Kahraman "Men-use " diye bağırarak, ileride " Manas " olarak değişmiştir. Manas'ın ve diğer destanları anlatan destancuların bilgilerini tarihî kaynaklarla kıyaslırsak , ortaya ilginç bir tablo çıkar; Rum (Bizans) tarihlerine göre, 569. yılında Talas'ta Türkler'in Türkes kabilesi ikamet etmiş. Onlar Rumlar'la elçi alış- veriş bağlantı içerisindeymiş. Rus tarihçi Dublitskiy'e göre, Türkesler Kırgızlar'ın bir boyumuş.⁷⁷

Cengiz Han döneminde Ertiş, Tam Tobol (şimdiki Batı Sibirya'nın şehirleri olan İrtiş, Tobolsk, Tomsk) bölgelerinde Kırgız Mamık Hanın oğlu Taybuka , Orta Asya'ya askerleriyle gelmiş ve Han olmuştur. Mamık Hana Kırgızlar saygıyla "Mamış " , Kazaklar ise "Mamaş" derlermiş. Bir görüşe göre , Mamık ismi gittikçe Mamış, Mamaş, Manas'a dönmüştür.

Türkes'in Mukan (Dizabol) adlı Hanı , Rum İmparatoruna bir Kırgız kızını armağan olarak sunmuş. Demek ki, Kırgızların Talas ile olan bağlantısı M.Ö.VI. asırlarda başlamıştır.

VII. asırdaki *Çinli Suan-Tsan* kaynaklarına incelersek; aşağıdaki bilgileri elde edebiliriz:

Talas'ta dokuz şehir varmış. Dağlarında gümüş madeni bulunmuş ve şehrin adı da "Tekepket " imiş.

Makdisi adlı Arap tarihçisinin bilgilerine göre , Talas-Taras olarak da yazılmıştır. Taras'ın etrafında Barskan, Şelüüci, Köl, Suz , Tepekset adlı beş kent varmış. Bunlar ırmağın Güneyinde yer alırken , Kuzeyinde ise Cıgıl, Bıgıl (Vıgıl) Hamuket, Atlat adlı kentler de bulunuyormuş . Bu devirde Araplar İran devletini ortadan kaldırıp İran padişahını Türkistan'a kadar takip ettiler. Fakat padişah sınırı geçince ,araplar geri çekildiler.

⁷⁷ Soltonoyev B. "Kızıl Kırgız Tarihine" (Kızıl Kırgız Tarihinden) Frunze 1988 . Ala-Too dergisi 107s.

680. yılında Araplar Türkler'le yaptıkları ilk çarpışmada yenik düşerler. Türkler'e , Altay Türkler'i Kültiğin'le Bilge Han başta olmak üzere , yardım ederler. Sonra da onların arasında anlaşmazlık çıkar , Altaylıklar geri döner .Bunu fırsat gören Araplar tekrar saldırırlar ve onları yenerler. 740 yılına kadar şimdiki Tokmok kentini işgal ederek , (eski Balasagun , Kırgızistan'ın Çüy bölgesi) bütün Türkstan'ı hakimiyet altına alırlar. Türkler'in o zamandaki merkezi Suyab idi. (Tokmok'un Doğusundaki Kara-Bulak yeridir.) 740. yılında Altay Türkler'i ile Araplar arasında büyük bir çatışma olur ve Altay Türkler'i Araplar'ı geri püskürttüler. O zamanlarda Türkler , Berктаş Dağını kutsal sayarak, "Tanrının Yeri" derlermiş. Halen Kırgızlar bu dağı aziz sayarlar.

784. yılında Çin askerleri Türkstan'a ait Suyab şehrine girer şehri talan ederler, yakıp yıkarlar. Türkstan'ı tamamen işgal etmek niyetiyle Kuzey-Batıya ilerlemeye başlarlar. 200 bin askeriyle Talas'a kadar ulaşırlar. (Kırgızistan'ın şimdiki Ak-Çiy ve Ak-Döbö kasabalarının Kulan-Kuruk kalesi.) Ziyade Salık kamutasındaki Türk askerleri , işte bu bozkırlarda Çinli işgalcılara meydan okurlar. Bu tarihî çatışma Aylat kentinin etrafında Temmuz ayı 751 yılı gerçekleşir. Türkler Çinliler'i yok ederler ve bir zafere ulaşırlar. Çin askerleri 50 bin ölü , 20 bin esir verirler, kalanları kaçarlar. Artık bir daha Çin askeri Türkstan'a ayak basmaya cesaret edemez. Bu konular Er Tabıldı'da yer almıştır.

Manas'ın babası Cakıp (Yakup). Bu isim Arapça'dan alınmış, oysa diğer Kahramanların isimleri Türkçe'dir : Tümön, Büyödön, Karahan v.s. Cakıp adının ortaya çıkması Kırgızların İslamın kabul edilmesiyle bağlıdır. Er Tabıldı'nın babasının adı da Türkçe'dir : Ermankan.

Yenisey Kırgızlar'ı , Uygur Devleti'ni ortadan kaldırarak, bütün Merkezi Asya'ya hakim olmuşlardı. Uygur, Moğol, Tatar, Kazak, Buryat Türk boyları bu hakimiyet altında kalmışlardır. Kırgız Büyük Devleti 840 yılında kurulmuştur. Uygurlar'ın bir kısmı Doğu Türkistan'da ikamet ederek, Kaşkar, Kokon, Turfan, Aksu, Ürümçü v.s . kentlerini kurmuşlardır.

Doğu Türkistan'da Oğuz Türkleri'nden Satuk , Bugra Han Karahanlı Devletini kurmuş ve XI.asırda İslamı kabul etmişti. Onların devamı olarak Karahan Hanlılar olmuştur. Manas'ın atalarının birinin adı da Karahan idi. Manas'ın Oğuz Türklerinden olma ihtimali da büyüktür. 550. yılında Altay Türklerin hakimi Tümön Handı.

Belek Soltonoyev'in fikrine göre : Isık -Ata bölgesinin Tört Külü olması gerekmektedir. Araplar Türkistan'ı işgal edince , (740.yılı) Burana (Tokmok kentinin yanındaki kale, eski Balasagun şehridir.) “ Nevakt ”, Akbeşim şehri ise “Pecikent ” diye adlandırılmıştır. Balasagun başkent ve büyük şehir olduğundan , Araplar ona “Ulakson “ demişler.

Manas'ın ve Er Tabıldı'nın mücadelelerinin çoğunluğu Kara-Kıtaylar'la olmuştur. Onlarla olan mücadele ,Kırgız halkı için ölüm kalım meselesiydi. Kırgızlar'da halen “Kara-Kıtay geldiği zaman”, “Kara Kıtay zamanında” denen kalıp sözler bulunmaktadır.

Kara-Kıtaylar'ın amansızlığı ve zalimliği , sabırlı ve vetakar Kırgızlar'ı derinden etkilemiştir. Onlarla olan mücadele şiddet açısından kelimeyle atlatılmaz biçimdedir.

1220. yılı Cengiz Han Altay'dan Orta Asya'da bulunan Harezmi Padişahlığı'na saldırır.

Buhara, Semarkent, Hiva, Harezmi gibi, kültür ve ilim merkezlerini yerle bir eder. Moğollar'ın insanlık dışı vahşeti , dünyayı sarsar. Kırgız-Kıpçakların bazı kabileleri Moğollara karşı koyarlar, bazıları Türkmenistan'a göç ederler, bazıları ise Cengiz Han'ın ordusuna katılırlar. Türk kabileleri olmadan Cengiz Han dünyayı değiştiren zaferleri kazanamazdı. Orduda Moğol diline nazaran Türk lehçelerinde konuşulurdu. Altın -Ordo'nun resmi dili de Türkçe'ydi. Avrupa kaynaklarında bu Ordu Moğol-Tatar Ordusu olarak adlandırılmıştır.

Manas'ın memleketi Talas'tır. Er Tabıldı'nı memleketi Narın'dan Isık-Köle kadar uzanmaktadır.

Manas'ın kabileleri ve onların beyleri ;

- 1) Noygut kabilesinin beyi Ak Balta oğlu Çubak .
- 2) Katagan kabilesinin beyi Koşoy.
- 3) Kıpçak kabilesinin Hanı Kökötöy.
- 4) Kazaklar'ın başı Kökçö.
- 5) Kırgızların başı Ürbün .
- 6) Sarı Nogaylar'ın Hanı Manas.
- 7) Ancıyan'dan Sancıbek.

8) Eşteek kabilesinin beyi Camgırçı.

9) Kız Saykal . olarak görölmektedir.

Yukarıda adı geçen boy ve kabileler Manas'ın ili olarak geçmektedir. Er Tabıldı'nın kabilesi ise Katagandır.⁷⁸ Kırgız destanlarındaki epik düşmanlar ile gerçek tarihî düşmanların arasında büyük paralellik vardır.⁷⁹

Göröldüğü gibi Manas destanı ile Er Tabıldı destanı aynı coğrafyanın, hatta aynı idarenin parçaları olan bu cemiyetin ürünüdür. Manas'ın hüküm ettiğı kabileler arasında Er Tabıldı'nın kabilesi Katagan da bulunmaktadır. O halde aynı coğrafya, aynı siyasi birlik, aynı boy içinden çıkan Er Tabıldı , destanların genel özelliklerine de uyan bir sonuçlar Manas'a bağlanmaktadır.

Bilindiğı gibi epik eserlerde kahramanlar kendinden evvelki meşhur olmuş epik kahramanların genel özelliklerini üzerlerine alırlar bu Axel Olrik'in epik kanunlarına da uygundur.⁸⁰ Aynı çevrede olmamasına rağmen aynı etna genetik yapı içinde teşekkül eden diğerk bir dstan olan Oguz Kagan Destanı ile yapacağımız ön karşılaştırma bize aynı konuda daha gemiş bir zaman dilimi için söz söyleme imkanı verecektir.

⁷⁸ Musayev S. "Manas - İstoriko Kulturnıy Pamyatnik Kirgizov " (Manas -Kırgızlar'ın Tarihî -Kültürel Kaynağıdır.) Bişkek 1995 s.84

⁷⁹ Soltonoyev B. " Kızıl Kırgız Tarihinan " (Kızıl Kırgız Tarihinden) Frunze 1988 . Ala-Too dergisi s.107

⁸⁰ Axel Olrik'in Epik Konuları Milli folklor Dergisi

2. BÖLÜM

ER TABILDI DESTANINDAKİ YER ALAN KAHRAMANLAR

VE ÖZELLİKLERİ

Türk boyları eski zamanlardan beri tarihi olayların etkileri sonucu ortaya çıkan hayat tarzlarına uyum sağlamak mecburiyet karşısında kendilerinden daha kuvvetli olan düşman kabilelerinden korunmak ve sürekli savaşmak zorunda kalmışlardı. Bu , milletin kaderini iyi veya kötü yönde etkileyen bazen de soykırımı sürükleyen tarihî olaylar Türkler'in millî hafızasında kalmış ve ortak epik geleneklerinde yansıtılmıştır.⁸¹ Türkler kendilerinin hayat tarzına bağlı yeni idealleri aramaya başlamışlardı. Savaşçı millet olmak zorunda kalan Türkler , insan ideali olarak “ Alp tipini ” kabul etmişlerdir.⁸² Destanlar gerçek tarihi yansıtmayabilirler. Ve bununla birlikte tarihî belge kavramının dışındadır. Ama milletin tarihiyle bağlantılı yönleri tamamen yok demek de söz konusu değildir.

Kuşaktan kuşağa Türk kabilelerinin kaderini değiştiren hadiseleri anlatan epik eserlerde, Türk boylarının yaşadığı zorlukları ve atlattığı felaketleri tespit etmek zor değildir. Bu hadiseler , destanın doğuşunda , önceden belirttiğimiz gibi , milletin kaderini iyi veya kötü yönde değiştiren olaylar ve kabullerden kaynaklanmaktadır. Acımasız ve mantık açısından anlamsız olan , aşırı şiddetli dış savaşlar , ölüm kalım mücadelesi ve daha başka felaketlerle mücadele , uygarlıkların başlangıçlarında zaferler hep fizikî güçle kazanılmıştır. Destanlardaki kahramanların ait buldukları kabilelerin tarihî olayları ile bağlantılı olduklarını , yaratılış dönemlerinin sosyal gerçekliğiyle , evrensel insan yapısının zaaf ve meziyetlerinin dile getirdiğini görmekteyiz. Meydana gelen bütün hadiseler , destancının potasında eritilerek sunulmuştur. Atlı göçebe medeniyeti içinde yaşayan kabilelerin mensupları fizikî güçlerini geliştirmeliydiler. Türkler'in milli

⁸¹ Ömürbekov T, Çorotegin T. Kırgızdardın Cana Kırgızstandın Canı Doordogu Tarihi (Kırgız Ve Kırgızlar'ın XVII-XX. yy. Tarihi) Bişkek 1995 s 41

⁸² M.Kaplan “ Türk Edebiyatında Tipler “ Dergah yay. İst.1966

hafızasından asla silinmeyecek olan ölüm kalım mücadeleleri ve direnişler , ulusal soykırımı gibi .Türklerin tarihî kaderini değiştiren ve çok etkileyen hadiseler babadan oğluna ,ağızdan ağıza nakledilmiştir. Millet , hadiselerini , türkülerinde , destanlarında ve efsanelerinde yansıtmıştır. Böyle felaketlerin biri de Kalmuklar'ın ve Juan-Juanlar'ın , Kırgız-Kazak Türkler'ine XV-XVII . asırlarında sürekli saldırıdır. Bu ölüm kalım mücadelesi yüzyıllarca devam etmiştir. İki taraftan da binlerce adam ölmüş, on binlerce kadın ,çocuk esir düşmüş, ticaret tamamen durmuş. Kırgız Kazaklar bu saldırılar sonucu sosyal ve kültür açıdan geri kalmışlar ve savaşı kazanmalarına rağmen , milli etnik tabanı büyük darbe almıştır. Bu destanlar , Kırgız-Kazaklar'ın tarih ve hayatlarıyla beraber gelişmiş , onların direnişi , dertleri , hayalleri ile birlikte yaşamıştır. Türk destanlarında kahramanların doğuşu sıra dışıdır , hayatı da kendine ait değildir, yani milletin idealize ettiği şekildedir.

Kahraman , halkının Tanrıya dua ederek elde ettiği kurtarıcısıdır . Tanrı'nın onlara verdiği ve onları kurtaracak olan nimetidir.Kırgız destan kahramanı Manas , Gök-Tenri'nin oğludur. Bu yüzden olağanüstü güce sahiptir. Destan kahramanları milletini dış ve iç düşmanlardan korumaktadır. Yurdu , milleti ve son asırlarda ise dini için mücadele etmektedir. Bu mücadelenin başarılı tamamlanması için kahramanın sağlam fizikî güç kadar, akla ve bilgiye de ihtiyacı vardır. Tüm Türk destanlarında akıl ve bilgi danışmanı olarak kabile ihtiyarlarından en akıllısı ve tecrübelisi seçilmektedir. Bazan da kahramanın eşi silah arkadaşı olmaktadır. Yurdunu korumada ve millete hizmet etmede kahraman için güç ve iktidar şarttır. Kahramanlığın anlamı, kendi milletinin güvenliği ve geleceği uğurunda mücadele etmesidir.

Destanda yer alan olaylar bir şahsın etrafında gerçekleşir. Destan kahramanı milletin hayal gücünün ürünü değil , onların tarihinde gerçekten yer almış bir olay çekirdeğidir. Kahraman da milleti tarafından efsaneleştirilmiş , millet vicdanında ve hafızasında bıraktığı etkilerle yaratılmış , bir kaç kahramanın niteliklerini kendine toplayan biridir. Kahramanlar olağanüstü güce sahip olmalarıyla birlikte, onlar sıradan insanlar gibi bazı niteliklere de sahiplerdir.

Er Tabıldı destanı , Kırgız-Kazak destanları gibi , Kalmuklar'la olan savaşı anlatmaktadır. Er Tabıldı destanı tarihî açıdan Kırgız-Kazaklar'ın en kanlı ve şiddetli dönemini kapsamaktadır. Bu dönem Kırgız-Kazaklar için “ Kan ve yaş asırıydı.” Komşu göçebe ve barbar kabilelerinin şiddetli saldırısına uğrarlar. Juan-Juanlar , Kalmuklar gibi

Moğol-Mancur boyları , Kırgız-Kazaklar'ın sosyo-kültürel açıdan gelişmesini engellemişler, insan kaynaklarını yok olma tehlikesi eşliğine kadar getirmiştir. Bu tarihî olayları yansıtan destanların araştırılması halen aktüelliğini korumaktadır. Çünkü Türkler tarihî olayların ortaya koyduğu sebeplerle bugün ayrı bölgelerde ikamet etmelerine rağmen , geçmişte asırlarca ortak bir çevrede yaşamışlar ve aynı kökten kaynaklanan dile, kültüre, geleneklere sahip olmuşlardır . Bunları da destanlarımızdaki ortak motifler kanıtlamaktadır.

Er Tabıldı Destanı'nda da bu özelliklerinin tamamı bulunmaktadır. Kahramanlarda ortak özellikler , epik eserlerde gördüğümüz özelliklerdir. Bunlar :

- a) Kahraman şahsî olmaktan çok , toplumun ortak özelliklerini şahsında toplayan bir tiptir. Yani kendisi olmaktan çok mensubu bulunduğu toplumun ideal tipidir. Bu yüzden kendinden önceki başka destan kahramanlarının özelliklerini şahsında toplamıştır.
- b) Kahramanda fizikî özellikler ön plana çıkarılır. Hiç bir zaman ahlâk (etik) ve güzellik (estetik) , birinci planda gözükmez. Meselâ: Er Tabıldı , kızdığı zaman kurt gibi tüylenir, övülürken güzel veya iyi ahlâklı diye övülmez.
- c) Tasvirlerde kahramanlar bol sıfatlı ve zarflı tasvir edilmektedir. Kahramanın boyu , gücü , yemek yemesi , olmayacak şeyler yapması v.b.tasvirlerde isimler sıfatlarla fiiller zarflarla verilmektedir.

Bu özellikleri dikkate alarak ,

- d) yukarıda belirtilen özellikler epik karakterler destanlar için geçerlidir.Ancak Er Tabıldı'nın da içinde bulunan epico-romanesque (destansı hikâye) tipi , destanlarda ise kısmen epik ve estetik kaygı hakimiyeti başlar.

Er Tabıldı Destanı'ndaki kahramanlar şu şekilde incelenebilir :

1-Erkek kahramanlar,

2-Kadın kahramanlar,

olmak üzere iki grupta toplamayı uygun bulduk. Ayrıca her grubu da destandaki fonksiyonlara göre ,

Olumlu kahramanlar,

Olumsuz kahramanlar,

olarak sınıflandırabiliriz. Bu gruplarda , kahramanlar alfabetik sırayla değil ,destandaki önemlerine göre sıraladık.

Destanın Baş Kahramanı:

Er Tabıldı.

a. Fizikî Yönü.

Anlatı türleri ,yaşadıkları devrin sosyal, siyasî , tarihî , dinî v.b. özelliklerini , kısacası o topluluğun kültürünü aksettirir. Bir yerde içinde yaşanan hayat tarzını da ortaya koyan sözlü türlerimizin , söz konusu hayat tarzının doğurduğu ve toplumun ihtiyaçlarına , beklentilerine cevap verecek olan insan tipinin yaratmasından ve yaşatmasından daha doğal bir şey olamaz.

Destanlarımızda da durum böyle olup aktif, dışa dönük bir hayatın hakim olduğu göçebe Türk Toplumunun ümitlerini,arzularını temsil eden bu anlatı türünün kendi özelliklerini taşıyan insan tipini yaratması kaçınılmazdır. Bozkırlarda yaşayan , besledikleri at sürüleri sebebiyle yazı yaylakla, kışı kışlakta geçiren Türkler'in yaşadıkları bu konar-göçer hayat kuvvetli , savaştı, akıncı insan tipini gerekli kılacaktır.⁸³

Er Tabıldı için de aynı şey söz konusudur ve destanın aynı adı taşıyan kahramanının göçebe hayat tarzının ihtiyaç ve beklentilerini bünyesinde barındıran alp tipinin özelliklerini taşıyacağı ortadadır.. Meselâ Er Tabıldı destanda , kahraman ;

(...)

<i>Ak colborstoy aykırıp ,</i>	<i>Ak bir arslan gibi bağırdı,</i>
<i>Kabılanday bakırıp ,</i>	<i>Kaplan gibi haykırdı,</i>
<i>Kalın coonu aralap,</i>	<i>Kalabalık düşman arasına dalıp,</i>
<i>Kaçırıp kirdi Tabıldı ,</i>	<i>Vurup öldürdü Tabıldı.</i>
<i>Manastan uraan çakırıp.</i>	<i>Manas diye nara atıp⁸⁴ (...)</i>

sözleriyle tarif edilmekte ; bazen bozkurt'a bazen de arslan'a benzetilmektedir. Bu arada anlatı türlerindeki bu çeşit benzetmeler , çevrede görülen hayvan , çiçek ,ağaç v.b. ile yapılırsa bir anlam kazanır , Er Tabıldı'da da bu aynı durum söz konusudur. Er Tabıldı fizikî özellikleriyle epik bir kahramanda bulunması gereken bütün vasıfları bünyesinde

⁸³ M.Kaplan " Tip Tahlilleri" Dergah Yay. İst. 1966 s: 2-13

⁸⁴ Tımbekov. A. a.e.g.. s. 234

toplamaktadır. Meselâ Er Tabıldı karşısına dizdiği , neredeyse , bir ordu sayılabilecek kadar kalabalık olan Çalkalmak askerlerini kırk yiğitiyle yener. (...)

Altı min kalmak baarımız *Altı bin Kalmuk hepimizin ,*
Aldıbizdan kaçırıldı *Önümüzden kaçırıldı,*
Az gana kırgız baldarı... *Bir avuç Kırgız evladı..*
Aran kaldı canımız. *Canımızı zor kurtardık*⁸⁵ (...)

Destanda : (...)

Calındap közdön ot çıkkan *Gözleri ateş gibi parlamış*
Bala colbors öndönüp , *Tabıldı arslan gibi olmuş.*
Uşul kaysı handın balası ? *Şu hangi Hanın evladı ?*
Ukmuştan ugup cürçü elek , *Kıvvetli olduğunu duyuyorduk ,*
Bul emdiginin Manası . *Şu çağın Manas'ı*⁸⁶ (...)

(...)

Er Manastı karaandap *Yüce Manas' hatırlatan*
Ermankandın balası *Ermankan'ın evladı*⁸⁷ (...)

satırlarıyla verilen bu durum , onun olaganüstü kuvvetli bir insan olduğunu göstermeye yeterlidir. Er Tabıldı Katagan kabilesinin alplar başıdır. Kertabıldı atı , demir polatı,kılıcı,savutu altın zirhi ile de Kırgız yurdunun özlenen kahramanıdır.

Er Tabıldı diğer destanlarda görülen bazı alplar gibi yedi gün durmadan savaşır, bir kaç gün uyumaktadır. Meselâ , Er Tabıldı at üstünde altı gün boyunca hiç durmadan Kalmuklar'la savaşır. Bir örnek verecek olursak ;

(...)

Altı gün atçan uruşup *Altı gün at üstünde savaşıp,*
Altı kün katkan kanındı, *Altı gün boyunca kuruyan kanını,*
Aran cuudum suu menen *Zorla yıkadım su ile*⁸⁸ (...)

(...)

⁸⁵ Tınbekov. A. a.e.g.. s. 225

⁸⁶ Tınbekov. A. a.e.g.. s. 175

⁸⁷ Tınbekov. A. a.e.g.. s. 287

⁸⁸ Tınbekov. A. a.e.g.. s. 280 .

Tabıldı üç kün üçtün uktap oygonup.... Tabıldı üç gün , üç gece uyuduktan sonra uyanıp..⁸⁹ (...)

Kısacası Er Tabıldı hem fizikî yönden olağanüstü güçlü yapıda olması, hem de aletlerinin ve atı Kertabıldı'nın bile diğerlerinkine benzemeyen bir özellik taşıması onun epico-romanesque bir kahraman olduğu görüşümüzü kuvvetlendiren hususlardandır.

b.Sosyal Yönü.

Er Tabıldı , bir alptır, fakat yaptıklarıyla öğünmeyecek kadar da olgun bir kişidir. Nitekim yurdunu Kalmukların bastığını duyup , onlardan intikamını almaya giderken eşine ve Usta Aksakalye şöyle der:

(...)

<i>Kırgızdan çıktık kırk bala,</i>	<i>Kırk Kırgız çocuğuz ,</i>
<i>Kıyamattık dost bala ,</i>	<i>Kırk ebedi dost çocuk ,</i>
<i>Kalkıbizdi kaytarıp,</i>	<i>Halkımıza göz kulak olup,</i>
<i>Kalmakka kettik biz cana.</i>	<i>Yeniden Kalmuklar 'a saldırdık.</i>
<i>Koşoşup alıp ketelik,</i>	<i>Vedalaşıp gidelim ,</i>
<i>Ayaş atam Ustaga,</i>	<i>Dostumuz , babamız Usta 'ya</i>
<i>Oylogon sözdü aytalık.</i>	<i>Düşündüğümüzü söyleyelim ,</i>
<i>Kataganın kalkına,</i>	<i>Katagan 'ın halkına .</i>
<i>El için erdik kılábız,</i>	<i>Halk için herşeyi yaparız.</i>
<i>Erkelep bata suraybız.</i>	<i>Ona inanıp dua isteriz.⁹⁰ (...)</i>

Alçak gönüllük, mertlik,milletine ve ailesine duyduğu sevgi onun özelliklerinden sadece bir kaçı olarak dikkati çeker.

Er Tabıldı cömert bir Kırgız kahramanıdır. Kendisi Çalkalmak'ın malını-mülkünü ve askerlerini ganimet olarak eline dağıtır; ancak karşılığında hiç bir şey talep etmez. Bütün bunlar toplumun ondan beklediği değerleridir. Er Tabıldı , öyle olduğu için mi toplum onu sevmektedir. Toplum öyle istediği için mi Er Tabıldı öyledir. Zaman her zaman iç içe geçmiş ve cevapsız sorulardır. Bu , bir destan özelliğidir.

⁸⁹ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 283.

⁹⁰ Tınıbekov. A. " Kedaykan , Er Tabıldı " (Kedaykan , Er Tabıldı Destanları) Frunze 1970 s. 251

c. Psikolojik Yönü.

Tabıldı , destanda halkın dayanağı , gururu, düşmana karşı gelebilecek güce sahip olan tek kahramandır. Her seferinde kendisine karşı koyacak güçlü bir düşmanı arar . Ezelden kin duyduğu , uzakta bulunan güçlü düşmana karşı savaşmaya gider.

Kalmuklar'la savaşmaya giderken kızkardeşi Kardıgaç ile eşi Çaçıkey'e söylediği sözlerle maneviyatını güçlendirir , kin duygusunu besler, ancak gerçek kahramanın söyleyeceği şu sözlerle cevap verir: (...)

<i>Özünör körgön Ala-Too ,</i>	<i>Sizin de gördüğünüz Ala Too ,</i>
<i>Özönü kanday cer ele.</i>	<i>Ne kadar güzel yer idi.</i>
<i>Öküm kılıp eeleger ,</i>	<i>Sahip olup hükmeden ,</i>
<i>Öcör kalmak el ele.</i>	<i>Kalmuklar inatçı bir halk idi.</i>
<i>Bir sapar kuup çığargan ,</i>	<i>Bir seferde sürüp çıkaran ,</i>
<i>Baatır Manas er ele</i>	<i>Kahraman Manas er idi. ⁹¹ (...)</i>
(...)	
<i>Kalkı köldü eelöçü ,</i>	<i>Halkı göle sahip çıktı ,</i>
<i>Ermankandin balası ,</i>	<i>Ermankan'ın evladı ,</i>
<i>Er Tabıldı men ele.</i>	<i>Er Tabıldı ben idim. ⁹² (...)</i>

Tabıldı'nın gerekliliğinde çok kızgın ve sinirli bir kahraman olduğunu da belirtelim. Meselâ ; Aksakal Usta ona Kalmuklar'a gitmeyin deyince Tabıldı sinirlenerek şöyle cevap verir:

(...)	
<i>Kastaşkan coonu censek dep,</i>	<i>Pusudaki düşmanı yensek , diye,</i>
<i>Talap kılıp turabız.</i>	<i>Bekler dururuz</i>
<i>At başın kayra burbaylı,</i>	<i>Atın başını geri döndürmeyelim ,</i>
<i>Azır da bata suraylı.</i>	<i>Şimdi bile dua isteyelim ki</i>
<i>Aman-esen turgula</i>	<i>Sağ salim hayatta kalın</i>
<i>Attadık toktop turbaylık.</i>	<i>Atlandık durmayalım diye.</i>
<i>Ayaş atam carıktık ,</i>	<i>Göz nurum , dostum , babam ,</i>

⁹¹ Tımbekov. A. a.e.g.. s. 267

⁹² Tımbekov. A. aynı sayfa.

Acaldan alıp kalçuday ,

Ecel'den saklar gibi,

Ayagansıp turabı ?!

Bize acıyıp durur mu? ⁹³ (...)

Tabıldı bazen da yufka yürekli ve hassastır .Nitekim yanındaki arkadaşı Eldiyar ve kırk yiğiti onu bırakıp gittiklerinde , gurbette yaralı , yalnız kalınca çok üzülür. Destan bu durumu şöyle anlatmaktadır:

(...)

Atandın körü dünüyö ,

Kahrolası dünya

Arbıdı caraat küniğö .

Yaram gittikçe kötüleşiyor.

Ağın suunun boyunda ,

Akar suyun kenarında,

Agargan tandı körö albay ,

Doğan Güneşi göremeden

Armanım aytıp catamın ,

İçimdekileri söyleyip duruyorum ,

Aysız karaan tününö.

Aysız kara gecede

Aldadan cardam bolboso ,

Tanrı yardım etmezse,

Azaptuu menin ünümö.

Kederli benim sesime.

Ce ugulbayt ünüm elime ,

Sesim ulaşmıyor halkıma bile ,

Elim turgay cerime...

Halkımı bırak vatanıma bile ⁹⁴ (...)

Tabıldı savaşa gittiği zaman , yurdunu Kudaynazar ve onun oğlu Altıbay Kalmuk askerleriyle basarak annesini ve kızkardeşini çoban yaparlar, karısıyla da evlenmek isterler. Yaralı olan Tabıldı bu haberi Eldiyar ve Ermek arkadaşlarından duyar ve üzülür. Nihayet memleketine gelince Altıbay'a ve Kudaynazar'a cezasını verir. Destanda Tabıldı'nın Kudaynazar ve Altıbay'a sinirlendiğini ve onlara meydan okuduğunu görürüz :

(...)

Kudaynazar Altıbay ,

Kudaynazar, Altıbay,

Katagan elin aydagan

Katagan boyunu göçürmüş.

Kırk cigitti bir birden ,

Kırk yiğidi birbiriyle,

Kırkası menen karmagan .

Bir araya bağlamış.

Kilbaganın barbı dep,

Daga yapacağın var mı diye,

Kıynap catıp sabagan.

Eziyet işkence etmiş.

Butka kişen saldırgan ,

Ayaklarına kelepçe vurdurmuş,

⁹³ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 251

Murunga naspay kuydurgan.

*Burnuna naspay sokturmuş.*⁹⁵ (...)

(..)

Altıbay handan tüşöt -dep ,

Altıbay tahtan iner diye ,

Akırı karmap soyduk-dep ,

Nihayet tutup mahvettik diye ,

Kudaynazar kak baştın ,

Hilekâr Kudaynazar'ın ,

Eki közün oyduk -dep.

*İki gözün oyduk diye*⁹⁶ (...)

Sonuç olarak diyebiliriz ki Er Tabıldı hem fizikî, hem psikolojik özellikleriyle de epico-romanesqu tipinin bütün özelliklerini bünyesinde taşımaktadır. Onun ailesine olan bağlılığı , akıllı ve sağduyu sahibi olması yanında eşine büyük değer vermesi, Tabıldı'nın dikkate değer özelliklerinden sadece birkaçıdır. Tabıldı gibi kahramanı olduktan sonra Kırgız yurdunu hiç bir düşman yenemez. Tabıldı yanlarında olduğu zaman halka ölüm yoktur. Denilebilir ki Tabıldı halkının ,yurdunun koruyucusu ve tek kahramanı olarak ön plana çıkmaktadır.

II. Er Tabıldı Destanındaki Diğer Kahramanlar.

I-Erkek Kahramanlar

A. Olumlu Kahramanlar :

a) Ermankan Han .

Destanda Er Tabıldı'nın babası Ermankan hakkında sadece bir kaç satır verilmektedir : “Kırgızlar'ın Katagan boyu At-Başı , Narın bölgesinde yaşamaktadır. Katagan boyunun Omokan adlı bir hükümdarı vardır. Omokan'ın Ormonkan ve Ermankan adlarında iki oğulları millete sahip çıkan , ülkesini düşman Kalmuklar'dan koruyan adil birer hükümdardılar. Ormonkan'ın çocuğu yoktur ve günün birinde ölür gider. Ermankan'ın Kalmuk olan ilk karısından Kudaynazar adlı oğlu olur. Kudaynazar erken yaşta evlenir ve yedi oğlu olur. Bir müddet sonra Altıbay , Kencebay, Olcobay, Argınbay, Çargınbay isimli evlâtları olan Kudaynazar'ın istekleri giderek çoğalmaya başlar. Kendi halkına eziyet eder ; oğullarıyla birlikte soygunculuk yapar, babasına kafa tutar. Buna tahammül edemeyen

⁹⁴ Tımbekov. A. a.e.g.. s. 320

⁹⁵ Tımbekov. A. a.e.g.. s. 387

⁹⁶ Tımbekov. A. aynı sayfa

Ermankan hayırsız oğluna epeyce mal-mülk verir , evlâttıktan reddeder ve annesiyle birlikte yurdundan kovar. Ermankan elli yaşına gelince Noygut kabilesinden Agaça adlı bir kızla tekrar evlenir. Agaça on sene çocuk sahibi olamazsa da Ermankan 62 yaşına girdiğinde , Agaça bir erkek evlât doğurur. Büyük bir toy düzenleyerek çocuğa Er Tabıldı adı verilir. Aradan bir yıl geçmeden Agaça eşine bir de kız evlât verir , adı Kardıgaç konur. Ermankan artık çok mutludur ve Er Tabıldı on üç yaşına bastığında Ermankan hayata gözlerini yumar.

Ermankan'ın Manas destanındaki Cakıp han gibi çocuğu olmadığı için büyük keder içinde yaşamaktadır. Adaklar adanır, mal kesilir , evliyalara başvurulur. Sonuçta Ermankan Talas'taki Manas'ın mezarına gider ve dua eder. Ama bu epizot destanın başında verilmez. Er Tabıldı yaralanıp Manas'ın mezarına gittiğinde , onu karşılayan evliya destanın başında olması gereken , olayları anlatır.

(...)

<i>Senin atan Ermankan ,</i>	<i>Senin baba Ermankan,</i>
<i>Altmış caştan aşkanda ,</i>	<i>Altmış yaşa gelince</i>
<i>Agala sakal bolgondo ,</i>	<i>Kır sakallı olunca ,</i>
<i>Kördüm ele bul cerden .</i>	<i>Görmüş idim burada.</i>
<i>Bala tilep kdırıp ,</i>	<i>Evlât dileyip tavaf edip,</i>
<i>Mazar sayın kongondo.</i>	<i>Her mezara gitmişti.</i>
<i>Manaska kuran okuyım dep ,</i>	<i>Manas'a kuran okuyacağım diye ,</i>
<i>Uşul cerge kelgende.</i>	<i>Tam buraya gelmişti.</i>
<i>Kiyin uksam Ermankan ,</i>	<i>Sonra duydum ki , Ermankan,</i>
<i>Bir uul , bir kız taptı deyt.</i>	<i>Bir oğul , bir kız sahibi oldu dendi.</i>
<i>Bala üçün ıylap cürgönü ,</i>	<i>Oğul için ağlayıp dururken</i>
<i>Bir kodayga caktı deyt</i>	<i>Tanrı dileğini kabul etti dendi. ⁹⁷ (...)</i>

Ermankan'ın Katagan boyunu barış ve huzur içinde yaşatmıştı ve son görevini de yerine getirmiştir. Katagan boyuna onları koruyacak bir kahramanı yetiştirdi.

b.)Usta Aksakal

Ermankan'ın en yakın arkadaşı ve Er Tabıldı'nın manevi babası olan Usta , Manas destanındaki Bakay'ın görevlerini üstlenmektedir. Usta Aksakal Katagan boyunun reisi , Er

⁹⁷ Tımbekov. A. a.e.g.. s. 287

Tabıldı'nın arkadaşı Elidyar'ın babasıdır. Onlara danışmanı olan Usta aynı anda Katagan boyunu aş, törenlerde temsil etmektedir. Geleneklere göre , boyunu temsil edecek olan insan büyüklerinden birisi olması gerekiyor. Meselâ : Ermankan'ın aşında halkı idare ve misafirleri karşılayıp ağırlama görevi Usta'ya verilir :

(...)

Korkpo balam Tabıldı , Korkma evladım Tabıldı,
Karakçının kebinen , Haydutun dediklerinden.
Ermankan aşsız kalabı ? Ermankan törensiz kalır mı?
Tabıldı caman balabı ? Tabıldı hayırsız evlât olur mu? ⁹⁸ (...)

Kudaynazar Tabıldı'ya hakaret ederken , ona meydan okuyan da Usta'ydı , çünkü geleneklere göre küçük kardeşi ağabeyine karşı gelemezdi. Onun yerine Ökül atası (Vekili) - manevi babası cevap vermektedir :

(...)

Kudaynazar aksakal , Ey yaşlı Kudaynazar,
Ermankandın uulusun , Ermankan'ın oğlusun
Aşka buzuk salam dep , Törende olay çıkartayım diye ,
Emne kılğan cumuşun ? Ne biçim iş yapmışsın?
Caraybı senin özünö , Yakışır mı bu iş sana ?
Düşmandık kılıp turuşun? Düşman gibi davranmışsın!
Öz atandın aşında , Öz babanın töreninde ,
Öküldük kılğan uruşun. Boy ölçüşme olur mu? ⁹⁹ (...)

Manas destanında Bakay genç Manas'a akıl , nasihat edip onu gerekli yerde durduruyorsa , Usta Aksakal de Tabıldı'yı gereksiz riskten korumaya çalışır :

(...)

Kanı sıyuk er cürök , Heyecanlı , korkusuz ,
Caş balasın baarınar Delikanlarsınız hepiniz.
Elge barıp şaşpastan , Acele etmeden boya gidip ,
Köbüröök koşun alınar Çok asker alınız. ¹⁰⁰ (...)

⁹⁸ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 163.

⁹⁹ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 166

¹⁰⁰ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 250.

(...)

Kudaynazar caman çal , Kudaynazar yaman ihtiyar ,
Anık duşman kak oşol. Asil düşman odur.
Alıska ketpey kulunum , Uzağa gitme evladım;
Sen bolboson, Tabıldı , Sen olmazsan Tabıldı,
Kalkın kayrat kılalbayt. Halkın mücadele edemez. ¹⁰¹ (...)

Sonuç olarak Kırgız epik geleneklere göre , kahramanın yanında onun danışmanı ve babasının görevini üstlenen birisi olması gerekmektedir. Tabıldı'nın danışmanı Usta Aksakal bu görevi mükemmel bir şekilde yerine getirmekte ve O olmadan Tabıldı'nın Kalmuklar'la başa çıkabilmesi mümkün değildir.

c) Eldiyar- Ermek

“ Manas ” destanında Almambet Kırk yiğidi ile Orkun ırmağını geçtikten sonra, Kalmuklar geçemesin diye, Orkun'un sularına “Caytaşı” atar. Olağanüstü güce sahip olan bu taş , kar ve sel felaketlerine yol açar.

(...)

Sandırgaluu Almambet Süslenmiş olan Almambet
Cay taştı suuga bayladı Caytaşı suya atıverdi. (...)

(...)

Cakanın baarı camgırlap Kayalara yağmur yağdı
Böksönün baarı möndürlöp, Bütün vadilere dolu yağdı¹⁰² (...)

“ Manas ” destanın bünyesinde gelişmiş olan “ Er Tabıldı “ destanında da Almambet'in prototipi olan Eldiyar aynı şekilde yağmur yağdırmaktadır :

(...) “ Eldiyar kara taştı dubalap , suuga salıp , kalmaktar catkan cerge kar caadırıp , özdörü catkan cerdi carkıratıp açık kılıp , kırk cigitti ırettep bastırıp cürdü.” ¹⁰³ (...) (Eldiyar kara taşa dua edip suya attı. Kalmakların üstüne kar yağdırdı. Kendi yerlerine güneş parlattı ve kırk yiğidi sıraya dizip idare etti.)

¹⁰¹ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 253.

¹⁰² Orozbakov S. varyantı “Manas “(Manas Destanı) NAN KR. inv. No 534

¹⁰³ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 242

Eldiyar'ın olağanüstü yeteneklere sahip olması , onu , Er Tabıldı'nın danışmanı ve koruyucusu olmasını sağlamaktadır. Almamabet Manas'ın süt kardeşidir. Eldiyar da Tabıldı'nın sadece kırk yiğitinden biri değil , en yakın arkadaşı ve süt kardeşidir . “ Manas “destanında bu epizot geniş bir yer alırken , “ Er Tabıldı ” ‘da Eldiyar'ın süt kardeşi olduğu bir kaç satır ile ifade edilmektedir :

(...)

Esime tüşüp men bardım , Hatırlayıp ben geldim ,
Emne boldu eken dep . Ne oldu diye merak edip.
Emçekteş üçün men çıgıp Süt kardeşim için ben geldim.¹⁰⁴ (...)

Tabıldı nerede olursa olsun Eldiyar daima onun yanındadır. Meselâ Tabıldı yarasını sarmak için Talas'a gider ve yanına sadece Eldiyar'ı alır :

(...)

Talastı közdöy salsambı ? Talas'a doğru gitsem mi?
Tabıp taap alsambı? Hekim arayıp bulsam mı ?
Oluya zaada kişi ele , Evliya oğlu insan idi,
Oşonu közdöy barsambı ? Ona doğru gitsem mi¹⁰⁵ (...)

Bazan hiç kimseyi dinlemeyen kendi başına buyruk Tabıldı'yı ikna edebilecek ve gereklğinde azarlayacak olan tek insan varsa o da Eldiyar'dır :

(...)

Atandın körü kuu calgız , Lanet olası tek başına,
Aga , inin çok şum calgız. Kimin kimsesi yokmuş gibi düşüncesizce.
Atıştın kalmak coo menen , Çarpıştın Kalmuk düşmanla ,

¹⁰⁴ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 280

¹⁰⁵ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 286

Al-abalın bile albay .

Gücünü , kuvvetini hesaplamadan. (...)

(...)

Arkandan bargan biröö çok,

Peşinden giden kimse yok ,

Kırk cigit kıraan berenden.

Kırk asil kahramandan

Ce- uyalıştan biröö çok ,

Veya kardeşlerden hiç biri yok,

Uşunday calgız sen belen

Sen yalnız kalacak birimisin ?

Atadan calgız sen çıkıp ,

Sen bir evin bir oğlu ,

Ak kalpaktuu kırgızdan ,

Ak Kalpaklı Kırgızlar'dan ,

Aşkere baatır er çıkıp ,

Gerçek yiğit ortaya çıkıp ,

Artından izdep barganmın

Peşinden arayarak gelmişim. ¹⁰⁶ (...)

Tabıldı , Eldiyar'a çok şey borçludur. Yaralanınca onu tedavi eden Eldiyar , onu bir kaç kere ölümden kurtarır ve karşılığında da ödül beklemez :

(...)

Kantemir ogun sürttürüp ,

Kantemir ogun sürtüp

Kabıldagan caranı ,

Hayli büyük yarayı,

Kayra tanıp saldı emi .

Yeniden bağladı şimdi.

Kırk cigit catkan cerine ,

Kırk yiğitin bulunduğu yere ,

Eldiyar alıp bardı emi.

Eldiyar alıp götürdü şimdi. ¹⁰⁷ (...)

Eldiyar'ın sadakatı ve fedakârlığı onun yaralı Tabıldı'ya ilaç almak için bozkırda tek başına bıraktığı epizotta güzel bir şekilde ifade edilmiştir:

(...)

Kagılayın Tabıldı ,

Kurban olayım Eldiyar

Kayberen cardam bolsun dep

Kayberen¹⁰⁸ yardım olsun diye.

Kuçaktaşıp eki dost ,

Kucaklaşıp iki dost ,

Acıraşalbay turuştu.

Bir türlü birbirinden ayrılamadılar.

Bir dalayga zarıgıp ,

Bir müddet ağlayıp,

¹⁰⁶ Tinibekov. A. a.e.g.. s. 280

¹⁰⁷ Tinibekov. A. aynı sayfa

¹⁰⁸ Kayberen - dağlı geviş getiren hayvanların hamisi. Yudahin. K.K. Taymas A. Kırgız Sözlüğü TDK.Y.s.421.Ankara 1994

Atkarıp dosun koltuktap , At bindirip koltuklayarak dostunu ,
Çok bolup içi kamıgıp . İçi kor gibi yandı ¹⁰⁹ (...)
(...)
“ Ceti kündö körömün , Yedi gün sonra görürüm ,
Cüzündü kelip men kaytıp Gelip yüzünü sonra döneriz
Kayrat kıl baatır Tabıldı , Gayret et Tabıldı ,
Kaldın dep calgız sen catıp , Yalnız kaldın diye sen,
Talaaga calgız dosumdu , Gurbette biricik dostumu
Taştayın calgız men kantip “ Nasıl tek başına bırakayım. ¹¹⁰ (...)

Kalmuklar'ın eline esir düşen Eldiyar dostunun nerede olduğunu asla söylemez ve fedakârlığı ile düşmanları bile şaşırır. Sonunda Tabıldı , Eldiyar'ı Çalkalmak'ın kızı Torkobek'le evlendirerek ödüllendirir. Türk destanlarında kahramanın arkadaşı (süt kardeşi , kardeşi) önemli rol oynamaktadır. Sadakat, fedakârlık unsurları Türk boylarında kahramanlık gibi büyük öneme sahiptir. Bu yüzden Eldiyar Tabıldı kadar destanda geniş yer almaktadır.

(...)
Ar kaçan esten çıkarbay Hiç bir zaman aklımdan çıkarmayıp
Antındı sıylap men cüröm. Ben yeminimize sadıkım ¹¹¹ (...)

ErmeK , Eldiyar ve Er Tabıldı'nın yakın arkadaşıdır ve kırk yiğitinden biridir. Eldiyar neredeyse ErmeK da orada , onun sağ elidir , Tabıldı'nın can yoldaşdır. ErmeK Eldiyar'a nazaran daha gençtir ve kırk yiğitinden farkı yoktur. Olaganüstüklere sahip değildir. Buna rağmen savaşta atılğan , mert ve iyi nişancıdır. Manas destanındaki Çubak prototipi olabilir. ErmeK savaş sırasında sıradan bir er gibi savaşabilir ve gerekli zamanda önemli görevlileri de yerine getiren sadakatlı , yufka yürekli , gönlü bol ve alçak gönüllü delikanlardan biridir. Destanda ErmeK , Er Tabıldı ve Eldiyar birbirine destek olmak için ant içerler. Bu ant geleneği eski Türkler'in inançlarından kaynaklanmaktadır. En eski devirlerde “ anat ” yalnız devletler , kabileler ve şahıslar arasında yapılan kardeş ve dost olma törenini ifade etmiştir. İki yabancı kardeş ve dost olmaya karar verilirse soydaşlarının huzurunda kollarını keserek bir kaba (ant ayagina) kanlarını akıtırlar. Aralarına kılıç , ok veya başka bir silah koyarak bu kaptaki kana , kırmız , süt veya şarap karıştırarak beraber içerlerdi. Sonra silahlarını

¹⁰⁹ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 294

¹¹⁰ Tınıbekov. A. aynı sayfa

¹¹¹ Tınıbekov. A. a.e.g.. s. 280

yahut hemşirelerini değiştirirler , böylece “antlı adaş ” olurlardı. Moğol devrinde bir törenle dost olma olanlara “ ande “ denilmiştir. Kırgız Destanlarında kalıplanmış ve asırlara dayanılmış ant içme geleneği bulunmaktadır:

Töbösü açık kök ursun ,

Tepesi açık gök vursun ,

Töşü tüktüü cer ursun

*Göğüşü tüylü yer vursun*¹¹²

d) Şayymbet.

Er Tabıldı'nın oğlu Şayymbet destanda 1.derecede rol almaz. Ancak başından büyük olayları geçer. Babası Tabıldı sefere gittiğinde , Kudaynazar ile Altıbay Katagan boyunu göç ettirdiğinde , annesinin yanında kalan Şayymbet , tüm zorlukları görür ve küçük olsa da her şeyi anlar. Babasının göz bebeği olan Şayymbet , Kudaynazar'ın elinde alet olur. Hem Tabıldı , hem Eldiyar , hem annesi Çaçıkey ona bir şey olmasın diye Kudaynazar'ın dediklerini yerine getirirler. Fakat Şayymbet Kalmuklar'ın elinde kalsa da kimin oğlu olduğunu asla unutmaz . İleride Şayymbet'in hayırlı evlât olacağı kesin gözle bakılmaktadır.

e) Kırk yiğit.

Türkler'de üç, yedi , dokuz ve kırk sayıları kutsal sayılır. En çok kullanılan sayı ise kırktı. Bundan dolayı Türk destanlarında kırk sayısı çok yer alır. Kırk yiğit , Manas destanında , Dede Korkut hikayesinde , Oğuz Han , Er Tabıldı gibi destanlarında geçmektedir. Kırgız Türeyiş efsanesinde kırk sayısı geçmektedir. Oğuz'un verdiği şölende , diktirdiği sınıkların boyu kırk kulaç uzunluğunda da idi . Hikayelerde ve masallarda kırk gün , kırk gece , kırk haramiler çok geçer.

Kırk yiğit Er Tabıldı'nın muhafızlarıdır. Onların görevi ise Katagan boyunu Kalmuklar'dan korumaktır. Onlar aynı kabilede Tabıldı ile birlikte büyümüşlerdir. Manas destanında ise Kırk Çoro farklı Türk boylardan gelmişti. Onun içinde Kazak , Özbek , Türkmen ve Kalmuk boyları da vardı. Kırk yiğit Kalmuklar'la olan mücadelede Tabıldı'nın önderliğinde zaferi kazanırlar :

¹¹² İnan A. Eski Türklerde ve Folklorunda Ant . Makaleler ve İncelemeler . TTK Basım Evi Ankara 1968 s.317-330
Radloff W.W. “ Obraszi Narodnoy Literaturı Tyurkskih Plemen I-X vv. (I-X yy.Türk Kabilelerinin Halk Edebiyatının Örnekleri) SPb 1866-1907 s.16

Kırgız destanlarında (Manas , Er Tabıldı) Kudaynazar ismi ortak düşmanlar için kullanılmış gibidir. Manas Destanı'nda da Kudaynazar vardır ve Manas'ın düşmanı olan Koşoy'un danışmanıdır. (...)

Kudaynazar kuu çokmor, Hilekâr Kudaynazar
Kurgan Koşoy coldoşu Lanetli Koşoy'un arkadaşı ¹¹³ (...)

Manas ve Er Tabıldı destanlarında Kudaynazar önce onların düşmanı görünür , destanın sonunda onların arkadaşı olur. Kudaynazar'ın taraf değiştirme motifi iki destanda da bulunmaktadır.

“Manas” destanında Kudaynazar Koşoy'un düşünü yorar , Manas'ın geleceğini söyler. Koşoy'la birlikte Manas'a saldırır , sonra da Manas'tan yana olur. Destanın sonunda Coloy onu öldürür.

Er Tabıldı destanında ise ,

“ Ermankan'ın Kalmuk olan ilk karısından Kudaynazar adlı oğlu olur. Kudaynazar erken yaşta evlenir ve yedi oğlu olur. Bir müddet sonra Altıbay , Kencebay, Olcobay, Argınbay, Çargınbay isimli evlâtları olan Kudaynazar'ın istekleri giderek çoğalmaya başlar. Kendi halkına eziyet eder ; oğullarıyla birlikte soygunculuk yapar, babasına kafa tutar. Buna tahammül edemeyen Ermankan hayırsız oğluna epeyce mal-mülk verir , evlâttikten reddeder ve annesiyle birlikte yurdundan kovar ”

Baba-oğul mücadelesi Türk destanlarında ayrı bir yer tutmaktadır. Ancak Kudaynazar babasının ölümünü ve ikinci eşinden (tokol) olan kardeşinin daha çocuk olmasını fırsat bilerek , tüm örf âdetleri çiğneyip , köye gelir ve ne kadar mal-mülk varsa hepsine el koyar. Bu epizot Kudaynazar'ın sadece hayırsız bir evlât değil , annesinden dolayı kâfir olduğunu da göstermektedir.

On dört yaşına gelen Er Tabıldı babasının yasa töreni ve aşını düzenler ve bütün komşu kabilelerin büyüklerini davet eder. Kendine kötülük yapsa bile büyük bir saygı duyduğu ağabeyi Kudaynazar'ı da unutmaz. Ona bir mektup yazar ve babamızın aşını yönetmesini önerir .

“ Babamın aşını , ilk karısının asil oğlu olan ben varken , sen, ikinci karısının soysuz çocuğu , nasıl yapmaya cesaret edersin “ diyerek Kudaynazar , Er Tabıldı'yı Katagan

¹¹³ Karalayev.S varyantı “ Manas “(Manas Destanı) KR.NAN inv No 543

kabilesi ve yabancı misafirleri huzurunda küçük düşürmeye ve büyük oğlu Altıbay'ı Katagan boyunun hanı tayin etmeye ve böylece babasından öç almaya karar verir :

(...)

Aş berem dep atana, Aş vereceğim diye babama

Adamsınıp kalganın . Sen ne zaman adam olmuşsun. ¹¹⁴ (...)

Kudaynazar gelince, herkesin takdirini kazanan Er Tabıldı'ya Katagan boyu sahip çıkar ve ondan yana olur. Dediğini yapamayan kurnaz Kudaynazar , geri döner ve Kalmuklar'ın hanı olan dayısı Çalkalmak'a Er Tabıldı'yı şikayet eder .Çalkalmak gizlice Katagan boyunun at sürülerini kaçıır ve Er Tabıldı' yı savaşa davet eder. Çalkalmak'ın peşine kırk yiğidiyle düşen Er Tabıldı onunla savaşır ve Kalmuklar'ı bozguna uğratar .

Bu arada Kudaynazar oğlu Altıbay'ı Han ilan ederek milleti Alay'a göçürür ve onlara eziyet eder . Er Tabıldı milletine sağ salim dönünce , Kudaynazar ve Altıbay yaptıklarından pişman olurlar ve Katagan'ın güvenini kazanmak için Çalkalmak'ın kızı Torkobek'i Tabıldı'ya almak üzere istemeye giderler . Ancak Çalkamak onlara inanmaz ve gerek Kudaynazar , gerek Altıbay bu işte başarılı olamazlar ve sonunda ölürler . Kudaynazar iki düşmanın arasında ikili oynayıp ikisine de ihanet edince ölümle cezalandırılır. Fakat Er Tabıldı ağabeyisinin yaptıklarını affeder ve onu törenle toprağa verir.

b) Çalkalmak

Muhtemelen Manas destanında Koşoy veya Konurbay'ın prototipini taşıyan Çalkalmak Kalmuklar'ın Hanıdır. Çalkalmak mert , gözü pek ve kurnaz olarak gösterilmektedir. Er Tabıldı'nın onurlu bir rakibidir. Kudaynazar'dan olan farklılığı da burdadır.

Tabıldı'nın genç olmasına rağmen ileride ciddî bir rakip olacağını anlayan kurnaz ve tecrübeli Çalkalmak , Er Tabıldı'yı yok ederek , Katagan kabilesini hakimiyeti altına almayı düşünür. Gizlice Katagan boyunun at sürülerini kaçıır ve Er Tabıldı' yı savaşa davet eder . Ciddî rakibiyle karşı karşıya gelen Çalkalmak yenildiğini anlar ve Tabıldı'yı kallesçe yaralar. Çalkalmak Er Tabıldı'yı ne kadar rakip görürse da , “ keşke onun kadar oğlum olsa ” diyecek kadar merttir. Kızı Torkobek , Tabıldı'yla evlenirse , Kırgız Kalmuk barışı

¹¹⁴ Tımbekov. A. a.e.g.. s. 16

olacaktır. Ayrıca hem Kırgız hem de Kalmuklar'a Han olacağını bildiği halde gururuna yediremez ve şerefli ölümü tercih eder.

c) Altıbay

Altıbay Kudaynazar'ın oğludur , onun gururu ve umudur. Altıbay Er Tabıldı'nın rakibidir ve babasının sözünden hiç çıkmaz. Altıbay , Katagan boyuna Han tayin edilince , Tabıldı'nın akrabalarına büyük sıkıntılar yaratır ve onlara eziyet eder. Destanın başında korkak , “babasının kuzusu” , tek başına karar veremeyen Altıbay, destanını sonunda tamamen değişmektedir. Kendi milletine karşı gelmenin ne kadar acı verici olduğunu öğrenen Altıbay , Er Tabıldı'dan yana olur ve Katagan için hizmet etmek için ölümü bile göze alır. Destanın sonunda Altıbay gözü pek, mert, akıllı, ağır başlı ve kararını kendi veren bir insan olarak ortaya çıkmaktadır. Kırgız Kataganlılar'la Kalmuklar'ın arasında barışı sonsuza kadar sağlamak ve savaşa son vermek üzere Altıbay , babası Kudaynazar'la Kırgızlar'ın düşmanı olan Çalkalmak'a , kızı Torkobek'i istemek için yola koyulur. Çalkalmak onları yakalar ve eziyet ederek öldürür.

II.-Kadın Kahramanlar

a) Ağaça

Ağaça , Er Tabıldı'nın annesidir. Tüm Türk destanların epik geleneklerindeki gibi , gerek Manas, gerek Er Tabıldı'nın annesi tüm karakterleri aynı prototipi taşımakta ve tüm detaylarıyla benzetmektedir. Bu detaylara şöyle açıklayabiliriz :

Manas'ın annesi gibi , Er Tabıldı'nın annesi de uzun süre çocuk sahibi olamaz : “Ermankan elli yaşına gelince Noygut kabilesinden Ağaça adlı bir kızla tekrar evlenir. Ağaça on sene çocuk sahibi olamazsa da Ermankan 62 yaşına girdiğinde , Ağaça bir erkek evlât doğurur. Büyük bir toy düzenleyerek çocuğa Er Tabıldı adı verilir. Aradan bir yıl geçmeden Ağaça eşine bir de kız evlât verir , adı Kardıgaç konur. Ermankan artık çok mutludur ve Er Tabıldı on üç yaşına bastığında Ermankan ölür .”

a. Çocuğa sahip olmak için aranan çareler.

Çocuk sahibi olmak için bir sürü çare aranır. Manas destanında bay Cakıp tüm kutsal ruhlara dua eder , kurban keser ve Ermankan'ın da bu tür yöntemlerle çare araması söz

konusudur . Fakat destanda bu çare arama motifi sadece bir kaç kelime ile verilmiştir. Son çare olarak Ermankan Manas'ın mezarına gelir ve dua eder. Duası kabul edilip Ağaça hamile kalır.

Destanda Türk gelenekleri çerçevesinde , anneler çocukları için her türlü fedakârlığa hazırdır. Hayırlı bir evlât olarak büyütmek için Ağaça , Er Tabıldı'ya elinden gelen yardımını esirgemez.Er Tabıldı küçük iken Kudaynazar gelir ve onların mal mülküne el koyar. Ağaça oğluna zarar gelmesin diye, buna da katlanır. Er Tabıldı , zaferle ve büyük ganimetle dönünce onunla gurur duyar, fakat bunu belirtmez ve hatta onu azarlar. Ganimetin çoğunu dul ve fakirlere dağıtan Er Tabıldı , annesinin ne kadar memnun olduğunu görür. Kahramanın anneleri evlâtlarıyla gurur duyarlar . Fakat bunun yanında da onun kahrını da çekerler. Er Tabıldı öldü haberi ile Katagan boyu yıkılır , ancak Ağaça oğlunun hayatta olduğuna inanır ve düşmanlara meydan okur. Kalmuklar Katagan'ı esir alınca , Ağaça Kudaynazar ile Altıbay'la oğlunun vekili olarak konuşur ve er ya da geç onların cezalandırılacaklarını söyler. Ağaça Kalmuklar'ın hakaretine uğrar , fakat buna rağmen önce kabilesini düşünür ve onlara göz kulak olur. Ağaça , Er Tabıldı'nın geri dönmesine inanmakta ve düşmanların ceza çekmelerini sabırsızlıkla beklemektedir. Bununla birlikte onun “arman“ında oğlunun bu kadar gecikmesine ve bu duruma bırakmasına üzüldüğünü belirtir.Gerektiğinde kocasının yanında er gibi savaşan Türk kadınları , evlâtların da koruyucusu ve son kalesiydiler. Ağaça da oğlunu çok sever. Ancak ona sert davranır ve hisselerini belirtmez. “Ya zaferle dön , ya da hiç dönme “ atasözü kahraman annelerinin hayat felsefesi olmuştur . Çünkü halk arasında korkak evlât , hayırsız evlâttan da beterdi.

b) Kardıgaç

Bazı Kırgız destanlarında Kardıgaç-Karlıgaç başkahramanın kızkardeşi olarak geçmektedir. “ Manas ” destanında Kardıgaç Manas'ın kızkardeşidir. Destanın belli varyantlarında bulunmaktadır. Kardıgaç Türk-Mogol destanlardaki geleneksel bir kahramandır. Başkahramanın Kardıgaç adlı kızkardeşinin olması da şartlı bir motiftir. Örneğin Kardıgaç Er Tabıldı , Manas ve Alpamış'ın (“Alpamış”) da kızkardeşidir. S.Karalayev'in “ Manas ” destanının varyantında Kardıgaç “nayza sunup top buzgan”, (Mızrak sokup düşmanı dağıtan) kız kahramanı olarak anlatılmaktadır. (...)

Epsiz enen Çıyırđı

Annen Çıyırđı ,

Uuldan birdi şer tuugan Arslan bir oğul doğurmuş
*Kızdan birdi şer tuugan Arslan da bir kız doğurmuş*¹¹⁵ (...)

Manas'ın danışmanı olan Bakay onun oğlu Semetey'e Kardıgaç'ın Kalmuklar'la nasıl mücadele ettiğini şu şekilde anlatır.

Kaarına bu kızdın Bu kız kızdığında ,
Kalayık çıdap turbagan El alem dayanmazmış
Kan Konurbay baş bolup, Han Konurbay başta olup
Çımaçındın ,Beecindin Çımaçın'ın Beecin'in
*Çın kandarı ıylagan Hükümdarları ağlarmış*¹¹⁶

Bu savaşta Kardıgaç'ın Karacoy adlı atı ölür ve kız Kalmuklar'ın eline esir düşer. Manas kızkardeşini Kalmuklar'ın elinden kurtarır ve yer altı dünyası olan Celpiniş'te yaşayan Carmanas'la evlendirir. Er Tabıldı destanında de Kardıgaç' kahraman kız değildir , aksine sıradan saf bir kızdır.tır . Kardıgaç sadece sevdiği ağabeyine yardımcı olmaya çalışan sade bir kız olmasıyla dikkatimizi çekmektedir. Kardıgaç savaş meydanında kahraman kızlar gibi at sırtında kılıç ve mızrakla düşmanlarla mücadele etmez. Fakat o ağabeyi ve kırk yiğit ile sevinçlerini ve kederlerini paylaşmaktadır. Kardıgaç'ın tüm hareketleri milletin mücadelesi ile bağdaşmaktadır. Tabıldı destanında annesinin , eşinin ve kızkardeşinin sözlerine kulak verir ve onları üzmemeye çalışır. Onların yardımlarını büyük sevgiyle karşılar ve onlara değer verir. Kızkardeşi Kardıgaç tek başına at sürüsünü Kalmuklardan kurtarıncı Tabıldı şaşırarak ve gururla şöyle der:

(...)
Kagılayın karaldı ay , Hey kurban olduğum ,herşeyim
Kız da bolso mederim . Kız da olsa tek güvencim.
Kıslıgan bizge Kardıgaç , Aramıza katıldı Kardıgaç,
Kırk buudan taap bererin. Kırk kısrak bulup verdi. (...)
(...)
Kardıgaç menin ziregim. Kardıgaç benim herşeyim.
Kadır alda kuduret , Herşeye kadir Allah,
Kız da bolso uşunu , Kız da olsa bunu ,

¹¹⁵ Karalayev S. "Semetey" (Manas'ın oğlu Semetey Destanı) Bişkek 1995 s.45

¹¹⁶ Karalayev S. "Semetey" a..e.g s 78

c) *Çaçıkey.*

Çaçıkey Er Tabıldı'nın eşidir ve onun karakteri Manas'ın eşi Kanıkey'le (Sanirabiya) kıyaslanılmaktadır. İkisi de Kahramanın danışmanı ve ocağın koruyucularıdır. İkisi de gerektiğinde kılıç kullanacak kadar cesur kadınlardır. İkisi de Han olan babaların yapayalnız kızları ve göz bebekleridir. Hem güzellikleri hem de akılları ile göz kamaştırmaktadırlar.

(...)

<i>Uzun çaçtın ıktuusu</i>	<i>Uzun saçlıların becerilisi</i>
<i>Urgaaçının mıktuusu</i>	<i>Kadınların en iyisi</i>
<i>Ken köynöktün tazası</i>	<i>Namushusu , temiz</i>
<i>Urgaaçının paaşası</i>	<i>Hanımların Sultanı ¹¹⁸ (...)</i>

İki destanda da Kanıkey ve Çaçıkey kendi kocalarına her konuda yardımcı olurlar. Yaralı kocalarının ilaçlarını ancak onlar hazırlayabilirler. Bilindiği gibi , Kırgızlar da ateşe, suya, tabiata , beyaz ve gök renklere tapınırlarmış . Çaçıkey'in veya Kanıkey'in dua okumaları ve dualarının kabul olması , onların olağanüstü güçlere sahip olduklarını , Ataların ervahları ve Hızır'la bağlantı kurabildikleri göstermektedir. Türkler'de eşler sadece kocaların eşleri değil , ev ocağının sahibi, kabilenin yengesidir , Onların varolmasını sağlayan Şamandır. Söz, dua ve beddualar her türlü şekilde olabilirdi. Örnek olarak Altay destanından bir beyit sunabiliriz:

<i>Ölgöndörin tirgisti</i>	<i>Ölenlerini diriltti</i>
<i>Öçköndörin kamıstı</i>	<i>Sönenlerini ateşledi ¹¹⁹</i>

“ Manas “destanından da bir beyt aktaralım :

(...)

<i>Kayran cenen Kanıkey!</i>	<i>Hayırlı yenge Kanıkey!</i>
<i>Cetim menen cesirdin</i>	<i>Yetim ile dulların</i>
<i>Öçkön otun tamızıp ,</i>	<i>Sönen ateşini yaktı ,</i>
<i>Ölgön canın tirgizip,</i>	<i>Ölen canları diriltti ,</i>

¹¹⁷ Tımbekov. A. a.e.g.. s. 201

¹¹⁸ Kanıkey , Manas Ensiklopediyası . (Kanıkey Bölümü ; Manas Ansiklopedisi) Muras . Bişkek 1995 s 281

Üzülgönün ulantıp,

Koparılanı bağladı ,

Çaçılğanın cıynatıp...

Dağılanı topladı..¹²⁰ (...)

Böyle olumlu hareketler kahramanların eşitlerine aittir. Eski Türkler'in âdetlerine göre kadınlar erkeklerle hak açısından eşittir ve hatta bazı durumlarda daha fazla hakka sahiplerdi. Seferlerde kadınlar erkek yerine geçer obaya bakarlardı. Gerekli olduğu halde erkeklerle eşit şartlarda düşmanlarla savaşırlardı. Savaşta onlar daha mert , gözü kara , sogukkanlı, merhametsiz olurlardı . Yayıc kadın erkeklere nazaran mükemmel nişancılarıdır. Savaş dışında Türk kadınları erkeğin kölesi değil, danışmanı , arkadaşı , ocağın koruyucusuydu. Kadın kahramanlar Kırgız, Kazak, Altay, Hakas , Tatar, Başkurt Türk boylarında daha çok role sahiptir.

Hakas Türkleri' nin "Alp Han Kız " destanında şu ifadeler yer almaktadır :

(...) Ushan odınar tamızınar- tidir,

Sönen ateşleri tekrar yakın- dedi ,

Ölgen pozınar tırgıziner- tidir.

Ölmüş olanlar dirilsin - dedi .¹²¹ (...)

Tanrılar'a dua ederek yurduna bereket dileme geleneği Kırgız destanlarında da geçmektedir. Fakat Kırgızların İslam dinine geçmeleriyle , Şamanların vazifelerine Destan Kahramanların yakın arkadaşları veya eşleri üstlendiler. Dualar değişmedi ve aynı amaca hizmet etmeye devam ettiler. Manas Destanı'ndaki Kanıkey'in duası çok ilginçtir ve eski şaman unsurlarını taşımaktadır:

(...)

Ösüp öngün ken Talas ,

Büyü, geliş geniş Talas ,

Elin menen aman bol !

Milletinle esen ol !

Saymalagan ken özön

Çiçek dolu geniş vadi

Cerin menen aman bol!

Yerin ile esen ol! ¹²² (...)

d) Çalkalmak kızı Torkobek

Kırgız destanların geleneğine yeni giren karakterlerinden biri ise Çalkalmak kızı Torkobek'tir. Yeni karakter dediğimiz Torkobek'in dünyaya bakışı ve milletinin çıkarlarını

¹¹⁹ Baskakov N.A. " Dialekt Çerneviñ Tatar, Epos Barçın-Beke." (Kara Tatarların Lehçesi , Barçın Beke Destanı) M.1965 s.337

¹²⁰ Kanıkey , Manas Ensiklopediyası . (Kanıkey Bölümü ; Manas Ansiklopedisi) Muras . Bişkek 1995 s 281

¹²¹ Alp Han Kız . (Altay Destanı: Alp Han Kız) Abakan 1958 s. 23

¹²² Azizov.Ş varyantı " Manas "(Manas Destanı) KR NAN inv. No 3096

kendi çıkarlarından yüksek tutması , alışılmış bir gelenek değildir. Torkobek'in halkına olan fedakârlığı , barış ve huzur istemesinin yanında , olayları önceden tahmin edebilen ve sadece güzelliği ile değil , ağırbaşlılığı ile dikkat çeken bir tiptir. Babası Çalkalmak'ın Tabıldı'nın elçisini döverek elli ayağını kırılarak zindana attığını duyunca bunun sonunun hayırlı bitmeyeceğini tahmin ederek :

(...)

Abasın izdep kelbesin , Ağabeyini arayıp gelmesin
Ayılga buzuk salbasın! Köyümüzü talan etmesin
Aman catkan elimdi, Huzur içindeki halkımı,
*Antara çaap salbasın. Hepsini öldürüvermesin*¹²³ (...)

diye yengesi aracılığıyla kendi düşüncelerini annesine bildirir. İki milletin arasındaki kavgayı durdurmak için düşmanla evlenmeyi bile göze alır. Yeter ki milleti talan edilmesin , çocuklar babasız yetim büyümesinler kadınlar dul kalmasınlar. Bu yüksek amaçlara ulaşmak için beş Kırgız'la kaçarak el-alemin diline “ kaçak kız “ olarak düşmeye ve babasını rezil etmeyi göze alır. Gittiği yerde kocasını beğenmezse , mücadele etmeye de hazırdır:

(...)

Balanın baykap erdigin , Çocuğun gücüne bakayım ,
Baatır bolso cagayın . Yiğit ise yar olayım.
Ança-mınça can bolso , Sıradan birisi ise ,
Akılın özüm tabayın Kendim karar vereyim ,
Ayla kılıp öltürüp, Çare bulup öldürüp,
*Ayıldı aman bagayın Köyümü rahat ettireyim.*¹²⁴ (...)

Tabıldı'nın babası Çalkalmak'ı öldürdükten sonra gerçeği öğrenir ve babasının haklı olmadığını kabul eder. Öfkeyle Tabıldı'ya kılıç kaldırmanın yerine saygı ile Tabıldı'yı karşılar ve savaşı durdurur. Milletini ve vatanını seven Torkobek'in tüm fedakârlıkları ve hareketleri Kalmuk milletinin çıkarları , özgürlüğü ve huzuru içindir.

Görüldüğü gibi , Kahramanların tamamı destanın dış ve iç geleneğine uygundur. Toplumun istediği tip kahramanların her biri için yerine getirilmiştir. Destanın kendi iç ihtiyaç da insan tiplerini belirler. Eğer destan fedakâr bir kadın tipine ihtiyaç duyuyorsa , destancı bu ihtiyaca

¹²³ Timibekov. A. a.e.g.. s. 419

¹²⁴ Timibekov. A. a.e.g.. s. 420

uygun tipi yerine koyabilmektedir. Yukarıdaki Kahramanların tamamı bu tür ihtiyaçlardan doğan ve fonksiyonlarına uygun tiplerdir.

3. BÖLÜM

ER TABILDI İLE OĞUZ KAĞAN ARASINDAKİ ORTAK MOTİFLER VE UNSURLAR.

Türkler'in , özellikle Oğuzlar'ın tarih sahnesine çıkışı ve bununla ilgili olaylar Oğuz-name'lerde anlatılmıştır. Bazı görüşlere göre Oğuz-name'ler , eski bir destanın islami dönemdeki eklenmelerle şekillenmiş yeni metindir. Bütün Türk dünyasının destanlarında bazı motifler ortaktır , bu ortaklık tamamen Oğuz destanından kaynaklanmaktadır.

Biz aşağıda Oğuz Kağan destanı ile Er Tabıldı destanını karşılaştırıp bir ortak noktaları tesbir etmeye çalışacağız.

Uygur harfleri ile yazılmış Oğuz Destanı¹²⁵ baş orta ve son kısımlarından birçok bölümünün kaybolmasına rağmen Oğuz destanlarının en güzeli ve en değerlisidir. İslamiyet'in hiç bir izi görülmemesine rağmen dildeki Arapça ve Farsça kelimelerin rahatça kullanılması İran Dili ve Edebiyatının tesirini açıkça belgeler. Destanların kahramanları yaşamış , zaman geçtikçe efsaneleşen kişilerden oluştuğu gibi kahramanlığın uyandırdığı hayranlık ve güvenden doğmuş ideal tiplerde oluştuğu görülebilmektedir. Oğuz Kağan'ın Mete Han olması olasılığı birinci duruma uyan , fakat bunun kesin ispatlanamaması nedeniyle ikinci duruma uyan bir özellik gösterir.

Düşmanları ezmek , dağılmış Türk boylarını yeniden toplayarak kuvvetli duruma getirmek ancak başta bulunan kahramanlarla olabilirdi. Bu sebepten eşi kolay bulunmayacak kahramanlara ister hanlardan , ister halk arasından , ister hakanlardan olsun büyük vasıflar verilir ve ölünce bunların tanrılaşacağı inanılırdı. Oğuz Kağan Destanı'na , Uygur çağından sonra hafif dış tesirler girmeye başladı.Gök Türk çağında , eski Türk dini ile inançları bozulmadan devam etmekte ve gittikçe gelişmekte idi. Uygur Devleti kurulupta yeni bir çok dinler Türkler arasında girmeye başlayınca durum biraz daha değişti. Bu dış ilişkiler Uygurlar'a birçok yeni görüşler ve onlarda büyük dinlere inanmak ihtiyacını doğurmuştu.

¹²⁵ Mehmet Kaplan "Oğuz Kağan Destanı " İst.Dergah. yayımları 1978

Ticaret eski Türk savaşçılarının dini ile bağdaşan meslek değildi. Eski Türk dini disiplin , otorite ve savaşçılığı herşeyden üstün tutuyordu. Halbuki tüccarlar daha geniş ve rahat bir hayata sahip olmak zorunda idiler. İşte bunun içindir ki bu zamana kadar Türkler göğe ve gökten gelen kutsallıklara inanırlarken Uygur çağında durum birden bire değişiyordu. Uygurlar köklerini Suriye`den alıp İran`da gelişen Mani dinini aldıktan sonra Ay`a daha çok önem vermeye başladılar. Aslında Türklerde kutsal olan en önemli şey gökten sonra Dünyamızı ısıtan Güneş idi. Uygurların Güneş`ten Ay`a geçmiş olmaları yeni bir düşüncenin başlangıcı sayılabilirdi. Oğuz Kağan destanı , Türkler`in İslamiyet`e girişi ile kaybolmamış ve yüzyıllar boyunca üç kıta üzerinde Türkler arasında yaşamıştı. Cengiz Han`ın kendi imparatorluğu kurmasından sonra , eski Türk mitolojisinin değeri daha çok arttı ve daha çok yayılmaya başladı.

Cengiz Han ile oğullarının tarihlerini yazan tarihçiler Moğol kabilelerinin oluş ve meydana çıkışlarını anlatmaya başlamadan önce Oğuz Destanı`nı yazıyorlar ve bundan sonra esas konularına giriyorlardı .Üç kıta üzerinde kurulmuş olan Cengiz Han İmparatorluğu kendi köklerinin de Oğuz Kağan`a ve Türk mitolojisine bağlıyordu.

Müslüman olmuş Oğuz Türkler`inin destanları Türk mitolojisinin en eski motifleri ile doludur. Fakat Türkler çoktan müslüman olmuş ve islamiyet`in ana prensiplerine gönülden bağlanmışlardır. Aslında İslamiyet`te eski Türk dini arasında büyük ayrılıklar yoktu. Buna rağmen eski Oğuz Kağan Destanları İslamiyet`in birçok inançları ile uygunluk gösteremeyecekti. Bunun içindir ki islamiyetten sonra yazılan Oğuz Kağan Destanlarında biraz daha değişiklik yapılmış ve İslamiyet`e uydurulmuştu. İslamiyet`i kabul eden Türkler bizce Uygurlar`a nazaran eski Türk ananesini ve töresini daha çok korumuşlardır. Oğuz Türkleri bütün Orta Asya ve Türk aleminin en soylu ve gelişmiş zümreleri idi.

Türk boylarının epik gelenekleri ile Kırgız destanlarının paralelliklerinde , Oğuz Kağan destanını eğılmemek imkansızdır. Er Tabıldı ve diğer kence destanlar Manas destanının şemasında ortaya çıkmış ve gelişmişler. Manas ve diğer destanlarda Oğuz Kağan (Kırgız destanlarda Uğuz Kan olarak geçmektedir.) Kırgızların ataları olarak adlandırılmaktadır.¹²⁶

Manas Destanı`ndaki Kara Kırgızlar`ın Oğuz Kağan`dan türedikleri şöyle anlatılmaktadır :

¹²⁶ Kıdırbaeva R. “ Epos Manas . Genezis , Poetika , Skazatelstvo “ (Manas Destanı: Yapısı ve Anlatımı) Bişkek 1996 s157

(...)

Uguz kandan bölünön

Oğuz Han'dan türeyen

Kara kırgız kıyırı eken

Kara Kırgız boyu idi

Altaydın cerinde

Altay'ın yerinde

Kırgızdın elinde

Kırgız'ın elinde

Başkı atası Karakan..

Büyük atası Karahan..¹²⁷ . (...)

Görüldüğü gibi . Kırgız destanı Oğuz Kağan'ı (Uguz kan) Kırgızların atalarından birisi olarak görmektedir. Oğuz Kağandan diğer Kırgız hanları türemişler ve her biri Kırgız kabilelerin ayrı ayrı Hanları olmuşlar. Genellikle Kırgız “sancırası “ (şecere) Kırgız kabilelerin kökenlerini tam bir şekilde göstermektedir. Şecere geleneği halk destanlarını da kendi şemsiyesi altına almıştır . Destanlardaki geleneksel , ağızdan ağıza nakledilmiş olan bilgiler , Kırgız tarihinde yer almış gerçek kabilelerin şeceresini yansıtmaktadır.

Destanlardaki bilgilere göre , Oğuz Kağan zamanında Kırgızlar artık Kırk uyruklu el olarak ortaya çıkmış ve efsanevî Oğuz Kağan elinin kanatında yer aldıklarını görebiliriz .

Destanlar tarihî gerçeği olan ve belirttiğimiz bilgileri kanıtlayan olayları anlatmaktadır. Eski zamanlarda efsanevî Oğuz Kağan'la ilgili Kırgızların “savaş uraanı” (savaşa davet nidası. nârası) bulunuyordu.

“ Manas ” destanında Almambet , Kalmukların cephesine “ Uğuz! “ diye nâra atarak , saldırır : (...)

Aybatın salıp Almambet

Heybetli Almambet

“Uğuzdap” uraan çakırıp...

“Uğuz “ diye nara atarak..¹²⁸ (...)

Bu savaşa davet nidası , Kırgızlar'ın Türk Kaganlığı çerçevesinde , Oguz-Kıpçak kabilelerinin bir üyesi olduğu zamanları hatırlatmaktadır.

Güney Altay dağları ile Kuzey-Batı Moğolistan'da ikâmet eden göçmer kabileler birliği - Türk Kaganlığı çerçevesinde , farklı göçebe Türk kabilelerden oluşan

¹²⁷ Orozbekov S.varyantı “ Manas ” (Manas Destanı) Arh. NAN .KR İnv . No:1795 595

¹²⁸ Orozbekov S.varyantı “ Manas ” (Manas Destanı) Arh. NAN .KR İnv . No:1795 595

Oğuz ili hakkında bilgiler , ilk defa VI.-VIII. asırlarda Orhon-Yenisey runik yazmalarında yer almıştır.¹²⁹

IX.-X. asırlarında Oğuzlar , Orta Asya'nın bozkırlarına , Sır-Derya ırmağı ve Aral denizinin vadilerine göç ederler. Bazı görüşlere göre ; tarihî olaylar sonucunda Kırgızlar Oğuzların kabile birliğinde yer almışlardı. Milletin hafızası bu tarihi hadiselerinin etkisi altında, Oğuz Kağan ile Manas başta olmak üzere Kırgız destanları arasında motif ve gelenek paralelliklerini yaratmıştır. Oğuz Kağan efsanesinin gelişme süresi ile Manas destanının ortaya çıkması aynı zaman içerisinde olmaktadır.

Bu konuda Rus bilim adamı Bernstam'a göre , “ Oğuz Kağan efsanesi Cengiz Han devresinden önce , muhtemelen XII . asırda gelişme süresini tamamlamıştır. Bu efsanenin kökleri Hun perioduna dayanmaktadır .”¹³⁰ Bernstam , Hunların önderi Şanyü Mode'yi Oguz Han'ın prototipi olarak görmektedir, çünkü Oguz'un ve Mode'nin yaşamları pek çok yönden birbirine benzemektedirler. Hunlar o zamanlarda çok çeşitli Türk boylarını tek bayrak altında toplamışlardı.

A.M. Şerbak , Bernstam'ın Oğuz Kağan'ın tarihî bir şahsiyetle paralelleştirmesine karşıdır. Onun fikrine göre, “ Destanlar tarihî hadiseleri ve gelenekleri net olarak yansıtamamaktadır. Tarihî kahraman , epik eserlerin dünyasına girince , epiğin kanunlarına göre hareket etmek zorundadır, bu da tarihî realiteye aykırıdır. “¹³¹

Oğuz Kağan efsanesi ile Kırgız destanların ortak motifleri hakkında Kazak bilim adamı A.H.Margulan da araştırmalarını yapmıştır : ”Destanlardaki belirli motifleri mukayese ederek, Margulan bu iki destanın aynı tarihi periyoda ait olduğunu ileri sürmüştür. Onun belirttiğine göre , bu destanlar Orta Asya'ya Araplar'ın saldırısına karşı olan Kıpçak-Oğuzlar'ın mücadelesini yansıtmaktadır. O zamanlarda Oğuz, Kıpçak, Karluk gibi Türk boyları Orta Asya'da dominant rolünü oynamaktadırlar . Bu da Kırgız Kazak Oğuz kabilelerinin arasındaki destanların gelişerek aynı motiflerini taşımasına neden olmuştur. VII-X . asırdaki Orta Asya'nın tarihini değerlendiren A.H.Margulan , bu konunun altını şöyle çizmektedir : “ Orta Asya'nın sosyal-kültürü yapısında önemli rol üstlenen boylar , bozkırlar destanların gelişmesinde de aynı rolü oynamışlardı .Eski Sakalar, Hunlar, Usunlar, Kanglı

¹²⁹ Klyashorniy S.G. “ Drevnetyurkskie Runičeskie Pamyatniki “ (Eski Türkler'in Runik Yazıtları) M. 1964 s.15

¹³⁰ Bernstam. A.N.” Očerki İstorii Gunnov.” (Hun Tarihi Üzerine Makaleler) M.1951.s.225

¹³¹ Şerbak A.M.” Oğuz-Name. Muhabbet-Name.”(Oğuz-Name .Muhabbet-Name) M.1959

ve Kırgızlar ; daha sonra Oğuzlar, Kıpçaklar, Karluklar ortak epik gelenekler geliştirmişlerdir .”¹³²

Kırgız destanlarında Oğuz Kağan’ın Kırgızlar’ın atalarından birisi olarak gösterilmesi destancuların hayal gücünden ziyade, tarihî hadiseler ve efsanelerden kaynaklanmaktadır. Bu konuda ilginç olan konu , “ Kırgız “ etimolojisinin kökenleri “ Oğuz “ etimolojisinden kaynaklanmasıdır. Bu konuda Rus bilim adamı A.N.Kononov şöyle yazmaktadır: “ Qyrgyz etimolojisi iki ögeden oluşması gerekmektedir. Birinci öge renk anlamını vermektedir : Qur>Qyrgy >Kırg >Kırmızı , Kızıl. İkinci öge ise kabilenin ismidir : Oqyz>Juz>Oğuz. Böylece “ Kırgız “ kelimesinin etimolojisi şu anlamını taşımaktadır : Kırgız > Qyrgyz>Gury oqyz>Qyrygyz> Gyrgyz > Kızıl Oğuzlar veya Güney Oğuzlar. Türkler Şamanizm ve Buddizm dinlerinden etkilenerek Batı -Doğu, Kuzey-Güney renklerle belirtmektedirler. Buna göre, Kırgızlar - Kızıl , Güney Oğuzlar , Uygurlar ise Batı Oğuzlardır “ .“ Kızıl Oğuzlar ” kelimesinin başka bir anlamı şudur : Eski Kırgızlar uzun boylu , kızıl sarı saçlı ve mavi yeşil gözlüydüler . Kızıl sarı saçlı ve mavi gözlüler halen Kırgızlar’ın arasında bulunmakta ve çoğu Kongurat kabilesinin mensuplarında görülmektedir. Bu kabile halen Kırgızistan’ın Issık-Köl bölgesi Ceti -Öğüz (Yedi Öküz) ilinde ikâmet etmektedirler.¹³³

Bu görüşün gerçeğe yakın olduğu söylenebilir, çünkü “Manas “ destanında Oğuz kabilesi dağlarda yaşayan Oğuzlar olarak adlandırılmaktadır. (Kırdagi Uguz baldarı)

(...)

Atan senin Uguz-kan

Atan senin Oğuz Kağan

Avalınan akırğa

Evvelinden ahiretine kadar

Akimçilik cuguşkan

Önderliğe sahiplerdi

Padişa bolgon başınan

Padişah olmuşlar evvelden

Kırdagi Uguz baldarı

Kırdaki Oguz oğulları

Batırlık kılğan caşınan

Kahraman olurlardı gençliğinden¹³⁴ (...)

Destanlarda “Kırdagi Uguz baldarı “ kelime kalıbı sürekli tekrarlanmaktadır. Bu da Kırgızlar’ın Oğuzlar’la olan bağlantılarını ve yaşadıkları yerleri göstermektedir.

¹³² Margulan A.H. “ O Haraktere İ İstorıçeskoy Obuslovlennosti Kazahskogo Eposa “. (Kazak Destanların Tarihi Özellikleri) İzv.Kaz. AN 1950

¹³³ Kononov A.N. “ Eşe Raz Ob Etonime “Kırgız “ Kniga Tyurkolog.issl. (Kırgız Etonimi üzerine Makale) Frunze 1970. s.16-17

¹³⁴ Orozbekov S.varyantı “ Manas ” (Manas Destanı) Arh.NAN. KR İnv.No: 581

Er Tabıldı destanı ile Oğuz Kağan destanını yapı bakımından aşağıdaki plan dahilinde incelemek mümkündür :

I. Hazırlık Epizodu.

A Aile Hakkında Bilgiler.

- a) Zaman
- b) Yer.
- c) Sosyal Statü ve Çocuksuzluk

B Kahraman Hakkında Bilgiler.

- a) Doğum
- b) Ad verme
- c) Eğitim

II. Macera Epizotu

- a) Ermankan'ın Yas Töreni
- b) Kudaynazar ve Çalkamak'ın Saldırması
- c) Er Tabıldı'nın Kalmuklar'la Olan Mücadelesi
- d) Er Tabıldı'nın Yaralanması Ve Kırk Yiğitinden Ayrılması
- e) Er Tabıldı'nın Dönüşü ve Kudaynazar İle Altıbay'ı Cezalandırılması

III Sonuç Epizotu

- a) Çalkamak'ın Ölümü ve Eldiyar'ın Evlenmesi
- b) Kalmuklar'ın Kataganlar'a Katılması

I- Hazırlık Epizotu :

Türk destanlarında ilk epizot , kahramanın doğuşu veya ortaya çıkışıdır. Bunun için ailenin tanıtımı , çocuksuzluk , doğumunu başlayan olağanüstülük , doğum , ad verme ve eğitimle ilgili motifler bu epizot içinde yer alırlar.

Bunların her biri başlı başına bir fonksiyon ifade ederler. Meselâ : Ailenin tanıtımı kısmında anne ve baba hatta sulale tanıtılır. Genellikle bunlar aristokrat zümreden kimselerdir. Bey , Han , zengin tüccar v.b. ve genel olarak baba çok yaşlıdır. Artık çocuk sahibi olması imkansızdır. Er Tabıldı Destan'ında bu kısımlar bulunmamaktadır. Bunun yerine kahraman doğrudan doğruya tabii olarak doğmaktadır. Ancak kahramanın isminden onun güçlüklerle elde edilen bir çocuk olduğu , uzun süre arandığı ve sonunda "Tabıl "dığı (bulunduğ u) sonucu çıkmaktadır.Dolayısı ile bu motifin sonradan unutulduğu akla gelmektedir.

Ayrıca daha ilerde kahraman yaralandığı zaman, Manas'ın mezarına gelen kahramana, orada rastladığı bir veli, onu hem tedavi eder hem de babasının daha önce oraya geldiğini ve kendisine bir erkek çocuk verilmesi için dua ettiğini söyler. Çocuk yani Er Tabıldı , işte bu dua sonunda doğmuştur. Dolayısıyla kutsal ve olağanüstü güçlerle yüklüdür. Yani doğumu anlatan (destancı) tarafından unutulmuştur.

Tüm Türk destanlarında giriş kısmı destan felsefesine , uygun olaylarla başlanmaktadır . Kırgız destanlarda girişlere örnek verecek olursak ;

(...)

Çer cer bolgondo,

Yer yer olduğunda ,

Suu suu bolgondo,

Su su olduğunda ,¹³⁵ (...)

Bu kısım Yaratılış Destanı'nın felsefesini yansıtmakta , bu mitolojik motifleri taşımaktadır. Kırgızlar eski Türkler gibi , inançlarını destanlarında yansıtmışlardır. Onlara göre Ana-Tabiat her şeyi yaratmıştır. Gök -Tanrı'nın evlâtları olan Türkler Tabiatın ayrılmaz bir parçasıdır.

(...)

At kubatı cal menen

Atın kuvveti yalındadır

Adamın küçü mal menen,

Adamın gücü malındadır ,

¹³⁵ Falev. P. " Kak Stroitsa Kara-Kirgizskaya Bılına "-V .Knige " Manas-Geroičeskiy Epos Kirgizskogo Naroda" (Kırgız Destanının Yapısı . Manas-Kırgız Kahraman Destanı Kitabında) Frunze 1968. s 50

<i>Aarı küçü bal menen</i>	<i>Arının gücü balındadır</i>
<i>Ayımdın küçü kan menen.</i>	<i>Hanımın gücü kanındadır</i>
<i>Buluttun küçü cel menen</i>	<i>Bulutun gücü yelindedir</i>
<i>Buudandın küçü cem menen,</i>	<i>Yöğrük atın gücü yemindedir .</i>
<i>Uluktun küçü el menen</i>	<i>Beyin gücü halkındadır.</i>
<i>Dıykandın küçü cer menen.</i>	<i>Çiçinin gücü toprağındadır.</i>
<i>Kıyandın küçü sel menen</i>	<i>Felaketin gücü selindedir</i>
<i>Mıltıktın küçü şor menen...</i>	<i>Tüfeğin gücü barutundadır....¹³⁶ (...)</i>

Bu tür felsefeli girişler dinleyicileri destanı dinlemeye ve kabul etmeye hazırlamaktadır. Bu bölüm destan çerçevesinde destan kahramanları hakkında bilgiler niteliğindedir. Destan kahramanların he tip yapıya sahip oldukları anlatının başında belirlenecektir. Destandaki kahramanın aile statüsü önceden belirtilerek , daha doğmadan destan kahramanın toplumun hangi tabakasında yer alacağını , ne tür olaganüstü özelliklere sahip olacağını ve maddî durumunu belirleyecektir. Toplumun üst tabakasına ait olan kahraman ailesinin geç çocuk sahip olması ve olaganüstü işaretlerle süren hamileliği , Tanrı için dünyaya gelen kahramanın olağanüstü doğumunu ve kimliliğini beraberinde getirecektir. Toplumun zor durumunda kalması , sürünüp ezilmesi ve Gök-Tanrı'dan Kurtarıcı'yı arzulamaları ve duaları , anne-babasının çocuk sahibi olamayacak yaşta olması , destanın başında kahramanın özellikleri konusunda dinleyicileri hazırlamaktadır. Er Tabıldı destanında bu motifin olmayışı , mitolojik abartmanın destanın tespit edildiği dönemde, destancı tarafından atlanmış olmalıdır.

Aile Hakkında Bilgiler.

a) Zaman

Diğer Türk destanları gibi “ Er Tabıldı “ destanı Kırgız Türkçe'sinin zenginliğiyle birlikte , sıradaki insanların anlayacağı kadar halk diliyle ve kalıp ifadeleriyle başlar. Destandaki zaman , tarihî olayların XVII. asra ait olup,¹³⁷ Kırgız -Kazaklar'ın Kalmuklar'la ölüm kalım savaşını yansıtmalarına rağmen verilen zaman ifadesi genellikle belirsizdir. “ Er Tabıldı “ Destanı'nda zaman destanın giriş bölümünde “murunku ötkön zamanlarda “ şeklinde verilmektedir. Genellikle bütün Türk destanlarında zaman belirtisi

¹³⁶ Orozbekov S.varyantı “Manas “(Manas Destanı) Arh.NAN KR. İnv. No:548

aynıdır. Önceden belirttiğimiz gibi “ Oğuz Kağan “ destanının gelişme zamanı ile “ Manas “ destanının ortaya çıkması aynı zaman dilimi içerisinde olmaktadır. “ Manas “ destanının içerisinde gelişen “ Er Tabıldı “ destanı Kalmuklar’la olan mücadelenin son yıllarını anlatmaktadır. Bu konuda Rus bilim adamı Bernstam ,” Oğuz Kağan efsanesi Cengiz Han devresinden önce , muhtemelen XII. asırda gelişme süresini tamamladığını ve bu efsanenin köklerinin Hunların devrine dayandığını ileri sürmektedir ve Hunlar’ın önderi Şanyü Mode’nin Oğuz Han’ın prototipi olduğunu iddia etmektedir.”¹³⁸ Bunun nedenlerin biri Oğuz’un ve Mode’nin yaşamlarının bir çok yönden birbirine benzemesindedir. Hunlar o dönemlerde bütün Türk boylarını kendi sancağı altına toplamıştı Dolayısıyla yaşayış tarzları da aynıydı.

b) Yer. (Mekan)

Destanlarda olayların geçtiği alan en önemli unsuru olarak karşımıza çıkar. Destanlarda kahramanlar milletin hayal gücü veya milletin tarihinde gerçekten yer almış bir kahramanın prototipi olmasına rağmen , destan olayların tespitinde mekan , hikâyede en önemli yeri işgal etmektedir. Destanlarda olayların tam olarak nerede geçtiği ve kahramanların gerçekten de bu mekanlarda yaşayıp yaşamadığının tespit edilmesi imkansızdır ve buna dair hiç bir kayıt yoktur. Fakat milletin hayal gücü sonucu , kahramanlarla ilgili yer adları mevcuttur. (Er Tabıldı ‘nın Tepesi , Taşı, ..v.s.) Destan kahramanının olaylarının geçtiği yerleri , yürüdüğü yolları tam olarak belirtmek söz konusu değildir. Çünkü millet , kaderini değiştiren tarihi olayları hafızasında yansıtarak kendi destanlarına sokmuştur . Bu nedenle destandaki yer adlarını hadiselerle bağlantılı olarak genişletilmesi mantıklı bir çözümdür. Göçebe halk olan Kırgız ve diğer Türk boyları tarih sahnesinde yer almasından sonra sosyal hayat tarzı çerçevesinde göçüp konmaktaydı. Destanlarda geçen yer adları Kırgız toprakları dışında komşu kabilelerin şimdiki topraklarını da kapsamaktadır. Böylece Kırgızların yerleşimi , komşu Türk kabilelerle olan ilişkilerini tespit etmek mümkündür. Elbette, yukarıda belirttiğimiz gibi , destanlar o millete veya boylara ait ortak tarihi olayların yansıtmaktadır. Kahramanlık destanlarında yer-su,dağ-taş, yurt-mekan adları olmasaydı , olayların gerçek olup olmadığı şüphe yaratırdı.

Destanlardaki tarihi olayların , zaman açısından yakın olmaları ve mekânların gerçeğe yakın adlandırılması , her açıdan mantıklıdır.

Er Tabıldı Destanı'nda ise kahramanın kabilesi olan Kırgızların altıbin ocaklı Katagan kabilesi , şimdiki Kırgızistan'ın At-Başı'nda , (Narın) yaşamıştır. XVII. asra ait olduğu bu destanda mevcut olan coğrafi isimler günümüze kadar değiştirilmeden ulaşmışlar.¹³⁹

Oğuz Kagan destanında olayların geçtiği yer olarak “ Oğuz Yurdu “ belirtilmiştir. Oğuz bahadurlarının hadiselerini anlatan “ Dede Korkut Kitabı ”nda ilginç satırlar bulunmaktadır.

“...kahramanlığım ,delikalılığım ve yiğitliğim Rum'dan Şam'a kadar ulaşılmıştır.”¹⁴⁰

“ Manas “ destanında mekan tanıtılırken ,

(...)

Kırım'dan kelgen biri bar Kırım'dan gelen birisi var

*Urum'dan kelgen biri bar Rum'dan gelen birisi var.*¹⁴¹ (...) denmektedir.

Böyle yer adlarının iki destanda da yer alması , motif ve zaman açısından ortak olmalarını açıklamaktadır. Destan kahramanlarının zamanı Türk boylarının aynı çatıda göç ederek ,diğer milletlerle olan kaynaşmasını ve ortak sosyal-kültür ortaklıkları yansıtmaktadır. Destanlarda özellikle bu kültür çemberindeki ortak motifler daha açık görünmektedir. Yer adlarının , yazması olmayan göçebe Türk boylarında , iyi bir şekilde bilinmesi, onların komşularla olan sıkı bağlantılarını kanıtlamaktadır. Dolayısıyla Oğuz Kağan , Manas ve Er Tabıldı destanlarında mekan konvensional (itibarî) bir mekandır.Urum'dan Şam'a genişliği ve uzaklığı ifade etmektedir.

c) Sosyal Statü ve Çoçuksuzluk.

Destanın bu bölümünde ailenin tanıtımı yer almaktadır. Sosyal ve ekonomik kimliğin verildiği bu bölüm , destanın ilerdeki bölümleri için bir zemin niteliğini taşımaktadır. Tüm Türk destan ve epik geleneklerinde kahramanın ailesi kabilenin önderidir. Düşmanlarca

¹³⁹ Kebekova B “Kırgız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarihinin Oçerki ; Er Tabıldı ” (Kırgız Halk Edebiyatının Tarihi Üzerine Makaleler : Er Tabıldı) Frunze 1973.

¹⁴⁰ Kononov A.N.” Kniga Moego Deda Korkuta “ (Dede Korkut Kitabı) M. 1962 s.78

¹⁴¹ Orozbekov S. varyantı “Manas “ (Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No:572

kendi topraklarından sürünen kabile, ihtiyar babasının yerine geçecek bir kahramana bir kurtarıcı ve mirasçıya ihtiyaç duymaktadır. ¹⁴²

Manas Destanında bu duygu mükemmel bir şekilde ifade edilmiştir :

(...)

Kara caak aybalta

Kara saplı pala

Kaykalatpay kim aştayt?

Onu kınına kim sokar?

Katılğan düşman coo bolso

Kalabalık düşman saldırırsa

Kaytarıp coonu kim tuştayt?

Onları geri kim atar?

Dolono saptuu aybalta

Yuvarlak saplı pala

Tolgontposton kim aştayt?

Kıpırdatmadan kim saplar?

Tozok kelse kalmaktan

Felaket gelirse Kalmuk'tan

Tozup çıkıp kim baştayt?

Öne çıkıp kim başlar? ¹⁴³ (...)

Epik gelenekler çerçevesinde genellikle yaşlı, çocuk sahibi olma imkanını çoktan yitirmiş, sayısız malı-mülkü olan ve siyasi kabile ihtidara sahip olup bırakabilecekleri mirascıları olmayan karı koca olarak karşımıza çıkmaktadır. Her türlü çareye başvurmalarına rağmen çocuk sahibi olamamış, kabile önderinin ve eşinin tanıtıldığı bu bölüm , destan kahramanının ilerdeki sosyal statüsünü ve olaylardaki rolünü de belirleyen bir özellik taşımaktadır.

Manas destanında çocuksuzluk motifi başarılı bir şekilde yansıtılmıştır:

(...)

Balkalaşkan düşmandan

Mücadele eden düşmanlardan

Başım tartıp kalbadım,

Başımı çevirip kaytarmadım ,

Barçaga cetti darmanım!

Gırtlığıma geldi dermanım!

Baykap tursam diynödö

Dünyada kaldı tek kederim,

Baladan kaldı armanım,

Çocuğum olmadı ,o kederim,

Bosogo baskan düşmandan

Eşiğime gelen düşmandan

Boomdu tartıp kalbadım

Dizginleri hiç çevirmedim

Bolcogon cerdi alğanım.

İstedğim yeri feth ettim.

¹⁴² Nerin Köse “ Manas Eposunda Balasızlık Motifi ” (Manas Destanındaki Çocuksuzluk motifi.) Kırgız Tuusu Bişkek 1995

¹⁴³ Azizov Ş. varyantı “ Manas ”(Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No: 3096

Kahramanın doğumunun metin içinde pek çok görevi vardır. Bunlar:

a) Kurtarma görevi.

Boyunun veya kabilenin düşmanlarca yerlerinden sürülmeleri ve ihtiyar hükümdarın buna karşı koyamaması . Onun ve kabilenin Tanrı'ya olan duaları , Kurtarıcıyı ortaya çıkarmıştır. Kahramanın olaganüstü güce sahip olup (Manas sinirlenince , gözleri ateş püskürttü , insanlar ona bakamazdı. Eşi onun çocuklara bakmasını yasaklamıştı.) sıradan insanlarda doğal olarak mevcut olan hislere sahip olamazlar, (Manas gülmeyi bilmezdi) canavarlara benzerlerdi. (Manas ve Er Tabıldı saldırırken , Boz kurta benzerlerdi)¹⁴⁵

b). Babasının yerine geçmek ve iktidarını eline almak

Hemen bütün Türk destanlarında baba , aile reisi olarak ön planda gösterilmektedir. Fakat özellikle Kırgız-Kazak destanlarında anne veya kahramanın eşi sadece anne olarak gözükmez. Başka fonksiyonları da vardır.

Meselâ :

(...)

Bizge bir arıstan balu tabılat

Bize bir arslan evlât bulunacak

Üzülgönün ulantat.

Ayrılanı birleştirecek ,

Çaçılğanın cayıltat.

Dağılanı toplayacak ,

Öçkön otun tamılat.

Sönen ateşi yakacak .

Ölgön canın tirilet...

Ölen canı diriltecek...¹⁴⁶ (...)

Eski Hun ve Türk geleneklerini sıkı bir şekilde koruyup yaşatan Kırgız-Kazak kabilelerinde annenin ve eşinin rolu bazen kahramanın babasından da önemlidir. Annesi ve eşi her şeyden önce aile ocağının koruyucusu ve kahramanın sağ kolu ve danışmanıdır. Gerekli zamanlarda da savaşçısıdır. Erkeklerle birlikte ata binerler, yay çeker ok atarlar ve erkekler gibi aynı ganimet ve söz hakkına sahiplerdi.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Orozbekov S.varyantı " Manas "(Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No:537

¹⁴⁵ Kıdırbaeva R. " Epos Manas . Genesis , Poetika , Skazatelstvo "(Manas Destanı: Yapısı ve Anlatımı) Bişkek 1996 s 42 .

¹⁴⁶ Karalaev S. varyantı " Manas "(Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No:536

¹⁴⁷ Kıdırbaeva R. " Epos Manas . Genesis , Poetika , Skazatelstvo "(Manas Destanı: Yapısı ve Anlatımı) Bişkek 1996 s 42

Bütün destanlarda kahramanın anne babası çocuksuzluğun üzüntüsü içerisinde yaşamaktadırlar. Ve çare aramaktadırlar. Fakat söz konumuz olan destanda durum bir az farklıdır.

“ Ermankan'ın ilk Kalmuk karısından Kudaynazar adlı oğlu olur. O büyüyünce yaramaz çocuk olup hayırsız çıkar. Kudaynazar erken evlenir ve yedi oğlu olur. Altıbay , Kencebay, Olcobay, Argınbay, Çargınbay isimli evlâtları olunca Kudaynazar'ın istekleri çoğalmaya başlar. Kendi toplumuna eziyet eder, Oğullarıyla birlikte soygunculuk yapar, babasına kafa tutar. Buna tahammülü kalmayan Ermankan hayırsız oğluna öz annesini ve epeyce mal-mülk verir ve evlâttıktan reddedip yurdundan kovar. Ermankan elli yaşına gelince Noygut kabilesinden Agaça adlı bir kızla tekrar evlenir. Agaça on sene çocuk sahibi olamaz. Ermankan 62 yaşına girdiğinde , Agaça bir erkek evlât doğurur. Çocuğa Er Tabıldı ismini verirler. Sevinçten hayvan keser , büyük toy düzenler. Agaça eşine bir sene sonra bir kız evlât daha doğurur. Adını da Kardıgaç koyarlar. Ermankan artık isteğine kavuşur ve Er Tabıldı 13 yaşına bastığında , gözü arkada kalmaz ve hayata gözlerini yumar. ”¹⁴⁸

Oğuzlar'ın destanı olan Oğuz Kağan destanı Kırgız destanlardaki kahramanlar gibi Tanrı'nın ona verdiği , milletin kurtuluş görevini veya misyonunu yerine getirmektedir. Oğuz Kağan , Manas gibi bu görev için dünyaya gelmiş ve bütün hayatını buna adanmıştır. Bernstam , Manas ve Oğuz Kağanın doğum hikâyelerinin aynı motifleri taşıdığını belirtir.¹⁴⁹

V.M.Jirmunskiy'e göre, Oğuz Kağan Türkler'in efsanevi atasıdır. Onun ilk mücadeleleri ejderhalarla olmuştur. Oğuz Kağan'ın babası Ay Kağan'dır. Ay nuru ile ilgili efsaneler sadece Türkler'de değil , Türk-Moğol boylarında da mevcuttur. Eski Kırgızlar ve Türkler'in sarı saçlı ve yeşil gözlü olması bu tip efsanelere bağlamaktadırlar..¹⁵⁰

d) Kahramanın ortaya çıkışı.

Bu bölüm destandaki baş kahramanının tanıtıldığı bölümdür. Ailenin tanıtımını yapıldığı bölümde de belirtildiğimiz gibi olayların merkezinde yer alacak olan kahramanın fizikî yapısı , sosyal statüsü ve psikolojik özellikleri belli olacaktır ve kesin bir kimlik

¹⁴⁸ Tınıbekov A “ Kedaykan ” , “ Er Tabıldı “ (Kedaykan , Er Tabıldı Destanları) Frunze 1970 s4.

¹⁴⁹ Bernstam .A.N.“ İstoriçeskaya Pravda O Legende Oguz Kagane ” (Oğuz Kağan Destanının Tarihi Gerçeği) Sovetskaya Etnografya 1935 N6 s.36

¹⁵⁰ Jirmundskiy V.“ Narodniy Geroičeskiy Epos “ (Kahramanlık Halk Destanı) M. 1962

alacaktır. Bütün bu önemli prosesler bu bölümde gerçekleşir. Kısa ve net olarak açıklamamız gerekirse , destanda kahramanın yapacağı faaliyetler, bu bölümle belirlenir.

Kahramanın tanıtılması , üç aşamada olmakta ve incelenmektedir . Bu , kahramanın doğumu , ad verilmesi ve eğitimidir. Bütün destanlarda gelenek haline gelen kahramanın olağan doğumu , Divane , şaman ve Hocalar tarafından ad verme ve onun eğitimi , destana ait özel kanunları ve unsurları çerçevesinde olmaktadır. Kahramanın tanıtılması ve onun özellikleri destan incelemesindeki en önemli kismindedir. Bütün Türk destanlarının kahramanları , aynı kişisel nitelikleri taşımaktadır ve aynı olağanüstü güce sahiplerdir. Destanların aynı sebep dolayı , Türklerin dış düşmanlarıyla olan mücadelesinin ortak destanlara yansması ve aynı kökten kaynaklanması , bu yüzden benzer metodların kullanması mantıklıdır.

Meselâ : Kırgızlar'da : Manas , Er Töştük ; Kazak ve Karakalpaklar'da : Alpamıs, Er Töstük ; Özbekler'de : Alpamış; Altaylılar'da: Alıp Manaş; Başkurtlar'da: Alpamışa ; Tatarlar'da: Alıpmemşen ; Er Töştük , Er Töstük v.b.

Manas'ın veya Oğuz Kağanın totemi olan canavarlara benzemesi , onların olağanüstü ve ayrıcalıklı Tanrının oğulları olduğunu vurgulamak içindir. Manas destanında bu motif daha açık verilmiştir:

(...)

Tuulgandan şer bolgon

Doğuşundan arslan idi

Atağı çıgıp dalaıygu

Namı duyuldu etrafa

Kabilan kök cal er holgon...

Kaplan gök yeledi er idi...¹⁵¹ (...)

(...)

Körör bolson kök calın

Bakarsan gök yelediye

Kök colborstoy çamınıp...

Gök arslan gibi gözükür...¹⁵² (...)

(...)

Manastın kırk çorosı

Manas'ın kırk yiğiti

Kösöö kuyruk kök börü

Kısa kuyruk bozkurtlar

Kök cal erdin cökörü...

Gök yeledi kurdun muhafızları¹⁵³ (...)

(...)

¹⁵¹ Karalaev S. varyantı " Manas " NAN.KR arh.inv.No 541

¹⁵² Karalaev S. varyantı " Manas "(Manas Destanı) Kniga II , Svodny varyant s 93

¹⁵³ Orozbekov S. varyantı " Manas "(Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No:582

Kanı bir kara , beti kök , *Kanı siyah , yüzü gök ,*
Booru çibir , sırtı kök . *Göğüsü tüylü sırtı gök.*
O , mına çon tay sarker edi . *O büyük başbuğ idi.*
Baatır bir Manasın surusan- *Kahraman Manas'ı sorarsan-*
Kök cal bir döböt hörü edi. *Gök yeveli bir kurt idi.¹⁵⁴ (...)*

B. Kahraman Hakkında Bilgiler.

a) Doğum

Tüm Türk destanlarında kahramanın doğumu ayrı bir öneme sahiptir. Büyük destanlara nazaran kısa destanlarda bu kısma pek önem verilmemiştir. Fakat büyük destanları bilerek , Kahramanın doğumundaki olayları ve görkemli şenlikleri görebiliriz.

Manas destanında Manas'ın doğumu ayrı bir bölümdür ve görkemli bir şekilde anlatılmaktadır. Kahramanın annesi doğumdan önce bazı hayvanların yüregini veya ciğerlerini ister. Ayrıca Tanrının işareti gerçekleşir. Doğum sancısı bir kaç gün sürer .¹⁵⁵

Epik geleneklerine göre , Kahramanın annesi hamileyken , büyüklerden veya kutsal kişilerden birisinin alkış duasını alır . Meselâ “ Manas ” destanında :

(...)

<i>Tilekti berse bir alda</i>	<i>Dilediğini verse bir Allah</i>
<i>Tuulsa mindan bir bala</i>	<i>Doğarsa bundan bir bala</i>
<i>Urgaacı bolboy er bolsun</i>	<i>Kız olmasın er olsun</i>
<i>Ayu bolboy şer bolsun!</i>	<i>Ayı olmasın kaplan olsun</i>
<i>Atışkanın alsın dep...</i>	<i>Tuttuğunu koparsın diye...</i>
<i>Alakan cazdı burkurap</i>	<i>Ellerini uzatarak</i>
<i>Atpay curtun baarısı</i>	<i>El alemin hepsi</i>
<i>Bata kıldı çurkurap...</i>	<i>Dua etti huzur içinde¹⁵⁶ (...)</i>

¹⁵⁴ Margulan A.N. “ Şokan cane Manas “ : (Ç.Valihanov ve Manas Destanı) Valihanov'un derlediği varyant ; Alma-Ata 1975

¹⁵⁵ Metin Ekici “ The birth of hero in turkic epics ” (Türk Destanlarında Kahramanın Doğumu) Milli Folklor Ankara 2001 s 49

¹⁵⁶ Orozbekov S.varyantı “ Manas ” (Manas Destanı) Arh. NAN KR. Inv.512

Kırgız destanların epik geleneklerinde önceden belirttiğimiz gibi annesinin doğum sancısı, olaganüstü olaylar , şiddetli yağmur, gök gürültüsü gibi tabiat olayları meydana gelmektedir. Tabiat sanki Kahramanın annesinin acısını paylaşmaktadır ve Tanrı oğlunun dünyaya gelmesini işaret etmektedir. Kahramanın avucunda kan parçasıyla doğması , onun ileride büyük savaşçı olacağını işareti olarak kabul edilmektedir.

(...)

Eki kolu toltura

İki elinde dolu

Kan çengeldep tüşkünü...

Kan parçası ile doğdu.¹⁵⁷ (...)

Efsanelere göre Cengiz Han da dünyaya böyle gelmiş.¹⁵⁸

Kahramanın annesinin hamileyken olaganüstü rüyaları görme geleneği, Türklerde şamanizmE dayamaktadır. Aziz , divane , ervahlar, kurt, arslan , kartal gibi asil veya totem hayvanları ve kuşları rüyasında görmesi doğacak olan evladın kahraman olacağını işaretidir ve dinleyicileri daha sonra meydana gelecek olaylara hazırlamak içindir.

Destanlar , masal veya hikâyelerde kahramanın doğumu, pir, derviş gibi olaganüstü özelliklere sahip bir kimlikte karşımıza çıkan kişiler tarafından ,kahramanın babasına büyümlü bir yiyecek (elma. nar) verilmesi ; dua edilmesi, kurban kesilmesi, cami, çeşme v.b. halkın yararlanacağı yapılar yapılması gibi yollarla gerçekleşmektedir.

Nitekim , önceden anlattığımız gibi , Er Tabıldı destanında bu konuya pek fazla önem verilmemiştir. Kısa destanlarda büyük destanlara nazaran , dinleyicinin dikkatı oraya konsantre edilmiştir. Destanda Er Tabıldı'nın babası Ermankan ilk oğlu Kudaynazar'dan hayır görmeyince , onu kovar . Tekrar evlenir uzun süre evlâtsiz kalır .Hayatın sonunda , Manas'ın mezarına giderek dua eder ve bunun sonunda bir çocuk sahibi olur. Adını Er Tabıldı koyarlar.

Oğuz Kağan destanında da benzer bir durum söz konusu olması rastlantı değildir. İslamiyet'ten önce Oğuz masmavi gözlü , kırmızı dudaklı ve siyah saçlı bir şekilde Ay Kağan'ın oğlu olarak doğdu. Annesini bir kez emdikten sonra hemen konuşarak et yemek ve şarap içip eğlenmek istedi. Kırk gün içinde yürümeyi başaran Oğuz'un ayakları öküz , bilekleri kurt , omuzu samur , göğsü ayı gibi idi. (El ve ayak benzetmeleri eski Türk inançlarında cesaretli ve kuvvetli hayvanlardan alınmıştır.)

¹⁵⁷ Orozbekov S.varyantı " Manas " (Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.572

¹⁵⁸ Dansan L. " Altan Tobçi " (Moğol Elyazması : Altan-Tobçi) Nauka. M. 1957. s. 66

Manas gibi Oğuz'un insan'a benzemesine rağmen vücudu hep kıllarla kaplıydı. (Kurt toteminin tesiri) Müslüman Türkler Oğuz Kağan'ın babasına müslüman olmadığından Kara-Han diyorlardı. Kara Han müslüman olmak isteyen oğluna engel olmak istemişti. Oğuz Kağan müslüman Türkler'e göre babasından çok annesine bağlıdır.

b) Ad verme

Çeşidi ve konusu ne olursa olsun , anlatı türlerimizde bu epizot geleneksel bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle gerçek hayatta çocuğun doğduğunu mitik ya da dini özel bir günde Türk epik geleneğinde ad verme günü olmaktadır. Önder olacak çocuğa ad verme geleneğinde divane, Şaman veya Hocaların katılması ve olayın olaganüstü olması her bakımdan mantıklıdır. Kırgız-Kazak destanlarında da aynı durum söz konusudur. “ Manas” destanında Manas'a ad verme töreninde , ortaya bir divane çıkar ve şöyle der:

(...)

Bergen bolson uruksat,

Men koyoyun atın -dep,

Dubana süylöp kılğanı

At koyunuz akır,-dep,

Adamdın baarı çuu etti.

Baş cagina “ mim ” kelsin,

Paygambardın sürötü,

Ortosuna “nun” kelsin,-

Olıyanın sürötü,

Ayagina “sin” kelsin ,

Aristanın porumu..

Okup bildi Manas,-dep

Alda talaa saktasın

Ar balaadan kalas,-dep,

Bata kıldı baarısı,

Caşı menen karısı...

Bana izin verirseniz,

Ben ismini koyayım-diye,

Divane konuşuverdi

Ad koyun artık,-diye,

Adamlar hepsi merak etti.

Baş yakasına “mim” gelsin,

Peygamberin süreti,

Ortasına “nun” gelsin ,-

Evliyanın süreti ,

Sonuna artık “sin” gelsin,

Arslanın kalıbı ...

Okup bildi Manas,-diye

Allah onu korusun

Her beladan uzak ılsun.-diye,

Dua etti hepsi,

Genci ile ihtiyarı...

Karap-turgan dubana

Baka duran Divane

Kayıp boldı közünön...

Ortadan yok oluverdi ..¹⁵⁹ (...)

Oğuz- Kıpçak boylarının tarihi olaylar sonucu beraber bir hanlık veya bir Ordu içerisinde yaşaması gelenekler ve sosyal-kültür unsurlarının benzemesine ve kaynaşmasına neden olmuştur.

Binlerce sene Kırgızlar'ın komşusu ve soydaşı olan Kazak destanlarında ad verme geleneğinin bu kadar benzemesi rastlantı değildir.

İşte Kazak destanında ;

(...)

Menin atım Şaştı Eziz

Benim adım Aziz

Kılamın desen ıklas

Kılayın desen ıhlas

Jarıltadı jaratkan

Aydınlattı yaratan

Ey ,bişara , közindi aş,

Hey, biçare,közünü aç,

Ulinnin atı Alpamis..

Oğlunun adı Alpamis¹⁶⁰ (...)

Türk destanlarında kahramana ad verme geleneği , Türkler'in eski geleneklerine ve Hun dönemine dayanmaktadır. Milletın zor zamanlarında , onları kurtaracak olan ve Tanrı tarafından gönderilen kahramanını adını da Şamanlar veya Hocalar vermektedir. Kahramanın adı onun huyunu ve görevini anlatmaktadır.Er Tabıldı -Er Bulundu anlamını taşımaktadır ve bu da onun milletini koruma amacıyla dünyaya geldiğini hatırlatmaktadır. Türk destanlarının ad verme geleneğindeki olağanüstülük Kırgızlar'ın ve eski Türkler'in Şamanizm inancından kaynaklanmaktadır. Bazen kötü ruhları atlatmak amacıyla çocuklara göbek ismini da vermektedirler.¹⁶¹

Bilindiği gibi Ebülğazi Bahadır Han Türkmenler'le yaptığı harplerden sonra , Türkmen an'anelerine karşı cephe almış ve onları zorla , Moğollaştırmak istemiştir.Ancak Oğuzhan bir yaşına girince babası Kara Han bütün memlekete haber salarak büyük bir şenlik düzenlemiş ve beylere oğlunun adını ne koyacağını sormuş , daha beyler cevap vermeden , oğlan konuşmaya başlamış ve “ Benim adım Oğuzdur ” demiş. Bu hayret verici olay

¹⁵⁹ Orozbekov S.varyantı “ Manas “(Manas Destanı)Arh. NAN KR. İnv.No: 571 s 102-103

¹⁶⁰ “ Alpamis-Baatır ” (Kazak Destanı Alpamış-Baatır) Alma Ata 1961 s 14-15

¹⁶¹ T.Bayaliev “ Doislamskie Verovaniya İ İh Perejitki U Kirgizov ” (İslam Öncesi Kırgızlar'ın İnançları) Frunze 1972. s.16

karşısında beyler çocuğun kendi adını kendisinin koyduğunu başka bir ad koymanın anlamsız olacağı konusunda hem fikir olmuşlardır.¹⁶²

c) Eğitim

Destanlarda kahramanın eğitimi iki aşamada gerçekleşir:

Destanlarda kahramanın eğitimi şu yöntemlerle yürütülmektedir. Bu eğitim sadece savaş sanatlarıyla sınırlı kalmazdı. Manas ve Er Tabıldı destanlarında onların kırk yiğiti farklı kabiliyetlere sahipti .Eğitim sadece kahramanı kapsamıyordu. Bir milletin kurtuluşu ve bağımsızlığı eğitilmiş ve kuvvetli orduya dayanmak zorundadır. Destanlarda eski Türkler'in savaş yöntemleri yansıtılmaktadır. Savaş kıyafetlerinin zengin ve çeşitli olması , mızrak ve kılıc tutmasından atın seçilmesine ve saplanmış okun vücuttan nasıl çıkarılacağına kadar net olarak anlatılması , Türklerin savaş eğitiminde kendi çağında hayli kuvvetli olduğunu sergilemektedir.¹⁶³ Bilindiği üzere eski Türk dini , şekil itibarıyla bir naturizm idi. Türkler çevrelerinde gördükleri tabiat olaylarına , canlı ve cansız varlıklara , o varlıklarla birlikte düşündükleri renk , mevsim v.b. çeşitli unsurlara taparlarken aslında bunları kendilerine sembol edinen toplumdaki sosyal tasniflere , zümrelere tapmaktaydılar.¹⁶⁴

II Macera Epizotu

a) Ermankan'ın Yas Töreni

Er Tabıldı Destanı'nda macera , Manas'da olduğu gibi ; babasının ölüm aşısı ile başlamaktadır. Nasıl Kökötöy'ün aşısında bütün kabileler , komşu ülkeler yemek ve törene davet edilmişse burada da Ermankan'ın ölümü üzerine , Er Tabıldı bu yemek Aşısını tertip eder. Bu arada ağabeyi Kudaynazar'ı da çağırır. Kudaynazar , onun küçük olduğunu ve uvey kardeş olduğunu belirtip hakaret eder. Dayısı Kalmuk Han'ı Çalkalmak'a şikayet üzerine Er Tabıldı ile savaş başlar. Manas Destanı'nda da hemen hemen aynı olaylar söz konusudur.

" Kökötöydün aşısı - Çon çataktın başı "

" Kökötöy'ün Yası - Büyük savaşın başı "

Eski Kırgız atasözündeki bu aş Kırgız-Kalmuk arasındaki savaşın nedeni olmuştu .

¹⁶² Kononov A.N. " Rodoslovnaya Turkmen " Soçinenie Ebulgazi , hana Hivinskogo (Abul-Gazi'nin Elyazması , Türkmenler'in Kökleri) M.1958

¹⁶³ Hudyakov Y. "Voorujenie Eniseyskih Kirgizov VI-XII vv " (M: VI-XII yy.Yenisey Kırgızlar'ın Silahları) Nauka. Novosibirsk. 1980

¹⁶⁴ Gökalp.Ziya "Türk Medeniyeti Tarihi " Türk Kültür Yayıncı: 5 Ankara 1974.Cilt:1 s:33-44

Er Tabıldı destanının bu bölümü Manas destanındaki Kökötöy'ün Aşı bölümünün motiflerini taşımaktadır. Ermankan , Kökötöy gibi Kırgız boyunu bir araya toplamış ve dış düşmanlardan korumuştur. Kökötöy ölümünün eşigindeyken oğluna ve halkına şöyle seslenir :

(...)

Oo yurtum kızmatker bolup tura kör,

Mından bölögüm çok, botom,

Mından bölök sözüm çok , yurtum.

Oo aman bolo kör yurt...

Va , esen-esen bolo kör , yurtum

Oo, bayın uulu , Baymırza baadır.

Oo , beri karap kulak sal , baadır,

Teke kuş saldım ,baadır.

Kuş kıldım , baadır,

Tentigen cıyıp el kıldım, baadır,

Kulalı salıp kuş kıldım, baadır,

Kurama cıyıp el kıldım ,baadır ,

Menin bir közüm ölkön son, baadır,

Tele kuş köziin karatpay,

Tentektin baarisın taratpay,

Kuramanın baarisın

El eline taratpay

Çakşı kuş ,-dep,

Bagıp alagör,baadır,

Oo yurdum hizmet edip sahip çıkın ,

Bundan başka yoktur evladım ,

Artık başka diyeceğim yok , yurdum.

Oo esen kalıver yurt...

Va , esen-esen kalıver, yurdum

Oo beyin oğlu , Baymırza bahadır.

Oo bana bakıp kulak ver ,bahadır ,

Ava kuş saldım , bahadır,

Kuş kıldım , bahadır,

Dağılanı toparlayıp millet kıldım, bahadır,

Şahin salıp ava çıktım , bahadır

Yurduma toparlayıp halk ettim ,bahadır,

Benim bir gözüm yumulduktan sonra,

Gözüm arkamda kalmasın ,

Kuşa-kurda yem olmasın milletim ,

Boy boy milletimi

Gurbetlere düşmesin

İyi kuş - diye ,

Bakıp, göz kulak oluver, bahadır¹⁶⁵ (...)

Er Tabıldı destanında Ermankan'ın ölümü ve onun son sözleri verilmez. Fakat diğer destanlarla mukayese edersek , Ermankan , mutlaka milletine aynı şekilde seslenmiştir. Evladını genç yaşında etraf düşmanlara dolu iken , bırakıyor olduğundan dolayı kederliydi. En yakın yoldaşı Usta Efendiye kederlerini anlatmış ve onun Er Tabıldı'ya ve halkına sahip

¹⁶⁵ Margulan A.N. “ Şokan cane Manas “ : (Ç.Valihanov ve Manas Destanı) Valihanov'un derlediği varyant inv No 5187 ; Alma-Ata 1975 .

çıkmasını istemiştir. Bu , destanın ilerki satırlarında anlaşılmaktadır. Manas destanında ise Kökötöy'ün aşına bütün milletin vekilleri gelmektedir:

(...)

<i>Al da keldi koturap</i>	<i>O da geldi gürültü ile</i>
<i>Asmanga uçup topurak</i>	<i>Göğe toprak yükselerek</i>
<i>Oogan kanı -Akun kan</i>	<i>Afgan Hanı - Akun Han</i>
<i>Celektüü nayza celpildep.</i>	<i>Sancaklı mızrak yükselerek</i>
<i>Çon tebetey selpildep.</i>	<i>Büyük kalpağı (tepelik) savrularak.</i>
<i>Oogan keldi col menen</i>	<i>Afgan geldi yol ile</i>
<i>On eki min kol menen.</i>	<i>Oniki bin askeri ile</i>
<i>Ara cerden çan keldi,</i>	<i>O yerlerden toz geldi</i>
<i>Anısı az kelgensip</i>	<i>O da yetmez gibi</i>
<i>İndistandan da keldi.</i>	<i>Hindistan'dan da geldiler ¹⁶⁶ (...)</i>

gibi pek çok ülkeden gelenler sayılmaktadır.

b) Kudaynazar ve Çalkalmak'ın Saldırması

Türk Destanlarında Baba ile oğlu arasında çatışma motifi oldukça yaygındır.¹⁶⁷

“ Manas “ destanında babası Cakıp kendi oğluna ve torununa karşı gelir ve düşmanlardan yana olur.¹⁶⁸

Er Tabıldı Destanı'nda Ermankan'ın ilk oğlu Kudaynazar babasına karşı çıkar ve o ölünce da kendi kardeşi olan Tabıldı'ya ihanet eder. Bununla ilgili :

“ Özöktön çıkkan ört caman “ Ocaktan çıkan ateş kötüdür
Özdön çıkkan coo caman” İçimizden çıkan düşman kötüdür.”

denen atasöz Kırgızlar'da kalmış.

Manas destanında Manas genellikle dış düşmanlarla mücadele ederken , onun oğlu Semetey iç düşmanlarla mücadele etmek zorunda kalır.

¹⁶⁶ Karalaev S. varyantı “ Manas “(Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No: 552

¹⁶⁷ Kudaynazar ; Manas Enziklopediyası (Kudaynazar Bölümü ; Manas Ansiklopedisi) Bişkek 1995 s.351

¹⁶⁸ Kızırbayeva R. “ Epos Manas . Genesis , Poetika , Skazatelstvo “ (Manas Destanı: Yapısı ve Anlatımı) Bişkek 1996 s 380

Tabıldı ise hem ağabeyi ile hem de Kalmuklar'la savaşmak zorunda kalır. Çalkalmak'ın Kataganlar'a olan ilk saldırısı Kırgızlar'ın at sürülerini kaçırmakla başlar. Göçebe milletlerde bu yaygın bir gelenektir. Kırgızlar'ın arasında " barımta " adını almaktadır. Üvey kardeşinin arasındaki iç mücadele motifi bütün destanlarda mevcuttur. Manas destanında da Manas'ın ağabeyleri olan Közkamanlar ona ihanet ederler.¹⁶⁹

c) Er Tabıldı'nın Kalmuklar'la Olan Mücadelesi

Kudaynazar ve Çalkalmak , Katagan boyunun kısrağ sürelerine el koyup kaçırlar. Onların peşine düşen Er Tabıldı , Ermek ve Eldiyar kırk yiğiti ile Kalmuklar'ın yerlerini tespit ederler. Bu arada Tabıldı'nın kızkardeşi kısrağları aramak için tek başına yola koyulur ve kısrağ sürülerini bularak geri döner. Destanın bu kısmında Türk epik geleneğine ait at ve kadın hayalleri büyük bir görkemle ifaade edilmiştir. At , Türkler'in geleneğinde büyük yer tutmaktadır. Destanda her kahramanın kısrağı ayrı bir isim almakta ve onlar sahibinin kanatları , koruyucusu ve bazen da danışmanıydı. Er Tabıldı'nın kısrağı Kertabıldı (Kertabılgı) Kalmuklar tarafından sürü ile kaçırılınca , sabahleyin sürüyü geri çevirerek memleketine döner ve Kardıgaç'a rastlar. Atın sahibine olan sadakati Kırgız efsanelerinde de belirtilmiştir. (Örneğin At-Başı yeriyle ilgili efsane.)

Türk-Moğol geleneklerinde ve bütün destanlarda Kadınların rolü kabile için büyük anlam taşımaktadır. Kız-Cibek , Canıl-Mırza , Manas destanındaki Kanıkey , Semetey'in eşi Aysuluu , Kocacaş ve Tabıldı destanlarındaki kahramanın eşi ve kızkardeşi onun danışmanı ve yardımcıları olarak geçmektedirler. Destanda Kahramanın kızkardeşi Karlıgaç at sürülerini memleketine geri götürünce , tüm Katagan boyunun gurur kaynağı olur.¹⁷⁰

d) Er Tabıldı'nın Yaralanması Ve Kırk Yiğitinden Ayrılması

Savaş hızla devam ederken Çalkalmak tüfeği ile Tabıldı'yı bacağından vurur. Yarası gittikçe kötüleşen Tabıldı Talas'a Manas'ın tapınağına gidip oradaki evliyadan çare bulmaya karar verir ve kırk yiğitinden ayrılarak oraya gider.Yanında sadece Eldiyar vardı. Eldiyar'la birlikte Talas'a gelince onları evliya karşılar. Evliya Er Tabıldı'yı tedavi eder.

¹⁶⁹ Orozbekov S. varyantı " Manas "(Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No: 582

¹⁷⁰ Kardıgaç ; Manas Enziklopediyası (Kardıgaç Bölümü ; Manas Ansiklopedisi) Bişkek 1995 s.351
Kanıkey ; Manas Enziklopediyası (Kanıkey Bölümü ; Manas Ansiklopedisi) Bişkek 1995 s.281

Tedavisi bitince Eldiyar eve dönmek ister ve evliyanın hayır duasını alarak , ona bir sürü mal verir ve yola koyulurlar. Yolda giderken Tabıldı'nın bacağı tekrar kötüleşir ve Eldiyar'dan memlekete gidip annesinin ilacını getirmesini ister. Tabıldı ıssız bozkırda yalnız kalır. Bu sırada Kudaynazar oğlu Altıbay ile Katagan boyunu ele geçirir , her şeye hakim olur.

Eldiyar yolda giderken Tabıldı'nın annesi , eşi Çaçıkey ve kızkardeşi Kardıgaç'a rastlar.Onlardan tüm olayı öğrenir , ancak Kalmuklarca yakalanır. Altıbay onu Ermek'le birlikte çukura atar. Çaçıkey ile Kardıgaç onları çukurdan gizlice çıkarırlar. Ermek ormanda kalır. Eldiyar ata binerek , ilaçlarını alıp Tabıldı'ya doğru koşturur. Tabıldı bu arada bozkırda susuzluktan ölmek üzeredir. Zamanında yetişen Eldiyar onu ölümden kurtarır.

e) Er Tabıldı'nın Dönüşü ve Kudaynazar ile Altıbay'ın Cezalandırılması.

Er Tabıldı Eldiyar' la memleketine döner . Katagan boyu onları büyük hoşkuyla karşılar. Kudaynazar ve Altıbay Tabıldı'a yalan söylemeye kalkarlar ama Katagan boyu buna izin vermez ve onları cezalandırır .Sonunda Tabıldı onları affeder. O zaman Kudaynazar Tabıldı'yı Çalkalmak'ın kızı Torkobek'le evlendirerek Kırgız-Kalmuk arasındaki savaşı bitirmeye karar verir. Kudaynazar ile Altıbay Çalkalmak'ın kızını almak için yola koyulurlar. Çalkalamak onları görünce hemen cezalandırır. Bu arada akıllı Torkobek halkını kurtarmak için Er Tabıldı'yla evlenmeye karar verir .

III Mutlu Son

a) Çalkalmak'ın ölümü ve Eldiyar'ın evlenmesi

Er Tabıldı destanı diğer Kırgız destanlarından farklı olarak ; Çalkalmak'ın ölümü ve kızı Torkobek'in Eldiyar'la evlenmesi , Kırgız Kalmuklar arasındaki savaşın sona ermesiyle biter.

Bu bölümde eski Türk-Moğol kabilelerinin geleneğinden kaynaklanan kadınların karakteri güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır.

b) Kalmuklar'ın Kataganlar'a Katılması

Tarihi kaynaklara göre Kalmuklar'ın büyük kısmı Çin Devleti tarafınca katledilirken , bir kısmı da Kırgızlar'ın kabileleri arasına sığınır. Destanda da Kalmuklar Katagan

boyuna girer ve Kırgızlar'ın bir kabilesi olarak varlığını sürdürür. Görüldüğü gibi olaylar mutlu bir şekilde sonuçlanmaktadır.

Jest olarak , toplum olarak hatta komşu ve düşman kavimleri olarak mutlu sonu birlikte paylaşırlar.

Er Tabıldı Destanındaki Önemli Motifler

Destanlarda genel olarak epik motifler kullanılır. Er Tabıldı destanında da bu tür motifler mevcuttur. Aşağıda bu motiflerden önemli gördüklerimizden bir kaç hakkında bilgi vereceğiz.

1) Fal Motifi ¹⁷¹

Eski Kırgızlar sözün olaganüstü güce sahip olduğuna inanıyorlardı. Bu da Kırgızlar'ın hayatında önemli bir yeri işgal ediyordu. Bu konudaki kanıtları , “Manas “ ve “Er Tabıldı “ destanlarında görebiliriz.

Manas , Kalmuklar'la savaşarak galib gelir. Bu zafer için büyük bir toy düzenler ve bütün falcıları ve bahşileri davet eder.

(...)

Kurancısı karaşıp,

Hocaları dua ettiler

Tölgöçülör tartışıp

Falcıları fal açtılar

Dalıçılar körüşüp

Kemik falcıları baktılar¹⁷² (...)

Er Tabıldı Destanı'nda , Kalmuklar'ın önderi Kudaynazar , sefere çıkmadan önce falcıyı çağırır ve fal açtırır :

(...)

Kudaynazar bautırğa,

Kudaynazar bahadıra

Emi kezek cetti ele :

Şimdi sıra gelmişti :

Karıp kalğan kezinde,

İhtiyar yaşa gelince

Cakşı sına sinçim -dep

Hadi, falcım , göreyim

Abanız sındap öttü ele.

Ağabeyimiz falını açtırıyor,

¹⁷¹ Fal Motifi : Stith Thomson'un Motif index of Folk-Literature (6 , cilt , İndiana University , USA 1955-1958) adlı eserde M 300-399 kehanetler ve kehanetin gerçekleşmesi , başlığı altında yer almaktadır.

¹⁷² Musulmankulov M. varyantı “ Manas “ (Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No: 597

Kırgız destanlarındaki koyun kemiğiyle fal açan falcılar motifi eski zamanlara dayanmaktadır. Böyle bir gelenek eski Türk -Moğol boylarında bulunmaktadır ve halen halk arasında etkisini korumaktadır. Koyun kemiğiyle fal açma motifi Kırgızlar'ın İslam dinine geçmeden önceki .şamanizm unsurlarına ve inançlarına dayanmaktadır . Anadolu'da fal için kahve veya başka nesnelere kullanılmaktadır.Ama Oğuzlar Anadolu'ya geldikleri ilk yıllarda , kemik falını kullanmış olabilirler , çünkü onlar da diğer Orta Asya göçebe Türk boyları gibi , hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Olaganüstü kudrete sahip ve tecrübeli olan falcı , seferin galibiyetle ve bol ganimetle veya tam tersine felaketle sonuçlanacağını önceden belirtebilirdi.

Kırgız destanlarında . kahramanın yanında falcı veya büyücü bulunmaktadır. Meselâ Manas yanındaki falcıdan şöyle bir ricada bulunmuştur:

(...)

Tölgöçü Karatölögüm

Falcı Karatölögöm

Tölgöndü tartçı körömin.

Falını aç, bir bakıyım

Acalım cetip kün bütsö

Ecelim gelir, günüm biterse

Cazdıka catıp ölömun.'

Yastıkta yatar ölür müyüm?¹⁷⁴ (...)

Nesnelere olan büyük inanç , bütün Türk- Moğol destanlarında mevcut olduğunu görebiliriz. Hunların devrinden beri Türk- Moğol ilişkileri sürekli savaşlar ve kısa dönemli barışlardan ibaretti . Bununla birlikte barış dönemlerinde iki milletin arasında dil ve kültür alış- verişleri sürekli devam etmiştir. Doğal sonuç olarak Türk-Moğol boyları arasındaki ortak gelenekler. epik eserlerindeki ortak motifler, aynı akışta devam etmiştir. Örnek olarak , "Güzen -Gümbe " adlı Kalmuk destanındaki kahraman Cangar , muhafızların birine kemik üzerine fal açtırır.¹⁷⁵

Gerek Türk destanlar (Eski Türkler'in islamı kabul etmeden önce) gerekse Moğol destanlarında . Şamanizm'i temsil eden Şaman , toplumda belli bir görevi üstlenmektedir. Şaman faaliyetlerinin amacı , kendi çıkarına yönelik olmadan , topluma

¹⁷³ Tınıbekov A. " Kedaykan ". " Er Tabıldı " (Kedaykan , Er Tabıldı Destanları) Frunze 1970 s.170

¹⁷⁴ Musulmankulov.M varyantı " Manas " (Manas Destanı) Arh. NAN KR. Inv.No: 1030 , 1058

hizmet etmektedir. Toplumunu (kabile, boy) tedavi etmek, fal açmak . kötü ruhlardan . doğal felaketlerden , hastalıklardan toplumu korumak , geleceği görebilmek Şaman'ın temel görevleridir. Tabiat inancı Türkler'in gelenek , inançlarında ayrı bir yere sahiptir. Hunlar devrine kadar uzanan bu inançlar, Türk destanlarında yansımaktadır. Kendilerini tabiatın bir evladı olarak gören Türkler , Ana-tabiatla asla zarar vermezlerdi.

Kırgızlar'ın "Kococaş" destanında tabiat ve insan konusu özellikle vurgulanmaktadır.

" Tabiatın kanunlarına ve düzenine karşı gelirsen, kendini yok edersin " prensibi tartışılmazdır..¹⁷⁶

2) Taş ve Yağmur Yağdırma Motifleri ¹⁷⁷

" Manas " destanında Kırk çerisiyle Almambet , Orkun ırmağını geçtikten sonra. Kalmuklar geçemesin diye. Orkun'un sularına "Caytaşı" atar.

Olağanüstü güce sahip olan bu taş , kar ve sel felaketlerine yol açar.

(...)

Sandırgaluu Almambet

Süslenmiş olan Almambet

Cay taştı suıga bayladı

Caytaşı suya atıverdi. (...)

(...)

Cakanın baarı camgırlap

Kayalara yağmur yağdı

Böksönün baarı möndürlöp.

Bütün vadilere dolu yağdı¹⁷⁸ (...)

Manas Destanı etkisi altındaki Er Tabıldı Destanı'nda da Almambet'in prototipi olan Eldiyar aynı şekilde yağmur yağdırmaktadır. Eldiyar'ın olağanüstü yeteneklere sahip olması , onun Er Tabıldı'nın danışmanı ve koruyucusu olmasını sağlamaktadır. Eski Türkler'in olağanüstülüklerine sahip olan taş inancına dair pek çok araştırma vardır.¹⁷⁹ Ortaçağın Batı ve Doğu ilimadamları kendi eserlerinde belirtmektedir.

¹⁷⁵ " Cangar. Geroičeskiy Kalmızkiy Epos " (Kalmuk Kahramanlık Destanı : Cangar) Nauka M. 1990 s.138

¹⁷⁶ Zakirov S. " Kococaş Eposunun Kee Bir Maseleleri " (Kococaş Destanının Problemleri) Frunze 1960

¹⁷⁷ Bu Motif , Motif İndex'te D 931 Sihirli taş , F 800 Olağanüstü taşlar ve kayalar , başlığıyla kayıtlıdır.

¹⁷⁸ Orozbekov S.varyantı " Manas " (Manas Destanı) NAN KR. inv. No 534

¹⁷⁹ İnan A.: " Manas Destanı Üzerinde Notlar , Makaleler ve İncelemeler " I.Ankara 1987 s.158

Zahakom Gardizi adlı seyahetçinin 1050 yılında yazmış olan “Zaynal al- Ahbar “ adlı eserinde, bu konuya yönelik bir efsaneyi kayıtlamış : “ Hz.Nuh (Noy) dünyayı paylaşırken, onun oğlu Yafes’in payına şimdiki Türkestan toprakları nasip olmuş . O topraklar insanların yaşamış bölgesinden uzak olduktan dolayı ona Türk adını vermişler . Hz. Nuh Tanrı’ ya dua eder ve oğlu Yafes’in bu kelimeyi öğretmesini ister, çünkü bu kelimeyi söyleyince, dünyaya hemen bereketli bir yağmur yağar. Tanrı Hz. Nuh’un dualarını kabul eder ve Yafes’e bu kelimeyi öğretir. Türk ismini unutmamak için . Hz. Yafes onu bir taşın üzerine oyarak yazar ve boynuna asar. İsteddiği zaman , “ Türk ” kelimesini söyler ve bereketli yağmuru yağdırır. Eğer taş önce suya atılır , sonra da bir hasta insana verilirse , o hemen iyileşir. Taş miras olarak evlâtlarına bırakılır.... İşte bundan dolayı Türkler’de yağmuru taş vazıtasıyla isteme geleneği ortaya çıkmış “¹⁸⁰

Muhtemelen Türkler’in taşla ilgili inançları kısmen bu efsaneye bağlanır. “ Zehirli ” taş konusunda bilimadamı S.E. Malov dikkate değer incelemelerde bulunmuştur. Ortak inanç ve kültüre sahip olan Türk- Moğollarda , taşla ilgili inanç hayli kuvvetlidir ve bütün bilim adamlarının ilgi odağı olmuştur. Altaylıların “ Maaday -Kara ” destanı , taş inancının Türkler arasında ne kadar kuvvetli olduğunu yeterince sergilemektedir. Destanın kahramanı Kogudey Mergen , sefere çıkmak üzeredir. Hazırlanır, silahlarını kuşanır. “Zehir Taşı ” nı diğer silahlardan ayrı tutar .

(...)

Uç kömürge ot kamızar

Üç kömüre ateş verdi

Tindu judu kurmandı...

Zehir taşını eline aldı..¹⁸¹ . (...)

Başka bir Altay destanı olan “ Altın Bize ”de destanın kahramanı ihtiyar kadın Altın Bize Temira-Möke ve Tardanaka- Möke adlı düşmanlarını yenmek için sihirli taşını kullanmaktadır.

(...)

Sarı bilee jııp iydi.

Sarı taşı kırdı

Sögis kırmu tevenezin soktu

Sekiz kenarlı iğneyi soktu

Anan-mınan bulut çıkan.

Ordan burdan bulut çıktı .

¹⁸⁰ Barthold W.W. “İzveçenie İz Zaynal-Al-Ahbar . Soç. T.VIII. (Zaynal-Al-Ahbar’dan Derlemeler) M. 1973 s.48

Ak kar toktoboy jaap.

Agaş bacına çaara jaagin.

Jerdin sırtının altan kurbu çeru

Karga bastırıp boş kırılğan.

Altay sırtının altan kurbu çeru

Bir de kici artpay kırılğan.

Ak kar durmadan düştü .

Ağaç tepelerine kadar düştü.

Yerinden yetmiş sıra askeri

Kara gömülerek boşuna kırıldı.

Altay'dan yetmiş sıra çei

Bir de kişi kalmadan kırıldı.¹⁸² (...)

Bu destanda aynen Er Tabıldı destandaki Eldiyar “Manas” destanındaki Almambet’in , yaptıklarını tekrarlamaktadır.

Moğollar’ın “Altan Tobçi ” elyazmasında , “ Cada ” adlı sihirli taş hakkında şöyle bahsedilmektedir: “ Uhağatu -Hakan’ın oğlu Biligtu cada taşıyla kar , yağmuru yağdırttı “ Yukarıda belirttiğimiz bilgileri değerlendirirsek, Türk- Moğol boylarının taş hakkındaki inançlarının aynı olduğunu görmekteyiz.

Sonuç olarak . Türkler’in sihirli taşta inanma ve yağmur yağdırma geleneği , onların eski inancı olan şamanizme dayanmaktadır. Halen bu konuda araştırmaların yapılması aktüelliğini korumaktadır.

3) Kırk sayısı.¹⁸³

Eski Türkler’de üç , yedi , dokuz ve kırk sayıları kutsal sayılır. En çok kullanılan sayı ise kırktır. Meselâ ; Bazı ejderhalar vardır ki onlar yenilmez ve ölmezler ancak bunların tılsımları bozulursa ölürler . Bu gibi ejderhaların (kırk) günlük bir uyku zamanı vardır. İşte o zaman ejderhanın yanına gidilir. Üzerinden kırk tane kıl koparılır. Ateşe atılarak yakılırsa ejderha ölür. Türk destanlarında kırk sayısı çok yer alır. Kırk yiğit , kırk kız gibi Manas destanında , Dede Korkut hikâyesinde , Oğuz Kağan , Er Tabıldı gibi destanlarında da , kırk sayısı geçmektedir. Kırgız Türeyiş efsanesinde de Sağan Han’ın bir kızı ve otuz dokuz hizmetçisi ile kırk kız bir gölün kenarına giderek sudan gebe kalmışlardı.¹⁸⁴ Oğuz’un verdiği şölende , diktirdiği sııkların boyu kırk kulaç uzunluğunda da idi. Tarihte kırk Usun

¹⁸¹ Altayskiy Geroičeskiy Epos “ Maaday Kara ” (Altay Kahramanlık Destanı Maaday Kara) Nauka .M. 1973. s. 386 , 189

¹⁸² Altın-Bize “ (Altay Destanı : Altın -Bize) Altay 1965. s 102. 44

¹⁸³ Kırk formülistik sayısı , Motif index’te Z.71.12 numarada gösterilmiştir.

¹⁸⁴ Baycigitov K. “ Kırgız Mifleri . Ulamış cana Legendaları “ (Kırgız Mitolojisi ve Efsaneler) Frunze .1965

(Türkler'in ataları) efsanelere göre, Doğu Türkistan'dan veya Batı Sibirya'dan kırk kızla evlenmişler. Onların evlâtlarından Kırgız soyu gelmiş. Kırk usun Kırk ız olarak telaffuz edilmesi mümkündür. Çinliler Usunlere kendi telaffuzuyla "use", Kırgızlara ise "Kıkıs" derlermiş. Başka bir görüşe göre Eski Çince'de Usunlar Koosun (Kara Kıtay dilinde Hoosun -sağlam anlamındadır.) olarak geçmektedir. Bu terminolojiye dayanırsak , Kırgız Kırk Koosun'dan "Kırk-Kos". "Kırkıs" olup gittikçe Kırgız olarak değişmesi mümkündür. Tarihte Kırk Gun kabilesi bulunmaktadır. Hikâyelerde ve masallarda kırk gün , kırk gece , kırk haramiler çok geçer. Kırk Çoro (Çeri) , Kırk yiğit unsurunun kökeni Türk olup asker anlamını vermektedir. 732 yılında Kırgız Hanının " İnaçu-Tarduş-Çor" adlı bir vaziri Bilge Kağanın ölümünü büyük bir üzüntüyle karşılamış. Çoro kelimesinin ondan dolayı kalmış olma ihtimali büyüktür. Manas. oğlu Semetey'in Kaçoro-Külçoro denen iki arkadaşı olmuştu. " Hoto Taymur " yazılarında "Kül Çurtarduş " adlı eski kelime bulunmaktadır. Bu kaynaklara göre, " Külçoro " terimi eski zamanlardan beri kullanılmaktadır.

Kırgız destanlarında kutsal kişiler motifleri yaygındır. Özellikle Kırgızlar'ın İslami kabul etmeleriyle , bu motif yeniden canlanmış ve yeni anlamı kazanmıştır. Er Tabıldı destanında bu motif sönük bir şekilde gösterilmiştir, fakat Manas destanında Kırk Çilten (Kırklar) motifi önemli yer işgal etmektedir.

Manas çocukken , koyunlara bakıyordu. Bir gün bir kurt kozuyu kaçırmış. Kurtun peşinden gelen Manas , Kırk Çiltene rastlar ve şunları görür ;

(...)

Cetip barıp karasa ,

Ulaşınca bakıverir,

Attarı bar kanattuu,

Atları var kanatlı ,

Argımak bedöo minişken ,

Argımak ata binmişler,

Azemdüü tondu kiyişken ,

Azemi kürk giymişler,

Bir ünkürdö kırk kişi.

Bir mağarada kırk kişi,

Bir ötöktö cık kişi.

Ocağ üstünde dolu kişi

Çaydoosto çayı kaynagan .

Ocağında çayı kaynamakta,

Dastorkonu caynagan.

Sofrası zengin kurulmuş ¹⁸⁵ (...)

Manas bu adamdardan kurtu görüp görmediklerini sorunca, onlar şöyle cevap verirler

:

¹⁸⁵ Orozbekov S.varyantı "Manas" (Manas Destanı) Frunze 1978 s. 95-96

Börü bolgon biz dedi .

Bölökçö cansız siz dedi .

Hızır İlyas degen bar .

Sizdi kırk kündlön beri izdedi .

Kırk çilten degen biz dedi .

Kozuna salgan biz dedi.

Kurt olanı biz dedi .

Farklı canlı Siz dedi ,

Hazretli İlyas denen var

Sizi kırk gündən beri aramaktadır.

Kırk Çilten denen Biz dedi ,

Kozunu kaçırın Biz dedi.¹⁸⁶ (...)

Destanda Çiltenler - mitolojik yaratıklardır. Orta Asya halklarının mitolojisinde onlar önemli rol üstlenmektedirler. “Çilten “ terimi Fars kökenli olup , “Kırk adam “ anlamına gelmektedir. Onların görevi kahramanlara arka çıkmaktır. Er Tabıldı , Manas gibi destanlarda Kırk yiğide ve Çiltenler’in destek vermesi normaldir. Kırgız epik geleneğinde Kırk Çilten dışında Yedi Çilten de mevcuttur. Altı veya yedi sayıların destanlarda rastlanması Kırgız epik geleneğinde Yedi sayısı Türkler için kutsal sayı olarak kabul edilmektedir. Kırgız epik geleneğinde Çiltenler’in mevcut olması , Kırgızlar’ın Orta Asya’nın diğer Türk boyları ve İrani halklarıyla (Tacikler) olan etnografik ve kültürel ilişkilerini de yansıtmaktadır.

4) Kurt motifi¹⁸⁷

Türk ve Moğollar’ın ilişkileri sonucu destanlar zenginleşmişler ve doğal sonuç olarak ortak motifler yaratmışlardır. Kırgız destanlarında , efsanelerinde görülen inançlar, Orta Asya’da ikâmet eden bütün Türk ve Moğol boylarının inançlarıyla aynı unsurları taşımaktadır. Bu ortak motiflerden biri de Kurt motifidir.

Bir eski efsaneye göre ; Türkler, Ana -Kurt’tan türemişlerdir. Hunlar’ın bir boyu olan Türkler düşmana yenik düşmüşler , çoğu ölmüş ,diğerleri esir olarak götürülmüş. Şans eseri bir çocuk hayatta kalabilmiş. Türklerin evlâtlarını Ana-Kurt kendi yavrularıyla birlikte

¹⁸⁶ Aynı yer.

¹⁸⁷ Kurt motifi Motif index’te şu numaralarda kayıtlıdır: B 211.2.4 Konuşan Kurt.

B 240.10 Hayvanların Kralı Kurttur.

B 435.3 Yardımcı Kurt

B 811. Kutsal Hayvanlar

beslemiş ve böylece onları kurtarmış . O zamandan beri Türkler’de Kurt totemi kutsal sayılmaktadır.¹⁸⁸

“ Börü “ Kurt totemi bütün Türk boylarında yaygındır . Hatta Merkezi Asya’dan uzak olan Gökoğuzlarda dahi bu totem bulunmaktadır. Moldova’da yaşayan Gagauzlar Kurta başka isimle hitap etmektedirler. Onların inançlarına göre , Kurtlar her şeyi duyarlar, her şeyi bilirlermiş.Kadınlar Kurt hakkında alçak sesle konuşurlar. En büyük ant , onlar için “ Canavar ursun ” (Kurt vursun) sözüdür.¹⁸⁹

Eski Türkler’in Kurt’tan türeme efsanesi Kırgız destanlarında da görülmektedir. Kurt totemi görkemli bir şekilde verilmektedir. Kurt deyince , cesur. kuvvetli, akıllı, atılgan. mert. gözlerinden ateş saçan, bununla birlikte cömert, adil, sadık sıfatlar aklımıza gelir. Bütün bu karakterler destan kahramanlarında mevcuttur. Kırgız destanlarının · Manas’ı ve Er Tabıldı ’yı genç Kurt olarak gösterilmesi , Kırgızlar’ın ve diğer Türk boylarının Kurt totemine olan kutsallık inançlarını ve olaganüstü saygılığını yansıtmaktadır . Destanda Manas daha çok “ Kök Cal Manas ”,(Gök yeleli Manas) “Kök Börü Manas” (Bozkurt Manas) olarak adlandırılmaktadır. Destanların bütün varyantlarında bu hitap geçmektedir. Manas destanından satırları alalım :

(...)

Kabilan kök cal er bolgon

Kaplan gök yeleli er idi¹⁹⁰ . (...)

(...)

Manastın kırk çorosu

Manas’ın kırk yiğiti

Kösöö kıyruk kök börü

Kısa kıyruk bozkurtlar

Kök cal erdin cöökörü .

Gök yeleli kurdun muhafızları¹⁹¹ (...)

(...)

Baatır bir Manastı surasan

Kahraman Manas’ı sorarsan

Kök cal bir döböt börü edi.

Gök yeleli bir kurt idi¹⁹² (...)

¹⁸⁸ “ İstoriya Tuvi ” T. I (Tuva Tarihi) M. 1964 s.58

¹⁸⁹ Gubogla M. “ Gagauzi “ (Gagauzlar) Nauka i jizn , M.1969 No10

¹⁹⁰ Karalaev S. varyantı “Manas “(Manas Destanı) Arh.NAN KR. İnv.No 541

¹⁹¹ Orozbekov S.varyantı “Manas “(Manas Destanı) Arh.NAN KR. İnv.No 582

¹⁹² Margulan A.N. “ Şokan cane Manas “ (Ç.Valihanov ve Manas Destanı) Valihanov’un derlediği varyant ; Alma-Ata 1975

Kurt totemine tapınma geleneği , eski Runik yazmalarında da mevcuttur.

Danimarka'lı bilim adamı Thomsen Gök Türklere ait yazmaları çözmeyi başarmıştır. Thomsen eski Türklere ait olan “ Fal Kitabı ” adlı eserde bulunan Kurt'a tapınma geleneğinin XI.-XIII . asırlara ait olduğunu öne sürmüştü. Runik yazmalarında ise şu satırlar bulunmaktadır :

(...)

<i>Bai ar qony ürküpan barmys</i>	<i>Koyun beyden kaçmış</i>
<i>Börika soqusmys</i>	<i>Kurta rastlanış</i>
<i>Böri ayzy amsimis</i>	<i>Kurt sütünü emmiş</i>
<i>asan tükal bolm (m)ystir</i>	<i>Koyun esen kalmış</i>
<i>Anca bilinlar adgü ol</i>	<i>Bilenler böyle demiş. ¹⁹³ (..)</i>

Bu satırlarda “ Börü ” kutsal canavar olarak yansıtılmaktadır. Bütün Türk boylarında Kurt totemi kutsal olarak kabul edilmekte ve asla adı doğrudan kullanılmamaktadır.

Meselâ : Azerice : arziğara -ağızı kara Tuvaca : kök karak-Gök bakış ya da gök göz ; Yakutça : Uzun kuturuk - uzun kuyruk , Hallan uolla-Göğün oğlu , Tanaran uolla - Tanrı'nın oğlu; Çuvaşça: Pigimbar iti - Peygamberin köpeği , Kırgızca: börü, karışkır, Gök uul - Kurt, Göğün oğlu olarak hitap edilmektedir. Teleutlar da ise Kurt totemi onların ataları olarak sayılmaktadır ve geleneklerine göre her çadırın yanına altından çizgili Kurt kafalı bayrak dikilmektedir. Eski Türklerin bu rengi kutsal olarak saymaları , İslamdan önceki onların Kök Tengri 'ye (Göğün Tanrısı) tapınmasından kaynaklanmaktadır. Orhon-Yenisey yazıtları Gök Türkler'in Kaganı Tonyukuk (Kırgızca: Tonukök; Türkçe: Kürkügök) ismini taşıması rastlantı değildir. Manas'ın Almambet'i “ kök repis ton “ (gök kürk) giymektedir. Bilim adamı Nemet.Y. bu konuda bakışı ilginçtir : “ Türk kelimesi olan gök , Göğyüzünün ve kutsal gök renginin anlamını vermektedir. Bu kelime Kök-Türk, Kök-Culut, Köke-Mongol gibi etnonimlerle birlikte şahsi isimlerde de rastlanmaktadır. Efsanevi Oğuz-Kağan'ın oğlunun adı, Türkler'in ulusal geleneğine göre, Kök-Qan'dı. Kök-Böri, Kök-Taş gibi şahsi isimler de bulunmaktadır.” ¹⁹⁴

¹⁹³ Stebleva İ.“ Drevnetyurkskaya Kniga Gadaniy Kak Proizvedeniya Poezii “ (Eski Türkler'in Edebi Eseri : Fal Kitabı) M. 1970

¹⁹⁴ Nemet . Y. “ K Voprosu Ob Avarah “ (Avarlar Üzerine Makale) Nauka L.1976 s.300

A.N. Bernstam ise Orhon-Yenisey yazıtlarındaki “ Kök-Türk ” adının hükümdar tabakasında olan Türklere ait olduğunu ileri sürmektedir : “ Türk etnonim olarak muhtemelen o zamandaki toplumun hükümdarlar tabakasına ait olmaları gerekmektedir ,  nk  “ Türk ” etnonimi Gök. G g n oğlu anlamını vermektedir.”¹⁹⁵

İngiliz bilim adamı Hatto , Manas’ın Kurta benzemesiyle birlikte onun sırtı insanlardan farklı olduğunu belirtmiřtir¹⁹⁶ Manas Gök-Tanrı’nin kutsallığını belirtetek onun oğlu olan Gök Börü’n n totemini taşıtmaktadır. Manas’ın Gök Tanrı’nin oğlu ve Gök Börü’n n (Bozkurt) torunu olması söz konusudur. Gerçekten Manas , sıradan insanlara ait olan doğal kabiliyetlere sahip değildi. O g lemezdi . Sinirlenince vücudu tüylerle kaplanır, (kurta dönüştürdü) gözleri ateş p sk r rd . Hangi adama bakarsa o  l rd . Manas’ın ve diğer destanların kahramanları millet ve vatan uğruna olaganüstü kahramanlıkları yapabilmek amacıyla dünya’ya gelmiştir. Yakut olonhosunda (destan) da aynı benzerliği görmekteyiz. Destanın kahraman G koğul olarak geçmektedir. Manas’ın özelliklerini belirtmek için “arkası gök”, “yüzü gök”, “ g kt yl  ” ifadeler kullanılmaktadır. K l -Tiğin yazıtında da G g n kutsallığı açık bir şekilde yansıtılmaktadır :

“ Gökten doğan Türk Kağanı benim ...” ifadesi de bunu doğrular.¹⁹⁷

“ Oğuz Kağan ” Destanında Kurt Motifi :

Rivayete göre T rkl ’in Ergenekon’dan çıkmasında Asena adlı dişi bir kurt yol gösterir. Yine bir gece Oğuz’un çadırına mavi bir ışıkla bir bozkurt girer . “ Oğuz-Name ” Eski Uygur elyazmasında bu olay şöyle anlatılmış : “ Ol jaruktun kök tylyklyq , kök jallyq bedyk bir erkak b ri  ıktı. ” (Sabahleyin Oğuz Kağan’ın çadırına ışık girer ve o gök yeledi kurta döner) Oğuz’a savaşa giderken kılavuzluk eden işte bu bozkurttur.

O zamandan beri Kurt , Oğuz Kağan’ın totemi olmaktadır. Gökten ışık inmesi daha ziyade Uygurlar’ın B g -Kağan zamanında yani M.S.763 senesinde kabul ettikleri Mani dini ile ilgili bir motif olsa gerektir. şamanizmde de gökten ışık inme olayları yok değildir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Bernstam A.N. “ Sozialno-Ekonomi eskiy Stroy Orhonoeniseyskih Tyurok VI-VIII Vekov .” (VI-VIII yy.Orhon-Yenisey T rkl rinin Sosyo-Ekonomik Yapısı.) M.L. 1946.s 85

¹⁹⁶ Hatto A.The Birth of Manas (Manas’ın doğumu)- A confrontation of two branches of heroic epic poetry in Kirghizia Asia Major vol.XIV. part 2 London 1969.

¹⁹⁷ Malov S. “ Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti ” (Eski Türk Yazıtları) M.L. 1951 s.33

¹⁹⁸ Bernstam A.N. “ İstoriçeskaya Pravda O Legende Ob Oguz-Kagane “ (Oğuz Kağan Destanının Tarihi Ger ği) M. 1935 No 6 s.36

Yine eski Türkler'de " Alanhoa " adlı güzel bir kız vardır. Bir gece yattığı çadıra mavi bir ışıkla beraber bir gök yeşili bozkurt gelir. Daha sonra kızın hamile olduğunu gören çevresi onu toplumdan kovarlar ve Türk boylarından " Kayı " boyunun türemesi bu şekilde olmuştur denilir.¹⁹⁹

Kurt belki de çok eski çağlarda Türkler'in bir Totem'i idi , ama Göktürk çağında kurt bir totenden ziyade kutsal bir sembol haline girmişti. Göktürklerin kendi bayraklarının başına bir kurt heykeli koymalarının sebebi de bu idi. Kurt başlı sancaklar Göktürk devletinin yıkılışından sonra da unutulmamış ve Çin İmparatorluğu meselâ Türkesler gibi Türk kavimlerine kağanlık ünvanlarını verecekleri zaman kurt başlı bir bayrakla bir davul vermeyi de unutmamışlardı.²⁰⁰

A. Bernstam. Orhon-Yenisey runik yazıtlarını araştırırken , yırtıcı hayvan totemlerinin Türkler'de kutsallaştırıldığını ileri sürmüştür. Kudretli , hükümdarlı kabilelerin totemleri ileride kabile simgesinden ulusun simgesine dönüşüyor. A.Bernstam Türkler'in totem inançlarıyla Sibiryâ'da yaşamış olan Skifler'in totemi arasındaki bağlantıyı keşfederek meydana çıkarmıştır.²⁰¹ Canavara benzer özellikleri Kırgız destanlarında sadece kahramanın yüzünden belli olmakla beraber , o Kahramanın hareketlerinde de bu özellikleri görebiliriz. Kırgız destan kahramanları savaş sırasında kendilerinden geçerler ve böylece akla sığmaz hareketleri yaparlar. Bu özellik sadece Manas'a ait değildir, diğer Kahramanlar için de geçerlidir. " Manas " destanında :

(...)

Suu iç dese uu içken

Su iç derse zehir içen

Börk al dese baş kesken,

Kürk al derse başı kesen ,

Kan tök dese cin tökkön

Kan dök derse sinirini döken

Sungandan kayra tartpağan

Tuttuğunu kökünden koparan

Sumsayganın cazbağan,

Asla vazgeçmeyen

Okton kayra tartpağan,

Oktan başını çevirmeyen

Ölümdön kayra kaçpağan

Ölümden hiç kaçmayan

¹⁹⁹ Puhov İ. " Yakutskiy Geroişeskiy Epos " Olonho " (Yakut Destanı " Olonho") M.1962 s.23

²⁰⁰ Bernstam A.N. " Oçerki İstorii Gunnov " (Hun Tarihi Üzerine Makaleler) L.1951 s.225

²⁰¹ Bernstam A.N. a.e.g..

Kahramanın kendinden geçme motifleri adeta canavarların kudurmasını , gözlerinin dönmesini hatırlatmaktadır. Kırgız destanlarında insan tabiatın evladıdır, onun bir ayrılmaz parçasıdır. İnsan asla tabiatın hükümdarı olamaz.

Diğer Bazı Motifler.

Bütün destanlarda Hz. Kayıp veya kutsal hayvan sayılan Kulca (geyik) da önemli motiflerdendir. Kırgız destanlarında özellikle “Kococaş”, “Er Tabıldı “ , ” Manas ” gibi büyük destanlarda mitolojik hayvan olan “Kulca” bütün hayvanların anası ve koruyucusu olarak geçmektedir. Bütün kutsal hayvanların koruyucusu olarak Kulca’yla beraber Kayıp , Tanrı’nın ruhu da gösterilmektedir . Geyik totemi Kırgızlar’ın başka destanlarında yer almıştır. Geyik anlamını taşıyan Kırgızlar’ın Bugu , Sarıbağış kabileleri eski çağda Sibiry ve Altay’dan göç etmişlerdi.

Doğu Sibiry’da bulunan Türk boylarında aynı isimli kabileler mevcuttur. Geyiklere tapınma inancı Mogollar’da da görülmektedir. Efsaneye göre Temuçin-Cengiz Han Moğol ulusunun Kıyat kabilesine aittir. Bu kabilenin kökenleri ise “Bozkurt “ile “ Ana-Geyiktir.”²⁰³

Kırgız etnografı T.Bayaliev’a’nın fikrine göre , Orta Asya Türklerinden geyik totemi Kırgızlar’dan kalmadır. Yukarıda belirttiğimiz gibi , Geyik ismini Issık-Köl Bölgesindeki Kırgız kabileler taşımaktadır. Onların inançlarına göre, onlar efsanevî Geyik-Ana’dan (yarı geyik-yarı kadın) türemişler ve Geyik-Ana onları korumaktadır. Köken açısından bu kabileye benzeyen başka bir Kırgız kabile ise Sarıbağışlardır. (Sarı-Geyik)²⁰⁴

Canlıları ve Tabiatı ruhlaştırma ve kutsallaştırma geleneğinin , Kırgızlar’ın Sibiry’daki Türk kabilelerine ait olduğunu ve oradan göç ettiklerini kanıtlamaktadır.

Kırgız destanlarında asırlara dayanan totemlerin biri de - Annelik totemidir. Yavruların koruyucusu olan Umay -Anne totemi hala Kırgız- Kazaklarda önemini taşımaktadır. Manas’ın doğuşunda Umay-Anne , annesinin doğumunu kolaylaştırmıştır:

(...)

²⁰² Karaliev S. varyantı “Manas (Manas Destanı) “ NAN KR. İnv.No 543

²⁰³ Gumilev L .N.” Hunnı . Sredinnaya Aziya V Drevnie Vremena “ (Hunlar . Eski Çağdaki Orta Asya) M. 1960.

²⁰⁴ Bayaliev T. “Doislamskie Verovaniya İ İh Perejıtkı U Kirgızov “ (İslam Öncesi Kırgızlar’ın İnançları) Frunze 1972. s 16

<i>Tartkandardın baarısı</i>	<i>Çekenlerin hepsi</i>
<i>Talıqşıp kolu tim boldu .</i>	<i>Yorularak elleri mav oldu .</i>
<i>Umay ene perişte</i>	<i>Umay anne peri</i>
<i>Urdu keilp balanı,</i>	<i>Tokat attı yavrıya ,</i>
<i>Urganına çıdabay</i>	<i>Tokatına dayanamayıp</i>
<i>Ucuttu közdöy barganı</i>	<i>Rahiminden çıkıverdi²⁰⁵ (...)</i>

Bu Tanrıça'nın eski Türklere ait olduğunu Orhon Runik yazıtları da kanıtlamaktadır.

Tonyukuk adına dikilen yazmada şu satırlar mevcuttur : “ Gök Umay (Tanrıça), Kutsal Yurd (Yer-Su), onlar bize zaferi kazandıracaklar . Kaçmaya neden kalmadı..²⁰⁶ .

Abramson'un ifadesine göre , eski Türk Tanrıçası Umay -Anne, “ İnsaniyetin ilk Tanrılarına ait ve bereket totemiyle sıkı bir bağlantı içerisindedir. Eski Türk sözlüğünde Umay kelimesinin anlamı şudur: ana rahmindeki yavrunun yuvasıdır . Tibet dilinde ise Umay kelimesi *anne* anlamını taşımaktadır . “²⁰⁷

Tatar Türkleri'nde ve Moğollar'da Uma , Umai kelimelerinin karşılığı *yuva*'dır. Bütün bu açıklamalar çocuğun dünyaya gelmesiyle ve annenin kudretiyle sıkı bir şekilde bağlı olduğunu kanıtlamaktadır. Böylece eski Runik yazıtlarında belirtilen Umay Tanrıçası , Gök , Yer-Sub Tanrılarla birlikte, eskiden , VII.-VIII. asırlarda bir kudret totemi olduğunu açık olarak göstermektedir. Bu bilgilere dayanarak , şimdiki Kırgızlar'la eski Türk kabileleri arasında bağlantının olduğunu kolayca kanıtlayabiliriz .

Bununla birlikte Kırgız-Kazak destanlarında İslam unsurların dışında Türk - Moğolların Şamanizm'e ait mitolojik Kahramanlar da mevcuttur.

Kırgız epik geleneğinde böyle motiflerden biri olarak “Celmoguz” motifidir ;

(...)

<i>Cetimuruk curtı bar .</i>	<i>Yediköklü yaratıkları var</i>
<i>Celmoguzday uşular,</i>	<i>Cadı olanlar işte bunlar,</i>
<i>Bir kulağı camınçı</i>	<i>Bir kulağı örtmesi</i>

²⁰⁵ Orozbekov S. varyantı “ Manas ” (Manas Destanı) inv.No 580

²⁰⁶ Malov S.E. “ Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti “ (Eski Türk Yazıtları) M.L. 1951 s. 68

Coo degende kamınçı

Bir kulağı tösönçü.

Aybatı bar oşonço.

Düşman denince hazırlanır

Bir kulağı döşemesi

Heybeti var o kadar,²⁰⁸ (...)

Böyle canavar . fakat farklı adıyla Güney Sibiry ve Altay Türklerinin mitolojisi ve folklorunda rastlanmaktadır. Altaylıklar'ın “ Jakşılık jalakay uul “ (İyi kalpli oğul) masalında böyle Celmoguz rastlanmaktadır.

Hakas masalında ise Celmoguz olarak Mönök Han adlı ihtiyar adam olmaktadır. (Gök Molothan ve Ak Molot) . Kırgız destanlarında Tek gözlü dev -Makel Malgun veya Makel dev motifleri mevcuttur. Yunan efsanelerinde Siklop olarak , Orta Doğu ve Anadolu destanlarında ise Tepe Göz olarak adlandırılmaktadır. Tepe Göz efsaneleri Orta Asya ve Anadolu Türklerinin destanlarında geniş yer almaktadır. Özellikle Oğuz destanında Oğuz-Türkmen boylarının en meşhur efsanelerindendir²⁰⁹

Sonuç olarak Kırgız destanları Türk destanları ile kaynaşmış ve tüm epik geleneklerini koruyabilmiştir. Türk boylarının ortak gelenekleri destanlarında bozulmadan saklanabilmiştir.

²⁰⁷ Abramzon S.M. “Kırgızı İlh Etnografiçeskie İ İstoriko-Kulturnie Svazi ” . (Kırgızlar ve Onların Akraba Boylarla Tarihî-Kültürel Bağlılıkları) L. 1971 s.277-279

²⁰⁸ Orozbekov S. varyantı “ Manas ” (Manas Destanı) Frunze 1981 s.12

²⁰⁹ Koroğlu.H. “Oguzskiy Geroičeski Epos “(Oğuz Kahramanı Destanı)M. 1976

Murunku ötkön zamanda Katagan degen eli bar, Kara-Too degen ceri bar, altı min üylüü katagandı biylep, At-Başı, Narındı cerdep Omokan degen ötkön. Omokandın: Ormonkan, Ermankan degen eki uulu bolgon. Bul Ormonkan, Ermankan baatır çığıp Katagan elin kaytarıp, Kalmaktın mizin maytarıp, erdik menen el bagıp, katılgandın katıgın berip turuşçu ele. Ormankandın balası cok cürüp ötüp ketti. Ermankandan murunku kalmak ayalınan Kudaynazar degen bir uulu bolgon.

Al Kudaynazar çoñoyup boy tartkanda ele, kuu-şum çıktı. Kudaynazardın ceti uulu boldu. Altıbay, Kencebay, Olcobay, Arğınbay, Çargınbay degen baldarı özü menen teñ ösüp, Kudaynazar özün-özü biylep, öz aldınça süylöp, bölök ayıl bolup, bötön suuga konup, Ermankandan el talaşıp, eregişip bastaşıp karmaşıp çıktı.

Kırk karakçı atanıp uuru kılıp-col tosup, nar öltürsö pul berbey, er öltürsö kun berbey, zordukçu çıktı. Bul Kudaynazardın caman adattarın koydura albay kaçça sapar ençi berip cürüp Ermankan aylası ketkende, Kudaynazardın enesin koluna özün balalıktan keçtim dep köp mal ençi berip, elden, cerden kuup ciberdi. Ermankan elüü caşka çikkanda noygut eline barıp Agaça degen kızdı alıp keldi. Agaça on cılga çeyin töröböy cürdü. Ermankan altmış eki caşka çikkanda, Agaça bir erkek bala taptı. Atın Tabıldı koyup, eli-curtu süyünüp, “karıp ketken kezinde Ermankan erkek balaluu boldu” – deşip kalıñ el toy berip kubattanıp kaldı.

Agaça cana bir kız taptı, atın Kardıgaç koydu. Tabıldı on üçkö çikkanda, atası Ermankan öldü. Kudaynazar kelip “ençileş malım” dep cesir katın Agaça, cetim bala Tabıldının malına zorduk kılıp, mal bölüp alıp ketti. Tabıldı on dört caşka çikkanda atasının kazınasın açıp coo caragın alıp, kırk cigittin miltık atuu, kılıç çabuu, nayza sayuuga maş kılıp, atka adis kılıp, baatırlık münözgö kirişip, kırk cigitine soot, çopkun, çarayna, kalkan dayardap, mal-puldun közünö karabay coo caragın aldırıp, elden çıkkın külük attardı alıp, el kaytarıp col çalıp, atası Ermankandan mıktı boldu.

Bul arada “atam Ermankanga aş bersembi” dep Katagan kalıñ elin cıynap, keñeş surap kaldı. Köpçülük el Ermankanga aş berüünü makul taap, kazak, kırgız, özbek elin çakırıp, Ancıyan, Arkaga kabar salıp, aşka dayardanıp kalıştı. Tabıldı oylonup “künü katındın balası bolsa da, Ermankandın uulu degen atı bar emespi. Kudaynazarga kabar bereyin” dep cazgan katı.

1

“Kudaynazar agama

Atamday bolgon abama,

Aldıña kişi ciberip,

Ayttıram kabarmen saga

5

Caş Tabıldı iniñden,

Calpı kırıgız eliñen,

Cesir kalgan karaluu

Ağaça attuu eneñden

Kudaynazar karıga

10

Baldarıñdın baarına

Dubay salam kat cazdık

Tuugandıgıñ sagına

Ermankan aşın bermekke,

Eli konu cabıla

15

Katagan kalıñ tuuganıñ

Katar konu kamına

Karıyabız ele dep

Kat cazdı iniñ calına

Kargaday calgız iniñdin

20

Karaan bolgun canına

Kelsin dep sizge kat cazdık,

Atañızdın aşına

Ak sakal bolup tursun dep

Aş bergen eldin başına

25

Agalıgıñ sıylagan

Kargaday cetim iniñiz

Atañ Erman aşında

Aylıñızdı biliñiz

Alıstan kelgen köp elge,

30

Aralaşıp cürüñüz

Ança-mınça duşmanga,

Bar emespi sürüñüz

Çooçun meyman çakırdık,

Çogulušta bolñuz

35

Çogulup tuugan bololu,

Çogoolduktu koyuñuz

Kelbey catıp kalbañız

Kebim uşul abake,

Keçirip turup sındañız

40

Aldıña cazgan kat uşul

Ayta turgan arız uşul”

Bul kattı alıp barıp, kudaynazarga berdi. Kudaynazar kattı körüüp kötörülüp:
“Men barıp malın, pulun tartıp alganga calgız kul korkup kalgan ekengo, dagı
cürögün ıgara kat cazıp cibereyin” – dep, bargan kişiden cazgan katı.

Men – Kudaynazar abafımın

Atañday bolgon agaımın

Özüñ kelip süylöşpöy,

45

Atañdın körü kuu calgız,

Araga kişi salganıñ

Aş berem dep ataña

Adamsınıp kalganıñ

Atanın malın küttürböy

50

Akılıñdı tabarmın

Aş üstünön körörsüñ

Altmış menin baldarım.

Aşıktay bolgon kuu calgız

Atañda akım köp ele,

55

Alamın senden kalganın!

“Eneñ kalmak ele” – dep

elden kuugan Ermankan,

El içine turguzbay,

Cerden kuugan Ermankan

60

Erte keç karman mal soygon

Cemden kuugan Ermankan

Atañdın öçün alamın,

Aş berseñ men baramın

Aşıktay sendey calgızdın,

65

Azapka başın salamın

Ak kalpak kırıgız curtumdu,

Anık kolgo alamın.

Abalkı bolgon keñeşten,

Akılsız kaday kalamın?

70

Ayagında kat cazıp,

Akçılanıp kalasıñ!

Ayıldı özüñ bilgensip,

Arı cok kaday balasıñ

Er bolsoñ aştı berip kör

75

Eregişseñ kelip kör

Een baş sendey calgızdı

Ebine salçu mendey şer!

Barsam barım kalamın

Başıña balaa salamın

80

Baş baygege sen kuldu

Bayga kılıp sayamın

Baybiçenin balası,

Baatır abañ men bolom

Ağaça tokol eneñi

85

Ayakkı atka soyamın!

Kulduguñdu bilgizip,

Kuur tondu kiygizip,

Kunanga bayge kılbasam,

Kudaynazar atıkpay,

90

Kubultup atım burbasam!”

Bargan kişi bul kattı alıp kelip Tabıldığa berdi. Tabıldı bul kattı kalıñ
Katagan eline okup berdi. Katagandın kariyası Usta degen Tabıldının ayaş atasının
aytkan sözü:

Kalıñ kırgız Katagan

Hanımız ele Ermankan

Kalmaktın sözün uktuñar,

Kudaynazar kuu kalmak

95

Kaymana bolgon atadan

Karakçı bolup mal uurdap

Kança bir cılı caşagan

Ermankan kuugan elinen,

At-Başı, Narın cerinen.

100

Korkpo, balam Tabıldı,

Karakçının kebinen

Ermankan aşsız kalabı?

Tabıldı caman balabı?

Uşunça curtka bir kalmak,

105

Uruşup buzuk salabı?

Kamınıp işiñ kıla ber,

Oylabay, balam sanaanı.

Atadan aram tuulgan

Andıktan elden kuulgan,

110

Aş üstündö er bolso,

Salıp körsün çuulgan

- dep, Usta sözün büttü.

Köpçülük Katagan eli Ustanın sözün makul dep, uga turgan akıl dep, tarkap aştın kamın kılıp catıştı.

Karıya Usta kamdanıp, kalıñ eldi camgarıp, keñ Soñ-Köldün boyuna konup, Ermankandın malınan on miñ koy, bir miñ cılkı, cüz töönü attın baygesine arnap, bölüp alıp, kemegeni kazıp, kelgen eldi tosıp, konok bölüp kondurup catışat. Emki söz Kudaynazardan bolsun

Suusamır çıga caylagan,

Külüktörün baylagan,

Kündö carak şaylagan.

115

Eki cüz tütün eli bar,

Epkindüü kıyın kebi bar,

Üyündö catıp ooluksa,

Kudaynazar abañdın

Aş berdirbes demi bar!

120

Soñ-Kölgö ayıl kondu dep,

Ugup kalgan çeni bar.

Kudaynaar abañdın

Kuturganday közü bar,

Aş berem dese Tabıldı

125

Kuuratam degen sözü bar

Attarın toptop bayladı,

Ar caragın şayladı

Altmış uulun çoğultup

Aş cönünön sayradı

130

“Ermankan bizdin atabız,

Emne tıñıp catabız

Ok-darı kalıñ al,

Aşta cambı atabız

Konok bolup barabız

135

Baygege attı çababız

Korsoñdoso calgızdın,

Başın kesip salabız

Aşka calpı barabız,

Altıbaydın külüğü

140

Ala-Toonu çababız.

Altı san kргыз eline

Altıbaydı han kılıp

Abiyirdi emi tababız

Çüy boyuna barıp kel

145

Çüy özönün çalıp kel

Sokur kara sınçı bar

Kündöp, tündöp alıp kel

Aşta sının körömün,

Altımış uulumdu sınatıp,

150

Akısın toluk beremin

Çatak kılsa Tabıldı

Çaap alıp kelemin

Ermankan malın çaçamın

Erteñ colgo basamın

155

Elden, curttañ bölünüp

Eçenden beri çaşadım

Kırıp ketken kezimde,

Han kötörüp balamdı,

Kapamdı emi basamın

160

Kadırlap cakşı kütpösö,

Kargaday bolgon calgızdın,

Kanın suuday çaçamın!

Almaday başın kesemin

Açuuma tiyse calgızdın,

165

Aylında kardın eşemin

Aga boluşsa Katagan

Al elden men da keçemin

Köl başında çalkalmak

Köçüp kırıp ketemin

170

Dep oolugup agañız,

Kudaynazar abañız

Baldarına kep aytıp,

Ermankandın aşına,

Barabız ertefi” – dep aytıp

175

Sınçıga kişi çaptırıp

Ok-darısın arttırıp,

Aş söölötü bolot dep,

Surnayların tarttırıp

Cabuulap külük koştotup,

180

Casoosun cıynap toptotup,

Cambı atuuga dayardap,

Casayıl miltık oktotup,

Kemegenin başına,

Keç kirkende abañız,

185

Kerney, surnay tarttırıp,

Kelip kalsa Tabıldı,

Kek alam dep kozgoşup

Surnaydın ün ugulup,

Suu suudan kişi çogulup

190

Kerneydin ünü ugulup

Kemeginin başına,

Kelip catat ar kaydan,

“Kim boldu” dep çuburup

Kuzgunday közü kızargan

195

Kuuday sakal agargan

Kudaynazar çal eken

Kupşuñdagan can eken

Kulagı tıptık ukmuştuu

Mingen atın karasañ

200

Kuu baytalı bar eken

Kuturganday közü bar

Kubulcugan sözü bar,

“Kuu calgız kayda, çakır” – dep,

Kudaynazar oluñgul çal,

205

agañ aşka keldi de,

Adamdın baarı kördü de,

Atañdın körü Tabıldı

Aldıma kelsin beri de

Kötörtüp koygon üyü cok

210

Körüşüp kelgen biyi cok

Aş berem deyt kuu calgız

Aga, ini menen oyu cok

Kabardı katuu salıp kel

Kadırlap meni kütpödü

215

Kargaday bolgon calgızdı
Karmap baylap alıp kel
Cılkısın tiyip aydap kel
Calgızdı karmap baylap kel
Açuuma tiyse til albay,
220

Aylında özün caylap kel
Altıbay balam barıp kel
Eki bala eerçitip
Erdik kılıp aydap kel!”

dep Kudaynazar kemegeni tegerektep tüşüp olturdu katagan elinin kariyası aş başkargan aksakal Usta kelin kelip Kudaynazarga aytkan sözü.

Kudaynazar aksakal
225

Ermankandın uulusıñ
Aşka buzuk salam dep,
Emne kılğan cumuşıñ?
Caraybı senin özünö
Duşmandık kılıp turuşıñ?

230

Öz atañdın aşında
Ökümdük kılğan uruşıñ
Anıgın aytsam sen özüñ,

Elden kaçkan uurusuñ

Sen, caragıñ bolso camdap çık

235

Casooñdu bölüp kamdap çık,

Uruşar bolsoñ beri çık,

Ukkaniñ uşul emi çık,

Öz atañdın aşında

Öltüröm seni, sözümdü uk!

240

Kalmaktığıñ karmaptır,

Karmaşar bolsoñ beri çık!

Tabıldı arzan balabı

Tartınıp senden kalabı

Ermankanın aşında

245

Erdigin kalmak salabı

Kalıñ kırgız sen kulga,

Eeletip turup kalabı

- dep Usta sözün bütürdü.

Kudaynazar Ustanın sözün ukkandan kiyin demi suup, “attanalık, aksakal” – dep, kalmaktar karbalastap attanıp, Taştulganın törün közdöy çıgıp ketiştı.

Altıbay eki bala eerçitip alıp Tabıldının aylın izdep barmak bolup attangan ele. Tabılga baruudan korkup kele catsa, aldında kalıñ cılkı cayılıp kelatkanın körüp, eki bee karmap alıp barayın – dep, eki bee karmap alıp kayra keldi. Kelse kemegenin başında eç bir kişi cok. Suu alganı kelgen eki kelindi körüp Altıbaydın sözü:

Suuga kelgen kelinder
Suragan sözgö coop ber

250

Korkpogula, baldarım

Söz aytamın beri kel

Kemegenin başında,

Aşka kelgen ababız,

255

Altımışta çaşında

Appak sakal kariya

Alardan kabar uktuñbu?

Aytkıla menden çaşırbay

Caqşılar tosüp keldibi

260

Caylap coop berdibi

Caqşı konok kılıuga

Camaatı bölüp kettibi?

Alardı topko böldübü,

Tabıldı bala keldibi

265

Taazim menen abama

Taza salam berdibi?

Aş başkargan kim ele

Abamdın cayın bildibi?

Aytkılaçı kelinder

270

Altıbay degen men bolom

Dep Altıbay sözün bütürdü. Anda kelinderdin bergen coobu:

Kattagan elden kep uktuk

Kabardı sizden emi uktuk

Kudaynazar keliptir

Kuzgunday bir çal dep uktuk

275

Ermankandın uulu deyt

Uulu emes, kalmak kulu deyt

Kemegenin canınan,

Ketirip Usta kuudu deyt

Altıbay degen bir uulun

280

Araçı kılğan elge deyt

Attanıp abañ cönöptür

Taştulğanın törgö deyt

Sözübüz uşul akeler

Başka söz cok bizde deyt

Altıbaydın açuusu kelip, “menin araçı bolgonumdu kaydan ukkan” dep, sözünün calğanı çıgıp, kelindin çaçın culsambı, kerip salıp ursambı, kabımdan çıktı katası, kep salıp eli çoğulup keñeşip alğanbı, kuuguntuk cep abakem kuulup törgö

barganbı” – dep, Altıbay eki beeni cetelep alıp, Taştulğanın törünö çıgıp barıp, abasın andan taap alıp eki beeni soyup, etine mıktap toyup catıp kalıştı.

Erteñ menen Kudaynazar baldarın çoğultup alıp aytkan sözü:

285

“Aksakal bolgon kezinde

Aştan konok cetpese

Aş başkargan kişiler,

Aralabay ket dese

Altımış uulum barında, -

290

Alamın coonu dep cüröm

Ar kim maga bettese.

Baldarım, beri keliñer,

Babañdın sözün uguñar

Baarıñ birdey baldarım,

295

Kayrattanıp çıgıñar

Tabıldı calgız körünsö,

Taş menen cıga uruñar

Alaksıbay baldarım

Abañdın sözün uguñar

300

Tabıldı colun tosuñar,

Taamaylap urup cıgıñar,
Katardan mintip kalgança,
Kara uruş salıp çıgıñar
Kargaday bolgon calgızdın

305

Karmap başın culuñar
Katagan eli boluşsa
Kaçpay tosup turuñar
Kalmaksın dep cettetse
Kalıstık kılbay katagan

310

Kaçırıp bizge betteşe
Bal tilimdi salayın,
Baarıñardı urdurbay,
Aman alıp kalayın
Kuu baytal menen çü koyup

315

Köl başına barayın
Han Çalkalmak – tagamdan
Kaliñ koşun alayın
Akatagan elin kaptatıp,
Kararta çaap salayın

320

Astırtan kabar salayın,
Askerdi arbın alayın,

Atañdı körü kırgızdı,

Abdan çaap salayın

Aş biylebey kalgança

325

Arımdan ölüp kalayın

Attangıla baldarım,

Aştı közdöy baralık,

Uluu coldun boyuna,

Köçö bolup kalalık

330

Sokur Kara sınçıga,

Çubatuuga salalık

Sınga tolgon balanı,

Han kötörüp alalık

Dep abası aytkanda

335

Köökördö kalgan araktı,

Köntörö içip salışıp,

Abasının bul sözün,

Baldarı makul alışıp,

Abırdan şabır at tokup,

340

At tokusa bat tokup,

Attanışıp kalmaktar

Uluu coldun boyuna,

Taştulğanın oyuna

Kelip tüşüp alturdu,

345

Tabıldı keter coluna

Koydoy kara taş eñip,

Altıbay aldı koluna

Calgızdı cıga uram dep,

Karanıp oñdu soluna

350

Ala-Too külük at menen

Altıbay turat aykırıp

Arak içken kalmaktar

Ar kimisi bakırıp

Arkadağı sınçını,

355

Abañız aldı çakırıp

Kudaynazar kep aytat

“Kana, sınçım, balıñdı aç!

Baldardı sına” – dep aytat

Altıbayda baştatıp,

360

Altımış uulun çubattı

Kencebaydı baştatıp

Kezegi menen çubattı

Ulandarın çubatıp

Ulam birin sınıtıp

365

Oltura albay attanıp

Kuu baytal menen çuuratıp,

Baldar çubap büttü ele,

Baarisı sından öttü ele,

Kudaynazar baatırğa,

370

Emi kezek cetti ele:

“Karıp kalgan kezinde,

Cakşı sına sınçım – dep,

Abañız sından öttü ele,

Kuu çoçmorun kolgo alıp

375

Sınıtıp ötüp ketti ele

Sınçının öñü buzulup

Aytabay sözü kısılıp

Uluu coldu bet alıp

Tunarıp közü süzülüp

380

Kuubaytal menen dırgıtıp

Kuyunday cañın burgutup,

Kudaynazar keldi emi

Kulagın salıp söz ugup,

Keñ Çüy ata cariñden

385

Keldim eleñ eliñden

Kebiñdi aytçı sınçım deyt

Keçiktirbey uksam men

Açık aytıp ak süylöp

Aytçı sınçım kebiñden

390

Altıbay singa toldubu,

Aytar keziñ boldubu

Kencebay singa toldubu

Kep salaar malıñ boldubu?

Karisa da abañdın,

395

Başına sıymık kondubu?

Oluya bolsoñ oyufıdu ayt,

Oñçuluktı kebiñdi ayt

Sınçı bolson sınıñdı ayt

Söz caşırbay çınıñdı ayt

400

Süyünçüñö töö berem

Süyrü emçektüü bee berem

Colduguña at berem

Keçiktirbey bat berem

Altın miñ tütün kırgızga

405

Han bolor balam bar beken?

Karısa da abakeñ,

Kasiyettüü can beken?

Ayt sınıñdı sınçım” – dep

Abañız turat entelep.

Sokur Kara sınçının tubasa eki közü cok tuulgan kişi ek,

Sınçının Kudaynazarga aytkan sözü:

410

“Kudaynazar agabız,

Atabız kurdu ababız

Şaştırıp meni kıynaysıñ

Şaşpañız tübü ıylaysıñ

Tömöntöp kelet kalıñçañ

415

Çañ içinde bir top can

Oşol çañdı baykaçı

Men – oşol çañga boldum tañ

Ünüm çıkpayt aytuuga,

Koyboduñ üygö catuuga,

420

Berilesin oşol çañ”

Kudaynazar açuusu kelip attan tüşö kalıp sınçıga aytkan sözü:

Aytsañçı sınçı kebiñdi

Azır tabayımbı ebiñdi

Alıskı çañdı karatıp,

Alaksıtam dediñbi?

425

Körüngönünsen aytıp

Cazsañçı köñül çerimdi

Kanday kurgan sınçısıñı,

Kaptatam saga cinimdi,

Kara niyet okşoysuñı

430

Kalp aytarıñ bilindi

dep basıldı. Sınçı kabagın tüyüp, kaşayıp canı küyüp, Kudaynazarga aytkan sözü:

Kudaynazar kariya,

Menin sınım cariya

Kara niyet bolboston,

Aytçı elem eldin baarına

435

Meni singa bek tuugan,

Eki közüm cok tuugan

Sındın ayt degenin aytçu elem

Koy degenin koyçu elem,

Sınap cürgön sınımdı,

440

Suradıñ menin çınımdı

Açuuñ kelbey ugup tur,

Aytayın emi sıımdı

Körüngönün aytayın,

Köönüñö salıp kaytayın

445

Bilingenin aytayın,

Bilindirip kaytayın

Aytsam senden ölörmün

Aytpasam sından ölömün

Közüm cok, sokur bolsom da

450

Köp eldin türün körörmün

Altıbay degen bir uuluñ,

Ala köödön cön eken

Akılı tayız bala eken

Arakka cakşı kızısa

455

Alpooz sözü bar eken

Köyrön çalış kul eken,

Köösör sımak uul eken

Açkıl canduu kişi eken

Alışa ketsem koyboym dep,

460

İşengeni küçü eken

Katınının canınan

Kündük cerge col cürsö,

Aylası ketçü it eken

Kencebay degen bir uuluñ

465

Keret söröy can eken,

Özünün boyun kötörgön,

Kerbes sımal bala eken

Kelin, kızdın canında,

Keñeş tapçu al eken

470

Eki köz söröy eme eken

Estüüsüngön kul eken

Kirdi – çıktı esi bar,

Kiçi peyil uul eken

Kencebaydın tilinen

475

Çıkpay cürsöñ atake,

Aştan açka bolboysuñ,

Attan cöö kalbaysıñ

Anın tilin albasañ,

Karıp ketken keziñde,

480

Kardıñ aşka toyboysuñ
Taştabayt senin köönüñdü,
Caman kılbayt cönüñdü
Baldarıñdı körgöndö,
Kabırgam caman söğüldü
485

Bıçakka saptık uuluñ cok,
Kaygırıp caşım töğüldü
Calgan aytsam oñboyun
Calpı balañ birigip,
Can baktıday köründü
490

Caman körsöñi, ak – sakal,
Canıma salgın ölümdü
Açuulanba abake,
Aşık aytsam ölöyün
Abdan cakşu ugup tur,
495

Özüñdü sınaş bereyin
Tiliñde balañ bar eken
Er kökürek eelikme
Sözüñdö zaarıñ bareken
Bal tiliñdi salganda,
500

Taş da bolso eritken

Tañdayda söölün bar eken
Birok, açuufi çukul şaşılğan
Akılıñdı kaçırğan,
Ayagina cete albay,
505

Aş bışımnda cazılğan,
Caykı kündün türündöy,
Caay tüşüp açılğan
Calıñ kelse bir pasta,
Cakınım debey kaçırğan

510
Cazgı kündöy sögülgön,
Calınduu bolup körüngön
Caş keziñde abake,
Caltanbapsıñ ölümdön
Caşıñ ötüp ketiptir,

515
Körüñ cakın törüñdön
Karmagan cerden kan çıkkan
Karlansañ can çıkkan,
Kaptap ketti arbağı,
Tömönkü kalıñ çañ çıkkan

520
Sıymıgıñ baştap kaçıptır,
Sırttan söögüñ çaşıptır

Tömönkü çañdın arbagı,
Abake seni basıptır
Tanıpsıñ cürgön coluñdan,
525

Taalayın ketip koluñdan
İzdegeniñ çır eken,
İmerip şaytan soñundan
Balı ketip tiliñdin,
Barkı ketken küñüñdün
530

Cetimiş çaşka çıkkanda,
Acalıña kez bolup,
Kolu tiyet turbaybı,
Atalaş tuugan iniñdin
Mına – mına – mına deyt
535

Men emes özüñ sind deyt
Kalıñ çañdın içinde,
Kan zaada neme tura deyt
Cakın keldi kalıñ çal,
Çañ içinde bir top can,
540

Kaysı handın balası,
Tak oşogo boldun tañ
Astında atım karasam

Aybandan başka türü bar,

Üstündö eesin karasam,

545

Adandan başka sürü bar

Saadagın bekge salıngan

Tuyaksız cürüp atası,

Zarıktırıp tabılğan

Duşmandı közdöy bet alsa,

550

Ak colborstoy çamıngan

Kırk cigiti kaşında,

Kırmızı cooluk başında

Müçölünön ötüptür

Attanıp on tört çaşında

555

Kızıl çiykil caş bala

Bolot kılıç baylanıp

Bozum kuştay aylanıp,

Alma baş miltık asınıp,

Akıl oynop ozunup,

560

Ak niyettüü boz baldar

Algan eken koşulup

Arbağı artık bul elden,

Asmanga çañı sozulup

Caagınan tük çıkkan

565

Calındap közdön ot çıkkan

Bala colbors öñdönüp

Uşul kaysı handın balası?

Ukmuştan ugup cürçü elek,

Bul emdiginin Manası

570

Ötöp barat mınakey

Abake baykap karaçı

Aybatıña çıdabay

Kañçası kaçıp ketti eken

Baldarıñdı sanaçı?

575

Çooçup ketip abakeñi,

Colgo közün saldı emi,

Çañdı karap kaldı emi

Isığı çaydın aptap tay

Suugu sırtın şamalday

580

Katar tartıp bir top can,

Kaçırganı balañday

Şiltegeni albarstay,

İrmegeni colborstoy

Aldınan çıkkan duşmanın

585

Al kezde tirüü koybostoy

Eki caktı karabay

Eç kimden canın ayabay

Er Tabıldı köründü,

Duşmanım bar dep sanabay

590

Arçatoru buudandın

Çalbırına töndürüp,

Basığına köndürüp,

Calañ kılıç baylanıp,

Cagaluu ayday aylanıp

595

Caalı kelip tolgonup,

Calgızdıgın oylonup

Kızıl cüzü bozorup

Ant içkendey kumsarıp

Kırk cigitin eerçitip

600

Tabıldı öttü sumsayıp

Çoçuganda erdik cok,

Kudaynazar abañız,

Kubulcıgan agañız,

Aldınan karşı çıga albay,

605

Aytkan sözün kıla albay
Aybatın körüp balanın,
Al cerge toktop turaalbay,
Onu baytalga attanıp,
Kutular cagın bet alıp,

610

Sınçının sözün uga albay,
Calgızga zıyan kıla albay,
Baldarına karasa,
Calınıp kalıptır

Kalıñ attın içinde ,

615

Kalkalanıp çıga albay,
Altıbay cüröt bata albay,
Kolunda koydoy kara taş,
Koyorgo cer çok kata albay,
Kencebay cüröt kete albay,

620

Kekençine cete albay
Kelcirep mında turgança,
Baya ele kemege cakka bet albay
Kudaynazar abañdın,
Kucuru kelip kuruşup,

625

Kuykası caman tırışıp,

Kubat kılğan baldarım,

Silerbi dep uruşup

Altımış caman bergiçe,

Aşıktay calgız berseçi

630

Tomuktay calgız berseçi

Attangıla, ölüktör

Arkasından barayın,

Bal tilimdi salayın,

Erke atan öskön calgızga,

635

El boluşup alayın

At üstündö çır salbay,

Baygege attı çabayın

Kalıñ eldi taratıp,

Akılın özüm tabayın

640

Aşka konok boloyun,

Abdan etke toyoyun

Aksakal dep sıylasa,

Agasınday boloyun

Altı mıñ tütün kırgızga,

645

Han kötörüp koyoyun

Araam köönü bar bolso,

Aşıktay bolgon calgızdın,

Almaday başın alayın

Ay batkanday kılayın,

650

Aradan attı koşoyun,

Aşına buzuk salayın,

Baygesin zorduk kılayın

Mandalaktay calgızdı

Tamırın tüptöp culayın

dep Kudaynazar kemegenin başındağı kalıñ elge keldi. Eldin ortosunda Er Tabıldı ayaş atası Usta menen süylöşüp turganın kördü. Kudaynazar: – “ cürgülö, baldar, bücürögön koşomatçı Usta kul keçeki menin sözümdü Tabıldığa aytıp catat ko. Açuulunun astınan çıkpı degen, kanı suyuq çaş bala kagılışa ketip cürbösün dep” – dep, kabagıraak cerge baldarın tüşürüp koyup, kaşatçadan karap olturdu. Aşka çoğulgan kalıñ el tegerek tartıp teñ bolup, el ortosu keñ bolup, er sayışıp, balban küröşüp, er eñişip, cambı atışıp, tamaşasın bütürüşüp taraştı.

655

Surnay, kerney tartılıp

Irçılar car çakırıp,

Erteñ erte turgun dep,

At çabar cerge cürgün dep,

Tabıldının carlıgın,

660

Baarın toluk bilgin dep

Kızıl carga barasıñ,
Kıykas külük çabasıñ,
Çıgıp kelse külügüñ,
Kızıl olco alasıñ,
665

Kıyabında çok bolso,
Atıñdın kardı tok bolso,
Cügürö albay toktolso,
Baygeden kuru kalasıñ

Kötörgön üylörgö bölüngön könoktorun alıp, üy eeleri tarap ketiştı.
Kudaynazar ayılga batpay, ce aşka kelbey ele üyündö catpay, ce konokko bölünböy,
ce koktudan çıgıp körünböy, kayda baraarın bilbey, kalıñ eldin bul cürüşün süyböy:

Açuusu kelip bakırıp,
670

Altıbay dep çakırıp
Alatoo külük atıñdı
Terdetkin dep kamınıp
Talaada calgız kalganda,
Terikkenden çamınıp

675

Attan tandap mingin deyt,
Cılkını közdöy cürgün deyt
Eki semiz bee alıp
Ertelep bizge kelgin deyt

Törgö çıgıp baralık

680

Eki bee soyup salalık

Ermankandın malınan

Eptep öçtü alalık

Eldin baarıntaratıp,

Erbeñdegen calgızdın,

685

Ebin şaşpay tabalık

Enebizdin ençisin,

Erkibizce alalık –

dep, Altıbayga koşup tört uulun atkarıp, tördü karay bet alıp barıp catıp kaldı. Altıbay Ermankandın cılıksına barıp, eki bee karmap alıp, erdemsinip çapkılap abasına barıp, eki beeni soyup salıp, kök tezektı çoñ kalap, eki beenin etinen caya bıçıp kuykalap tezektin çoğuna et bışırıp cep, catıp kalıştı

Tañ agarıp söğüldü,

Taraza cıldız köründü

690

Kalıñ el dürböp attanıp

Kızıl – Carga bet alıp

Bayraktar baarı delbirep,

Celektin baarı celbirep,

Ak sakal Usta el baştap

695

Adam kalbay ayılda,
Kele catat meltirep
Kızıl – Carga cıynaldı,
Kılkanday külük çubadı
Kıya tap kelgen külüktör,
700
Çubabay karap turabı

Attı aydap, baygeni Kızıl – Carga koyup, Taş – Keçüünü keçirip, Torpu menen tüşürüp, Kırgoonun ayagınan attı koyo berdi. Ustann uulu Eldiyardıń Kertabilgi degen atı ıraak çıgıp kelatat ele, Taş – Töbönün oyunan, Molo – Aşuunun sayınan, Kudaynazar Altıbaydın Alattoo degen atın aradan koşup, “Altıbaylap” at keldi “Kencebaylap” bat keldi, kalıñ baygeni kalmaktar tegerektep alışıp cönöşmök boluştı.

Eldiyar, Ermek Tabıldıǵa kelişip: “ kana dosum, üy üstünö kelgen coogo baygeni aldırıp ciberebizbi? Kalmaktarga barıp katuu uruş salıp, kalıñ baygeni acıratıp, namısızdı albaybızdı?” degende, Eldiyar, Ermek dosuna Tabıldının aytkan sözü:

Barakelde eki dos,
Al aytkanıñ çın ele,
Ayta turgan sın ele
Birok menin oyumda,
705
Bir akıl turat ukkula
Kalmakka katuu bararbız
Karmaşıp bayge alarbız,

Kalıñ kırıgız eline,

Camanattı bolorbuz

710

Atasının aşında,

Agası menen uruşup,

Arsız bala eken dep,

Mal talaşıp culuşup

Baykuş bala eken dep

715

Kırıgız – kazak köp elge,

At başın çapkıs bolorbuz

Andan körö, dostorum

Baş baygeden keçeli

Birdin soñu baygeni,

720

Aydap alıp keteli

Baygeni alıp abakem,

Maktanıp kalsın bul elge,

Baştagıdan abakem,

Şattanıp kalsın bu cerge

725

Aylanayın eki dos

Baygege uruş kılbaylı,

Bastırıp aga barbaylı

Tabıldı korkup kaldı dep,

Altıbay akem maktansın

730

Kencebay akem şattansın

Alıp ketsin baygeni

Atakemdin aşında,

Cañıcalısız konok attansın

Atamdan kalgan malı köp

735

Kazına tolgon dilde bar,

Kaňçalık altın bizde bar,

Örüşü tolgon cılkı bar,

Özünçö dalay mülkü bar

Koroosu tolgon koyu bar,

740

Dagı baykap bilerbiz,

Alardın kanday oyu bar?!

Men suradım eki dos,

Uşul işti koyuñar –

dep, Tabıldı eki dosun toktotup, eldin baarın taratıp, aştı ötkörüp catıp kaldı. Atadan uul tuulsa, uşunday tuulsun, dep kırgız – kazak kalıñ curt Tabıldının çaş turup baş bolgonuna ıraazı boluşup tarap ketişti.

Kudaynazar el taragandan kiyin, “malıñardı aydap kelgile, baldarım” – dep, üyünö karay kete berdi. Altıbay, Kencebay keñeşip, maldı bugün örgütüp alıp erteñ aydap keterbiz, dep, oşol cerge tünöp alıp, çetinen karmap üç – tört koydu soyup salıp catıp kaldı. Erteñ menen caman suusap kalışkan ekekn Altıbay inilerine keñeş

saldı: “baldar attangıla, Tabıldının üyünö baralık, enesi saramcaluu kişi emespi, kanetse de arak bardır, aragınan içip alıp “ aştı konok berbediñ ” – dep taarınçı aytıpınarı çeti çikkıs kor kılıp salıp cürö bereli” – dedi. Altakemdin bul sözü akıl söz, uga turgan makul söz deşip cönöp kalıştı. Kardıgaç caman tüş körüp, cürögü tuylap erteñ menen tura kalıp ayl üstü cagındağı döböğö cügürüp çıgıp eki caktı karasa, cogorton köp kişi kele catat, bul kişilerdin türü suuk körünüp, esi çıgıp, enesine kelip aytkan sözü:

“Aylanayın eneke,

745

Cogorton kelet bir top can,

Taanıy albay boldum tañ

Oñoy oltoñ el emes,

Oñduruuçı neme emes

İlebine nan bışat,

750

Kamçı basıp atına,

Tömön karay carışat

Abakendi tur deçi,

Kırk akem kayda boldu eken,

Kıykırıp beri cür deçi

755

Cürögüm sogot türsüldöp,

Öpköm kagat bülküldöp

Kırk akemdi çakırıp,

Aytsañçı ene kelsin dep,

Abakem calgız turganda

760

Alıstan duşman kelbesin,

Ayılga kelgen coo caman,

Azapka bizdi salbasın

Arbın kişi körünöt,

Abama aytçı, eneke,

765

Aga, inisin cıynasın –

Dep Kardıgaç tura albay,

Kayra çurkap bardı ele,

Eldi karap kaldı ele,

Cügürdü kayra Kardıgaç

770

Tursa eken dep abamdar”

Kardıgaç kayra üygö kelse, Tabıldı töşögünön turup, kiyinip catkan eken. Anı körüp Kardıgaç Eldiyardı karay cügürüp barsa, Eldiyar dürbüsün alıp eki cakka köz salıp olturgan eken Kardıgaçtı körüp Eldiyardı aytkan sözü:

Aylanayın Kardıgaç,

Azandan keldin cügürüp

Cogorku eldi sen körüp

Coo belem dep tüşünüp

775

Anın cayın men bilem,

Alardan korkpo, ıragım

Al kelatkan top kişi,

Atı ıgıp bayge algan,

Alardın kn caylangan

780

Olco maldan soyuşkan,

Etke tnd toyuşkan

Altıbay akıl tapkandır,

Arak izdep apkandır

Agaa ayaş enemden,

785

Aragı bolso isek dep,

Aşıgıp kele catkandır

Alaņ kazar kuldarga,

Aldırıp kantip koyoluk

Auubuzga al tiyse,

790

Atın ıgıp soyoluk

oubagın ıragım,

ogulup alıp baralık

Aņıa bolboy Altıbay baştap altımış kalmak kelip Tabıldının yn tüşüp kaldı. Tabıldı atın baylap, aldına orun caylap, aş tamagın çaylap, altın ooz arkıttan arak kuyup, özü sunup olturdu. Arakka kızıp kalıp. Altıbay oolugup aytkan sözü:

Keee künü keçinde,

Keçke maal beşimde,

795

Alatoo çığıp bayge alıp,

Abiyir taap olco alıp

Ermankandın tukumu,

Öz baygesin özü alıp,

Öküm sürüp el biylep,

800

Özünçö sonun şaıdanıp

Aksakal Kudaynazardın,

Atı çığıp bayge alıp,

Atasının aşında,

Alda kança şaıdanıp

805

Kırgız – kazak köp elden,

Kançalık külük çabılıp

Kalıñ eldin içinde,

Karaañdatpay at çığıp

San kara boz baygeni

810

Aydap alıp catkanda

Tuugansıp kelip cetpeysiñ,

Aşka kelsek alıstan

Anda konok berbeysiñ

Cabıragan Ustaday,

815

Cakınıñdı körböysüñ

Tabıldı senin kılıçıñ,

Duşmança cürgön cumuşuñ!

Ölgüçö esten kalbayt ko,

Özüñdüñ kılğan bul işiñ?!

820

Özümdön başka can cok dep

Ökümsünüp cürüşüñ

Arçatoru mingensip

Aştı biylep cürgönsüp,

Bozum kuşuñ salgansıp,

825

El çetine kongonsup,

Atañdın körü kuu calgız,

Kırk cigit cıynap algansıp,

Kırgızdı biylep kalgansıp

Arkaday bolgon calgız kul

830

Kıyladan özüñ balbansıp

Kermege attı salgansıp,

Kesirlenip algansıp.

Kelsek aştı kondurbay,

Kektüü bolup kalgansıp

835

Aş üstündö urarda,
Almaday başıñ culaarda,
Abakem kıldı karılık
Atamdın aşın berem dep,
Kat cazdıñ bizdi çakırıp
840

Abakeler körgün dep
Alda kança zarılıp,
Arañ keldik üyüñö,
Abdan kaldık taarınıp
Bügün üygö ketebiz

845
Mında turup netebiz?
Minte berseñ calgız kul,
Tübüñö bir kün cetebiz
Kıyır aytsañ kokustan,
Kargaday başıñ kesebiz

850
Tuugan dep tüştük üyüñö,
Tarttubuzdu berbeseñ,
Taarındık senden, keçebiz!

- dep, Altıbay sözün bütürdü. Tabıldı bul sözdörgü ugup aytkan coobu.

Barakelde, Altı ake,
Bali rakmat, Kence ake

855

Tuugan dep maga kelipsiñ,

Tuugandığıñ bilipsiñ

Ala-Too külük at çıgıp,

Aldıñkı bayge alıpsıñ

Aradan koşup atıñdı,

860

Añırañdap kalıpsıñ

Alsıp tim koysom,

Adamsınıp kalıpsıñ!

Aşka kel dep kat berdım,

Aşığıp cazıp bat berdım

865

Atañdın aşın biler dep,

Aldıña kişi ciberdim,

Aşka barbay kalam dep,

Barsam cañcal salam dep,

Aldıñkı attın baygege,

870

Tabıldını sayam dep

Arbak urgan Altıbay,

Atañ eköñ kat cazdıñ!

Aga koşup möör bastıñ.

Kişiimdi kayra cönötüp,

875

Atın cıgıp alıpsıñ,
Akıñ barday cöölötüp,
Tuugan sendey bolobu?
Çakırsa kelbey koyobu?
Alısatn çoñduk körsötüp
880

Aşka konok bolobu.
Arı bolsa balanın,
Atasının aşında
Mal uurdap soyobu?!

Çasında caman üyröngön,
885

Çakır sendey bolobu?
Çakının duşman oylogon
Baatır sendey bolobu?
Altıbay kelip kalganda,
Tabıldı bala koroybu?

890
Arı cok sendey uuruga,
Baş kesip almak öñöybü?
Taarıñçıñdı it uksun!
İt ukpasa kim uksun!
Uuru kılıp can saktap,
895

Uyalbay kaytıp dardaktap,

Uşintip ookat kılğança,
Uu içseñçi sen akmak!
Aarak içip mas bolup,
Ayıldan bezdin cat bolup,
900

Altımış uuru atıktıñ,
Atañ menen kas bolup
Adam bolsoñ eliñde,
Cürböyt beleñ baş bolup
Ençisi dep eneñdin

905
Malımdı tartıp algansıñ
Cesir kalgan eneme,
Cabırdı katuu salgansıñ
Tüşköndö arden cerden baş kesken,
Tügöngür kaday balbansıñ

910
Akılıñdın cogunan,
Ayıldan ketip kalgansıñ
Ermankan menen kas bolup,
Aydalıp alıs bargansıñ
Kaydan keldiñ kamınıp,

915
Karışkırday cabılıp,
Katagan elden bezgensıñ

Karakçı bolup mal uurdap
Karalikka salınıp,
Kattaşpay kanday kelbeysiñ,
920

Kaldıñbı meni sagınıp?
Kat bersem aşka kelbeysiñ,
Kadıñıñ menen cürböysüñ
Kadırlasam kalmaktar
Kak aşonu bilbeysiñ

925
Kadıñıñ menen tıñ ketpey,
Katıñıña tildeysiñ
Uluu dep sıylap otursam,
Uruluu kırıgız köp eldi,
Köñülüño ilbeysiñ

930
Altımış aga-ini sen bolsoñ
Kırk aga-ini men bolsom.
Çaptırıp kantıp kalayın,
Eldiyar kayda kelsin – dep
Ermekti beri cürsün – dep

935
Erdemsingen nemeni
Eşikke baylap salsın – dep
Er Tabıldı bakırıp,

Elidyar dep akırıp,
Kıraanıñ üydön bakırıp,

940

Kırk cigit dep akırıp
Alaça moyun ak şamşar,
Karmay kalıp sabınan

Culup alıp kabınan

Oñ koluna tükürüp

945

Oñdoyun dep cügürüp

Altıbay kaçtı armañdap

Aylası ketip dardañdap

Kuyrukka şamşar cep alıp

Kuudurup ıktı barbañdap

950

Altıbay kaçıp corgolop

Arkadan kanı şorgolop

Ança-mınça kalmaktar,

Attarga barıp korgolop

Kubalap ıktı Tabıldı,

955

“Kuldu tirüü koybo” loo...

Kolu butun bayla dep,

Kuldu karmap cayla – dep,

Kardıgaç, akır baarısın,

Kırk cigit ketken kayda – dep

960

Üydön çıktı Tabıldı

Ürkkön kalmak kamındı

Üyrülüü börü turabı,

Tabıldıga cabıldı.

Koldon-buttan alışıp

965

Koroogo sürüp barışıp,

Butunan baylap alışıp

Moynuna cipti salışıp

Tegerektep kalmaktar,

Temteñdeşip çabışıp,

970

Kamçı, şomşor, muş menen,

Kez kelgeni çabışıp

Cıga alışbay cürüşöt,

Cıyırması cabışıp

Sıyirtmaktı salışıp,

975

Sıyirtmakka barışıp

Tabıldı çapkan kalmaktar,

Talp etip cerge cabışıp.

Törtöönün başı carıldı,

Eköönün başı kabışıp,

980

Agaça menen Kardıgaç,

Araçalap cürüşöt,

Arasına barışıp

“Eki tuugan uruşat,

Ertesinde tabışat,”

985

Can sooga, baldar can sooga,

Calgızdın canın koygula

Dep Agaça calınsa

Kalmaktar ukpayt karmaşıp

Tegerektep alıptır

990

Tabıldım sabaşıp

Kardıgaç barat çırkırap,

Altı akelep burkurap,

Bir kaşık kanın berçi dep,

Bir tuuganıñ emespi,

995

Biz üçün canın koyçu dep

Calgızdı ursa köp kişi,

Can soogaga berçi dep

Altıbay anı karabayt

Ayayın dep sanabayt

1000

Añgıça bolboy kırk cigit

Attanıp cetip keldi emi

Altımış kişi calgızga,

Kılğan işin kördü emi

Eldiyar kirdi aralap

1005

Ermek kirdi saralap

Kırk cigit kirdi cabıla

Kıylanın başın caralap

Erdigine çıdabay

Kalmaktar kaçtı talaalap

1010

Kolu singan kalmaktar

Kokuyun aytıp buratat

Can soogalap Kencebay,

Kamçısın salıp moynuna

Eldiyardan suranat

1015

Kalmaktın baarın bayladı,

Kırsıldatıp aydadı

“Calgızdı talap algıday,

Arbak urgan Altıbay,

Bul zorduguñ kaydagı?!”

1020

Dep Eldiyar turdu emi,

Tabıldını boşatıp,
Tazalap cüzün cuudu emi,
Kuyruktan kanın çuburtup
Altıbay turat kansırap

1025

Tayak cegen kalmaktar,
Talıp catat alsırap
Kamçısın alıp moynuna,
Kencebay kelet – “Tabıldı –
Keçirgin” – dep caldırap

1030

Altımış kalmak baylanıp
Andan köönü caylanıp
Atka mindi Tabıldı
Ak şumkarday aylanıp
Talaada catkan baygeni

1035

Tabıldı barıp aydadı
Katagandı çoğultup
Kalıñ elin camdadı
San kara boz baygeni
Takır aydap keldi emi,

1040

Eldin baarın çoğultup,
Ençi kılıp berdi emi,

Cesir katın bar bolso,

Cetimišten koy berdi,

Cetim bala bar bolso,

1045

Ceti saan uy berdi

El içinde kedeyge

Eki booz bee berdi,

Esi ketken kempirge

Eki narça töö berdi

1050

Dubanaga at berdi

Duduktarga ton berdi,

Kalenderge tay berdi

Kayırçıga koy berdi,

Baygenin baarın taratıp,

1055

Balanı kalkı caratıp,

Eki cüzçö koy berdi,

Ençi kılıp algın dep

Altıbay menen caraşıp,

“Er eken dep Tabıldı,”

1060

Eli ketti taraşıp

Emi berdi birdikti,

Eli közün karaşıp

Altıbay, Kencebay arak içebiz deşip, aksımdığın salıp, arbin maldan acırap kalıp, eki cüzdöy koydu ençisine alıp barıp catıp kaldı. Kündördön kün ötüp, aylardan ay ötüp, bir ubaktılarda Tabıldı katuu oorup kaldı. Oorusu Kudaynazarga ugulup “Tabıldı ölöörçö alekte catat deyt” degen kabar menen Kudaynazar köl başındağı Çalkalmak degen baatırğa, Oktobay degen uulun çaptırtat. “Tabıldının oorusu katuu, uşul kezde kelip cılıksın tiyip ketkin” dep. Bul kabar menen Çalkalmak elin cıynap, on miñ kol alıp, kaşundu kabat mal kılıp, oorukka koldu taştap, beş cüz baatırdı özü baştap, Çalkalmak baatır aşuunun belinen dürbünü salıp karap catat. Tabıldı oorudan aman-esen ayığıp, toru etine tolo albay, baştağıday bolo albay cürdü “Attardın kartasın tolturup alalık” – dep, Arçatorunu baş kılıp, attardın baarın cazgı köktömdö agıtıp cibergen. Kardıgaç makmaldan kılğan dorbogo meyizden cemdi salıp, Arçatoruga tüşkü cemin berip, calın tarap, soorusun sılap künügö bir maal barıp kelüüçü ele. Arçatorunu cayı-kışı bagıp cürgön Kardıgaç ele. Çalkalmak beykut catkan Tabıldının cılıksın körüp, Üç-Nüranın başınan, Narındın kara taşınan, cılıksın beş cüz baatırı menen kelip tiyip alıp ketti. Kiçi-Narındın suusunan keçirip catıp, Çalkalmak oylonup, cılıksın aydagan baatırlarga karap aytkan sözü:

Cılıksın aydagan baatırlar,

At başın bir az tartıñar

1065

Baarıñ kelip ugup tur,

Silerge aytar sözüm bar

Men Çalkalmak bolgonu,

Çalkalmak atka kongonu

Kırğızdan cılıksın köp aldım,

1070

Kıtayga barıp kol saldım

Kazaktan cilkı köp aldım,
Kañgayga barıp kol saldım

Altı şaar Kaşkardan

Altın kümüş olco aldım

1075

Erdemsingen kırgızga

Alda kañça kol saldım

Birok menin armanım,

Aldımdan çıkkın toskun cok,

Artımdan kelgen kuugun cok

1080

Sayışıp çıkkın baatır cok

Salışıp çıkkın balban cok

Kaldaygan kalıñ kolda col,

Karmaşıp çıkkın coo da cok

Kapilet eldi köp çaptım,

1085

Kañçalık olco mal taptım

Tuygun (tınç) catkan el çaptım,

Turpandan eçen olco aldım,

Ce bagalçagım mayışıp,

Balbandın küçün körbödüm,

1090

Baştı cara sayışıp,

Baatırdın küçün körbödüm

Aybalta menen çabışıp,

At üstünön alışıp,

Kılıçtı kıya suuruşup,

1095

Kızıl kanga boyolup

Kızıgışıp uruşup

Çoyun baş menen çabışıp

Çokuga bolcop salışıp

Ak barañ miltık atışıp,

1100

Ayabay kanga batışıp

Caraluu bolup caldırıp,

Catıp kalıp kansırap

Soottun baarın ayırışıp,

Çopkuttu çoyup tıtışıp

1105

Bir kumardan çıkpadım,

Uşul menin armanım

Azırkı aytaar sözüm bul;

Abañ çalkaş özüm bul

Altımış aşıp cetimişke,

1110

Ayak baskan kezim bul

Cılkını suudan keçirip,

Öyüzgö çığıp çeçinip,

Semizin soyup cılıkdan,
Bügünçö örgüü boluñar
1115

Kündün nuru salganda,
Tegiz tiyip kalganda,
Menden kabar alıñar
Maga küyböy kokustan,
Cönömök bolup kalsañar
1120

Küügümdö colgo salıñar
Tüñkü serüü ubakta,
Töş tayanıp baarıñar
Köbörügön cılıkını,
Katuu aydap salbañar!
1125

Tütök bolup kokustan,
Calgız kulun kalbasın
Özüm salgan cañı col
Kalmak aşuu biyik bel,
Kıldattık menen çubatıp,
1130

Maldı aşırıp ketiñer
Özüm kayra barayın,
Özöndün baarın çalayın,
Örüştö kalgan mal bolso,

Kalturbay aydap alayın.

1135

Beykut catkan berenge,

Barıp kabar salayın

Er bolso kelsin artımdan,

Bir betteşip kalayın.

Belgilüü baatır al bolso

1140

Beş künü udaa sayışıp,

Bir kumardan kanayın

Ermankandın balasın,

Erdigin körüp alayın

Eñkeytsem özün sayışıp,

1145

Eerçitip silerdi,

Erteñ kayra barayın

Eçteme koyboy kırgızdan,

Elin çaap alayın!

“Tuybay kaldım debesin,

1150

Tabıldı buşman cebesin,

Aşkere baatır al bolso,

Arkadan kuup al kelsin

Korkup kalsam özümdön,

Kolop (çoçup) kalsa sözümdön

1155

Koñulda cürüp kün körsün”

Dep, Çalkalmak kara boz menen burgutup, artınan çañın dırgıtıp, keñ Narındı boylop, ar türdüü akıl oylop, adır menen örööndü aralay çaap coylop, tañdın ere— cerede Tabıldının aylına kelip kaldı. Çalkalmak “Tegerete karap barsambı” – dep sanap ayıldın üstü kaşattan Tabıldını barsıñbı dep kabar salıp aytkan sözü:

Er Tabıldı sensiñbi,

Elimde ercok deysiñbi?

Een catkan cılkıñdı

Eelep aldım, bildiñbi?

1160

Ermankanda ölçümdü,

Emi aldım, balam, kördüñbü,

Esiñe saldımdalaydı,

Er eken abam deysiñbi?

Han Tabıldı sensiñbi,

1165

Kalkımda er cok deysiñbi?

Kalıñ kara cılkıñdı,

Kaltırbay aldım, bildiñbi?

Karmaşa albay kaldım dep,

Kaygırıp buşman ceysiñbi?

1170

Ce kalkıñdı cıynap maga kelip,

Karmaşuuçu ersiñbi?

Örüştön cılkıñ aldırıp,

Ölük bala catpay kal!

Cayıttan cılkıñ aldırıp,

1175

Caman bala catpay kal!

Oorugum kaldı beliñde,

Oñdodum tuyuk törüñdü

Opsuz baatır boldu dep,

Uktum ele özüñdü

1180

On aydan beri oñolboyt,

Ooru dep uktum özüñdü,

Balbanıñ barbı eliñde?

Baatırın barbı çeniñde?

Betteşer bolsoñ Tabıldı,

1185

Eki örgüymün özüñdün,

Eçen Balgart cerinde.

Çalkalmak abiñ men bolom,

Kabarlaş kalıñ eliñe

Er bolsoñ kuup kelip kör,

1190

Erdigimdi bilip kör,

Baatır bolsoñ kelip kör

Bastırıp beri cürüp kör
Balbañ bolsoñ çalışıp,
Babañdın küçün bilip kör.

1195

Koş, Tabıldı, cetim dep
Koştoşup emi kettim dep
Kara boz menen salkayıp,
Karaanı biyik dañkayıp,
Toodoy bolgon Çalkalmak

1200

Bastırıp ketti oşentip.
Matoodo töölör bışkırıp
Ulup-uñşup it ürüp
Koroodo koylor çurkurap,
Bayloodo uylar ökürüp

1205

Can aļuuçı belem dep
Kulagın basıp kay biröö
Cata kalgan bekinip,
Kıraan colbors kırk baatır,
“Kelüüçü kelip kaldı” – dep,

1210

Cabıla turdu sekirip
Muruntan ugup cürüüçü
Çalkalmaktan şeksiniip

Betteşe albay kaldık dep

Kırk cigit kıyla ökünüp

1215

Eldiyar, Ermek eki dos,

Entelep tura kalışıp

Er Tabıldı dosuna

Eerçişip barışıp

“Turbaysıñbı, Tabıldı,

1220

Duşmanıñ saga kamındı

Çalkalmak ünü çañırdı,

Çaaptır cılkı malıñdı,

Kaşattan kabar berdi go,

Çamalap senin alıñdı

1225

Turbaysıñbı, Tabıldı,

Duşmanıñ kalmak keliptir

Cayıttağı cılkını,

Calpı tiyip alıptır

San cılkıñdı alıptır

1230

Buudandın baarı kalmaktın,

Koluna ketip kalıptır

Oşon üçün Çalkalmak,

Ozunup kabar salıptır

At semirtip alam dep

1235

Alıskı colgo baram dep

Agıttırıp attardı,

Azapka salgan kanday kep?

Çalkalmak çaptı cılıkñıdı,

Catasıñı meltirep?

1240

Kalmaktın ünün ukpaysıñ,

Kapilet catıp uktaysıñ,

Karış cerge barganday,

Calgız cılık kalbaptır

Kantkende eldi saktaysıñ?

1245

Uykudan közüñ açılбайт,

Kanday kurgan balasıñ,

Tuşuña kelgen kalmaktı,

Tuybay catıp atasıñ!

Çaap ketti Çalkalmak,

1250

Çalkañdan tüşüp kalasıñ

Eki etegiñ türünüp,

Emi kayda barasıñ...”

Tabıldını oygotup,

Töşögünön tarttı ele,

1255

Eldiyar, Ermek eki dos

Ebirep sözün ayttı ele,

Er Tabıldı oşondo,

Ali uykuda cattı ele

Emi közün uykalap,

1260

Kılıç, miltık caragın,

Keregeden sıypalap.

Eldiyar, Ermek dostorum,

Emne sözdön kozgoduñ,

Atañdın körü kalmaktın,

1265

Aşuudan aldın tosomun

Köp cılkını çubatıp,

Kösör kalmak ötküçö

Köp aşuunu büt aşıp

Kölgö tüşüp ketkiçe

1270

Kalmak-Aşuu aşkança

Kara-kaman baskança

Kalıñ maldı çubatıp

Kalmak alıs ketkiçe

Artınan cöö baramın

1275

Alıstan körüp alamın

Aşa turgan aşuusun,

Andan murda çalamın

Aşakey kaykı belesten

Aldın tosüp kalamın

1280

Alma baş (mıltıktın atı) mıltık atamın,

Andan murun men barıp,

Aldın tosüp catamın

Țuyukka kamap alamın

Tutkunga başın salamın

1285

Atım cok dep catkıça,

Țurbay azır baramın

Ak möngügö salamın.

Kuday alsın kalmaktı,

Kumardan emi kanamın

1290

Elge kabar salbaymın

El cürögün albaymın!

Kalkka kabar salbaymın

Kalk cürögün albaymın,

Țç kündük alıs ketse da,

1295

Kalmakka cetpey kalbaymın.

Kırk künü kırdı cürsöm da,
Kıynalıp çarçap talbaymın
Aylanayın kırk dosum,
Kırkıñ birdey coldoşum

1300

Eldiyar, Ermek baatırlar,
Emçekteş bolgon colborsum
Eriktim dep cürçü dep
Emi saga col bolsun
Ok darını mol alıp

1305

Özunup murda col çalıp
Çalkalmaktı talkalap
Kelebiz kalıñ olco alıp,
Kapçıgayga salalık
Karakır aşıp baralık

1310

Karışkır cürbös möñgüdön
Karap dürbü salalık
Dögürsügön kalmaktı,
Köñtörö sayıp alalık!
Ak sarbaşıl alıñar,

1315

Ay tuyakka çalıñar
Arbakka atap mal soyup,

Azık kılıp alıñar

Aylanayın, kırk börü,

Atañdın körü kalmaktın,

1320

Arkasınan barıñar

Kırk cigit catat kamınıp

Saadagın belge salınıp

Aça tuyak mal soyup,

Cönömök bolup kırk baatır,

1325

Çoguluştı toptolup

Erteñ menen Eldiyar, Ermek kelip Tabıldını oygotup, Çalkalmaktın kabarin aytıp çañ-topoloñ tüşüp catkan kezde, özü on dört caşında saamayı ba başında, Tabıldının karındaşı Kardıgaç cılañayak cılañbaş karbalastap özünçö kapalanıp, bülünüp:

Torkodon kılğan köynögün

Tak beline türünüp,

Arçatoru buudandı

Aylam kelse alsam dep,

1330

Abama alıp bersem dep

Ayılga takır bilinbey,

Ayaldanıp ilinbey,

Ketken eken cügürüp,

Tamanı cege tak etip,

1335

Eki buttun sogonçok,

Mal kuyrukka şak etip,

Uluu colgo salıptır

Tañ agarıp atkanda,

Kırk cigit dürböp catkanda,

1340

Kardıgaç ketip kalıptır

Anı körgön kişi cok

Kız menen eldin işi cok.

Abakem atsız kaldı dep,

Kardıgaç küyüp calın çok

1345

Örüşkö barıp öksödü,

Cilkıdan karaan körbödü

Kolunda algan cemi bar,

Arçatoru buudanga,

Kündö berer ceri bar

1350

Kayda bolso buudandı,

Tabamın degen demi bar

Cayıtkı gelse cilkı cok,

Calpı buudan baarı cok,

Caşın tögüp Kardıgaç

1355

Çaldırıp ıylayt içi çok

Aylanayın canıbar,

Arçatoru buudansıñ,

Ayban da bolsoñ canıbar,

Abama birge tuugansıñ

1360

Aldıña salıp Çalkalmak,

Attardın baarın kuugansıñ

Aybandıgın bolboso,

Akılıñ artık bir malsıñ

Agaday sıylap barçu elem

1365

Ayrılıp ıylap men kaldım,

Aybanda bolsoñ bilseñçi

Aylanıp kayra kelseñçi

Amalım ketip turganda,

Arnagan cemiñ ceseñçi

1370

Atadan calgız abama,

Alparıp seni bersemçi

Cılkı da bolsoñ bilseñçi,

Cılt koyup kayra kelseñçi

Kişıden estüü mal eleñ,

1375

Kişenep kayra kelseñi
Küyüngön mendey baykuştan,
Meyizden cemin ceseñi
Kişiden calgız abama,
Seni alparıp bersemçi
1380

Artıñdan kuup baruuga,
Al duşmandan korkomun
Artıñdan kuup men barsam,
Aç bilekten albasın
At sooruga salbasın

1385
Alparıp mendey şorduunu,
Aşmacı künü kılbasın
Kalmaka özü ketti dep ,
Kalkıma uşak bolbosun

Karındaşın cogotso
1390

Han abam sözgö kalbasın
Dep burkurap Kardıgaç,
Iylap Boz-Döbödö turdu ele,
Suraluu közdön caş agıp,
Suksurday baştap ter agıp,

1395

Caş çıbıktay solkuldap,

Caşoorup ıylap bulkuldap

Serbeyip kırdı turganda,

Cogorton çıktı kalıñ çañ,

Çañ içinde bir top can

1400

Kardıgaç munu oylonup,

Kapası aşıp tolgonup,

“Çalkalmak meni körgön go

Cer katuulap col salgan,

Coodon kalgan mergen go

1405

Meni körüp kelgen go

Şorumdu kolgo beret ko

Körböyt ko akkan çaşımdı,

Culat ko kara çaşımdı

Kayır aytsam çırkırıp

1410

Keset go alma başımdı...

Dep oylanıp Kardıgaç,

Döbödüğü dömpöygön,

Şıraalcınga çaşındı,

At tappagan azaptan,

1415

Azırkı korduk aşındı”

Arçatoru buudan, cılıkıdan kayıp tuugan, kişiden estüü mal emespi, kalıñ cılıkının süröösü menen karañgıda bargan çoñ şaşke bolgondo suu içip kanıp, kumga oonap alıp, eki cakka közün salıp, kündö cegen cemin esine alıp, kalmaktı körüp koşkurup, bışkırıp, üyür bolgon kırk buudandı karap okuranıp kişenep, uluu suunu boylop, kışık menen kılıt etip, kıl kuyruğu cılıt etip, kutular ölçösünö kelgende, kırk buudandı eerçitip aldına tüşüp, arıştap cönögön eken. Arçatoru buudanıñ, aybandan estüü canıbar, ala kelgen canına kırk ençi buudan malı bar. Eki cagın karanıp, Kardıgaç catkan döböğö kelip turgan çagı bar.

Oşondo Kardıgaç kubanıp Arçatoruga aytkanı:

Aylanayın canıbar,

Arçatoru sen bolup

Ala kelgen canında,

Kırk eki buudan teñ bolup

1420

Esiñe tüşkön kündördü,

Meyizden cegen cem bolup

Attardın kaçıp aşkanı

Altı adır, bel bolup

Ayabay çurkap canıbar,

1425

Kalgan eken ter bolup

Korkup catkan Kardıgaç,

Kozgolup ırgıp turdu emi

Makmaldan kılğan dorbonu,

“Mo - mo” lop berip sundu emi

1430

Arçatoru buudandin,
Başına nokto saldı emi,
Arçatoru külüktün
Oñ közünön öptü emi,
Sol közünön öptü emi

1435

Solkuldap caşın töktü emi
Calınan cıttap calınıp,
Soorusun sılap saamıgıp
At kelgenge süyünüp,

Aylasın tappay oolugup

1440

“Men sadaga boloyun,”
Arkar közdüü buudandar,
Adamga kanat uçar kuş...

Ardaktap mingen tulparlar

Sadagañ bolsun Kardıgaç,

1445

Meyizden cemin beremin,

At da bolso canıbar,

Adamga teñ körömün

At da bolsoñ buudandar

Ardaktap seni bagaarmın

1450

Ar kimiñe ılayık,

Asıldan cabuu cabaarmın

Amanat candın cayı üçün,

Abiyir taap kalarımın

Arpa cegen tişiñden,

1455

Abama bergen küçüñdön,

Kürüç cegen tişiñden,

Kündö çapsa çarçabas

Külüktör senin küçüñdön

Unutulbas бүгүнкү,

1460

Udaalaş kelgen kırk buudan,

Öñüm turmak tüşümdön...”

dep, Arçatoru buudandın cemin berip cetelep, cönöyün dep entelep arka cagın karasa, attardı kuugan kalmaktar toptoşup, döbödögü attardı körüşüp, coo eken dep toktoşup kalgan eken. Kardıgaç “calgızdığım bilet ko, artımdan baykap cürüşkön go” – dep, torkodon kılğan köynögün çeçip alıp büktöp, Arçatorunun üstünö salıp ırgıp minip, at baştıktı koluna lıp, arkasındagı buudandardı “kırUU-kırUU” dep aykın böksö col menen abasının aldın tosup cönöp bara catti. Er Tabıldı kırk cigitin eerçitip, koyçular minip cürgön Kökçoloktu minip, eki butu salañdap, eki közü alañdap narga koşun artıp, cazayılın tartıp, kırk cigit cabıla cöö basıp, Kara Kırdı bet alıp, aldı cagın karanıp, ak colborstoy çamınıp kele catat ele. Aldınan uyugan kalıñ çañ çıktı. Çañdı körüp Tabıldı dürbüsün salıp karap kaldı. “Bul kaday çaoldu eken?! Çalkalmak bizdi eptep ayıldan çıgarıp ara cerge coolop, karmap alıp keteyin dep karool koyup catkan eken go?” – dep oyloçu. Dürbüsün sala berip, Tabıldının aytkan sözü:

Çın Çalkalmak bu bolso,

Kuday maga berdi go
Kul kalmakka kirdi go,

1465

Kuural tartıp izdetpey,
Kupuluma keldi go,
Teñir maga berdi go,
Teke tamga kirdi go!
Temteñdetip izdetpey,

1470

Teñirsigen çoñ kalmak
Tegerenip keldi go

Atın atıp salsambı,
Aman karmap alsambı?
Arkasında kalmakka,

1475

Anan kiyin barsambı?
Özün atıp salsambı,

Öçümdü emi alsambı?

Kara Boz minip burgutup,

Kalmaktarga barsambı?

1480

Cılıkıdagı kalmaktı,

Cılas kılıp salsambı?..”

Dep oylonup Tabıldı,

Dürbüsün oñdop saldı emi

Uyugan añdı bet alıp,

1485

Ulam karap kaldı emi.

At körünöt adam cok,

At üstündö karan cok

Mal körünöt kişi cok

Kişi dep aytar işi cok

1490

Sooluktap közün sürtkülöp,

Coldoştorun türtkülöp,

Köz kıçığın ukulap,

Coldoşun muştap nukulap,

Beri kelgile baarıñ dep,

1495

Kırk cigitti akırat

“Kalmaktan ıkkan añbı dep

Kaçkan-boskonmalbı dep,

Aldıñkısı erbeñdeyt,

Adamzat canbı” – dep

1500

Tüz toktoplup karasa

Tügöl baarı maralday

añdı körüp toktolgon,

Er Tabıldı baatırñ,

Tüz bastırıp baralbay

1505

Aldıncısın karasa,

Arçatoru körünöt

Adamı kelet çaba albay

Anık taanıp algan soñ

Aytarga sözün taba albay,

1510

Kardıgaç eken mingeni

Kañırık tütöp Tabıldı

Kaydan tapkan attardı

Kagılayın karaldı ay,

Kız da bolso mederim

1515

Kısılgan bizge Kardıgaç,

Kırk buudan taap bererin,

Süyünçü, baatır kırk börü,

Bildiñbi coonu ceñerin

Bildiñer bele kırk tuygun,

1520

Kızdan cardam kelerin!

Kargaday bolgon mederim,

Kardıgaç menin ziregim

Kadır alda kuduret

Kız da bolso uşunu,

1525

Karaan kılıp bergenin!

Kalmaktan kantip korkolu?

Kız da bolso cölögüm,

Kısilgan kündö öbögüm

Kırk cigittin bagına,

1530

Kızmatı üçün töröldüñ

Kıymattu bul kündö,

Kızmat kıldıñ çarçabay,

Kıpınday calgız böbögüm

Kıl çaçıñdı serbeytip,

1535

Can adamga bilinbey,

Kagıalyın karaldım,

Calgız kantip cönödüñ?”

Dep Tabıldı burkurap,

Eki közün caş kılıp,

1540

Elesin körüp katkıp

Tula boyun ter kılıp

Tura albay caşın sel kılıp

Kırk cigit ıylap burkurap,

Kardıgaçtı körgöndö,

1545

Kıykırıp baarı çurkurap

At üstünön aluuga,
Ar kimisi umtulat
Arçatoru buudandin,
Dañkanı kökkö zırkırap
1550

Abasın körüp Kardıgaç,
Agalar dep çırkırap,
Cetip keldi bir pasta,
Atkan oktoy zırkırap
Köynöğü cok cılañaç,
1555

Topusu cok cılañ baş
Saamayı uçup serbeñdep,
Kökülü uçup erbeñdep
Köy buudandin baarının
Tanooloru derdeñdep

1560
“Aylanayın kırk ake,
Attarıñdın baarisın
Aman alıp keldim” – dep
Ayta albay sözün aptıgıp,
Çıkanaktay Kardıgaç,

1565
İrmebey közün eleñdep,
Kötörüp attan alıştı.

Tabıldı surayt “Karaldım
Bıyakka senin ketkenin,
Bildi bele ceñeñ” – dep...

1570

Coop berdi Kardıgaç,
“Cok abake şaşılıp,
Calgız kettim ele” – dep
Köynögün kagıp kiyinip,
Adamdıgı bilinip

1575

Atı tiyip koluna,
Er Tabıldı calgızıñ,
Kötörülüp süyünüp.
Kalmakka ketken buudanı,
Kayra kolgo tüygen soñ,

1580

Kayrattanıp cügürüp
Köynöktün çañın kagıştı
Kıyamat bolup turganda,
Kız da bolsoñ Kardıgaç,
Alıp berdiñ namıstı

1585

Er Tabıldı elöörüp
Erlerdin baarı delöörüp,
Karsıldap ündü saldı emi,

Katkırışıp kaldı emi,

Kayıptan kelgen buudandı,

1590

Karmap baarı aldı emi

Nokoru cügön katışıp,

Noktonu atka saldı emi

Toygo barçu emedey,

Tamaşaga batışıp

1595

Terin sürtüp alışıp

Ak kañkı eer tokuşup,

Arbağı başka konuşup

Ar kimisi añdanıp,

Acıdaarday boluşup

1600

Caraktın baarın salınıp,

Samagan işi tabılıp

Çarayna, çopkut, tuulga,

Alışkan eken kaminıp

Betteşsek dep kalmakka,

1605

Berender turat sagınıp

Caragınan baarisın

Dayar kılıp caylanıp

Kıl kancıga teekke,

Doolbastı baylanıp

1610

Aybalta, çoçmor ilişip,

Adistik cagin kırk cigit,

Algan ele bilişip

Akır zaman salsak dep,

Kalmakka cetip betteşip

1615

Kabılanday tiyişip,

Kılıçın belge asınıp,

Kırka tartıp bastırıp,

At suutup alsak dep

Akıldaşıp katkıp

1620

Celektüü nayza kılıldap,

Alma baş mıltık asınıp

Aleñgir caası koşulup,

Ar kaçça duşman bolso da,

Aybıkpayt söz surap

1625

Agaları söz surap,

Asmay tartıp olturup

“Aylanayın, Kardıgaç

Aytçı bilgen sözüñdü

Attardı aman cetkirdiñ

1630

Azır kördük közüñdü

Ögüzgö darı ok artıp

Ör talaşıp cöo basıp,

Öñçöy agañ col tartıp,

Örüşton cılkı aldırıp

1635

Öcörlük menen kelattık,

Özüñ bardıñ col açıp,

Öñçöy külük at alıp,

Öcörlögön kalmaktan,

Attardı kantip kutkardıñ?”

1640

Deşip alar suraşıp.

Kardıgaç agalarına, özünün kantip şaşılış menen attardın artınan ketkenin cana kantip mında alıp kelgenin, coolor artınan kuuganın aytıp berdi. Ukmuştuu sözdü ukkan soñ, bulardın zeeni buzuldu. Tabıldı kırk cigit menen keñeşip, kalıñ kara katagan eline kabar saluu üçün Kardıgaçtan kat cazıp, el içinde estüülörgö, ebin tapkan sözdüülörgö, alıskı coldu körgöndörgö, birdi cıkkın balbandarga, duşmandı sayıp algandarga attuu-tonduu alduularga, alıskı colgo kamduularga –dep, kat cazdı.

“Kardıgaç uşul kattı alparıp ayaş atañ Ustaga ber” – dep, Kökçoloktu tokup berip, kol karmaşıp koştosup, Tabıldının aytkan sözü:

“Koş çiragım turba” dep

Colgo coltoo kılba dep

Kalıñ kırıgız eline,

Kagaz cazıp berdi emi

1645

Kabarlap baarın cıyna dep,

El içinde estüügö,

Eptep kıçı sözdüügö,

Ok-darılıu mergenge,

Atısaar coonu aluuga,

1650

Kalk içinde malduuga,

Bilegi küçtüü balbanga,

Bilimi küçtüü zardalga

Nayza sayçı baatırğa,

Talaptuu kişi bar bolso,

1655

Taştap birin kaltırba.

Katagandın karısı,

Karıya Usta baatırğa,

Katıñdı bergin koluna

Kargaday canım sak bolso,

1660

Kasiyet ornop bak kolso,

Kalmaktı olco kılamın

Kabılıp işim ak bolso,

Kara-kaman, Balgarttan,

Taap alsın barganı

1665

Kabardaşar çak bolso,

Cılıkını kayta aydatam

Cıynalıp bargan kol bolso,

Koş aman bol ardagım

Koşmo söz aytıp barbagın

1670

Abakem kanter eken dep,

Sanaaña meni albagın

Esiñden kün-tün ketirbe,

Erenderdin arbagın

Ermankan atam car bolso

1675

Emi sayıp kelemin”

-dep, Kardıgaçtı uzatıp, kırk cigitti alıp, Tabıldı attanıp cönögöndögü kırk cigittin sözü:

Adam sınçı keldi go,

Aldam tilek berdi go,

Aylanayın Kardıgaç,

Attardı alıp keldi go

1680

Atañdın körü kalmak kul,

Aldımdan çıksa öldü go

Alıstan körüp alalık,

Akıldı emi tabalık

Kalmaktar salgan cañı col

1685

Kak oşogo baralık

Karañgıda aşalık,

Karagaydı aralap,

Kapçıgaydı basalık,

Karaanın körsök kalmaktın,

1690

Kar caadırıp salalık

Karooldu cakşı çalalık

Dep süylöşüp kırk baatır,

Uluu colgo saldı emi,

Eldiyardı eerçitip,

1695

Tabıldı baştap ald emi,

Kalmaktar salgan col menen,

Karañgıda bardı emi,

Kapka taşta bekinip,

Kırk cigit catıp kaldı emi,

1700

Arçatoru at menen,

Aşkere baatır Tabıldı,

Kırğa ıgıp bardı emi

Altın ooz dürbünü,

Ar tarapka sundu emi,

1705

Oorukta catkan kalmaktı,

Oronup körüp kaldı emi

Kalıñ cılkı, kp kalmak,

Kazañdap tzd catkanın,

Tabıldı körüp aldı emi

1710

lsn alıp kalmaktın,

ñtn bolcop saldı emi

Kanter eken kalmak dep,

Karooldu cakşı çaldı emi,

Kamırabay Tabıldı,

1715

Kaykıga aap kaldı emi

Kalmaktar kalıñ cılkını alıp kelip, rg bolup catışkan ele karoolusu kayra kelip karaan-paraan krbdk dep kabardı berip oguluřup oturdu Çalkalmak oolugup sözün baştap kalmaktarga aytkanı:

“zm bügün col alam,

kmn ugup oturgun

Altımış baatur alamın,

Aşuunu zm alamın

1720

Özüm çapkan cañı aşuu

Beline çeyin baramın

Col colooçu körünsö

Aydap alıp kelemin,

Col çalgan baatır körünsö,

1725

Baylap alıp kelemin,

Tabıldıdan köönümdü,

Caylap alıp kelemin

Altımış baatır koşçu alam,

Attanıp özüm col çalam

1730

Aşıktırbay silerdi,

At örgütüp tınçtanıp,

Aşuğa cete men baram

Bügün tınçıp catıñar.

Örgü bolsun atıñar,

1735

Eki kün mında kongula,

Elim örgüü bolgula,

Koş başına bir semiz,

Cılıkıdan tandap soygula,

Kalıñ kara koşunum,

1740

Kara etine toygula,
Çiyki et koyboy salgıla.
Büt bışırıp algıla
Butu-koldu çoyuşup,
Uykuga mıktap kangıla,
1745

Cılkını een koyboston
Otuz kişi bargıla
Kezek menen kaytarıp,
Esen bağıp turgula
Otundu üyö cakkıla,
1750
Otko taasım kılğıla
Olcoluu bolgon kalıfı kol
Oynop bugün catkıla”

Çalkalmak altımış baatırın eerçitip alıp, aşuunun belin çabam dep cönöp ketti. Kalıfı kalmak cabıla barıp cılkını iyrip alıp, kısırıraak bee, kısır emdi tayga çalmanı salıp, 32 cılkı karmap kelip koş başına birden soyup, kemegeni oyup etke abdan toyup, butu-kolun çoyup, attın baarın agıtıp catıp kalıştı. Otuz kalmak cılkıga attanıp, cılkını Sarı Beldi karay cayıp cönöştü.

Munu körüp oturup, Tabıldı içinen kımıldap, itelgidey cımıñdap, karap olturup, kün bataarga uktap catkan kırk cigitke kelip aytkan sözü:

Aylanayın kırk cigit,
Attanıp coogo çık, cigit.

1755

Belde catkan kalmaktın,
Aytayın sözün uk, cigit
Eldiyar, Ermek er cigit,
Emi aytam sözdü kel cigit
Eneñer erkek tuuganday

1760

Süyünçümdü ber cigit
Kırgızdan çıkkın tandalıp,
Kırkıñı birdey er cigit,
Kırañdan kördüm sonundu,
Kızığın aytam kel cigit.

1765

Kaykıdan dürbü saldım men
Kalmaktan kabar aldım men
Kalmaktın kılğan işine,
Kumardan çıgıp kandım men
Kalıñ kalmak köp cılıkı,

1770

Kazandap catkan cer kördüm,
Kayguulga ketti Çalkalmak,
Katası çok men kördüm
Kazan asıp, et salgan
Kandı buloon el kördüm,

1775

Kalıñ maldı kaytargan

Otuz kalmak cesekçi,

Oşondoy sonun er kördüm

Otuz eki cılkını,

Soyuş kıldı bir tündö,

1780

On miñ el koşun kol kördüm,

Ottu cagıp tabıngan,

Okıya kılıp otundu,

Ukmuştı da men kördüm

Ookat kılıp cay catkan,

1785

Obu cok baatır can kördüm

Oşonun baarın biylegen,

Opuzalap süylögön,

Çalkalmak degen han kördüm.

Kuday berse tilekti,

1790

Kubantabız cüröktü,

Kucurlanıp ersinip,

Kurçutabız bilekti

Cılıkıga koşup at aydap,

Cılıkı içinen er baylap

1795

Çalkalmaktı sayabız,

Cılgadan tosup, ber caylap

Kanıngıla kırk baatır

Karuunu cıynap bel baylap

Kar caadırgan Eldiyar

1800

Kara taş salıp kün caylap

Kaatçılık salalık,

Kalmaktar kaçsın say – saylap

Tabıldı sözün bütürdü. Kırk cigit karbalastap cügürüp, katkırışıp süyünüp karuu caragin alıp, kattoosu menen soot, çopkuttarın kiyinip attanıştı. Eldiyar kara taştı dubalap kara suunun tübünö salıp taştap, al da attandı. Eldiyar, Ermek baş bolgon cıyırması bir bölünüp, Tabıldı baş bolup, cıyırması bir bölünüp cılkını karay baratat.

Er Tabıldı baatırñ,

Aldıga calgız bastırıp

1805

Arçatoru buudandın,

Araanday oozun açtırıp

Cılañaçtın kerüüdö,

Cılkıga keldi şaştırıp,

Cılkıçı kalmak uksun dep

1810

Küñgürönöt naz kılıp

Kalmaktan kabar bilinbeyt,

Karasa közgö ilinbeyt

Az özöndö bir cüzdön

Altı miñ cılkı birindeyt

1815

Cılkının aldın cöndötüp,

Cıynap ketçü öñdöntüp

Çetin cıynap toptoşup,

Aydap ketçü okşotup

Kaskagın karmap belendep,

1820

Kaysalañdap eleñdep

Kaçırıp çıksa colborstoy,

Kabilan bala çunayıp...

Karap çüröt eleñdep

Kabarım alıp kalmaktar,

1825

Kaçıp ketken belem dep

Cer artıp celigip,

Celmoguz bala eeligip,

Colugarga coo izdep,

Urunarga too izdep,

1830

Cılgalardan cılkı aydap,

Cıynap baarın büt aydap,

Salıp cüröt Tabıldı,

Ottoy küyüp köz caynap

Cılañaçtın çatında,

1835

Kök – Bulaktın başında,

Bir top karaan köründü

Uktap catat tizilip,

Uyuluşkan top kalmak,

Okçun catıp kalıptır,

1840

Borçuk taşka at baylap,

Körö koyup Tabıldı, –

Albars suurup kınından,

Alardı karay kamındı

Arçatoru atınan ,

1845

Tüşö kalıp bastı emi

Baylaluu turgan attardın,

Çılbırın kıya çaptı emi

İzdep cürgön düşmandın,

Bir tobun mindan taptı emi

1850

Buudanga ırgıp mindi emi,

Bulardın atın mindi emi

Cılıkıga koşup attardı,

Cılasıñ kayra cürdü emi

Uktagan kalmak tuyuptur

1855

Cabila baarı turuptur

Uykuluu közün sıypalap,

Attarın izdep cürüptür

Erbeñdegen kalmaktar

Eek aldınan kabıldı

1860

Cağalmayday kaçırıp,

Calgız kirdi Tabıldı

Aralap ötü bergiçe

Altoonun başı çabıldı

Bura tartıp kaçırıldı,

1865

Birindep kalmak çaçıldı

Oynogon kalmak eken dep

Oylontup kalmak başında

Kim ekenin bile albay,

Kalmakça süylöp kaçırsa,

1870

Almastın körüp calının

Oşondo kalmak şaşıldı

On birinin başın çaap,

Caş Tabıldı balanın,

Calını biraz basıldı

1875

Coo ekenin bilgen soñ
Aman kalgan beş kalmak,
Ar kaysı cerge çaşındı
Buydalıp mında turbastan,
Tabıldı kayra cönödü

1880

Kalmaktar soygon cılkının,
On altısın tölödü
On bir kalmak öltürüp,
Cıyırma cigit Tabıldı
Cılkını aydap kamındı

1885

Sözün aytsa bularga,
Süyünüp baarı calındı
Kalganın izdep tapsak dep,
Cigitter surap çamındı
“Koygula, baldar, sözüñdü,

1890

Açkıla emi közüñdü
Kaynagan kalıñ duşman bar, –
Oşondo köröm küçüñdü
Cılkını colgo salalı
Keñ balgartın oyuna,

1895

Kaltırbay aydap baralı

Eldiyar menen Ermekten,

Eptep kabar alalı

Baarıbiz çoquu baş koşup,

Maldı cıynap alalı

1900

Batırlıktı körsötüp,

Kalmakka anan baralı

Eldiyar kayda boldu eken,

Emne cumuş kıldı eken

Sayışıp catkan el barbí,

1905

Salıngan kırañ bel barbí?

Emgiçe kanday keçikti,

Een catkan mal barbí?

Ce kalmakka salıp büyüktü,

Karmaşıp catkan er barbí?”

dep Tabıldı cigitterdi cılığa koyup, Eldiyar, Ermekti izdep bolçoşkon Sarı – Beldin ak taşınabarıp oturdu. Kalmaktar catkan cerge kar aralaş möndür caap, at kulagınan şam küyüp, tüngö – tün koşulup catkanday bolup körünöt. Eldiyar, Ermek oy – toonunbaarın coylop, birindep cürgön kalmaktarın attarın cılığa koşup aydap, cer cesegen on beş kalmaktın törtöönü lödürüp, birin karmap alıpboylap kele catat. Cilkının kañırtın ugup Tabıldı attanıp, bulardın aldınan uturlap bastırıp kele catat ele. Eldiyar, Ermek baatırlar sozolontup işkirip kele catıшат. Anı körüp Tabıldının köñülü kötörülüp, aytkan sözü:

1910

Aylanayın Eldiyar,

Ak coltoy Ermek baatırlar

Kalıñ cılkı içinde,

Kaldaygan çooçun kışıñ bar

Karañgıda kaşkayıp,

1915

Kanday önör kıldıñar?

Kalıñ olco tapkanday,

Attanıp çıksa ak coltoy,

Karışkır sınduu baatırlar,

Atışkan coogo san koldoy

1920

Algan okşop köründüñ,

Ayaktuudan mal koyboy

Saparga çıksañ ak coltoy,

Sayışkan coogo san koldoy

Sayıp algan okşoysuñ,

1925

Kalmakka calgız at koyboy

Eer – tokun, cügönçön,

At körünöt cılkıda.

Eki kolu baylaluu,

Er körünöt cılkıda.

1930

Esi oogansıp kaldaygan,

Can körünöt cılkıda

Een olco tapkanday,

Şañ körünöt cılkıda

Eçeñ türdüü türlöngön,

1935

Mal körünöt cılkıda

Eki dosum aytıp ber,

Esen – aman keldiñbi?

Emne söz bar uguuga,

Karañgıda bardıñbi,

1940

Kalmaktın kolun çaldıñbi?

Katuu caan, boroşo,

Kar caadırıp saldıñbi?

Kaygulçu bolgon kalmaktı

Kaltırbay sayıp aldıñbi?

1945

Kazı cegen kalmaktın,

Kaltırbay atın aldıñbi,

Ce karmaşıp çıkkın er barbı

Karşı aldında el barbı,

Kanday cakka keldik dep,

1950

Kapa bolup kaldıñbi?

Oşondo Eldiyardıń Tabıldıǵa aytkan sózi,

Bardıń cılkı çetine,

Bardıń coonun betine

Bar eken on beş cesekçi,

Oylondu kaçıp ketüügö

1955

Araket kıldım men dagı,

Alardıń colun beküügö,

Alım kelse tük koyboy,

Alsam dep baylapketüügö

Kırk cigit karap turabı?

1960

Kıyabı menen cetüüdö,

Kırıp ketsek koyboy dep,

Kılıçtap başın kesüüdö

Küñürt caap tumanda,

Kün carkıldap turganda,

1965

Kalmaktar bizdi körüptür,

Kapıstan tosıp öñüptür.

Kanetse kırgız eken dep,

Kalıñ koşun eline,

Kabar salsam bekemdep,

1970

Kaçmak bolup kalganbı,

Kanterin bilbey eleñdep

Kabilışıp biz menen,

Kaçırıp kaldı sereñdep

At başın kayra burabı,

1975

Kırk cigit karap turabı

Aldınan çıkkın kalmaktar,

Aralaştı bu dağı

Asmay tartıp sayıştık,

Atınan baarı kuladı,

1980

Kılıçtap başın kesişip,

Kıtgındı saldıq kalmakka

Kızıkka batıp minetip,

Kıraandar bastı kumardı

Cılkını cıynap aydadık

1985

Calgız kalmak kalıptır

Cıldırbay kolun bayladık

Atka tañıp şuñkuytup,

Anı koşo aydadık

On tört kalmak bar eken

1990

Oşonun baarin cayladık
Kaliñ kalmak cagınan,
Kabar alıp barbadık
Kaygulçu bolgon on beşin,
Katarı menen calmadık
1995

Cörölgö uşul bolsun dep,
Celektüü nayza kamdadık
Kündü katuu cayladım
Küz bulutun bayladım

Küdürgö cılkı tük koyboy,
2000

Kürdölü menen aydadım
Kalmaktın atın koybodum,
Karışkırday coyloedum
Karanım senin arkanda,
Kalmaktı çaap oynodum

Tabıldı menen Eldiyar aman esen tabışıp, kaliñ cılkıga kalmaktardın atın
koşup alışıp, Uluu sunun boyuna, şar keçüünün oyunda, cılkını suudan keçirip,
buundandardı suudan biraz içirip, kara şiber çaldırıp, suusun basıp aldırıp, kırk
cigitke karap Tabıldının aytkan sözü:

2005

Aylanayın kırk colbors,
Kırkıñ birdey can coldoş

Anttuu dosum ekööñör,

Eldiyar, Ermek eki dos

Kebime kulak salgıla,

2010

At oozduk taap algıla

Tilimdi alsañ baatırlar,

Kalmakka kayra bargıla

Kalıp kalgan mal bolso

Kaltırbay takır algıla

2015

Kapilet catkan kezinde

Kaptap kirip kalgıla

Cılkı tiygen erlerdi,

Cılas kılıp salgıla

Çalkalmak sınduu baatırdın,

2020

Colun tosup bargıla

Buulugup kalgan kırk baatır,

Bir kumardan kangıla

Keçee күnü keçinde,

Keçke maal beşimde,

2025

Çalkalmak ketken çalgınga,

Altımış balban artında

“Kalmak Aşuu çalam” – dep,

Kara kırga baram dep,
Kuugun kelse artımdan,
2030

Kuruta sayıp alam dep
Çamam kelse nar cakka
Çaap kirip baram dep
Katagan, kırgız köp eldi,
Takır çaar alam” – dep...

2035
Döögürsügön çoñ kalmak,
Kırgızga oyron salam” – dep
Attanıp çıkkın turbaybı
Attanalık kırk cigit,
Aldınan coonun baruuga

2040
Aşuuga ketken kalmaktın
Aylasın körüp almakka
Açuusu kelse çalkalmak,
Attanıp ketet narcakka
Akılın tapçı kırk cigit,

2045
Atışıp coonu almakka
Adegende cılkı aldık,
Attansak kanday baatırlar,
Kalmakka emi barmakka?..

Tabıldının bul sözünö Eldiyar mındayça coop kaydardı:

Er Tabıldı töröbüz,

2050

Oozuñdan çıkkın sözüñdü,

Nur caaganday köröbüz

Karañgılık kapilet,

Kalmakka barsak aralap,

Kapısınan ölobüz

2055

Uy tügündöy köp elge,

Uruna kirip barbaylı,

Uçurap kalıp toruna,

Uyat bolup kalbaylı

Mal tügündöy köp elge

2060

Batına kirip barbaylı

Başka çalma saldırıp,

Bayloogo tüşüp kalbaylı

Anda da bizdey balban bar

Amalduu kıyla candar bar

2065

Kas sanaşkan duşmanda,

Kargaşa kılçu candar bar

Kalayıktın içinde,

Kanday türdüü adam bar

Kalmakta er çok deysiñbi,

2070

Karmaşkan coonu algan bar

Tün karañğı kün bürkök,

Caap turat appak kar

At tayğılsa kokustan,

Altı miñ kalmak cabılaar

2075

Anday bolgon kişinin

Aylası kanday tabılar?

Acıratıp algıça,

Almaday başı alınar

Karañğının közü çok,

2080

Kağılayın Tabılcan

Kayra oylonçu esiñ bar

Uşunday aytıp keñeşin

Karap turat Eldiyar

Kalmaktan kalıñ kol catat,

2085

Kara kurttan mol catat

Kara bolboy sen uksañı,

Karmaşa turgan col catat

Kıtaydın kolu mol catat,

Kırılrsa bütpös kol catat

2090

Kara bolboy sen uksañ,

Kıyın – kıyın col catat

Cılıkını aydap ketelik

Cıldırıp elge cetelik

Cımcırt catkan kalmaktı,

2095

Cılas kılıp netelik

Tabılğan atın alalık,

Kalğanın dağı tabalık

Kar caadırıp cüdötüp,

Kaltıratıp üşütüp,

2100

Kalmaktı anan çabalık

Bügünçö sabır kılalık,

Bütündöy coonu sınavlık,

Bülündürüp baarın özünçö

Bir kündön kiyin çabalık

2105

Bastırıp çıgar atı cok

Baarıga aytar dağı cok

Kurgak turar üyü cok

Kuurabas coonun künü cok

Katuulap kündü caadiram

2110

Künü menen tünü cok,

Açkadan mayıp kalabız,

Anık sonun tünü cok

Makul dese Tabıldı,

Barbaylık bugün ıgı cok

– dep, Eldiyar sözün bütürdü. Eldiyarın bul sözünö kapa bolgonsup
Tabıldının aytkä sözü:

2115

Kaşkayıp külüp Tabıldı

“Makul go dosum keñeşin

Cesekten karmap öltürdüñ,

Cer kaygıgan nemesin

Naspay tartım sayışıp,

2120

Korkup kalgan belemsiñ?!

Baylap keldiñ beregi,

Mañoo bolgon nemesiñ,

Duşmanda sanat bolobu,

Sanaşıp çabuul koyobu?

2125

Miñ koygo kiret bir börü,

Korkkondo Tabıl oñobu?

Kırk cigit aytçı sözfıdü

Ce silerge makul bolobu?”

Tabıldı sözün bütürdü, kırk cigit kırk ooz sözün aytıp, ayagında Eldiyardı sözün makul taap, ekinçi keñeşti dağı Eldiyarga berişti. Eldiyar: “Mına baatırlar, tañ supasın salıptır, taraza cıldız tak oorduna barıptır. Emi kündü küçötö caadırıp cılkının izin bastırıp, kalmaktardı turgan cerine, kala berse tegeregine at cürö algıs kar tüşürömün. Biz cürgön cerler carkırıp açık bolot. Karool karagan Çalkalmaktı tosüp baralık, tamaşanı kapçıgayda salalık ” – dedi. Tabıldı kırk cigit “ Eldiyar bilsin ” degen sözgö turalagansıp olturup, Çalkalmaktı tosüp baralık degen sözgö kubanıp karsıldap külüp “ makul baatır, makul dep, – kana, cılkıdağı baylanuu kalmaktı alıp kelgileçi ” – dep, at üstündögü baylanuu kalmaktı alıp keldirip, sanına çılbır salıp, tilge mıktap kanıp, bekemdep atka kayra tañıp, cılkını aydap Kara – Sazdın talaasına cayıp taştap Er Tabıldı coldu özü baştap, beş kişini cılkıga koyup, Tabıldı Taldı – Suunun belin aşıp, Çalkalmaktın colun tosüp catıp alıştı. Çalkalmak altımış baatırın alıp, aşuunun colun çalıp, özü çapkan Kalmak – Aşuunun belinde konup kalgan eken. Erteñ menen karasa, at bura tartkıs kar tüşüp col körünböy kalıptır.

Col körünböy meltirep

2130

Boroşolop şıbirgak

Caap turat basılbay

Beldi kayra bekemdep

Kapalanat kart kalmak,

Kantip koşko cetem dep,

2135

Col körünböy tüz bolup,

Sakalı şakşak muz bolup

Aşuuda catat çalkalmak,

Açılbas küngö tuş bolup

Tabıldı karool karap, kırk cigit uktap, Taldı – Suu belinde Çalkalmaktı karap
catkan kezdegi bolup catkan okuyalar:

Beşim maalı ötköndö,

2140

Digerge cakın cetkende

Kalıñ el caktap çuu çıgat,

Tabıldı tıñşap sezgende

Ulam tıñşap cakındap,

Ugulat daana şıkıldap

2145

Mıltıktın ünü köp çıgat,

Udaa – udaa tarsıldap

“Bul emne dabış dep,

Bul dabış bizden alıs dep

Kırk cigitti oygottu,

2150

Kıraandar ugup taanış dep

Uruş çıgıp kaldı beym,

Uşunu közdöy cariş dep

Uktagandar oygonup,

Ugulgan ne dep oylonup,

2155

Kamınıp kaldı kırk cigit,

Kaçırçuuday kamdanıp

Attarın minip alışıp,

Aspabın dayar kılışıp

Aldındaki beleske,

2160

Attanıp çıgıp barışıp

Anık çuunu ukkan soñ,

Acıdaarday kırk baatır,

Cürüp kaldı carışıp

Kırk cigit menen Tabıldı,

2165

Kıykırıp baarı cabıldı

Uruşup catkan köp elge,

Uşular emi kabıldı

Aralap kirip bardı emi

Ayran azır kaldı emi,

2170

Aykaylagan kalmakka,

Abdan uruş saldı emi

Karışkır koygo kirgendey,

Kırıştan başka cumuş cok,

Kim ekeni bilinbeyt

2175

Mıltıktın ünü küpüldöyt
Aralap kirse çoğuuga,
Çoyun baş ünü düpüldöyt
Kalmakka kirdi Tabıldı,
Kabılanday aralap

2180

Kaçırgan cagın talkalap,
Kaysı birin caralap
Atçan kırgız, cöö kalmak
Aralaşkan çañ bolup
Ak meykin talaa, sarı özön,

2185

At tuşardan kan bolup
Anı körgön adamdın,
Akılı baştan mañ bolup,
Mıltıktın ünü bıdırap

Soyuldun ünü dıdırap

2190

Attuu cöölüü kalmaktar,
Kalip catat cıdırap
Köptügündö esep cok,
Kumurskaday kıdırap
Kılıçtar kızıl kan bolup,

2195

Kızık uruş dañ bolup
Kırgın salgan bul kim dep,
Kıylalar cüröt mañ bolup
Nayzalar cüröt kalk etip,
Sayganda içi cark etip
2200

Kırgızdar saysa cöö kalmak,
Kırdanıp ketet talp etip
Karañğı tüşüp barattı
Kırgızdar işke caraştı
Kalmak kırgız bölünüp

2205
Eki cakka taraştı
Kar üstündö bir kança
Karargan ölük köründü
Kalmaktan çıgıp kırk cigit,
Kaşatka çıgıp bölündü

2210
Kırgızdın sanı kırk boldu,
Ölükkö özön cık toldu
Cılkını közdöy bet alıp,
Kırk cigit tigöy büt boldu
Cılkıga barıp çoğulup,

2215
Es alıp tüşüp oturup

Sözgö kirdi Tabıldı,
Özöngö ölük tolturup
Bügünkü kızık kün dedi,
Azır kirdi tün dedi
2220

Biz karoolgo catkanda,
Uruştu salgan kim? Dedi
Cılkıda kalgan coñ cigit,
Baarınan moskool;
Som cigit

2225
Akmat turup süylödü,
Sözgö mokok toñ cigit:
“ Cılkını cayıp tuyduk – deyt
Asıyak uktap kalıppız,
Kıykırgan dabış uktuk – deyt

2230
Tuya kaldık tıbyap
Köyünöt talaa cıbyap,
Döñgö çıgıp kayasak,
Kalmaktay kelet kalıñ el
Kumuyskaday kıbyap”

2235
Katkırışıp kırk cigit,
Süylö – süylö Akı dep

Süylöy tüş Akı dagı dep

Sürüşkөнüñ sen aytıp,

Körsötö turgan çağı dep

2240

Duşmanın coyso er cigit,

Kötörülöt bağı dep

Ak coltoy Akım ayttı dep,

Alsırap kalmak cattı dep

Atayın kelip bul cerge.

2245

Kalmaktar kanday kayttı dep ,

Kayta surayt Tabıldı .

Kaltırbay Akı aytçı dep ,

Tamaşaga kirişip .

Talkak aytıp külüşüp ,

2250

Olturuştı kırk cigit .

Bügünkü bolgon uruşun,

Başalğanın bilişip,

Akmat aytıp tüşüntüp,

“Aldık dep coonu uşintip,

2255

Tündö cılkı alganda,

Azıraak uruş salganda,

Tirüü kalğan kalmaktan,

Koşuna kaçıp barıptır

Kolgo kabar salıptır

2260

Cıynalıp alıp köp kalmak,

Cılkının izin çalıptır

Calpı kaptap kirsek dep,

Cılkını kayra sürsök dep,

Cöö calañdap keliptir,

2265

Cañıdan külük minsek dep

Kalmaktı körüp kaçırdık,

Kayra baarın capırdık

Kalıñ elge kaptalıp,

Karmaşıp bir az şaşıldık

2270

Cılkıda kalgan beş kişi,

Azbız dep coodon kaçpadık

Kumurskaday kalmaktan,

Kaçmak tügül şaşpadık

Cılkıga cakın keltirbey,

2275

Tilegine cetkirbey,

Baarın kayra capırdık

Balgartın suusun keçtirbey,

Aybat kılıp alışıp,

Az bolsok da salışıp

2280

Attuu, cöölüü kalmakka,

Ayanbay kirdik çabışıp

Añgıça bolboy kırk cigit,

Asabaluu tuu alıp,

Aykırıp çıktı carışıp,

2285

Er Tabıldı baş bolup

Erdikti coogo salışıp

Kar üstündö kalmaktın,

Kanın suuday agızıp

Aman esen kırk cigit

2290

Koşulduk emi tabışıp”

Akmat sözün bütürdü. Er Tabıldı on kişini cılığa taştap, otuz cigitti eerçitip alıp, Uлуу-Suu, Balgartın boyuna barıp, kalmaktın colun tosup cattı. Kalmaktar tünü boyu dürböŝüp, kaçalı emi cür deşip, içinen buzulup, kardan-coodon kısılıp, karga maltap cürüp, kırğızdın kılıçınan ölgüçö, kaçıp cürüp coodon ölgüçö, kaçıp cürüp coldo ölüŝ kerek deşip, tuş tuşunan sögülüp, kırk-elüüdön bölünüp, cıldızdı belgi kılıp, kün çığıŝka karay bet alıp, attuu-cöölüü bolup kaçıp ketti.

Çalkalmak altımış baatırı menen karga çumulup, kay bir cerlerde köçkügö kömülüp, koşun karay bet alıp, ar kimisi ar kaydan körünüp, köçkügö aldırıp, köbün karga çaldırıp, on beş gana kişisi menen özü aman kalıp, kırk baatırın köçkü alıp, cürgön ceri kus bolup, murutu şak-ŝuk muz bolup, ayabay cüdödü.

Körbögönü kör bolup
Elime kantip cetem dep,
İçi calın buk bolup
Buyugup muzdap cürgöndö
2295

Muñdaşar kişi cok bolup
Künü tünü kar buzup,
Küyökköndön kan kusup
Albın aytıp emdeşip,
Attanıp beri kel deşip

2300
Attarı çarçap cıgılıp
“Aldıga bastır sen” – deşip
Arañda oygo tüşüştü,
At çaldırıp demdeşip,

Tañ agarıp sögülüp
2305

Talaanın beti körünüp
Too – toogo carkın çaçırıp,
Kündün nuru tögülüp
Uygu-tuygu ak bulut,
Udurgup köçüp bölünüp

2310
Çalkalmak baatır attanıp,
Çar tarabın saktanıp

Tabıldıdan çoçulap,
Çarçagandan darttanıp
Coldoşun karga bastırıp,

2315

Col tosom dep naz kılıp
Kelgen go dep Tabıldı,
Başka cak menen cazgırıp
“Bastırğıla ıldam” – dep
coldoştorun şaştırıp

2320

“Ooruktağı kalıñ kol,
Ordunda cok beym çaçılıp
Cılkını aydap kalmaktar,
Ketken bi dep aşırıp”
Dep oylonup Çalkalmak,

2325

Kelip kaldı koşuna,
Kara boz menen bastırıp
Koldun türün karasa,
Kolomtomo külü cok
Koldun aman türü cok

2330

On bölüktün biri cok
Kolu sınıp kokuylap
Bozdop catkan andan köp

Közü çıgıp temselep,
Koştop catkan andan köp,
2335

Butu sınıp burkurap
Bir tuuganın öltürüp
Bir boorum dep çurkurap
Sokur bolup temselep,
Can talaşıp entelep

2340
Çubap cürgön kalmaktar,

Biri birin cetelep
Munu körüp Çalkalmak,
Muunu boşop caldırıp,
Butu-kolu aldırıp

2345
“Bul emne şumduk” – dep,

Karap turdu alsırıp,
Söz surarga alı cok,
Açkalıktan karuu cok
Künü-tünü altı kün

2350
Aşuuda kalıp kar bolgon
Alay-dülöy boroşo,
Askanın baarı car bolgon
At çaldırıp, aş içpey,

Aş tamakka zar bolgon

2355

Açuusu kelip Çalkalmak,

Andağı künü tar bolgon

Kaarı kelip aykırıp

Kart colborstoy bakırıp,

“Kalbastan baarıñ kelgin” – dep

2360

Kalkının baarın çakırğan

El esebin alam dep

Eldi cıyanp salam dep

Kaçıp ketken kalmaktın,

Arkasınan baram dep

2365

Cer mayışkan kol kana,

Ceti miñ kalmak el kana?

Ot başı bolgon er kana,

On miñ kalmak el kana?

Çalğinga ketsem çaçılса,

2370

Çar cayıt ketip çaşınса

Çabışkan coosu cok turup

Çakçelekey kaçışса!

Cilkımı cıynap koyboso,

Semizin tandap soyboso,

2375

Dep alkalmak kbldp,
Demigip sylp dpldp,
Kalgan elin ogultup,
Kaarlap sgp kp tildep
Auulanıp turdu ele,

2380

Kalmaktın baarı ogulup,
Kaninan korkup ounup,
Kalgan kalmak  miñge,
Katar baarı oturup
Karıya kalmak kep aytat

2385

Hanım ukkun dep kep aytat
Kalmaktın krgn kordugun,
Kalıñ kalmak emi aytat,
“Altımış balban eerçitip,

Aşuuga kettiñ hanıbız

2390

Attardı koşo aldırdık,
Aydarga kalbay malıbız,
Artınan barsak cılkının,
Altı miñ kalmak baarıbız
Aldıbızdan kaçırdı,

2395

Az gana kırgız baldarı...

Arañ kaldı canımız

Cılkınn baarın aldırđık,

Cesekke cerdi aldırđık.

Ceti miñ kalmak biz barıp,

2400

Celdey ıkam kırgızdan,

Ceti cüzdöy kalmaktı,

Takır kırıp saldırđık

Attanıp özüñ ketkenden,

Asmanda bulut oynodu

2405

Algan cılkı mal turgay

Attardan neme koybodu

Aş kılıp içer oloo çok

Asmandın künü tutulup,

Açılar düynö bolbodu

2410

Artınan barsak cılkınn

Acıdaar bizdi coylodu

Aldınan ıkkın kişini,

Aman-esen koybodu

Kalmakka bülük salgandan

2415

Kaltırbay attı algandan,

Kança kişi kırıldık,
Karmaşam dep bargandan
Kaçıp ketti koluňuz,
Kabılan bizdi algandan
2420

Kırk cigit bar bar kaşında
Kızıl cooluk tuulga,
Kırkının teň bařında
Kıykırıp kiret baarısı,
Kızıl iykil ca bala
2425

Tabıldı kaysı bilbedik,
Taanıy albay srddk,
Takır ele colborstoy,
Taamay cakın kirbedik
Tula boyu ok eken,
2430

Tolkunu kızıl çok eken
Kalmak, Kırğız kp elde,
Mınday neme cok eken
Baarı, boyu ok eken
Balbıldap kz çok eken,
2435

Baatırlığı bilindi
Balada mınday cok eken,

Kiygeni temir ton eken,
Kişide mınday cok eken,
Ok ötpös temir tonu bar,
2440
Oroşon külük atı bar,
Oyron kılát betteşsek
Oşonu, canım, esiñe al...”

Dep kalmaktar Çalkalmakka aytıp berişti. Çalkalmak açuusu kelip, kalkının kaçıp ketkenine kapa bolup, Karabozdu minip, kaçkan elinin arkasınan cürüp bir carım miñçe kişini taap alıp; aydap keldi. Bardıgı tört carım miñ. Kalmak boluptur oşondo Çalkalmaktın aytkan sözü:

Men Çalkalmak bolgonu,
Çalkalmak atka kongonu,
2445
Coodon kaçıp körbödüm,
Columdu kişige berbedim,
Ermankan menen sayıştım,
Eçen colu çabıştım,
Erdemsigen dalaydın,
2450
Elin çaap alıştım,
Oşolordon er beken,
Olcosun tartıp alıştım
Ak-Döö menen küröşüp,

Altı kün cürdüm tireşip,

2455

Ayagında cıkkanmın

Anı dağı cüdötüp

Kalmaktan cıkkan kara lök,

Karuusu candan bir bölök

Karmaşıp kördük caş kezde,

2460

Kalkın çaptım olcolop

Kıtaydan cıkkan Kırımkan,

Kılımdan aşkan Urumkan,

Baarisı menen betteştım,

Kırkası menden cıgılğan,

2465

Çalkalmak degen kabarım,

Çar tarapka ugılğan

Aşıktay cetim Tabıldı,

Alışar bolso körörmün!

Amanat canım soo bolso,

2470

Adebin kolgo berermin,

Acıratkan cılkısın,

Aldınan tartıp alaarmin

Al öñdögön cetimdin,

Azapka başın salaarmın

Kayıp alıp kelemin.

Dep Çalkalmak dört carım miñçe kolun baştap alıp, Ooruktan köçüp Sarı-Beldi aşıp, Cilañaçtı basıp cönöp kaldı. Tabıldı otuz cigitin uktatıp, özü dürbü salıp oturup, Sarı-Belden samsaalap aşıp kele catkan kalıñ kara koşundu körüp oturup, karool karap, döbödön kayra basıp kelip otuz cigitin oygotup aytkan sözü:

Aylanayın Eldiyar

Aşıkpay öödö turuñar

Abañ kalmak kelatat,

Aytayın cakşı uguñar

2500

Beş miñdey kalmak çubaşıp,

Bir kañçası cöö basıp,

Balgartın suusun bet alıp

Kele catat kalıñ kol,

Mañdaykı Sarı-Beldi aşıp

2505

Aldına kelet bir top can

Karap turdum ayrantañ

Kara boz atın üpçüñdöp,

Kalkanın başın büçülöp,

Salıngan şarpıldak,

2510

Köp kalmaktın içinde,

Köödönü çıgıp barkıldap

Körüp turdum kaşattan,

Köösör kalmak kelatat

Attar suup kalganda,

2515

Tañga supa salganda

Otko koyup buudandı

“Oygotpoyun catsın” – dep

Otuz baatır ulandı

Ay baltanı tayanıp

2520

Beregi kaykı beleske,

Basıp çıktım cay alıp.

Tañ agarıp söğüldü,

Tarkap cıldız bölündü

Kündün murdu çalganda,

2525

Kükük sayrap kalganda,

Kürdööldüü koşun köründü,

Gülüstön dürbü salganda

Kagılayın Eldiyar ,

Coo akılın tapçu eleñ .

2530

Colun tosup catçu eleñ

Akılından şaşırbay

Colborstu közgö atçu eleñ.

Aylanayın kırk cigit ,
Şabiyat oyun salçu eleñ
2535

Şattanıp cırgap kalçu eleñ ,
Şabırdan añır uçurbay ,
Şaşkanda üçtü atçu eleñ
Mergendigiñ bilgizip ,
Şakektin közün atçu eleñ.
2540

Emi atışar kalmak coo keldi ,
Ağını katuu suu keldi.
Eki çopkut , bir olupok ,
Kattoo menen kiyiñer .
Çarayna , kalkan salınıp ,
2545

Çañdatıp coogo kiriner .
Akılıñdan adaşıp,
Apkıkpagın biriñer .
Uraanın aytıp bereyin,
Uşunu bekem uguñar.
2550

Arbaktuu erdi çakırsa,
Alda kança bakırsa ,
Atın ukkan kalmaktar ,
Akılınan şaşpaybı.

Arbagı coonu baspaybı?

2555

Dañkın ukkan kalmaktar,

Cürögü korkup şaşpaybı?

Dañktuu şerdin arbagı,

Düynö cüzün baspaybı?

Dübürögön köp duşman,

2560

Tügöl bizden kaçpaybı?

Azbız dep coodon caltanbay,

Arbaktuu erdi kozgoylu

Çındap arbak car bolso,

Duşmandın ogun tospoybu

2565

Kazat üçün caralğan

Kança türdüü şaar alğan

Kabılan Manas arbagı,

Kalaylıkka taralğan,

Tagdırım süyüp col bergen,

2570

Altı miñ kalmak bul turgay,

Altı aylık Beecin kalaanı

Almambet, Manas er ceñden

Aylanayın şumkarlar

Mingeniñ bedöö tulparlar,

2575

Köñülüñdön ıgarbay,
Köp aytkın Manas arbagın
Baabedin dep bakırğın
Manastap uraan akırğın
Almambet dep aykırğın

2580

Aldıfıķı coonu capırğın
Kırk orolop bakırğın
Kıykırık üzböy akırğın
Kagılayın kırk böri
Coonu kayra capırğın

2585

Üzöö aap salbañar ,
Ürgülcü kirip barbañar .
Maydasına buydalbay,
Baatırların tандаñar.

Katuu aap salbañar ,

2590

Kaptala kirip barbañar,
Karalaman urušta,
Kayrattuusun tандаñar.
Baatırın görsöñ basıp cür ,
Özüñ okçun kaçıp cür.

2595

Alamanda kirgende,
Caañdı üzböy atıp cür.
Köpçülökkö tor bolor ,
Çalmaçıl kalmak mol bolor.

Çalınıp kalsañ kokustan ,
2600

Altın başıñ kor bolor .
Öz boyuñdu saktap dep ,
Kol karmaşıp kırk baatır ,
Cürgülö turbay attan dep.

Suu keçirbey kalmaktı ,
2605

Atalık öyüz caktan dep.

Tabıldı kırk cigitti kırkasınan kaşatka koyup, eki cigit menen keçüünün colun tosüp catat, Çalkalmak attusun aldığa salıp, cöölörün Uluu-Suunun boyuna catkıla dep, cüz balban eerçitip, Tabıldı catkan keçüünün öyüzgö kaşatına kelip, dürbüsün salıp karap turdu. Oşondo eki koldun catkan türü:

Dürbü salbay taanışıp

Süylöşö albay barışıp

Attarın baylap çaşırap

Betine taştı alışıp

2610

Baş kılایtpayt eki cak,

Baş bakkanın atışıp

Betteşip nayza salıŝpay
Beşimge çeyin catışıp
Suuga kelgen kalmaktan,
2615

Kırk cigit üçtü atışıp,
Körüngönün cayladı
Alıska cetip tiysin dep
Alma baş miltık mayladı
Attanıp kelip ötü albay,
2620

Çalkalmak tappay aylanı
Öyüzüñdö cer catat,
Öñçöy kıraan er catat
Baş kıylaytpayt kırk baatır,
Baş bakkanın meege atat
2625

Balgartın suusu kırıptır,
Başınan kıyan cürüptür,
Kün açılıp carkırap
Küñgöygö ısık tiyiptir
Kar buzulup suu bolup,
2630

Karanıp dayra buu bolup
Öyüz-büyüz celbirep
Açkadan kırat eken dep,

Arttağı kalmak suu bolup

Baatırlar catat mataşıp

2635

Başbaktasıp karaşıp

Kezenişıp catışat

Keçüünün colun talaşıp

Akıl oylop Çalkalmak

Ar taraptı çaldı emi

2640

Arkaygan toogo bet alıp,

Dürbüsün salıp kaldı emi

Atçan beş cüz baatırdı,

Kalmaktan bölüp aldı emi,

Altı bölüp koşunun,

2645

Arasın açıp saldı emi

Beş cüz canga bir kişi,

Top başi kılıp koydu emi,

Takır buyruk kıldı emi

Tartılğanda bu dayra

2650

Takır keçip bargın dep

Talaanın betin çan kılıp

Tan kalar uruş salgın dep.

Cardık kıldı kalmakka ,

Calpı kaptap barmakka .

2655

Ürkördöy bolgon kırgızdı,

Tegerektep almakka,

Tabıldını kutkarbay,

Başın kesip kalmakka

Eger kolgo tiybese

2660

Aylına çeyin barmakka

Katuu buyruk kıldı emi,

Kaarı kelip Çalkalmak,

Kalkına sözdü urdu emi

“Kaçkanıñdı atamın,

2665

Kanıñdı suuday çaçamın!

Kutkarıp kelgen cılkını,

Kubalatıp iyesıñı,

Kunun albay köp eldin,

Kantip çıdap cürösüñi?!

2670

Koldogu maldı aydatıp

Koşundan kişi baylatıp

Attardın baarın aydatıp

Aradan kişi baylatıp

Kalmaktın baarın kırdırıp,

2675

Kaçıpsıñar saylaşıp

Bir kişi kaçsa bilemin,

Karmap betin tilemin

Kaçırıp iyseñ koşundan

Top başı bolgon baatırdı

2680

Tolorsuktap ilemin

Atayı kelip kırgızga

Aldırsak uşu col

Kırgızdar kırkça can eken

Tabıldı kaday bala eken?

2685

Betteşe albay bekingen,

İlekor cetim al eken

Karañgıda coo algan,

Kara tumşuk bala eken,

Kar caadırıp kün caylap,

2690

Kalkında cayçı bar eken,

Kün bürkölsö açıñar,

Buluttu bekem basıñar,

Kalmaqça kara dubalap,

Topurak koşup çaçıñar

2695

Karañgıda sak bolup

Karga kelse atıñar

Men suu başına baramın

Cogorton keçüü çalamın

Col taap alıp tün boyu

2700

Coogo oyron salamın

Erteñ şaşke maalda

Beş top başı baarıñdı

Bet mañdayda körüngön

Belden tosüp alamın

2705

Erte suunu çalıñar

Keçüü taap alıñar

Suu tartılğan kezinde

Öyüzgö çığıp barıñar

Kırgızdı körsöñ kırıñar

2710

Kılıçtap başın culuñar!

Kırılğanga karabay,

Kıbıla közdöy sürüñör ”

Çalkalmak eldin baarın başkarıp, beş cüz balban koşçu alıp, Kara-Toonun etegi menen alkımdan keçüü çalıp, karañgıda barıp, kırgızga kızıq uruş salıp, cilkını cılma alıp kelem – dep attanganın, Tabıldı dürbü menen körüp oturdu. Çalkalmak

cönöp ketkenden kiyin, Tabıldı kırk cigitti cıynap alıp masılaat kılıp, ondon tört bölünüp, Ermekti ayak cagina, Eldiyar orto cerine, on cigitti cılığa ciberip, on cigit menen Tabıldı suunun başına karay bardı.

Kara-Kaman-kanduu suu. Kan cıttanıp küñgürönüp kuldurttap süylögönsüp, çeti şuuldap küçöp catat. Tañ atıp, cer beti körüngön kezde, eç nerse uçurta albay Tabıldı at çaldırıp tumşuk kara taşka çıgıp, dürbüsün salıp karasa; tömönkü keçüünün oozundagı kalıñ eldin arasınan bur bur etken mılıktın tütünü çıkkanday bolot. Baykasa öyüzgö kar tüşüp kalıptır, büyüz cakta kar turgay camgır cok “Bul bolso Eldiyarın önörü, kalmakka kar caadırıp, kırgızga nur caadırıp salgan eken” – go dep abdan baykap oltursa, tömönkü köp el udurgup kalganday körünöt.

Munu körüp Tabıldı toktono albay attanıp cönöp kalgan ceri:

Er Tabıldı çunagiñ

Elge salat kulagin

2715

El içinen köp karayt

Eldiyar, Ermek inagin

Baştap kelip karasa

Keçüünü baykap karasa

Keçken el kaptap caypasa

2720

Suudan tütün buruldayt

Öyüz-büyüz çuruldayt

Mılıktın ünü bıdırap

Kulakka cakşı ugulbayt

Suu üstündö kaldayıp,

2725

Agıp cürgön can kördü

Suurup kılıç çabışıp,

Salıp cürgön can kördü

Kalıñ eldin içinden

Kızıl ala kan kördü

2730

Arçatoru külüktü

Ayabay katuu cügürttü

Mında kalgan baatırlar,

Körgön go dep bülüktü

Atka kamçı urdu emi

2735

Ayal kılbay cürdü emi

Almambet, Manas baatırdın,

Arbagın aytıp bakırıp,

Abdan katuu kirdi emi,

“Manas-Manas-Manas dep,

2740

Baatır er maga canaş – dep,

Almambet baatır kelçi – dep,

Calgızga cardam berçi – dep,

Alımdı bugün körçü – dep,

Çalkalmak kanın men töksöm,

2745

Kalmaktar alsın ençi – dep

Çalkalmak kayda boldu dep,

Çalışar baatır koşo – dep

Kart börü kayda boldu dep,

Karmaşar baatır oşo” – dep

2750

Eki caktı karanıp,

Erdin tiştep calanıp

Ak colborstoy aykırıp,

Kabılanday bakırıp,

Kalıñ coonu aralap,

2755

Kaçırıp kırdı Tabıldı

Manastan uraan çakırıp,

Alma baş menen üç atıp,

Aralata küç atıp

Kalıñ eldin içinen,

2760

Kançası ketti kulanıp

Celektüü nayza sunaltıp,

Boolugun kolgo kınaltıp,

Eñkeyişten er neme,

Ekini katar kulatıp,

2765

Erdin tiştep kaçırıp,

Betteginen sulatıp,

Çalkalmak izdep kaysaktap,

Karap cüröt curatıp

Keçüü caktı karasa,

2770

Kele catat tamaşa,

Sırbarañ mılık kolunda,

Alañgir caası conunda

Tüpöktüü nayza çoñ züñgü,

Türülgön celek köründü

2775

Oozunda kanca buruldap,

Üy tügündöy köp kalmak,

Aldı-artına çuruldap,

Çoñ kise canda şalpıldap,

Sooru ötük suga çalpıldap

2780

Asanbaluu çoñ züñgü,

Ayçığı çıgıp çarkıldap

Çoçmoru belde kultuyup

Eki beti tultuyup

Ottuk taşu soroktop

2785

Nayzanın uçu koroktop

Burul sakal cayılıp

Murutu tiptik sayılıp

Alagar közün aftarıp

At üstünde talpınıp

2790

Kırdaç murun, carkabak

Kılıç canda calañdap

Algır bürküt közdönüp

Aybatı katuu sözdönüp

Alıp ceşçü nemedey

2795

Aşığıp içi örttönüp

Karaboz menen süzdürüp,

Kalmaktın közü tikçiyip,

Karmap alçu nemedey,

Tabıldını körgöndö

2800

Karbalastap бүкçüyüp

Kele catat Çalkalmak

Karmaşsam diye ükşüyüp

Er Tabıldı sumsayıp

Erdin tiştep kumsayıp,

2805

Manastan uraan cat aytıp,

Almambet atın bat aytıp,

Almabaş menen bir atıp

Kulatsam dep tartaytıp,

Almabaş ünü tars etip,

2810

Çalkalmakka çap etip,

Maytarılıp korgoşun,

Kayra suuga çup etip

Almabaş asıp conuna

Sır nayza alıp koluna

2815

Suu içinde saysam dep

Sulatıp cığıp salsam dep

Eki kolgo tükürüp,

Arça toru canı bar

Eliktey ırğıp cügürüp,

2820

Keçüüdön çıga bererde,

Nayzanı bolcop kemerg,

“ Cüröktün başı uşu ” – dep

Kara öpkönün tuşu dep

Carday bolgon kalmaktı,

2825

Çagalmayday kaçırıp

Koş koldop nayza bek saydı,

Kokustatam dep saydı

Karbalastap Çalkalmak,

Kolundagı çofi züñgü,

2830

Toso berdi kördüñbü?!

Kara boz suuga çumulup,

Cıgılçuuday körünüp

Eköönün tışkı olpogu,

Bulası burt dep bölünüp,

2835

Kılıçın kolgo alışıp,

Kıya tartıp çabışıp,

Suu içinde eki döö,

Ay baltasın alışıp,

Ayabay başka salışıp

2840

Cakadan karmay kalışıp,

Caltanbay başka salışıp

Cabalaktap köp kalmak,

Tabıldığa cabışıp

Calkalmak menen Tabıldı

2845

Suu üstündö taanışıp,

Temteñdeşip agışıp

Kalkandı baştan culuşup

Kancar menen uruşup

Dayranın için col kılıp

2850

Dalay cerge barışıp,
Mıltıktın baarı suu bolup,
Çokmor menen salışıp
Er Tabıldı bereniñ,
Eñkeyip koldon aldı emi
2855

Kök börüçül tügöngür
Eerge capma saldı emi
Su içinde tartalbay
Samın taşka at mürgüp,
Takır üzüp kete albay,
2860

Saadaktay burul sakalın,
Oroy karmap tarttı emi
Menden alğan ençiñ dep,
Bir cagin culup kayttı emi
Sol cakkı eeri multuyup,
2865

Tutalanıp kan çıgıp,
Çalkalmak kaldı sıypalap,
Sakalın berip kutulup,
Çalkalmak kayra buruldu,
Karga barıp urundu,
2870

“ Karma – karma – karma ” dep...

Kulakka dabış uguldu
Üydöy bolgon kara taş,
Ortosunda boluptur
Çalkalmak menen Tabıldı,
2875

Tartışkanın koyuptur
Eki buudan alıstap,
Tegerenip kırdanıp
Kürkürögön çoñ dayra,
Bulardı eki bölüptür

2880
Çoñ kara taş tuş kelip,
Acıraşıp kalıptır
Uruştu koyup eki cak,
Bulardı karap kalıptır
Eldiyar dosu eleñdep,

2885
Eköönö közün salıptır
“ Tabıldıga barsam dep,
Eköölöp coonu alsam dep
Köptü körgön kekse çal,
Balanı kaday kılát dep

2890
Suu içinde balaga,
Suurup kılıç çabat dep,

Kaldayıp suuga akkanda,

Kanın tögüp salat” – dep

Toktono albay tıbirap,

2895

Kırk cigitke şıbirap

Alaksıtkın coonu dep

Cönögön eken sımırap

Bir çakırım ketişken,

Sayışıp suunu keçişken

2900

Eki döönü bolcoldop,

Eldiyar baykap karasa,

Eki cakka ketişken

Tabıldını karasañ,

Etekten suusu şorgolop

2905

Arçatoru canıbar,

Bürüştöy basıp corgolop

Olpokton bula bulayıp

Öñurañdap muñayıp

Kutkarıp iyip kalmaktı,

2910

Kurgan bala çunayıp

Kolundagı coo kana,

Koştoşup cürgön er kana

Koyo berip iyesin,

Kara tumşuk sen bala!

2915

Arkan boyu ağıssañ,

Kelbeyt belem canıña

Kirbeyt belem alıña –

Dep, Eldiyar cemelep

Kulagı ukpay kalganbı,

2920

Kanday kurgan neme dep,

Karma – karma – karma dep,

Kabilan Tabıl arba dep

Kaşkayıp külüp Eldiyar ,

Koluñda çalıñ kana dep.

2925

Tabıldıga söz aytsa

Sultanıñ Tabıl unçukpayt

Oñ koluñ karap ırgıtıp

Bir tutam buurul kıl taştayt

Olpogunda caka cok

2930

Ormoloñdop içi cok

Caagınan tük çıgıp

Calındap közdön ot çıgıp

Cal – cal karap öyüzdü,

Coop aytpay unçugup

2935

Eldiyarga bardı emi

“ Karımın dese katıgüñ,

Mañdayında tırış cok

Karmaşkan coonu kutkargan,

Men şorduuda ırıs cok!

2940

Kiygenimde teşik cok,

Caragımda ketik cok

Kişini koldon çıgargan,

Men şorduuda keşik cok

Ce Arçatoru cıgılbay,

2945

Suuga başım çumulbay

Suu içinde salışıp,

Suurultup koldon boşontup

Sumsayıp kuru kelgiçe,

Sultan başım culunbay

2950

Toluk uşul kezimde,

Toksondo çaldı daldayıp,

Tooday kılıp kulatpay

Tomsorup kayra kelgiçe

Togoşpoy üydö tim catpay

2955

Akılımdan şaşımın,

Aşığıp miltık atıpmın,

Ozunup nayza salıpmın

Çoñ dayradan çikkañça,

Oşogo beker barıpmın

2960

Karmalaşıp ceñe albay,

Kargan çaldı eñe albay,

Olco tapkan nemedey,

Sakalın culup alıpmın

Öyüz – büyüz kalıñ el,

2965

Karap tursa cardanıp

Kimisi ceñer eken dep,

Kalktın baarı tañdanıp

Karmaşıp cürüp bir çaldı

Katagandın Tabıldı

2970

Kutkarıp iyse kur kalıp,

Mından caman kep barbı?

Mından uyat iş barbı?"

Dep Tabıldı komsonup (ökünüp)

Bul sözdü calgız dosum uk!

2975

Kantip çıdap turamın

Oyun – çından kırk cigit,

Çalkalmak kana dep aytısa,

Uşonu kantip ugamın?

Öyüzdö coonu büt kırıp,

2980

Ölökkö saydı tüz kılıp

Dayradan keçip alamın

Çalkalmak közdöy baramın

Buudanga kamçı bek uruş,

Baatırda karap ne turuş

2985

Öyüzdögü kalmaktı,

Tabıldı kirdi kaçırıp

Kızıp kalgan soyulgur

Buudandın oozun açtırıp

Manastın atın köp aytıp

2990

“ Baatır koldo ” dep aytıp

Nayzanı kolgo aldı emi,

Büyüzdögü kalmaktı,

Bülündürüp saldı emi

Kırk cigit calpı kaçırıp,

2995

Toptogon duşman açılıp

Bet aldınan berender,

Ber caktan narı capırıp

Suunun eti kan agıp,

Sulduygan kaça can agıp

3000

Öyüz – b y z ceekten,

Öz n  dalay mal agıp,

Kucuru kanıp Tabıldı,

Kubandı körüp tañ kalıp

Kayra k  p on dayra,

3005

Keçinde kirdi Şar agıp

K n batıp, k g m kirip kalgan kezde Tabıldı kırk cigitti cıyıp alıp cıkıga barıp, ak – sarı başıl mal soyup, ay tuyaktuu tay soyup, çalgındı çaldırıp, karooldu karatıp, colcolgo kişi koyup aytkan sözü:

“ Aylanayın kırk baatır,

Neen künü, neen t n,

ıkanaktap kalbadım,

ırım etip uyku albadım

3010

At  st n n t şp d m,

Kalmaktan karool  zb d m

Es alıp uyku albadım,

Ezilip katuu çarçadım
Karooldu katuu salıñar,
3015

Kaytıp colgo barıñar
Kezek menen attanıp,
Keçüü caktı çalıñar
Coo körsöñör şaşpañar,
Colgo tüşüp kaçpañar
3020

Çoçup ketip kokustan,
Coldo miltık atpañar
Köpçülökkö kabılıp
Kolgo tüşüp kalbañar
Bilinbey kayra çabıñar,
3025

Bizge kabar salıñar
Körünböy kayra kaçıñar,
Köşko kabar salıñar
Eki – ekiden boluñar,
Segiz kişi tört cerge,
3030

Col çalmakka barıñar
Tün ortosu bolgondo,
Tün kiltayıp oogondo,
Mında da segiz kişi bar,

Murdagı bargan karoolçu,

3035

Kelip tınçtıq alıñar

Meni calgız koyuñar,

Başkañ tamak bışırıp,

Etke mıktap toyuñar

Üç – törtöñör attanıp,

3040

Cılıkıga cesek boluñar

Cogorlotup cıldırıp,

Cıynak kılıp koyuñar ”...

Dep Tabıldı ayttı emi,

Okçuñ barıp attanıp,

3045

Uktayın dep cattı emi,

Uluu toonun tübünö,

Uruş barbas cerine

Uu – çuu çıksa kokustan,

Ugula turgan cerine

3050

Catıp kaldı Tabıldı,

Uçtangan kara señirge

Kırk cigit Tabıldının aytkanınday kılıp col tosup, cılıkını imerip, kün batış cakka bet aldırıp ciberip, etke toyup, es alıp cata berişti. Eldiyar kara taştı dubalap,

suuga salıp, kalmaktar catkan cerge kar caadırıp, özdörü catkan cerdi carkıratıp açık kılıp, kırk cigitti irettep bastırıp cürdü...

Çalkalmak çarçap suudan çıgıp sölbüröp, sakalının bir cagin culdurup ızalanıp, koşunun cıynap: “ cürgülö öyüzgö ” dep kıykırıp cürdü. Tabıldının keçindegi uruşun baykabay kalıptır.

Küügüm kirip kün batkanda, kolu sınıp, başı ayrılıp, çokusuna çokmor tiyip, kaptalına nayza tiyip, köp kırgındın içinen çıkkanday bolup kalmaktar kelip catıştı.

Bulardı körüp Çalkalmak ogo beter kapa bolup, açuulanıp aytkan sözü:

Calpı Kalmak, köp Kalmak

Calındap küygön ört kalmak

Kebeteñer buzulup,

3055

Kelip catkan kişi köp

Keçüügö barsa, suuga agıp,

Ölöp catkan kişi köp

Kırgız menen betteşip,

Kırılgañıñ andan köp!

3060

Kaçıp bozup birindep,

Cıılgañıñ andan köp

Kün caaganda kaltırıp,

Üşügönüñ andan köp

Tamak kılıp içe albay,

3065

Müçügönüñ (cüdögön) andan köp

Aldırıp iyip atıñdı,
Cöö kalğanıñ andan köp
Arañarda bir kança,
Döö balbanıñ andan köp
3070

Mañdaydagı duşmandı,
Kanetkende alabız,
Sırıñardı aytkıla,
Atısaar bolsoñ coo menen,
Sır aldırbay catkıla!

3075
Ce bolboso kalmaktar,
Atıbız cok degeniñ
Attan kaygı cegeniñ,
Aşıbız cok degeniñ,
Aştan kaygı cegeniñ,

3080
Körünöö kaçıp kete albay,
Menden korkup cürgönüñ,
Ceriñerge kaytıñar!
Menden korkup uyalbay,
Beker mında turalbay,

3085
Amalı cokton cürgönüñ,
Çınıñardı aytıñar...

Dep uşunday alkalmak,

Koşununa kep ayttı

Ayagında korkutup,

3090

Ölgönüñ körü kalmaktar,

Ölsöñ meyli dep ayttı

Kalmaktardın tıñı ele,

Kartañ adam bul ele,

Kalıs sımak can ele,

3095

Kayratı bar al ele,

Başınan baatır atangan,

Karıya Kultañ al ele,

Karı Kultañ kep ayttı,

“ Han alkalmak ” – dep ayttı,

3100

Karıp kalgan ekensiñ,

Kapa bolbo, baatır dep,

Kalıstık söñ emi ayttı

Kargaday bıgon balaga,

Karmaşıp alıñ kelbedi,

3105

Kara tumşuk Tabıldı,

Kanday kurgan bala ele!

Karıganda multuytup,

Sakalıñ kana? – dep ayttı

Eegiñe sakal koybodu,

3110

Ermek kılıp oynodu

Eliñe miner at koyboy,

Ebin taap coylodu

Betteşsem dep berender,

Mert bolup baarı soylodu

3115

Belgilüü baatır turbaybı,

Betiñe sakal koybodu,

Sakalıñ culup alğanı,

Sanat kılıp salğanı

Karmaşıp cürdün aş bışım

3120

Aldırmak turgay al bala

Sakalıñ culup alğanı

Namız kılba Çalkalmak,

Al Kırğızdın balbanı

Esen – aman kelsin dep,

3125

Ermek kılıp oynodu

Eerge koluñ baskanda,

Eki közüm ayırbay

Karap turdum kaltırap,

Eregişip oyboldu

3130

Acırap senden ketken soñ,

Atının ozun açtırdı

Ak köbügün açtırdı

Arkı öyüzdö eliñdi

Ak colborstoy kaçırdı

3135

Aralap kirgen cerleri,

Arkı – terki boo tüşüp,

Arpa orgondoy açıldı

Aybatın körgön kişiler,

Aman – esen ketsek dep,

3140

Aylası ketip şaşıldı

Körüp turduk tañdanıp,

Köp kişi turduk cardanıp

Suudan ıgıp sen baatır,

Kořuña keldiñ sandalıp,

3145

Atı mıktı kalmaktar,

Arañ keldi tañdalıp

Öyüzdögü tuuganıñ,

Öldü takır karmalıp

İřenbeseñ köröör süñi,

3150

Özöndün boyu kandalıp

Arañ kaçıp kelişse,

Aman seni körüşsö

Cemeleysiñ bulardı,

Ceti kün açka cürüşsö

3155

Çalkalmak sensiñ hanıbiz,

Amango üydö malıbiz

Açkalık menen caandap,

Cıkkanı turat canıbiz

Ceti kün udaa kün caadı,

3160

Ketti go bizdin alıbiz...

Tabıldı cayın aytayın

Cıyırmada çağı eken,

Cılas kılar maalı eken

Ber caktan sanap oturduk

3165

Baarisı kırk üç can eken

Kırk üçü birdey çaş bala,

Kızıl moyun tabı eken

Kiygeni çopkurt – ton eken,

Artinganı ok eken

3170

Baarisı calın çok eken
Baykap turduk biz karap,
Balada minday çok eken
Maktap saldı debegin,
Baladan nayza cebegin

3175

Uruksat kılsan hanıbiz,
Uşunçada ketemin
Bötönçö ölüm bolboymun,
Böödü ölüp kalbaymın

Karısam da can kerek,

3180

Hanım minda turbaymın
Kessen mına başıbiz,
Alsan mına atıbiz,
Aydap cürüp bul eldi,

Dalay kırdın hanıbiz!

3185

Açkadan ölmök biz bolduk,
Arañ turat canıbiz
Takır kırıp salsañ da,
Bul sözümdön kaytpaymın!

Karı kaltañ kep aytıp

3190

Kalktın baarı çurkurap,

“ Kariya tuura aytat ” – dep,

Kalmaktardinköbü aytıp

Korkup turgan kalmaktar

Kordugun baştap emi ayttı

3195

“ Uruksat ber hanım ” – dep,

Uluu, kiçüü kalmaktar

Uu – çuu tüşüp köp ayttı

Çalkalmak açuusu katuu katuu kelip, ar kaysını oylop: - “ Kana, takır kırıp salsambı, ce baarın elge ketirip özüm calgız kalsambı. Koy, öz elimdi özüm kırğanım bolbos. Çal – çabırın ketirip ciberip, tandap alıp kalıp Tabıldı menen karmaşayın. ” – dedi

Karı kartañınan, cöö – calañınan, caradar bolup caldıragandardı, can bagalbay alsıragandı bölüp sanasa bir miñ eki cüz kişi boldu. Bulardı ketirip, attuu, tonduusunan, ayabagan canduusunan, ayabay katuu bolumduusunan, közgö atkan mergenderden, köp mööröy alıp bergenderden, işenimdüü baatırınan, ileçil akılınan, caractarı mıktuusunan, caltanbagan ıktuusunan tandap üç miñ kol alıp kalıp, keñeşke kirişti

Camgır caap cıdırap

Möndür caap dıdırap

3200

Tañ atkança basılbay,

Karday tüşüp şıdırap

Kün açılıbay bürkölüp

Küügüm tartıp çümkölüp

Şıbrıgaktap basılbaş,

3205

Cıldızdın közü açılbaş

Cıynalgan kalmak üyülüp,

Tünöp çıktı cazılbaş

Karool koyup col colgo

Cerdin baarın körüştü

3210

Kalganı menen ketkenin

Katıştırbaş bölüştü

Külüktöy baktı kölüktü,

Kün tiygen kezde koşundan,

Arkaysı cerde dömpöygön

3215

Aradan kördü ölüktü

Kayra ketken kalmaktar,

Etegin kayra türünüp,

Elin közdöy cügürüp

“Esen boşop aldık” – dep,

3220

Ebegeysiz süyünüp

Çalkalmak üç miñçe kolun köçürüp, kara toonu tüptöp barıp konu. Tabıldı baatır uykusunan oygonup tamakka toyup, eki cigit alıp kalmaktın curtun körüp kelemın dep cönöp baratıp kırk cigitke aytkanı:

Barakelde kırk cigit,
Maaşır boldum erdikke,
Iraazı boldum cerdikke
Altı miñçe kalmaktı

3225

Atışıp satıp ketirdiñ
Calgızın beri ötkörböy,
Calpı kayra keçirdiñ
Sayganıñdı sulattıñ,
Çapkanıñdı kulattıñ

3230

Buudandardı bulkuntup
Buguday kılıp çurattıñ
Ak albars kılıç suuruđuñ,
Aykırıp coogo çuburduñ
Atañdın körü kalmaktın

3235

Aylasın caman kuuruđuñ
Cakkan ötun öçürdüñ,
Catkan cerden köçürdüñ
Tañ atkıça col çalıp,
Uykusu kanbay közüñdün

3240

Attanıp üydön çıkkanı,
At caydaktap bel çeçpey,

Alıñar ketti özüñdün

Bügün örgü bololuk,

Kısır emdi kur taydan

3245

Arbakka atap soyolu

Çatır tigip alalık

Semizinen bir taydı,

Dagı soyup salalık,

Kalmaktın daynı cok bolso,

3250

Bul cege üç kün catalık

Kaz ördöğü köp eken

Tamaşaga batalık

At örgütüp es alıp,

Şabiyat teep küröşüp,

3255

Balalık kumar basalık

Elge kabar salalık;

Büt köçürüp alalık

Caykalgan uşul kara saz,

Cayloo kılıp salalık

3260

Uşul boydon cogolso

Uykusun takır alalık

Cay içinde kamınıp

Çalkalmak közdöy baralık

Başınan buzuk aramdın

3265

Beypayga başın şalalık

Kırk cigit kısır emdi taydı soyup, çatırdı tigip çatıraş oynop (oloybu sıyaktuu oyun), baarisı catıp kalıştı. Tañ sürgön kezde, Tabıldının elinen beş cüz kişi kelip kaldı. Aksakal usta söz surap oturdu. Canakı bolgon iştin baarin aytıp berişti. Baştan ayak sözün ugup Tabıldığa cana kırk cigitke ıraazı boldu. Cılkını cıynap, kalmaktan tüşkön attardı sanap körsö, eer tokumduu at üç cüz, eersiz at miñ sekiz cüz, bardığı eki miñ bir cüz at eken. Aksakal Usta kubanıp “Barakelde balam, alam dep kelip aldırat degen uşul, çabam dep kelip çaldırat” degen uşul, baldarım emi ketelik” – dep Tabıldığa keñeş saldı. Tabıldı menen Eldiyar bul sözdörgö kötörülüp ketip, kariya Ustaga aytkan sözü:

Ayaş ata Ustasız

3270

Arnagan coldu buzbañız

Col açılıp turganda

Colgo coltoo kılbañız

Cakşı keldi bul koşun,

Calpı maga koşup ber,

3275

Bıyıkısını silerge,

Cayloo bolot uşul cer

Cakadan eldi köçürgün,

Calpı baarin keltirgin

Cayloo kılıp mına uşul

3280

Bolgarttı boyloy cetkirgin,

Cata bergin çalkalap,

Mal semirsin kaykalap

Özü cetken cilkını

Ubara kılba alparıp,

3285

Kalmaktın atın bölüp al

Kalğan menin cilkımdı,

Kara sazga cayıp sal

Köçürüp kelip ayıldı,

Kaz katarlap konup al

3290

Ülüş berip, bee soyup,

Kiyik atıp, kuş salıp,

Cata bergin, abake,

Özünçö calgız han bolup

Beş cüz koşun alayın

3295

Menden kaçkan kalmaktın

Arkasınan barayın

Aldımdan coo kabılsa,

Atın tiyip alayın

Ketip kalsa cetkirbey,

3300

Ayılına cetip barayın
Al kulga baş aldırbay,
Cılıkısın tiyip örüştön,
Cılas kılıp salayın
Kuup çıksa artımdan,

3305

Almaday başın çabayın,
Azapka duuşar kılayın
Mindan kiyin Çalkalmak,
(Çalkalmak turgay bar kalmak)

Kırgızdın atın ukkanda

3310

Kıñ etkisiz kılayın,
Dep Tabıldı basıldı...
Tolkup ketti Eldiyar,

Söz aytuuga şaşıldı

“Col beriñiz ata” – dep

3315

Ustaga uulu asıldı

Söz uşunday emespi,

Iras aytat Tabıldı

Catıp alsak bolobu

Cayıtka kalmak kelgende

3320

Cazasın berip kaçırdık
Bir betteşip körgöndö,
Ökümsüp özü kol saldı
Baykaşıp kördük bul cerde,
Kalmaktın kalkı köp eken,
3325

Çalkalmak degen begi eken
Kumurskaday bolso da,
Kubatı naçar el eken
Can ayabay kirişke,
Bizdin kırgız er eken
3330

Beş cüz kolgo betteşip,
Kırk üç kırgız salıştık,
Eki colu kalmaktın,
Erdigi menen tanıştık
Batañardı bergile

3335
“Barsın baldar” – degile
Bar kудayga tapşırıp,
Baykap bizdi körgülö
Acal cetse ölölük,
Aman bolsok kelelik,

3340
Atağı çıgıp cer carıp,

Alışkan coonu ceñelik...

Dep Eldiyar suranıp

Degdeşip baldar çunayıp

Kaçısın alıp moynuna,

3345

Kalıñ elden duba alıp

Katar turup kırk baatır,

Karap turdu muñayıp

Tabıldı baştap kırk cigit bata surap turganda Ustanın bergen coobu:

Irakmat, baldar, cürökkö

Cetiñer caştar, tilekke,

3350

Birok menin aytarım:

Bul sapar üygö barıñar

El içinde karı bar

Kalıñ eldi çogultup,

Kalkka keñeş salıñar

3355

Kanı suyk er cürök,

Caş balasıñı baarıñar,

Elge barıp şaşpastan,

Köbürök koşun alıñar

Çalkalmaktı çabuuga,

3360

Murda colu alıfıar

Caştıık kılıp eelikpey,

Casoonu kalıfıı tabıfıar

Suraganıfı ın bolso,

Sunuşum uşul, baldarım,

3365

Menin tilim alıfıar – dep

Usta sözün bütürdü. Tabıldı, Eldiyar, Ermek cana kırk cigittin şağı sınıp:
“Bizdi dağı ele bala deyt turbaybı, meyli aldınan tp alakan cayıp bata surap kettik.
Bul kelgen beş cz kişinin barganı barsın, barbaganı kalsın. Kalmaktan tüşürüp
kalgan attardı bul kelgen el olco kılıp ketsin, cılkını bul cerge taştap, zbz
alkalmaktın artınan barabız” – deşip, eki bee soyup, eldi konok kılıp, kalmaktan
alğan eki miş bir cüz attı “Soogatıfıar uşul” dep kelgen elge berip, kırk cigit
alkalmaktın artınan cnmk bolup on beş bee, on corgogo koşun artıp, ayaş atası
Ustaga taarınğansıp cn bara catıp, Tabıldının aytkan sözü:

Kırğızdan çıktık kırk bala,

Kıyamattık dos bala

Kalkıbızdı kaytarıp,

Kalmakka kettik biz cana,

3370

Koştoşup alıp ketelik,

Ayaş atam Ustaga,

Oylogon szd aytalık,

Katagandın kalkına

El için erdik kılabiliriz,

3375

Erkelep bata suraybız

Kalk için kayrat kılabiliriz,

Karıdan bata suraybız

Kalayık saga er emes,

Kalmakka ketip barabız

3380

Kastaşkan coonu ceñsek dep,

Talap kılıp turabız

At başın kayra burbaylı,

Azır da bata suraylı

Aman – esen turgula,

3385

Attandık, toktop turbaylı

Ayaş atam carıktık,

Acaldan alıp kalçuday,

Ayagansıp turbaybı?!

Attangan sapar colunan,

3390

Aynıganda iş bolboy!

Atañdın körü Çalkalmak,

Akırı bizi tim koyboy

Caykın catkan kezimde,

Cilkımdı tiyip alğanın,

3395

Tuyuk beldi metilep,
Aşuu kılıp salganın,
Kaydan bildik kalmaktın,
Karool karap, küç cıynap,
Kapısta catıp alganın?

3400

İzine tüşüp barbasak,
Kalmaktan kabar albasak,
Cerine sürüp salbasak,
Kamınıp çıkkın Çalkalmak

Kaçıp keter er emes,

3405

Duşman cok dep tınç catıŝ,
Bizge ılayık kep emes,
Beregi arkaygan aska Kara – Too

Aşpay koyçu bel emes

Cabıtta catsa tört miñ kol,

3410

Cazı talaa keñ öndür,
Carıktığım keñ Balgart,
Caşırbay koyçu cer emes!
Caman – Eçki, Üç – Emçek,

Kulcası kumda kuyulat,

3415

Arkarı tördö cıylat,

Eçki teke töşündö,

Karşı – terşi çuburat

Atıp catsa çetinen,

Arcagı beri cayılat

3420

Oşogo çeyin baramın,

Kalmaktın izin çalamın

Başı Cuuku, Barskoondon

Aşuuga çıgıp baramın

Keñ Isık – Köl betine,

3425

Aşıkpay dürbü salamın

Kalmaktın kayda ekenin,

Alıstan körüp bilemin

Ketip kalsa Çalkalmak,

Een catkan törlördön,

3430

Ayusun atıp kelemin

Taragay, Burkan, Isık – Köl,

Kaltırbay baarın körömün

Acalım cetip kün bütsö,

Üydö da bolso ölmün

3435

Duşmandı körüp turgan soñ,

Cabıttap catıp alğınça,
Cazı Kırgız elinin
Cayloosun çalıp kelemın
Kırgız üçün kıynalıp,
3440
Kızmat kılıp beremin
Kırk cigitim eerçitip,
Kıdırıp cerdi körömün
Koş, aman tur, kalayık
Közgoldum emi cönöyün

Tabıldı sözün bütürüp, cönömök bolup atka kamındı. Karıya Usta karap tura
albay “Toktoy tur, balam Tabıldı” – dep közünön caşın tögüp aytkan sözü:

3445
Er Tabıldı, kulunum,
Bul aytkanıñ akıl söz,
Uga turgan makul söz
Kalk üçün kanın köökörlöp,
Kalmaktı közdöy baram dep,
3450
Kayrat kılıp turasıñ
Katagan elin bagam dep,
El üçün kızmat kılam dep,
Eeliktiñ balam, baram dep

Eregişken kalmaktın

3455

Elin çaap alam dep

Alıska sapar baram dep,

Ar taraptı çalam dep,

Atañdın körü kalmaktın

Ayılın çaap alam dep

3460

Menin aytkan bir sözüm

Ugup tur, balam, sen özüñ

Arkarın atıp oynop cür,

Akılıñ baştan coyboy cür

Sanaası buzuk kuzgun bar,

3465

Kudaynazar caman çal,

Anık duşman kak oşol,

Alıska ketpey, kulunum,

Sen bolbosofı, Tabıldı,

Kalkıñ kayrat kılalbayt,

3470

Karmaşıp anı cıga albay

Eliñ erdik kıla albayt,

Eregişip ceñe albayt

Özüñ üygö turganda,

Al kak baş – el çetine kele albayt

3475

Enesi kalmak emespi,

Anın kegi tük kalbayt

Uşu turgan eliñdin,

Eerçigenin ala ket,

Cer kaltırbay çala ket,

3480

Kara – Kaman, Teşik – Köl,

Kak oşogo bara ket

Kerilgen sarı törü bar,

Keñ öndür tüzöñi, beli bar

Üç miñ turgay, on miñ kol,

3485

Körünböy catar ceri bar

Karool karar kırı bar

Kalıñ ottok çöbü bar

Kaçpay kalsa Çalkalmak,

Kak oşogo bekinip,

3490

Karap catar ebi bar

Kantip senden ayayın,

Kargan atañ batamdı?

Kagılayın kulunum

Kapalanbay emi al!

3495

Çal – çabırın maa taştap,
Uşu turgan eliñdin,
Barar bolsoñ köbün al

Usta çal elüü kişi alıp kalıp, tört cüz elüü kişini Tabıldıga koşup berip, batasın berip Tabıldını colgo saldı.

.....

Çalkalmak elin eki bölüp, eki öndürgö bekitip, özü bir miñ altı cüz koşunu menen Kara – Kaman, Teşik – Köldö karool karap catat ele. Tabıldının koşunu kelip Uлуу suunun boyuna konup catkanın kördü. Oşondo Çalkalmak kalıñ koldu kamıntıp, karuu – carak salıntıp:

Kalıñ kara koşunun,

Attantıp aldı cabıntıp

3500

“Sereñdegen cetimdin,

Colun tosup barayın

Konup catkan cerinde,

Kozgoltposton çunaktı,

Kokuyga başın salayın

3505

Atayı kelip cortuulga,

Atışpay kantip kalayın?

Cerdi mıktap çalayın,

Cer ölçömün alayın

Kıyabı menen cetimge,

3510

Kızıktı emi salayın

Koldun baarın atkarıp,

Koštoosuna at alıp,

Taşkalaktın talaaga,

Takır tüşüp barayın

3515

Sarıgoonun küdürğö,

Koldun baarın bekitip,

Konup catkan cetimdi,

Kokustatıp salayın”...

Çalkalmak canına eki baatır cigitin alıp, Tabıldını konup catkan cerinen basmak bolup, küdürğö koşunun bekitip salıp, özü çalginga cönöp kaldı.

Tabıldı koşunun Uлуу – Suunun boyuna kondurup koyup, eldiyardı alıp “Kara – Kamandın başın çalıp kelemin” – dep ketken ele, köz baylanıp, iñir kirip baratkanda Kara – Kamandın kapçıgayınan kalmaktardın catkanın kördü.

Tabıldı “Kanter eken kalmak ” – dep karap olturdu. Çalkalmak koşunun bekitip salıp, canına eki baatırın alıp, Tabıldının kolun közdöy kele catkanın körüp olturdu, Tabıldının eldiyarga aytkan sözü:

Aylanayın Eldiyar

3520

İzdep barçu Çalkalmak,

İzimden tuura kez kelip,

İmerçiktep catkan beym

İrmesem dep belsenip,

Kaçtı degen Çalkalmak

3525

Kabıldı coldon kez kelip

Kara – Kaman töründö,

Kalmaktar catkan turbaybı

Karmaşarga belsenip,

Duşmanıñ coldon kez boldu,

3530

Tuura aldıñdan bet boldu

Körüp aldık biz murda,

Köñülgö tuura kep boldu

Köñtörö sayıp alabız,

Küdürdö catkan köp koldu

3535

Emi Eldiyar ıldam bar,

Elge başım kabar sal

Çalkalmak toorup cetkiçe,

Dayardanıp kalıñar

Er bolso kalmak batınıp,

3540

Elge barıp kol salar

Barıp kalsa kokustan,

Tegerektep alıñar

Men artıñan barayın,

Aldıma salıp alayın

3545

Kayra tartsa kaşattan,

Kaçırıp nayza salayın!

Karı çaldı ötkörböy

Kalmagına cetkirbey

Kaygulga kelgen nemeni

3550

Kan cötkürtüp salayın

Dep Tabıldı cumşadı,

Eldiyardı eline

Dayardanıp Tabıldı,

Tosup cattı kalmaktın,

3555

Ötö turgan cerine

Eldiyar ketti cilt koyup,

Eldi közdöy kilt koyup,

Cetip kabar saldı emi,

Konup catkan koşunga,

3560

Süyünçülöp bardı emi

Caykın catkan kaliñ el,

Cabıla tura kaldı emi,

Canakı sözdün baarisın,

Eldiyar koyboy ayttı emi

3565

Abırdan şabır at tokup.

Ayal kılbaş bat tokup,

Tabıldının koşunu,

Dayarlanıp kaldı emi,

Küdürdün çeti kaykañdap,

3570

Kütüp cattu Tabıldı,

Budurdun ceti butkuldap,

Bugup cattu Tabıldı

Çalkalmaktın kañırtın,

Ugup cattu Tabıldı

3575

“Ötsün kalmak mıñday” – dep,

Öñüp turat Tabıldı

Kelatkanın kalmaktın

Körüp turat Tabıldı

Çalkalmak kelet çalkalap,

3580

Çaraynasın kalkalap,

Tabıldını bugün tün,

Çababız – dep talkalap

Karaboz atı bışkırap,

Karaan körgön nemedey,

3585

Eki cagın karanıp,

Ürküüçüdöy koşkurup

Kamçılanıp Çalkalmak

Kara sanga bir urup,

Kak tuşuna cakındap,

3590

Kalmak öttü suñkuyup,

Kaçırıp çıkpas belemdep,

Tabıldı turat zıñkıyıp

Kayra oylonup Tabıldı,

Kalmak ötsün el cakka

3595

Kayra tartsa ber cakka,

Kan cötkürtüp bul çaldı,

Kaptaltayın tuzakka...

Dep uşunday oylonup,

Sabır kılıp toktolup,

3600

Ötkörüp iydi eli cakka

Öñtoylonup kozgolup,

Alma başka ok koyup

Ak miltege çok koyup,

Toktono albay oktonup,

3605

“Atasın eerçip algansıp”...

Cürömbü dep buk bolup

Karaanın ulay bastırp,

Kalsambı dep kaçırıp

Kanterge ayla tabalbay,

3610

Kele catat aşığıp

Añgıça bolboy Çalkalmak,

Kaşatka cakın bardı emi

Kabagında köp koldun,

Catkanın körüp kaldı emi

3615

Men uşunday catayın,

“Koşuñdu ıldam alıp kel,

Kayra biröñ barıp kel,

Süyünçülöp külüp bar,

Süylögön sözdü bilip bar

3620

Kalbay kelsin kalıñ kol,

Kalıñ olco kez boldu

Kapilet catat Kırğızdar

Baatır bagıp kaldı de,

Baraar cerin çaldı de

3625

Tegeregin arıtıp,

Tegin catkan kırıgızdın,

Kak canına bardı de

Ildamıraak kelsin de,

Baatırlardı, balbandı,

3630

Aldı cakka bölsün de

Tañdan ere – serede,

Tamaşamdı körsün de”

Dep Çalkalmak kübüröp,

Süylösö ünü düñüldöp...

3635

Bir coldoşun cumşadı

“Kalıñ kolgo aytıp bar,

Bügün – olco aluuçu kün” – dep

Bul sözdü ugup Tabıldı,

Kaarı kelip özünün,

3640

Calını çıgıp közünün,

Alma baş culup conunan,

Albarsın oñdop kabınan,

Karaandı bolcop bir alıp,

Kaçırıp kaldı soñunan

3645

Kaçtı kalmak tura albay,

Kança ekenin bile albay,

Alma baş ünü çıkkan soñ,

Kayrılıp bettep kire albay

Alma baş ünü tars etip,

3650

Kızarıp oku cark etip,

Atına tiyip bir kalmak,

Kalganday boldu calp etip

Alma baş asıp conuna ,

Nayzasın alıp koluna,

3655

Arçatoru at menen,

Tabıldı kirdi kubalap,

Çalkalmaktın soñuna

Tars dey tüşüp alma baş,

Manastap uraan aralaş,

3660

Daana ugulup kaldı emi

Tabıldının koluna,

Attanışıp şaşkılap,

Karmay kör dep çapkılap

Kaşatka çıksa kalıñ el,

3665

Kazılğan kara çañ catat

Çañ artınan carışıp,

Nayzanın uçu kağışıp,

Çurkuragan köp koşun,

Çuuldap ündü salışıp,

3670

Kara talaa dübüröp,

Karañgıda adaşpay,

Kaydasın beri cürü dep

Kantip calgan aytayın,

Kak ele – Tabıldının ünü dep

3675

Baabedin dep bakırdı,

Manas dep uraan çakırdı

Bügün maaşır tünü dep

Kele catat kalıñı el,

Keñ talaada dübüröp

3680

Korkoktordun baarısı,

Kereezin aytıp kübüröp

Çalkalmak kaçkan tura albay,

Çamalap coonu bile albay

Öksüp kelet Tabıldı,

3685

Öpkögö nayza ile albay

Kunan çabım barganda,

Kuuşup kızık salganda

Kutultup iyip kalmaktı

Kalambı dep armanda

3690

Atka kamçı urdu emi,

Arçatoru buudan da,

Açuurkanıp kamçıga

Arışın katuu kerdi emi

Arstay kuyruk kötörüp,

3695

Arkarday butun sayılıp

Cal – Kuyrugun canıbar.

Asaba tuuday cayılıp

Arkan boyu kalmakka,

Aralaşıp keldi emi

3700

Aydalının betine,

Tabıldı nayza berdi emi

Uçu bolot börü til.

Nayzanın cayın emi bil

Taamay sayıp Tabıldı,

3705

Dalıga mıktap tiyiptir

Çopkuttu çoyup bölüntüp,

Soottu carıp sögültüp

Kır arkanın balık et,

Karartıp kanın tögültüp

3710

Karş kirip ketiptir,

Tabıldı taamay cetiptir

Çopkut. olupok. soottu,

Çoguusu menen teşiptir

Arkanın balık etine,

3715

Abdan kirip ketiptir

Karaboz mürgüp eñkeyip,

Kalmaktın beli deñkeyip,

Attan kulap keterde,

Kılıçtap başın keserde,

3720

Buytap kaçıp Karaboz,

Bura tarta berdi ele

Ötö koyup Tabıldı,

Aldına tuura keldi ele

Kıy süböögö Çalkalmak,

3725

Kıygay sayıp kördü ele

Kıyby menen tiygenbi,

Kılıçtın boosun üzüptür,

Kılıçı cerge tüşüptür

Betteşe tüşüp berender

3730

Belçemdüü cerge sayışıp.
Teñ tiygende nayzası,
Tegerenip buudandar,
Temteñdey tüşüp mayışıp.
Nayza menen muštaşıp,

3735

Cüröktün başın tuštaşıp
“Kömölötö kaysom” dep.
Kör oozun közdöy kıstaşıp
Nayzadan ayla bolo albay,
Çoçmorun kolgo alışıp,

3740

Çokuga bolcop salışıp,
Tartkılaşıp bir-birin,
Cakaga kolu karışıp
Eki koldop tartkılap,
Dalay cerge barışıp...

3745

Eki caktan eki kol
Kelip catat carışıp
Kim ekenin kim bilet,
Karañgının közü cok
Kabilganın çabışıp,

3750

Kalmak, Kırgız, köp koşun,

Karsıldaşıp kalışıp

Baatırlar nayza salışıp,

Balbandar çokmor alışıp,

Başka bolcop salışıp

3755

Uyugan kalıñ çañ bolup

Uraandın ünü şañ bolup

Kalın eldin ününön,

Ugalbay kulak mañ bolup

Uruş boldu tün boyu,

3760

Cer cüzü kızıl kan bolup,

Cürögü çok adamdar,

Cürö albay cattı dal bolup

Cügönü başta şıldırıp,

Cürgön caydak mal bolup...

3765

Tañ agarıp sögüldü

Cerge carık tögüldü

Kim ekeni taanıptır,

Kişi daana köründü

Tuusun körüp eki kol,

3770

Eki cakka bölündü,
Kaňçalık adam cuuşagan
Kaza cetken ölümdü
Kazası cetip kança can,
Kanı suuday tögüldü

3775

Bayragın közdöy barışıp,
Tuusun karay carışıp,
Esepteşip eki kol.
El esebin alışıp

Tañ atkança tınımsız,

3780

Talkalaşkan salışıp,
Miň altı cüz kalmaktan
Miňge cetpey kalıptır.

Başkası kayda kim bilet,

Esebin azır alıptır

3785

Çalkalmak koştı beleñdep,

Kalmaktar cönöp kalıptır.

Kırgızdın kolu toptoşup,

Kıraňga barıp toktoşup

“Balança kana kokuy” – dep,

3790

Kıylasın estep cokoşup,
Can esebin aldı emi,
Cogun izdep bardı emi,
Kan akkan maydan talaada,
Kalkka aralaş suulagan,

3795

Ölükkö közün saldı emi,
Kılıç tiyip başına
Carılğandar bar eken

Nayzanın üçü cürökkö,
Malingandar bar eken

3800

Çoçmor tiyip çıkıyga
Cañılğandar bar eken
Şeyit boldu uşul dep,
Ayılğandar bar eken

Cıynaganda baarısı,

3805

Cüz on eki can eken
Cıynap baarın boldu emi,
Amanat kılıp bir cerge,
Toptoşturup koydu emi
“Tabıldı kana kokuy” dep,

3810

Arañ emi estedi.

Esten çığıp eki döo

El içinde körünböyt

Talaadan tappay bulardı,

İzdeylik toonun törün deyt,

3815

İzdep cüröt eki kol,

Eki suunun başınan,

Kol ortosu koşulbayt,

Korkoktor başın çasırgan

Üç-Emçek ördöp Eldiyar,

3820

Dürbü salıp karasa

Çubaşkan kişi körünöt

Aşuunun bodur taşınan,

Bileyin uşul kimder dep,

Eldiyar cürdü artınan,

3825

Kertabıldı at menen,

Kele catat çuratıp

Kenebegen er nemeñ

Kerüü tartkan bel menen

Coo eken dep oylonboy,

3830

Aralaş ıktı el menen
Belge ıgıp barganda,
Elge kzün salganda
Aşuunun kaykı belinde,
Aakey taştın tbnd,

3835

Aratoru körünöt
Nayza ilingen eerine
Almabaş n tap etet,
Aa baştın betine,
Ok tiygensip cark etet

3840

“Eldiyar ıldam cr” – dep
Tabıldı n bark etet

Eldiyar enesin krgn nemedey entelep, atasın krgn nemedey aşıgıp,
Tabıldının canına keldi

Aylanayın calgızım
Adaşıp kayda kettiñ - dep,
Artıñdan izdep oudum,

3845

Alda kanday bolduñ dep,
Atıştan cooñ kana dep

Açataş bolup paana dep

Aman-esen barsıñbı?

Araz kördüm cüzüñdü,

3850

Arzımdı şaşpay aytarmın,

Anttuu dosum saga dep

Közünün caşı çuburup,

Körüşsöm dep cügürüp,

Eldiyar attan tüştü emi,

3855

Aylanayın Eldiyar,

Aytkan sözgö kulak sal,

Akırettik can dosum,

Atıñdı daldaa baylay sal

Körünsö atıp salbasın

3860

Kömüttö catkan duşman bu bar.

Caşırınıp cakın kel,

Canıma ıldam başım kel

Cabıtta catkan beregi,

Çalkalmaktı kelip kör

3865

Aydalıga nayza cep,

Şaşıp kelgen bul cerge,

At üstünön culunup.

Aldırar kezi bolgondo,

Arkası kanga tolgondo,

3870

Kır arkaga nayza cep,

Şaşıp kelgen bul cerge

Koynu kanga cık tolup,

Batıp kelgen bul cerge

Koldon-tondon çoyuşup,

3875

Tartıp tartıp kelgen bul cerge

Kozgolo algıs bolgondo,

Kokusunan boşonup,

Kaçıp kelgen bul cerge

Koşto catkan kalmaktar

3880

Koşo kelgen bul cerge

Karañgıda közüm cok,

Kalp aytarga kezim cok

Kalıñ kırgız koşundan,

Eldiyar, Ermek dosumdan

3885

Acırap kalıp men calgız,

Kalmak menen alışıp,

Karañgıda salışıp,

Men da keldim bul cerge

Taň ata taştı tapkanmın,

3890

Can kalkalap catkanmın,

Körüňgönün ketirbey,

Küm-cam kılıp atkanmın,

Köl betine cetkirbey,

Kün batkança catkanmın...

3895

Kumurskaday köp kalmak

Kömölötö atkanmın

Dep süylödü Tabıldı

Tündö kılğan cumuşun,

Köp süylödü Tabıldı,

3900

Caraluu kıldım kalmaktı,

Cardam ber dep ar ubak,

Taň atkança oozumdan,

Ketirbedim Manastı

Tabıldı menen Eldiyar es alışıp olturuştı. Anan öz koşundarına barıp koşuluştı. Usta kariyanı çakırtıp alıp ölgöndördü ardaktap kömüştü.

Çalkalmak caraluu bolup kaçıp, çoñ aşuunu aşıp, Tabıldı kelip kalabı dep şaşıp, atka cürö albay, akılına kire albay, cerden üy kazdırıp alıp, caratın darılanıp, catıp kaldı.

Kalmaktın baarısı çoğulup, Çalkalmaktın aldına kelişip, akıl surap kalıştı. Oşondo çalkalmaktın aytkan coobu:

Atañdın körü köp kalkım,

3905

Baarñ birdey çöp kalkım,

Alakanday kırgızdı,

Atayı kelip ala albay,

Aldıña cılkı sala albay,

Caraluu kılıp töröñdü,

3910

Aman üygö bara albay,

Kanetip elge barabız,

Köp adamdı kırdırıp,

Koldogunu aldırıp,

El oozunda bolobuz,

3915

Caman attı bolgondoy,

Menin tilim algıla,

Isık-Köldü ceektep

Koştu tigip salgıla,

Birok Toñdun belin karatıp,

3920

Öksüböy çalıp turgula

Bilinip kalsa Tabıldı

Maga kabar salgıla,

Kubalasa kaçıp kel

Uraanıñdı akırıp

3925

alkalmaktap aytıp kel

Menin catkan cerimden,

Iraaktabay cakın kel

Toktolboy kaçıp t ber,

Kutular ceriñ bet alıp,

3930

Kuuşkan boydon kele ber

Sırbarañ oozun kılایtıp,

Cer üñkürdöp ıgarıp,

Dayarlanıp catamın

Añdabay kele catkanda

3935

Tabıldını atamın

Birok silerge aytaar keñeşim,

Kaçıp biriñ ketpeñer

Arkı etiñ kalmaktar,

Kara-Suudan tpöñör

3940

Karooldu küñd ksütpöy

Kırızdın kolun közdöñör

Top-top bolup catıñar,

Coo körünsö atıñar

Eñ akırkı aytkanım,

3945

Şaşılıp kalsañ kay biriñ,

Meni közdöy kaçırnar...

-dep, cerden ünükür kazıp alıp, ok kuyup, darı iylep catat. Tabıldı Toñdun bir cagın Sarı bel kılıp, bir cagın Kerüü-Tör kılıp bekinip, karool karap cattı. Kulgunanın belin kördü. Men erteñ menen karool karap oltursam Ak-Saydan köp kalmak çıktı – dep, Tabıldı kırk cigitti oygotup aytkan sözü:

Kırk cigit menin coldoşum,

Kıraan bala colborsum

Kalmaktın kördüm kıylasın

3950

Baatırlar emi col bolsun!

Eldiyar, Ermek kelgile,

Erdiktin işin bilgile,

Elge kıldık köp zıyan,

Esiñerge salgıla,

3955

Eek aldında duşman bar,

Ebin taap kirgile,

Bügün oyum bölündü,

Karool karap oltursam,

Bir top kalmak köründü,

3960

Moyunga alıp çıkkabız,

Kayıptan bolçu ölümdü

Balgartta klagan elibiz,

Bar bele minday kebizi,

Coo körgöndö turuuga,

3965

Bolobu bizdin ebibiz

Ce almakta, ce ölmök,

Ak kalpak kırgız elinin,

Col kaytarçu çebibiz

At örgütüp es aldık,

3970

Altı künü col saldık

Aldıdan duşman köründü

Talkalaylı emi biz,

Alıs kaldı belem da,

At-Başı, Narın ceribiz

3975

Çalkalmaktı öltürsök

Anan çıgat çeribiz

Uzap ketpey kalmaktar,

Bekinip coldo cürüşöt

Bizdin kırgız elinin

3980

Berendigin bilişet

Bir colu tınıp kalbasak

Bir künü maldı tiyişet,

Casanıp çıkkan kalmaktar,

Cabırttap coldo cürüşöt

3985

Oñuna kelse kalmaktar,

Ayıldı çaap kirişet

Özüñör körgön Ala-Too,

Özönü kanday cer ele,

Öküm kılıp eelegen,

3990

Ecör kalmak el ele

Bir sapar kuup çıgargan

Baatır Manas el ele

Azırkısın aytkanda,

Ala-Toonu cerdööçü

3995

Atağı çıgıp el deçü

Alıstan duşman kelbööçü,

Kırğızdın canın tındırıp,

Kalmaktın belin sındırıp,

Kalkı köldü köldü eelööçü,

4000

Erman kandın balası,

Er Tabıldı men ele

Eerçitip birge cürüşkön,

Emçekti birge emişken,

Kırk baatır atak sende ele

4005

Altı kün örgün tınıgıp,

At es alıp kaldı go,

Abdan uktap caylanıp,

Er es alıp kaldı go

Artınan kuup biz kelsek,

4010

Alıs ketpey kalmaktar,

Aldıdan kудay berdi go

Çalkalmak kayda boldu eken,

Caraatı kantip kaldı eken

Uşu cürgön kalmakta,

4015

Çalkalmak baatır bar beken,

Baarisın aytıp kanteyin,

Balgartta kalgan bizdin el,

Kanday kündö boldu eken,

Cer suu tolgon köp kalmak,

4020

Cabıtta kalıp bir tobu,

Cılkı tiyip cür beken?

Baştaganın üstünö,

Mayıp bolup kırgızdan

Sayışıp catkan kün beken?

Tabıldı kırk cigit menen kele catkan kalmaktın colun tosüp, uruş salıp bir kañçasın kırıp, eki kalmaktı baylap alıp, Aral, Kara-Toonu meken kılıp, çar taraptı çalıp, çoñ dürbünü salıp cata berdi. Kırgızdan kalğan kalmak tar ar cerdegi kalmaktarga kabar salıp, çoğuluşup alıp, Tabıldı catkan Kara-Toonu tegerektep, cöö mergender menen kurçap alıp tuş-tuşunan añdıp cürgönün dürbü menen kördü. Oşondo Tabıldı kırk cigitti tört tarapka bet aldırıp, üç kün, üç tün atışıp catıp ok darısı azayıp, başka cerge baralı dep aytkan sözü:

4025

Aylanayın kırk baatır,

Ayla ketip baratır

Ok darı kaldı azalıp

Oydo duşman mol catır

Oyuñardı aytkıla

4030

Oyduñ kara talaada,

Karargan kalıñ kol catır

Arkadan kelçü kol kana!

Arkadan tapçu el kana?

Altı kün öttü bolcoldon,

4035

Aşıp kelçü bel kana

Tegerektep kalmaktar,

Köptügünö salıştı

Tüzöñ cerdin baarısı,

Tügöl eelep alıştı,

4040

Çöpkö toyup suu içpey,
Buudandar açka boluştu
Künü-tünü altı kün,
Bir uktatpay koyuştu
Atışıp catıp coo menen

4045

Mılıktın ünün üzbödük
Caykın catıp bir künü
Caylanıp tamak içpedik
Küpsördö darı kübüldü,
Taz kardı çöpkö tolboso,

4050

Külüktör kantip cügürdü
Kutuda darı kuuradı,
Kurgakta attar suusadı
Uy tügüdöy köp kalmak,
Uşunun baarın çırmadı

4055

Karañgıda attanıp,
Kaptap sürüp çıgalı
Kabılğanın kalmaktın
Kaltırbay baarın kıralı
Tüzgö tüşüp baralı

4060

Ar kaygan toonun tbnn,

Atka cayluu tznd,

KonuŖ kılıp alalı

At rgtp es alıp

Anan uruŖ salalı

4065

Arkada kalgan kırgızdan

Anık kabar alalı

Aman-esen catıŖsa

Azık-tlk, ok-darı

Arbın cıynap alalı

4070

alkalmak kayda ekenin

ar taraptan alalı

Caraluu bolgon nemenin,

Catkan cerin tabalı,

Cer lmn algan soñ

4075

Anan coogo baralı

Dep Tabıldı aytkanda,

Kırk cigit makul krd emi,

Karañıda attanıp

KarıŖkırday taptanıp

4080

Kıyalap borçuk col menen

Kırk çamaluu kol menen

Kaptal taştı paanalap

Kalmaktın çetin aralap,

Kabılışıp kalışsa,

4085

Kaysı birin caralap

Buydalış uruş kılbastan,

Toktolup coogo turbastan

Bet alğan cagın bakırıp,

Tuş kelgenin nayzalap

4090

Çalkalmak baatır kaydalap,

Kaysı birin kalmaktın,

Kırk cigit çaap bir birden,

Kılıç menen maydalap

Talaaga çıktı carışıp,

4095

Tamaşanı salışıp,

Añkaygan toonun tübünö,

Agın suunun tüzünö,

Koş tüşürüp salışıp

Koştoodon semiz bee soyup,

4100

Örgüp catıp alışıp,

Kırk cigit kaldı demdenip,

Uykusun uktap kanışıp

Tabıldı menen Eldiyar

Karooldon tüşpöyt bul eköo,

4105

Kalmakka dürbü salışıp

Darısın iylep ok kuyup

Dayarlanıp kırk cigit

Kalmaktar Tabıldının Kara-Toodon ketip, Ala-Toonun etegine barıp catkanın körüşüp, cer üydö catkan Çalkalmakka kelip keñeş kılıştı. Çalkalmak üñkürdö catıp, caraatı ayığıp, ok-darını mol kılıp alğan eken, kalmaktarga katuu cardık kılıp aytkan sözü:

Külüktön tandap at mingin

Çopkuttan tandap ton kiygin,

4110

Künügö cüzdön baatırın,

Öksüböstön ma kelgin

Körsötöm baraar cerimdi,

Ukkula aytkan kebimdi

Ölümgö aydayt dep korkpoy,

4115

Bekem baylap beliñdi,

Er Tabıldı duşmandan,

Esen sakta eliñdi

Aralasa kırbaybı,

Amalduu bala turbaybı

4120

Altı miñ kalmak bir cürüp,

Altmış coodon kaçkanda

Anık kuday urbaybı

Kıyabın tapsa kırbaybı,

Kıraan bala turbaybı

4125

Kıyla kalmak bir cürüp,

Kırk kişiden kaçkanda

Kırgızdar olco kılbaybı

Men – cer üfkürdö catamın

Çenime kelse atamın

4130

Atın atıp aksatıp,

Özün kolgo tüşürüp,

Tamaşaga batamın

Cüz kişi kündö barıp kel,

Erdik kılsañ baatırlar,

4135

Tabıldı menen sayışıp,

Cürökkö nayza malıp kel

Aldımdan tuura kaçıp öt

Ayar kılbay şaşıp öt

Artiñda bolso Tabıldı

4140

Azır bol dep aytıp öt

Karooldu cazbay turamın

Sırbarañ miltık sunamın

Kargaday bolgon nemeni

Kan cötkürtüp salamın

4145

Menin tilim alıp tur

Kündö cüzdön barıp tur

Kezek menen attanıp,

Barganıñ örgüp kalıp tur

Alaman koyup ketpesin

4150

Abdan colun çalıp tur

Attanıp kelip cüz kişi

Aldıma kelip uçurap

Akılıma kanıp tur

Bul cardığım bilgile,

4155

Aytkanıma kirgile

Çalginga barbay kalganıñ

Tarap ketpey çogulup,

Dayar bolup cürgülö,

Çamañar kelse kalıñ kol

4160

Men küçümö kirgiçe

Er Tabıldı balanı

Elin karay sürgülö

-dep Çalkalmak koşununa katuu cardık kılıp, kalkın uzatıp, üñkürdün üç cerin
teşip alıp cata berdi. Oşondo cigitterinin aytkanı:

Çalkalmak birdi kıl at go,

Takır bizdi kırat ko,

4165

Kündö cüzdön ciberip

Tabıldığa kırdırıp,

Özü calgız kalat go

Tünküsün tınçtıq albasak,

Tügöl kırat barbasak

4170

Tabıldı kelip talkalayt

Talıbay coldu çalbasak,

Kaçıp ketsek han kırsa,

Karmaşsak kırgız el kırsa

Kantkende emi can tınat,

4175

Han Çalkalmak korkutup,

Kaarın salıp oltursa

Kaydan keldik kırgızga

Kuculdaşıp kelip, koş-koşuna tüşüp, kezek menen baruuga dayarlanıp catıştı.

Tabıldı eki cigit koşup ermekti eline cibermek bolup aytkan söz:

Eki cigit eerçitip,

Ermek baatır barıp kel

4180

Balgarttta kalgan eliñden,

Barıp kabar alıp kel

Kelebiz dep keçikti,

Kebine mıktap kanıp kel

Cılkını barıp körüp kel,

4185

Bizden kabar berip kel,

Kalgan kırgız amanbı,

Ce kalmaktan anda eliñdi,

Kapilet catkan eliñdi,

Kayra toorup barganbı

4190

Biz bıyakta catkanda,

Bir bölögü barganbı,

Uy tügünön köp kalmak,

Ulam toorup cılkını,

Anda kalgan eliñdi,

4195

Ubaraga salganbı.

Aman-esen catıssa,

Arkañdan baram dep aytkan,

Ayaş atam carıktık,

Ustanın sözü calganbı.

4200

Tuura uşundan aşıp bar,

Turbastan ıldam şaşıp bar

Kayda ekenin bilüügö,

Kara-sazda kaldı ele

Kalıñ maldı basıp bar

4205

Cılkı barbı cerinde,

Bel tepşinin belinde,

Çır bar beken baykay cür,

Narında catkan eliñde

Kelmek ele bizdin el,

4210

Bar bolso aytkan kebinde

Çar taraptı cala cür,

Coo cakın eldin çeninde

Toktolboston kaytıp kel,

Toluk kabar aytıp kel

4215

Ok darını mol alıp,
Atka cüktöp artıp kel,
Soyuşuna bee alıp,
Minüügö külük at alıp,
Kagaz berip kat alıp,

4220

Özüñ sırttan kaytıp kel,
Örgüp bir kün catıp kel,
Alda kanday cay bolot,
Anda turbay şaşıp kel
Coluñ bolsun bargın dep,

4225

Coldon duşman çıkpasın,
Ok darıdan algın dep,
Dosuñdun aytkan bul sözüñ

Könülüñön ıgarbay,
Kökürökkö cat kılıp,

4230

Abdan saktap algın dep
Kol karmaşıp, koş aytıp
Koştoşup dosun uzatıp,
Ermekti colgo uzattı.
Er Tabıldı baatırıñ,

Eskertip dalay söz aytıp

Kalmaktardan cüz külük at minip, cüz çopkut ton kiyip, karuu caragin çıñdap, kayrattusun tıñdap, cüz baatırı kelip Çalkalmakka uçurap, Tabıldıga barıp alıstan atkılaşıp turdu. Tabıldı: “Kalmaktardın bul atkılaşkandığı – bizdin ok darını tügötüügö gana oylogon amalı”. Kalmaktardın azıraak ekenin körüp, Eldiyar eerçip alıp atkılap catkan kalmaktardı kaçırıp cönöp kaldı. Tabıldı cakındap kelgende toktono albay kalmaktar bıt-çıt boldu. Arkasınan Tabıldı, Eldiyar eköö cetkenin sayıp tüşürüp olturup, Çalkalmak catkan üñkürgö çeyin cetimiş kalmaktı sayıp tüşürüp, kalğanın kubalap baratkanda Çalkalmak birkañça atkılap cattı. Kayra tartıp kızuu menen bilbey ketti. Coldo cıgilgan kalmaktardın atçan kez kelgenin aydap, kabilgan kalmaktı kılıç menen caylap, koşuna kelip cattı. Uzun sözdün kıskası uşul tür menen ceti kün udaa cüzdön kalmak kelip turdu. kelgenin cazasın Er Tabıldı berip turdu. Üñkürdö catıp Çalkalmak Tabıldını atkılap öñüp turdu. Segizinçi kün bolgondo, künügö cüzdön barıp ölçügö “Calpı barıp kaday bolso da köröbüz” deşip, kalıñ kalmak kaptap kelip Tabıldını tegerektep kalıştı. Munu körüp Tabıldının kırk cigitke aytkan sözü:

Kördüñbü kırk baatır,
 Köñtörö kalmak kelişip,
 Künügö cüzdön kelçü ele,
 Külügün bizge berçü ele,
 4240
 Küyütünö çıdabay,
 Köptügünö salışıp
 Ok-darının azdıgın,
 Kalmaktar bilip alışıp,

Üyür bolup biz menen,

4245

Tegerektep kalışıp

Kırsak da kalmak bolbodu,

Çeti korop koybodu

Uy túbünön köp eken

Ulam önöt bolcolu,

4250

Tegerektep cüdötüp,

Bizdi aluuda oyloru

Karaan bolup kırgızdan,

Kalıñ koşun kelbedi,

Eç bolboso el caktan,

4255

Ernek kabar berbedi

Caraktın baarın salgıla,

Soot, çopkut olpoktu,

Kattay kiyip algıla,

Ölsök şeyit bolobuz,

4260

Öltürsök kazı bolobuz

Öküm sürgön kalmakka,

Çalpy attanıp algıla

Tört tarapka bölünüp,

Kalmaktı közdöy bargıla

4265

Talıbastan duşmanga

Taamay uruş salgıla

Bet algan caktı kaçışıp

Berender coonu talkalap,

Bir kumardan kangıla

4270

Can ayabay kirgile

Cagalmayday tiygile

Oyuñardan ıgarbay

alkalmaktı bilgile

Kayda bolso kalmaktın

4275

Kabarın maga bergile

Uraanıñ ıksın Manastap,

Unutup kalba alaksıp

Tört blnnp kırk baatır,

Bet algan cagın caırıp,

4280

Kalmaktı kuusañ berender,

Kabılanday kaçışıp

Kara alaman abuulda,

Kaysı ekeni bilinbey

Karbalastap cıgılıp,

4285

Kalsın duşman şaşılıp

Dep Tabıldı aytkanda

Caraktın baarın salışıp,

Caratkanga calınıp,

Calpı attanıp kırk baatır

4290

Cabıla kirdi kamınıp,

Aç bürüdöy kaçırıp,

Aldı cagın capırıp,

Aralap kirgen cerleri

Aybatına çıdabay,

4295

Arkı-terki çaçılıp

Tört bölünüp betteşip,

Töröñdün sözün epteşip

Kalıñ koşup kalmakka,

Kabıla kirip barbastan,

4300

Kaçırıp cüröt çetteşip

Katarın buzbay kırk baatır,

Kalmaktın kolun talkalap

Kan agızıp sel kılıp

Kar keçkendey tepseşip

4305

Nayza menen sayışıp

Buudandın beli mayışıp

Nayza belden üzülüp

Neçen adam cönödü,

Cumulup közü süzülüp

4310

Kılıç menen çabışıp,

Kalkanın toso kalışıp

Çokmor menen uruşup,

Şamşar kından suuruşup

Aybaltanı alışıp,

4315

Ayabay başka salışıp

Cerdin beti çañ bolup,

Körgöngö kızık tañ bolup

Katuu uruş boldu emi,

Caraktın baarı kan bolup

4320

Tabıldı kirgen aralap,

Taamaylap salıp caralap

“Çalkalmak kayda boldu” – dep

Uruşup cüröt çamalap

Er Tabıldı bet alsa,

4325

Kalmaktar kaçat sabalap
Kaçkanda kalmak çuburat,
Kaңçası koldon burulat,
Kaçkandar salgan kabarı
Çalkalmakka ugulat

4330

Dayarlangan Çalkalmak,
Sırbarañ miltık sundurat,
Sırbarañ ünü çañırat,
Kalmaktar kayra cabılat

Kaçırganda Tabıldı,

4335

Karışkırday capırat
Künü, tünü, üç күnü,
Katuu uruş salıştı

Coldoşun tapkan kişi cok

Bet aldı ketip kalıştı

4340

Er Tabıldı baatırdın
Es ala turgan kezinde,
Eki cüz kalmak barıştı
Tegerektep atkılap,
Tegi tıñçın alıştı.

4345

Tabıldı atka mingende,
Bettespey kayra kaçıştı
Cay bolot alıp koluna,
Tabıldı aylop namızdı,
Üç kalmaktı çaptı ele

4350

Bular cayın taptı ele,
Törtünçügö ceterde
Anı da şiltep ötördö,
Sırbarañ ünü tap etti,
Tabıldığa çap etti

4355

Oñ butunun aşgın,
Omkoro cazdap ok öttü
Aşıktı közöp cemirip
Ayaktay eti bölünüp,
Attan oop Tabıldı

4360

Tüşüüçüdöy körünüp
Esi endirep tunarıp,
Eki köz bolup muñarık...
Eñkee tüşüp bereni,
Eerdin kaşın tayanıp,

4365

Kaşka tişi kaşkayıp,

Kabagın serpip oñdonup

Kayrattanıp çakçayıp,

“Soot cetpes cerime,

Soktu belem Çalkalmak,

4370

Olpok cetpes cerimdi

Oñdurdu belem Çalkalmak

Suu boyuna barayın,

Suudan cutup alayın

Şalaktatpay butumbu,

4375

Cup cooluk menen tañayın

Atañdıñ körü kalmaktan,

Öçümdü emi alayın

Kezikkenin kırayın,

Bilgenimdi kılayın

4380

Kart-Çalkalmak körünsö,

Kayratımdı cıyayın

Kanın tögüp kalmaktın

Er digimdi sınayın” –

Dep oylodu Tabıldı

4385

Suu boyuna bardı ele

Attan tüşö kaldı ele,

Arka cagın karanıp

Caraluu butun tandı ele

Suu içüügö kamdanıp

4390

Sunup kolun saldı ele,

Oozun çalkap kolun cuup,

On çaktı uurtap aldı ele

Arçatoru buudandı,

Oozduk menen sugarıp

4395

Oñ üzöngü töñülük,

Togoosun kayra çıgarıp,

Üzöngünü kıskartıp,

Çap oloñdu boştartıp,

Töş oloñdu bek tartıp

4400

Calañ kılıç kolgo alıp,

Can berçüdöy kumsarıp,

Caalı kelip Tabıldı,

Kayta kirdi çañ salıp,

Bettegen cagın kaçırıp

4405

Beldi aşıra capırıp,

Toodogusun kaçırıp,

Tokoydu közdöy capırıp

Künü tünü uruşup

Kүүлöngöndön Tabıldı,

4410

Attan tüspöy tırışıp

Arçatoru canbar,

Dañkkanı kökkö çırkırıp,

Taşka tiyse tuyagı,

Tırmaktaydan birkırıp

4415

Dem ötkörüp alıptır,

Aydarımga çapkanda,

Eki etekten ün çıgat

Bürküttün kanatınday zırkırıp

Köñdöydün sarı belinde,

4420

Köründü köbü çurkurap

Anı karay Tabıldı

Atka kamçı çabıldı

Kırk cigit tüşüp esine,

Kılıçın suurup kamındı

4425

Kırgız, kalmak çabışkan

Kalıñ elge kabıldı

Çambıl ala çañ bolup,

Kızıl ala kan bolup

Tabıldı kirdi küçönüp,

4430

Tañırkap kalmak tañ bolup

Ermankandın arbağı,

Emi kel dep car bolup

Eldiyar dep çakırıp,

Ermektin atın bakırıp

4435

Kırk cigit beri kelgende,

Atañdın körü kalmaktı,

Aydap alıp keteli,

Ala – Toonu aşırıp...

Dep Tabıldı ün salıp,

4440

Kalmakka karaan kün salıp

Katmarı menen ekini,

Irgıta koyup bir sayıp

Colgo tüşüp kalmaktar

Coobu, coobu dep kaçtı

4445

Kılçaygıs bolup kıykırıp,
Kım – kuut bolup bek kaçtı
Et Tabıldı alañdap,
Caraluu butu salañdap
Kalmaktın artın talkalap,

4450

Karışkırday calañdap,
Kırk cigit kayda kettiñ dep,
Kızıp kalgan çunagiñ
Kalmaktardıñ artınan

Ketip barat karaandap

4455

Tabıldının artınan,
Eldiyar kelet bakırıp,
“Tokto, dosum tokto” – dep

Too cañırtıp çakırıp

Kertabilgı at menen

4460

Zakımday uçup cügürtüp
Şaşkalañdap Eldiyar,
Şamalday etek bögültüp,
Artınan kelip cetti emi
Aylanayın dosum dep,

4465

Arçatoru buudandı,
Çılbırdan alıp ketti emi
Tabıldını karasa,
Kızıl bette kan kalbay,
Kubatı ketip, al kalbay

4470

Kızuu menen er neme,
Cürgön eken baykabay
Erinderi kebersip,
Etekterin cıya albay
Erdik kılıp bereniñ,

4475

Cürgön okşoyt cıgılbay
Eldiyar közün saldı emi,
“Emne şumduk bolgon” – dep,
Esi endirep kaldı emi
Caraluu butun körgön soñ,

4480

Attan tüşö kaldı emi
Arçatoru atınan,
Tak kötörüp aldı emi
Ağın suunun boyuna,
Kötörgön boydon bardı emi

4485

Butun cuup tazalap,
Kara darı captı emi,
Esi endirep Tabıldı,
Et bışımday catti emi,
Kadektep butun tañdı emi

4490

Çalap çaykap içirip,
Kantemir ogun sürttürüp
Kabıldagan caranı
Kayra tañıp saldı emi

Kırk cigit catkan cerine,

4495

Eldiyar alıp bardı emi
Tabıldını catkırıp,
Ustanın uulu Eldiyar,

Uşunday ündü saldı emi

Atañdın körü kuu calgız,

4500

Aga, iniñ col şum calgız
Atıştıñ kalmak coo menen,
Al – abalıñ bile albay,
Altı kün atçan uruşup,
Altı kün katkan kanıñdı,

4505

Arañ cuudum suu menen,
Ar kaçan esten ıgarbay
Antıñdı sıylap men cüröm
Arkañdan bargan biröö cok,
Kırk cigit kıraan berender

4510

Ce – uyalaştan biröö cok,
Uşunday calgız beleñ sen
Atadan calgız sen ıgıp,
Ak kalpaktuu Kırgızdan

Aşkere baatır er ıgıp,

4515

Artıñdan izdep barganmın
Antıñdı estep men ıgıp,
Ebegeysiz er ıgıp

Emi ölmök bolupsuñ,

Es alalbay dem ıgıp

4520

Esime tüşüp men bardım,
Emne boldu eken dep,
Emçekteş üçün men ıgıp
Öcörlükkö salasıñ,
Özüñ kurgan balasıñ,

4525

Köktügüñdü koybosoñ,

Böödö ölüp kalasıñ

Aşıқта carañ şışıptır,

Attay bolup ketiptir

Tomukta carañ şışıptır,

4530

Toodoy bolup ketiptir

Ançalık taap albasam

Atañdın körü calgız kul,

Acalıñ emi cetiptir

Ok tiyse beri kaçpaysıñ,

4535

Oşondo maga aytpaysıñ.

But sinsa beri kaçpaysıñ,

Burulup coobun aytpaysıñ,

Kalmakka bizdi ciberip

Es alıp bir az catpaysıñ

4540

Kozgolğusuz bolupsuñ,

Kokuy dosum kandaysıñ

Dep uşintip Eldiyar

Közünün caşın tıybadı,

Öpkölöp caman ıyladı

4545

Endirep catkan kezinde,
Eldiyar canın kıynadı
Kırk cigit ıylap burkurap
Kırkası menen çurkurap
Kıyamattık coldoştor

4550

Kıynaldı söögü zırkırap
Bulardı körüp Tabıldı
Çımırkanıp çıyralıp,
Kırk cigittin turganın,
Körgöndö boyu cıynalıp

4555

Esinen çıgıp caraatı,
Emi kaldı kıynalıp
Aylanayın kırk baatır,
Atalaştan cakınım

Akırettik coldoştor

4560

Aytayın sözdün akırın
Atadan calgız elem dep,
Attanbay catıp albadım
Ar kimine bul kündö,
Ar kaçan köñül salbadım

4565

Eneden calgız ekem dep

El içinde kalbadım,

Bala kündön birge ösüp,

Baarıbiz bolduk bir canday

Tartkılık bolso baatırlar,

4570

Bolo beret ar kanday

Butka ok tiyip kaldı dep

Koşko kaçıp barganday,

Korkok bala men belem?

Koş cürögün alganday!

4575

Acalım cetse ölöormün,

Azabım bolso köröormün

Az künü tartıp azaptı,

Arañarga kelermin

Alda nasip buyursa

4580

Ak cüzüñördü körörmün.

Akır tübü kalmaktan,

Öçüñdü alıp berermin

Az kündö ayığıp bul caraat,

Kalıbına kelermin

4585

Keçee – Ermankan atam ölgöndö,

Eneden calgız kalganda,

Eldiyar, Ermek dos bolup,

Emçekteş tuugan üç bolup

El içinen çogultup,

4590

Kırk cigit maga toptolup

Kırk cigitke Eldiyar

Kızmat kılğan baş bolup

Cetim kelgen balanı,

Enelüü kıldım, kırk cigit

4595

Cergesiz kelgen balanı,

Ceñelüü kıldım kırk cigit

Calgız kelgen balanı,

Toptuu kıldım, kırk cigit

Calın cürök erçimek,

4600

Ottuu kıldım kırk cigit

Cöö kelgen balanı,

Attuu kıldım kırk cigit

Tañ tamaşa oyunga

Şattuu kıldım kırk cigit

4605

Cardı kelgen balanı,

Malduu kıldım kırk cigit

Boydok kelgen balanı,

Carduu kıldım kırk cigit

Çabal kelgen balanı

4610

Alduu kıldım kırk cigit

Külüktü berdim minsin dep

Küröökö berdim kiysin dep

Kürdöldüü coogo betteşe,

Küymöñböstön kirsin dep

4615

Buudandı berdim minsin dep

Bulumdu berdim kiysin dep

Mından da arbyn coo kelse,

Buydalbastan kirsin dep

Karmaşıp kalsam coo menen,

4620

Karaan bolup cürsün dep

Kara canga küç kelse

Kaçpayt go dep birinden

Kaza cetip ölgönçö

Kabagın açıp külsün dep,

4625

Çurkurap baarıñ ıylaysıñ,

Kara candı kıynaysıñ

Acal cetip men ölsöm,

Altı ay ıylap catsañ da,

Tıyınça payda kılbaıysıñ,

4630

Es aldırıp kiçine,

Emne caşıñ tıybaysıñ...

Kayrat kılıp cütkünböy,

Iylap turçu cerbi uşul?

Kapa bolup candarın,

4635

Kıynap turçu cerbi uşul?

Kaygırganıñ körgöndö,

Kaptap ketpey silerdi,

Kalıñ kalmak, köp duşman,

Karap turçu elbi uşul?

4640

Calpıñ atka miniñer,

Cer arıtıp keliñer,

Coodon tüşkön olconu,

Cıynap kelip beriñer.

Caragı kalsa alıñar,

4645

Calpı baarıñ bariñar.

Ermek bolup canıma,

Eki kişi kalıñar,

Küügüm kire, kün bata,

Menden kabar alıñar”

Kırk cigit Tabıldının aytkanın kılıp, duşmandardın catkan cerlerin baykaşıp, alardan tüşkön olcolordu (canagı soğušta tüşkön olcolordu) cıynaşıp, kayra keçke cuuk kaytıp kelişti. Koşko semiz bee soyup, baabedinge mal soyup, kırk cigit örgüp catıştı.

Tabıldı üç kün üç tün uktap oygonup, caratı bir az oñolup, başın kötörüp turgan kezinde, tört cigit menen Eldiyar altmıştay at aydap, atka cüktöp, aspap caraktardan alıp kelip kaldı. Eldiyar: “Köl başındağı Orgoçor degen cerge çeyin bardım, kalmaktardan karaan cok, ölgönü ölüp, ölbögönü kaçıp ketiptir” – dep sözün bütürdü. Oşondo Tabıldının aytkanı:

4650

“Barakelde baatırlar,

Kuttuu bolsun atıñar,

Sırtagısın sırtta aldık,

Mındagısın mında aldık

Alam dep kelgen kalmakka,

4655

Ar türdüü kızık biz saldık.

Akır tübü kalmakka,

Ayta cürçü iş saldık

Kırgındı bolso biz saldık,

Kıyla sonun iş saldık,

4660

Kılım boyu kırgızga,

Kılçaygısız iş kılıp,

Kıraandık menen küç saldık

Kıyamat kayım bolguça,

Kırgızga comok söz saldık,

4665

Eldiyar dosum esiñ cok,

Eçteme menen işiñ cok,

Calgızsiñ dep meni aytıp,

Kırk baatırğa tiygizip,

Kıya tartıp kep aytıp,

4670

Adamdın muunun boşottuñ,

Alda kança söz aytıp,

Kalmaktar kaçıp cok deysiñ,

Butuñia tiygen ok deysiñ

Kırk baatırım bolboso,

4675

Calgız kayda baramın,

Kıcıldagan kalmakka,

Kılıçtı kaydan çabamın.

Baş-aygı üç miñ at,

Olconu kaydan tabamın

4680

Katagan elin kalkalap,

Kantip colun çalamın

Kabilan kırkı çok bolso,

Kargaday calgız balamın

Kıdır Alla saktasa ,

4685

Az kündö ayığıp kalamın

Kalkta tabıp çok ele,

Kaysı cakka çabamın...

Talastı közdöy salsambı?

Tabıp taap alsambı?

4690

Oluya zaada kişi ele,

Oşonu közdöy barsambı?

Kızıl arstan eşendin,

Tukumu dep ukkanmın

Kızıl kalka dubana,

4695

Kıynalğan ooru caratka,

Kıyalında bilet deyt

Özünö adam baratsa,

Özü uluk tabıp deyt

Er Manastın kümbözün,

4700

Eçenden beri bagat deyt,

Eki cüz çaşka çıktı dep,

Elden ukkan kabarım

Emçiligi mıktı dep,

Oşo kişi köröt dep,

4705

Oorunu taap beret dep

Ok tiygendin caratı,

Oşondon bolot sebep dep

Tintüür salıp tilet dep,

Kanday ooru bolso da,

4710

Oşo kişi bilet dep,

Men oşogo baramın

Bulcarattı salamın

Aman bolsom az kündö

Silerdi üydön tabamın”

-dep, Tabıldı baatır kırk cigitti, azın-köbün olcosu menen. “elge barıp es alıp turgula, körgön-bilgeniñerdi elge comok kılığa Ermek emne üçün kelbey kaldı, andan kabar algıla, aman-esen bar bolso, meni Talas’ta Manas baatırdın kümbözünön tapsın” – dep, kırk cigitti uzataarda aytkan sözü:

4715

Aylanayın kırk baatır,

Atamdan artık körgönüm,

Alıska birge cürgönüm
Amanat candın barında,
Algıla menden süygönüñ.

4720

Emçekti birge emişken,
Esteşip-birge cürüşkön
Ezelden köñül kalıspay,
Ermektesip külüşkön.
“Caman aytpay, cakşı cok”,

4725

Caraluu bolup baramın.
Cazıp tayıp kokustan,
Cazdım bolup kalambı?
İçiñerde ketpesin,
Sözünör bolso aytkıla,

4730

Tındırıp menin sanaamdı,
Emçekteş bolgon sütün bar.
Bala kezden baatırlar,
Maga bergen küçüñ bar
Tabaktaş bolgon tuzuñ bar,

4735

Talaada cürgön coluñ bar,
Tabıldı dep sıylagan,
Talay akıñ mende bar,

Öödö-ıldıy sözüm tiygender,

Özögüñdö cürgöndür

4740

Katuu sözüm tiygender,

Kaparıñda cürgöndür.

Akıñar bolso keliñer,

Aytıp maga beriñer”

Tabıldı sözün bütürdü. Kırk cigit bul sözdü ukkandan kıyın, “Biz elge barbaybız, Tabıldı caraluu bolup Talaska ketti dep kantip kep salabız” deşip, baarısı çurkuraştı. Anda Tabıldı “Oy coluñar bolsun, men kanter eken dep ele silerdı sınap aytsam, oşondoy oyloysuñarbí?” Ermekti saka kılıp, Ustanı ata kılıp. kalktı kaytarıp, duşmandı maytarıp, eldi bağıp, el içine barıp, bir aydan beri kiyim çeçip catpagan nemeler es alsın dep catpayımbı dep, Tabıldı küldü. Kırk cigit Tabıldıga ıraazi boluşup, rakmat aytışıp, kol karmaşıp koştoşup, “Cakşılıgıñardı unutupaybız” – deşip, kuçaktaşıp körüşüp, eki betten öbüşüp, tört cüz tokson at alıp. koştoşup cürüp ketişti.

Tabıldı menen Eldiyar bir külük, bir corgogo koş artıp alıp, Talastı karay bet alıp cönöştü. Caraluu bolgon Tabıldı bir neçe kündö Talastagı baatır Manastın kümbözünö keldi. Kümbözdün canındağı döbödön ak sakalduu kişi bulardı körüp aldın tosup kelip aytkan sözü:

Eki birdey caş bala,

4745

Elinen azgan mas bala,

Emne bolup salañdap,

Eki közüñ alañdap,

Kelatıpsıñ kulunum?

Er manastı karaandap,

4750

Ermankandın balası,

Er Tabıldı sensinbi?

Erdik kılıp kulunum,

El için candan keçtiñbi?

Eşen bar dep bul cerge,

4755

Emi maga keldiñbi?

Senin atañ Ermankan,

Altımış caştan aşkanda,

Agala sakal bolgondo,

Kördüm ele bul cerden

4760

Bala tilep kıldırıp,

Mazar sayın kongondo

Manaska Kuran okuym dep,

Uşul cerge kelgende

Kiyin uksam Ermankan,

4765

Bir uul, bir kız taptı deyt

Bala için ıylap cürgönü,

Bir kudayga caktı deyt

Ermankandın balası,

Eline cakşı barktuu deyt

4770

Baatır bolup Tabıldı,
Kırk cigit cıynap baktı deyt
Karmaşa albay duşmanı,
Karaanın körböy kaçtı deyt.
Tabıldıga ok tiyip,

4775

Tartkılıgın tarttı deyt
“Tüşkülö attan emi” – dep,
Aksakal aytı salamın

Tabıldı menen Eldiyar attan tüşüp, dubanaga körüşüp catıp kalıştı. Dubana Tabıldının tintüür salıp, may söögün alıp, darılap cakşılap bağıp turdu. Tabıldı ayıgıp tayak menen basıp kaldı. Cıyırma kün bolgondo Tabıldı “Ketsek eken, dubanam” – dep uruksat suradı. Dubana “Emi bir ay cat, abdad ayıgıp kayt balam?” – dep coop berdi.

Tabıldı dubananın bul sözünö kapa bolup, kaytmak bolup bir külük, bir corgosun baş kılıp, altın, kümüş koşup dubanaga berip, “Batañızdı beriñiz” dep turup kaldı. Dubana “Kayır, balam bargın, birok coldo ubara bolup kalaar bekensiñ, balam” – dep batasın berip uzattı, Tabıldı menen Eldiyar Talastın suusun boylop, Şumkar taştı aşıp, Üç-Koşoydu basıp, Ala-Bel-Ölmöktü aşıp, Suusamır, Soñ-Köldü basıp, keñ Naringa barıp kaldı.

Narında el cok. Uluu coldo ız cok, bir neçe kün col cürüp, Tabıldının butu küçürkөнүp, kayradan şişip, küçöy baştı. Tabıldı menen Eldiyar cazgı Çalkalmak cılkı tiygenдеgi Tabıldının curtuna kez boluştu. Karasa curtta Tabıldınınısrıdagan taş mamısı catat “El cay barakat köçsö”, mamı kalbas ele – dep mamının canına kelişe, mamının başkı muunundagı cılkının kılı menen baylap koygon bulgarı bar. Attan tüşö kalışp karaştı. Bulgaarının içinde Kardıgaç cazgan kat çıktı. Kattı okup körsö mınday dep cazgan eken:

Ermankandin balası,

Er Tabıldı calgızga,

4780

Amanat dep taştadım,

Aman-esen coluksa,

Uşul kattı alıška

Çalkalmaktı kubalap,

Kettiñ ele alıska.

4785

Kün batış karay biz kettik,

Köz cetpeyt kayda barıška,

Kudaynazar abakem,

Köçürüp calpı eliñdi

Abakem kelsin dep aytsak ,

4790

Ukpaymın dedi kebiñdi

Ala-Toodon eñkeytip,

Ketüüçüdöy köründü,

Er Tabıldı abakem,

Eerçip ketken kırk akem,

4795

Ak bolotum tapşırdım,

Aman-esen kelgile,

Amanat cazıp bul kattı,

Akeler saga tapşırdım.

Aylasız ketti enekem,

4800

Amalsız ketti ceñekem,

Şayımbet ıylap burkurap,

Eliñdin baarı curkurap,

“Keçikti dep tabıldı”

Dürbötüp eldi köçürüp,

4805

Kudaynazar abakem,

Kaydan kelip kabıldı,

Karındaşıñ Kardıgaç,

Karaanıña zarıldı.

Bir körsöm dep közüm tört ,

4810

İziñden çıkkın çañıñdı

Ar dayım tilep ıylaymın,

Aman bol dep canıñdı

Ak cüzüñdü körömbü,

Akelerim baarıñdı.

4815

Körömbü dep oyluymun,

Köçürgön elden kalıñdı,

“Köçpöybüz” dep ayta albay,

Köpçülük kalkıñ bagındı

Şimdi mücadele edip ,

4900

Zamanında tedbir almazsak ,

Derman arayıp durmazsak ,

Bundan başka çare yok .

Benim sana söyleyeceğim

Sabah erkenden ata bin ,

4905

Halkın peşinden koştur git.

Ne olursa olsun Eldiyar

Anneçigimi bulup gör.

Doksan türlü ilaç var ,

Her çeşit ilaç var ,

4910

Onları bulup aliver

Cehenneme gidesi dostuna

Bir göz ativer .

Son yolculuğuna çıkmadan

Beni Ecelden kurtarıver .

4915

Arçatoru kısrağı ,

Yanıma bağlayıp koyuver ,

Alıp geldiğin kurutu , yağı

İçerim , idare ederim .

Atla avunup ,

4840

Kaarlangan şartı uşul,

Tabıldı kattı okup, esi oop endirep, başı aylanıp keñgirep, cal-cal közdön caş ketip, caraluu buttan al ketip. “Attan, baatır Eldiyar, çoñ Narındı boylop Kara-Taşka baralık, piri tirüü cer ele, oşoogo barıp bir-eki kün örgüp alalık, carat oñdup kalsa, anı körölük, oñolboso anı körölük” – dep, Tabıldı oorunun, carattın kaygısına tüşüp ketti.

Tabıldı süylöp buzulup,

Tanoosu ketti kıpçılıp,

“Uşunday şumduk bolobu,

Aylanayın Eldiyar

4845

Baratat demim kısılıp.

Caraatı şişip balaalap,

Çıñalıp çıktı talaalap,

Kattı okup kapa bolgondo,

Kamsırap bala sanaalap

4850

Eldiyar kanday zaman dep,

El bar beken aman dep,

Caraluu kişi col cürüş

Bolot eken caman dep

Ermekten kabar ugulbay

4855

Endirep cürgön sanaam dep

Esen tirüü bar beken,

Şayımbet calgız blam dep

Eki dart maga cabıssa,

Kantkende tirüü kalam dep

4860

Erdin tiştep kubarıp,

Eldiyar beri bolçu dep,

Kolun sunup buralıp,

Arçatoru atınan,

Cıgılmak bolup kulanıp,

4865

Kapadan ooru küçödü,

Kalkının dartı ulanıp...

Narındın başı Kara-Taş,

Kasiettü cer ele,

Karılardın sözündö,

4870

Kayıbı bar deer ele,

Kak oşogo baralı,

Eki-üç kün catıp es alıp,

Eki cagın çalalık.

Mazardın kara suusuna,

4875

Caraluu buttu malalık,

Çamabız kelse attanıp,

El artınan baralık

Kaytalap caraat küçösö,

Arı-beri bolgunça,

4880

Oşondo catıp alalık”

Dep Tabıldı attandı,

Kardıgaç cazgan kattı aldı

Ar kimisi bir okup,

At üstündö kep saldı,

4885

Kapa bolup Tabıldı,

Kayratı boşop darttandı,

Eldiyar aytat: - Tabıldı –

Alaksıtıp Eldiyar,

Alparatat ıldamdap,

4890

Kara-Taşa cetip konsun” – dep

Eldiyar Tabıldını alıp, küügün kire Kara-Taşka barıp catıp kalıştı. Mazarga barıp bulakka butun malıp, Eldiyar attanıp, eki caktı çalıp, Kalmak-Aşuunun belinen dürbüsün saldı. Kıbırgan can cok, catılıp çıkkın mal cok, calgız catat Tabıldı, ırp eterge al cok.

Erteñ menen ketip, Eldiyar keçinde kelet. Elik, arkar atıp kelip Tabıldıga beret, caraatın cakşılup köröt. Uşul arada on eki kün öttü. Tabıldı: Eey dosum, Eldiyar, maga karap cürüp sen kuuradıñ. Emi dosum, sen attanıp barıp Kara-Taştın

töşündö, karagaydın betinde, kalkak zoonun aldında, enemdin kan salığı bar emespi, oşogo barıp bir kap kurut, bir karın may, süzmö alıp kel. Arkardın eti tattuu bolot eken, bir arkar ata kel, dosum, emi attanıp baçım kel, kün batardan murun kel, dosum, aman köp “keñeşim bar, aytamın” dep sözün bütürdü.

Eldiyar ker tabılgı degen atın tokunup, miltığın asınıp, aytkan Kalkak sookanın aldınan kan salıktı taap, Tabıldı aytkan kurut mayların alıp kayra tartıp, Kök-Ala toonun karala taşın aralap kele catsa, köp arkar catat. Arasınan tandap turup kara boz arkardı “Tabıldığa darı bol” dep atıp alıp, Tabıldının aldına kün batarga cakın keliip kaldı.

Tabıldı er emespi, calgız butu menen aksañday basıp Arçatoru buudandın eski terin cuup, kuyruk-calın tarap turgan ele. Arkardın eti kazanda kaynap cattı, oşondo er Tabıldının aytkanı:

Ustanın uulu Eldiyar,

Akırettik dosumsuñ,

Ekööbüz calgız cürsök da,

Arbın karaan koşunsuñ.

4895

Az kündön beri Eldiyar,

Arbıp ketti bul caraat.

Amanat candan çoçundum,

Çoçungan menen payda cok,

Coo ordugn tartpagan,

4900

Bir men emes, kayda cok

Emi çındap darılap,

Ertelep aldın albasañ

Darı izdep cönöp kalbasañ,

Andan başka ayla cok

4905

Menin aytaar keñeşim:

Erteñ erte attanıp,

El artınan çaba kör.

Akyda boolso, Eldiyar,

Enekemdi taba kör,

4910

Tokson türdüü darı bar,

Ar darının baarı bar,

Oşonu taap ala kör

Tozokto catkan dosuñıa

Bir közüñdü sala kör,

4915

Akıret sapar kıldırbay,

Açaldan alıp kala kör

Arçatoru buudandı,

Canıma baylap sala kör,

Alıp kelgen kurut, may,

4920

Eptep içip catarımın

Ermekteşip at menen,

Tanabın beri tartarımın

Keede uzartıp arkanın,

Keñitip otko aydarmin,

4925

Esim oop kalbasa,

Eptep candı caylarmın.

Eki konup bararsıñ,

Eki konup kellersiñ

Üç künü örgüü bolorsuñ,

4930

Eldin, curtun baarınan,

Kelip kabar berersıñ,

Ceti kündön kalgan soñ,

Kagılayın Eldiyar,

Calgız dosuñ Tabıldı,

4935

Seni menen körüşpöy,

Cönögönün körörsüñ,

Aman barsañ Eldiyar,

Aytar sözüm mına bular:

Birinçi salam ayta kör,

4940

Ayaş atam Ustaga,

Tabıldı caman ooru dep,

Atañdın köönün kıstaba,

Atañ Usta keyise

Özüñ koşo sızdaba,

4945

Ekinçi salam ayta kör,
Karıgan baykuş eneme,
Surap kalsa salam de,
Aga menen ceñege,
Kayrat aytip koyo kör,

4950

Çaıkey kurgan nemege.
Kapa bolboy cür degin,
Kardıgaç calgız booruma,
Darısı kelse enemdin,
Darman berer ooruma,

4955

Ermekti körsön tildey kör,
Er Tabıldı dosuñdun
Emi cayın bil dey kör,
Öz başına ee bolso ,
Özüñ menen cür dey kör.

4960

Üçünçü salam ayta bar,
Kalıñ kara elime.
Kandaylıktan köçtü eken,
-Kanarsıñ eldin kebine,
-Kayra keler el barbı?

4965

Öskön öngön ceriñe...

Kolun karmap salam ayt,

Kırk kabılan şerime,

Kayda bolso bir cürüp,

Karaan bolgon belime,

4970

Mındayın bilsem muruntan,

Kırk cigitti canımdan,

Ketirbey koysom nemine,

Cakşı baykap karabay,

Kırk cigittin kebine,

4975

Canım menen birge öskön,

Calın kıraan çebime,

Cayşılıktuu kün bolso,

Calpı baarın kelgile”

Dep uşunu aytkanda,

4980

Söögü boşop caşdı.

Coolugun alıp köz sürtüp,

Uşul sözdün baarısın,

Eldiyarga tapşırıldı.

Uşunday akıl tabılıp,

4985

Eldiyar atka kamınıp,

Ceti k nd  kelgin ee,
Kalbagın dep sagınıp,
Caşıganın k rg nd ,
Eldiayr turat sabılıp
4990

Bir kudayga amanat,
Kagılayın Tabıldı,
Kayberen cardam bolsun dep,
Kuçaktaşıp eki dos,
Acıraşalbay turuştu,
4995

Bir dalayga zarıgıp,
Atkarıp dosun koltuktap,
Çok bolup içi kamıgıp,
“Kılaybay ıldam attan,” – dep,
Kertabilgı külökkö,
5000

Eldiyar mindi koş aytıp,
Caşıgandan kübüröp,
Oozunda sözün boş aytıp,
“Ceti k nd  k r m n,
C z fnd  kelip men kaytıp,
5005

Kayrat kıl Tabıldı,
Kaldıñ dep calgız sen catıp,

Talaaga calgız dosumdu,
Taştayın calgız men kantip...”
Kabılanı bet alıp,
5010
Kılçañday karap Eldiyar,
Karaanın üzüp ketkiçe,
Karap turat Tabıldı,
Çolpondoy bolgon köz talıp,

Eldiyar kündöp, tündöp aşuu aşıp, taş basıp agını katuu suu keçip, Çoñ-Kök-
Arttı aşıp buydalbastan şaşıp, Ancıyan cakkı Öndürgö tüşüp kele catsa, san kara boz
koy aydap, kör ögüzdü mingen, kementaydı kiygen, erkek dese ayalday, ayal dese
erkekter bir adam koydun artınan sendelip, bozdop ıylap kele catat. Oşol koyçunun
ırı:

“Toguz ay kuurap kötörgön,
5015
Tula boyun sızdatkan,
Toguzga caşı cetkençe,
Torkogo orop uktatkan,
Tozoktuu enem kayda dep,
Esiñde barbı men caktan.

5020

Karıganda men şorduu,
Tozoguñı tartıp kelatam,
Agarıp tañı atkıça,

Altı arkar cıldız batkıça,

Altı aylanıp emizdim

5025

Attanıp adam bolguça,

Ar türdüü tamak cegizdim,

Aldınan ketpey men şorduu,

Ardagınan ayrılğan,

Arsız kempir degizdiñ,

5030

Ceektüü tañ atkança,

Cetigen cıldız batkança,

Ceti aylanıp emizdim

Ceti caşar bolguça,

Cetiltip bağıp telçittim,

5035

Ce acalım cetip men ölböy,

Calgızınan ayrılğan,

Celmoguz kempir degizdiñ,

Ayrıldı kiygen bulumun,

Acalım cetip ölö albay,

5040

Azabın tarttım uulumun.

Aldına ketpey men şorduu

Arkañda kalıp kurudum,

Cırtıldı kiygen bulumun,

Cırgalduu calgız kulunum,

5045

Karıganda enekeñ,

Cılasıñ tartıp kurudum,

Cer üstündö bar bolsoñ,

Kubatı eleñ muunumdun

Kayda keniñ bile albay,

5050

Kaygıñdı tartıp turumun

Ölöyün deymen arımdan,

Tabıldı senin ayıñdan

Ölö albadım men şorduu,

Özüñdön kalgan bir tuyak,

5055

Şayımbet çınak baarınan...”

Öksöp ıylap bul kempir,

Ögüzdön oop kuladı,

Esi ketip endirep,

Et betinen suladı

5060

Kempirdin aytkan bul sözün,

Uktu Eldiyar kulagı

Ayaş enem eken dep,

Ank bildi bu dagı

Aman catkay ele dep,

5065

Tabıldı calgız çunagı,

Canı keyip Eldiyar

Şaşıp turgan ubagı,

Şaşıp cürgön Eldiyar,

Attabay karap turabı...

Eldiyar attanıp andan arı bastırıp cönöp baratsa, san karaboz kozu aydap, butu karganın butunday, moynu turnanın moynunday, kara çaçı señselip, kaygırıp ıylap teñselip, bir kız kele catat. Bozdogon ünün ugup Eldiyar tıñşap tura kaldı.

Kızdın aytkanı:

5070

“Suu boyunda calbızım,

Ermankandın balası,

Er Tabıldı calgızım

Cañırıktuu kıyadan,

Calgız eleñ uyadan,

5075

Eñilçektüü kıyadan,

Elkin eleñ uyadan

Ölüü desem cerde cok.

Tirüü desem elde cok

Ümütüm üzböy cürömün,

5080

İçim calın, tışım çok

Konolgoluu kuş elem,
Konolgomo cetkinçe,
Konup uçup ketkinçe,
Kokuy ündü ne saldıñ
5085

Tünölgölüü kuş elem,
Tünölgömö cetkinçe
Tünöp uçup ketkinçe,
Tünök kündü ne saldıñ
Ala-Too başı kar beken,

5090
Asmanda uçkan zar beken,
Agasınan ayrılğan,
Armanın aytıp zarılğan,
Armanduu mendey bar beken
Uлуу Too başı kar beken,

5095
Uyadan uçkan zar beken,
Urmat körör kezimde,
Urgaaçı mendey bar beken?!

Oñ saamayın sekelek
Oyronum abam barında,
5100

Oozumdan sütüm ketelek
Kozuçu boldum Kalmakka,

Korduk bir minday ötö elek,

Kız başımda kıynalğan,

Kıykırıp kündö ıylagan,

5105

Kırk akemdin içinde,

Kımkapka orop sıylagan,

Kıynalam abam cogunan,

Kırçınday canın kıynagan,

Kırk cigittin agası,

5110

Kardığaçtın abası,

Kıraan colbors Tabıldı,

Kıynalğanım karaçı

Emi bir ay kütörmün,

Bul dartka çıdap tütörmün,

5115

Camandıgıñ ugulsa,

Calınga barıp tüşörmün

Calgızım senden kalğança,

Carınıp ölüp bir colu,

Caş ömürüm üzörmün”

5120

Dep Kardıgaç ün baspay,

Kozusun töşkö tayadı,

Eki közü caltıldap,

Uluu coldu karadı

At çaldırgan bir adam,

5125

Kim boldu dep sanadı

Bul sözdü ugup Eldiyar,

Barsambı dep oylodu,

Tabıldının salamın

Aytsambı dep oylodu

5130

Küyüttüü bolgon tumsuk,

Meni körsö ıylayt dep,

Abakem kanday kelbeyt dep

Sözgö işenbey kıynayt go

Kolgo tüşüp ker bolsom,

5135

Kolunan kelbey eç nerse,

Kokondoy payda kılbayt go

Attanıp üygö barayın,

Atamdan kabar alayın,

Anık sözün ukkan soñ

5140

Anan kabar salayın,

Kardıgaçka uçurap,

Kaalagan işin kılayın

Dep Eldiyar bastırıp,

Cürüp ketti şaşılıp,

5145

Kıyla tömön barganda,

Kıygan terek tübüdü,

Bir katın turat çaşınıp.

Iñırçaktuu kara ögüz,

Canında turat baylanuu.

5150

Murdunan talga asılıp,

Koşok koşkon nemedey,

Kokuylayt katın burkurap

Calgızım dep bakırıp,

Tula boyu solkuldap,

5155

Turalbayt katın toktolup,

Oozunan çıgat kök tütün,

Oydogu dartı kozgolup,

Calgızım dep boluktap,

Caş baladay soluktap,

5160

Camınganı kementay,

Caş alıp közdön cooluktap

Baykabagan nemedey,

Bastırıp öttü Eldiyar

Çaçıkey şorduu okşoyt dep,

5165

Cazgırıp öttü Eldiyar
Tokoygo atın bayladı,
Toorulup kayra karadı,
Abdan taanıp alayın,
Kim eken dep sanadı,

5170

Uzap ketti kişi dep,
Uñuldayt katın canağı,
Taanıy albay kalıptır,
Çaçıkey eken mına bu

Eldiyar tıñşap turgandagı Çaçıkeydin aytkan sözü:

Uyaga birge kongonum, calgız

5175

Uzunga coldoş bolgonum, calgız
Uşintip kakşap cürgönüm, calgız...
Uçurar künüñ bolboduñ, calgız
Çalkalmakka bararda,
Barba dep neçen torgodum.

5180

Kırk cigitiñ eerçip calgız,
Carağıñ töögö kamdoduñ.
Erdik kılıp eeligip,

Elife kabar salbadıñ

Eç bolboso Tabıldı,

5185

Eneden eköo bolboduñ, calgız

Kudaynazar kakbaştı,

Kuruta çaap albadıñ

Kutkarıp koyup kalmaktan,

Kuuralga anan salbadıñ, calgız

5190

Kalıñ kara kol alıp, calgız,

Kalmakka anan barbadıñ

Eç bolboso arman kün,

Eki caşar Şayımbet,

Er cetip adam bolbodu

5195

Caş alganıñ Çaçıkey

Calınga anan kalbadı

Künüñdü körör kezimde,

Küyüttü maga salganıñ

Katagan kalıñ eliñden,

5200

Han zaada çıkkın balbanım,

El içinen er çıktıñ,

Elkin colbors şer çıktıñ,

Esen bolsoñ calgızım,

Emnelikten keçiktiñ

5205

Bala kezde körgönüm

Başımdı arnap bergenim

Başıma salbay müşköl iş,

Bastırıp kanday kelbediñ

Caş kezimde körgönüm,

5210

Canımdı arnap bergenim

Calgız botoñ Şayımbet,

Caldıratbay kelbediñ

Boz karkıra bolpoñum,

Bozum tülök Şumkarım

5215

Katagan kırıgız köp elge,

Han boluuçu sultanım, calgız

Kapkaluu bolot korgonum,

Kasiyettüü çolponum

Kalmakka kalkın aldırbas

5220

Kaarman baatır sultanım

Ölöyün deymın arımdan,

Özögüm küygön zarımdan,

Ölö albay kuurap cürgömün,

Özüñdön kalgan bir tuyak,

5225

Şayımbet botom baarınan”...

Dep Çaçıkey zarlanıp,

Akılı ketip sandalıp,

Otunun artıp ögüzgö,

Keteyin, dep kamdanıp

5230

Kementay menen dalpayıp

Keypi ketip salpayıp

Eki teñ otun artalbay,

Eçaktan beri ileşip,

Esi oogandan şaldayıp

5235

Kayra-kayra soluktap

Kamıgıp ıylap boluktap

Kara ögüzgö otundu,

Arañ cüktöp toluktap

Üşkürügü taş carıp,

5240

Ünü çıgıp baş carıp

Üyün karay Çaçıkey,

Cönöp kaldı bet alıp,

Ögüzün aydap artınan,

Özökkö tüşkön dartınan,

5245

“Şayımbet” dep söz kozgop,

Esine tüşüp balası,

Emi kayra ıyladı.

Erteñkisin köp cektöp,

Calgız botom Şayımbet,

5250

Caldırap kayda turasıñ,

Tirүүлöy cetim sen bolup,

Caş çağında kuuradıñ

Er Tabıldı atañ cok,

Een kalıp, kulunum

5255

Erkeler eneñ üydö cok

Kalmaktardın üyündö

Kalasıñ balam bozorup,

Baldarı ursa ıyladıñ,

Balapan başıñ sıybadıñ

5260

Balaaga бүtkön calgızım

Baykuş canım kıynadıñ

Altıbay meni alam deyt,

Azapka başım salam deyt,

Şayımbet calgız balañdı,

5265

Maga tiyseñ anan bagam deyt,

Keyibey cakşı cürgün deyt

Ölgönün körü kalmaktar,

Bizdi çansañ uşintip,

Kementaydı kiygin deyt

5270

Erteli keç ermektep,

Eki kalmak derdektep,

Keleçe kılāt kūn sayın

Han zaada atañ Tabıldı,

Kabarın anık bileyin

5275

Karıgança küyöyün

Ömürün bolso Şayımbet

Ördötüp adam kılayın

Ömür boyu kūñ bolup,

Mintip kuurap cürgönçö,

5280

Öz atamdı tabayın

Koluñdan seni cetelep,

Tayakeñe barayın

Sarımsak başın tuurayın,

Saamayım caşka cuubayın

5285

Şayımbet senin ayıñdan,

Saamayım appak bolgonço,

Zar kakşayın, kuurayın

Salamat atañ kelgençe,

Zarıñdı tartıp turayın!

5290

Köbürgön başın tuurayın,

Közümdü caşka cuubayın,

Kök ala tuygun Tabıldı,

Köönüñdü men ulayın

Şayımbet senin ayıñdan,

5295

Köp kakşayın, kuurayın,

Kök cal atañ kelgençe,

Küyütkö könüp çıdayın

Körgön künüm mına uşul,

Kün bolsom da turayın”

5300

Dep Çaçıkey temteñdep,

Ögüzdü aydap eñdeñdep,

Aylga karap cönögön,

Armanın aytıp ertelep

Eldiyar capsarлуу cerdi cabıttap, adırluu cerdi çabıttap “calgız carım kişi taap alıp süylöşöyün, bul eldi kalmaktar bilip oyu menen olcogo kirip kalgan turbaybı” – dep, turgan ele. Oşondo Kertabilgı attı taanıy koyup Çaçıkey ögüzdü taştap, cügürüp kelip, Eldiyardı körüp, esi oop cıgılıp, catıp kaldı. Eldiyar Çaçıkeydin betine suu seep, es aldırıp alıp, Tabıldının amandığın aytıp turgan ceri:

“Başıñdı kötör Çaçıkey,

5305

Bayandayın sözümdü

Salam aytı Tabıldı,

Açkın, ayaş, közüñdü

Amanattan kutulup,

Attanam, boşot özümdü

5310

Çakşılık kabar aytayın,

Cıynagın baykuş esiñdi

Çaş baladay erkelep

Çatıp alar keziñbi?

Süyünçümdü aytıp koy,

5315

Körösüñ cırgal kezindi

Bulakka barıp cuup kel,

Kara çaş cuugan betiñdi,

Ketildi degen bolotuñ

Kerbençiñ kelip cetildi,

5320

Salam aytı Tabıldı,

Sardalıñ eldi sagındı

Saparda uruş kezinde,

Saadaktın ogu kabıldı

Aşığınan tiygen tiygen ok,

5325

Arañ catıp alındı

Acıratıp bergenbiz,

Altı san cılkı malıñdı

Abdan ayıgıp kete albay,

Azır üygö cete albay,

5330

Akırettik coldoşuñ,

Az küngö coldo zarıldı

Amandıgın ukkan soñ

Ayaşım, ayabassıñ barıñdı

Aylañ kelse bere kör

5335

Ácalga sebep darıñdı

Altı kündö körösüñ,

Ardagıñ calgız carıñdı

Aralaysıñ, ayaşım,

Áltınduu kapka şaarıñdı

5340

Minesiñ buurul corgoñdu,

Kiyesiñ buulum torkoñdu

Han kötöröt katagan,

Er Tabıldı sultandı,

Koluña aman tiygizem,

5345

Cürögüñdö toltoñdu.

Uzun sözdün kıskası,

Uşul boldu ayaşım

Emi – Usta çal aman cüröbü?

Uşundan sözdü kozgoçu

5350

Amandığın ugayın,

Akılım men da cıyayın

Ayılga basçı kim bolgon,

Anı da aytçı ugayın

Kırk cigit, Ermek ne bolgon,

5355

Baarınan kabar aytıp ber,

Oşonu senden surayın

Atamdın cayın ugaltay,

Aptikkansıp turamın

Dep Eldiyar kıskartıp

5360

Sözün tamam kıldı emi,

Botodoy közün caynatıp

Çaçıkey karap turdu emi

İşene albay sözünö,

Dagı aňgeme kurdu emi,

5365

Aylanayın Eldiyar,

Azıraak sözüüm emi bar

Calgız kalgan dosuñdun,

Dagı kaday kebi bar?

Talaada kantip kaldı eken

5370

Ce – el karaanı bar beken?

Dosuñ kalıp sen kelip,

Ce – aşuuda tereñ kar beken?

Çımınday canı soo bolso,

Ança-mınça caraatka ,

5375

Çıdamı cok can beken?

Uşul sözüñ çalabı,

Dosuñdun üyü talaabı,

Akılı başta bar bolso,

Acırap calgız kalabı?

5380

Eldiyardan ayrılıp,

Een talaa, erme çöl

Erikpey catçu balabı?

Akırettik eki dos,

Acıraşıp kalbayt dep,

5385

Men baykuştun talabı”

Dep aıkey aytkada
Eldiyar kaldı erbeyip,
Cañıdan ıkkın sakalı,
Birindep tiptik serbeyip
5390

Alayıp közü tuñarıp,
Abdan ñ kubarıp,
Oozuna kargış aldı emi
Auu ünün çıgarıp:
aıkey ayaş ne deysiñ?

5395
Szg konok berbeysiñ
Aytkan kepke işenbey,
Aram sanap tergeysiñ
Koynunda zayı sen bolsoñ,
Kol karmaşkan men elem

5400
Třktř zayı sen bolsoñ,
Tştşkn dosu men elem
Algan zayı sen bolsoñ,
Anttuu dosu men elem
Acalı cetse Tabıldı

5405
Alıp kalar k barbı?
Aytkan szg işenbey

Añtara surar siz barbı?

Apırtıp aytıp kelgendeı,

Akmak bolgon biz barbı?

5410

Calgan aytsam egerde,

Töşü tüktüü cer ursun,

Töbösu açık kök ursun,

Almabastın ogu ursun,

Ak miltenin çoıu ursun

5415

Calgan aytsam ayaşım,

Calpı oluya daıı ursun,

Aksak sarı ant ursun

Tabıldını tirüü dep

Calgan aytıp men kelsem,

5420

Koluñdan bergen tuz ursun

Koş oluya daıı ursun”

Dep, Eldiyar aytkanda

Kurup kalgan Çaçıkey

Çañırıp ündü saldı emi

5425

Çılbırdan karmay kaldı emi

“Keçir, ayaş keçir” dep,

Moyununa çılbır saldı emi

Kagılayın Eldiyar

Ant oozangan tiliñden

5430

Attangan sapar künüñdön

Ayaldık kılıp koyupmun

Açuuñdu çıgar köönüñdön

Men kurmandık boloyun

Bek süylögön ünüñdön

5435

Dosuña kılğan işinden,

Açuuñdu çıgar köönüñdön

Men sadaga boloyun,

Basıp kelgen iziñden

Kaşkayıp külüp koyo kör,

5440

Kagılıp ketsin ayaşıñ

Kaalgaday tişiñden

Katındık kılıp kep surap,

Kaldıbı dosuñ dep surap,

Kapa kılıp koydum beym,

5445

Kayta kayta köp surap

Kaytalap sözdü surabay,

Kanteyin anan ayaşım

Kara canım sadaga

Men keteyin ayaşım

5450

Körgöndö calgız özüñdü

Tabıldı calgız dosuñdu,

Acırap kayda kalgan dep,

Amanat canım çoçundu .

Andan başka kimim bar,

5455

Aylanayın Eldiyar

Anttuu dosuñ Tabıldı,

Atakemdin töründö,

On törtümdö koşuldu

Kudayım koşkon kurbumdu,

5460

Eki kayta süylödüñ,

Esendigi uguldu

Atakem koşkon coldoşum,

Eneke koşkon teñdeşim

Emne calgız kalgan dep,

5465

Eñdirep kettim, ayaşım

Keçirip koy küñöömdü,

Calgızımdın antı üçün,

Calbaramın ayaşım,

Emi sözgö keleyin,

5470

Elden kabar bereyin

Er Tabıldı dosuñdun,

Esendigin tileyin

Ayaş atam Usta akem.

Amal cüröt mal başı

5475

Aram zaada çoñ kalmak,

Altıbay bolgon elbaşı

Er Tabıldı kırk cigit,

Çalkalmak közdöy ketkende,

Elge kabar ugulup,

5480

Cayloonu közdöy köçköndö

Kudaynazar kuu kakbaş

Casoosun kurap cabılıp,

Caragın mıktap salınıp

Til albagan kişini,

5485

Çaap alam dep kamınıp

Tabıldı alıs ketti dep,

Calgızga acal cetti dep,

Çalkalmakka kabılsa,

Ölbögöndö netti dep,

5490

Çakkan otun öçürüp

Çoñ Narındı keçirip

Katagan kalıñ eliñdi,

Kudaynazar, Altıbay,

Aydap alğan köçürülüp

5495

Kün batıñ közdöy baskanbız,

Kök-Artın belin aşkanbız,

Köp aydan beri ayaşım,

Uşunday azap tartkanbız

Ancıyan kelip kongonbuz,

5500

Aytkanınday bolgonbuz

Altı miñ üylüü katagan,

Altımış bee soygonbuz

Altıbayday kalmaktı,

Han kötörüp koygonbuz,

5505

Kudaynazar kak baştı,

Aksakal kılıp alğanbız

Uruk, uruk bölünüp,

Uşunday işke kalğanbız

Camaattuu elder özünçö,

5510

Ar cerden koşun çalışkan

)

Bet aldı ketip ar kayda,

Suu-suuga köçüp barışkan

Tabıldımın bülösün,

Takır olco kılışkan

5515

Talaanga tüşüp uşintip,

Azapka baştı malışkan

Kız menen enem koy bagat,

Şayimbetti cetelep,

Ayaşñ şordu Çaçıkey,

5520

Otun alıp, ot cagat,

Kementaydın içinde,

Keyip cürüp can bagat.

Keler beken siler dep,

Kündö kakşap zarlanat

5525

“Tyigin” dep maga kalmaktar,

Küyöö bolup tandalat

Men otunga ketkende,

Ayaş balañ Şayimbet,

Boz ala bolup caldırat,

5530

Tamak izdep sandalat

Kırk cigit kayda, el kayda,

Kımbattuu Narın cer kayda ,

Kıraanıñ eköñ keçigip,

Kıynagan bizdi sen kayda?

5535

Kıynoosun tartıp zalimdin,

Kıynalıp cürgön men kayda?

Kıskartkan sözüm mına uşul,

Kıraanıñdan acırap,

Kırgızdın baarı beypayda

5540

Başkanı aytıp kanteyin,

Öz kordugum aytayın

Körbögönüm kör boldu ,

Kırbegenim cer boldu.

Otun alıp, ot cagıp,

5545

Şayımbet üçün can bagıp

Mañdayım kara ter boldu

Şayımbettey calgızdı,

“Kök börü kılıp tartam” – dep

Köpkön kalmak oktoldu

5550

Anı körüp turganda,

Calındap içim çok boldu

Talap kılıp catkanda,

Kayrılğan kişi çok boldu.

-dep Çaçıkey sözünün ayagina çıkpay esi oop catıp kaldı. Eldiyardı zeeni keyip, Çaçıkeydi es aldırıp, “kalğan söz bolso dağı süylöşörbüz ayaş” – dep, ögüzün aydatıp ciberip, attanıp atası Ustanın aylın közdöy bet alıp, cürüp kele catti.

Kudaynazardın baldarı cigit-calañı menen añ uulap, karool karap cürüp, Çaçıkeydin canınan bölünüp kele catkan Eldiyardı körüşüp, buygat cerden bugup turuşup karmap alıştı da, Altıbay hanga alıp barıştı. Altıbay handın Eldiyardan suragan sözü:

“Çalkalmak kuup bargan er,

5555

Çar taraptı çalğan er

Kalmaktı kırıp kaçırıp,

Kalıñ olco alğan er,

Biriñ miñge tatıgan,

Baarın baatır balban er

5560

Başkan keldiñ biröön çok,

Tabıldı kayda kalğan er,

Kaydan keldiñ Eldiyar?

Kaçıp cürgön cerdiyar,

Kabarımdı uktuñbu,

5565

Kayrattanıp çıktıñbı.

Karaan kılğan dosuñdu,

Kara cerge tıktıñbı?

Kayda kaldı Tabıldı?

Kabarın aytçı mıktıñdı”

5570

Dep Altıbay ooluktu,

Açuusu kelip alañdap,

Arañda bir az sooluktu

Añdabay kelip Eldiyar,

Azapka emi coluktu

5575

Eldiyar aytat hanım deyt,

Eç kalbadı alım deyt,

Tabıldını bagam dep,

Tarttı beym azap canım deyt

Aytpasam da Altıke,

5580

Bizdiki sizge maalım deyt,

Çalkalmak menen atıştık

Tamaşaga batıştık

Betteşe albay kaçā albay

Bir eki ay toktop catıştık

5585

Erdik kılıp Tabıldı,

Eregişip köp cattu

Korkutup catıp kalmaktı,

Korotomun dep catti
Cer üydö catıp Çalkalmak,
5590

Tabıldını butka attı
Ok tiygen butu ırbadı,
Tabıldı atka cürbödü
El artınan kelüünü,
Er Tabıldı süybödü
5595

Kırk cigit ketti koşoşup,
Bizge karap cürbödü,
Azık – köbün olco alıp
Alar üygö bet alıp,
Attanıp baarı dürbödü
5600

Tabıldı calgız dosum dep,
Canına meni cür dedi
Eesi oogandan kuu tumşuk,
Ne kıların bilbedi
Baram dedi Talaska

5605
Sıynam dedi Manaska
Andan da ayla bolo albay
Dardına daba kıla albay
Eki ay cattık tabıpta,

Eşender orop mamıkka

5610

Ne kıların bilbedim

Altı koco birigip

Alıp ketti dosumdu

Kötörüp alıp tabıtka,

Baykasam daynı çıkkan cok,

5615

Sözümdü koco ukkan cok

Bütün cerdi men çaldım,

Tögörökkö men bardım,

Cata bergin Altı ake,

Kaz kaytarar duşma cok

5620

Öödö – ıldıy bolup cürçü elek,

Ötkön işte buşman cok...”

Dep Eldiyar basıldı

Kötörülüp Altıbay,

Emi kayra asıldı

5625

“Atadın körü Eldiyar,

Kesemin senin başıñdı!

Kolu – butun baylañar

Or başına alparıp,

Oşo kuldu caylañar

5630

Kolun kadap salıñar

Abama alıp barıñar

Ayıl sayın cetelep,

Elge sanat kılıñar

Tabıldının ölgönün,

5635

Takır baarıñ uguñar

Açuuñar kelse cigitter,

Ayabay mıktap uruñar

Eldiyar calgız kelgenin,

Elge maadım kılıñar” –

5640

Dep Altıbay aykırıp

Açuulanıp bakırıp,

Eldiyardı körsün dep

Eldin baarın çakırıp

Karsıldatıp urdurup,

5645

Kalktı katar turdurup

Atıp salam kuldu dep

Miltığın oktop sundurup

Acalı kelip turganda,

Kayran Usta karı aytıp

5650

Kalayıktın baarı aytıp

“Can sooga, hanım, can sooga

Calpı curtka bir sooga

Kaşık kanın suraybız

Hanım , sizden çoñ sooga”

5655

Dep çurkurap kalıñ el,

Bakırıktı salışıp,

Baarı tegiz barışıp,

Eldiyardı boşotup,

Acaldan alıp kalışıp,

5660

Tartip körsün biraz dep,

Ermektin catkan üyünö,

Kazgan ordun tübünö,

Alıp barıp salışıp,

Tabıldı ölüp kaldı dep,

5665

Talastan koşo aldı dep

Altı koco bir eşen,

Tabıtka salıp bardı dep

Aytıp keldi Eldiyar,

Calgan aytçu canbı dep,

5670

Handan kabar alışıp,

Katagandın baarısı,
Caşı menen karısı,
Karanı başka salışıp,
Caşınıp ıylap küyüşüp,
5675

Caman boldu katagan,
Calgızga duba kılışıp
Calpı kırgız elinin,
Muunu boşop şilkıyıp
Cadıragan kişi cok,

5680
Esi oogandan bulardın,
Eldiyar menen işi cok
Künüsü ölgön Altıbay
Külküsü çıgıp beyli tok
Karıgan Usta bükçüyüp,

5685
Kapa bolup çükçüyüp,
Kanday zaman bolot dep,
Kalmak bizge han boldu,
Kantkende bul curt oñot dep...

Kara cemsöö it ele,
5690

Kalkka kolun salat dep
Karabay vetim cesirge,

Kuldanıp takır alat dep

Katın algan cerinin,

Kalınıña barat dep,

5695

Uuru menen köz açkan,

Karakçı bolup kan çaçkan,

Kudaynazar uulunun,

Başınan berki adat dep

Eldin baarı kep kılıp,

5700

Emi aldık dep bek kılıp,

Eldiyar tirüü bar bolso,

Ebin tabar kalmaktın

Er ele dep şek kılıp

Çaçıkey otunun cüktöp alıp, kara ögüzdü aydap kelip kaldı. Altıbay Çaçıkeydi çakırtıp alıp, kep suray baştadı. “Kana, Çaçıkey – kelin, otun algan ceriñden kişi – kara kördüñbü, kanday kabar uktuñ?” – dedi. Çaçıkey “Coguñuz, han ake, kişi – kara körbödüm, eç kanday kabar ukpadım” – dep, eki közü alañdap korkup coop berdi. Oşondo Altıbaydın Çaçıkeyge aytkanı:

Sen ukpasañ men uktum,

5705

Eldiyardı körüpsüñ,

Ermeñ bolup beripsiñ

Calgızdın cayın ukkan soñ,

Caşoorup maga kelipsiñ

Tabıldının kabarin,

5710

Anık ugup bilsem dep,

Anan saga tiysem dep,

Ubada kılğan ceriñ bar

Ak ordogo kirsem dep,

Hanga tokol bolsom dep,

5715

Kastarlanıp oñsom dep,

Kargaday bolgon calgızdın,

Kabarin anık ukkan soñ,

Kaçpay moyun sunsam dep

Katın da bolsoñ sözüñ bar,

5720

Kantesiñ emi, Çaçıkey

Karap körçü esiñ bar

Eldiyar keldi eline,

Eldin kelgen cerine,

Ezilişip sülöşüp,

5725

Kangandırsın kebine

Calgızıñ Talas barıptır,

Caldırap esten tanıptır

Altı koco bir eşen,

Tabıtka anı salıptır

5730

Tagdırı cetip calgızdın,

Talaada ölüp kalıptır

Talap kiyimin alganı

Tabıtka salgan kocolor

Körsötpöy ketip kalıptır

5735

Aytıp keldi Eldiyar

Ataylap özü kömö albay,

Dosunun cüzün körö albay,

Akılı çok Eldiyar,

Arçatoru alalbay,

5740

Ak kelte alıp kete albay

Altı katar çöpkuttan,

Altın olupok, çoñ kalkak,

Aların çeçip alalbay

Aldırıptır kocogo,

5745

Ayaşñ bettep bara albay

Kelinim, meni süyörsüñ,

Kebimdi ugup küyörsüñ

Ketiştir calgız coldoşuñ,

Keliñ da bolsoñ, Çaçıkey

5750

Keçikpey maga tiyersiñ

Kerseñdeseñ kıztalak

Kementay kiyip cürörsüñ

Dep Altıbay sözün bütürdü. Çaçıkey közünün caşın tögüp, coop ayta albay eşikke karap cönödü. Altıbay “menin degenimdi eki kılıgısı bar, coop berbeyt” – dep ayabay sabattırdı. Çaçıkey kızıl ala kanga boyolup, Kudaynazarga bardı. Al cakşı köönü kelip, calpak tilin salıp: “emi balam ölüüçü, ölgöndön cesir kaluuçu, anı inisi aluuçu, andan körö Altıbayga tiyip alıp, Şayımbetti cakşı bagıp, Tabıldıga aş berdirip, erke tokol bolup, eldi bilip, calgızdın ölügün tuz kömgöndöy, tuuganı coktoy kılбай katarga koşup koyboysuñbu” – dedi.

Çaçıkey coop berbesten, körgön kordugun, cegen tayagın köñülünö tuyup, Eldiyardı kanday da bolso ordon boşotup ketirüünün akılın oylop, uktabay tañdı attırıp, umaçtay közü açılıp, ögüzün tokup alıp otunga kete berdi. Al tünü catıp, Kardıgaç bir cakşı tüş körüp “ceñeme corutayın” – dep tokoydu karay kozusun cayıp, Çaçıkeydin artınan barıp aytıp turganı:

Aylanayın ceñeke,

Tündö catıp tüş kördüm,

5755

Bir acayıp iş kördüm

Kaynagan kalıñ el kördüm,

Kara çaar şer kördüm

Kayıp bolgon abamdı,

Kalk içinen men kördüm

5760

Arçatoru at kördüm,
Altının çaçkan mart kördüm
Ak örgöönün içinde,
Altın taktın üstündö,
Abamdın köönün şat kördüm
5765

Kırk cigit ordo atıptır,
Ordodo saka catıptır
Oturup çertip çükönü
Abakem kumar cazıptır
Tegerektep kalıñ el,

5770
Tamaşaga batıptır
Bul emine boluuçu,
Bul tüşümdü coruçu?
Ak boz beeni soyuptur,
Altı kanat ak üydö

5775
Ak celek sayıp koyuptur
Ak kiyizge oturup
Ak ala sakal bir adam,
Ayıldın hanı boluptur,
Bul emine boluuçu,

5780
Bul tüşümdü coruçu?

Kas eleçek bürkönüp,
Katarlap töösü çirkelip,
Erkek bala öñörüp,
Ceñekem köçtü baştaptır,
5785

Katarlangan töösünö
Kalıñ kilem, ak sandık,
Kalayluu kumgan, cez çöögün,
Baarın cüktöp taştaptır
Bul emine boluuçu,
5790

Bul tüşümdü coruçu?
Boz corgo minip bolkuldap.
Bolgon içik ak kımkap,
Bulardı kiyip enekem,
Köçtü candap cılıcıp,
5795

Körüngöngö çeñgeldep,
Altın kümüş ırgıtıp
Tülkü içigin belsenip,
Türlönüp kıyın teñselip
Börü içigin belsenip,
5800

Bölökçö kıyın teñselip
Enekem eldi baştaptır

Bul emine boluuçu,
Bul tüşümdü coruçu?
Kuurap cürgön men baykuş,
5805

Kunduz börk kiydim başıma
Şuru bermet aralaş,
Tagındım monçok çaçıma
Ak tubar köynök kınama,
Alıp kiydim boyuma
5810

Altın saptuu ay balta,
Alıp turdum koluma
Bul emine boluuçu,
Bul tüşümdü coruuçu?...
Dep Kardıgaç aytı ele,
5815

Çaçıkey turup coop aytat:
“Aylanayın biykeçim,
Uşul körgön bir tüşüñ,
“Öñüñ bolsun” dep aytat
Kaynagam kalıñ el körsöñ,
5820

Kara çaar şer körsöñ,
Şer köldogon abakeñ
Han Tabıldı keliptir

Kakşap cürgön biz baykuş,

Katarga başı koşulup,

5825

Tilegin kудay beriptir

Arçatoru at körsöñ,

Anıñ sonun tüş eken

Ardaktap bakkan buudanıñ,

Arçatoru özü eken

5830

Altının çaçkan mart körsöñ,

Ayılga abañ keliptir,

Bey – beçara cetimge,

Altın, kümüş zar berip,

Ar türdüü tukum mal berip,

5835

Ak baltasın alıptır

Abañdın köönü şat bolso,

Aşığında carası,

Azır ayıgıp kalıptır,

Ar türdüü darı cagıptır,

5840

Balaketi ketiptir,

Bala kezden koldogon,

Baatır abañ keliptir

Kırk cigit ordo atışsa,

Kayradan başı kuralat

5845

Han abakeñ baş bolup,

Kalkının köönü kubanat

Ordodo saka catkanı,

Oşol abañ emespi

Oturup çertse çükönü,

5850

Duşmanın birden kıyratıp,

Curtun kurayt, emespi

Tegerektep kaliñ el,

Bir kumardan kanişsa,

Tülöö kılıp Katagan,

5855

Tütünü bulayt emespi

Kudaynazar kakbaştı,

Çolun kesip kopşoşup,

Soygon malga okşotup,

Butun kesip muunaptır,

5860

Duşmanın ettey tuuraptır,

Celektey bolup çarkıldap

Eldin bağı açılıp,

Cetim, cesir, beçara

Erki menen duulaptır

5865

Ak kiyizge oltursa,

Abakeñ eldi biliptir

Ayaş atañ ele dep,

Artık körgön adamın,

Han kötörüp Katagan,

5870

Bizge bakıt tiyiptir

Kırk çilten cardam beriştir

Kıraanñ abañ carkırap,

Qalkına aman keliptir

Kasa eleçek bürkönsö,

5875

Katarlap töösü çirkelse,

Bagı açılıp ceñekeñ,

Baatırı kolgo tiyiptir

Kadımkidey carkırap,

Kalkka kızmat kılıptır

5880

Kemigeni toluptur,

Kerbeni üygö keliptir

Ketilgeni cetilip,

Kemdigi cok boluptur

Katarlap töösü çirkelse,

5885

Toguz birdey uul tuup,
Ak baybiçe boluptur
Baktısı başka konuptur
Kunduz b6rk kiyseñ başıña,
Abakeñ aman keliptir
5890

Kere kariş kamçat b6rk,
Ceñekeñ casap beriptir
Şuru bermet tagınsañ,
Bagıñ 6s6p barktanıp,
Baatır abañ şattanıp,
5895

K66n6ñ 6s6p 66oyup,
K6rk6ñ 6ıgıp oñolup,
K6p caşaysıñ, biykeç can,
Ak tubar kiyseñ boyuña,
Altın saptuu aybalta,
5900

Alıp c6rs6ñ koluña,
Kazan asıp 6y tigip,
Kalıñ kara toy kılıp,
Kalk içinde teñiñe,
Beret eken abakeñ
5905

6m6rl6k coldoş kez bolup,

Eköõndün bağıñ çoñ bolup,

Özüñ kurduu teñ elden,

Taalayıñ biyik oñ bolup

Baarıdan köönüñ cay bolup,

5910

Baktıñ aşıp, biykeç can,

Bar şaymanıñ şay bolup,

Kalmaktan cumşap kul kılıp,

Katının anın küñ kılıp,

Kas baybiçe bolosuñ,

5915

Kazına cayıp pul kılıp

Uşu körgön tüşüñdö,

Urmatıñ abañ körösüñ,

Bir cumanın içinde”

Kardıgaçtın tüşün tügötö corup, Çaçıkey Eldiyardı körgönün, özü tayar cegenin, Kardıgaçka ayıp, Eldiyar, Ermekke kattı cazıp, dastorkongo tamak tüyüp, tamakka koşup kat tüyüp, ordodo catkan Eldiyar menen Ermekke bermek boluşup, eki ayıldın ortosunan el uktaganda birin biri tabışmakçı boluşup cer bolcoşup koyuştu.

Kardıgaç kozusun aydap, Çaçıkey otunun artıp, köñüldörü şat bolup cürüşöt.

Ayıl tegiz catkanda, köñöçökkö may alıp, dastorkongo nan alıp, kırk kulaç kıl arkan alıp , kolgo çırak şam alıp, ordun başınan arkanga baylap Eldiyar, Ermekke salıp ciberişti. Ölük – salık bolup catkan Eldiyar menen Ermek bul kelgen tamaktı içişip, kattı okuşup, “emi şügür, ölböyt ekenbiz” – dep Kardıgaç menen Çaçıkeyge kayra kat cazıp ciberişti. Oşondogu Eldiyar, Ermektin sözü:

“Aylanayın Kardıgaç,

5920

Çaçıkey bizge sen ayaş,

Anttuu dosuñ Tabıldı,

Bul beşöbüz uyalaş

Kas duşmandın zordugun,

Kara niyet betpaktar,

5925

Kalkka kılğan kordugun,

Katıñdı okup biz kördük,

Kardıgaç menen Čaçıkey –

Kayratıñdın moldugun

Tuugandık cayın bildiñer,

5930

Tamak alıp keldiñer

Minip kaçar at barbı

Munu emne deysiñer?

Kertabilgi at barbı,

Ketire turgan al barbı,

5935

Ketsek deybiz biz kaçıp,

Keñeşe alar can barbı?

Keñeşte Usta çal barbı?

Keçke cürsö çarçabas,

Kermede külük mal barbı,

5940

Kiyerge olupok ton barbı,

Kirerge dañgıl col barbı,

Kişinin colun tosuuçu,

Kiyliğışer kol barbı?

Coobun bergin Kardıgaç,

5945

Cok, bar bolso bulardı...

Ordu menen aytıp ber,

Ordon kaçan çıgardı,

Ok – darı carak şaymandar,

Menikin kalmak kolgo aldı

5950

Oşonu kantip alabız,

Oylongula bulardı...

Aytkandın baarı bar bolso

Alarga coluñ şar bolso,

Atkargıla catkırbay,

5955

Kıtaydın kızıl darısın,

Kalmaktın kara darısın,

Kantemir menen momuya,

Katır baylap barısın

Kaysı tüngö kelesiñ?

5960

Kardıgaç menen Çaçıkey

Kaldıgo Tabıl calgızım,

Bolcolduu kündön kalganda,

Bolboyt go menin barışım

Dayar kılıp keliñer

5965

Cazgandardın baarisın”

Kardıgaç menen Çaçıkey, bul kattı okuşup eki tün ötüp, üçünçü tün bolgondo, Kertabilgi menen Altıbaydın Ala – Too degen atın, ayılğan darılardın baarın alışıp, Eldiyardıñ carak şaymandarın ordun başına alıp kelip, arkanga kat baylap salıp ciberiştı. Eldiyar, Ermek kattı okuşup, kayratı tolup, ordon ııgıp eki külüktü eköö minip, Kardıgaç, Çaçıkey menen koştosup cürüp ketiştı. Eköö mintip keñeşiştı: Ermek tokoydo kalmakçı boldu, Eldiyar eki attı alıp Tabıldıga karay “çu” koydu. Ermekti Çaçıkey bakmak boldu. Oşentip Eldiyar cönöp ketti.

Emi sözdü Tabıldıdan ugalı. Tabıldı Eldiyardı koltuktap atkarıp, kol karmaşıp koştosup, Narındın başı Kara – Taştı calgız catıp kalgan. Kara – Suunun boyunda, kalıñ tokoydun ceegine Arçatorunu tanap, cip menen arkandap koyup, Almabaştı oktop ,kılıçın canına koyup , ak kañkı castap başına, ak terdik salıp astına, çalap çaykap içip cata bergen. Kündördön kün ötüp, beş kün beş tün ötüp altınçı tün bolgondo – esi endirep, caraatı küçöp, canı kıstalıp arman kılıp aytkanı:

Atañdın körü dünüyö

Arbıdı caraat künügö

Agın suunun boyunda,

Agargan tañdı körö albay,

5970

Armanım aytıp catamın,
Aysız karaan tününö
Aldadan cardam bolboso,
Azaptuu menin ünümö
Ce ugulbayt ünüm elime,
5975

Elim turgay cerime...
Egemden cardam bolboso,
Can kıyambı caldırıp,
Een talaa cerinde

Ayban da bolson canıbar,
5980

Arçatoru coldoşum
Armanın aytıp eç pende,
Adamda mendey bolbosun
Atalaş tuugan bolso da,

Arbak urgan kuu kak baş,
5985

Kudaynazar oñbosun!
Caraatım ketti çabılıp,
Aşığımdın şişigi,
Alaça belge cabılıp
Canımdağı çalaptı

5990

Alıp içer darman cok

Alımdan kettim tanalıp,
Een talaa, erme çöl
Calgız kalar men belem,
Aymagımdan ayrılıp,
5995

Eldiyar kaçan kelet dep,
Eki közüm tañılıp
Esim oop turganda,
Eç körö albay zarılıp
Atañdın körü düniyö,

6000

El içinde men bolsom,
Tegerektep turbaybı,
Es aldırıp malınıp,
Enekem baykuş turbaybı
Moynuna kurun salınıp,

6005

Keñ Narındın boyunda,
Keçüü tokoy oyunda,
Kalıñ badal tübündö,
Kara suunun çetinde,
Kerez aytıp kalam dep

6010

Kelbegen menin oyumda

Kıymıldaarga çamam cok,
Kubatam kalbay boyuma
Katagan bizdin el kana?
Kara – Too korgon cer kana?

6015

Kırk cigit, Ermek dos kana
Kıynalğan calgız caş bala
Ermek bolor kişi cok –
Een catam talaada,
Çımırkanıp alayın,

6020

Çındap kayrat kılayın,
Çımınday canım çıkkança,
Çıñalğan şişik caraga,
Çıdagansıp turayın –
Dep Tabıldı çıyralıp,

6025

Eki cagı cıynalıp
Tañ atkıça uktabay,
Karap cattı kıynalıp
Tañ agarıp sögüldü,
Tal, terek carık köründü

6030

Kündün nuru çaçırıp,
Cer betine tögüldü

Er Tabıldı calgızdın,

Caraatı şişip çıñalıp,

Canı keyip kıynalıp,

6035

Caldırap karap cattı ele

Kalıñ taldın içinde,

Kara – Suunun çetinde,

Ak – Terektin başında,

Tabıldının kaşında

6040

Kükük kuş ünü salganı

Arasınan çuburup,

Birge keldi baldarı

Tört balapan eerçitip,

Çıypıldak degen boz çımçık,

6045

Çoguu uçup barganı

Küküktü körüp Tabıldı

Küülönüp sözdü salganı

Küyütü tüşkön içine,

Tabıldının armanı

6050

“Kükük – kükük – kükük” dep,

Kükük saldı dobuşun

Küyüttö catkan Tabıldı,

Küküktün tıñşayt obonun

Çıday albay ün salıp,

6055

Bile albaymın kükük kuş,

Gülüstön kanday boluşun

Kükük degen obunuñ,

Kulagımdan ketpedi

Kükük sınduu Tabıldı,

6060

Kürdööldü elge cetpedi

Tört balañday Şayımbet,

Calgızın sanap degdedi

Küyüttüü dartka kez bolup,

Küymönö albay catamın,

6065

Tañdayım kurgap catamın

Kıymılдоого çamam çok,

Calgızdan ayla ketti emi

Cumurтка çaykap çoñ kılğan,

Çubalay körpö ton kılğan,

6070

Kızıl et bagıp çoñ kılğan,

Kırmızı bıçıp ton kılğan

Ak emçegin emizgen,

Alban tamak cegizgen,

Tün küzötüp emizgen,

6075

Türdüü tamak cegizgen

Şeker desem bal bergen,

Suusasam şerbet, cal bergen.

Mamikka bagıp uktatkan,

Adam kılıp çoñoytkon,

6080

Ar şaymanım oñoltkon

Ardagım enem kayda eken?

Kükütöy sayrap ün baspay,

Küyüttüü kapas cayda eken

Enekeme kez bolsoñ,

6085

“Tabıldının ünü dep,

Tar ele körgön künü dep,

Aytar künüñ bar beken?

Kız da bolso cölögüm,

Kıynalganda dem bergen,

6090

Kardıgaç menin öbögüm,

Uyadan birge uçkanım,

Ayttırbay sözüm ukkanım,

Emçekteş calgız mederim,

Erkekçe kubat bererim,

6095

Bir kursakta catkanım,
Karaldı kılıp bakkanım,
Men için canadan keçkenim,
Bilbeymin kayda ketkenin,
Çalkalmak cılıkım alganda,

6100

Tabıldı cöölöp kalganda,
Kırk üç buudan at alıp,
Aş bışımnda cetkenim.

Cılañaylak cılañbaş,
Cılkı artınan barganım

6105

Namısımdı ketirbey,
Kıynoogo başın salganım,
Kızmatı menen kötörgön,
Kırk cigittin arbagın

Kalaluu koldoy körçü elek,

6110

Kardıgaçtın cardamın.
Kalmaktı kuup artınan,
Kalıñ olco tüşürüp,
Kaltırdım dalay maldarım

Kardıgaç alıp kelbese,

6115

Kariş cerge barganday,
At tabalbay kalganım,
Kabilip coonun oguna,
Kalkımı körböy zarladım,
Kardıgaç ünün uga albay,
6120

Kalabı içte armanım...
Canıbarım kükük kuş,
Catkanımdı körsöñçü
Kuş da bolsoñ tüşünüp,
Aylıma kabar berseñçi,
6125

Ardagım calgız Kardıgaç,
Agañdın cayı minday dep,
Aytuuga tuura kelseñçi,
Acal cetip kün bütsö,
Aylımda catıp ölsömçü,
6130

Çımınday canım barında,
Çırkırıp tursa canımda,
Calgız boorum can küyör,
Kardıgaç cüzün körsömçü,
Oozumdu açıp öpkönüm
6135

Közümdü açıp körgönüm,

Calgızga karaan bolsun dep,

Caratkan kuday bergenim,

Kolun sunup talpınıp,

Kocodon tumar taktırıp,

6140

Çoñ enesi baybiçe,

İrim kılıp kaçırıp,

Biröönün közü tiyet dep,

Aki caşar bolguça,

Koñşusuna baktırıp,

6145

Kalkım kalıñ koy soyup,

Baylardın baarı bee soyup,

Kedeyler kuru kalbastan,

Tütününö koy soyup,

Etekke salıp enekem,

6150

Elden bata alganda,

Atın koyup bergin dep,

Aldına alıp barganda,

Kalk içinde karılar,

“Şayımbet” dep at koyup ,

6155

Cetimge ençi mal berip,

Cesirge kiyim, ton berip,

Dubana menen balçığa
Sadaga kılıp pul berip,
Kirdüü kiyim kiygizbey,

6160

Kişi üyünö kirgizbey,
Ardaktap bakkan Şayımbet,
Törtkö caşı toldu ele ,
Beş çaşka kadam koydu ele ,
Boluktugu balanın ,

6165

On çaşarday boldu ele .
Calgız balam Şayımbet ,
Alı kanday boldu eken?
Aman-esen bar beken?
Canıbarım kükük kuş,

6170

Andan kabar berseñçi
Kuş da bolso canıbar,
Kabar alıp kelseñçi,
Balamdı aytıp kanteyin,
Bir çaşımdan birikken,

6175

Bir emçek sütün emişken,
Bir töşökkö catışıp,
Tay kulunday tebişken,

Altı caştan ötköndö,
Tay-kunan minip eñişken,
6180

On-tört caşka çıkkanda,
Kırk cigit bolup kuralıp,
Kılğan işi sınalıp...
El içinde duşmandın,
Kuralğan kolun ceñişken

6185
Katagan elin kolgo alıp,

Kalıñ elge car salıp
Atağı çıgıp dañkaytıp,
Atamdın aşın berişken,
Kadır köñül kalıspay,

6190
Uşu ubakka kelişken,

Çalkalmak cılıkı alganda,
Çarçabastan coo sayıp,
Kalmaktı sayıp olco alıp,
Kaytıp elge kelişken,

6195
Kayaşa bergen duşmandı
Katıgın tuzday berişken,
Kermege külük baylagan,
Caragın kündö şaylagan

Kekenişken duşmandı,

6200

Kez bolot menen caylagan,
Buudanın cemdep baylagan,
Barañdın için maylagan,
Baş talaşkan duşmandı,
Baltırkanday caylagan

6205

Cazasın coonun bermekke,
Kırk baatır bir çıkkabız,
Kazat kılıp kelmekke,
Kabarga ketip Ermek cok,
Kaytkanı kayra kelmek cok

6210

Katagan kırıgız köp elden,
Kayrılıp kabar bermek cok,
Eldiyar, Ermek dosum cok,
Eç nerse süyör kuşum cok,
Emne sayrap catasıñ

6215

Canıbarım kükük kuş,
El-curtum tüşüp esime,
İçim bir calın tışım çok
Adamzattan men calgız,

Kanattuudan sen calgız,

6220

Katagandan men calgız

Bederlüüdön sen calgız,

Bek zaadadan men calgız,

Uyadan uça balapan,

Ubara baarı teñ calgız,

6225

Uşunday arman aytuuçu,

Ubayım tartkan kem calgız

Kanatıña kat cazsam,

Kuyrugıña möör bassam,

Katımdı alıp kötörüp,

6230

Kara toonu sen aşıñ,

Katımdı berip elime,

Kabarın alıp tez kaytsañ,

Kayıptan cardam boldu dep,

Kanagat kılıp men catsam

6235

Eñ akırkı aytarım,

On altımda koşulgan,

Oşondon beri bir çaşap,

Opaalaş bolup olturgan

Çaş alğanım Çaçıkey,

6240

Sanaası kiska can ele,
Sargarıp öñü azgandır
Calgız balam Şayımbet,
Ar kimge közün satkandır
Enesi menen balasın,

6245

Al tinç bolso Çaçıkey
Eptep-septep bakkandır
Kalmaktardın kaygısın,
Çaçıkey baykuş tartkandır

Uşunu aytıp Tabıldı,

6250

Kürmöögö tili kelbedi
Küyütün kança aytısa da,
Kükük kuş coop berbedi
Esi oogandan Tabıldı,
Emi catıp terdedi,

6255

Akılı ketip alsırıp,
Aşıқта cara çatırıp,
Tolukşup boyu uzarıp,
Tomukta cara kızarıp.
Böyrögü sogup bülküldöp,

6260

Bölünböy şişik kiltildep
Kara san küpçök tunarip,
Kayratı ketip sunalıp,
Kızargan betten kan ketip,
Kalıptır öñü kubarıp,
6265

Tarkatarga darı cok
Talaalap şişik çıñalıp,
Kılmurutun imerip,
Kılgırtıp közün çirenip,
Kara boydon ter ketip,
6270

Katuulap ontoo dem ketip,
Er Tabıldı catpaybı,
Kaza tapçu nemedey

Emdigi sözdü Eldiyardan ugalık. Eldiyar kündöp tündöp “bolcolduu kündön
ötüp ketpesem eken” – dep, şaşıp cürüp kele catti.

Buudandı minip eñteñdep,
Katuulap cürüp Eldiyar,
6275
Kalbay bugün cetsem dep,
Akırettik dosumdu,
Aman esen körsöm dep,

Armanım içten ketpeyt go,

Acalıñ cetip ölsön dep...

6280

Ar kaysını bir sanap,

At üstündö ıkçamdap,

Aylacı ketip cetüügö,

Aldı artın karap kılçañdap

Ker tabılgı külökkö,

6285

Kamçı basıp cügürtüp

Kızıp kalgan buudandı,

Kırdaluu cerge tüyültüp,

Kıyamattık dosumdun

Kıpınday canın körsöm dep

6290

Kırk ciltenge calınp,

Camandık cagın oyloso,

Caş tögülüp közünön,

Caysız barıp kaldım dep,

Cabırdı tartıp aldım dep,

6295

Caşırınıp barbastan,

Kalmaktan korduk kördüm dep,

Bolcolduu kündön bat kelbey,

Men keçigip keldim dep,

Aman bolso Tabıldı,

6300

Aldımdan tosüp çıgar dep,

Baratkanım körgöndö,

Baş kötörüp turar dep

Kokustan calgız can berse,

Antiñ meni urar dep.

6305

Esi çıgıp eldirep,

Etegi uçup delbirep,

Eldiyar cakın keldi emi,

Eki közü çakçayıp,

Kertabilgı külüktün,

6310

Dabışın bilip aldı emi,

Arçatoru canıbar,

Añgırap ündü saldı emi,

Dabıştı bilip alıptır,

Oşondon ündü salıptır,

6315

Kölökö bolup calgızga ,

Kün cagın tosüp alıptır

Betine çımın kondurbay,

Kuyrugun şıypap kalıptır,

Süylöyün dese tili cok,

6320

Okuranıp ormoñdop
Oñurañdap kalıptır
Aşığıp kelgen Eldiyar,
Atka közüñ saldı emi,
Açıp közdü cumgança

6325

Tabıldıga bardı emi,
Tabıldı catat sunalıp,
Tanoosun kıpçıp kubarıp,
Esi çığıp Eldiyar,

Attan tüştü kulanıp,

6330

Butun şiltep basa albay,
Arañ cetti buralıp,
Közünün caşı möndürlöp,
“Calgızım emne bolduñ” – dep,
Başın cölöp Eldiyar,

6335

Canıña azır keldim dep,
Koltuguna kol salıp,
Korkkonunan ün salıp,
Şişikti körüp ürpöyüp,
Kolunan tartıp bakırıp,

6340

Koşo ölörmün ayrılıbay,
Tabıldı dep çakırıp
Alkımdan cıttap Eldiyar,
Aykırap ıylap cattı emi,
Murduna darı cıttatıp,
6345

Caratka darı captı emi,
Aş bışımça bolgondo,
Arañ közün açtı emi,
Közün açıp karasa,
Eldiyar turat canımda,
6350

Orop koygon tañuu bar,
Tabıldının sanında,
Bara tüşüp es alıp,
Baykap karap köz salıp,
Baatır cıynap akılın,
6355

Baştakısın eske alıp,
Eldiyar kelgen eken dep
Esin cıyıp bekemdep.
Kolun sunup eñkeyip,
Eldiyarga cetem dep,
6360

Kolunan karmap körsöm dep

Moynunan cıttap öpsöm dep,

Süylöy albay baş çaykap

Körö koyup Eldiyar,

İşaratın bul baykap

6365

Kısa karmap kolunan,

Oroy karmap moynunan,

Eski dos kaldı cıttaşıp,

Süyünüşüp ıktaşıp,

Çay kaynamga memirep,

6370

Catkanday bolup uktaşıp.

Aş bışında öbüşüp,

Abdan cakşı körüşüp.

Acıraştı eki dos,

Aranda catıp bölünüp.

6375

Tabıldı kaldı es alıp,

Ayıkkanday körünüp,

Darısı çağıp kaldı beyim,

Karaterge çömülüp,

Eti cumşap bılbrap,

6380

Şişigen cerler kıbrap.

Tula boydun tamırı,

Can kirgendey çımırıp.

Tabıp bolup Eldiyar,

Ulam çabat darısın,

6385

“Et bolup keter beken” – dep,

Darının sıypayt baarısın,

Künü – tünü tört kündö,

Şişiği tarap şimildi

Köp darının baarınan,

6390

Çagıp catat kim bildi

Ölöt degen Tabıldı,

Öödö bolup tirildi

Tabıldı süylöp kep surap,

“Ermegiñ kana” dep surap

6395

Aman beken kaliñ curt,

“Şayımbet aman barbı” dep...

Kardıgaçtı köp surap

“Saruurat” boldum Ermekke,

Sagındım anı körmökkö,

6400

Ayıgat elem bul darttan,

Oşonun cıtın cıttasam,

Catpas elem öñgöçö –

Dep Tabıldı aytkanda

Kancıgada köynöktü,

6405

Eldiyar alıp keldi emi

Kan aralaş kir bolgon,

Köynöktü alıp berdi emi

Tabıldıga uşunu,

Ermek dosuñ ber dedi ,

6410

Ala koyup Tabıldı

Cakasınan köynöktün,

Cıttap catıp kaldı emi

Bir aş bışım bolgondo,

Buuga alganday terdedi

6415

Terdegen sayın oñolup,

Caratka moyun berbedi

Aytçı Eldiyar sözüñdü,

Ermek kanday kelbedi?

Köynöktün kanı kandayça?

6420

Bayanın aytıp ber dedi

El – curtan kabar berüügö,

Eldiyar sözgö keldi emi

Aman kördüm közüñdü

6425

Ak kalpak kırgız eliñdin,

Amandığın bilgizip,

Aytayın emi sözümdü

Katagandın kalıñ curt,

Eliñ aman catıptır

6430

Kaarman colbors kırk cigit,

Çebiñ aman catıptır

Karıya Usta baş bolup,

Eriñ aman catıptır

Uluu – kiçüü, karı – caş,

6435

Kalkıñ aman catıptır

Urgaaçı – erkek, öspürüm,

Calpı aman catıptır

Karındaşıñ Kardıgaç,

Dağı aman catıptır

6440

Kadırlaşıñ Çaçıkey

Carıñ aman catıptır

Kargaday calgız Şayımbet,

Zarıñ aman catıptır,

Kudaynazar abakeñ,

6445

Cerdin baarin alıptır,

Cerge kzün salıptır

Cergelüü kırgız eliñdi,

Büt köçürüp barıptır

Cayloosu eken keñ Alay

6450

KıŖtoosun aytsa bir dalay,

Kırgızga konuŖ kılam dep

Kızmat kılğan Altıbay

Köçkn el Kök-Art aŖıptır,

Kp cerdin colun basıptır,

6455

Kçürgn bıyaktan,

Kl baŖında Çalkalmak,

aap alat dep kaçıptır

Aziret ayıp mazarga,

Ayıl barıp konuptur,

6460

Ar znd bir ayıl,

Erkin catıp oñuptur

Altıbaydı katagan,

Han kötörüp koyuptur

AyaŖ enem carıktık,

6465

Alaçıktay semirip,
At kötörgüz boluptur,
Kardıgaç cüröt kamıkpay,
Kara bolup cabıkpay,
Kalmakka ketken Tabıldı,
6470

Kaparga alıp sabıkpay,
Ayılçılup at minip,
Bastırğanda koş bolup,
Abası erke bağıptır,
Şuru, bermet tağıptır
6475

Kıyalı menen Kardıgaç,
Kız da bolso abamdın,
Köñülünö cagıptır

Anday mınday cürgöndön,
Aybıkpayt özü kız bolup
6480

Ancıyandık bir mırza,
Kuda bolup ketiptir
Ayılga kelip tuş bolup,
Caş alganıñ Çaçıkey,
Çiy burçu kiyse caraşat
6485

Altıbay menen Kencebay,

Kündö biröo alam dep,

Çaçıkeydi talaşat

Şernege tamak kıldırıp,

Corogo bozo sundurup,

6490

“Çaçıkey cakşı” dep koyso,

Kalgan eken buzulup

Calgız balañ Şayımbet,

Kündüzgüsün karasañ,

Abasının moynunda ,

6495

Tününküsün karasañ

Enesinin koynunda.

Ayılduu kişi koy soyso,

Aşıktuu cilik kolunda,

Koroolu kişi koy soyso,

6500

Kolkoluu cürök kolunda.

Erketañ ösüp kalıptır

Abasının doorunda,

Èrmektin şayın aytayın,

Erdigi küçöp toluptur,

6505

El içinde kadırluu,

Ebegeysiz boluptur,

Kök-Arttı aşıp barganda,
Köpçülük camaat konuptur,
Samarkan, Kokan şaarınan,

6510

Sandagan koşun keliptir,
Sayışa ketip Ermegiñ,
Alardı kuup ceñiptir,
Oşondo kalıñ uruşta,
Calañ köynök kiyiptir,

6515

Cazganbay coogo kırıptır
Kim kuut bolup cürgöndö,
Başına kılıç tiyiptir,
Caraluu bolup cürsöda,
Talkalap coonu sürüptür,

6520

Kalıñ kırıgız eline,
Katarga başı kırıptır,
Uşu kezde Ermegiñ,
Coo bettebey col çalıp,
Çoloosu tiybey cürüptür,

6525

Oşondo kiygen köynöğü,
Ermegiñ meni körbödü,
Köynögün aldım üyünö,

Erdigin anın körgönü,

Körsötmökkö özünö,

6530

Alıp keldim begeni,

Ermeğin zaybı amanat,

Sizge alparıp bar dedi

- dep, el kabarin Eldiyar aytıp büttü. Tabıldı bul sözdördü ugup tolukşup, terisi keñip bolukşup “birinçi Kудayga, ekinçi Kудaynazar abama irazımın” – dep, kubangandan kiyimin çeçip caraatın kördü.

Şişiği tarkap caraatı bütö cazdap ayığıp kalgan eken, oşondo Tabıldının aytkan sözü:

Iraazımın Kудayga,

Kудaynazar abama.

6535

Erkeletip köz salsa

Enem menen balama,

Elin cakşı caşatkan,

Altıbayday agama

Katagan elin kaytargan,

6540

Duşmandın mizin maytargan,

Kırk cigit, Ermek baatırlar,

Silerge başım sadaga,

Aylanayın Eldiyar,

Uşul sözün çın bolso,

6545

Uga turgan sın bolso,

Menden arman kalabı,

Ermegim baatır tuñ bolso,

Elin bağıp duşmandan

Karmagan colu çıñ bolso

6550

Erteli-keç aytarsıñ,

Dağı kalgan sır bolso

Eldin ebi ketpeybi,

Eregişip çır bolso

Oşentip duşman ceñilet,

6555

Baş koşup baarı cım bolso

Cazganbaybı duşmandar,

Cakın kelbey kim bolso

Bul oorudan ölbörmün

Bul oorudan ölbösöm

6560

Abake cüzün körörmün

Karuum kazık bolgunça,

Başım tokmok bolgonço,

Kızmatıñ kılıp berermin,

Aytkanıñ kabıl alarmın,

6565

Armansız bolup kalarımın.

Alal kızmat men kılıp,

Altıbay sinduu agama,

Ak niyetim salarmnın

Aylımdı bölböy aylıñdan,

6570

Agalar saga cagarımın

Attan tüşpöy mal bagıp,

Ar taraptı çalarımın

Kırgızdı bagıp caykalgan,

Katagan elin bay kılğan

6575

Enekemdi cüdötpöy,

Ookatım toluk şay kılğan

Kardıgaçtı östürgön,

Kaygısız bagıp köptürgön

Kardıgaçtı kayındap,

6580

Berer cerin dayındap

Kor bolbos cerge kaalasa,

Cürö bersin Kardıgaç,

Oynop-külüp ayıldap

Şayınbetti abakem,

6585

Ayırmaçın tokutup,
Ala corgo mingizip,
Arkasınan eerçitip,
Aştı, toydu körsötüp,
Kömkörö eer tokutup,
6590

Kök ala corgo mingizip,
Kölöködöy baykuştı,
Köçkö eerçitip cürgüzüp,
Atası cokatoy kılbaştan,
Ardaktap bagıp östürüp...

6595
Aylanayın Eldiyar,
Mende arman kalabı.
Agalar alıp Çaçıydı,
Amanat canın cırgatsa

Alarmın men da bir kızdı,
6600

Ak kalpak elim sındasa.
Cakşı kabar uguzduñ
Can dosum, saga rakmat

Tabıldı kalkınan köñülü tınıp, el kabarin Eldiyardan ugup, sözünün ayagina çıgıp, “dosum emi biraz es alıp catalı,” – dep tınçtanıp kaldı. Eldiyar eki, üç kündön beri özü uktap tınçtanbay Tabıldıga alaksıp, atı esinen çıgıp ketiptir. Attın eerin alıp, terin kırıp oñdoşturup keleyinçi dep atına barsa, Kertabilgi menen Arçatoru kaşınışıp,

caldın aldınan cıttasıp erinderin kıbıratıp biri birinin moynunan başın arta salıp, sagınışkanday turup kalışıptır. Eldiyardı körüp közün ottoy caynatıp, için oktoy caratıp, adamday estüü canıbar süylöşüügö tili cok için tartıp, okuranıp moynun sundu. Munu körüp Eldiyardıın caşıp ketip aytkanı:

Aylanayın canıbar,

Ar kimdin süygön malı bar

6605

Arçatoru buudanga,

Uçuraşpay emgiçe,

Añkoolugum dağı bar,

Ayığıp kaldı Tabıldı,

Ak coltoy buudan çagı bar

6610

Ardaktap seni bagabız,

İristuu malsıñ bağı bar,

Aybandan başka mal eleñ

Mañdayıñdın şamı bar,

Közün ottoy caynaptır,

6615

İçiñ oktoy caraptır.

Arkanıñdı uzartıp,

Köz salıp seni baguuga,

Tabıldı esten tanıptır.

Kara canı kıstalıñ

Karay albay kalıptır.

Uçuraşıp sıylabay,

Uzartıp arkan ulabay.

Mañdayıñdı sılabay,

Baykap seni karabay

6625

Taarıngansıp kaldıñbı,

Aylanayın buudanım.

Erketan öskön baladay,

Ayban da bolsoñ tuugansıñ,

Arçatoru buudansıñ,

6630

Şaybırlap corgo baskansıñ,

Şagılduu toonu aşkanda,

Çalkalmak cılkı alganda,

Buudandar koşo barganda,

Külüktün baarın eerçitip,

6635

Bizge karaay kaçkansıñ

Er Tabıldı baatırğa,

Tulpardık menen cakkansıñ

Een talaa, tokoydo,

Erigip karap catkansıñ,

6640

Çımın-çırkey kondurbay,

Kögöngö kanın sordurbay,

Küngö betin küygüzböy,

Kün aptabın tiygizbey,

Kölökö bolup betine,

6645

Tabıldı catkan cerinin,

Cakın kelip çetine,

Adamdan beter asırap,

Ayban da bolsoñ bakkansıñ,

Tili coktoy turasıñ,

6650

Tiktegeniñ baykasam,

Dalay tarıç aytmaksın,

Kertabıldı kurbuña,

Aytkandırsıñ muñuñdu.

Ulutunup karadıñ,

6655

Unutpaymın munuñdu,

Okuranıp koygonuñ,

Ogo ele şumduk uguldu.

Ayban da bolsoñ canıbar,

Aldın belem muunumdu

6660

Elidyar aytıp bul sözdü,

Mañdayın sılap buudandın,

Közünön ööp calınıp,
Körüşüp bir az turganı,
Soorusunan sılarsa,

6665

Canıbar karap kalat kılçañdap
Tanabın çeçti tüyündön,
Ağıtıp koyso canıbar,
Tak sekirip tüyülgön,
Oyun salıp darbañdap,

6670

Oñurañdap süyüngön...
Aybandın köönü açılsa,
Anı körüp Eldiyar,
Buk bolup kalgan eken dep,
Muñayıp içi küyüngön,

6675

Uşunday işter boluptur,
İlgerki ötkön düynödön,
Eldiyar catti es alıp,
Esin cıyıp tınçtanıp,
Uktap kaldı baatırlar,

6680

Uşunday sonun kep salıp,
Erteñ menen boluptur,

Turdu baatır Tabıldı,
Tuygun kuştay tür salıp,
6685
“Canıma kel” dep çakırıp,
Eldiyarga ün salıp,
Eki dos kayra cıtaştı,
Erikkenin çıgarıp,
Too başı küldü külüñdöp,

6690

Uçuna sarı kün çalıp.
Calgızı eköö boluştu,
Caydı bap tap koyuştu,
Tamaşa sözdön salışıp,
Tamagın içip toyuştu.

6695

Aybalta, kılıç egeşti,
Abdan catıp keñeşti,
Een catkan Narındı,
Eki dos catıp eeleşti
“Ay carımı, catalık,

6700

Arkar kulca atalık
Taksız aygıp corudan,
Anan elge kaytalık,
Eriksek elik atalık,

Erikpesek catalık

6705

Buuluksak bugu atalık

Buulukpasak catalık

Aşuuga çıgıp baralık,

Ar taraptı çalalık,

Añdıp cürgöön coo bolso,

6710

Abdan çaap alalık

Ayu, colbors, bugu atıp,

Kumardan cakşı kanalık,

Muuñdanıp tıñdanıp,

Carraktı mıktap çıندانıp,

6715

Katagandın artınan,

Kalktı közdöy baralık

Dep, eki dos kep baştap,

Dünüyönü keñ taştap,

Çatıraş oynop dañık salıp,

6720

Çay kaynatıp, bal salıp.

Eldiyar çıgıp kez-kezde,

Barıp kelet col çalıp

Col çalganda Eldiyar,

Coldon arkar, kulca atıp,

6725

Tabıldının cegeni,

Arkardan semiz eti bar,

Bir cumanın içinde,

Taza ayıkkın kezi bar,

Oronup catıp terdeerge,

6730

Eçkiinin kanduu teri bar,

Tabıldı baatır bul darttan

Taza bolgon çeni bar

Eköö birdey attanıp

Bir cürgöndö şattanıp,

6735

Bolcoldon kalbay keldim dep

Ar uruu darı berdim dep,

Ayıktırıp atkargan,

Anttuu dosuñ menmin” – dep,

Tamaşalap Eldiyar,

6740

Tabıldıga maktanıp,

Tamaşalap külüşöt,

Oyundun cayın bilişet,

On beş küñçö eki dos,

Oşon etip cürüşöt..

6745

Tabıldı taza bolsun dep,
Taamay küçkö kirsın dep
Kubatı mıktı tolsun dep,
Kadimkidey bolsun dep,
Almabaş tüzdöp atsın dep,

6750

Alingir caa sır cebe,
Alıska bolcop tartsın dep,
Küröşkön coonu cıksın dep
Küyütüm içten cıksın dep,
Küröşörüm Altıbay,

6755

Kükümdöp cerge tıksın dep,
Karmaşkan coonu cıksın dep,
Kaygım bir içten cıksın dep,
Karmaşarım Altıbay,

Talkalap cerge tıksın dep,

6760

Tabıldının kabarıñ,
Dalay el sonun uksun dep,
Alpararmın elime,
Ancıyan betin cerdegen,
Atalaş duşman kegime

6765

Aman bolso kırgızdı,
Alıp kayra kelebiz,
At-Başı; Narım cerine
Dep Eldiyar oylonup,
Alaksıtıp can dosun,
6770

Ar künü sonun kep baştap,
Aldap cüröt kebine,
Kılıçtap terek çaptırıp,
Kıya çapsa caktırıp,
Kıya çaap ketpese,
6775

Dağı üç künçö es al dep
Terek çapma tapşırıp
Tüptüü terek saydırat,
Koydoy kara taş baylap
Cerden eñip aldırat
6780

Kokustan koldon tüşürsö,
Bir örgütüp catkırıp,
Alaksıtıp oyunda,
Ar önörgö maş kılrat
Ermekteşip eki dos
6785

Erteli kaç katkırat,

Erikse elik atışat.

Erikpese catışat.

Buuluksa bugu atışat,

Bul kızıkkı batışat

6790

Eçki, teke attı emi,

Ermekteşip cattı emi,

Etinin celin tartısın dep,

Eki teri captı emi

Terige tüşüp Tabıldı,

6795

Isıktanıp cattı emi,

Zookada sonun sur eçki,

Üç cıldan beri tuu eçki

Atıp kelip Eldiyar,

Tabıldını catkışıp,

6800

Terige elıp terdetip,

Terinin celin tarttışıp,

On beş kün bağıp talaada,

Baatırdın küçün arttışıp

Kalıbına keltirip,

6805

Kanın oňop cetkirip

Bağıp cüröt can dosun,

Kanduu cañı et berip,

Tabıldı taksız ayıktı,

Baştagıdan ettenip

6810

Küçü kabat toldu emi,

Küröşör kezi boldu emi

Karuusu kabat toldu emi,

Karmaşar kezi boldu emi

Koydoy turmak üydöy taş,

6815

Cerden añıp aldı emi

Tüptüü terek sayganda,

Tübü menen oñkorup,

Üy ordunday çim menen,

Koşo sayat tomkorup

6820

Bagıp cürgön Eldiyar,

Kubatın körüp kubanıp,

Kumarın içten çıgarıp,

Toktolboy keter kez boldu,

Duşmanga barıp kol salıp

6825

“Barsak beym elge dep cüröt,

Kudaynazar kak baştan,

Kuruta çaap öç alıp,

“Emne aytar eken” dep,

Er Tabıldı dosuna

6830

Eldiyar baştap söz salıp,

Emi kayda barabız,

Aytıp berçi Tabıldı

Bir carım ayça örgüdük,

Eç iş kılbaş tınç alıp”

Tabıldı Eldiyardan anık keñeş uguu üçün akıl salıp aytkan sözü:

6835

Akırettik Eldiyar dosum,

Ayta turgan sözüm bar, dosum

Akıldaşıp keñeşip, dosum,

Attansak emi ebi bar, dosum

Anık sırıñ sen aytçı, dosum

6840

Ak kalpak kırgız eli bar, dosum,

Ay talaada biz cattık, dosum

Ay carım bolgon çeni bar, dosum

Ayıktım taksız oorudan, dosum,

Alıma kirdim abıdan, dosum

6845

Alparar cagıñ kaysı cak, dosum

Aytçı sözüñ cañıdan
Menin bir aytar keñeşim,
Uksañ bir aytıp beremin, dosum,
Köñülünö cakpasa,

6850

Köpkön bala debegin
Közünüdü körgön kep emes,
Artık söz bizge ep emes
Köñülümön ketpegen –
Özüñ bir menin mederim

6855

Bul keñeşim oylonup,
Özüñ bil keñeş ne derin
Eldiyar, Ermek dostorum,
Ezelden birge koşkonum,
Ebi cok bolso bul sözüm,

6860

Eligip tilden tospogun
Elge sen kettiñ, men kaldım,
Erigip calgız men catıp,
Oorudan azap men tarttım
Neçen künü bozdodum,

6865

Eliñdin cayın kaytadan,
Emi bir kayra kozgogun

Kırk cigit menin colborsum,

Kıyamattık coldoşum

Kırgızdın cayın sen aytıp,

6870

Kızık bir sözdü kozgoduñ

Kıynalıp catkan Tabıldı,

Kıpınday canım koştoduñ

Kıyalı cakşı abam dep,

“Kudaynazar abam” dep,

6875

Kızmatın artık maktadıñ

Katagandın kalıñ el,

“Han kötörüp aldı” dep,

Altıbaydı caktadıñ

Men çınımdı aytayın,

6880

Aldıña keñeş tartayın

Anık bir sırıñ aytıp kör

Abdan ugup catayın

Menin körgön tüşümdö,

Bul keñeş bar içimde,

6885

Kudaynazar abakem,

Atalaş menin çöñ akem,

Ak sanaçu kişi emes,

Anı bilbey kalganday,

Tabıldı dosuñ it emes

6890

Altıbay adıl han emes,

Akılı toluk can emes

Anı bilbey Tabıldı,

Akmak çalış bala emes

Kırk cigit catar ebi cok,

6895

Kırılsa kerek şegi cok

Kıraan batır Ermegim,

Menden kabar albastan,

Catıp alar ceri cok

Calgandan adam ötöbü?

6900

Carım – cartı kemi cok?

Kalıñ el catpay kanetsin.

Karmaşarga beli cok

Başında calgan aytsañ da,

Emi çının aytıp ber,

6905

Kalp aytıştın ebi cok

Murdagı sözüñ çın bolso,

Ermegim elden tıñ bolso,

Estebey emi koyobu,

El intımak cım bolso

6910

Eç bolboso Kardıgaç,

Seni menen kelbeybi,

Menin cayım körböybü?

Bir tuğanın unutup,

Küyöölüü bolup degdeybi?

6915

Beregi – eerdey beldin nar cagı,

Men cetpööçü cer deybi?

Caası menen Kök – Arttı,

Aşalbay kalçu bel deybi?

Altıbaydın kadırı,

6920

Katagandın eline

Kak ele dosuñ mendeybi?...

Altı miñ tütün katagan,

Alışar baatır cok bolso,

Aldına tüşüp berbeybi!

6925

Börügö koydu cardırıp

Möönün itter cebeybi!

El içinde buzuktar,

Ebin taap kirbeybi

Emne bolso meyli dep,

6930

Esi cektor cürböybü

Kalktın köönü tok bolso,

Kaygısı içten cok bolso,

Eldin köönü cay bolso,

Erki özündö bar bolso,

6935

El suragan Altıbay,

Eñ ele adil, şer bolso,

Kalpı cok sözüñ çın bolso,

Kalktan köñül cım bolso,

At örgüdü, semirdi,

6940

Azamat sergip elirdi

Oorusu ayığıp, soo boldu,

Çalkalmaktın kılğanı,

Cürökkö muzduu too boldu

Atkanı albars ok boldu,

6945

Ep bolso, dosum, baralı,

Eki ayça cattım caraluu

Elge kantip baralı

Ebin tapsak kalmaktan,

Een cılkı alalı

6950

Er bolso kelip karmaşın,

Çalkalmaktı öltürüp,

Elin çaap alalı

Beykut catkan cerinde,

Beypayga başın salalı

6955

Az ekenbiz debesten,

Eç bir kaygı cebesten,

Eki ele kişi debesten,

Eç bir kaygı cebesten,

Erikpey coldu çalalı

6960

Eç bolboso kalmaktan,

Eki miñçe cılkı alıp

Elibizge maktanıp,

Erdik kılıp keldik dep

Betke karmap baralı,

6965

Erikkendi cazalı,

Erdemsigen kalmaktı,

Elinen ańdıp biz cürüp,

Ebin taap basalı

Ańdıp cürüp atalı,

6970

Arı çeti eki ayga,
Alıstan karap catalı
Başın kesip baylanıp,
Anan elge kaytalı, dosum” –

Dep Tabıldı söz aytat
6975

Çalkalmaktı estese,
Kızıl öñün müñaytat
Eldiyar külüp katkıp,
“Eptep sıırım bildi emi
İçteki sözüm ayttırıp,

6980

İşengen emes turbaybı,
Murunku aytkan sözümö
Er Tabıldı dosumdun,
İçinde eken köp sırı

Kızıgandan ayttı beym,
6985

Karaboor kuu tumşuk,
Kaytalap surayt ant kılıp?”

- dep oylonup Eldiyar “Tabıldını oyu menen koyo bersem, kalmakka baralı dep ubara kılát, oşonduktan uruşmuş bolup koyoyun” – dep aytkan sözü:

Açuu kelgen nemedey,

Aybattuu türün saldı emi

Alaya karap dosuna,

6990

Aytmak bolup kaldı emi

“Er Tabıldı can dosum,

Erdigin bar da esiñi cok,

Eçteme menen işin cok

Akılıñ bar da esiñi cok

6995

Aytkan söz menen işin cok

Eki katar sır surap,

Bul cerde esinen tangañ kişi cok

Ar kaysını bir surap,

Akmak kılar kişiñi cok

7000

Kargadaydan bir ösüp,

Kaça calgan aytkanmın?

Karıgañça işenbey,

Kaytalap sözü salgañıñ

Bittegiñden bir cürüp,

7005

Bir sözü calgan aytımbı?

Bir nerseñdi büldürüp

Zıyanımdı tartıñbı?

Ce duşmañıñdı tuugan dep,

Tuyukka seni saldımbı?

7010

Maktap kelip agañdı,

Balaketke kaldımbı?

Barsañ çının körörsüñ.

Balañdı alıp öbörsüñ,

Baykabay kalıp abañdı,

7015

Başka elge salam berersiñ,

Tarıñçısın aytkanda

Takır uyat bolorsüñ

Eneñdi körüp ıylarsıñ,

Erkeligiñ kılarsıñ

7020

Eliñdi körsöñ sen barıp,

Menin aytkan sözümdün,

Çın, tügöntün bilersiñ,

Çalkalmakka barbaymın,

Çalgındap cılkı albaymın

7025

Emi eki ayga tentirep

Elge barbay kalbaymın,

Sen ketpeseñ men ketem,

Elge barıp men cetem

Calgançı bolup cürgüçö,

7030

Calgız cürüp kün keçem...

Sözümö dosum işenbeyt,

Ketpegende kanetem?" –

Dep Eldiyar aytkada,

Tabıldı külöt şańkıldap,

7035

Şattanıp süylöp çarkıldap

Bala colbors türdönüp,

Şumkar kuştay ündönüp

Taarınıp kaldı dosum dep,

Tak ketirpey süylönüp

7040

"Kanter eken dep aytsam,

Kalmaktın cayın men aytsam,

Korkup kettiñ belem da,

Tamaşalap kep aytsam

Talaalık sözdü men aytsam,

7045

Taarınıp kaldıñ bele da

Çınıñdı ayt dep kayradan,

Takıp surap seni aytsam,

İşenbey kantip koyoyun,

Eldiyar senin sözüñö

7050

İlgerten beri can dosum,
İşimdi berdim özüñö
Kanday deseñ makulmun,
Kabagıñ aççı kiçine,
Cok talaşıp kalganda,
7055

Coltoo bolot kişige
Buruu – terüü oylonup,
Buk salbagın içine
Ölgön candı tiriltken,
Öçkön otum tamızgan,
7060

Özüñdön bölök kim ele,
Öödö kılıp turguzgan
Aytkanıñdı kılamin,
Alparsañ elge baramın
Abakeme uçurap,
7065

Ak batasın alamın
Aman barsak ayılga,
Altıbaydı sıylaymın
Ak boz beeni soyomun
Altıbayga keñeşip,
7070

Eldiyar sinduu dosumdu,

Uvazir kılıp koyomun
İrdeldüü cigit, külük at,
Elden cıynap alamın
Kırgızdın çebin kaytargan,
7075

Kıraanı özüm bolomun” –
Dep Tabıldı külüñdöp,
Kırk cigit menin inim dep
Eldiyar, Ermek eki dos,
Ayım menen künüm dep...

7080
Baatırlar oyloym silerdi
Miñ kişilik sürüñ dep
Baş koşsok aman baarıbız,
Bölünböy biz birindep
Özüñ bil kayda baraardı,

7085
Alamın dosum tiliñ dep...
Tabıldı aytıp kaldı emi,
Tanabı tartıp Eldiyar,
Sözgö kulak saldı emi
Elin közdöy eki dos,

7090
Cürö turgan boldu emi
Talaada bir ay catışkan,

Calgızdık zarın tartışkan

Kalkın karay bet alıp,

Kara toonu çet alıp,

7095

Kırgızdı közdöy col tartıp,

Kıraandar coldo kep salıp

Agını katuu suu keçip,

Aşuusu biyik too aşıp,

Kele cattu eki dos,

7100

Alda kañça col basıp

Kök – Arttı aşıp kelişti,

Köñüldü elge berişti

Közün salıp can cakka,

Cerdin türün körüştü

7105

Al añgıça bolbodu

Kök Ala-Toonun boorunda,

Köp koy kelet cayılıp

Kök ögüz mingen bir adam,

Artınan kelet tañırıp,

7110

Körömbü seni calgız dep,

Közünün caşın agızıp

“Köz katkanda körgönüm,

Kök ala tuygun berenim,

Köp zarılıp eneñdi,

7115

Eliñe kanday kelbediñ?

Körgönüm calgız sen eleñ,

Eneñden kabar bilbediñ,

Köp aydan beri keçigip,

Közümdön uçtuñ düynö kün...”

7120

Sarala toonun boorunda,

San koy kelet cayılıp

Samsaalagan bir adam,

Zarlanıp ıylap sabılıp,

Zarikkanda körgönüm,

7125

Tabıldı dep çañırıp,

“Saparga ketip kulunum,

Sagıntın eldi bulbulum.

Kelseñçi cokton tabılıp,

Sanaamdı basar kün barbı?

7130

Sardalım kelip kabılıp

Sayışıp kalmak coo menen,

Ce kaldıñbı torgo çalınıp,

Uşunu aytıp bir adam

Muñkangan ünü en caman

7135

Kulagin salıp Tabıldı,

Muñduu ündüü tıñşagan

Kañırığı tütögön,

Kordugu aşıp küçögön,

Kanday kurgan neme ele,

7140

Kaygıga kalıp cüdögön?

Aşingan eken armanı,

Ar işti içke salganı

Muñkangan ünü baykuştun,

Kulagımdan kalbadı

7145

Toktoçu biraz Eldiyar,

Uşuga çıgıp baralı

Kakşattı menin söögümdü,

Kalbaptır eç bir darmanı,

Kanday da bolso uşumun,

7150

Kapasın açıp salalı”

Dep Tabıldı muñayıp,

Atınan tüşö kaldı emi,

“Aylanayın Eldiyar,

Kanday kurgan can ele

7155

Kantken muñduu ün ele,
Bul cerdin berin berbegen,
Kaysı baydın malı ele
Calgızınan ayrılıp,
Caldırıp calgız kalganday,

7160

Bu kaday şorduu can ele”
Dep Tabıldı muñayıp,
Attan tüşö kaldı emi
Munu baykap Eldiyar
Atının başı tarttı emi,

7165

Tabıldıga surdanıp,
Eldiyar minday ayttı emi,”
Attançı, dosum Tabıldı,

Baladan caman kiyaliñ
Bastırıp coldo cürsöñ da,

7170

Baykap sözdü ugasıñ,
Sapardaketip baratıp
Kalbayt da senin suragıñ
Koyçunun ırın tekşerip,
Surak kılar kez barbı?

7175

Talaaga tüşüip olturup,
Erikken malçı ırdaybı,
Ermegin aytıp cırgaybı.
İlgerki ötkön zamanda,
Muñun aytıp zarlangan,
7180

Eski koşok turbaybı,
Er Manastın kezinde,
Kalmak, kırıgız çabışkan,
Oñ kelgeni biri birin,
Oyron kılıp salışkan!

7185
Oşondogu ır eken,
Koyçular ırdap kalışkan,
Tabıldı attuu sandan köp,
Calgızım degen miñden köp,
Han çabaluu bolgondo,

7190
Kan tögülgön cinden köp,
Kakşanıp kalgan ar pende,
Kapaluu bolup cürgön köp,
Kalmakka sapar bargan köp,
Kalk içinde balban köp

7195
Kaza cetip kün bütsö,

Kan tögölüp kalgan köp
Kan zamanı kezinde,
Kazat! – dep, eldi köp kırıgan,
Calgızınan ayrılıp,
7200

Kaygısın tartkan arman köp,
Een talaa cerinde,
Elge barar kezinde,
Ermegin aytkan koyçudan,
Emne tüştü esiñe? –

7205
Dep Eldiyar aytkanda,
İşenip kaldı Tabıldı,
İlgerkinin ırı dep,
Tüşünüp kaldı Tabıldı,
Mına dosum cürü dep,

7210
Arçatoru buudanga,
Attanıp alıp bastırıp,
Coluna saldı Tabıldı
Uluu özöndün boyuna,
Uçtu señir oyunda.

7215
San karaboz kozu aydap,

Bir adam cüröt zarlanıp,

Ukuruk alıp koluna

Tabıldı menen Eldiyar,

Bara turgan colunda

7220

Köp kuzusun aydagan,

Közün caştap sayragan

Armanın aytıp ıylagan

Adamdın canın kıynagan.

Möndürlöp çaşı tögülgön,

7225

“Aldıbizda körüngön

Kardıgaç bolup kalbasın?

Kabırgası sögülgön,

Kabılıp kalsa Tabıldı,

Kaygıga meni salat go!

7230

Kalpım çıgıp bul cerde,

Köñülünö alat go”

Dep Eldiyar oylonup,

Esin cıynap tolgonup

Muñayım cakşı emespi,

7235

Munu sözgö salayın

“Alaksıtıp balanı,

Adaştırıp alayın

Öyüzgö çıgıp suu keçip,

Özön ıldıy bastırıp,

7240

Kardıgaçtı çakırıp,

Kalıñ tokoy içinde,

Dosuna alıp barayın”

Dep Eldiyar kep salıp,

Katuu ünün çagarıp,

7245

Karbalastap Eldiyar,

Kaymana sözdön bek salıp,

Kuudul söz aytıp küldürüp,

Suu boylop tömön cürdürüp,

Kurbu çak alma çıgaçka,

7250

Atın baylap tüşürüp

-Aylanayın Tabıldı

Azıraak catıp tınç algın,

Kaşattan dürbü salayın,

Kayda eken ayıl karayın,

7255

Karıya Kudaynazarga,

Kabilan seni eerçitip,

Kalbastan bugün barayın,

Kara suuga çömülüp,
Men da es alıp alayın...

7260

Dep Eldiyar aytı emi
Talıkşıgan Tabıldı,
Kölökölüü darakka,
Köşülüp uktap cattı emi,
Kurbunun üstü kaşatka,

7265

Eldiyar basıp bardı emi,
Kalıñ tokoy kaşka col,
Anı karap kaldı emi,
Mañday cagın marasa,
Bat kalaşın karasa,

7270

Tokoydon çıktı bir adam
Kim eken dep sınasa
Kementay kiyip talpaygan,
Ker ögüz minip şaldaygan,
Eki teñ otun artınga

7275

Erbeyip calgız bastırgan,
Erteli-keç col karap
Eki közün taldırgan.
Tabıldı colun karagan,

Taldırıp közü cadagan

7280

“Kaçan kelet töröm” – dep,

Talatanıp sanagan

Otun alıp, ot cagıp;

Ogo ele kıyın cadagan

Şayımbet bagıp sargargan,

7285

Künügö otun alpargan,

Tabıldı dep ün baspay

Küküktön beter kakşagan

Küyötkö başın del kılıp,

Künügö ıylap kakşagan

7290

Kaşka col menen bastırgan,

Kakşaalday otun artırgan,

Kakşap cürüp kün keçip,

Kanduu cüzün azdırgan

Çaçıkey okşop köründü,

7295

Anık taanıp algan soñ,

Eldiyar baatır oturup,

Kabırgası söğüldü

“Kayğıdan kaçan çıgabız,

Uşu körgön korduk zar,

7300

Öñümdü menin tüşümbü”

Dep Eldiyar oylonup,

Tokoygo közün saldı emi

Dürbüsün alıp tolgonup,

Tokoydun kalıñ cerinde,

7305

Eki suununar alda,

Èç kim körbös badalda,

Erbeñdegen bir adam,

Elestenet çamamda

Ermek go uşulcürgön dep,

7310

Eldiyar karap oturup,

Taanıdı munu arañda,

Catkan eken Ermek dep

“Can kalkalap bölök” – dep

Tabıldını körgöndö,

7315

Taanıp anı köröt dep,

Kayra bastı Eldiyar

Tabıldını oygotsom,

Uşul cerge kelet dep

Tabıldıga bardı emi,

7320

Tartkılap baatır kaldı emi,
Tokoydo cüröt bir adam,
Oşogo dürbü sal dedi,
Er ekeniñ bileyin,
Ayra taanıp al – dedi

7325

Men karasam körünöt,
Otun algan çal dedi
Kana, kana, kana dep,
Oşonu ayra taanısam,
Baatır dep meni sana dep,

7330

Karbalastap cügürüp
Kabılanday bögülüp
Taanyı kalgan emedey,
Karap kaldı süyünüp

On eki burap candırgan,

7335

Oozuna cakut saldırgan,
Künçülük cerden salsa da,
Közdöy körüp çon dürbü,
Köz kumarın kandırgan

On eki burap cetkirip,

7340

Oñ közünö keltirip,

Tabıldı karap kaldı emi,
Tokoydu karap çekçiyip,
Ermekke okşoş köründü,
Ormoyup kaldı şekşinip
7345

Kayradan oñdop karadı
Cılañaç turat bayagı
Anın kabırgasın karadı,
Arkan boyu keldi beyim
Tartılıp cerdin tanabı
7350

Abdan taanıp algan soñ
“Aylanayın, Eldiyar,
Ermek eken mına bu!
Köynöğü cok cılañaç
Tebetey cok cılañbaş,
7355

Tört elidey boluptur,
Başındağı kara çaç!
Al turmak, kolunda sınık tağı bar
Başının ayırık ağı bar,
Kızıl cüzü bozorup
7360

Kıl murutu uzarıp,
Kıynalğan okşoyt Ermegim,

Kalıptır közü kızarıp,
Attançı ıldam baralık,
Andan kabar alalık!

7365

Körüp turup Ermekti,
Olturup kantip alalık”
Dep Tabıldı kumsarıp,
Açuusu kelip sumsayıp,
Atka minip eki dos,

7370

Tokoygo kirdi col salıp,
Çtırman kalıñ badaldı,
Aralap kirdi alardı,
Bir balasın eerçitken,
Kördü bular maraldı

7375

Atayın dep Eldiyar,
Saadagın alıp kamdandı,
“Atpaçı, dosum, maraldı,
Marat kılbayt zalaldı
Batıraak barıp körölük,

7380

Canagı cürgön adamdı
Ermegim okşop tügöngür,
Eki böldü sanaamdı

Balaluu maral turbaybı

Anı atsa kудay urbaybı

7385

Cetim kalsa balası

Temselep kuurap kalbaybı

Eleñdep calgız cürgöndö,

Cırtkıçtar anı albaybı,

Ardaktağan calgızı

7390

Atadan cetim kalbaybı...”

Dep Tabıldı şaşılıp

Kişini izdep aşığıp,

Ermek ugup dabışın

Körö koydu bulardı

7395

Kalayn dep çaşınıp

Caşığıça bolbodu,

Atçandar cakın kelişti

Ermekti bular körüştü

Ermekti körüp Tabıldı,

7400

Esinen tanıp ketpespi...

Ermek kaldı caldırıp,

Karap kaldı alsırıp

“Ermeksiñbi ber kel” – dep,

Tabıldı süylöp söz surap

7405

Taanıy koyup baatırdı

Ermek çındap burkurap

Sagınışkan üç baatır,

Baarisı ıylap çurkurap

Cılañaç Ermek kanetsin,

7410

Tula boyu dirildep,

Turalbay sözgö zırkırap

Er Tabıldı bardı emi,

Ermekti kısıp aldı emi,

Acıratkan kişi cok,

7415

Kıyamattık üç kurbu,

Kuçaktaşıp kaldı emi,

Bolukşup ıylap baatırlar,

Uçuraşıp mıktaşıp,

Kol karmaşıp körüşüp,

7420

Karap alıp bir birin,

Kara közdön caş agıp,

Kuçaktaşıp erişip

Aş bışımdan alıska,

Süylöşpöyt sözgö kelişip

7425

Kep aytuuga kamdanıp

Öpkösü kööp Ermektin,

Öröpküp turat demigip

Er Tabıldı sensin bi?

Esen-aman keldiñbi?

7430

Cügürük çalış kunanım,

Katın bala kor bolup,

Kaygıñdı tartıp, buudanım

Karaanıñdı men körüp,

Kabagım açıp turamın

7435

Kagılayın Tabıldı,

Karaçı, men kuuradım,

Kolum sınıp asınıp,

Duşmandan kaldım basınıp

Orgo saldı eki ayça,

7440

Körsötpöy elden çasınıp

Eldiyar keldi üstümö,

Moynuna arkan asınıp,

Üç tünöp andan kaçkanbız,

Tokoygo keldik çasınıp,

7445

Tabıldı aman degende,
Cürögüm kalgan basılıp
Özündü emi taanıbay,
Esim oogon kurgan can,
Kalbadımbı şaşılıp

7450

Cürögüm mokop kalıtır,
Kudaynazar kak baştın.
Kordugu ötüp aşınıp
Öñümbü – menin tüşümbü?

Ekööndü körüp turamın,

7455

Kabagım emi açılıp,
Özüñ körgön kayrat çok,
Başımdan akıl ketken beym
Kapalıktan çaçılıp

Kutkarıp kuday meenetten,

7460

Kubantar dep turamın,
Kuuraldın belin aşırıp
Uşunu aytıp Ermek dos,
Ereerkep ıylap muunu boş,
Eçkirip ketet kuuragır,

7465

Közünön ketip monçok caş,

Bul sözdü ugup Tabıldı,
Ayrañ azır kaldı emi,
Aytçı Eldiyar kaday kep,
Anıktap bayan kıl dedi...

7470

Moynuña arkan asıngan,
Kaçangı sözüñ bar? – dedi
Ermektin sözün tüşünböy,
Bolup turam dal dedi,
Dosum aytçı çınıñdı,

7475

Dele sanaarkatpay özümdü,
Coldon muñduu ün uksam,
Colotpoysuñ Eldiyar,
Cootkotup sözüñö,
Tootpoysuñ Eldiyar,

7480

“Kudaynazar cakşı dep,
Eneñdi cakşı baktı” dep
Kubulcutup sözüñdü,
Koozdoysuñ Eldiyar,
“Ermegin baatır boldu” dep

7485

Süyüntösüñ Eldiyar,
Elde duşman bar desem,

“İşenbeysiñ maga” dep,

Tüñültösüñ Eldiyar,

İleşpeymın saga dep,

7490

Ermektin sözün sen aytçı,

Ayagında minetip.

Küyüntösüñ Eldiyar,

Eptey albay kalpıñdı,

Anı-munu bir aytıp,

7495

Külüñdöysüñ. Eldiyar

Kalmaktan körgön dart kana?

Karagan kızıl et kezde

Kıyamattı bolçoşkon,

Katuu aytışkan ant kana?

7500

Kalpıñdın çeti uguldu,

Karaçı dosum, az gana,

Emçekteş bolgon süt kana?

Erdikti kılğan güç kana?

Elimdi aydap köçürgön,

7505

Ermekti kolgo tüşürgön

Enem, balam , curtumdu,

Ezip cürgön it kana?!

Een cerde surasam,

Eki kayta surayt dep,

7510

Eerçitpeymın seni dep

Eregişken sız kana?

Keñ Narındın başında,

Mazar kara taşında ,

Caraluu bolup men cattım,

7515

Bagıp turduñ kaşında

Altı miñ tütün kırıgızdan,

Anttuu dosum ekönsüñ,

Aşıktay bala caşında,

Ermektin körgön kordugu,

7520

Elimdin körgön zordugu,

Altıbayday aramdın,

Acalı çındap toldubu?

Kudaynazar kuu kakbaş

Kurgak söz aytıp koydubu?

7525

Katagandın malın cep,

Andan cürüp baarın cep ,

Kalmaktın kardı toydubu?

Arbak urgan itterdin.

Katının alıp koydubu?

7530

Aytçı sözün ugayın,

Attanıp emi ıgayın,

Kudaysıgan itterdi,

Kudukka men da tıgayın,

Tuurasınan öñöyün,

7535

Bul korduktu körgöçö,

Kordugu ötkön Kalmaktın,

Şamşarlap kanın tögöyün,

Acalım cetse oşondo,

Alışıp catıp ölöyün!”

7540

Dep Tabıldı oolugup,

Açuusun tıyıp soolugup,

Eldiyardan kep surap,

Karap turdu söz ugup,

Ustanın uulu Eldiyar,

7545

Kebelbegen kul eken,

Keñ akılman uul eken

Tabıldının sözünö,

Bergen coobu bul eken,

Ermankandın balası,

7550

Er Tabıldı sen eleñ,

Eki caşta koşulgan,

Ezelki coldoş men elem

Emçekti birge emişken

Eneleşim deer elem

7555

Eregişken duşmanga,

Erdigim saga teñ elem,

El kabarm çin aytсам,

Eeligip ketme er eleñ,

Eliñde özüñ turganda

7560

Epkin tiybes çep eleñ,

Artık ceriñ bar ele,

Birok ubadaga bek eleñ,

Anıgın ugup sözümdün,

Anan meni cemeleñ.

7565

Katagandın eline,

Kara-Toodoy bel eleñ,

Kastaşkan kalmak duşmandı,

Kaptap ketçü sel eleñ,

Karıp miskin cetimge,

7570

Kazınaluu ken eleñ,
Kudaynazar çal menen,
Atañ birge tuugansın,
Altıbayday kalmakka,
Ar kaday kızımat kılğansın,

7575

Alardın kılğan çoñdugun
Ar kaçan keçip turgansıñ,
Birinçisin aytayın,
Ermenkan atañ ölgöndö,

El çoğulup kömgöndö

7580

Özüñ toguz caşıñda,
Saamayıñ bar başında
Cesir kalgan eneñden,

Cetim kalgan özündön

Ençim bar dep mülk alıp

7585

Malıñdı bölüp üç alıp,
Kan agızgan közüñdön

Ekinçisin aytayın

Atañdın aşın berdirbey,

Ayıldı camaat kondurbay,

7590

Kerbendi colgo cürdürböy,

Keñeşti elge kıldırbay,

Ayıldın çetin tuurdap

Aşka arnagan malıñdı,

Alıp turgan uurdap,

7595

Beş cılga aştı berdirbey,

Beeñ soygon muuzdap,

Üçünçüsün aytayın,

Özüñdün on tört çaşında,

Ermankandın aşında,

7600

Baygeni algan zorduktap,

Baatırlık kılıp korduktap,

Moynuna çılбір salganda,

Muuntup cıgıp alganda

Kırk cigit calpı barganda,

7605

Karsıdatıp kalmaktı,

Özüñdü acıratıp alganda,

Korkkonuñdan koy berip,

Koşomat kılıp mal berip,

Bul künöösün keçkensin,

7610

Keçpegende netkensiñ

Birok alkalmak keterde,

Kabar kılıp bularga,

Keñeş salbay ketkensıñ,

Kapkaçañkı sözümdü,

7615

Kayradan emi estettiñ,

Bıltırkı ötkön küzündö,

At-Başının tüzündö,

Kudaynazar Altıbay,

Aramdık oylop içine,

7620

Keñ Koçkorgo köçköndö,

Kerbençiñdi ötkörböy,

Uluu coldu toskondo,

Kudaynazar kak baştı,

Kuruta çaap alsak dep,

7625

Kak baştı karmap öltürüp,

Başın kesip salsak dep,

Kalganı tıñıp kalbaybı,

Kaygıga başın malsak dep,

Altıbaydı soysok dep,

7630

Başkasın aman koysok dep,

Katagan elin karçabay,
Bir kişidey bolso dep,
Aytpadım bele men özüm?
Ukpadiñ bele sen özüñ!

7635

Ermegin anda cok bele,
Oroy-çaray tört közüñ,
“Aksakalın sıylagan dep,
Altıbaydı kıybaym” – dep,
Oşondo canım örttödüñ!

7640

Keçee Tabıldı oorup catkanda,
Eldiyar, Ermek bakkanda,
Ayıkkay ele calgız dep,
Ak kalpak kırgız şaşkanda,
Esiñdi bilbey tanganda,

7645

Özüñ bir tilden kalganda,
Tilegiñ tilep katagan,
Moynuna kurun salganda,
Bir çımınday canıñdı,
Kudaydan surap kalıñ el,

7650

Tütüñgö tülöö kılğanda,
Kudaynazar kuu kakbaş,

Kubulcugan şum kakbaş,

Araga kişi salıptır,

Ortonçu uulu Olcobay,

7655

Çalkalmakka barıptır,

Kudaynazar kat cazıp,

Kat üstünön möör basıp,

“Tabıldı oorup catat dep,

Tañ künü kereez aytat dep,

7660

Oorusu kıyın oñboyt dep,

Calgız kol öödö bolboyt dep,

Bul oorudan ayıkça,

Özüñdü tirüü koyboyt dep,

Kargaday calgız kamdansa,

7665

Kalmaktın curtun torgoyt dep,

Tayakemsiñ Çalkalmak

Dayardangın ıldamdap,

Ozunup murda kelbeseñ,

Tabıldı seni bir çapmak

7670

Kalmak attuu kor bolup

Olcolop baarın kuldamak...”

Dep Altıbay kat cazıp,

Kudaynazar möör basıp,

Olcobaydı cibergen

7675

Oşonduktan Çalkalmak,

Ozunup saga bir kelgen

Oşondoy işter bolgonun,

Sen bilbeseñ men bilem,

Keçee Çalkalmak cilki alganda,

7680

Artınan biz kuup barganda

Cilki turmak kalmaktı,

Cılas kılıp salganda

Toñ aşıra kuuganda,

Tomsortup colun buuganda

7685

Tomuguñ cara ok tiyip,

Tolgona albay turganda

Atışıp coonu kuuganda,

Atkarbay colun buuganda,

Aşıguñ cara ok tiyip,

7690

Aylana albay turganda,

Kırk cigit elge kaytkanda,

Kıdırtıp sözün aytkanda

Tabıldını eerçitip,

Eldiyar şorduu bakkanda

7695

Keñ Talaska alparıp,

Keyiştı dosuñ tartkanda

Aşıktan oktu ala albay,

Azaptanıp catkanda,

Tabıldı okton öldü dep,

7700

Talaska söögün kömdü dep,

Canındagı kırk cigit,

Calpı kaçıp keldi dep,

Kabardan ugup alıptır

Kudaynazar abañız,

7705

Altıbay sinduu agañız,

Kalkka dürböön salıptır

Ancıyanga aşıgıp,

Ala – Toodon çaşırıp,

Ayıldın baarın köçürüp,

7710

Aşıktırıp kaçırıp,

Ataktuu Kök – Art dabandan,

Aşıra eldi köçürüp,

Köçürüp keldi bul cerge,

Kabar berip köp elge,

7715

Tütüngö maldı soyuπτur

Tüşkü uluk boluπτur

Ak kiyizge saldırap,

Ak boz beeni soydurup,

Altıbayday kalmaktı

7720

Han kötörüp koyuπτur

Kırk cigitti karmaptır,

Kıl arkan menen baylaptır

Kılbaganı barbı dep,

Kırkası menen sabaptır

7725

Ermegiñdi karmaptır,

Eki kolun baylaptır

Esi oogança tepkilep,

Eki üç kün sabaptır

Orgo alparıp salıπτır

7730

Başı közün carıπτır

Kolu sınıp asınıp

Korduk körüp basınıp,

Korkkonunan dalay el,

Kalgan eken çaşınıp

7735

Üybülöñdü bölüptür,

Buyruguna könüptür

Üy başına bir birden,

Olco kılıp alıptır

Otun alıp koy bagıp,

7740

Ookat üçün can bagıp,

Oşentip alar kalıptır

Keçee men darıga kelgende,

Elden kabar alganda,

Katagandın kabarın,

7745

Kantti eken dep çalganda,

Tokoydogu Çaçıkey,

Otunun artıp bergende

Ordo catkan Ermekti,

Oşondo barı körgöndö

7750

Karoolçu bolgon kalmaktar,

Kabilıp meni baylaşıp,

Hanga alparıp bergende

Karmap alıp özümdü,

Katıra surap sözümdü,

7755

Karsıldatıp tokmoktop,

Oodarıptır esimdi,

Başımdı carıp salıptır,

Baylap alıp barıptır

Ermegiñdin üstünö,

7760

Meni koşo salıptır

Katuu taştap iygenbi,

Kabırgam sınıp kalıptır

Kardıgaç menen Çacıkey,

Kayda ekendi bilgenbi,

7765

Kaymak, tokoç uurdap,

Kat cazıp bizge bergendin,

Katası cok anıktır

Ordo cattık üç künü,

Eköübüz kaçtık bir tünü

7770

Ermekti mında taştadım,

Tokoygo beri baştadım,

Amandıgıñ uguzup

Kardıgaçka aytkamın

Çacıkey menen Ermektin,

7775

Batasın alıp bulardın

Özüñdü közdöy kaytkamın

Özünö barıp körüşüm,

Uçuraşıp öbüştüm

Eköübüz cürtip ayrılбай

7780

Bügün mında kelişim

Birok mende bir söz bar mına mında

Elge cetpey bolduk zar

Calgandan kabar aytkanım,

Cakşılap emi kulak sal

7785

Caş küñüñdön kas bolgon,

Kudaynazar kurgan çal,

Kak oşondon öçüñdü al

Anın kılğanın aytıp men barsam,

Kıynoogo seni men salsam,

7790

Kapalanıp almaksıñ,

Kaygı tartıp kalmaksıñ

Sanaañ kıska. içiñ tar,

Sanaaga başıñ salmaksıñ

Eliñdi estep ettenbey,

7795

Eneñdi sanap küçtönböy,

Balañdı estep can küyüp,

Carıñdı sanap sen küyüp,

Kırk cigit estep kıynalıp,

Kırgızdı sanap muñdanıp,

7800

İçiñ kapa buk bolmok,

İçiñe kaygı cık tolmok

Köönüñ öspöy köp sanap,

“Körsöm eldi” dep sanap,

Öñüñ sarı cez bolup,

7805

Akılıñ ketip nes bolup

Ooruga kaygı koşulup,

Eki dart bidey kez bolup

Çala bir aygıp attanıp,

Çamañdı bilbey taptanıp

7810

Kalmaktarga sen barsañ,

Baştakıday maktanıp

Ooruñdu körüp oñdomok

Oşol ele künü somdomok

Dartıñdı körüp daarımak,

7815

Darmanı cok calgızdın,

Tamırın tüptön taarımak,

Ancalık duşman bölgön el,

Abdan eldi kaarımak

Men özüñdü ayap, kalp aytım

7820

Calgan sözdü kañça aytım

Calganim caman bolgon cok,

Canıña zıyan kelgen cok

Cakşı ayıksın dep oylop,

Eldiyar baykuş kanetsin,

7825

Çın kabar aytıp bergen cok

Ermekten uktuñ kabardı,

Emne kıldım zalaldı

El çetine biz keldik

Emi akılın tabalı

7830

Açuuñdu koyup, akıl tap,

Aytkanımdı makul tap

Kaygıñdı koyup kayrat tap,

Kalmakka kılar ayla tap,

Katagan kırgız köp eldi,

7835

Kalkaloogo sen keldiñ,

Kalkıñdı alıp payda tap

Elge zıyan bolbosun,

Eregiş çıgıp kalbasın

“Ertele ölgön canbız” – dep

7840

Kara boor kalmaktar,
Kalkıñdı kırıp salbasın
Han boldum dep köpkön kul,
Kastığı curtka ötkön kul,
Kapşap menen kol cıynap,

7845

Kalbasın candan keçken kul
Ertelep akıl oyloçu,
Meni caman körböçü
Emi özüñ bil ne kılsañ,
Ermegiñdin közü bul

7850

Bir kabarı mına uşul,
Akıl menen iş kılıp,
Duşmandı ceñer kez uşul
Calgan aytkan Eldiyar,
Canınan artık dosuna,

7855

Camdap cürgön esi bul”...
Dep Eldiyar aytkanda,
Bala colbors Tabıldı,
Baştakıday cark etip,
“Iraazımın dosum” dep,

7860

Baarın açıp şaňk etip,
“Aytıp berdiň çınıñdı
Eldiyar, Ermek dostorum,
Emi bir sözü kozgoyun
Ep kelse baatır eki dos,

7865

Elime coonu koşpoyun
Sözüñör bolso aytkıla
Takır sözüñ tospoyun
Akılıñ menen boloyun,

Aytkanıñdı kılayın,

7870

Aytıp körçü dostorum,
Abdan cakşı ugayın

Dep Tabıldı keňeşin Eldiyar, Ermek eki dosuna berip akıl suradı.

Eldiyar: “Biz sınačka Ermekti cibereli, eldin peylin sınap körölü”, “Tabıldı aman kele catat” degende kalıñ curttun arbağı kötörülüp kalsa ele boldu. Eger al Altıbayga alımsanıp kalsa, bizdin kelgenibizge süyünböy ele kalmaktardın közün karap kalat cana Kudaynazar menen Altıbay kaday iş kılar eken” – dedi. Tabıldı menen Eldiyar makul tabıştı. Kertabilgi attı mingizip, keliştire kiygizip, anı elge süyünçügö ciberiştı.

Kertabilgi at menen,

Keçinde Ermek cönödü

Kele catkan Ermektin,

7875

Kelişin emi körölü

Anı munu sanabay

Añdı, döñdü karabay,

Ayıldı karay bet alıp

Ermek kelet baladay

7880

Kudaynazar kariya

Kuu baytaldı tokunup

Kurulay özü çocunup,

Cürögü tuylap bulkuldap,

Caman eti köp tartıp

7885

Muunu boşop solkuldap,

Kuu baytaldı minsem dep,

Kaysı cakka cürsöm dep,

Kanday ukmuş boldu dep,

Elden kabar bilsem dep...

7890

Kamçısın alıp kamdanıp,

Karbalastap sandalıp

Karap turgan kezinde,

Ayıldın başı belesten,

Arbagı kökkö teñeşken,

7895

Bir adam kelet çapkılap
“Süyünçü” degen dobuşun
Baaridan murda uktu beym
Kudaynazar sak kulak,
Tiñşay kalıp kubarıp,

7900

Eki közü tunarıp,
“Tabıldı” degen ündü ugup,

Cığıla cazdap buralıp
Çoçugandan bakırıp,
“Bat cürü” dep çakırıp

7905

“Al emne aytçı?” dep
Akıya karap çakçıyıp

Kulagın salıp kaldı ele
Sünbödöy kerçe at menen
Sülöösündöy kerilgen

7910

Süyünçülöp Ermeğın,
Abakeñe körüngön
“Tabıldı aman kelatat,
Süyünçü dep bakırıp,
Eki cagın karanıp,

7915

Erdeñdep cüröt çakırıp
Abadın aylın aralap,
Aytkan sözü “süyünçü”,
Ayal kılbay karalap
Aykırığın baspastan,
7920

Ermek kelet sabalap,
Kudaynazar abaña,
Ermek cetip bardı emi
“Süyünçü aba, süyünçü

Toñ, ötügüñ kiyinçi,
7925

Tabıldı aman kelatat,
Tarklık kılsam küyünçü
Altıbayga baramın!
Anda kabar salamın,

At baştağan bir toguz,
7930

Handan olco alamın” –
Dep oşentip Ermegin,
Katuulap cürüp ketti emi
Kalıñ ayıl içinde,
Han Altıbay baatırğa,
7935

Karbalastap Ermegiñ

Katuulap cürüp cetti emi

“Han Altıbay. süyünçü!

Kas bolsoñ ugup küyünçü,

Tabıldı aman kelatat,

7940

Kabarın aytam tuyunçu

Kaparıñda bar bolso,

Kabagıñ açıp süyünçü

Men Ustaga baramın,

Süyünçü kabar salamın,

7945

Uy baştağan bir toguz,

Usta akemden alamın

Bardık elge aytamın,

Kabar salıp aytamın

Ayıldın narkı çetinen,

7950

Attın başın tartamın”...

Dep oşentip Ermegiñ,

Atının oozun keriptir,

Ayıl salıp aralap,

Atayı kabar beriptir

7955

Altı miñ tütün katagan,

Ermekten kabar uguptur,
“Tabıldını körsök” dep,
Ukkan adam toktonboy,
Uhap – çubap cürüptür
7960

Kayra tartıp Ermegiñ,
Han ayılına keliptir,
Karbalaştap baratkan,
Katın – bala körüptür
Tabıldı kayda boldu? dep
7965

Talaaga tüşüp kondu dep,
Taalayın sınap Tabıldı,
Kalkına kabar saldı dep
Birinen biri uguşup,
Artkısı sürüp çığışıp,
7970

Kalganına karabay,
Kele catat kuuşup
Atçan cöösü bilingis,
Almak – salmak çığışıp
Ayılda kişi kalbaptır,
7975

Tüp kötörö cürüşüp
Karalaman katagan,

Kalbay ketip baratat

Katın bala aralaş,

Çaldar ketip baratat

7980

Torpok minip topoñdop,

Baldar ketip baratat...

Munu körüp Ermegiñ,

Kubaniç kılıp turdu emi,

Altıbay handın üyünö,

7985

Attan tüşüp kirdi emi

Han Altıbay kamdanıp,

Karbalastap çamdanıp,

Kanter ayla tabalbay,

Kalmaktarın çogultup,

7990

Kalgan eken camdalıp

Üygö kirip Ermegiñ,

Han Altıbay barsıñbı –

Cük kötörçü narsıñbı?

Tabıldını tosuuçu –

7995

Dayarlangan cansılñbı?

Süyümçümdü bat berçi,

Kutulup aytkan karzıñdı

Süyünçü surap kep saldı,

Süylötüp sözün ukkanı,

8000

Altıbayga dep saldı

Altıbay anda kep aytat

Ardagım Ermek dep aytat,

Anday – mınday cürsöm da,

Atalaş dep meni aytat

8005

Akırettik coldoşuñ,

Can dosu dep seni aytat

Aman esen eliñe.

Tabıldıñ emi kelatat

Emi tuugan kişige,

8010

Eregiş kılıp uşaktı,

Esi cok buzuk neme aytat,

Özüñdöy ak niyattüü azamat

“Süyünçü bergin” dep aytat

Süyünçüñö at berem,

8015

Süylötpöstön bat berem

Üç cüz tütün kişini,

Bukara kılıp kalk berem,

Oozumdan çıkkın sözüñdö,

Süyröp cürböy nak berem

8020

Kiyeriñe ton berem,

Ençiñe maldı mol berem

Üç cüz tütün eliñdin,

Alımın alıp turguday

Aksakal kılıp col berem

8025

Dep Altıbay aytı ele,

Coobun ugup Ermegiñ,

Attanıp andan kayttı ele

Kudaynazar abama,

Barayın dep tarttı ele

8030

Kudaynazar üydö cok

Kuu baytalın tokunup,

Tabıldını ukkanda,

Attanıptır çoçunup

Oşondo eldin baarınan,

8035

Murun ketip kalıptır,

Barayın dep ozunup,

Anın daynın ukkan soñ,

Kertabılgı at menen,

Ermek colgo kirdi emi

8040

Artınan çañı sozulup,
Kuyundan bütökön kuu baytal,
Buluttu köktün aldınan,
Tulañduu çöptün üstünön,
Atkan oktoy zırkırap...

8045

Kudaynazar abañdın,
Etek – ceñi dırkırap,
Ayal kılbay keliptir,
Tabıldığa burkurap,
Közünün caşın agızıp,

8050

Bal tilin salıp balaga,
Kelgen eken cabışıp
Aylanayın Tabıldı,
Nayzadan kalgan celegim,
Atamdan kalgan belegim

8055

Altı miñ tütün kırgızga,
Altından çınar teregim
Atışcan coosun cok kılğan,
Aylasın tapçu keregim
Calgızım menin mederim,

8060

Calınbay emi ne deyin,
Sayışar coogo cölögüm,
Saparga barsam öbögüm
Keçigip kelbey kalganda,
Sagındım abdan, böbögüm
8065

Emi mende arman çok,
Aman kördüm cüzüñdü,
Aldıña kelip ölümün,
Arzımdı ukçu, Tabıldı,
Eneñdin sırn kim bilet,
8070

Eelikme beycay can eken
Kişinin tilin albagan,
Öcörlüğü bar eken
Üygö tınçıp olturbayt,
Ermegi anın mal eken
8075

“Ak sakal kılıp üyümö,
Ardaktap seni baksam dep,
Ar keregiñ baarisın,
Ayttırbastan tapsam dep
Aldıña tınçtap baybiçe,
8080

Ayudan talpak salsam dep,

Azbay – tozboy olturgun,
Ardagın kelet az kündö,
Amanat canın baksañ” – dep,
Aytsam tilim albadı,
8085

Al sözgö kulak salbadı,
Azıñ – köbün malımdı,
Ar kimdin közün karabay,
Aydap özüm bagam dep,
Mal artınan kalbadı

8090
Karındaşıñ Kardıgaç,
Kanday kurgan bala ele?
Kayındap kuda bolom dep,
Han zaadasımak bir cigit,
Aytkan sözü bar ele

8095
“Eriktim malga baram dep
Ermek bolup eneme,
Eerçiy maldı cayam dep,
Kişi közün karabay,
Abakem aman kelgiçe

8100
Ayılda basıp cürgönçö,
Kozumdu özüm bagam deyt “

Erkekçe ösüp kalıptır,

Erigip üydö tura albayt

Kozusunun artınan,

8105

Eerçibey cürö albayt

Üydö oltur desem sozulup,

Kardıgaç balam til albayt

Kögüröök balam eken dep,

Köñülü kalar beken dep

8110

Erki menen koygomun

Erkin cürsün meyliçi,

Es tartıp ösüp keter dep...

Çaçıkey balam kanetsin,

Calgızım üydö cok bolso,

8115

Catkanım bolbos beker dep,

Beker basıp cürgönüm,

Kesir bolup keter dep,

Kudaydan tilep ıylasam,

Kuuratıp canım kıynasam,

8120

Beker catpay tomsorup,

Ookatımdı cıynasam

Calgızım aman keler dep,

Casagan tilek berer dep,

Öz ookatım kılbasam,

8125

Elim caman körör dep,

Baltasın alıp koluna,

Bastırıp çığıp coluna,

Otun alıp suu kuysam

Keler dep işim oñuna,

8130

Erki menen bastırat,

Eki teñ otun artınan

Bizdikine kattabay,

Kelindik kılıp çaşınat

Baybiçe bolçu kişi eken,

8135

Saramcalın körgöndö,

Ayıldın baarı caktırat

Kuday berer balama

Şayımbet cayın aytayın:

Özüñdün calgız tuyagıñ,

8140

Boz ala bolup kalat dep,

Boor tartıp turamın

Aşka toygo eerçitsem,

Adamdın közü tiyet dep,

Ayap cüröm balamdı

8145

Aman kelse Tabıldı,

Aruu kiyim kiyet dep,

Ayılđa oynop cürgöndö,

Kanday da bolso Şayımbet,

Cılañaç cürö beret dep,

8150

Caman çapan kiygizdim

Katıgıp adam bolsun dep,

Kara boor cürgüzdüm

Calgızımdın tuyagı,

Caşık ösüp kalat dep,

8155

Cılañaç – cabık cürgüzdüm

Çoñoygondo Şayımbet,

Atka kopol bolot dep,

Caydak torpok mingizdim

Özüñdön öödö er bolot,

8160

Baralına kelgende

Bala colbors şer bolot

Kuba töböl östürdüm

Kurç bolotko teñ bolot

Aman keldiñ kulunum,

8165

Akkan caşım sel bolot

Bul arzımdı aytpasam

Alkımıma çer tolot

Kudaynazar agañdı,

Körö albay duşman del bolot,

8170

Tabıldga abası.

Kanday da bolso bel bolot

Eköbüzdü buzgan el,

Özü cürüp kem bolot

Biz atalaş tuuganbız,

8175

Tabıldım bilet dep koysom,

El tilimdi albaybı,

Abañdın sözü em bolot”...

Dep abası aytkada,

Köödök baatır Tabıldı,

8180

Kudaynazar aga dep,

Atamday bolgon aba dep,

Arzıñdı ayıp bildirdiñ,

Atalaş iniñ maga dep

Cakşı köönüñ bar bolso,

8185

Kızmat kılam saga dep
Caman köönüñ bar bolso,
Köröbüz aba cana – dep,
Ala kelseñ bolboybu,
Şayımbet balañ mına dep...

8190

Uçuraşıp turdu ele
Kertabılgı at menen,
Erme keldi artınan
Kudaynazar kakbaştın,
Sööktön ötkön dartınan,

8195

Közömöldöp keliptir,
Kayda ketti eken dep
Kaçtıbı dep kalkınan,
Erme körüp aldı emi,
Salam aytıp kaldı emi,

8200

Tüşö kalıp atınan,
Abaña cetip bardı emi
Uçuraşıp körüşüp,
Kuu baytaldın çılbrın,
Erme kolgo aldı emi

8205

Süyünçüm kana. aba? – dep

Ernek sözü saldı emi
Kudaynazar kuudul çal,
Kupşuñdagan duñgul çal,
Kalp ele ıylap kaldı emi
8210

Süyünçüñö Ermegim,
Kara başım al – dedi
Tabıldım aman kelgende,
Malım turgay başımdı,
Sadaga kılıp sal – dedi

8215
İnisi menen körüşkön,
İçi kaynap erişken,
Karıganda abakeñ,
“Kasiyettüü çal” dedi
Al añgıça bolbodu,

8220
Katagandın kalıñ el,
Kaptaganday akkan sel
Karı caşı aralaş
Kalbastan kelet bardık el,
Talaanın baarı çañ bolup,

8225
Tabıldı elge dañ bolup,
Adam kalbay ayılda,

Attangan eken cam bolup,

Han Altıbay kelatat,

Kanterge başı mañ bolup,

8230

Kulunduu beesin minişip,

Kubattanıp külüşip

On-on beşten çogulup

Kubaniç sözgö kirişip,

Çaldar kelet karaçı,

8235

Tayların minip carışıp,

Torpoktorun kubalap,

Aldına salıp alışıp

Birin biri tartkılup,

Tamaşaga kanışıp,

8240

Baldar kelet karaçı

Kempirdin baarı бүкүñdöp,

Kelindin baarı tikçiñdep,

Kız baldar çurkap eeligip,

Kıylası kelet ceeligip...

8245

Malın taştap talaaga,

Cılkıçı, koyçu demigip,

“Tabıldı keldi” dep ugup...

Katagandın kalıñ el,

Kalgan eken semirip,

8250

Birinen biri ötsöm dep

Tabıldıga cetssem dep,

Unaaluunun baarısı

Udaa kelet teminip

Urgaaçı erkek debesten

8255

Uraan tartıp çurkurap,

Umuray curtı kelişip,

Kol karmaşıp körüşüp,

Kuçaktaşıp öbüşüp,

Caşıp cürgön andan köp,

8260

Körüşüügö col tappay,

Öbüşüügö el tappay,

Şaşıp cürgön andan köp,

Etek-ceñden üzgülöp,

Birin-biri türtkülöp,

8265

Tartıp cürgön andan köp,

Eki cagın eleñdep,

Kezek cetpey belem dep,

Turçu minday men barıp

Uçuraşat elem dep,

8270

Basıp cürgön andan köp,

Müdürlüp cıgılıp,

Kara terge çumulup,

Kalıñ elden col tiybey,

Kaç munday dep culunup,

8275

Karaanın körsöm eken dep,

Kaysalañdap urunup,

Karap cürgön andan köp,

Uçuraşıp aldık dep

Elden murun bardık dep

8280

Er Tabıldı baatırğa,

Eki ooz sözdü saldıq dep,

Esendigin biz körüp,

Ey kumardan kandık dep,

Ertelep üygö baralık,

8285

Maldı közdöy çabalık,

Sarı ulaktı alalık,

Sadaganı kagalık

Baabedinge kötörgön,

Bayağı maldı tabalık

8290

Bakırtıp eçki muuzdap,
Baatırğa öpkö çabalık
“Cürgün turbay bastır” dep,
At menen ıldam çaptır dep
Taraq cürgön andan köp.

8295

Al añğıça bolbodu,
Katagandın karısı,
Kalgan eldin baarısı,
Kalkına cayluu kariya,
Kandık Usta carıya,

8300

Ķabar salıp eerçitip,
Kalgan eldin baarına
Ak boz beeni koştotup,
Arbın eldi toptotup

Kara eğkini öñörtüp,

8305

Sarı ulaktı böktörtüp,
Corgonu tokup candatıp,
Külüktü elden tandatıp
Üy tiktirip, bee soyup,
Saramcalın arnatıp,

8310

Tabıldı kelip tüşsün dep,

Tamak aşın kamdatıp

Kalıñ eldin içinde,

Karıya Usta keldi emi

Kaşka coldu çañdatıp,

8315

Ustaga eli col berip,

Urmat kılıp el kelip,

Uçuraştı kalıñ el,

Ubap-çubap kol berip,

Tabıldını atkarıp,

8320

Kötörgön üygö alparıp,

Kırk cigit çogulup,

Baş koşup baarı dañ salıp,

Ak sarı başıl koy soyup,

Ayıl sayın toy soyup,

8325

Cılıkıdan tandap bee soyup,

Katagandın kalıñ el,

Cıynalıp baarı mal soyup,

“Ketkenibiz keldi” – dep

“Kemtigibiz toldu” – dep

8330

Altıbay bizge kan bolup,

Ökümün curtka kılğan dep,

Kırk cigit sözdü saldı emi,

On üçtö kızı Burulça,

Boz corgogo miñgizip,

8335

Şökülö kımkap kiygizip,

Kandıgın kalkka bilgizip,

Altıbay kelip kaldı emi,

Handın calgız kızı – dep,

Tartuuñuz bolsun uşu – dep,

8340

Kılıç alıp koluna,

Kamçısın salıp moynuna,

Katalık bolso keçir – dep,

Altıbay saldı oñuna,

Er Tabıldı baatırñ,

8345

Altıbayga körüşüp,

Agalık colun ızattap,

Ak niet menen urmattap

Körgönün aytıp berişip,

Catıp kaldı katagan,

8350

Calgızı aman kelişip

Tabıldı enesine. el-curtuna, katın balasına, katagandın baarisına, kariya Usta
ayaş atasına uçuraşıp. örgüp catıp kaldı. Kündördün bir kündöründö Tabıldı
“Katagan kalıñ kırıgızdı çoğultup”, “ 8 caştan 80 caşka çeyin bardık curt kalbay
kelsin” dep elin cıynatıp alıp, keñeş salıp aytkan sözü!

Altı miñ üylüü katagan,
Aksakal ayaş atamdan,
Azıraak surar sözüm bar
Altıbaydı handıkka

8355

Arnap kimder atagan?
Haniñar kanday can eken,
Kalıstılıgı bar beken?
Katagan elin tıñçıtıp,
Kaytaruuçu nar beken?

8360

Kalmakka ketken Tabıldı,
Kayrılıp kayra keleerde,
Kaçıpsıñar Narından
Katagandın eline,
Uşul konuş cay beken?

8365

Mal östürör bar beken?
Cayloosu Alay keñ beken?
Ancıyandın adamı,

Abdan cakşı el beken?

Ceri tulañ şor beken,

8370

Altın, k m ş mol beken?

Aksay, Arpa caylaşkan

Ancıyan cakın col beken?

Ar kayda ürküp k çk nd y,

Katagan eli kor beken?

8375

Kalkın cerge tınçıtpay,

Han bolgon bul kişifer,

Kaarı k çt  , zor beken?

Kalktın erki cok bolso,

Karañğı kapas tor beken ,

8380

Katagan senin eliñden,

Kabar aytam ceriñden,

Ata muras konuşun,

Arkada Narın ceriñden,

Adırdın  b  suyulgan,

8385

Arkariñ t şt n kuyulgan,

Askasının başınan,

Ayunun  n  ugulgan,

Budurdun  b  suyulgan

Zoosunda teke dañkaygan,
Tooloru körköm zañkaygan
Töründö töldöp ayusu,
8395

Töbö çaçı saksaygan,
Çıbırın tülkü coylogon,
Çıçkanın terip toylogon
İlbirs, colbors, cez tumşuk,
İzin kuuşup oynogon
8400

Balıǵı attay tuylagan,
Badaldan elik çuragan,
Baykap tursa Ala-Too,
Bar ilbesin çubagan
Cörgömuşü señselgen,
8405

Töö kuyruǵu teñselgen,
Töşünön kiyik atışıp,
Mergençisi belsengen
Kara şıber tulañı,
Koroosunda tepselgen,

8410

Koktuda koyon sekirgen
Kofulda çöösü eskirgen,
Korumda suusar, sülöösün,
Kofulda madıl kerilgen
Añın uulap atuuga

8415

Andağı mergen eringen,
Suuları agıp kaşkayıp,
Cayloodo talaa tastayıp,
Tunuk bulak, salkın tör,
Töş-töşünön koşulup,

8420

Özöngö kuyup baştalıp,
Kölündö kuusu çarkıldap,
Türdüü kuştar çarkıldap
Töö bozdogon nemedey
Tolkusa kölü şarkırap

8425

Kazdarı uçup karkıldap,
Añırı uçup añkıldap
Şabırğa cılkı cayılıp
Şamaldap, ottop, salkındap
Sazında uylar catçı ele,

8430

Saygak körböy balkıldap

Tooluu tokoy karagay,

Turasıñbı, kalıñ el

Tuugan cerdi samabay...

Açık aytıp bergile,

8435

Adamdın köönün caralay,

Katagan kırıgız elimsiñ,

Kaytargın coobun kebidin,

Karı-caşı debesten,

Kaltırbay aytkın baarisın,

8440

Köñüldö cürgön kebiñdi,

Kayra barıp konuuga

Könüldüü kişi bar beken?

Kök şiberin körsöm dep,

Köykölgön Narın ceriñdin...

8445

Dep Tabıldı suradı

Kalıñ el karap turabı,

Kalmaktan korduk körgön el,

Kandı sözgö kulagı

Kayradan keldi küçünö,

8450

Katagandin uraanı,

“Kagılayın calgız dep,

Kalk üçün kılğan namız dep

Karıya Usta aytsın” – dep...

Katagan calpı çuu etip.

8455

Kabagı eldin açılıp,

Karap turdu duu etip,

Oşondo usta kep aytat:

Oy Tabıldı, dep aytat

Eliñdin ketken darmanı,

8460

Een kalgan bar malı,

Esen kelip körüşüñ,

Emi çıktı armanı,

Kalkıñdın ketken darmanı,

Handıkı bolgon bar malı...

8465

Kalıñga bermek boluçu,

Katın algan cerine,

İçten çıkkan baldardı,

Kayaşa aytar kişi cok,

Kakşatkan mendey çaldardı

8470

Han Altıbay zorduktap,

Karmatıp soygon maldardı,

Kudaynazar kak baştın,

Kurup kalsın baldarı,

Üç miñge cetti bıyıkı,

8475

Zorduktap soygon maldarı

Karakçı bolup köñköngö,

Kalbaptır mindan zaldarı

Anısın aytıp neteyin,

Altıbaydın kılğanın

8480

Aytpaganda neteyin,

Külüktön tandap at aldı

Küçtüüdön tandap töönü aldı

Celini karış beeni aldı

Cergeden suluu kızdı aldı

8485

Cetimdi malga ee kılbay

Cergesi menen cumşadı

Koroodon aydap koydu aldı,

Kuldap kedey boydu aldı

Aytkanına könbösö,

8490

Salganı turat cañcaldı

Tabıldı elden ketkeni,

Taloodon eçkim çıkpadı,

Dalay adam nes bolup,

Aytkan sözdü ukpadı

8495

Kalkta baktı bar eken,

Kayta keldiñ Tabıldı

Eldin bağı bar eken,

Esen keldiñ Tabıldı,

Esi ketken elindin,

8500

Emi abiyiri cabıldı

Aylanayın kulunum,

Kanday aytsañ könöbüz,

Kayra cerge bar deseñ,

Kalbastan bugün köçöbüz,

8505

Uzun sözdün kıskası,

Handan aşa keçebiz

Öskön-öngön konuşka

Barbay kantip kalalı?

Özönü sonun Arpaga,

8510

Ördötö cilkı salalı,

Özüñdö curtka başkılıp,

Han kötörüp alalı...

Öküm sürgön kalmaktan,

Öç albay kantip kalalı?

8515

Kudaynazar kak baştın,

Sakalın birden tereli!

Altıbay cazasın,

Ayabay kolgo bereli,

Kalmaktardan kelgendi,

8520

Kanday da bolso körölü.

Karaldıbiz Tabıldı,

Kanatıñdın aldında,

Kalbastan cürüp ölölü,

Karıya ayaş atañdıñ,

8525

Aytayın degen sözü uşul.

Kalıñ kara curtuñdun,

Karap turgan közü bul,

Han boldum dep el sorgon,

Kalmaktardın özü bul,

8530

Korduktan biraz kutulup,

Kayrılıp özüñ kelgeni,

Kalk tınçıgan kezi bul!

Karıya Usta aytat – deşti kalıñ el. Ustanın sözün ugup, eldin peylin körüp
Tabıldının

aytkanı:

Ayaş atam carıktık,

Karıp kalgan ekensiñ,

8535

Akılımdan birazga,

Tarıp kalgan ekensiñ,

Cetimiş aşıp seksenge,

Barıp kalgan ekensiñ

Köñüldö sözdü sen aytıñ,

8540

Köçköndün cayın ep aytıñ,

Tabıldının bul elge,

Han kötörsök dep aytıñ,

Han Altıbay cönünön,

Katuu sözdü bek aytıñ

8545

Kudaynazar karını,

Kurutsak dep nege aytıñ?

Kaarı bolboy han bolboyt,

Kaygısı bolboy can bolboyt,

Eseri bolboy el bolboyt,

8550

Epkini bolboy sel bolboyt,
Eli moyun sunbasa,
Eç kimdin sözü em bolboyt,
Eline kızmat ak kılrsa,
Ezelde başı kem bolboyt,
8555

Tulpardan ozup at çıkpayt,
Tuugandan ozup cat çıkpayt,
Tuura kızmat kılbasa
Tuugan da bolso dart çıkpayt,
Intımak bolboy col bolboyt,
8560

İristuu karı kor bolboyt
Kalkının kanın köp sorgon,
Han da bolso oñ bolboyt,
Elinin ırkın ketirgen,
Eç kayda barıp çoñ bolboyt,
8565

Kalk intımak bolobuz,
Kayradan cerge konobuz,
Karıyanı sıylasak,
Kak oşondo oñobuz
Kalıstıgın suranıp,
8570

Handı orduna koyobuz,

El intımak bolobuz,
Eregişti koyobuz,
Ezelki konuş Naringa,
Ertelep barıp konobuz,
8575

Eldin a dep knln,
Er Altıbay uluktun,
Esine salıp koyobuz,
Kalkıña aytar keñeřim,
Katagan curtum ne deysiñ?

8580
Karıyanı kaktı – dep,
Kalkım kaygı cebesin
Kazat n tuulgan,
Kargaday calgız men zm,
Altıbay hanga kep bolso,

8585
Aytarga szm ep bolso:
At-Başı, Narın cerine,
Aymağı menen bt konso,
Atadan kalgan konuşka,
Ayılga zn cık tolso,

8590
Kpy kişi kalbasa,
Knln oygo salbasa,

Könbögön cerge bizdin el,

Köçük basıp albasa,

Köptön çıgıp kay biröö,

8595

Köböötkö catıp albasa,

Köñülüm kalat oşondon,

Köçüp cerge barbasa,

Erteñden kalbay katagan,

Aşuunu çaap oñdosun,

8600

Aynıgan adam bolbosun,

Unaasız kişi kalbasın,

“Ugulbay kaldı kabar” – dep,

Uyatka başın salbasın,

Uruluu curtan ayrılıp,

8605

Uktap catıp albasın

Eldiyar köçtü baştasın,

Tabıldı menen Ermekti,

El artına taştasın,

Ayaş atam usta akem,

8610

Kudaynazar abakem,

Barıp konuş çalışsın

Çeş-Döbönün sazına

Aksakaldar barışsın,
Altıbay handın ayılı
8615
Ak kıyaga konuşsun,
Kız-Mazardın talaasın,
Kırk cigitke koyuşsun”

- dep, Tabıldı sözün bütürdü. Kıynalğan kalıñ el Tabıldının bul sözün makul körüp. “Erteñden kalbay köçöbüz” – deşip çuuldaştı. Kalktın ıñtayın körüp han Altıbaydın aytkan sözü:

Kalıñ kara kalayık,
Hanga da bir söz ılayık,
8520
Kayrıp coop berbesem,
“Han unçukpay koydu” – dep
Kalarsıñ elim muñayıp,
Karap tursam oylonup,
Kalıñ eldi dürbötüp,

8625
Handan da ötkön çoñ ayıp,
Kulak sal, elim, kebime,
Kuldugum bar elime,
Er Tabıldı köç dedi,
Öskön-öngön ceriñe,

8630

Ölsöm başım ıraazı,
Tabıldı sinduu inime,
Meni kудay urganda,
Köpçülüktü cerinen,
Köçürböy koysom nemine,

8635

Bagındım kalkım baarıña,
Aksakal usta karıña
Başında kata kılıpmın,
Baykabay curtun alına,
Kol salıpmın kokustan,

8640

Koroodogu malına
Caş da bolso Tabıldı,
Caralgan eldin bagına

Canı açışıp turbaybı,
Calpı curtan kamına,

8645

Catık sözün ukkan soñ,
Camandıgım bilinip,
Emi keldim arıma,
Caş dep cürsöm Tabıldı,
Baş bolup kalgan turbaybı,

8650

Calgız dep cürsöm Tabıldı,

Köp bolup kalgan turbaybı,

Çabal desem Tabıldı

Baatır bolgon turbaybı,

Kudaynazar, Altıbay,

8655

Kalkka caman körünüp,

Şümşük bolgon turbaybı,

Eki tizgin bir çılıbır,

Emi saga berbesem,

Meni kудay urbaybı,

8660

Esime keldim Tabıldı,

Eliñdi algin koluña,

Eerçip seni çubaylı

Dep Altıbay han sözün bütürdü. Bul çoğulgan köpçülük el, Tabıldının erdigine, talıkpagan şerdigine közü cetip, eki tizgin bir çılıbırdı anın koluna berişti. Altıbaydın baştağıday kaarı çok momun boldu. Kalıñ katagan eli, kündöp-tündöp cürüp olturuşup tuugan-öskön cerine kelişti. Tabıldı menen Ermek eldin artınan kelip Kız-Mazardın talaasına, kırk cigit kırka tartıp konup, ar özöngö ayıl tolup, ata konuşuna el caylanıp kalğanına bulardın köñülü toyup, örgüp catıp kalıştı. Tañ-tamaşa, oyun külkü bolup, oyundagıday cata berişti. Kündördön kün ötüp bir ubakıtta, Tabıldı kırk cigit menen ülpöt kılıp olturup, oyuna tüşüp söz başadı:

Kırgızdan çıkkın kırk baatır,

Kızıgın kördük oyundun

8665

Akılın taap körgülö,
Aytıp turgan oyumdun
Ülpötün körüp küöldönüm,
Kündögü cırgal toyuñdun,
Katarlap sootun kamdadım,

8670

Kazat üçün arnadım,
Karmaşkan coosun cıgat dep,
Kalıñ kırgız elinen,
Kırk baatır seni tandadım,
Kalmaktan ölgön elimdin,

8675

Kunun kuup barbadım,
Elimdin öçün albadım,
Irdensin dep silerdi,
Eç kaydan çalgın çalbadım,

Alıskı duşman, içki coo,

8680

At izin bir da salbadım,
Ötkön kündön oylonsom,
Özümdün tolgon armanım,
Akılın oylop tapkıla,
Arbaktuu baatır kırk cigit,

8685

Ardaktap bakkan balbanım

Cırgap catkan cerimden,

Cılıkımdı kalmak alganı

Kırk cigit menen Tabıldı

Artınan kuup barganı,

8690

Karaan bolup biz menen,

Kalmakka nayza salganı,

Kaza cetip kırgızdan,

Kańça adam 6l6p kalganı,

Cetim kalgan baldarı,

8695

Cesir kalıp alganı,

Uşul kimdin zaldarı?

Çaraluu bolup ok tiyip,

Calgız catıp can k6y6p,

Tabıldı tartkan azaptı

8700

Uşu kimdin zaldarı?

Kalkım k666p cerinen,

Kańçası tentip elinen,

Aşuusu biyik belinen,

Çaylap kalgan maldarı,

8705

Çabuul k666p candarı,

Ubayimdi köp tartıp,
Urgaaçı, erkek zarladı!
Korduk tartıp kuurabay,
Kalkta kişi kalbadı,
8710

Uşu kimdin zaldarı!
Munun baarın oylosom,
Muunumdun ketet darmanı
Tamırın tüptön kırkpasak,
Takır içten çıkpayt go,
8715
Tabıldının armanı

Bul sözdü ugup kırk cigit biri-birin karap, “baatırdın sözünö eldiyar coop bersin” –deşti. Eldiyar Çalkalmaktan murun Kudaynazar menen Altınbaydın kılğan kordugun esinen çigarbay, bolgon iştin baarın tuyuntup söz aytat:

Er Tabıldı töröbüz,
Öl deseñ ölobüz
Bizdin oydo bir iş bar,
Coobun berseñ, Tabıldı,
8720

Aytkanıña könöbüz.
Biz çalgındı birge çalganbız
Çalkalmakka barganbız
Kalmaktı kayra kaçırıp,

Kalıñ olco alğanbız,

8725

Kaytıp elge barganda,

Kaygıga baştı salğanbız,

Kudaynazar, Altıbay,

Katagan elin aydagan,

Kırk cigitti bir birden,

8730

Kırkası menen karmagan,

Kılbaganıñ barbı dep,

Kıynap catıp sabagan

Butka kişen saldırgan,

Murunga naspay kuydurgan

8735

Muunuñardı alam dep,

Muzdak suuga baylatıp,

Bir cumaga catkırgan

Altıbay özü han bolup ,

Alman salık tapşırgan.

8740

Aylası ketip katagan,

Eki közün caş kılğan

Tabıldının bülöösün,

Taratıp birden kün kılğan,

Tuuganıñdın kordogun,

8745

Dalay el ugup düñ kılğan,
Emi – Tabıldı keldi oñduk – dep,
Baştakıday bolduk dep,
Atadan kalğan koonuşka,
Akırı kelip konduk – dep,

8750

Altıbay handan tüşöt dep,
Akırı karmap soyduk dep,
Kudaynazar kak baştın,

Eki közün oyduk dep,
Kelgeniñdi bel kılıp,

8755

Keyigen curtum dem kılıp
Kegibizdi alsak dep,
Kencebaydı öltürüp,

Kudaynazar kuzgundu

Kuuratsak dep uşunu

8760

Kupuya keñeş kılçubuz,
Öttü ele dep muştumu,
Bülöösün biz da bölsök dep
Ne bolso da körsök dep ,
Bizge kılğan kordugun

8765

Altıbayga bersek dep,
Sen kelgeni, Tabıldı
Altıbay handan tüşpödü,
Ayılga barkı çoñoyup,
Andan beter küçödü

8770

Kudaynazar kuu kak baş
Aksakal bolup ayılga,
Arbagın baştap üzbödü,
Alınışıp baratat,

Altıbayga köpçülük,

8775

Aldayar hanım, siz dedi
Aytkanınday bolobuz,
Aymağınız biz dedi
Uşul bizdin sözübüz,

Oroy çaray közübüz,

8780

Uşul sözdün coobun ber
Tabıldı baatır özüñüz
Tuuganına tarttı dep,
Sizge taarınıp cürgön kezibiz
Bul sözdü ayttı Eldiyar

8785

“İras, ıras, ıras – dep

Arzıbız uşul biraz” – dep

Kırk cigit kaldı çuuldap

Eldiyar ayttı durus dep

Bul sözdü ugup Tabıldı

8790

Katkırığın saldı emi

Kaalgaday kaşka tiş

Kaşkaytıp külüp kaldı emi

Kırk cigittin sözünö

Iraazı bolup kaldı emi

8795

Kagılayın kırk cigit

Kupuya keñeş sözüñdön

Taarınıp turgan keziñden,

Tabıldı bala aylansın

Taamaylap aytkan sözüñdön

8800

İçime saktap bul sırdı

İtçilik ötkön özümdön

Kudaynazar, Altıbay

Kuuraldı curtkա salganı

Kantkende çıgat esimden?

8805

Suradıñar sırımıdı,

Aytayın içte çınımdı

Katagan aman turganda
Kalmaktar turgay, baatırlar,
Karıtpayımbı kılımdı?!

8810

Tuugan bolso, Altıbay
Eldi bagıp albaybı
Atışıp cürdük coo menen
Arkabızdan barbaybı
Caraluu bolgon kezimde

8815

Çakşılap közün salbaybı?
Eç bolboso elimdi
Esen bagıp turbaybı?
Oşonu tuugan dep cürsöm
Kırk cigit antıñ urbaybı

8820

Azır buzuk salganda
Altıbay karmap alganda
Candıgı turmak kalmaktın
Kaygıga başın salganda
Kudaynazar kuzgundun

8825

Kuu sakalın culganda
Kurutup anın tukumun
Kuldarın bölüp alganda

Çukulçulduk iş kılıp,
Çuunu baştap kalganda

8830

Açuu menen bütürüp
Baarın caylap salganda
Doomatı mende kalbaybı
Akıretke barganda

Munu oylonup, kırk cigit,

8835

Azabın berip ötsöm dep
Az gana kündük calganda
Alardın küçün körsöm dep
Alıska sapar barganda
Çalkalmakka betteşip,

8840

Çabuuldu mıktap salganda
Baatır bolso Altıbay

Baratgo hanım kol baştap

Kudaynazar baratgo

Kuu baytal menen col baştap

8845

Munu oylondum kırk cigit

Tayake , ceen kalmaktar

Talkalansın küç menen

Tabıldı tursun kubanıp

Kırk baatırı büt menen

8850

Kızıktı körsöt dep cüröm

Uzun sanaa iş menen ”

Tabıldı kırk cigittin suragan cırduu coobun uşunday dep tüşündürdü. Kırk cigit Tabıldının oylogon bul oyun eñ tuura dep, oyundagı pikirleri çıgıp, “Kana Tabıldı baatır, emi kaday akılın bar, aytçı” dep, kırk cigit keñeş suradı. Çalkalmakka baruu üçün kırk cigittke aytkan Tabıldının keñeşi:

Örüştö ençi malım bir

Ölgöndön çıgar canım bir

Ömürümçö ayrılbas

8855

Özüñör menen kanım bir

Menin aytar keñeşim

Ukkula bugan ne deysiñ

Başıñar aman turganda

Başkaga colun berbeysiñ

8860

Bayatan sözdü uzartpay

Baatırlar sözgö kelbeysiñ

Oylonop coogo barsam dep,

Oyrondu kattuu salsam dep,

Obol murda bul cerden,

8865

Eldi cıynap alsam dep
Altıbay attuu han kelsin
Aksakal Usta çal kelsin
Altı mıñ üylüü katagan ,
Ayılda kalbay cam kelsin,
8870

Keñeşke ešen mol kelsin.
Kep çeçüüçü zor kelsin
Kek alabız duşmandan,
Kelgen el bızge col bersin.

Kalkka ep kelse katagan
8875

Kalıñ koşun kol bersin,
Adamdın başın saktaçu,
Ar türdüü soot ton bersin
Col baştaçu tiñ bersin,
Cootkotpoy çın bersin,

8880
El üçün kızımat kılabilız,
Elderge curtum sın bersin,
Eli-curtun büt cıynap,
Er Altıbay han kelsin!
Beldi bekem buubasak,

8885

Belesten cılkı kuubasak ,
Bıltırkı ötkön erlerdin,
Bıyıl kunun kuubasak...
Beş miñ kalmak öltürüp,
Andan kiyin suubasak,
8890

Çarayna belge buubasak,
Çalkaktan cılkı kuubasak,
Murunku ölgön erlerdin,
Çarçabay kuunun kuubasak,
Çalkalmaktı öltürüp,
8895

Çaap alganda suubasak,
Bul kabardı salalık,
Altıbayga baralık,
Kişi koyboy çoğultup,
Keñeşti curttan alalık
8900

Kelbegenin körölük,
Kebin ugup bilelik,
Kekselense Altıbay,
Kekerdüü sözdön salalık,
Kesir kılsa bu işke,
8905

Kekti oşondon alalık!

Bul keñeşim kadayça,
Kemçili bolso tabalık.

Bul keñeşti kırk cigit makul körüp, “Altıbay han elin cıynap kelsin” – dep kişi ciberiştı. Altıbay hanı, Usta menen Kudaynazar karı, katagandın baarı kelip kalıştı. Çogulgan köpçülökkö aytkan Tabıldının sözü:

Aksakalduu kariña,
Altıbay sınduu hanıña,
8910

Akıl salar sözüüm bar,
Ak kalpak kırgız bariña,
Mal ciberip mülk aldım,
Aytiluu Kaşkar şaarına,
Kemibey kırgız keñeet,
8915

Ogum menen darıma,
Cüz erdin kunu kalmakta,
Cürömün kelip arıma,
Coldoş bolor el barbı?
Cüröktö cürgön zarıma,
8920

Bastaşıp cürgön duşmandan,
Barsam deym öçüm aluuga,
Batasın suraym bul eldin,
Çalkalmakka baruuga,

Col körgön karı bar beken?

8925

Cortuuldun aldın çaluuga,

Çalkalmaktın cilkısın,

Çarçabay barıp tabuuga,

Çabışa çıksa Çalkalmak,

Çabuusunan caruuga,

8930

İlgerten beri öçtü alıp,

İçine nayza maluuga,

Duşmanın ceñip katagan,

Bir colu tıñıp kaluuga...

Sözümdö çala bar bolso,

8935

Bul olturgan köpçülük,

Buruu akıl tabuuga,

Bugum çıgat cüröktön,

Kasım menen dosumdun,

Kaysı ekenin tanuuda,

8940

Bul olturgan köp elde,

Aksakalduu karı bar,

Altıbay attuu hanı bar,

Aylının sanatı,

Altı miñ tütün canı bar...

8945

El üçün kızmat kılsam dep,

Er cigittin kamı bar,

Ölgöndün kanın kim aktayt,

Ömürlük eldi kim saktayt

Öödösünüp kalp ele,

8950

Özünün başın kim maktayt?

Kalk üçün kızmat kim kılat?

Kalmakka cortuul kim barat?

Karmaşpay korkup duşmandan

Katılıp üydö kim kalat?

8955

Hanıñ menen karıñ bar,

Katagan calpı baarıñ bar,

Coobun berip sözümdün,

Coo akılın tabıñar”

Tabıldı bul suroonu aytkanda, köpçülük elden söz çıkpay, biri birin karap toktolo tüşüştü. Anda Kudaynazar Tabıldını karap aytkan coobu:

Kagılayın Tabıldım,

8960

Karılar senden kagılsın,

Kişinin baarı unçukpayt,

Kimden akıl tabılsın.

Caman körtip kalbasañ,

Köönüñö künöm albasañ,

8965

Bir sözüm bar aytayın,

Kapa bolup kalbasañ,

Çalkalmak cayın men bilem,

Özü menin tayakem,

Uluu eneñdin törkünü,

8970

Uşunu saga bildirem,

Bayan kılbat baştatan,

Baykabastan tim cüröm,

Çalkalmak cayın aytayın,

Maalım kılıp kaytayın,

8975

Kalmaktan bolgon ceti han,

Azırkısı eki han,

Kaarluusu Çalkalmak,

Kalkına tuzday tatıgan,

Kara mürtös çeki han,

8980

Kolunda toguz uulu bar,

Çalkalmak cayın ugup al,

Toguz uuldun kencesi,

Torkobek degen kızı bar,

Azır on beş çaşında,

8985

Tokoldukka uşunu al,

Men cuuçuga barayın,

Araçı bolup kalayın,

Kudalaşam kelip dep,

Kup keñeşti, salayın.

8990

Arı çeti kalmaktın

Çalkısı kayda çalayın,

Üyünö barıp süylöşüp,

Tilge mıktap kanayın,

Al bolso sırım bileyin,

8995

Aytkanıña kireyin,

Kebez baylap başına,

Atımdı tüşüp bereyin,

Ayday Torko suluuga,

Kayın aga bolup keleyin,

9000

Kanga kalıñ salsañ da,

Kaltırbay baarın ce deyin,

Aram köönü bar bolso.

Cer ölçömün alayın,

Cezekçisin çalayın,

9005

Celektüü nayza tuu menen,

Cer mayışkan çuu menen,

Özüm baştap kireyin,

Örüştön cılkı tiyeyin,

Özün karmap öltürüp,

9010

Öçüñdü alıp bereyin,

Tayaceñ Torko suluunu,

Tartıp alıp keleyin,

Uşul menin keñeşim

Uruluu curtum ne deysiñ?

9015

Ukpasam eken dep turam,

Tabıldının cemesin

Uruşuuçu kalmakka,

Ubara kılbat debessin

Kalıñ elge aytçı sözüñdü,

9020

Kalmaktan kaygı cebessin,

Kalp aytsam balam Tabıldı,

Tilegim kuday berbesin,

Ubara kılba eliñdi,

Uktuñ bu, curtum, kebimdi?

9025

Ubada uşul, Tabıldı,

Özüm tabam ebiñdi...

Kudaynazardın bul sözün ugup çoğulgan el, Tabıldını karap kalıştı. Tabıldı “İras aytat Kudaynazar abakem, özü Çalmakka araçı bolsun. Altıbay han akılın tapsın, Ermenkandın tukumu kırk cigitti alıp özübüzçö barıp tayakebiz Çalkalmakka kudalaşıp kelebiz. Kudalıkka könbösö, kubalaşıp kelebiz. Siler çalgındı cakşı çalıp, malıñardı cakşı bagıp, eki caktan kabar alıp cata bergile” – dep, Katagandın keliñ çoğuluşun taratıp tokson corgo. cüz külük at alıp, ok-darını mol alıp. Kudaynazarga coldu baştatıp , Altıbaydı akılçı kılıp , Kudaynazardın tukumun büt alıp, kırk cigitti eerçitip bardığı tokson kişi bolup, Çalkalmaktı bet alıp, cönöp ketişti. Col baştagan Kudaynazar on kişi ortosunda Altıbay han, kırk kişi arkasında Er Tabıldı. Kırk cigit menen col cürüp, cayloonun baarın çabıttap çalgın çalıp, Balgarttı basıp bir ilbirsti atıp, Barskoondun belin aşıp, Çalkalmakka cetüügö şaşıp, üç top bolup, üç bölök konup cürüp – bara catıшат. Kudaynazar abañ coldu baştap bara catıp, Çalkalmaktın Barskoongo salgan çebin kördü. Coldu böğöp çep kılğan Çalkalmak coo kelet dep şek kılğan eken.

Bul – Çalkalmaktın çebi eken,

Çebi sonun bek eken,

Çenine duşman ötkörböy,

9030

Çalkalmak baatır er eken,

Aylanası too eken,

Askası biyik zoo eken,

Aylına duşman ötkörbös,

Alp Çalkalmak döö eken,

9035

Çebin taştan cıydırgan,
Çeberlik menen kıydırgan,
Çeginen adam ötpöskö,
Çenemsiz bekem kıldırgan,
Darbazanın oozuna,

9040

Üydöy bolgon kara taş,
Darı menen tundurgan,
Cetimiş balban birigip,
Cerden arañ cıldırgan,
Eşigin ciksiz kınagan,

9045

Elinen usta cıynagan,
Darbaza kılğan kara taş,
Kötörüp kelip karataş,
Özünün küçün sınagan,
Darbazanı bekitse,

9050

Daarıy albayt eç adam,
Munu körüp abakeñ,
“Tuyukka kelip kaldık dep,
Ötö albaybız bul toodon,
Körbögön colgo saldıq” dep

9055

Çepti körüp çekçeyip,
Tuyuktanıp kekçeyip,
Turgan eken karanıp,
“Kantebiz” dep mekçeyip,
Ötör colu çok bolup,

9060

Örttönüp içi çok bolup
Tuş-tuşunan col izdep,
Turgan eken toktolup,
Altıbay keldi artınan,

Anı eerçigen bir top can,

9065

Abasınan kep surap,
“Aşuusu kayda” dep surap,
Alarda boldu ayran tañ,
Abake kaday çep dedi.

Adam ötküs bek dedi

9070

Aldıñ tuyuk turbaybı,
Artıña karay ket dedi,
Açılar beken colu dep,
Altıbay tüşüp artınan,
Kara taştı tepti emi,

9075

Kanday balban kötörüp,

Kara taştı eptedi?...

Darbazasın karaşıp,

Col tapsak dep sanaşıp,

Kırk elüüsü tırmalap,

9080

Kara taşka carmaşıp,

Keltek kılıp nayzasın,

Kalgan eken çarçaşıp

Kozgoy albay kopşutup,

Kol salalbay okşutup,

9085

“Koyçu alıbiz cetpeyt” dep

Abakeñdin baldarı,

Oturgan eken okşoşup,

Uşul coldu baştağan,

Abasın tildep boktoşup,

9090

Kırk cigit menen Tabıldı,

Kele catat toptoşup,

Abakem mında olturat,

Aldında coosu barbı dep,

Almabaştı oktoşup,

9095

Kırk cigit cürüp kaldı emi

Ayal kılbayt toktoşup
Ikçamdap bular cürdü emi,
Irgaltıp celek türdü emi,
Abaña cakın kelgende,
9100

Arstanıñ çepti bildi emi,
Tabıldıdan uyalıp,
Irsayıp abañ küldü emi,
Altıbay terin şıpırıp,
Ardangandan sürdödü,
9105

Eñ ele oor taş eken,
Eldiyar Ermek cür dedi
ErTabıldı oyronuñ,
Taşka cakın bastırıp
Çebin körüp bekitken
9110

Çalkalmaktı caktırıp,
Darbazası kara taş,
Birden barıp kötör dep,
Kırk cigitke tapşırıp,
Küçüñördü sına dep,
9115

Altıbaydı baş kılıp,
Oyun baştap bul cerde,

Tabıldı turdu katkırıp,
Eldiyar barıp eñkeydi,
Erdemsinip deñkeydi,
9120

Ermelte albay bul taştı,
Eki közü çekçeydi,
Ermek barıp karmadı,
Emne kelsin darmanı?

Ebin taaap kötörsö,
9125

Emi çıkmak armanı,
Altıbay barıp asıldı,
Ayabay küçün aşırđı
Aylası ketip bul taştan,
Anın da demi basıldı,
9130

Qırk cigit birden barıştı,
Kızıkka bular kanıştı,
Darmanı kelbey bul taşka,
Dalaydın kolu karıştı,
Abakeñdin baldarı,

9135

Alar de barıp turuştı.
Cıyırmadan, otuzdan,
Cıynap tartıp körüştü.

Cıldıra albay bul taştı,

Cıgıla cazdap kelişti.

9140

Tokson kişi bütökön soñı,

Tomkorup körçü baatır dep,

Tabıldıga berişti,

Tobokelçi Tabıldı,

Toktolboy alçu eñiştı

9145

Er Tabıldı bereniñ,

Termelbegen tereñiñ,

Arçatoru buudandan,

Arbayıp cerge tüştü emi,

Üydöy kara bul taştı,

9150

Bar beken tamır tüp – dedi

Atam Erman koldo dep,

Baatır Manas koldo dep,

Erdin tiştep kaşkayıp,

Eñkee tüşüp taptanıp,

9155

Erdik kılıp baatırıñı,

Eki imerip çaktanıp,

Amçekke takap kötörüp,

“El kaçkıla mınday” dep,

Eşik tördöy ırgıtıp,

9160

Basıp ketti dañkayıp,

Bak talaşkan Altıbay,

Baatırdı körüp şaldayıp,

Baştağın aba coldu dep,

Baarañ kuştay bark etip,

9165

Arbagı çıgıp zañkayıp,

Çeptin colun açtı emi,

Abañ colgo bastı emi.

Col tappasam Tabıldı,

Çemeleyt dep şaştı emi,

9170

Kara taş kaldı düñküyüp,

Abañdın közü çüñküyüp,

Karap koyot Altıbay,

Kara taştı üñküyüp,

Kara taş üydöy körünüp,

9175

Kaptaldan çubap cönügüp,

Katarlaşıp üç top el,

Kayra baştan bölünüp,

Kaygırıp barat Altıbay,

Kabırgası sögülüp,

9180

Kastaşıp cürböy uşuga,
Kalsamçı dep kömülüp,
Tabıldının küçünö,
Kubangandan Altıbay,
Kara terge çömülüp,

9185

Ceektep colgo kirgende,
Catkan eken Isık-Köl,
Tolkunu caynap tögülüp...

Erkeçtenip şar bolup,
Eki çeti kar bolup,

9190

Esine tüşüp Tabıldı,
“Eelesek seni Isık-Köl,
Elim mında bar bolup,

Köbügü appak buundu,
Kölö mü tereñ suuñdu,

9195

Körüp tursa Katagan,
Köl üstündö kuuñdu...
Ceeginde ceken sızıñdı,
Cekende ördök, kazıñdı,
Cerdetem seni kırgızga,

9200

Ceti-Ögüz, Tasma başıñdı.

Kalmakka kantip koyoyun,

Karkıra cayloo saziñdı.

Kırgooluñ caynap coluñda,

Tokoyuñ köldün boyunda,

9205

“Cerdese munu kırgız” – dep,

Caktırıp barat oyunda,

İçinde oylop akıl dep,

Özünö-özü makul dep,

Kelip kalgan okşodu,

9210

Çalkalmakka cakındap,

Kudaynazar aksakal bura tartıp, üç top eldin aldı, arkasına toktop, Tabıldıga kep salıp, “Çalkalmakka cetüügö cakın kaldık, Han Çalkalmak baatırdı közdöy kanday barabız? Tokson kişi , üç toppuz. Kaysı tür menen barabız ? Akılın baldar tapkıla, karıp ketken abaña kaalagan sözdön aytkıla” – dedi.

Anda Altıbay “Bügün mında konobuz, at örgütüp alabız. Erteñ calpı attanıp, Çalkalmakka barabız. Tabıldı tüşöt talaaga, abakem barat araga, arı beri süylöşüp. Kuda bolup kaytabız. Torkobek attuu balaga, Tabıldı aytsın, anı munu köp oylop, kalbaylı beker sanaaga” – dedi. Kudaynazar menen Altıbaydın sözün ugup Tabıldının aytkanı:

Abakem surayt akıl dep,

Ayılga kaldık cakın dep,

Altıbay handın sözünö,

Ayta albaybız makul dep,

9215

Tabıldı kalsa talaada,

Ababız barsa araga,

Altıbay hanım bul cerde,

Kalbasak deyt sanaaga,

Atışıp cürgön duşmandın,

9220

Aylına kirip barganda,

Kalbaybızbı balaaga?

Kuda bolup koy soyboy,

Kulduk urup toy soyboy,

Kurulay kirip baraarbız!

9225

Kupuya eldi tınç koyboy,

Tabıldı kelip kaldı dep,

Talaandı elge saldı dep,

Artına tıştap kaliñ kol,

Dal tüştö çalgın çaldı dep

9230

Kalmaktın baarı cıynalıp

Kaliñ kol bizge çırmalıp,

Kalbaybızbı ortodo?

Karaan tappay kıynalıp

Kara niyet Çalkalmak

9235

Karsıdatıp urganda,
Kan cötkürüp sıylanıp,
Batına kirip bararbiz,
Başkaga korkuu salarbiz
Baş tarta albay kalmaktan

9240

Balaketke kalarbiz
Kaptala kirip bararbiz,
Kalmakka korkuu salarbiz,
Kalıñ coonun içinde,

Kam cey albay kalarbiz

9245

Atayı kelgen meyman dep,
Attardı koldon albaybı?
Alıp kirip ortogo,

Azaptı başka salbaybı
Caraktı boydon çeçpeybi,

9250

“Cakşı keldiñ” deşpeyb
Canı açıgan kalmaktar,
Carıp kardiñ teşpeybi
Kuda dep bizdi oyloybu,
Kunum bar dep soyboybu

9255

Kuuduldugun munun dep,
Kuzgunça gözdü oyboybu
Keñeşim menin bul dedi,
Kebindi ugup tur dedi
Kebiñ catık, abake,

9260

Keçikpey işiñ kıl – dedi
Beş kişi alıp canıña,
Kalmakka barıp kel dedi
Peylin körüp alardın,

Betteşip coop ber – dedi

9265

Ber cagiñdan söz baykap,
Bel tosup catam men – dedi...
Belsemdüü coobun alıp kel,
Beş kündön kalbay – dedi

Abake, saga arzım bul,

9270

Ayta turgan karzım bul,
Ayılda aytkan sözüñdö,
Atkara turgan şartıñ bul
Kördüm debe çebiñdi,

Açtım debe beliñdi

9275

Beş kişi çıktık elden dep,

Sırınıdı berbey duşmanga,

Sırtınan aytkın kebiñdi

Çalkalmakka bararsıñ,

Çalgındı koşo çalarsıñ

9280

Sözgö kelseñ betteşip,

Kepti mınday salarsıñ

Tayakemsıñ sen – dep ayt,

Tayanıp keldim men – dep ayt

Tabıldı sinduu inime,

9285

Torkobek kızıñ ber – dep ayt

Altıbay boldu han – dep ayt

Ata bol bizge sen – dep ayt

Ayıl bolot katagan,

Altı miñ tütün el – dep ayt

9290

Anciyan, Arka, Ala – Too,

Ataymın saga cer – dep ayt

Ceerin kaçça mal – dep ayt

Tabıldı bolsun bala – de,

Curtçuluktı sana – de

9295

Kan tögüşüp baş kespey,

Kalk bolor cagın kara – de

Ötkön işti taşta – de,
Örnöktü curtka başta – de,
Üy çabışıp mal tiybey
9300

Ülgü bolsun caşka – de
Kalmak kırgız baş koşup
Kalk boluudan kaçpa – de
Tabıldı üydö kaldı – de,
Taayına cuuçı saldı – de
9305

Ancıyandı karatıp,
Anın baarın aldı – de
Altıbaydı han kılıp,
Akılın curtka saldı – de
Ak kalpaktuu kırgızdın,
9310

Ar tarabın çaldı – de
Aksakal kıldı meni – de
Ata kılın seni – de
Aytkan sözgö könbösö,
Atışarmın dedi – de...

9315
Coop bergin ketem – de,
Çok sözdü aytıp netem – de
Coolaşam deseñ Çalkalmak,

Cortuulga keler kol dayar

Coobuñ aytıp cetem – de

9320

Tayake, ceen boluudan,

Takır senden geçem – de

İşenseñ meni eerçi – de...

Kündük colgo uzatıp,

Küçümdü menin körçü – de

9325

Kudalaşsañ kalmakka,

Kulakka söykö salmakka

Çalkalmaktı alıp kel,

Kup süylöşüp bul cerden,

Bizdi eerçitip barmakka”...

Tabıldı bul sözdü aytıp beş kişi berip, Kudaynazardı Çalkalmakka uzattı. Altıbaydı alıp at örgütüp kalıp, ar taraptı çalıp, karool karap, Uлуу toonun başına barıp, dürbüsün salıp, col – colgo karoolçu koyup cata berdi. Kudaynazar kuuday sakal agartıp, kuzgunday közün kızartıp, kuu baytal menen uyulgup, uzun coldu kıskartıp, türdüü akıl oylop, Uлуу öndürdü boylop bara catkanda Çalkalmaktın karool karagan on beş karoolçusu karmap alıp, kolu – butun baylap, alsına salıp aydap, Çalkalmakka alıp barıştı. Çalkalmaktın Kudaynazarga açuusu kelip, kaarlanıp aytkan sözü:

9330

Kudaynazar sensiñbi?

Kuu baytal minip keldiñbi?

Kuunap catkan elimdi,

Kurutayın dediñbi?

Tabıldı bala ooru dep,

9335

Talıkpay emi tooru dep,

Olcobaydı ciberip,

Kurulay kabar berdiñbi?

Ceeniñmin dep celpildep,

Cer çardagan ersiñbi?

9340

Celmoguz sendey buzukka,

Bereyin emi ençiñdi!

Atañ kuup salganda,

Arka bolgon men elem

Büldürdüñ go kıztalak,

9345

Bütündöy kalmak kençimdi

Kat cazıp meni çakırıp,

Kalbay kel dep şaşılıp

Kalkımdın baarın kırdırdıñ

Kandıbı öçüñ basılıp?!

9350

Unutkarıp kelipsiñ,

Uşunça işti çaşırıp,

Emi emne dep keldiñ,

Uygaktay bolup asılıp

Unutpaymın keçegi,

9355

Tabıldının kılğanın

Uyaluu kalmak curtumdu,

Uruusu menen kırğanın

Uuru kılıp cer çardap

Uşubu senin kılğanıñ!

9360

Kaydan keldiñ kak baş kul?

Kaltırbay aytkın kebiñdi

Kabıldıñ emi tuzakka,

Men tabayın ebindi

Kalptı kurap ebirep,

9365

Han Çalkalmak baatırdın,

Kalkın körsöm dediñbi?

Karıganda sen kuldın,

Alamın emi abıdan,

Kaçantan berki kegiimdi

9370

Caşırgan kaçça koluñ bar?

Çabıttap kelgen coluñ bar!

Can ötkörböy karmaçu,

Cayıp koygon torum bar,

Urunu salar oorum bar,

9375

Ukmuştuu buzuk sen bir kul,

Tarta turgan şoruñ bar!

Artıñda kança eliñ bar,

Aytçı kaday kebiñ bar,

Adam zaat ötü albas

9380

Aylanamda çebim bar

Alamın emi sen kuldand,

Abaltan berki kegiñ bar

Tabıldıñ kayda ayıp ber,

Taştagan ceriñ kaysı cer!

9385

Tayake dep bezildep,

Talay malım algansiñ

Takır baarın kayta ber

Taptıram katkan eliñdi,

Tamaşamdı azır kör

9390

Muunuñdu alıp bagamın,

Butuña kişen salamın

Bugup catkan koluñdu,

Butkuldap izdep tabamın

Korduk kılıp bagamın

9395

Koyup kelgen eliñdi,
Koyboy cürüp tabamın
Alparıp orgo salamın,
Azabıñ berip bagamın
Arkaña koygon eliñdi

9400

Adırdan izdep tabamın
Attın izin çalamın,
Arbın bolso coldoşuñ,
Almaday başıñ alamın –

Bagalçagın çagamın,

9405

Başıñdı kesip salamın
Ayt çınıñdı tezinen,
Attanıp çalgın çalamın!

Kudaynazardın Çalkalmakka bergen coobu:

Men elçimin, elçimin,

Elçilikke ölüm cok

9410

Emne kılsañ oşo kıl,
Eerçitip kelgen elim cok
Men cuuçumun, cuuçumun,

Cuuçulukka korduk cok,

Aldına kelgen adamga,

9415

Aytkan sözgö zorduk cok!

Çalkalmak menin tagam dep,

Çarçabay özüm baram dep,

Kudalık cönün keñeşip,

Cakşılap kepti salam dep,

9420

Ermankan uulu er çıktı

Er Tabıldı şer çıktı,

Aracı bolup kelem dep,

Elimden calgız men çıktım

Tayacem Torko kız dedi

9425

Tayakem bersin tüz dedi

Cuuçu bolup men için,

Barıp kel aba siz dedi

Bala bolom men dagı,

Barkımdı biler tayakem,

9430

Cüröktön çıksın muz dedi

Ancıyan menen Arkanı

Tabıldı takır karattı

Alam dep bir kız Tabıldı,

Torkobekti carattı

9435

“Tayakeñ berbeyt kızın” – dep,

Dalay adam talaştı

Araga meni ciberip,

Meldeş kılıp taraştı

“Keçikpey kel” dep köpçülük,

9440

Kebime meni karaştı

Kızıñdı berseñ alamin,

Kudalaşıp kalamın

Kamça kalıñ ceseñ da,

Kalkımdan izdep tabamın

9445

Baldarıñdın bir – eköön,

Elime alıp baramın

Kalmak, kırıgız curt bolso,

Karganda işke caradım

Karaybız saga curt bolup,

9450

Kabarıñ aytıp baramın,

Çanamın deseñ tayake,

Çabışıp catıp kalamın

Üy çabışıp, mal tiyip,

Tıñçımız ketet, karagın!...

9455

İşenseñ uşul coobum,

Oyuña alba koobuñ

İşenbeseñ izdey ber,

Arkamda katkan kişim cok

Elçisimin cibergen

9460

Er Tabıldı cooñdun

Kudaynazardın bul aytkan coobun ugup, Çalkalmak kalkına kişi çaptırıp, kaltırbay baarın aldırıp, keñeş saldı. Kalmaktın aksakalduu karısı, akılmandın baarısı, kepke ustas çeçender, ar uruudan neçender, coogo kambıl baatırları, col tapkıçıl dañğıldarı, kadırluu bayları, kastarluu biyleri keñeşişti.

“Tegerekti çalalık, tegiz kabar alalık, anık ele cuuçı bolso, Torkobekti berelik. Tabıldını küyöö kılıp alalı. Aramdığı bar bolso, arın kişi al bolso, kolu butun çagalık, karısın cerge kagalık. Añdıp cürgön coo menen atışpay kantip kalalık? Çalgıncı kaytıp kelginçe, bizge kabar bergençe, Kudaynazardı sen bak ” – dep kalmaktın çoñu Kögöy baatırğa berişti da, cöö külüktön tandap on kişi alıp, beş kişini iç menen, beş kişini sırt menen, “Kündüz bekinip tündö cür, örgüü bolboy kündö cür, üç kündön kalbay Barıskoondogu çepke çeyin barıp attın izin çalıp kel” – dep uzatıştı.

Altı cüz kalmak ayıldın çöyrösün cezep, cılkının cetin kezep, sak bolup kalıştı.

Tabıldı menen Eldiyar kündüz kelip, tün ketip, tündö kelip, kün ketip, karool karap cürüp körgön – bilgelerin koştogu Altıbay baştağan coldoştورونا maalım kılıp aytkanı:

Han Altıbay agabız,

Kalmaktı kaçan çababız

Kanday kelbey keçikti,

Karmalgan beym agabız?

9465

Kırk cigit Ermek dosubuz,

Kıdırdık dalay toonu biz

Kızıgın körüp kalmaktın,

Kırsakpı dedik coonu biz

Uluu toonun başınan

9470

Ular uçpas taşınan,

Mından saldıq dürbünü

Kara – Toonun başınan,

Karga uçpagan taşınan,

Mından saldıq dürbünü

9475

Cılğanın başı çabırdan,

Cılkı catçu kübürdön

Böksönün başı böktördön,

Bötönçö kerüü Köl – Tördön

Mından saldıq dürbünü,

9480

Karkıra boyu özöndön,

Karagayluu kezeñiden,

Talaanın başı sarıdan,

Talduu suunun karınan,

Mından saldık dürbünü

9485

Kança sonun cer kördük

Katmarluu neçen bel kördük

Kaz kanattap konuşkan,

Kalmaktan kança el kördük

Attay kılğan çöp kördük,

9490

Ar türdüü sonun köp kördük

Koñurdun başı Çoñ – Tördö,

Koş tigilgen üy kördük

Kozgoltup adam aydagıs,

Kara boz cılkı biz gördük

9495

Tüşkö cakın bolgondo,

Suuga kiret çuburup,

Cakın barıp kalıppız

Kişenese köp cılkı,

Ünü bizge ugulup

9500

Kızıgandan Eldiyar,

Kızıkkansıp kep salat,

“Tiysembi” dep culunup

“Abakem tursa kalmakta.

**T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Anday sözdü koygun dep,

9505

Alıp kettim burulup

Keçke cakın beşimde,

Beşim ötüp keçinde,

Suudan çıgıp cayılıp,

Öndür, öndür say menen,

9510

Töş cölönüp cabılıp

Cerdin betin berbegen,

Ceti san kara köp cılkı

Ceek tartıp bıkıldap

Cölönüp ottop kıkıldap

9515

Cezekçisi körünöt,

Kancanın otu cıldıldap

Tün ortosu bolgunça,

Atınan tüşöt şıkıldap

Tiysembi dep Eldiyar,

9520

Çıday albay umtulat

Kantesiñ dep men barıp

Alıp kettim çılbrılap,

Andan narı barganda,

Condo kişi körünöt,

9525

Coruday bolup kaldaygan,

Oydo kişi körünöt

Mergençi kördük eñišten,

Bir top adam ketpedi

Taňa cakın bolgunça

9530

Beri – aldınkı sarı tegizden

Ölçöp körsöm kalmaktar,

Opoñdop atka mingenbi?

Örgütüp koyup abamdı,

Özöndü çalıp cürgönbü?

9535

Kırızdan kişi keldi dep

Kıcıldap başın koşkonbu?

Kırız kırğan bizdi dep,

Kızın berbes bolgonbu?

Kıyan keski Çalkalmak,

9540

Kıyadan coldu toskonbu?

Saksayıp atka mingenbi,

Saksınıp tosup cürgönbü?

Zarıktırıp abamdı,

Sargartıp baylap koygonbu?

9545

Üç kün ötüp tört boldu,
Bul işte kaday körk boldu,
Dele – cılkısın tiyip ketsekpi
İçim küyüp ört boldu”

Tabıldının bul sözün ugup, Altıbaydın aytkan keñeşi: “Tabıldı baatır dağı beş kün kütölü, altınçı kün bolgondo kaday kılalı deseñ makulbuz, abam tirüü bolso, aga çeyin bir kabar kılar.” Tabıldı: “Sen korkup kalgan ekensiñ” degen oydu içine tüyüp, attanıp karooluna kete berdi. Çalkalmaktın sırt menen cibergen beş kişisi kündöp – tündöp cürüp olturuşup, Barskoondogu çepke kelişe, kalıñ attın izi catat. “Kapkadağı kara taştı eşik tördöy alıp ırgıtkan, alda kaday küçü bar, bul körüngön kalkta kılımdı buzar kişi bar” – deşip, esi çıgıp, eleñdeşip kalıştı. Aşığıp tınım albay, cürüp olturuşup, üç kişisi artta kalıp, eki kişisi kelip Çalkalmakka aytkan kabarı:

Han Çalkalmak begibiz

9550

Kabar aytkan kebibiz

Kalktan tandalgan on kişi,

Karool kara – dediñiz,

Üç kündö barıp kel – degen,

Öküm kılğan kebiñiz

9555

Körgöndü aytıp bereli,

Köñüldön çıksın çeribiz

Sırt menen barıp biz kördük,

Buzuluptur çebiñiz

Kırgızdan duşman keldi dep

9560

Kıraandık kılğan ekensiz,
Duşmanıñ bekip catkanday,
Köründü sizdin ceriñiz
Cerdin baarın arıtsın,
Ceti san kalmak eliñiz

9565

Caşingan coonu tapkanda,
Çıkpaybı sizdin çeriñiz
Bardık Barskoon çebine,
Barıp kel degen ceriñe,
Baatırlardı çoğultup,

9570

Batıraak kabar salıñız,
Barlık kalmak eliñe –
Barskoondon baatır başaptır,
Baçımdap cürüp şaşpaptır
Darbaza kılğan kara taş,

9575

Balbandar alıp ırgıtıp
Alıs cerge taştaptır
Çebiñdin colun açıptır
Ceriñde duşman catıptır
Attarının tuyagı,

9580

Ancıyndan başka körünöt,

Cerdi kemer kazıptır

Cer çardagan beş kişi,

Ceter zamat şastık biz,

Mınday sonun ukmuştan

9585

Toktono albay kaçtık biz

Körgöndü aytık hanıbiz,

Kötörülböyt sanıbiz,

Çırım etip uyku albay,

Çıkkanı turat canıbiz

9590

Esibiz oop ölördö

El çetine coluktuk

Es alıp tınım albastan,

Eñ ele caman zoruktuk

“Körgöndü aytıp öttük” dep...

9595

“Körüşüp sizge cettik” dep...

Köpçülökkö uguzup

Çalgınçılar cönöştü

Bul kabardı ukkanda,

Çalkalmak kaldı şaşılıp

9600

Çaptırdı kişi tuş – tuşka

Çakır bat dep aşığıp
Cerimde catkan turbaybı,
Celmoguz gelip aşınıp
Kudaynazar kak baştı,
9605

Cer aldına katıñar
Ceksen kılıp çaşırıp
Cerdin baarın çalalık
Bılçagay menen Çaar – Con,
Karkırğa baralık,
9610

Tötönün toosun karaylık
Koroo – Karagay, Koñurga,
Cılıkını cıynap bagalık
Tömön cagı Börübaş
Böksö colgo salalık

9615
Cayılma, Keñ – Suu cerimden,
Calpı kalmak elimden,
Calgız kişi kalbasın,
Kabar alsın kebiden
Karaboz kayda alıp kel,

9620
Kalmakka kabar salıp kel
Altımış kişi attanıp,

Aygır – Bulak deñizge

Ayal kılby barıp kel

Tüptün başın karañar

9625

Tük koyboy cerdi sanañar

Kokusunan kalbasın,

Koktu, cılga arañar

Men attanıp alayın,

Coo betine barayın

9630

Karaboz külük buudandın,

Çoñ küçünö salayın

Tün katıp cürüp olturup,

Orgoçordun başınan,

Dürbü menen karayın

9635

Narı çeti erinbey

Çebimdin colun çalayın

Kara taştı kötörgön,

Kanday balban boldu eken

Kak oşonu köröyün!

9640

Kabılışsa kokustan ,

Katığın coonun bereyin!

Cuukunun belin aşayın,

Calpı sırttı basayın,
Coo bekinse sırt cakka,

9645

Conunan kayış tileyin!
Uşunu aytıp Çalkalmak,
Kalkına kabar saldı emi,
Kaltırbay cıynap aldı emi
Karbalaştap şaşılıp,

9650

Karoolgo barmak boldu emi
Kalmaktın baarı kaltırıp,
Kacıldeşıp baldırıp
Kudaynazar abañdın
Butunda kişen şaldırıp

9655

Aydaş keldi çoñ Kögöy
Abañdın közti caldırıp
Üdurgugan kalmaktın
Türün körip çoçunup,
Söz aytuuga abakeñ,

9660

İñtaylanıp ozunup
Coldoşturu canında,
Birge cüröt koşulup...

Abañız sözdü baştadı,

Akılınan şaşpadı

9665

Çalkalmaktı çakırıp,

Çaçılba beker baatır – dep,

Aytarga sözün maştadı

“Han Çalkalmak tayake

Kayratıñ senin kanake?

9670

Karaan körböy dürböysüñ,

Kalmaktın baarın cür – deysiñ

Kabardı özüm bersem da,

Karılık kılıp bilbeysiñ

Kudalıkka men kelsem,

9675

Kıcırıñ kaynap tildeysiñ

Kapkanın kara taşına

Kapa bolup sürdöysüñ

Tayakem menden ukpagan,

Kebimdin cayın aytayın

9680

Darbazası açılğan,

Çebiñdin cayın aytayın

Dayarlangan katagan

Elimdin cayın aytayın

Döödöy bolgon caş bala,

9685

Ermankandın Tabıldı,

Ceeniñdin cayın aytayın

Men ayıldan çıkkanda,

Çebiñ bek dep ukkanda.

Tabıldı meni uzatıp,

9690

Tagama bar dep kıskanda

Erçip kelgen eki kün

Erkelik kılıp men üçün

Ermek kılıp cok körgön,

Çalkalmaktın ceeni üçün

9695

Tuş kelip kalıp çebiñe,

Sınagandır kol küçün

Tañırkap bala körgöndür,

Tamaşalap kelgendir,

Darbazada kara taş

9700

Tyakem kelse körsün dep,

Oynop alıp salgandır

Coo keldi dep dürbötkön,

Col çalgan kişiñ calgandır

Abası tursa bul cerde,

9705

Aramdık kılçu bala emes!

Ayılıña toorup kelgen soñ,

Aybıgıp kalçu coo emes!

Eliñdi beker dürbötpö,

Een baş bala al emes

9710

Kuda bolsoñ kebiñdi ayt

Kur çalışar sözüñdü ayt

Çanam deseñ tayake

Çarpılıp eldi dürbötpöy,

Çabışa turgan ceriñdi ayt

9715

Uzatkın azır ketemin,

Uuru atanıp netemin!

Uruşar bolsoñ ceriñdi – ayt!

Uruluu kırıgız curtumdu,

Koşunga alıp kelemın

9720

Özümdü karmap turguday,

Örüştön cılıkñ aldımby?

Özüñ kolgo tüşürüp,

Öçüñdü menden aldıñby?

Erksiz karmap turguday,

9725

Eliñdi çaap aldımbı?

Ezip cançıp urguday,

Er öltürüp saldımbı?

Eliñdi cıynap dürbötüp,

Esiñden tanım kaldıñbı?

9730

Atımdı bergin mineyin,

Ayt coobuñdu ketemin

Araçı kelse karmaysıñ,

Akırı senden keçemin!

Kudaynazar bolgonu,

9735

Korduktu minday körbödüm

Kolgo tüşüp catkanda,

Cakşı go menin ölgönüm

Curtçulukka kelem dep,

Cuuçu bolup berem – dep,

9740

Elimden çıktım maktanıp”

Curtuñdu cıynap dürböysüñ,

Coo körgöndöy saktanıp

Coobuñdu aytkın Çalkalmak,

Columa tüşöm attanıp...

9745

Uşunu aytıp abañız,

Coop surap toktodu

Kaarı kelip alkalmak,

Katuu aytıp oktodu

“Atıp salam seni” – dep,

9750

Sır baraının oktodu,

Curttu buzgan cuukur – kul,

Coburagan dümbül – kul,

“Cuuçu bolup keldim” – dep,

Columdu buzgan kuudul – kul,

9755

Takıldap sözüñ aktaysıñ,

Tabıldıñdı maktaysıñ,

Talaaga koldu caşırap,

Tayake dep kakşaysıñ

Sanına çılбір salgıla!

9760

Tiline mıktap kangıla!

Butu-kolun boşotpoy,

Orgo alparıp salgıla,

Bagalçağın çakkıla,

Barlık sırım ukkula!

9765

Közün maga körsötpöy,

Ayıldan narı çikkıla,

Kolu-butun baylatıp,
Korduk kılıp sabatıp,
Attanıp ketti Çalkalmak,

9770

Cerdin baarı çalgındap
Suu-suuga kolun taratıp,
Dürbölöndöp kalmaktar,
Tügöl baarı attanıp
Er caylaşıp karaşıp,

9775

Attarın baylap caratıp,
Çalkalmak keeti çalgına,
Çañ sozulup artında,
Çapkılaşıp kalmaktar,
Tınçtıgı kalbay kalkında,

9780

Külüktörün baylaşıp,
Kündö carak şaylaşıp
Attarın suutup baylaşıp,
Ar caragın caylaşıp,
Aldı, aldınan taraşıp,

9785

Ar kaysı caktı karaşıp,
Kalmaktar cüröt too menen,
Karmaşsak dep coo menen ,

Öröndü karap çalışıp,

Öödö-tömön carışıp

9790

Özünçö çalıp cer-cerdi,

Öcörlükkö salışıp,

Oydon-toodon cer koyboy,

Coo barbı dep arıtıp

Tabıldı menen Eldiyar kalmaktardıñ tört tarabın çalıp, tögörögün karap,
Tötönün toosuna barıp, andan dürbü salıp, kalmaktardıñ bul udurgup, suu-suunu
ördöp cer kayıp cürgönün körüşüp, tün camınıp kelişip, Aygır-Bulakta catkan
Altıbay baştağan coldoştoruna akıl salıp, körgön bilgelerin maalım kılıp aytkanı:

Altıbay, Ermek baatırlar,

9795

Üstündö tikken çatır bar,

Canıñda seksen koluñ bar,

Altı kün boldu abama,

Andan kaday kabar bar

Kalmakka dürbü saldıñbı,

9800

Karoolgo çıgıp bardıñbı?

Ce katılıp catıp bul cerde,

Kabarın bilbey kaldıñbı?

Kolgo tüşsö karıbiz,

Kozgolboy catsak baarıbiz

9805

Korgolop mında catkanda,

Kokustan kelse kalıñ kol,

Tögülbösün kanıbiz!

Biz körgöndü kördüñbü?

Biz bilgendi bildiñbi?

9810

Ce kabar albay duşmandan,

İyinge eköñ kirdiñbi?

Biz körgöndü aytalık,

Çaldık cerdi añtarıp

Öndür sayın ördögön,

9815

Adam cüröt kañçalık...

Kündüz, tünü öksüböy,

Kalmaktar cüröt col çalıp,

Karap mintip catkañça,

Ce karmaşsakpı kol salıp,

9820

Çalkalmaktın aylınan,

Çañ sozulup el ketti

Köldü karay bet alıp,

Köñüldü caman degdetti,

Kök ala bayrak tuu alıp,

9825

Köñtörülüp sel ketti,

Tüptün başın bet alıp,
Tüpöktüü nayza tuu alıp,
Tügönböy çubap arkası,
Tün kirgençe çubalıp
9830

Tüptün oozun ördödü,
Dürbü salıp bizdi körbödü,
Tük adam bizdi körbödü.
Bılçakayda el catat,
Çaar condo kol catat,

9835
Karkıra cakkı betinde,
Kararıp koşun mol catat,
Tötödön dürbü saldıq biz,
Tögöröktü çaldık biz,
Koñurda catkan cılıksın,

9840
Koyboy körüp aldık biz,
Koktudun karmap koyçusun,
Kotorup tilge kandık biz,
Kokustan kabar beret dep,
Korumga tığıp saldıq – biz

9845
Koyçu baykuş kep ayttı,

Korkkonunan bek aytti,

“Kol kuralıp kalmaktar

Korkup catat” dep aytti,

Çalkalmak elin cıynaptır,

9850

Abamdı urup kıynaptır,

“Caşırğan koluñ kayda?” dep

Kalmaktar kıynap urganda

Karganıp abam ıylaptır,

Çalgınga kişi barıptır,

9855

Barskoondun çebin çalıptır

Darbazası açılıp,

Kara taştı alıptır,

Anı köriip çalgıncı,

Eline kabar salıptır

9860

Aygır-Bulak deñizge,

Caşınar ceriñ kalbaptır,

Araga kişi ciberip ,

Batıñar ceriñ kalbaptır.

Abañdı coodon boşotup,

9865

Alar ceriñ kalbaptır,

Aykalışın kalmakka ,

Barar ceriñ kalbaptır.

Akıl tapkın Altıbay,

Atıspay kalmak coo menen,

9870

Kalar ceriñ kalbaptır,

Altı kün boldu abama,

Catar ceriñ kalbaptır,

Adamdın baarı cer çardayt,

Batar ceriñ kalbaptır

Tabıldının bul aytkan kabarin ugup, Altıbaydın esi endirep, başı aylanıp keñgirep, öñü sarı cez bolup akılı ketip nes bolup, coo körbögön Altıbay colukpas işke kez bolup. butu-kolu şaldırap, muunu ketip alsırap, eki cagin karanıp, eerdı kurgap calanıp. tili kurgan tuurulup, zamanası kuurulup, “Tabıldı baatır özüñ bil” – dep, karap turdu caldırap. Altıbaydın keypin körgöndön kiyin, kırk cigitke karap Tabıldının aytkan akılı:

9875

Eldiyar, Ermek colborsum,

Ezelden berki coldoşum,

Ep bolso, baatır kırk cigit,

Emdigi akıl bul bolsun,

Erikpeyli baatırlar,

9880

Elçiden kabar ugulsun,

Kudaynazar kelgiçe,

Kalmaktın coobun bergiçe,

Ölböy kelse abakem,

Özübüzdü körgüçö,

9885

Emi beş kün catalı,

Beregi tügönbös Kara-Too menen

Tün içinde basalı,

Tündüktün belin aşalı,

Çoñ serüündün coluna,

9890

Tügöl barıp catalı ,

İyri-Suunu keçeli,

Kum-Tekeydin talaaga,

İmerilip ötölü,

İzibizdi suudurup,

9895

Erdemsigen kalmakka,

Beş kündön kiyin keleli,

Oñduu coop berbese,

Oyrondoşup körölü!

Kalmaktar izdep talısın,

9900

Karasın cerdin baarisın

Coo taba albay cerinen,

Cok eken dep naalısın,

Kepke kelse abakem,
Ketirbes coogo namızın,
9905

Öltürböylü munu dep,
Koyo berer Kalmaktar,
Ölösölüü karısın
Ugup kelsin kalmaktın,
Uşagının baarısın,
9910

Uşunu ayttı Tabıldı,
Kırk cigit atka kamındı,
Altıbaydı atkarıp,
Arkaygan toonu camındı,
Küügüm kire kün batta,
9915

Cıldız tolup el cata,
Adırmaktuu beldi aşıp,
Arsak Kara-Too basıp,
Çoñ serüüngö kelişti
Attanıp kança col basıp,
9920

Catıp kaldı bekinip,
At caydaktap uyku alıp,
Attanıp ketti Tabıldı,
Ar taraptan col çalıp,

Çalkalmak baatır Börübaşı çalıp, böksö colgo barıp, Uлуу coldu karap, attın izin sanap, Barskoongo çeyin kördü. Andan arı bastırıp çepke kelip, darbaza kılğan kara taştı alıs cerge ırıtkan baatırdın küçünö tañ kalıp, bura tartıp kayrılıp, muñun aytıp kaygırıp, kanter aylasın tappay oydu-toonu çaldırıp, Uлуу coldon attın izin taba albadı. Suu sayın ördöp, coodon şek bile albay tegerenip kelip, çalgınçının baarınan kabar alıp, “Kudaynazardı alıp kel” – dep, kişi ciberdi. Kalmaktan çıkkın çoñ Kögöy kelip Çalkalmak baatır özüñi aytkanday kılıp bagalçağın çaap, başı-közün carıp orgo alıp barıp salıp taştaganmın, dep coop berdi.

Çalkalmak kapa bolup kamsıgıp kalmaktardın bilermendarın cıynap alıp, “Kudaynazardı ordon çıgarıp alıp, özün cakşı bagıp, butunun sınıgın ayıktırıp, kudalaşıp anan eline cibereli” – deşip, akıl kılıştı. Kalmaktardın bul keñeşin ugup: özü on beş çaşında, saamayı bar başında, Çalkalmak kızı Torkobek uluu ceñesin çakırıp alıp, enesine ayttırgan sözü:

“Oy ceñeke, ceñeke,

9925

Handın calgız kızımın,

Caş Torkobek özümün,

Atam menen enemdin,

Kak karagan közümün,

Atama aytar arzım bar.

9925

Eneme aytar dartım bar,

Ceñeke senin moynuña,

Menin salar karzım bar,

Kırgızdan kelgen elçisin,

Kıyratıp butun çaktıñar

9930

“Kız balam” - dep ardaktap,

Meni taza baktıñar,

Keñeş kılıp ketiştı,

Kıyla mıktı cakşıñar,

Kırgızga meni bergeni,

9935

Bul akıldı taptıñar,

Menin tapkan keñeşim,

Ceñeke buna ne deysiñ?

Hanıñ menen cakşıñar,

Kalktın kamın cebeysiñ

9940

Kudaynazar kalsa da,

Beş coldoşun eerçitip,

Meni kanday berbeysiñ?

Köönün caylap kırgızdın,

Köp mal kanday cebeysiñ?

9945

Araçısın urduñar,

Ayabay sanat kıldıñar,

Butu-kolun çaktıñar,

Munu mında baktıñar,

Kırgızdar ukxa bul sözdü

9950

Kanday coop taptıñar,?

Tabıldı bala cogunda,

Dalay eldi çaptıñar,

Men ukkanmın karıdan,

Ukkan eldin baarınan,

9955

Ermankandın Tabıldı,

Elinen çıkkan cakşı dep,

Eli-curtun asırap,

Enesindey baktı dep,

Özü baatır candan dep,

9960

Kırk cigiti canında

Öñçöy baatır balban dep,

Örüştön cılkı alganda,

Özümdün atam Çalkalmak,

Acıratıp kalgan – dep,

9965

Çalkalmaktı al turgay,

Dalıga nayza malgan – dep,

Suu içinde karmaşıp,

Sakalın culup algan – dep,

Uşu kezde Tabıldı,

9970

Cıyırma tört çaşında,

Kırk cigiti kaşında.

Koyguuldap attan tüşpöyt – deyt,

Karoolun coldon üzböyt – deyt,

Coonu körsö külöt – deyt,

9975

Colun tosup cüröt – deyt,

Betteşip kalsa coo menen,

Beş miñ koldu süröt – deyt,

Abasın izdep kelbesin,

Ayılga buzuk salbasın!

9980

Aman catkan elimdi,

Añtara çaap albasın,

Ardaktağan Torkobek,

Aç bilekten albasın,

At soruuga salbasın,

9985

Arası salsam berbeyt dep,

Açmaçı küñ kılbasın,

Karısın izdep kelbesin,

Kalkka buzuk salbasın,

Kalıñ kara elimdi,

9990

Kararta çaap albasın!

Karıp ketken atamdın,

Kaygıga başın salbasın,

Kastarlasam berbeyt dep,

Kara çaçtan albasın,

9995

Kancıgalap barbasın,

Kadııımdı ketirip,

Kazançı küñ kılbasın,

Barkım menen barayın,

Bir kızmatka carayın,

10000

Balanın baykap erdigin,

Baatır bolso çagayın,

Ança-mınça can bolso,

Akılın özüm tabayın,

Ayla kılıp öltürüp,

10005

Aylıımdı aman bagayın...

Uşul sözdün coobun al,

Ceñe, eneme aytıp keñeş sal,

Calgız kızıñ Torkobek,

Calınıp aytı munu dep,

10010

Atama aytsın enekem,

Kanday bolot uşu kep,

Aytıp kalsın kalıñ el,

“Kırgız menen kaçıptır ...

Çalkalmaktın kızı “ dep ,

10015

Camanattı men bolom ,

Ene-atama bolso ep”

Torkobektin bul söziin makul körüp, ceñesinin kayın enesine biykeçtin
amanatınan kutulayın dep aytkanı:

“Eneke, kulak salıñız,

Teñ öskön atam carıñız,

Altı san kalmak eline,

10020

Ata bolgon hanıñız,

Calgız kızıñ biykeçtin,

Amanat söziin aytayın,

Abdan ugup alıñız,

Makul bolsoñ, eneke,

10025

Atama keñeş salıñız,

Bir söz ayttı amanat,

Biykeçcan sizdin canıñız,

Çuuçuga kelgen kırgızdı

Curtuna atam uguzdu,

10030

Akırında berem dep,
Arnap kelgen bir kızdı,
Elinin boldu keñeşi,
Bul keñeşti uktuñuz,
Biykeçti tapkan enesi,
10035

Erke calgız biykeçtin,
Men elem cakın ceñesi,
Caman körüp, eneke,
Calgız kızım bolso da,
Carabayt sözü debeçi,
10040

Abdan cakşı oylonboy,
Atamdın bolor cemesi,
Balası üçün kötöröt,
Başkanın sözün enesi,
Biykeç ayt deyt, apama,
10045

Bilintip uşul keñeşti
“Berer bolso kırgızga,
Karaba deyt bir kızga,
Oylop körsün ata, enem,
Orunduu bolor turmuşka,
10050

Elçisin hanga cibergen,

Er Tabıldı bala deyt,
Eline tınçtık bolorun,
Ene, ata moylop kara – deyt,
Eregiştten er ölot,
10055

Elinin baarın taratıp,
El bolsun atam kırgızga,
Erki barda caraşıp,
Emne boldu abam dep,
Tabıldı kelip kalbasın,
10060

El namısın talaşıp,
Elge bülük tüşürböy,
Ertelep özüm barsam deyt,
Kalbasak esten adaşıp,
Atamdı apam caylasın,
10065

Coonun colun baylasın,
Artında körör enekem,
Ayılğan sözdün paydasın,
Keñeş deyt ceñe apama,
Kep salıp apam atama,
10070

Kekenip kelse Tabıldı,
Atakem kalar kapaga,,

Uçuru kiska bolgon soñ,
Ugalbay aytım apama”
Biykeç can uşul kepti aytat,
10075
Bilgizdim ene men saga,

Torkobektin bul ceñesinen aytırğan sözün enesi çoñ kempir caktırıp,
balamdın akılı bar eken, karıgan atasın, kalıñ kalmak curtun ayap balam bul keñeşti
tapkan eken, atasına öz sözüm kılıp aytayın, ne bolso da men köröyün – dep
Çalkalmakka çoñ kempirdin aytkan keñeşi:

Han Çalkalmak sen eleñ,
Kargança coldoş men elem,
Ömürdü birge sürüşkön,
Özüñ menen teñ elem.
10080

Kız kezimden birikken,
Kıraan töröm sen eleñ,
Kızmatıñdı caylagan,
Kız alğan kurbuñ men elem,
Keñeşim bar özüñö,
10085

Kulagıñ salsañ sözümö:
Bir akıl tüşüp oyuma,
Keldim aytar kezime,
Tokson miñ kalmak eliñdin,

Sen bolduñ hanım, çegesi,

10090

Toguz birdey uuluñdun,

Men elem tuugan enesi,

Calpı kalmak curtuñdun,

Sen bolduñ hanım atası,

Calgız kızınıñ Torkonun

10095

Men elem tapkan enesi,

Caman körböy keçirgin,

Sözümdün bolso katası,

Torkogo kelgen cuuçunu,

Tozokko saldıñ uşunu,

10100

Bügün keñeş kıldıñar,

Bermek bolup kızınıñdı,

Araga kelgen cuuçunu,

Azapka saldıñ uşunu,

Ayagı bermek bolupsun,

10105

Aynektey calgız kızınıñdı,

Berseñ bergin kırgızga,

Beyli tüşsö bir kızga,

Men kalıñdı köp ceym dep,

Berenim malga kızıkpa,

10110

Kudaynazar karını,

Kadırlap kelse urduñuz,

Başı-közün cardıñız

Butu-kolun çaktırıp,

Bagam dep alıp kaldıñız,

10115

Kargaday calgız kızıñdan,

Kalıñ cep toyboy kardıñız,

San kara boz cıkiñ bar,

Sandıgıñ tolgon mülkün bar,

Sayışam debey karganda,

10120

Sancırgaluu baatır deyt

Tabıldını koluña al,

Koroo tolgon koyuñ bar,

Hanım saga ep bolso,

Katındın sözü kep bolso,

10125

Menin da aytar oyum bar,

Berer bolsoñ Torkonu,

Beş kırgızga koşolu,

Beren bolso Tabıldı,

Bek sıynalı oşonu,

10130

Beregin çalın ketirbey,
Kırk kündö mında bagalı,
Kıraan bolso Tabıldı,
Kıyalın murda tabalı,
Kırçıldeşip coo bolboy,
10135

Kızdı berip cagalı,
Kırız menen curt bolup,
Kıynalbay eldi bagalı,
Kırızdan baatır Tabıldı,
Küyöö kılıp alalı,

10140
Torkobek barsın attanıp,
Tabıldı kalsın maktanıp,
Tomuroon catıp kalalı,
Topoloñ bolboy saktanıp,
Tartuusun alıp kırızdar,
10145

Kele beret iyilip
Torkom barsa, Tabıldı,
Toy kılrat curtka süyünüp,
Kırız, kalmak kalıñ curt,
Bagınbaybı özüñö,
10150

Baarisı sizge sıyınıp,
Arbagıñ mından çoñoyot,
Tabıldı küyö bolgon soñ,
Kalmak kırıgız hanım dep,
Kalbeybi saga cıyılıp

10155

Torkonu azır berbesek,
Toy tüşürüp kel desek,
Elçisin bagıp ketirbey,
Elçilikke könbösök,

Arçatoru minbesin,

10160

Abasın izdep kelbesin,
Arbaktuu bala Tabıldı,
Aylıñdı bülük kılbasın,
Beş kırıgızdan kep uktum,

Beylep sözdü men uktum,

10165

Beren bala Tabıldı,
Belgilüü baatır dep uktum,
Atışkan menen ok ötpöyt,
Ötko salsa çok ötpöyt,
Kiygeni bolot temir deyt,

10170

Katagan kırıgız eline,

Karga aylangıs sefir deyt

Kıynalbay eldi bagalı,

Eregiști tašta – deyt,

Emi çıktı Tabıldı,

10175

Cıyırma tört çaška – deyt,

Betteşip aman coo ketpeyt,

Beri attansa Tabıldı,

Mert kılbay bizdi soo ketpeyt,

Katın da bolsom aytayın,

10180

Kabarın ayıp baştayın,

Hanım, caman körbögün,

Kalkıñdı ayap kakşayın,

Anıgın ukpay kırıgızdın,

Kalp ele kantip maktayın,

10185

Coonun colun baylaylı,

Colotpoy kayra aydaylı,

Torkobekti kaçırıp,

Cok izdep kişi şaylaylı,

Coo menen üydö curt bolup,

10190

Eliñdi esen caylaylı,

Keñeşim uşul Çalkalmak,

Kekenişsek coo menen,

Kesiretke kalbaylı...

Çoñ kempirdin bul sözün ugup, öz oyunda makul körüp kara küçkö antkorluk kılıp, “Kudaynazardın caraatı ayıkkança Tabıldı kele koybos degen oy menen kempirge sıyrımdı aldırbayınçı,” – dep Çalkalmaktın aytkan coobu:

Kesirlüü kempir ne deysıñ?

10195

Kep bilbey tigi-bu deysıñ!

“Kelse duşman kıyın” dep,

Keçirim kılıp süylöysüñ,

Keñeş taap koydu dep,

Men kılğan işti süyböysüñ

10200

Tabıldını maktaysıñ,

Tartınıp tiliñ tartpaysıñ ,

Dalay coonu kıyrattım,

Takır andan aytpaysıñ,

Han Çalkalmak özüñdöy,

10205

Kalktan baatır tappaysıñ,

Kakşay berseñ karıganda,

Kalayıkka cakpaysıñ,

Kaçırıp kızıñ berseñ dep,

Kantip maga dattaysıñ!

10210

Katındık kılıp sen özüñ,
Kaadaluu akıl tappaysıñ,
Tabıldı menden er beken?
Taalayı artık şer beken?
Kalıñ kalmak curtumdan,

10215

Katagan arbin el beken?
Kaçırıp kızın bergendey,
Han Çalkalmak kem beken!

Kalkı menden bay beken?

Kamılgası şay beken?

10220

Kudalaşpay kız bergem,
Kaysı narkta bar eken?
Çebimdin colun baştasa,

Darbazamda kara taş,

Irakka alıp taştasa,

10225

Kudalaşıp berermin
Kudaynazar kaytkıça,
Kurgan cetim şaşpasa
Akılı bolso Tabıldı,
Abasın kütüp catpaybı!

10230

Arçatoru atına,
Ayaktay kebez baylatıp,
Araañ koşup külüktön,
Altımış buudan aydatıp,
Aldıma tartuu tartpaybı?...

10235

Küyöö bolup kelbeybi?
Külügün takır berbeybi?
Küñ eerçitip, kul cumşap,
Çalkalmak kızın berbeybi?

Coo kelet dep coburap,

10240

Cok sözdü aytıp koburap,
Colooçunu eerçitip,
Kız bergin dep uyalbay,
Kantip ayttıñ kep surap!...

Çalkalmak bul sözdü aytıp, Çoñ Kempirdi caman körgön bolup, oposo kıldı.
Bul oşonu menen toktoy tursun.

Tabıldı baatır çoñ serüündün conuna beş kün catıp, altınçı kün bolgondo
koşunu köçürüp murunku koşunu Aygır – Bulak deñizge kelip bekinip, karool karap,
çalgın çalıp, col tosup cürüp Eldiyarga aytkan keñeşi:

Eldiyar dosum ersiñbi?

10245

Eriktim, ketsek deysiñbi?

Eli tınçıp kalıptır,
Eençilik boluptur,
Erdik kılar sensiñbi?
Altıbay catat alsırap,
10250
Akılın tappay kañırıp
Abası kolgo tüşön gö,
Aynektey közü caldırıp
Açık coobun uguzbay,
Cattı go kalmak baldırıp,

10255
Öltürgön go abamdı,
Öçükkön kalmak tagası
Örgüdük on kün talaada,
Öttü go iştin çaması!
Örüşün büzsak talkalap,

10260
Öçübüz kanat kalmaktan,
Özüñ oylop karaçı
Kıbarsız kaldı kördüñbü?!

Karmalgan eken araçı
Carım ay cattık çasınıp,

10265
Cürgönüñ toonun arası,

Catku menen coobu cok,
Caramsız boldu araçı
Ababız catsa karmalıp
Ala albay coobun sargarıp,
10270

Anı karap biz mında,
Adırda cürsök sandalıp
Altı kün öttü bolcoldon,
Aşıkpay cattık biz dağı,
Ar kaysı cerge bir barıp,

10275
Talaada mintip cüröbüz,
Tañ künü tınbay col çalıp,
Kaytsak eken dep oyloym,
Kañğırıp beker cürgüçö
Kara boz cılkı olco alıp

10280
Katılışsak belem da,
Kalmaktı tuşap kol salıp
Ketsek belem cılkı alıp,
Kekenişken öçtü alıp,
Keñeşim uşul, dosum – dep,

10285
Eldiyarga Tabıldı,
Emi turdu söz salıp

Bul keñeşti ukkanda,

Eldiyar külüp cımıydı,

Eriktik go baatır dep

10290

Erdin tiştep kımıydı,

Er Tabıldı dosum dep,

Eldyar sözgö kirdi – emi,

Tabıldının kıyalın,

Taamaylap dosu bildi emi,

10295

Talaada eköö oturup,

Tamaşalap küldü emi,

Mına mintip Eldiyar,

Tabıldıga süylödü.

Bolcolduu kündö boluşsak,

10300

Kudalaşıp ketmekpiz,

Boorloşso kalmaktar,

Kubalaşıp ketmekpiz,

Altıbay sinduu agañdan,

Kudaynazar abañdan,

10305

Akıl çıkpay baratat,

Arnap kelgen tagañdan,

Kalmaktın kızın alam dep,

10310

Kastarluu mıktı biy kıldıñ,

Torkobekti alam dep,

Too taştın baarın üy kıldıñ

Togoşup cürgön Altıbay,

Toluk mıktı biy kıldıñ

10315

Çatır tigip tay soyduñ,

Çatıraş oynop çay koydun,

Çalginga calgız ciberbey,

Çalkalatıp tim koyduñ,

Koşko aksakal bek kıldıñ,

10320

Kozgolbogon lök kıldıñ

Kordugun anın unutup,

Koşomat işti köp kıldıñ,

Han Altıbay uluu dep,

Kastarla baldar munu dep.

10325

Kança kün cürdük talaada,

Kakıratıp kuruttuñ,

Kalmaktın kızı suluu dep,

Kudaynazar abam dep,

Abamdı cakşı bagam dep,

10330

Kuuratmak bolduñ Tabıldı,

Kalmaktın kızın alam dep,

Çalkalmak kaday zor boldu?

Kırda kaçıp cürgöndöy,

Kırgız kaday kor boldu!

10335

Kıykırıp cılkı tiybesek,

Kıraanıñ bizge şor boldu!

Cuuçudan kabar ukpasak,

Cumuştı bütüp çıkpasak,

Ketkenden kabar ukpasak,

10340

Kelgen işti bütürüp,

Ayagına çıkpasak,

Elçinin sözü çok boldu

Emi cinim kozgoldu,

Erteñ cılkı tiemin,

10345

Eç kim kılbayt toskoldu,

Er Tabıldı bul sözgö,

Erkelep köönü koş boldu,

Een cerde kim tıyat,

Erikken baatır dostordu.

10350

Bügün koşko baralık,
Baldarga akıl salalık,
Altıbaydı çalğında,
Bir ciberip alalık
Ermekti aga koşuluk,

10355

Kaçı albayt andan boşonup,
Erdigin sınap hanımdın,
Kaykıdan colun tosuluk,

Tamaşalap bir kıyla,
Tabış berip koyuluk,

10360

Tartınbagan er bolso,
Altıbaydı ardaktap,
Aksakal kılıp koyuluk,
Makul, makul, makul – dep,
“Uşul bolsun akıl” dep...

10365

Eki dos koşko kelişti,
Kaytarga boldu cakındap
Tabıldı tüştü koşuna,
“Altıbay handı çakır” – dep,
“Çalğında bugün barıñız,

10370

Alıp kel handın atın” – dep,

Uluu coldo körünöt,

Ukmuştuu adam catır – dep.

Oşonu baylap kelgile,

Ermek eköön baatır – dep,

10375

Eki baatır attanıp,

Barıp kelgin başım” - dep...

Tabıldının bul çalginga barıp kel degen sözün ugup, Altıbaydın bilegi ketip sabınan, cürögü ketip kabınan “barbaymın” dep ayta albay, baatırdın sözün kaytarbay, Ermekti canına alıp çalginga attanışıp cönöp ketiştı. Koştı tınçtanıp, koşundu uktatıp koyup, Tabıldı menen Eldiyar barıp, Altıbay Ermektin aldındağı kaykıdan kaçırıp çığıştı.

Ermek “Manas” dep aytıp bakırıp “Tabıldı” dep çakırıp, aldınan çıkkan karaandı bettep kaldı kaçırıp. Altıbay karaanın körüp şaşılıp, kayra tartıp kaçıp kalıptır. Tabıldı “kaçırgan kalmaktardı alıska kuup barıp saldım, dep Altıbayga bar” dep Ermekti kayra ciberdi. Tabıldı menen Eldiyar koško barıp catıp kalıştı.

Erteñ menen Altıbay menen Ermek kelip tündögü körgön, bilgelerin söz kılıştı. Birok bular çının aytıştı kayra tartıp kaçıp kalğanına Altıbay katuu uyalıp kaldı. “Emi kaday akıl tababız” dep, seksen dört coldoşuna Tabıldının aytkan keñeşi:

Keçee – keñ Narındın boyunda,

Kız mazardın oyunda,

Keñeş kılıp katagan,

10380

Kelgen eldin tobuna,
Akıl surap söz aytım,
Aksakalduu karıdan,
Andağı kelgen köpçülük,
Aga- ininin baarınan,
10385

Katagandın ulugu,
Altıbay sinduu hanınan,
Kalmakka kaçan baram dep,
Kantip öçüm alam dep,

Kalın koşun berseñer,
10390

Koygulduu özüm çalam dep,
Kalmak turgay kankaydı,
Katmarı menen çabam dep,
Batasın surap elimdin,

Baatırlıktı salam dep,
10395

Eñkeyip başım sunganda,
El-curtumdan ötünüp,
Keñeş salıp turganda,
Kudaynazar kep aytı,
Kup bolot balam dep aytı

10400

Kudalaşıp kalmakka,

Cuuçu bolom özüm dep,
Curtçuluk cagin köp ayttı.
Torkobek alıp berem dep,
Toorulga barıp kelem dep,
10405

Toktotup koydu koşundu,
Tayakem menin Çalkalmak,
Toktolboy özüm baram dep,
Toy tüşürüp mal berip,
Tagamdın kızın alam dep,

10410
Tokson corgo cüz külük,
Kudalıkka aydaldık,
Beş kişi koşup abamdı,
Cuuçulukka şayladık,
Abamdın aytkan sözünön.

10415
Aşığıp biz da taybadık,
Aytıp ketken bolcolun,
Aşığı menen karmadık,
Araçıdan söz ugup,
Ayılga tüşüp barbadık,

10420
Ar kaysı toogo bekinip,

Abakem üçün çarçadık,
Tirüü bolso kelbeybi,
Tilinen kabar berbeybi,
Bolçoşkon señir uçunan,
10425

Dürbü salıp körböybü?
Abamdan kabar bolboso,
Aralap kirip barabız,
Atışa çıksa kalmaktar,
Anda kaday kılabız,
10430

Ce at cete albay kaluçı,
Alıs emes arabız,
Kabarın ukpay elçiden,
Kalmakka kantip barabız
Karmaşa çıksa Çalkalmak,
10435

Kaday akıl kılabız
Kamınışıp betteşpey,
Kaptalıp kantip turabız?
Kabarın alıp abamdın,
Kaçan coobun ugabız?
10440

Birinçi menin keñeşim,
Bilermandar ne deysiñ?

Biz korgolop cürgöndön,

Biriñ da kaygı cebeysiñ,

Birde biriñ çalginga,

10445

Biz baralı debeysiñ,

Abama barıp Altıbay,

Anık söziñ uksunbu?

Aytkan keptin uçuna,

Altı akem barıp çıksınbı?

10450

Bul keñeşti baarıñar,

Çakşı baykap uktuñbu?

Ekinçi aytar sözüm bul,

Eldiyar: Ermek özün bul

Éerçitip cürgön katagan,

10455

Erlerdin baarı öziñ bul,

Neçen azap, muñ tartkan,

Men Tabıldı özüm bul,

Baştagını oylosom,

Baarın ayıp kozgosom,

10460

Murunkunu oylonsom,

Muñumdu içten kozgosom,

Kalmakka kaçan el elem,

Karmaşa cürgön men elem,

Karaan bolup kırk cigit,

10465

Kaptap kirgen sen eleñ,

Örüştön cılıkım aydagan,

Öltürsöm dep oylogon,

Ökümdük kılğan Çalkalmak.

Aşığım cara ok tiyip,

10470

Azaptı özüm tartkanda,

Tomugum cara ok tiyip,

Tozoktu özüm tartkanda,

Toktono albay ketemin

Çalkalmaktın kılğanın,

10475

Toluktap baarın aytkanda,

Keñeşim saldım hanıña,

Oşonun baarın kozgosom,

Keyişim tüşöt canıma,

Keçinde barıp imersek,

10480

Kerüüdö catkan malına,

Kebeltpey aydap cilkını,

Keñ Cırgalañ boyunan,

Kelip kalsa atışsak,

Kerege taştın oyunan.

10485

Aman bosu abakem,

Araçı bolup cetpeybi?

Anık kuda boluşsa,

Aldıbizga kelbeybi?

Acıratıp cılkını,

10490

Bizden alıp berbeybi?

Akılı kanday bu sözdün,

Aytkıla vurtum ugayın,

Atayı kelip kalmaktın,

Ayagına çıgayın,

10495

Mıktılar, akıl tapkıla,

Kebiñdi ugup turayın.

Tabıldının bul keñeşin ugup, Altıbay “barakelde Tabıldı baatır, bul keñeşin eñ ele tuura. Birok men Çalkalmakka barıp, abamdan kabar alıp kelüüm kıyın bolot go, abamdın üstünö Altıbaydı caylayt go, kудay özüñö kubat bersin” – dep, toktolup kaldı. Altıbaydın sözün ugup, Eldiyar: “Ey, Tabıldı baatır bizden akıl çıgabı, emi on küñü vatkada bul olturgan baatırlar aytkan sözdü ugabı?” Kıl degenin kılabiliriz. Kır deseñ coonu kırabiliriz. Bar deseñ üygö barabız, baştasañ cılkı alabiliriz. Üyübüzgö catkada baarabız ele baatırsınıp kalabiliriz. Barbı, cokpu abakeñ andan kantip kabar alabiliriz? Köp keñeşti taştığın, özüñ bilgen cagıña bul koşundu baştığın. Kim mekiyan, kim koroz, uçuraşkanda körörbüz, kim kaarman, kim korkok, çuu çıkkanda körörbüz” – dep basıldı.

Oturgandın baarı: “Eldiyar baatır ıras aytat” deşip külüşüp kalıştı. Altıbay menen Eldiyardın sözdörün baykap oturup açuusu kelgensip Tabıldının carlık kılıp aytkan sözü:

Altıbay attu hanım uk!

Oturgan el baarıñ uk!

Eldiyar, Ermek dosum uk!

10500

Eerçip cürgön koşun uk

Kırk cigitim kalbay uk!

Kırgızdan kelgen baldar uk

Men sözümö keleyin,

Sırımdı aytıp bereyin,

10505

Silerden akıl çıkpaşa,

Sırlaşpay baldar ne deyin

Men kızıkpaym kalmak kızına,

Kızmatım ötkön uşuga,

Men suktañbaym suluu kızına

10510

Sumsayganmın uşuga,

Menin aytaar pikirim,

Kalmak, kırgız aralaş,

Kalk boluşup kalsa dep,

Kalıñ barıp kız almak,

10515

Nark boluşup kalsa dep

Üy çabışıp mal tiybey,

Üyür tuugan bolso dep

Ülgü bolup kiyinge,

Sööktöşüp koyso dep,

10520

Kara alaman kalıñ curt,

Kattaşıp oynop cürsö dep,

Kargaşa bolup kırılбай,

Kalk tukumu össö dep,

Aralaş caylap bir konup,

10525

Ayıldın baarı bir bolup,

Canaşa kıştap bir konup,

Cayıtı maldın bir bolup,

Camaalaş ayıl konsun dep,

Caraşıp tuugan bolsun dep,

10530

Aralaş ayıl konsun dep ,

Abdan tuugan bolsun dep.

Alış, küröş cok bolup,

Ar kimdin canı tınsın dep,

Oylongonmun bir işti

10535

Curt kılamanın özüm dep,

Abakem baştap bul işti,
“Kuda bolup kalam, dep
Kubalaşpa balam dep,
Kız alışıp kalam dep,
10540

Kırılışpa balam” – dep,
Özü coldu baştadı.
Bizdi artına taştadı ,
“Beş kündön kalbay kelem “ dep,
Baarımızga kakşadı.

10545
Tabıldı menen Eldiyar,
Tañ küni izdep tappadı.
Aypadım bele men özüm,
Ukpadıñ bele sen özüñ!
Beş kündön aba kalba dep,

10550
Bizdi unutup salba dep
Altıñçı küngö sen kalsañ
Attanam catkan toodon dep
Cilkısın alam koodon dep,
Cılas kılıp ketemin,

10555
Cılıp boşon coodon dep,
Abañdar öttü bolcoldon

Aytkanı kaldı bul coldon

Ali küngö coop cok,

Al kaday kalmak zor bolgon?

10560

Beş kün ötüp ay boldu

Aman bolso körörbüz,

Algandı kayra bererbiz,

Ak niyet bar bolso,

Ata kılıp kalmaktı,

10565

Aylına kayra kelerbiz,

Uruşsa uyat kılarbiz,

Berbegen kızı Torkonu,

At soruuga salarbiz,

Alıp keldik kelin dep,

10570

Aylıbizga bararbiz

Uzun sözdün kıskası,

Er kırk cigit kaydasıñ,

Eldiyar kündü caylasın.

Emi kaçan körörbüz,

10575

Eldiyarın paydasın

Böksögö möndür tögülsün,

Bölünüp bulut sögülsün,

Cakaga camgır caadırgın,
Talaanı appak kar kılgın
10580

Cılkının izin körsötpöy,
Tizeden barı kar bolsun,
Col körünböy kün caasın,
Adırına at cürgüs ,
Açılıgısız tüñ caasın!

10585

Boroylop katuu küñ caasın ,
Kündüzü turgay tün caasın.

Önörüñdü körsötkün,
Kalmaktın baarı cutasın,
Kañırtı bolso cılkının,

10590

Şamaldan adam ukpasın,
Cıluu catıp Çalkalmak,
Eşikke çıkpay uktasın,
Aldıbiz açık col bolsun,
Arkadan şamal mol bolsun,

10595

Ayıldan uzap ketkiçe,
At cürö algıs kar bolsun,
Attarıñdı tındagın,
Aspabıñdı çındagın,

Arkamdan kalbay keleber,

10600

Alparamın cılkıga,

Adistigim sındagın,

Eldiyar baatır ıldamdap,

Ayar kılbay çamdagın

Bul cardıktı uguşup,

10605

Koşunu atın tokunup,

Korkotoru çoçunup,

Koşun artıp külökkö,

Tarta salıp ozunup

Caraktın baarın salınıp

10610

“Caratkan özün sakta” dep,

Celegin cerden tüşürüp,

Cergesi menen cürüşüp,

Tüpöktüü nayza alışıp,

Tüp kötörö attanıp,

10615

Türülüp cürüp kalışıp,

Eldiyar kündü cayladı,

Buluttu tüyüp bayladı,

Naspay tartım bolguça,

Buluttu karap şayladı

10620

Cayçılığı uşunday,

Caanga kılát aylanı

Cılkının izin bastırıp,

Kılayın dep paydanı

Er Tabıldı koldu baştap, cılkıga bet algandığı türörü:

Er Tabıldı kol baştap,

10625

Aldıga tüşüp col baştap,

Eldiyarı kün caylap,

Seksen beş kişi attanıp,

Kele catat cer caynap...

Kanduu bolor eken dep,

10630

Karañgıda cortpogon,

Kaysı biröö eleñdep,

Kayrat kılıp bel baylap,

Kanık bolgon kırk cigit,

Karañgıga maş bolgon,

10635

Kabilanday köz caynap,

Karagaydın koosunda,

Kalıñ cılkı catkandır

Cönöybüz dep büt aydap

Karsaktın izin cañılbay,

10640

Karañgıda col tapkan,

Kalkına keñeş iş tüşsö,

Kapıyadan söz tapkan,

Kayrattuu baatır Tabıldı.

Tülkünün izin cañılbay,

10645

Tün içinde col tapkan,

Tümön kolgo betteşe,

Tük şaşılıbay es tapkan,

Tuygun baatır Tabıldı

Koşunun baştap aldı emi,

10650

Kopşuñdap colgo saldı emi,

Koodo catkan cılkıga

Koldu baştap kaldı emi,

Kün sebelep dıbirap,

Maydalay tüşüp cıbirap,

10655

Şamal bolup şar koyup,

Şar tögülüp şıbirgak

Tün içinde kalıñ çöp

Bubaktanıp şıldırıp
Korkoktor kelet eleñdep,
10660

Kolu – butu çımırıp,
Koldu baştap Tabıldı,
Koogo keldi zımırıp,
Canaşa tikken koş turat,
Cılkıñın çeti boş turat,
10665

Colbun üydün içinde,
Cabırıp kalmak olturat,
Koo-karagay, koñurda,
San kara boz köp cılkı,
Koodo caynap cıbırıp,
10670

Koş baş tikken colum üy,
Ot çığıp cılt cılt teşikten,
Otuz çaktı cılkıçı,
Oyu çok takır eşikten,
Karagay komuz alıptır

10675
Karsıldata çalıptır.
Kalmuktardın biyçisi,
Kaçıldap biylep alıptır.
İyni-başı bıkıldap,

Moynu ketet şilkıldap

10680

Murdun çüyrüp çurmuyup,

Oozun büyrüp burbuyup,

Oynop catat biyçisi

Ogo ele kıyın durduyup,

Çakada eti birkıldap,

10685

Komuzdun ünü şańkıldap,

Çoń ötüik menen çańdatıp,

Biykep catat bir kalmak,

Sabada kımız şuuldap,

Kalmaktar süylöp duuldap,

10690

Alıp ketse belgisiz,

Cılıkının baarın uurdap,

Eldiyar, Ermek, Tabıldı,

Erigip oyun sagındı

Ermek kılıp şıkaalap,

10695

Eşikten bular kamındı,

Kılıçın alıp koluna

Kıya tartıp oñuna,

Eşik cakkı kalmaktı,

Türtüp koydu tonuna

10700

Ot cakkan kalmak eleñdep,

Cılıkıçı keldi belem – dep,

Kılıçtın uçu tiygende,

Kılçaktap aldı sereñdep,

Karap kaldı eşikti,

10705

Eşikten dabış eşitti,

Bir kalmak karayt tör caktı,

Kişi turgan teşikti

Teşikte turat bir adam,

Türü başka çooçun can,

10710

Canında biröö körünöt

Tügöy menen eki adam,

Kapşıtta turat şikaalap,

Katarı menen beş adam,

Kana-kana degi ee,

10715

Karap turat ceti adam.

Karap kaldı kalmaktar,

Kaz katarlap neçe adam.

Kanı kaçıp kalçıldap,

Kabarın albay eç adam,

10720

Kolunda kılıç cıltıldap,
Koburap ünü zıfkıldap,
Komuzçu kaldı eleyip,
Korkkonunan kalmaktar,
Biyçisi turat seleyip

10725

Añgiça bolboy Tabıldı,
Aytıp sözgö kamındı
Dayarlangan kırk cigit

Cılkıcıga cabıldı

“Koluñdu toskun beri dep

10730

Korkpoy kara meni dep
Kocuratpay tınçıtıp,
Koyoyun biraz seni dep,

Kolu, butun bekitip,

Kozgolbo dep keketip

10735

Kımızdı kuyup içişip
Çakadan alıp et çeşip
Çalkalmak cayın suraşıp
Bir azıraak kepteşip
Kayrat aytkan kişi cok

10740

Karmaşa ıgıp betteşip

Dım ıgarbay baarısı

Cılıkıçını baylaşıp,

Atka tañıp bir birden

Cılıkıga koşup aydaşıp,

10745

Cilkını koodon çubatıp,

Buudandar menen çuratıp

Coo barbı dep bulardan,

Coldun cayın suraşıp

Unçuksañ başıñ caram dep

10750

Baarıñdı kırıp salam dep

Aman esen silerdi

Aylga alıp baram dep

Korkpogula cılıkıçı,

Koñşu kılıp alam dep

10755

Cilkını aydap oynoşup

Cırgalañ suusun boyloşup

San kara boz köp cilkı

Sap sap bolup çuburup

Köp cilkının dabışı

10760

Cer düñgüröp ugulup

Kara kızıl turna kök

Kara suru bir bölök

Torusu toluk miñ bolup

Toralası san bolup

10765

Mınday sonun cilkı bol

Sarısında sanat cok

Kula menen ceerde

Kalıñ cilkı alıştı

Kara alası kark tolgon

10770

Sarı alası san bolgon

Cilkının izin çaşırap

At tuşardan kar bolgon

Tabıldının taalayı

Dayar cayçı bar bolgon

10775

Bet alıssa duşmanga

Berendin colu şar bolgon

El maktaçu beren dep

Berişte buga car bolgon...

Cilkını aydap kün – tünü

10780

Cıldırıp kelip al künü

Kerege – Taştın oyuna,

Keler beken kalmak dep

Keçke catıp bir kongon

Kısır emdi tay soyup

10785

Kırk cigit şaşpay cay soyup,

Karool karap Tabıldı,

Kırda cüröt zañkayıp

Karasa artta karaan cok,

Karaan turgan baraan cok

10790

Kalıñ maldı aydatıp,

Ertesi cönöp kalıştı,

Cetken cerge konom dep,

Köşöörüp ketip kalbastan,

Köl betinde bolom dep,

10795

San kara boz mal aydap,

Şaşılбай baatır cay aydap,

Çalkalmak arttan keler dep,

Uzap ketpey ayandap

Köp cılkını caydırıp,

10800

Köñülün basıp cay kılıp

Körbödüm dep abamdi,

Köp kılçañdap kaygırıp

Köp cılkıdan alkalmak,

Kaldıñbı dep ayrılıp

10805

Keç kirgende konu emi

Barskoongo cetip kayrılıp

Eki tünöp alğan soñ,

Eerçitip maldı alğan soñ,

Barskoon menen Tamğanın,

10810

Karagayı tüzdö eken

Katış çöbü ot eken,

Otundu üyö cagıñar,

Tamğanı otko salıñar

Kalmaktardı otunga,

10815

Takır alıp barıñar,

Tayakemden ençi aldım,

Tayga tamga basıñar

Semiz bee tay soyup,

Serpilip oynop catıñar

10820

Tay, kunandı tamgalap,

Sergip kumar caziñar

Kelip kalsa abakem,

Kepke salsa tayakem

Çoñ cilkısın beremin

10825

Tay, kunandı kaltırbay,

Çoguu alıp ketemin

Tay, kunandı tamgalap,

Özümdük kılıp algıla,

Özüñö ençi bölömün

10830

Taarınıssa kalmaktar,

Bir tayına eki tay,

Tırgootton alıp beremin

Tayakem aga bolboso,

Talaşkan sözün körömün!

Tabıldı baatırdın bul sözünö kubanışıp, Eldiyar, Ermek cana kırk cigit cilkıçı kalmaktardı aldığa salıp aydap alıştı. Köp cilkını toktotup, ottu cagıp çoktotup, bir cigiti törttön tay çıñırtıp alıp kelişet, çoguu menen toptolup, kunan, taydın baarına tamga salıp bolduk baatır, dep kırk cigiti keldi toptoşup...Tabıldı baatır Çalkalmak kiyin kelip kalsa, abakem kuda bolso, silerdi kütüp catkanmın dep körsötöyün, belgi bolup kalsın dep Tamganı taşka bastı. Küçümdü körsün dep, taştı cara çaptı. Eldiyarga elüü kişi koşup berip, cilkını Barskoonda aşırıp aydatıp ciberdi.

Otuz beş kişinin Altıbaydı baş kılıp alıp, Çalkalmaktı ceti künü tosıp catamın – dep, koşun Tosorgo koyup, özü karool karap, too todo cüröt.

Karool karap cürgöndögü Ermek menen Tabıldının aytkan eki – üç ooz ırı bul ele:

10835

Ustadan belgi dat kılınsın,
Moldodon kitep kat kılınsın
Atım öçpöy artımda,
Caş Tabıldı at kılınsın
Tosor, Tamga belgimdi

10840

Körgön kırgız şattansın
Tooruldan erdik kılğan dep,
Too kırgızı maktansın
Örnök bolsun erlerge

Özümdöy elim saktasın

10845

Üç küngö bolcop kün caylap,
Üşüttüñ beym duşmandı,
Eldiyar sendey baatırdı,
Elimden izdep tappasın

Bul arada üç kün ötüp kaldı kün açılıp, caan basılıp, el eşikke çığıp, eki caktan kabar ugup, bürküt, tayganduular ańdın izin kuup kalgan kezde Çalkalmakka kabar uguldu.

“Koroo – Karagay, Koñurdağı koodon kabar alsak kañgırap kööñ kalıptır, kalıñ kara cılıñ cok” deşti.

Bul kabardı ugup, Çalkalmaktın esine tüştü “Men Tabıldının cılıksın alganda kalıñ kar caadırap, kalkımdı köçkügö aldırbadı bele? Bul caan dağı ukmuştuu caap

boldu; körsö Tabıldının caanı turbaybı” – dep kalkına kabar saldı. Kara boz atına minip, üç cüzdöy kişi alıp, şaşılıp cönöp kaldı.

At oozun cıybay kele catıp köldün bir Kulak degen cerinen köp cılkının izin körüp, dürbü salsa alıs cerden erbeñdegen karaan körünöt. Munu közdöy katuulap kelatkanın körüp Tabıldı kelip, Altıbayga atkan sözü:

Han Altıbay kamıngın,

10850

Karoolgo bargan Tabıldıñ,

Karaanıñdı körgöñbü,

Kaykıda senin şañıñdın

Katuulap kelet köp kişi,

Karşı aldınan tabılğın

10855

Han Çalkalmak tagaña,

Kamçıñdı salıp moynuña,

Kalp emes çındap calıngın

Cılkı alğan menin aybıma,

Atımdı tarttım, taga – de,

10860

Cılkıña cılkı koyoyun,

Sözgö kelgin aga – de

Mal kerek bolso tayake,

Men bereyin saga – de

Azıraak ayal sen kılıp,

10865

Sözüñdü aytkın maga – de
Cuuçu kılıp cibergen,
Abakem menin kana – de
Çalkalmak toktop kep aytsa,
Abakeñ aman dep aytsa,
10870

“Kızıñdı bermek bolduñ bu?
Kudalık colun kara” – de...
“Kızmatıñdı kılam deyt –
Tabıldı degen bala – de
Kız berbeseñ Çalkalmak,
10875

Koşunuñ kança sana – de
Duşman bolsoñ biz menen,
Tuuganıñ kılar taba – de
Korduk körüp kalasıñ,
Kol salışpa, sana – de
10880

Kokustan acal kez bolup,
Koştoşup carık düynögö,
Körgönüñ bolor çala – de,
Köp süylöşüp biz menen,
Kesir kılbay tara – de...
10885

Bul sözüñö bolboso,

Azgırıp şaytan tolgoso,

Koyo bergin kalmaktı,

Acalı cetip tolgoso

Añtara sayıp cıgayın,

10890

Añgekke başın tıgayın

Arbagı tirüü er Manas,

Azır meni koldoso

Attanıp ıldam barıp kal,

Aldınan colun alıp kal

10895

Atışam dese kalmaktın

Art cagında kalıp kal

Almabaş ogu uçpasın,

Atıñdın moynun üzböösün

Altıke, özüñ bilesiñ,

10900

Ogu beker tüşpösün

Kaykıdan karap catamın

Kaçırıp kalsa kalmaktı,

Kamınıp murda atamın

Arçatoru minemin,

10905

Aralap coogo kiremin

Atam Ermen koldoso,

Al colborstoy ilemin

Arbagı tirüü er Manas,

Atın aytıp kaçırıp,

10910

Almambet dep bakırıp,

Altı san kalmak bolso da,

Acıdaarday tolso da,

Aş bışında sürömün

Üyündö başın kesmekmin,

10915

Abakemdın bir sözün,

Artıkça sıylap cürömün”

Uşunu aytıp Tabıldı,

Altıbaydı atkardı

Coldoştorun irettep,

10920

Col çetine başkardı

Comoktun sözü çın bolso,

Colborstoy bolup komdonup,

Coonu körüp oñdonup,

Cogorku çıkkan kalıñ çañ,

10925

Cogolor dep oylonup,

Bettespese eken dep,

Bereniñ catat tolgonup

Çalkalmak kelet zakımdap,

Çañ sozulup cakındap,

10930

Aldınan tosup Altıbay

Aytuuga sözün makuldap

Altıbay bardı arbayıp,

Atınan tüştü tarbayıp

Kamçısın salıp moynuna,

10935

Karap turdu Altıbay,

Atın tartıp coluna

Çalkalmak keldi çamınıp,

Çabuuçuday kamınıp,

Aldınan tosup Altıbay

10940

Tayake bir az tokto – dep,

Tartuusun alıp calınıp

Atım tartuu coluña,

Ayalda bir coobuma,

Han Çalkalmak tayake,

10945

Karañız sözdün oñuna

Men elçimin, elçimin,

Elçilikke ölüm cok,

Aldıñdan tartuu tartkanda,

Ayaal kıl hanım kiçine,

10950

Artık aytar sözüüm cok,

Abakem kayda aytıñız,

Andan başka kebim cok

Tabıldı sizge ciberdi,

Tartuu kılğın attı – dep,

10955

Tayakeñe bar dedi,

Moynuña salıp kamçı dep

Kızıñdı berseñ alabız,

Kıl degenin kılábız

Cılkı koşup cılkıña,

10960

Cıynap kelip berebiz...

Altıbay munu aytkanda,

Açuusu kelgen Çalkalmak,

Ala köödön çöñ kalmak

Kızıtalak buzuk, dep,

10965

Kılayın saga kızık dep

Kızımdı surap barasıñı,

Kılmiştı kaday kılasıñı!

Atañdı cuuçu ciberip,

Araçı bolup barasıñı

10970

Az kündö coobun bergiçe,
Cılıkımdı tiyip alasıñ
Kız turmak kıpın berbeymin
Kıyın bolsoñ kel deymın!
Kırgızdın elin men özüñ

10975

Kılça kıyın körböymün!
Tayake ceen bolboymun,
Takır seni oñdoymun

Tabıldı turmak taş bolsun,
Talkalabay koyboymun

10980

Karma kuldun başın al,
Kardın carıp ötün al!
Kırgızdan ölgön elimdin,
Kak uşunday öçün al

Nayza menen malayın,

10985

Namızdı senden alayın...
Dep Çalkalmak bet koyup,
Nayza menen bek koyup,
Cönöp kaldı Çalkalmak,
Soyuñar baldar dep koyup,

10990

Körüp turat Tabıldı,

“Köösör kul işten cañıldı,

Öz ubalın özüñö,

Körsötöyün sonuñdu,

Köl içinen bereyin,

10995

Köykölüp catar orundu,

Özüm atsam ok ötpöyt,

Öpkögö saysam nayza ötpöyt,

Öltürbösöm bul baatır,

Öcörlük kılıp soo ketpeyt.

11000

Kudaynazar bar bolso,

Kuugun menen kelbeybi,

Kudalaşsa Çalkalmak,

Makulduk coobun berbeybi,

Altıbayga kayrılıp

11005

Arız abalın ukpaybı,

Ak niyeti bar bolso,

Aytışkan sözdön çıkpaybı,

Kayrılıgısız bolgon go,

Kararıp bizge kelgen go,

11010

Kañçalık colun tossom da,

Karmaşsam dep cürgön go,

Caşınıp şaşpay catayın,

Cakşılıp taamay atayın

Atın atıp cöö koyup,

11015

Tamaşaga batayın,

Aldındağı Kara boz,

Aybandan başka mal elel,

Anı mingen Çalkalmak,

Adamdan başka can ele .

11020

Attı başka bolcoyup,

Akırı aman koyboyun,

Atınan ayırıp kalmaktı,

Aybalta menen somdoyun

Abamdın öçün alayın,

11025

Azapka başın salayın,

Altıbaydı soygonun,

Körüp turup uşunu,

Caylabay kantip kalayın!

Almabaştı sundursam,

11030

Atıp kulak tundursam,

Cakındap beri kelgende,

Kalmaktın canın tındırsam,”

Uşunu oylop Tabıldı,

Almabaşka ok koyup,

11035

Ak miltege çok koyup,

Abdan cakın kelsin dep,

Cabıtta cattı toktolup,

Al oñgıça bolobu,

Atışat dep oylodu,

11040

Ayılıuu baatır Çalkalmak,

Adamdan çoçup korkobu,

Kaşattan kirip eñkeyip,

Karaanı biyik deñkeyip,

Mañday cagın arıtıp,

11045

Karasa közü çekçeyip,

Kırañga çıgıp zoñkoyup,

Kırdaç murun car kabak,

İzırınıp oñkoyup,

Tabıldı cakkı señirge,

11050

Cakın keldi bolkoyup,

Aldı cagın karabay,

Adam bar dep sanabay,

Aldımdan cılıkı tabam dep,

Açuusu içten tarabay,

11055

Çalkalmak kelet bolkuldap,

Çoñ nayza koldo solkuldap,

Sır barañ condo carkıldap,

Tuulga başta kalkıldap,

Boz kise canda salpıldap,

11060

Asıl taştan köz aynek,

Mañdayında carkıldap,

“Kızıtalak burut” dep,

Barçın bürkün ündönüp,

Mañdaydı karap barkıldap

11065

Kılıçı belde kıñgırap,

Aybalta canda şingırap,

“Tabıldım cetim kayda” dep

Cakın keldi zıñgırap,

Çalkalmak keldi tuşuna,

11070

(Tabıldı kütön uşuga,)

Dayarlanıp catpaybı,

Talkalap coonu cutuuga,

Almabaş bakkan kirdetpey,

Şıkaalap közün ırmıtpıy,

11075

Tabıldı mıltık sundurdu,

Apkarıp cürök sürdötpöy,

Kara boz attın közü dep,

Cazı mañday özü dep,

Çögüp tiyse kokustan,

11080

Omuroo köödön töşü dep,

Ooz omurtka tuşu dep,

Oñ kılbas cerim uşu dep,

Oñuraygan kalçanı,

Ogum tiyse cuttu dep,

11085

Obolton berki mööröydü,

Tabıldı bugün uttu dep,

Masaga barmak mayışıp,

Mıltıkka kolu cabışıp,

Tartıp iydi Tabıldı,

11090

Barañdın ünü zañk etip,

Mañdaykı toolor kabışıp,

Tars degende kara boz,

Tüyülüp ırgıp çuradı,

Ooz omurtka birkırap,

11095

Oñkosunan suladı

Oñuraygan Çalkalmak,

Oodarılıp kuladı

Tartıp iyip Tabıldı,

Başınan tütün burdedi

11100

Kara boz attı kulanıp,

Baatırın öödö turdu emi,

Çalkalmaktın artınan,

Kelatkan kalmak çur dedi,

Kayra tartıp kaçkanda,

11105

Kağılışıp cıgılıp,

Eki kalmak öldü emi,

Karaboz atka ok tiyip

Han Çalkalmak calp etip,

Çoñdugu üydöy zor kalmak,

11110

Coruday bolup talp etip,

Çoñ ötük menen şarpıldap,

Cügürö albay kaltıldap,

Sır barañdı tayanıp,

Kılçañdap artın karanıp,

11115

Uyday bolgon kara taş,
Uşundan barıp cay alıp,
Sır baraña ok koyup,
Kök miltege çok koyup,
Tabıldığa sundurup,

11120

Taşka boyun caşırıp,
Eki kolu kaltıdap,
Es alalbay kalçıldap,
Elesin körsöm atam dep,
Entigip turat Çalkalmak ,

11125

Arçatoru buudanga,
Tabıldı ırıp mindi emi,
Taşta catkan kalmaktı,
Tabayın dep cürdü emi...

Tabıldı kelet çuratıp,

11130

Artınan çañın buratıp
Atın men da atayın,
Calgızdı ala catayın,
Dep oylonup Çalkalmak,
Sır barañ menen bir atıp

11135

Şaşıp kalgan Çalkalmak,
Karooldu caza karaptır,
Karonun bolcop apkaarıp,
Alıs atıp salıptır,

Ogu ketti çırkırap,

11140

Tabıldının başınan,

Kırıp öttü zırkırap,

Kayra dürmöt salğıça,

Mıltıktı betke alğıça,

Oñolup öödö bolguça,

11145

Es aldırbay Tabıldı,

Eñteletip bardı emi,

Eñkee bergen kalmaktı,

Etekten süröp kaldı emi,

Arçatoru at menen,

11150

Adırmakka saldı emi,

Abdan eesin oodarıp,

Alıska alıp bardı emi,

Aytkan sözün ukpastan,

Cürökkö şamşar maldı emi,

11155

Cütkünüp öödö bolo albay,

Küröşüp küçün körö albay .

Armanda bolup Çalkalmak,

Baladan ölüp kaldı emi,

Cürgülö baldar emi – dep,

11160

Tabıldı ündü saldı emi,

Kırgızdın baarı cam bolup,

Kılğanı curtka dañ bolup,

Çalkalmak catat dardayıp,

Çañ aralaş kan bolup,

11165

“Aylanayın Tabıldı,

Adamdın çoñu bul eken,

Kantip alı cetti – dep,

Karaşıp baldar tañ kalıp.

Tegerektep turuştu,

11170

Tañırkap karap dal bolup,

Coldoştorun Tabıldı,

Koşuna alıp bardı emi,

Kayra kaçıp kalmaktar,

Kaykıdan dürbü saldı emi,

11175

Kayra tartkan kişi cok,

Kalbay ketip kaldı emi,

Kalmakka bargan Altıbay,
Emne boldu eken dep,
Tabıldı kabar aldı emi,

Tabıldı coldoştoru menen al künü konup alıp, Altıbaydı kalmaktar öltürüp ketkenin körüp, ölügün alıp kelip, Tamganın kaşatına kömdürüp catkan uçurda Eldiyar kelip kaldı. Tabıldı menen Eldiyar keñeşip, “Kalmaktardın artınan baralık, tıñ catsa cakşı süylöşölü. Kaçıp kalsa, uruşsa anı körölü” – deşip coldoştoruna “Siler bizdin arkabızdan kele bergile”- dep, eköcönöp ketiştı.

11180

Er Tabıldı, Eldiyar,
El aldına çabıştı,
Eki buudan at menen
Ertelep ketip kalıştı.
Kalmaktın biri çetinen,

11185

Karooldop dürbü salıştı,
Kuralgan koşun barbı dep,
Cer arıta barıştı.
Kaçıp catkan kalmaktı
Kaykıdan körüp alıştı.

11190

Ubap-çubap suu-suudan,
Kaçıp cürgön el kördü,
Unaadan cügün tüşürüp,

Kalk öödönün belinen,

Aşıp cürgön el kördü,

Çoñ taştın oozu çokuda,

Çoguluşkan kol kördü

11200

Kolgo cakın barsak dep,

Koşundun türün körsök dep,

Cakındap barıp atışıp,

Casoosun buzup bölsök – dep,

Meltiregen tüz menen,

11205

Berender kelet carışıp

Ber cagında beleske,

Betteşip barıp kalışıp

Almabaş menen üç atıp,

Ayagında küç atıp,

11210

Tütünün baştap buratıp,

Topko baylap Tabıldı,

Kalmaktan birdi sulatıp

Kalmaktan çıkkan balbanı,

Dalay möröy alganı,

11215

Çalkalmak menen Er Kögöy,

Bir atanın baldarı

Çaar atın minip çamınıp,

Çarayna kiyip kamınıp,

Çalkalmaktın dartınan,

11220

Çıday albay kamığıp,

Koldun baarın “kapta – dep,

Kokustan biriñ kaçpa – dep,

Calpı kaptap kirişti

Çamgırçı baatır başta – dep,

11225

Çalkalmaktın artınan,

Çaylarmın calgız şaşpa” dep

Colborstoy çap at menen,

Coodon kaçpay er nemeñ,

Mından murun duşmanga,

11230

Namızın koldon berbegen

Ança – mınça duşmandı,

Kişi orduna körbögön

Kalmaktın zoru Er Kögöy,

Kayrattuusu Çamgırçı,

11235

Kalıñ koldu büt alıp,

Tabıldını bet alıp,

Kaptaylı dep kamdanıp,

Kayrattuusu camdalıp

Möndümöndü – möndü dep,

11240

Möndürdöy ogun caadırıp

Cabı – cabı – cabı dep,

Camgırday ogun caadırıp

Cabıragan köp kalmak,

Calpı kirdi kaçırıp

11245

Tabıldı menen Eldiyar,

Kalbaylı dep şaşılıp,

Kalıñ coogo baatırlar,

Kalgan eken maşıgıp

Aralap bular kirgende,

11250

Arası coonun açılıp,

Kögöydü bettep Tabıldı,

Kök calıñ barat aşığıp

Er Kögöy nayza sundurup,

Eki baatır bir birin,

11255

Emçekke bolcop bek urup
Erdin tiştep Tabıldı
Erdigim körsün dep urup
Çaar attan Kögöy çalkalap,
Çaraynasın talkalap,
11260

Tabıldının nayzası,
Emçekti cara koyuptur
Kögöydü koyup dırkırap,
Kaçıp kaldı köp kalmak
Tabıldı menen Eldiyar,

11265
Kaçkan coonu koyobu
Başçısı cok bolgon soñ,
Baatırğa toskool bolobu
Büldürüp sayıp kirgende,
Bütündöy kalmak kolodu

11270
Artınan sürüp kıyratıp,
Altımış üylüü kalmaktı,
Ayıl kılıp çogultup,
Bir kondurdu cıynatıp,
“Kudaynazar kayda dep,

11275
Kalmaktı karmap kep surap

Çalkalmaktın ayılın,
Bilesiñbi dep surap
Han Çalkalmak baatırdın,
Keñ – Suudan taptı ayılın
11280

Kelip kördü Tabıldı,
Kekenişken kayının
Torkobektin al cerden
Toluk uktu dayının
“Torkobek ketken col çalıp,

11285
Toktotom dep men barıp,
Elimdi böödö kırdırbay,
Er Tabıldı baatırğa,
Eki suluu kız alıp,

Tartuu kılıp baram dep
11290

Ayılımdı bülük kırdırbay,
Aman alıp kalam dep
Tabıldı colun tosom dep,
Tayacesi Torkobek,
Canında eki kızı bar

11295
Caşta bolso oşo dep
Köçürböy koygon ayılın,

Köpçülükün kamın cep”

Uşu sözdün baarisın,

Bir kalmak ayttı bezildep

11300

“Torkobek saga kez bolso,

Ugasıñ baatır dalay” kep...

Bul kabardı ukkanda,

Er Tabıldı toktodu

Torkobek kayda çakır dep,

11305

Kalmaktı cıynap toptodu

Kabarga kişi ciberip

Tapkıla dedi Torkonu

Kanday sözü bar bolso,

Ugayın dep oşonu

11310

Kabılan bala Tabıldı,

Kalmaktan sezip korkobu

Kalmaktar çaptı kabarga,

Torkobekke bararda,

Tabıldının kelgenin,

11315

Dayındap kabar salganga

Karşı çıgıp Torkobek,

Kabılıştı alarga

Kabarçı bala kep aytat,

Tabıldı keldi dep aytat

11320

Bat kelsin deyt Torkobek,

Baarıbzıdı kıram deyt

Baatır sözdü bek aytat,

Bul kabardı ukkanda,

Corgonu colgo saldı emi

11325

Corugu artık Torkobek,

Colgo tüşüp aldı emi

Coboloñduu baatırğa,

Coosunbay cetip bardı emi

Amansıñbı ceen – dep

11330

Ayday bolgon Torkobek,

Atınan tüşö kaldı emi

Ak mañdayı carıldap,

Botodoy közü caltıldap,

Şookel menen Torkobek,

11335

Baatırğa kolun sundu emi

“Soogat ceen, soogat” dep,

Uçuraşıp turdu emi

Koozdongon tügöñgür,

Sonun sırdan urdu emi

11340

Er Tabıldı ceenim – deyt,
Eregiş için keldim – deyt
Aldıdan çıgıp col toskon,
Arzımdı ukkun menin deyt
Kagılıştan han öldü,

11345

Kalmaktan neçe can öldü
Handın kızı tayaceñi,
Kaygıga mintip bat köndü

Acalı cetip han öldü,
Aradan kança can öldü

11350

Ayılıma zıyan kelet dep,
Tayaceñiz Torkobek,
Aldıñdı tosüp cönödü
Çalkalmak coodon öldü dep
Koşuñdan kabar uguldu

11355

Tabıldı kelip kırat dep,
Kalmaktar kaçıp Tekeske,
Kalbay elim çuburdu
Toguz adam kaçkanda,
Tura albay baarı şaşkanda,

11360

Topoloñ tüşüp köp kalmak,
Toktolboy beldi aşkanda
Çalkalmak ayılın kaçpa dep.
Çaçılıp beker şaşpa dep,
Toktotup koyup ketkenmin

11365

Kılar işim başka dep,
Tabıldıga baram dep,
Coluñ tosüp alam dep,
Tartuuga berip başımdı,
Ayılımdı saktap kalam dep

11370

Aytıp turgan sözüm bul,
Tayaceñiz Torkobek,
Arzımdı ugup sınañız,
Ayılımdı bülük kılbañız
Atışar cooñuz kalgan cok,

11375

Aytkan sözüm ılgañız
Kerek bolso alıñız,
Karoodo catat malıbız
Uşu turgan ayıldan,
Mal turgay mina canıbız

11380

Tayaceñdin sözünö,
Tabıldı kulak salıñız
Kalmak menen Kırızdı,
Kalk kılar colgo barıñız
Handın kızı Torkobek,
11385

Kaşında turat, Taanıñız
Kalıñ Kırız elinen,
Artık eken bagıñız
Kalğan eldi soogatka,
Berütögö kanday çağıñız...

Torkobektin bul sözün ugup, Tabıldının köñülü cay bolup, Kudaynazardı
surap Torkobekke aytkan sözü:

11390
Tayacem Torko taanıdım,
(Arziñdi aytıp naalıdın)
Araga kelgen abamdın,
Aytpadıñ kayda ekenin,
Al ceeniñdin anıgın

11395
Barakelde sözüñö,
Maaşır boldum özüñö
Cuuçuga kelgen abamdı,

Körsötçü menin közümö
Surasañ berdim açuumdu,
11400

Aşpayın Ketmen aşuufıdu
Sen bilipsiñ tayace,
Açuumdu menin basuunu
Kalkıñdı karıp kılbayın,
Kalmak dep beker kırbayın
11405

Kara başıñ tartkan soñ,
Kantip sözüñ kıyayın
Eliñdi emi kırbaymın,
Eç kimge zıyan kılbaymın,
Eregişken kişim cok,
11410

Ersinip beker turbaymın
El üçün başıñ tartkan soñ
Ezelge sözüñ kıybaymın
Suragan soogat seniki,
Sumsaygan açuu meniki
11415

Kalgan ayıl seniki,
Kaarım çıktı meniki,
Kagılıştan han öldü,
Kapañ çıksın seniki

Birok menin bir sözüm,

11420

Araçı bolgon abam cok,

Atalaş tuugan agam cok

Aldımdan Torko çıkpasañ,

Açuum tarkaar çamam cok

Cuuçuga kelgen abam cok,

11425

Cumuşu bütpöy agam cok

Abamdın kelgen tilegin,

Abaltan özüm bilemin

Abakem kalıp tutkunda,

Artınan izdep cürömün

11430

Ayılıñ menen toskon soñ,

Açuumdu saga ürödüm

“Kırgız menen Kalmaktı”

Kız alışıp curt bolsun,

Kırılışpay kalk bolsun

11435

Aracı bolup, abake,

“Bargın” – dep özüm ciberdim

Ökümdük kılıp Çalkalmak,

Özü saldı buzuktu

Özüñ mınça tosposoñ,

11440

Körsötöt elem kızıktı

Buzuktan payda bolobu,

Bulumdu kiygen toñobu

Namızın koldop ketirse,

Taabaldı ceenim oñobu?

11445

Ubara kılıp Çalkalmak,

Uşunday işke corodu

Tayacem Torko kayırba,

Tayakem özü katılıp,

Dalaydın başı korodu

11450

Cañcaldan calın çakpaybı,

Camandık baştı cutpaybı...

Canga zalal keltirgen,

Çakşısı elin buzbaybı

Çaraşıp kalsa tayakem,

11455

Ceeninin dartı çıkpaybı

Keyibeyli ketkenge,

Kek kılbaylı ötköngö

Kebiñdi aytkın tayace,

Saa karaştuu ayılıñdı,

11460

Keñ Narın közdöy köçköngö

Tabıldı baatır bul sözdü aytıp tayacesi Torkobektin köñülün ıraazı kılıp koyup attanıp, Çalk öödönün beline çıgıp barıp, kalmaktardin ar tarabın çalıp karap turdu. Tabıldının otuz beş coldoşu kelip ara cerde toptoşup adam tappay toktoşup, catkanın kördü. Kim eken dep coldon dürbü salıp coldoştorun taanıp, colgo tüşüp barıp, baş ayagı cıynalıp. Çalkalmaktın ayılına barıp, Kudaynazardan kabar alsa, beş coldoşu menen Kudaynazardı kalmaktar öltürüp ketişiptir. Bulardın söögün Naringa alıp ketemin dep cüktötüp alıp, altımış üylüü kalmaktı köçürüp alıp, keñ Narın közdöy eli – curtun cıynap. müldö kalayıkka “Kudaynazar, Altıbayga aş bolsun, Torkobektin toyu bolsun” – dep çoñ toy berdi. San kara boz cılkını kalmaktan ölgön katagandın katın – balasına bölüp berip, Torkobekti Eldiyarga alıp berip, altımış üylüü kalmaktı eline koşup el kılıp aldı. Başı Kızıl – Kıya, San – Taş ayagı betegelüü Koytaşı cerdep, kalıñ Kırgız katagan elin eelep catıp kalgan eken.

**T.C. YÜKSELİŞ VE İKTİSADİ KURULUŞ
BOKALMAYTASTON MERKEZİ**

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK HALK BİLİMİ ANABİLİM DALI

KIRGIZLARIN KÜÇÜK DESTANI

ER TABILDI

(Türkçe Metin)

II

108673

DOKTORA TEZİ

**T.C. YÜKSEKÖRETİM KURULU
BÜKÜMANTASYON MERKEZİ**

Hazırlayan :

MİRLAN NAMATOV

108673

Tez danışmanı

Prof. Dr. Fikret Türkmen

İZMİR - Bornova

Eski zamanlarda Katagan adlı bir boy yaşıyordu. Bu boy Kara-Dağ denilen bir yerde altıbin aileden oluşuyordu. At-Başı ve Narın'a yerleşmişlerdi. O boyun hanı Omokan adlı biri idi. Omokan'ın Ormonkan ve Ermankan adlarında iki oğlu vardı. İkisi de kahraman olup yurdunu kurttan kuştan koruyup düşman Kalmuklar'ı kovalayıp adil bir şekilde idare ederlerdi.

Ormankan'ın çocuğu yoktu ve ölüp gitti. Ermankan'ın ise eski Kalmuk karısından Kudaynazar adlı bir oğlu olmuştu. O büyüyünce yaramaz bir çocuk olup hayırsız çıktı. Kudaynazar erken evlendi ve yedi oğlu oldu. Altıbay , Kencebay, Olcobay , Argınbay , Çargınbay isimli evlâtları olunca Kudaynazar'ın da istekleri da çoğalmaya başladı. Babası Ermankan'a kafa tutmaya başladı. Malına mülküne göz koyup , hayırsız bir evlât oldu. Sonunda ayrılıp başka köy kurdu ve yaşamaya başladı. Küstahlığı gitgide artıyordu . Soygunculukla hayatını devam ettiren Kudaynazar , evlâtlarıyla beraber “ Kırk Haydut “ namıyla milletin diline düştüler.

Her yerde zülüm ve dehşet saçan haydutları kimse durduramadı. Babası Ermankan elçi gönderip böyle hayattan vazgeçirmeye çalışmasına rağmen başaramadı. Artık millet tahammül edemez hale geldi. Ermankan son çare olarak hayırsız oğlunu ve öz annesini epeyce mal-mülk vererek evlâtlıktan reddetti ve yurdundan kovdu.

Ermankan elli yaşına gelince Noygut boyundan Agaça adlı bir kızla evlenir. Agaça yaklaşık on yıl çocuk sahibi olamaz . Ermankan tam 62 yaşına girdiğinde , Agaça bir erkek çocuk doğurur. Çocuğa Tabıldı ismini veren halk büyük tören düzenleyerek , coşkulu bir şekilde eğlenir.“ İhtiyarken nasip oldu ve hanımsız miras sahibini buldu “ diyerek halk çok sevinir. Artık Ermankan'ın isteği yerine gelir ve huzurlu bir hayat yaşamaya başlar. Agaça , eşine bir sene sonra bir kız evlât daha doğurur. Adını da Kardıgaç koyarlar. Tabıldı on üç yaşına gelince Ermankan hayata gözlerini yumar. Hayırsız Kudaynazar baskın yaparak dul Agaça'nın ve Tabıldı'nın mal -mülklerinin yarısına el koyar “ Hakkımı alıyorum “ diyerek götürür. Tabıldı ondört yaşına gelir , kuvvetli bir delikanlı olur. Babasının gizli hazinesini bularak altın , gümüş ve çelik silahlara sahip olur. Kırk yiğidini bir araya toplar . Eldiyar ve Ermak adlarındaki iki arkadaşını da süt kardeşi yapar. Kırk yiğidini silahlandırır , eğitimlerini tamamlattırır. Bunların donatılması için tüm

malını ve mülkünü esirgemedi harcar. Böylece Katagan halkına sahip çıkarak babasından daha kuvvetli bir hükümdar olur.

Bu arada , “Merhametli babamın hayrına bir aş töreni yapmalıyım “ diye düşünür. Katagan boyunu bir araya toplayarak fikirlerini sorar. Çoğunluk bu düşünceyi doğru bulur. Törene Özbek ve Kazak gibi kardeş halkların temsilcilerini de davet etmeye karar verirler. Ancıyan’a ve Arkagan’a haber gönderirler.

Bu törene Tabıldı , hayırsız ağabeyi Kudaynazar’ı da davet eder. “Gavur kadından olsa bile Ermankan’ın ünvanına sahiptir “ diyerek Kudaynazar’a mektup yazar:

1

Kıdaynazar ağabeyime ,

Babam olarak bildiğim ağama,

Huzuruna elçi göndererek

Haber vereyim sana

5

Genç Tabıldı kardeşinden

Tüm Kırgız milletinden

Dul kalıp siyah örtünden

Ağaça adlı annenden

Kudaynazar ihtiyara

10

Evlâtların hepsine

Dua ederek mektup yazdık.

Kardeşlik hasretiyle

Ermankan babamızın aşını

Halkı , vermeye hazırlanıyor.

15

Katagan boyundaki tüm akrabaların

Hepsi hazırlanmaya başladılar.

Boyumuzun önderi diye

Mektup yazdı kardeşlerin yalvararak.

Yapayalnız kardeşine

20

Sahip çıkın yanına,

Gelesiniz diye mektup yazdık,

Babanızın anma törenine

Şerefli önder olsun diye

Aş veren halkın başına,

25

Ağalığına saygı duyuyor,

Yapayalnız yetim kardeşiniz.

Babamız Ermankan'ın aşında

Köyünüzü unutmayınız,

Uzaktan gelen misafirlere

30

Karışıp göz-kulak olunuz ,

Az da olsa düşmanlara

Geçerlidir sözünüz.

Yabancı misafirleri davet ettik,

Bu törene mutlaka katılınız.

35

Yeniden akraba olalım

Böy ölçüşmeden vazgeçelim.

Sakın gelmeyeceğim demeyin,

Teklifim şudur ağabey:

Affedin, bana güvenin .

40

Yazdıklarım bu kadar

Arzum ancak şu kadar “

Adamları , bu mektubu Kudaynazar'a ulaştırırlar. Mektubu okuyan Kudaynazar hemen kalkiverir; “ Onun malını mülkünü aldığımda benden korkmuş galiba , tamamen aklını kaçırmış ! Biraz daha ürküteyim ! Bana asla kafa tutamasın ! “ diyerek , şöyle bir mektup yazdırır:

Ben Kudaynazar ağanım,

Baban yaşındaki ağabeyinim .

Şahsen gelip davet etmedin,

45

Lânet olası kurnaz yetim!

Aracını göndermişsin

Baba onuruna tören vereceğim diye.

Ne zamandan beri adam olmuşsun?

Babamızın malını bırakmam,

50

Canına okuyacağım!

O törende göreceksin ,

Benim altmış evladımı

Yapayalnız kurnaz yetim!

Babanda çok idi kinim

55

Alacağım senden öçümü!

Annen Kalmuk diyerek,

Yurdumdan kovan Ermankan'dı,

Halk içinde yaşatmadan

Vatandan kovan Ermankan'dı...

60

Hayvanlarımı kesmek zorunda kaldım

Otsuz , susuz yere koydu Ermankan

Baba borcunu senden alırım,

Törene ben da katılacağım

Yapayalnız , senin gibi yalnızın

65

Başımı belâya sokacağım.

Ak Kalpaklı Kırgız boyunu ,

Gerçekten elime geçireceğim.

Evvelki olan toplantıdan ,

Neden haberim yok benim?

70

Sonunda bana mektup yazıp,

İyi niyetini gösterdiğini sanıyorsun

Köyümüze önder olup

Kendini ne sanıyorsun?.

Erkeksen gel , töreni izinsiz yapıver ,

75

Meydan okumak istiyorsan , gel

Senin gibi küstahın ,

Gününü gösterir benim gibi şer .

Katılmak istersem katılır ,

Başını belâya sokarım.

80

Baş ödül olarak seni , köleyi

Yarışa , ödül olarak koyarım.

Annem , babamızın ilk karısıydı

Kahraman abin , benim .

Ağaçay'ı babamın ikinci karısını

85

Son ödül olarak koyarım ,

Köle olduğunu göstermek için

Kurt kürkü giydiririm.

At yarışına ödül olarak seni koymazsam

Artık Kudaynazar

90

Adımı değiştiririm.

Tabıldı adamlarından bu mektubu alır ve Katagan boyuna okur . Bunun üzerine Tabıldı'nın manevi babası olan Katagan'ın yaşlısı Usta şöyle der:

Görkemli Kırgız Katagan ,

Hanımızdı Ermankan.

Kalmuklar'ın niyetini duydunuz ,

Kudaynazar , sinsi Kalmuk ,

95

Hayırsız çıktı babasından .

Haydut olup milleti soydu ,

Böylece bir kaç sene yaşadı .

Ermankan kovdu memleketinden,

At-Başı , Narın adlı yerden

100

Korkma evladım Tabıldı ,

Haydut'un dediklerinden .

Ermankan törensiz kalır mı?

Tabıldı hayırsız evlât olur mu?

Bu kadar millete bir Kalmuk

105

Savaşıp da , başa çıkabilir mi?

Hazırlanmaya devam edin ,

Düşünme yavrum , bu belâyı.

Babasından haram doğmuş

Bu yüzden milletinden kovulmuş,

110

Eğer erkekse , tören sırasında

Kavga çıkarsın , bakalım

diye Usta sözünü tamamlar.

Halkın çoğunluğu Usta'nın dediklerini doğru bulur . “ Dinleyecek kadar değerli “ diyerek dağılır ve törene hazırlanmaya devam ederler. İhtiyar Usta hazırlanıp , boyu idare ederek , hepsini geniş Son-Göl'ün kenarına indirir . Ermankan'ın mal ve mülkünden onbin koyun , bin at , yüz deve ayırır ve bunları at yarışları için ödül koyar. Halk hazırlanır , ocakları yakar , çadırları kurar , misafirleri karşılayıp yerleştirirler.

Şimdi Kudaynazar'dan haber verelim:

Suusamır bölgesinde yerleşen ,

Atlarını bağlayan ,

Hergün silahlarını hazırlayan ,

115

İkiyüz ocak halkı var.

Niyeti bozuk sinsî adam,

Evinde kalıp sıkılınca ,

Kudaynazar Ağa'nın

Töreni bozmaya niyeti var!

.120

Son-Göl'e köy taşındı diye

İşitmiş bir hali var

Kudaynazar Ağa'nın

Kudurmuş gibi gözü var,

Tören yaparsa Tabıldı

125

Kuruturum denen sözü var.

Atlarını birer birer bağladı

Silahlarını yağladı

Altmış oğlunu toplayıp

Aş töreninden söz etti.

130

Ermankan bizim babamızıdı ,

Niye hakkımızı yedirelim ?

Ok-barutu bol alın ,

Törende hedefi vuralım .

Misafir olarak gidelim

135

Yarışta at koşturalım

Kafa tutarsa , Tabıldı'nın

Kafasını koparalım.

Törene hepimiz gidelim ,

Altıbay'ın yörük atını

140

Ala-Dağı koşturalım ,

Altı şanlı Kırgız milletine,

Altıbay'ı Han ilan edelim

Onurumuzu tekrar bulalım

Çüy bölgesine gidiver,

145

Çüy bölgesine bakıver,

Kör ve esmer falcı var,

Gece gündüz takibet

Törende falını görelim

Altmış oğluma fal açsın

150

Hakkımı tamam , vereyim

Kafa tutarsa Tabıldı.

Talan edip geleyim

Ermankan'ın malına el koyayım.

Yarın yola çikalım

155

Halkımdan , yurdumdan ayrılıp

Uzun süre yaşadım .

İhtiyar olduğumda ,

Han ilan edip oğlumu

Acımı böylece dindireyim

160

Saygıyla bizi karşılamazsa

Yapayalnız yetimin

Kanını su gibi saçarım

Kafasını koparırım

Eğer kafa tutarsa Tabıldı

165

Köyünde onu gebertirim ,

Arka çıkarsa Katagan boyu

O boydan da vazgeçip

Göl başındaki Çalkalmak'a

Tamamen taşınırım.

170

Diye sinirlenip ağamız
Kudaynazar Ağamız ,
Evlâtlarına seslendi ,
Ermankan'ın aşına ,
“ Gideriz yarın “ diye söyledi.

175

Falcıya adam gönderdi .
Ok-barutu artırdı.
Aşın örf-adetidir , diye,
Zurnaları çaldırıp
Yörük atları koşturup

180

Eyer takımın topladı.
Hedefi vurmaya hazırlanıp,
Tüfeklerini temizleyip,
Ocağının başında
Akşama kadar ağamız ,

185

Zurna çaldırıp oynadı.
Geliverirse Tabıldı
“ Öç alacağım “ diyerek,
Zurna sesi duyuldu.
Etraftan insanlar toplanıp,

190

Zurna sesi duyulunca,

Ocağın başında

Gelip duruyorlar heryerden

“ Kimmiş ? “ diye, homurdanarak

Gözleri kıpkırmızı bir halde ,

195

Sakalı bembeyaz olmuş,

Kudaynazar ihtiyar

Alem bir insan idi.

Kulaklarını dikmişti.

Bindiği atına bakarsan ,

200

Kır bir atı var idi.

Kudurmuş gibi gözü var,

Baldan güzel sözü var.

“ Kurnaz nerede ? Çağır ! “ diye

Kudaynazar denen ihtiyar,

205

“Ağan törene geldi “ de

“ Adamların hepsi gördü “ de

“ Elinin körü Tabıldı

Huzuruma hemen gelsin “ de.

Benim için kurulu evi yok

210

Karşılayan beyi yok ..
“Aşa gel “ demiş kurnaz köle ,
Büyüğü , küçüğü bildiği yok .
Haberini , mektubu ver de gel,
Saygı ile ağırlamadı beni.

215

Yapayalnız köleyi,
Yakalayıp buraya getir.
Atlarını kaçır , bakalım,
O adamı yakalayıp buraya getir .

Kafa tutarsa , bir şey söylemeden,

220

Öz köyünde yok ediver.
Oğlum Altıbay gidiver,
Yanına iki insan al,
Yiğitlik et , onu buraya getir !”

diye Kudaynazar ocağına yerleşip beklemeye başlar. Haber Katagan boyunun reisi , tören yöneticisi ihtiyar Usta'ya ulaşır. Usta Kudaynazar'a şöyle der:

Ey yaşlı Kudaynazar

225

Ermankan'ın oğlusun;
Töreninde olay çıkartayım diye ,
Ne biçim iş yapmışsın?
Yakışır bu iş sana ?

Düşman gibi davranmışsın !

230

Öz babanın töreninde ,

Boy ölçüşme olur mu?

Gerçeği söylemek gerekirse,

Halkından kaçmış hırsızısın !

Silahın varsa alarak çık,

235

Ölmeye hazırlan da çık git!

Savaşmak istiyorsan hadi gel!

Diyeceklerim bu kadar , şimdi git!

Öz babanın töreninde,

Gebertirim seni , bunu kafana koy!

240

Kalmuk olduğun bellidir,

Meydan okuyorsan , hadi gel!

Tabıldı , kötü mü evlât ?

O senden hiç korkar mı ?

Ermankan anma töreninde ,

245

Kalmuk mertlik yapar mı?

Onurlu Kırgız senin gibi köleye ,

Başa çıkmaya izin verir mi ?

diye Usta efendi lâfını tamamlar. Bu lâfi duyan Kudaynazar'ın morali bozulur. “ Atları binelim , efendiler “ diyince Kalmuklar şaşırırlar ve Taştulga

tarafına doğru yola koyulurlar. Altıbay da yanına iki er alıp Tabıldı'nın köyünü bulmak amacıyla yola çıkar. O Tabıldı'ya gitmeyi pek istemez. Böyle giderken önüne bir at sürüsü çıkaverir. Onların arasından iki kısrağı kaçırap geri döner. Döndüğünde yurttaki kimseyi bulamaz. Su almaya gelen iki gelini görür ve şöyle der:

Suya gelen gelinler,

Sorularıma cevap verin.

250

Korkmayın hiç ,canlarım

Bir şey diyeceğim , hadi gelin

Ocağın başında ,

Altmış oğlu yanında ,

Törene gelmiş babamız,

255

Yaklaşık altmış yaşında .

Beyaz sakallı ihtiyar,

Onlardan haber işittiniz mi?

Gizlemeden bana söyleyin,

Hayırla onu karşıladılar mı?

260

Doğru dürüst cevap verdi mi ?

İyi ağırlamak niyetiyle ,

Boyu , onları karşıladı mı?

Onları ayrı aldılar mı?

Tabıldı oğlan geldi mi ?

265

Saygıyla babama,

Selamını verdi mi?

Tören reisi kim idi ?

Babamın halini öğrendi mi ?

Hadi , söyleyin gelinler .

270

Altıbay denen benim

diyerek Altıbay sözünü tamamlar. Gelinlerin biri şöyle der:

El-alemden lâf işittik,

Haberi sizden şimdi duyduk .

Kudaynazar gelmiş ,

Aklını yitirmiş bir ihtiyar diye duyduk.

275

Ermankan'ın oğlu imiş,

Oğul değil Kalmuk kölesiymiş.

Ocağının yanından ,

Usta efendi , onu kovmuş

Altıbay denen biricik oğlunu ,

280

Aracı kılmış halkına .

Ata binip gitmiş diyorlar ,

Taştulga'ya kadar ,

Diyeceğimiz bu kadar .

Başka söyleyecek birşey yok .

Altıbay sinirlenip , “ Benim aracı olduğumu nasıl öğrendiler ? Gelini cezalandırsam mı yoksa yalan mı söylüyorlar ? Hepsi toplanıp anlaşmışlar mı ? Babam , gerçekten aşağılanarak törenden kovulmuş mu? “diye düşünür. Kısraqları alıp Taştulga’ya ulaşır , babasını orada bulur ve iki kısrağı keser. Etini aralarında paylaşıp doyuncaya kadar yerler. Sabahleyin Kudaynazar , çocuklarını bir araya toplar ve şöyle der:

285

Efendi , bu ihtiyar halimde ,

Törene konuk olamadım ;

Töreni düzeyenler

Orada kalma , git derlerse ,

Altmış oğlum yanındayken ,

290

Düşmana meydan okurum.

Her kim benimle uğraşırsa ,

Evlâtlar , hadi toplanın;

Babanızın lâfını dinleyin .

Hepiniz benim evlâtlarımısınız.

295

Hazırlanıp toplanın.

Tabıldı’yı yalnız görürseniz ,

Taşla vurun gebertin!

Oyalanmayın evlâtlar,

Baba sözü dinleyin!

300

Tabıldı’nın yolunu kesin ,

Iskalamadan vurun;

Guruptan kimse kalmadan

Onlara savaş ilan edelim

Yapayalnız yetimin ,

305

Yakalar kafasını koparın ,

Katagan boyu karışırsa ,

Kaçmayın , onları durdurun .

Kalmuklar'dan diye hor görürlerse

Haksızlık edip de Katagan boyu ,

310

Meydan okumaya kalkarsa ,

Tatlı dille aralarına gireyim ;

İkna ederek onları ,

Ölümden sizi kurtarayım.

Kır tayımı koşturup

315

Göl kenarına gideyim;

Han Çalkalmak ağamdan,

Büyük asker alayım.

Katagan boyuna saldırıp

Köküne kıran salayım!

320

Önceden haber vereyim ,

Askeri fazla alayım ;

ra bu ... im ,

325

Ya da arımdan öleyim.

Hazırlanın oğullarım ,

Törene kadar gidelim ;

Büyük yolun kenarına ,

Büyük bir yol açalım .

330

Kör ve kara falcıya ,

Falımıza bir baktıralım ;

Kimin falı doğru çıkarsa ,

Onu han olarak ilan edelim .

diye babası söyleyince

335

Torbada kalan rakıyı ,

Sonuna kadar içtiler ,

Babasının bu lâfını ,

Oğulları doğru bulup ,

Acele edip at doyurup

340

Atlarını çabuk hazırlayıp

Atlarına binip Kalmuklar ,

Büyük yolun kenarına ,

Taşulga çukuruna ,

Ulaşıp inip beklediler ,

345

Tabıldı geçerken yoldan

Deli Dumrul'un koyduğu taşları kaldırıp

Altıbay aldı eline .

Tabıldı'yı düşürüp vururum diye ,

Etrafına dikkatle bakıverdi.

350

Alatoo adlı tulpar atıyla ,

Altıbay sürekli bağıyor .

Sarhoş olan Kalmuklar'ın

Hepsi bağıyor duruyor.

Arkadaki falcıyı ,

355

Kudaynazar çağırıp

Şu sözleri ona söyledi:

“ Hadi falcım , falını aç!

Evlâtlarıma fal açıver “ diyerek

Altıbay'dan başlattı.

360

Altmış evladını sıraya dizip,

Kencebay'dan başlattı .

Sırasıyla fal açtırdı ,

Oğulların çağırıp

Hepsine birden fal açtırdı .

365

O duramadı , atına binip

Atıyla etrafı dolaştı.

Sırasıyla oğulları geçti ,

Hepsinin işi bitince ,

Kudaynazar efendiye ,

370

Ancak sıra geldi .

“ Bu ihtiyar çağında

Hadi , hayırlı olur , inşallah !”

Babanızın falınabakıldı bile

Ağır gürzünü eline alıp

375

Falını böyle açtırttı.

Falcının morali bozulmuş,

Hiç bir şey diyemeden sesi kesilmiş,

Uzun bir yolundan çıkmış ,

Üzüntüsünden gözünün feri kaçmış.

380

Beyaz atla koşturarak

Tozu dumana katarak ,

Kudaynazar gelmiş şimdi

Kulak kesilip şunları duymuş:

Ata yurdu Keñ Çüy'den

385

Gelmişim o yerden ,
İçindekileri söyle , falcım bakayım,
Geç kalmadan duyayım ,
Açık söyle , doğru söyle ,
Söyle , falcım duyayım

390

Altıbay falda çıktı mı?
Söyleme zamanı geldi mi?
Kencebay falda çıktı mı?
Dem zamanı geldi mi?

Kocasa da babanın

395

Başına talih kondu mu?
Evliya isen , haydi söyle ,
Sihirli sözlerini söyle,
Falcıysan falını söyle ,
Gizlemeden gerçeği söyle ,

400

Beğenirsem deve bağışlarım.
Kocaman memeli kısrak bağışlarım ,
Döneceksen at ikram ederim.
Geç kalamdan hemen vereceğim
Altıbin ocaklı Kırgız boyuna ,

405

Han olacak oğlım var mıdır?

İhtiyarlasam bile ben ,

Haysiyetli biri miyim?

Söyle falımı falcı diye ,

Kudaynazar bekliyor heyecanla.

Kör ,esmer falcı , hayata geldiğinden beri iki gözü olmayan bir insandır.

Falcı, Kudaynazar'a şöyle cevap verir :

410

Kudaynazar ağabeyimiz ,

Atamızın temsilcisi;

Acele ettiriyorsan beni ,

Acele etme , sonunda pişman olursun.

Aşağıdan gelir pek çok toz ,

415

Toz içinde bir kaç kişi ;

Onlara bir göz atsana ,

Ben onları merak ediyorum.

Söylemeye dermanım yok ,

Evinde kalmayı istemedin ,

420

Belâ gelir başına o toz ile.

Kudaynazar çok kızar ve atından hemen inerek , falcıya şöyle der:

Söylesene falcı söyleyeceklerini ,

Cezanı vereyim şimdi ;

Uzaktaki toza baktırıp ,

Beni kandırđını mi sandın?

425

Yalan söylüyorsun ,

Geleceğimi söylesene!

Ne biçim falcısın!

Kızdırdın beni şimdi ,

Kötü niyet taşır gibisin ...

430

Yalan söylediğin belli oldu.

diye bitirmiş. Falcının canı sıkılır. Kendini zor tutar ve Kudaynazar'a şöyle

der:

Kocamış Kudaynazar

Dediklerimi duysana

Söyle idim herkese

Kötü niyetli olmasaydım

435

Ben falcı olarak doğmuşum

İki közüm yok doğmuşum .

Falının gerçeğini söyledim

Yeter deyince bırakırdım.

Falda gördüklerimi

440

İstedin benden gerçeği

Kızmadan dinlesene beni ,

Diyeceğim şimdi sırrımı

Gerçeği söyleyeyim

Hiç birini saklamadan ,

445

Gördüğümü söyleyeyim ,

Söyleyip de döneyim ,

Söylersen , sen öldürsün ,

Söylemezsem , fal öldürür beni .

Gözü görmez bir fal olsam bile ,

450

Çoğu insanın huyunu bilirim .

Altıbay adlı oğlun ,

Sıradan bir evlâtmış

Pek akıllı sayılmazmış.

İçki içince

455

Aklına geleni söylemiş ,

Doğuştan huysuzmuş ,

Kendini beğenen bir oğul imiş ,

Küstah bir evlâtmış .

Kavga edecek olursa

460

Kendi gücüne inanırmış.

Kadını yanından

Bir gün uzaklaşsa bile ,

Özleyecek kadar lânet biriymiş

Kencebay adlı oğlun ,

465

Huysuz , aptal biri imiş,

Kibirli bir sakalmış...

Kendini çok beğenmiş,

Gelin kızın yanında ,

Övünen bir aptalmış.

470

Küstah , kibirli oğlun

Aklım var diye düşünürmüş .

Gelgit akıllıymış

En son evladının ise aklı başında ,

Kencebay'ın dediklerini

475

Yerine getirirsen Kudaynazar ,

Hiç aç kalmayacaksın ,

At üstünden inmeyeceksin ,

Onun dediklerini dinlemezsen;

İhtiyarlığında da ,

480

Karnına aş girmeyecek.

Bırakmaz o seni bu halde ,

Onurunu düşünmez .

Evlâtlarının halerini görünce ,

Moralim gerçekten bozuldu .

485

Dayanabilecek başka oğlun yok .

Üzülerek ağladım...

Yalan söylediysem , Allah kahretsin

Çocuklarının hepsi sadece

Kendilerini düşünüyorlar.

490

Hoşuna gitmediyse dediklerim ,

Öldürebilirsin beni .

Kızma artık ağabeycim ,

Abartıyorsam kahrolayım,

Çok dikkatli dinle beni

495

Sana fal açayım

Dilin bal gibiymiş

Cesur bir insanmışsın

Sözünde keramet varmış

Tatlı sözler söyleyince

500

Taş bile olsa eritirmiş

Kaderinde kutsallık varmış

Fakat çok kızdığında

Aklın başından gidermiş.

Sonuna kadar sabır edemiyormuşsun

505

Aş , kaderinize yazılmış
Yaz mevsiminde olduğu gibi ,
Yağmur yağar , hemen geçermiş .
Moralin bozular bozulmaz ,
Hepsine , akraba olduğuna bakmadan

510

Saldırmışsın.

Yaz gündeki hava gibi
Ateş gibiymişsin gençliğinde
Eceli aklına getirmeden,

Yaşın geçmiş bilmeden ,

515

Şimdi bir ayağın mezarda iken bile

Tuttuğun yerden kan çıkıyor

Kızınca can alıyorsun ,

Her taraf öldürdüklerinin ruhuyla dolu ,

Aşağısı toz-tuman içinde ,

520

Artık hiçbir ansın yok.

Kürek kemiğinde öyle görünüyor

Aşağıdaki toz içinde görünen arbaklar ,

Seni lânetlemişler.

Vazgeçmişsin yolundan

525

Mutluluğun gitmiş elinden ,

İstedigin savaş imiş .

şeytan seni yolundan çevirmiş ,

Tatlı dilin kaybolmuş ,

Evin barkın kalmamış ,

530

Yetmiş yaşına gelince ,

Eceline kavuşacağın

Zaman gelmez mi .

Öz kardeşini ,

Mahvetmeye çalışıyorsun ,

535

Ben değil kendin bak, diyor

O toz bulutun içinde

Han kanın taşıyan varmış

Toz giderek yaklaşıyor ,

Toz bulutunda epeyce insan var ,

540

Hangisi han evladıysa ,

Sadece ona heyran oldun?

Altındaki ata bakarsam

Hayvandan başka bir şey sanki ,

Üstündeki sahibine göz atarsam ,

545

Yüzü adama benzemiyor!

Okluğunu sıkıca bağlamış ,

Babasının çocuğu olmamiş ,
Sonunda Er Tabıldı'yı bulmuş.
Düşmanla karşı karşıya kaldığında

550

Ak arslan gibi saldırırdı.
Kırk yiğiti yanında ,
Kırmızı başlık başında ,
Epeyce büyümüş evladı ,
Gelmiş ondört yaşına .

555

Hâla sanki bir çocuk ,
Çelik kılıç kuşanarak
Kartal gibi heybetli ,
Elma baş tüfek takınarak ,
Düşünerek isteyerek ,

560

İyi niyetli cesur evlâtlar
Toplanmışlar bir araya ,
Kudaynazar'ın ruhu
Göğe bir duman olarak yükselecek.

Yanağında tüyler çıkmış ,

565

Gözleri ateş gibi parlamış ,
Tabıldı arslan gibi olmuş ,
Şu hangi Hanın evladı?

Kuvvetli olduğunu duyuyorduk ,

Şu çağın Manas'ı...

570

Gidiyor şimdi baksanıza ,

Kudaynazar , dikkatle baksana

Heybetine dayanamadan

Hepsi korkup kaçmış ,

Evlâtlarını düşünsene?

575

Ürkerek Kudaynazar ,

Etrafına göz gezdirdi ,

Toz bulutuna bakakaldı ,

Heyecanından vücuduna ateş bastı ,

Oysa dışarıda soğuk ve rüzgâr var.

580

Sırayla gidiyor bir top insan ,

Kaçırdığın ,oğlun gibi genç

Kendisi arslan gibi

Hareketleri kaplan gibi

Karşına çıkan düşmanın

585

Hiçbirini canlı bırakmaz.

Etrafına bile bakmadan

Er Tabıldı görünmüş ,

Düşmanı aklına getirmeden ,

590

Sarı beyaz atını

Gemini çekip döndürerek

Binicisine alıştırarak

Sadece kılıç kuşanmış

Dolunay gibi dönüp durmuş.

595

Üzölmüş , canı sıkılmış

Yalnız olduğunu düşünerek

Yüzü kül gibi olmuş ,

Sanki yemin etmiş

Kırk yiğidini arkasına alarak

600

Tabıldı geçip sallanarak

Korkunca cesur olamıyor

Kudaynazar amcanız.

Renkten renge giren ağabeyiniz ,

Huzuruna çıkamadan ,

605

Dediklerini yapmadan

Heybetini görünce Er Tabıldı'yı

Yerinde duramadı

Çarçabuk atına binerek ,

Kaçıp kurtulmayı düşündü.

610

Falcının sözünü duymadan
Er Tabıldı'ya zarar veremedi
Evlâtlarına bakmış ki ,
Hepsi korkarak saklanmışlar .
Atlarının arasında

615

Korunmaya çalışıp
Altıbay saklanacak yer bulamaz
Elinde koyun gibi Siyah taş
Koyacak yer bulup saklayamadan
Kencebay gitmeye çalışıyordu .

620

Amacına ulaşamadan ,
Beceriksizce orada kalacağına ,
Ocağa gitseydi daha iyi olurdu.

Kudaynazar ağabeyimizin

Morali epeyce bozulup

625

Üzülüp kafası çok karışmıştır.

“ Bana kuvvet verecek çocuklarım

Sizler misiniz ? ” diye kızarak ;

“Allah altmış tane korkak çocuğu vereceğine

Keşke bir tane arslan yüreklisini verseydi

630

Bir tane , ama kahraman bir çocuk verseydin “

Binin atlarınıza , beceriksizler !

Peşinden gideyim

Dilimden bal akıtayım

Şimarik büyüyen biricik çocuğa ,

635

Akraba gibi olayım

At üstünde kavga etmeyim

Yarışmaya katılalım.

Kalabalık milleti dağıtıp

Çaresini bulayım.

640

Aşa misafir olayım

Ete epeyce doyayım.

Yaşlı diye saygı gösterirse

Ağabeyisi gibi olayım.

Altıbin ocaklı Kırgız'a ,

645

Onu Han tayin edeyim

Fesatlık taşıyorsa,

Bu yapayalnızın

Elma gibi başını koparayım

Ay batmış gibi yapayım

650

Şimdi ben gideyim

Aşında kavga çıkarmayım ,

Zaferini gölgeleyelim

Kimi kimsesi olmayan bu oğlanı ,

Tamamen yok edeyim

Diye Kudaynazar ocak başındaki kalabalığa katıldı. Milletın ortasında Er Tabıldı'yı babasının arkadaşı Usta abisiyle konuşurken gördü. Kudaynazar zanetti ki . : "Bu Usta herhalde Tabıldı'ya dün konuştuğumuzu anlatıyor . Bunun üzerine şimdi gelirim başımı belâya sokarım " diyerek evlâtlarıyla uzak biryere saklandı ve oradan izlemeye başladı. Aşa toplanan her millet , şölen yaptı , et yedi , kırmız içti . mızrak salladı.Pehlivanlar güreşip , yay atarak eğlendiler.

655

Zurnalar ,borazanlar çalındı ,

Ozanlar haber verdiler

Sabah erken kalkın diye ,

At yarışı için meydana gidin diye .

Tabıldı'nın şerefini

660

Hep beraber görün diye.

Toprak vadiye gidersin ,

Yüğrük ata binersin

Kazanırsa atın ,

Epeyce altın alırsın .

665

Kaderin böyle yazılmadıysa ,

Atının karnı tok olursa

Koşamazsa , beceremezse

Tabi ki , ödölsüz kalırsın

Millet misafirleri alıp çadırlara davet etti. Çadır sahipleri böylece konukseverliğini kanıtladı. Ama Kudaynazar ne misafir olabildi , ne evinde kalabildi ; nereye gideceğini , ne yapacağını bilemedi. Bunca insanın kendisine yaptıklarını hiç beğenmedi:

Kızarak bir bağırdı

670

Oglu Altıbay'ı çağırdı

Alatoo adlı yörük atını ,

Terletmeye hazır olun diye .

Gurbette yalnız kalıp

Canı sıkılınca dedi ki;

675

At seçerek binin diyor

Atlarını kaçır diyor ,

İki semiz kısrağ alıp

Çabucak geriye dönün diyor

Şölen yerine gidelim

680

İki kısrağ keselim

Ermankan'ın malından

Böylece öc alalım .

Gelenlerin hepsini dağıtıp

Kuduran bu çocuğun

685

Cesasını verelim

Annenizin mirasını ,

İstedığımız gibi paylaşalım .

diye Altıbay'a dört oğlunu atına bindirerek tören yerine yolladı. Daha sonra Ermankan'ın sürüsünden iki kısrağını kaçırp kendisinin kahraman olduğunu düşündü ve atını koşturarak babasına ulaştı .İki kısrağı kesip tezekleri üstüste yığarak ateş yaktılar ve hayvanın butunu ateşte pişirerek yiyip , uyudular.

Güneş doğdu , sabah oldu

Terazi yıldızı görüldü

690

Bütün halk ata bindiler

Kızıl-Car'a yollandılar

Bütün bayraklar dalgalandı ,

Gönderlerde yükseldi

İhtiyar Usta halkın önünde

695

Kimse kalmadı köyde

Yalap yalap geliyorlar ,

Kızıl-Car'a toplandılar

Yüğrük atlar ok gibi yürüdüler ,

Bayırda talim görmüş yüğrük atlar

700

Yerlerinde duramıyorlar .

Atlarını sürüp ödülü Kızıl-Car'a koyarak , Taş-Keçüü'yü geçip, Kırgo'nun ucunda bıraktılar. Usta'nın oğlu Eldiyar'ın Kertabilgi adlı atı en öndeyken , Taş-Töbö , Molo -Aşuu arazisinden Kudaynazar Altıbay'ın Alattoo adlı atı ile aradan sıyrılınca Kalmuklar ödülü kazandılar. Geri dönmeye hazırlandılar. Eldiyar , Ermek

Tabıldı'nın huzuruna gelerek , “ Pekala dostum , yarışmaya katılıp kazanan düşmana hediyesini verelim mi ? Kalmuklar'a savaş açalım , böylece onları hediye-den mahrum eder , namusumuzu temizleriz “ deyince Tabıldı , Ermek ve Eldiyar'a şöyle cevap verdi ;

Afferin iki arkadaşım ,

Dedikleriniz gerçekten doğru ,

Yapılacak şey budur ,

Fakat benim aklıma

705

Birşey geldi , dinleyiniz .

Kalmuklar'a savaş açarsak

Mutlaka ödülü geri alırız .

Fakat onurlu Kırgız halkına

Şerefsiz olarak tanınırız.

710

Babasının aşında ,

Ağabeysiyle kavga etmiş

Şerefsiz Tabıldı derler ,

Mal için tartışıyorlar derler ,

Zavallı biri imiş , derler

715

Bütün Kırgız -Kazaklar'ın ,

Bir daha at yarışı düzenleyemeyiz ,

Onun yerine arkadaşlarım

Ödül-den vazgeçelim ,

En sonunda ödülü

720

Kendimiz alıp gidelim

Ödülü alan ağabeycimi

Halk huzurunda övünmesine fırsat verelim

Ayrıca ağabeycime

Eğlenme şansı verelim burada

725

Sevgili arkadaşlarım ,

Ödül için kavga etmeyelim ,

Bu yüzden ona gitmeyelim .

Tabıdı korkmuş diye

Altıbay amcacığım övünsün ,

730

Kencebay amcacığım eğlensin .

Alıp gitsin ödülü

Babacığımın aşındaki

En değerli misafir gibi tanınsın ,

Babamın bıraktığı mal çok

735

Hazine dolu gümüş var

Sayısı belirsiz altın var ,

Bir o kadar da atları var

Ağıl dolusu koyun bile var ,

Epeyce de mülkü var .

740

Sürülerle atları var ,

Takip edip öğreniriz

Kalmuklar'ın yapacaklarını.

Rica ederim arkadaşlar ,

Bu işten vazgeçin ;

diye Tabıldı iki arkadaşını ikna etti. Aşı bitirip milleti dağıttı. Bir babaya evlât olacaksa , Tabıldı gibi olsun diye bütün Kazak-Kırgız halkı onun genç yaşında lider olmasına memnun oldular ve dağıldılar. Halkı gittikten sonra , Kudaynazar çocuklarına şöyle emir verdi : “ Atları alıp getirin “ diyerek evine yollandı.. Altıbay ve Kencebay , kendi aralarında anlaşıp , atları ertesi günü alıp getirmeye karar verdiler. Orada kaldılar , bir kaç koyun kestiler , yediler ve uyudular. Sabahleyin çok susadılar. O zaman Altıbay kardeşlerine şöyle dedi : “ Hadi çocuklar atlarınıza binin , Tabıldı'nın evine gidelim ; annesi hazırlıklı biridir , en azından içecek bir şey bulunurdu . Onu bir içelim . Aşta misafir olamadık diye darıldığımızı göstererek onları rezil ederim “ Altıbay 'ın dediklerini “ makul bir söz söylenecek en akıllıca söz “ diye düşünerek yola çıktılar. O sırada Tabıldı'nın kızkardeşi Kardıgaçkötü bir rüya görür. Canı sıkılan Kardıgaç sabahleyin erkenden kalkıp köyün yakasındaki tepeye tırmanır . Etrafa bakınca , yukarıdan kalabalık bir grubun geldiğini gördü. Bu kıza garip garip geldi .Hemen indi ve annesine gidip şöyle dedi :

Sevgili anneciğim ,

745

Yukarıdan bir sürü insan geliyor

Tanıyamadım , şaşırdım .

İyi niyetli insanlar değil ,

Haklarından gelincek gibi değil ,

Ellerinden her şey gelir

750

Kamçı vurup atına

Aşağıya doğru gidiyorlar ,

Ağabeycime kalk desene

“Kırk ağabeyim nerede acaba “

Diye bağırarak , gelmesini söylesene .

755

Kalbim küt küt atıyor ,

Göğsüm körük gibi şişti ,

Kırk ağabeyimi çağırıp

Söylesene anne , gelsin diye .

Ağabeycim yalnız ise

760

Uzaktan düşman gelmesin ,

Köye saldıran düşman , tehlikeli

Başımızı derde sokmasın

Epeyce yabancı geliyor

Söylesene ağabeycime , anneciğim

765

Kardeşlerini toplasın hemen

Diye Kardıgaç yerinde oturamadan

Yine koşarak gitti.

Halkına hemen bir göz atarak

Koştı geri Kardıgaç

770

“ Kalksın ağabeylerim “diyerek.

Kardıgaç eve gerigeldiğinde , Tabıldıyatağındankalkmış , giyiniyordu .
KardıgaçEldiyar’akoştı . Eldiyar dürbünle etrafına bakıyordu . Eldiyar Kardıgaç’ı
görünce şöyle dedi;

Sevgili Kardıgaç

Ezanla geldin koşarak

Yukarıda gördüğün kalabalığın

Düşman olduğunu zannediyorum .

775

Onun çaresini ben bilirim

Onlardan korkma , canım .

O gelen kalabalık

Ünlenip ödül kazanmışlar ,

Öğünüp durmaktadırlar ,

780

Ganimet olarak aldıkları hayvanları kesip ,

Dün ete doymuşlar

Bu Altıbay’ın fikriydi ,

İçecek aramaya geldiler

Dün geç vakit,

Akşama doğru

795

Alatoo atı birinci gelince ,

Onurlandık , ödül kazandık

Ermankan'ın soyu ,
Kendi ödülünü kendisi aldı .

Tabi olduk bu boya ,
800

Bu sebeple iyice
İhtiyar Kudaynazar'ın
Atı kazandı , ödül aldı ,
Babasının aşında ,
Epeyce eğlendi

805

Kırgız-Kazak milletinde
Pek çok cins at yarıştı ,
O kadar kalabalığın içinde ,
Kazanacak at yoktu ,
Boz kara bacaklı atı

810

Biz kazanırken
Sen akraba gibi gelip kutlamadın ;
Aş'a geldik uzaktan
Bir akşam yemeğini bile ikram etmedin .

Çenesi düşük Usta gibi ,

815

Dostlarını bile görmüyorsun ,
Tabıldı senin yaptıkların
Düşmanca davranışlarını

Ölene kadar akıldan çıkmaz

Senin bu yaptığın işler ?

820

Kendinden başkasını tanımam , deyip

Hükümdar gibi davranışın .

Yüğrük ata binmiş gibi ,

Aşı idare etmiş gibi

Kartal ile avlanmış gibi ,

825

Bize baş olmuş gibi

Lânet olsun senin gibisine ,

Kırk yiğit toplamış gibi

Kırgızlar'a han olmuş gibi

Sen , yapayalnız köle

830

Sanki iyi pehlivanmış gibi

Sanki yarışa at sokmuş da

Kurumlanıp duruyorsun ,

Aşa geldiğimizde kabul etmeyip ,

Sanki oç almak istedin .

835

Aş sırasında , tam vuracak sırada

Elma gibi başını koparacak sırada ,

Amcacığım ölüverdi .

Babamın aşının vereceğim diyerek ,

Mektup yazıp bizi davet etmişsin

840

Ağabeyler görünüz diye

İstemese bile biz

Zorla geldik evine ,

Çok darıldık biz size .

Bugün eve döneriz

845

Burada kalıp da ne yapalım ki ?

Böyle devam edersen , zavallı adam

Bir gün başını koparıyoruz ,

Karşı çıkarsan eğer

Başını koparıveririz.

850

Akrabadır diyerek geldik evine ,

İstedüğimizi vermezsen

Darılır , vazgeçiveririz !

diye Altıbay sözünü bitirdi. Tabıdı bunları dikkatle dinleyerek şöyle cevap verdi ;

Maşallah altı amcam ,

Sağol Kence amcacığım .

855

Akraba diyerek bana gelmişsin ,

Akrabalığını biliyorsun

Yörük atın Alattoo sayesinde ,

Birincilik ödülünü almışsın.

Yarışın ortasında atını yarışmaya sokarak

860

Bir de burnundan soluyorsun

Boş verip kabul ettim diyelim ,

Kendini adamdan sayıyorsun ,

Aş'a gel diye mektup yazdım

Düşünüp çabucak yolladım .

865

Babanın aşını bilesin diye ,

Huzuruna insan gönderdim .

Aşa katılmam diye

Katılırsam kavga çıkarırım diye

Yarışmanın ödülüne

870

Tabıldı'yı koyacağım diye

Kahrolası Altıbay ,

Babanla ikiniz cevap yazdınız.

Üstelik mühür bastın

Adamımı göndererek

875

Atın birinci gelmiş , kazanmışsın .

Hakkın varmışçasına saçmalayan

Senin gibi akraba olur mu?

Çağırsa gelmez miydin?

Olanca gücünü gösterdin .

880

Aşta böyle misafir olur mu?

Birazcık utancı olsaydı oğlunun

Babasının aşında

Hiç hayvan kaçırıp keser miydi?

Küçükken bütün kötülükleri öğrenmişsin ,

885

Senin gibi akraba olur mu?

Yakınlarını düşman gibi gören ,

Senin gibi kahraman olur mu?

Altıbay'ın aşı gelmesi

Tabıldı'ya zahmet verir mi?

890

Senin gibi utanmaz hırsıza

Baş kesmek yakışır mı?

Şikayetini köpekler duysun !

Köpek duymazsa kim duyar ki zaten ?

Hırsızlık yaparak geçinip

895

Çekinmeden dönüp gelerek ,

Böylece hayat sürmektense

Zehir içsem olurdu , ey ahmak !

Rakı içip sarhoş olup ,

Köyden kaçtın , el oldun

900

Altmış hırsız , diye şöhret kazandın ,

Dedenle düşman olup

İnsan olsaydın memleketinde

Yaşar , onlara önder olurdun

“ Miras “ diye annesin

905

Mahısını zorla almışsın

Dul kalan anneme

Zorbalık etmişsin .

Attan inince başını kesen

Kahrolası , ne biçim kahramansın ?

910

Aklın olmadığından

Köyünü terk etmişsin

Ermankan ile düşman olup

Sürülmüş , uzaklara gitmişsin ,

Nereden geldin bir halde

915

Kurt gibi saldırarak

Katagan boyunu tanımamışsın ,

Soyguncu olup mal kaçırmışsın

Haydutluğa soyunmuşsun .

Haberleşmiyorsun , niye gelmiyorsun?

920

Şimdi beni özleyeceğin mi tuttu ?

Mektup yazsam , aşı gelmedin ,

Şerefli bir hayat sürmezsın

Saygı göstersem , Kalmuklar

Değerini bilmezsın,

925

Şerefle , huzur içinde gitmedin ,

Eşin gibi küfrediyorsun ;

Büyü k diye saygı göstersem ,

Onurlu Kırgız halkını

Hiç dikkate almazsın .

930

Sen altmış kişi isen

Kırk kardeş de ben isem

Size nasıl saldırıyım ?

Eldiyar nerede ? Gelsin diye

Ernek buraya gelsin diye

935

Erkeklik kaslayan şeylerini

Kapıya bağlayıp bıraksın diye

Bağırarak Er Tabıldı ,

Eldiyar'ı çağırdı

Evden bir güzel haykırdı.

940

Kırk yiğit diye seslendi

Kızıl saplı ak kılıcı

Tutuverdi sapından

Sıyıverdi kınından

Sağ eline tükürdü

945

Hallederim diye koştu .

Altıbay kaçtı telâşlanarak

Kurtuluş çaresi bulamadan

Kıçına dayak yiyerek

Kovulup yalpalayarak.

950

Altıbay kaçtı koşarcasına ,

Arkasında kan izleri bırakarak

Bir avuç Kalmuk

Saklana saklana atlara koşup

Kovalıyarak çıktı Tabıldı ,

955

“ Köleyi canlı bırakma “ diye

Elini ayağını bağladıye

Kulu yakalayıp gebert diye

Kardıgaç çağır hepsini ,

Kırk yiğit nereye gitmiş diye .

960

Evden çıktı Tabıldı ,

Korkak Kalmuklar hazırlandı .

Koşan kurt durur mu ?

Tabıldı'ya saldırdılar

Elinden ayağından tutarak ,

965

Ağıla doğru sürdüler ,

Ayakların da bağlayıverip

Boynuna ip atarak ,

Çevirdiler Kalmuklar

Yakalayıp koştular.

970

Kamçı , gürz , muşta ile

Rastladıklarına vurdular

Rastladıklarını yere yıkıp ,

Yirmiye yakını çarpıştı

Kementlerini atarak

975

İlmiğini tutup

Tabıldı'ya saldıran Kalmuklar

Hemen yere düştüler .

Dördünün başı yarıldı ,

İkisinininki ise birbiriyle tokuşup ,

980

Ağaça ile Kardıgaç ,

Aracı olup gittiler

Kalmuklar'a yalvardılar :

İki kardeş bugün dövüşür

Ertesi gün barışır “

985

Merhamet edin çocuklar , merhamet edin

Biricik oğlumu canını bağışlayın ,

Diye yalvardı Agaça,

Kalmuklar hiç dinlemediler

Ortalarına aldılar ,

990

Tabıldı'yı dövdüler ,

Kardıgaç bağıyor ,

Altı ağabeyisi ağlıyor

Bir kaşık kanını versene ,

Kardeşin değil mi ki?

995

Hatırımız için canını bağışla

Bir insanı döverse pek çok kişi

Canını bağışlayıp bırakın

Altıbay ona bakmıyor ,

Bağışlayayım diye düşünmüyor

1000

O zaman kırk yiğit geldiler ,

Hemen attan indiler

Altmış kişinin o tek kişiye

Neler yaptığını gördüler şimdi

Eldiyar gezinip girdi şimdi

1005

Ernek girdi saldırarak

Kırk yiğit girdi topluca

Kalmuklar'ın kafasını yararak

Cesaretlerine dayanamayıp

Kalmuklar kaçtı dağlara

1010

Kolu kırılan Kalmuklar ,

Umutsuzca tozu dumana katıyorlar

Merhamet dinleyerek Kencebay

Kançısını asarak boynuna

Eldiyar'dan özür diliyor

1015

Kalmuk'un hepsini bağladı

Ağlatarak sürdüler

Sanki it dalmış gibi ,

Kahrolası Altıbay

Bu zalimliğin ne için?

1020

Diye hemen sordu Eldiyar

Tabıldı'nın iplerini çözdüler

Temizleyip yüzünü yıkadılar

Arkasındaki kanları akıtarak

Altıbay durur mecalsiz .

1025

Dayak yiyen Kalmuklar ,

Yağılmışlar dermansızca ,

Kamçısını asıp boynuna

Kencebay gelip ,“ Tabıldı

Bağışla “ diye yalvardı .

1030

Altmış Kalmuk’un bağlandığını

Görüp morali yükselerek

Atına bindi Tabıldı

Ak kartal gibi dönerek

Bozkırdas duran atları

1035

Tabıldı geri getirdi .

Katagan Boyu’nu toplayıp

Kalabalık halkı

Sayısız kara boz atları

Artık geri aldı şimdi

1040

Herkesi toplayarak

Paylarını ayırıp verdi

Dul olan kadınlara

Yetmiş civarında koyun verdi

Yetim evlâtlara

1045

Sağimlık yedi inek verdi

Halk arasındaki fakirlere

İki yüklü kısrak verdi

Bunamış ihtiyarlara

İki hörgüçlü deve verdi

1050

Dilencilere at verdi

Dilsizlere kürk verdi

Topallara at verdi

Dilenciye koyun verdi

Ödülün hepsini dağıtarak

1055

Halk yaptıklarını beğenerek çocuğa ,

İkiyüz kadar koyun verdi

Miras olarak al diye

Altıbay ile barıştı .

“ Cömert imiş Tabıldı diyerek “

1060

Diye halkı dağıldı .

Şimdi halkı birleştı ,

Hepsi gözünün içine baktılar .

Altıbay , Kencebay içki içelim derken kendilerine fazlaca güvenip maldan mülkten oldular ve ikiyüz koyunu mirasçılarına götürdüler. Günler , aylar geçti . Bir zaman sonra Tabıldı ciddi bir hastalığa yakalandı. Kudaynazar “ Tabıldı ölüm

döşeginde yatmakta diyorlar ” şeklindeki haberi duyunca , Göl başındaki Çalkalmak adlı bahadıra bu haberi iletmek için Oktobay adlı oğlunu gönderir ve “ Tabıldı evde hasta , at sürülerini gidin kaçırın “ diye söyler . Bu haberi duyunca Çalkalmak halkını topladı , onbin kol askerini aldı ve Tabıldı'nın arazilerine saldırmaya hazırlandı. Ordusunun büyük bir kısmını kırdı bırakıp beşyüz askeriyle keşfe çıktı dürbünle. Tabıldı'nın hastalığı geçer , önceki gibi kuvvetli olmaya çalışır . “ Atlarımız şişmanlasın “ diye Arçatoru adlı atı ve diğer atlarını yazın yaylaya getirirler . Kardıgaç deve derisinden yapılmış torbaya yem koyar . Arçatoru atına öğle yemini verir, yelesini ve kuyruğunu tarar. Hergün gidip atlara göz kulak olur . Arçatoru'yu , yaz-kış sadece Kardıgaç besler . Çalkalmak , Tabıldı'nın atlarına göz atarak , Üç -Nur'anın önünden . Narın'ın Kara Taş'ından . atlarını beşyüz askeriyle kaçıtır . Kiçi-Narın nehrinden geçince , Çalkalmak düşünceye dalar ve askerlerine şöyle der:

At kaçıran kahramanlarım
Atın gemini asıcık çekin ,
1065
Hepiniz gelip dinleyin ,
Sizlere söyleyecek sözüm var ,
Ben Çalkalmak 'ım ,
Çalkalmak ismini almışım ,
Kırgız'dan pekçok at alıp
1070
Çin'e giderek saldırmışım .
Kazak'tan pekçok at almışım ,
Kangay'a gidip saldırmışım.
Altı şehirli Kaşkar'dan
Altın , gümüş ganimet almışım.

1075

Kuduran Kırgızlar'a

Ondan beter saldırmışım.

Ancak benim şikayetim şudur ;

Önümü kesecek kimse yok ,

Peşimden gelen kahraman yok.

1080

Savaşmaya asker yok ,

Dövüşmeye pehlivan yok,

Kalabalık askerim yok ,

Saldıracak kahraman da yok .

Pekçok halkı gafil avlamışım ,

1085

Epeyce malı ganimet almışım ,

Barış içindeki halkı yok ettim ,

Turpan'dan epeyce ganimet aldım.

Ve kollarım yoruluncana kadar ,

Pehlivanın gücünü hissetmedim .

1090

Kafa koparmaya uğraşan

Yiğitlerin , gücünü hissetmedim .

Pala ile çarpışarak ,

At üstünde savaşarak ,

O yana , bu yana kılıç sallayarak

1095

Al kanlara boyanarak ,
Zevkle savaşarak
Gürz ile vuruşarak ,
Tepelerine kuvvetle indirmişim
Beyaz pistonlu bir tüfek kullanarak ,
1100

Çekinmeden kanlar içinde kalarak ,
Yaralanıp yalvararak ,
Kanlar içinde yere yıkılarak ,
Zırhların hepsini parçalayarak
İçindeki gömleklerini sıyırıp yırtarak

1105
Yenmek arzumu kaybetmedim .
İşte benim muradım.
Söyleyeceklerim bu kadar

Yaşlı amcanın ta kendisiyim
Altmışını geçip yetmişe
1110

Ayak bastığım zaman şimdi.
Atları sudan geçirince ,
Kenara ulaşıp , soyununca ,
Atlardan semizini seçip keserek
Bugün düğün yapınız ,
1115

Tan yeri ağarınca ,

Güneş ışıklarını yayınca ,
Benden haber bekleyin ,
Beni almadan gitmeyin ansızca ,
Olduğumuz yerde kalın ,

1120

Alaca karanlıkta yola çıkın ,
Gece vakti serinlikte
Dağa varıp tırmanınız ,
Soluğu kaburan atları ,
Fazla hızlı sürmeyin !

1125

Bir anda nefesi kesilen
Bir tane at bile kalmasın!
Kendim yapmışım yeni yolu
Kalmak gecidi yüksek bir sırttır ,
Ustalıkla atları geçirin .

1130

Atları çalıp götürün ,
Kendim geri döneyim ,
Vadide ne varsa talan edeyim
Otlakta kalan at olursa
Birini bile bırakmadan alayım .

1135

Hiç bir şeyden habersiz kahramanlara
Kendim haber vereyim ,

Yiğitse gelir peşimden

Teke tek dövüşeyim.

Ünlü kahraman ise

1140

Beş gün sürekli savaşıp ,

Tadına iyice bakıyım.

Ermankan evladının

Kahramanlığını görüvereyim ,

Kazanırsam , onu öldürerek ,

1145

Sizleri izleterek

Yarın yine geleyim

Hiç birini bırakmadan Kırgızlar'ın

Ülkesine saldırıp alayım!

“Duymamıştım “ demesin ,

1150

Tabıldı tasalanmasın ,

Arslan yürekli birer ise ,

Arkamızdangelsin ,

Korkar isem kendisinden

Ürker ise sözümden

1155

Mağarada kalsın , orda yaşasın!

Deyip Çalkalmak kara boz atı ile şanlanıp tozu dumana katarak geniş Narın'a yollandı. Her türlü şeyi hesaba katarak , tepeler - vadiler aşarak , sabah erken saatte

Tabıldı'nın köyüne geldi. Çalkalmak " etrafıma birkere baksam mı ? " diye düşünüp köyün üstündeki tepeden Tabıldı'ya " sağmısın ? " diye haber salar ve şöyle der ;

Er Tabıldı , sen misin ?

Boyumda yiğit yok mu dersin ?

Yayladaki atlarına

1160

Ermankan'dan intikamımı

Şimdi aldım , evlât , farkında mısın ?

Hatırlattım çok şeyi

Kahramanım ben , kabul et

Han Tabıldı , sen misin ?

1165

Halkımda kahraman yok demişsin

Sürü sürü kara atlarının

Hepsini de kaçırdım , anladın mı?

Savaşamadım diye

Kaygılanıp pişman oldun mu?

1170

Yada halkını toplayıp bana gelerek

Savaşacak kadar yiğitmisin?

Meradaki atını kaçırta

Geberesi evlât , dikkat et !

Otlaktan atları çaldırdın

1175

Rezil evlât , dikkat et !

Ordum , ülkenin geçidinde kaldı
Hızaya soktum bütün beylerini,
Şerefsiz er oldun artık .

Duymuş idim , kendinin

1180

On aydan beri hasta olduğunu.

Hasta diye duydum seni

Pehlivanın var mı boyunda?

Pehlivan var mı yanında ?

Savaşmak istersen Tabıldı ,

1185

Sana iki evlik uzakta

Balgart denen yerden

Ağabeyin Çalkalmak olayım ,

Haber ver kalabalık halkına .

Yiğitsen onları getir de gör

1190

Yiğitliğimi gör, anla .

Yiğit isen gel de gör

Atına bin gelde gör ,

Pehlivan isen dolaşp

Babanın gücün anla da gör.

1195

Hoşça kal Tabıldı , yetim diye

Veda edip gidiyorum diye ,

Boz kara atla dimdik
Haşmetli bir şekilde oturarak
Dağ gibi göründü Çalkalmak
1200

Böylece bastı gitti ,
İple bağlı develer buzuluyor ,
Köpekler uluyup havlıyor ,
Ağılda koyunlar meliyor
Kapatılmış inekler böğürüyor
1205

Can alıcı ıyım diye ,
Kulağını tıkayıp bazıları
Yata kalmış gizlenerek .
Aslan gibi kırk yiğit
Gelecekler , geldi diye
1210

Hepsi zıpladı , kalktı ,
Önceden duyup , bilenler
Çalkalmak'tan şüphelenerek;
Savaşamadık bir türlü diye ,
Hayli pişman oldu kırk yiğit .
1215

Eldiyar , Ermek iki dost ,
Şaşırarak ayağa kalkmışlar.
Er Tabıldı arkadaşıyla

Beraber gitmişler ;

“Kalkmıyor musun Tabıldı

1220

Düşmanın sana saldırdı

Çalkalmak alabildiğine bağırdı

Atlarımızı , hayvanlarımızı kaçırdı

Tepeden bize seslenmiş olmalı

Seni kızdırmak için .

1225

Kalkmıyor musun Tabıldı,

Düşmanın Kalmuklar gelmekte

Yaylaktaki atları

Tamamını kaçırmış .

Sayısız atını almıştır.

1230

Yörük atlarımızın hepsi Kalmuklar'ın

Ellerine geçmiş bulunuyor.

Bu yüzden Çalkalmak ,

Küstahça haber verdi.

Atları semirtivereyim diye

1235

Uzak yola gideceğim diye

Koyuverip de atları

Nasıl da başımızı belâya soktun?

Çalkalmak kaçırdı atlarını

Hâla nasıl yatabiliyorsun?

1240

Kalmuklar'ın sesini duyamıyorsun ,

Dalgın halde uyuyordun

Sanki bir karışlık yerdeyim ,

Bir tek at bile kalmamış

Halkını nasıl koruyacaksın ?

1245

Uykudan gözün açılmıyor

Ne düşüncesiz çocuksun?

Huzuruna gelen Kalmuk'u

Sezmeden uyuyorsun .

Alıp gitti Çalkalmak ,

1250

Sırtüstü düşer kalırsın ,

İki eteğini toplayana kadar

Şimdi nereye gideceksin ?

Tabıldı'yı uyandırıp

Yatagından kaldırdılar

1255

Eldiyar , Ermek iki dost ,

Bildiklerini söyleyip ,

Er Tabıldı o zaman

Hâla uykuda idi

Şimdi gözlerini ovuşturup

1260

Kılıç-tüfek gibi silahlarını ,

Duvardan indirerek

Eldiyar , Ermek dostlarım ,

Neden bahsettiniz bana?

Kahrolası Kalmuklar'ın

1265

Geçitte yolunu keseyim

Bütün atları geçirip ,

Köse Kalmuklar geçince

Bütün geçidi boydan boya geçip

Göle girip çıkınca

1270

Kalmuk-Aşuu'nu geçince

Kara -Kaman'a gelince

Bütün atları

Kalmuklar uzaklaşınca

Peşinden yaya gideyim

1275

Uzaktan görebilirim ,

Geçtiği geçide

Ondan önce ulaşayım

Vadinin tepesinde

Önünü kesivereyim.

1280

Elma başlı tüfeğimle ateş edeyim,

Ben ondan önce gelip ,

Önünü kesivereyim .

Tuzağa düşürüvereyim ,

Başını belâya sokayım ,

1285

Atlarım kayboldu demektense ,

Durmayıp hemen gideyim ,

Karlı dağlara salayım ,

Canını alsın Kalmuklar'ın

Artık muradıma ereyim .

1290

Halka haber vermem

Kimsenin canını sıkmam

Halka haber vermem

Halkın canını sıkmam

Üç güneyola gitse bile

1295

Kalmuklar'ın peşini bırakmam

Kırk gün bozkırda da

Yorulsam , tükensem de

Gözünü sevdiğim kırk arkadaşlarım ,

Kırkı da bir değerde dostlarım ,

1300

Eldiyar , Ermek yiğitlerim ,

Aynı kan taşıyan arslanlarım ,
Sıkıldım diye yakınıyorsunuz ,

Haydi size uğurlar olsun!

Oku , barutu bol alın

1305

Önceden yola çıkalım

Çalkalmak'ı geberterek

Döneriz bol ganimet alarak

Dağ geçidine varalım ,

Bozkırları aşıp gidelim ,

1310

Kurdun bile aşamadığı dağlardan

Etrafa dürbünle bakalım ,

Kuduran Kalmuklar'ı

Yere yıkıp öldürelim

Ak sarıbaşlıyı alın

1315

Kurban bir koyun keselim.

Ervahlar için hayvan kesip

Ondan yiyecek hazırlayın.

Kurban olayım size Kırk kurt ,

Lânet olsun Kalmuklar'ın

1320

Peşinsıra gidiniz

Kırk yiğit hazırlanıp duruyor

Okluğunu bele takınarak

Çeşitli hayvanları keserek

Gitmeye hazırlandı kırk yiğit

1325

Bir araya toplandılar ,

Sabahleyin Eldiyar ve Ermek gelip Tabıldı'yı uyandırarak tozu dumana katarak gelip Çalkalmak'ın onunla savaşmak istediği haberini verdiler. Henüz ondört yaşında , başında kavak yelleri esen , Tabıldı'nın kardeşi Kardıgaç yalınayak , başı kabak güya çok yorulmuş gibi nefes nefese gelerek ;

Örme kumaştan gömleğini

Tam beline bağladım ,

Arçatoru kısrağı

Fırsat bulup alsam diye

1330

Alıp ağabeyine versem diye

Köyüme asla görünmeden

Durmadan , oyalanmadan

Gitmiş idi koşarak .

Ayakları pat pat ederek

1335

İki ayağıyla topuklayıp

Hayvanın kuyruğuna şak diye ,

Uzun bir yola çıkmış

Tan yeri ağarırken ,

Kırk yiğit telâşa düşerken

1340

Uzaklaşıp gitmiştir Kardıgaç
Onu gören kimse yok ,
Kız boyun umurunda bile değildi
Ağabeym atsız kaldı diye
Kardıgaç çok üzülmüştü.

1345

Kayaya gelince yoruldu ,
Atların karaltısı görünmedi .
Elindeki yemlerle

Arçatoru atı besleyerek
Alıştırmıştı her gün

1350

Nerede olursa atı
Bulurum , diye düşünmekteydi.
Kıra geldiğinde hiç biri yoktu .
Ne kadar at varsa , yok olmuştu.

Ağlayarak Kardıgaç

1355

Yalvarıp ağlıyor , içi yanıyor:
Gözünü sevdiğim hayvan
Arçatoru kısraksını
Hayvan olsan da akıllısın.
Ağabeyimle aynı günde doğdun !

1360

Çalkalmak , önüne katarak
Atların hepsini kaçırmış
Hayvan olduğun halde
Aklı fazla bir canlısın
Sen ağabeyim gibi sevmiştim.

1365

Ayrıldım , şimdi ağlıyorum ben
Hayvansın ama anlasana ,
Dönüp de geri gelsene
Ümitlerim kaybolduğunda

Sana ayırdığım yemi yesene ,

1370

Biricik ağabeyime ,
Seni götürüp geri verseydim ,
Atsın ama anlasaydın ,
Aniden çıkıp , geri gelseydin ,
İnsandan daha akıllı bir hayvansın

1375

Kışneyerek geri gelseydin !
Üzülen zavallı benden
Kuru yüzümü yeseydin !
Yapayalnız kalan ağabeyime

Seni götürüp verseydim.

1380

Arkasından koşup geleceğim ya ,

O düşmandan korkuyorum
Arkandan kovalayıp geldim diye
İncecik bileğimden tutmasın
Atın terkisine atmasın .

1385

Götürüp benim gibi zavallıyı
Aşçı , hizmetçi yapmasın
Kalmuk'a kendisi gitti diye
Halkımın diline düşmesin .

Kardeşini kaybederse ,

1390

Han ağabeyime söz gelmesin
Diye hıçkırıp Kardıgaç ,
Ağlayarak Boz-Döbö'de duruyordu .
Sürmeli gözlerinden yaşlar akarak ,
Ördek gibi öne geçi ,terleyerek

1395

Taze fidan gibi
Dert yanıp ağladıKardıgaç titreyerek ,
Çaresiz kırdı durduğunda ,
Yukarıdan büyük bir toz bulutu göründü
Toz içinde de bir grup insan ,

1400

Kardıgaç bunu görünce ,
Morali çok bozuldu .

Çalkalmak beni görmüş galiba ,

Hemen asker göndermiş ;

Düşmanın avcısı herhalde

1405

Beni gördü de geldi herhalde ,

Canıma okur , herhalde .

Akan yaşlarımı görmüyor mu ki ;

Yolacak kara saçlarımı ,

İtraz etsem de bağıarak

1410

Kesecek elma gibi başımı .

Diye düşündü Kardıgaç

Tepede yükselen

Pelin ağacın saklandı

Atı olmadığı için duyduğu üzüntü

1415

Şimdiki durumundan büyüktü.

Arçatoru , at sürüsü içinden Kayberen olarak doğmuş , insandan bile akıll olduğundan gece karanlıkta sürü ile sürülüp , kaçırıldığını fark etmedi. Sabahleyin su içerek kanıp kumda debelenirken iki tarafına göz gezdirdiği sırada hergün yediği yemeğini düşünürken Kalmuklar'ı gördü ve kulaklarını dikerek tıksırdı. Sürüdeki kırk ata bakarak yavaşça kişnedi ve Ulusu boyuna doğru yola çıktı.Huzursuzlukla fırlayıp emin bir yere geldiğinde kırk atı toplayıp önlerine düşmüş idi. Arçatoru hayvandan daha akıllıydı ve yanında bulunan kırk tane atı daha vardı.İki tarafına bakınan Kardıgaç , durduğu tepeye gelmişti. O zaman Kardıgaç sevindi ve Arçatoru'ya şöyle dedi;

Gözünü sevdiğim hayvan ,

Arçatoru'm sensin

Berberine aldığı

Kırkınıc at da aynı vazifte

1420

Hatırladın eski günlerini ,

Yem olarak kuru üzüm yediğini

Atların koşup geçtiği

Altı tepe , vadi olduğunu .

Alabildiğine koşmuştu , hayvan

1425

Ter içinde kalmış idi ,

Korkup duran Kardıgaç

Şimdi sevinçle sıçramıştı .

Kadifeden yaptığı yem torbasını

“Gelgel ” diye sundu şimdi.

1430

Arçatoru kısırağın

Başına yular vurdu şimdi .

Yüğük Arçatoru'nun

Sağ gözünden öptü şimdi ,

Sol gözünden öptü şimdi ,

1435

Hıçkırarak göz yaşını döktü şimdi

Yelesinden koklayıp yalvardı , şimdi

Sağrısını sıvazlayıp ağır ağır

Atının geldiğine sevindi

Çare bulamayıp diklenmişti:

1440

Size kurban olayım

Ceylan gözlü kısraklar .

İnsanın kanatlı bir kuş

Diye sayıp bindiği atlar,

Kurbanın olsun Kardıgaç

1445

Yem olarak kuru üzüm

At da olsa , hayvanı

İnsanla bir tutuyorum .

Hayvan olsa da atlarım ,

Size saygıyla bakarım.

1450

Hepiniz layık olduğunuz

Kıymetli örtü örterim

Canını bana emanet ettiğin için

Şeref duyarım.

Arpa yiyen dışından ,

1455

Ağabeyime gülüşünden ,

Pirinç yiyen dışından ,

Hergün koştursa bile yorulmaz

Yürükler senin gücünden

Unutulmaz bu günkü ,

1460

Arka arka gelen kırk at

Rüyamda bile görmezdim.

Diye Arçatoru atının yemini verip beraberine alarak , yola çıkmaya hazırlanırken arkasına bakar ve atların peşinde düşen Kalmuklar'ın bir araya gelerek tepedeki atları görüp , düşman olduğunu zannederek durakladıklarını görür. Kardıgaç ise “ Yalnız olduğumu galiba biliyorlar’, arkamdan takip etmiş olmalılar “ diye ipek gömleğini çıkarıp Arçatoru'nun üstüne koyar ve hızla ata biner , dizginini elerine alır , arkadaki atlara seslenir , kestirmeyoldan önüne çıkmak üzere yola çıktı. Er Tabıldı kırk yiğidini toplayıp çobanların bindiği Kökçolok'a binip iki ayağıyla topuklayarak , iki gözünü dört olup develere yükünü yüklemişti. Kırk yiğidi ise yaya olarak Kara kıra doğru yola koyulmuştu. Dikkatle etrafa kollayıp , arslanlar gibi ileri atılmışlardı .Aniden bir toz bulutu belirdi. Tozu gören Tabıldı dürbününe sarılıp bakakaldı. “ Bu ne biçim toz ? Herhalde Çalkalmak bizi köyden uzak tutup sıkıştırıp sonra da saldırıp tutuklamayı düşünüyor ? “ diye düşündü. Dürbününü yerine koyarken Tabıldı şöyle dedi ;

Gerçek Çalkalmak bu ise ,

Tanrı sesimi duymuş olmalı .

Köle Kalmuklar'ı yok etti herhalde .

1465

Zahmet çekip izlemeden

Elime düşmüş olmalı.

Tanrı istediğimi verdi.

Fare kapana kısıldı

Arkası sürüp , izlemeden

1470

Kendini Tanrı sanan Kalmuklar'ını başı

Dönüp gelmiş olmalı

Atını vurayım mı ?

Sağ olarak yakalayayım mı ?

Peşinden gidip Kalmuklar'ının

1475

Daha sonra yakalayayım mı ?

Kendisini vurayım mı?

İmtikamımı hemen alayım mı?

Kara-Boz'a binip dört nala

Kalmuklar'a saldırayım mı?

1480

At sürüsündeki Kalmuklar'ı

Tamamen yok etsem mi ?

Diye düşündü Tabıldı

Dürbünü alıp yerine şimdi

Toz bulutunun olduğu tarafa

1485

Sürekli atıp durdu şimdi

At görüldü , adam yok ,

At üstünde karaltı bile yok

Hayvan var , insan yok

İnsandan bir iz bile yok

1490

Dinlenip gözlerini ovuşturarak

Arkadaşlarını uyararak ,

Kaşlarını yıkarak

Arkadaşlarını ite-kaka

“Beri gelin hepiniz “ diye

1495

Kırk yiğidi çağırdı.

Kalmaktan çıkmış toz mu diye

“ İpinden boşanmış atlar mı diye

Önünde bir şey kıpırdanıyor ,

İnsan mı yoksa “ diye

1500

Yiğitleri durup bakınca

Hepsi de geyik gibi

Tozu görüp toplanmışlar

Yiğit Er Tabıldı'nın

Yanına yaklaşamıyor

1505

Önüne bir göz atınca

Arçatoru görünüyor

Üstündeki seçilmiyor

Kim olduğunu anladıktan sonra

Söyleyecek söz bulamadı

1510

Kardığaç imiş üstündeki

Şaşırıp kaldı Tabıdı

Nereden bulmuş ki atları

Hey kurban olduğum herşeyim

Kız da olsa tek güvencim

1515

Aramıza katıldı Kardıgaç

Kırk kısrak bulup vererim

Müjde kahraman kırk tane kurt

Anladın mı düşmanlarını yine

Anlamış mıydın kırk atmaca

1520

Kızdan yardım geleceğini

Tek başına kalmış bir tanem ,

Kardıgaç benim herşeyim

Herşeye kadir Allah

Kız da olsa bunu,

1525

Bize armagan vermişsin,

Kalmuklar'dan niye korkulur ki ?

Kız da olsa desteğim ,

Kötü günde dayanağım,

Kırk yiğitin şansına

1530

Hizmet için doğuruldun.

Bu güzel günde

Hizmet ettin yorulmadan ,
Ufacık , bir tanecik bebeğim
Bir tutam saçını tepene atıp
1535

Kimseye görünmeden
Kurban olayım , herşeyim
Tek başına nasıl geldin?
Diye Tabıldı ağladı
İki gözü yaşla doldu.

1540
Görünce kahkaha attı
Bütün vücudun ter içinde
Sel gibi gözyaşı dökülünce
Kırk yiğit ağlayıp , hıçkırıyor
Kardığaç'ı gördüklerince.

1545
Seslendi hepsi sevinerek
At üstünden indirmek için
Hepsi çobalıyordu
Arçatoru kısrağın
Ünü her yere ulaşmıştı.

1550
Ağabeyisini görünce Kardığaç
“Ağabeylerim” diye bağırarak
Koşup geldi çarçabuk

Bir ok gibi fırlayarak

Gömleği yok , çıplak

1555

Miğferi yok, başı açık

Gücü kalmamış , sallanıyor;

Kökülü savrulup duruyor,

Yörük atların hepsinde

Vücudu körük gibi olmuştu

1560

Canımın içi kırk ağabeyim

Atlarının hepsini

Sapasağlam getirdim diye,

Korkudan hiç bir şey diyemeden

Ufak tefek Kardıgaç

1565

Kırpmadan gözlerini

Attan indiriverdiler.

Tabıldı sordu “Bir tanem ,

Senin buraya geleceğini

Biliyor muydu yengen ? “ dedi

1570

Cevap verdi Kardıgaç,

“Hayır ağabeyiciğim , aceleyle

Tek başıma geldim , dedi

Gömleğin silkir giyince

İnsan olduğu anlaşılmıştı.

1575

Atları eline geçmişti

Eşsiz Er Tabıldı'nın

Çok fazla sevindi,

Kalmuklar'ın kaçırdığı kırsrağı

Yine ellerine geçince

1580

Gayretlenip güçlendi

Gömleğinin tozunu silkeledi,

Bu sıkıntılı günlerde

Kız olduğun halde Kardıgaç,

şerefimizi kurtardın.

1585

Er Tabıldı kendine geldi,

Yiğitleri hepsi sevinçli

ığlık attılar artık.

Kahkahayla gülüp durdular

Gurbetten gelen kırsrağı ,

1590

Hepsi tutuverdi şimdi.

Askerleri dizginini geçirip,

Atın yularını taktı şimdi.

Düğüne gidecek bir koca karı

Zevk ve neçe içindeydiler gibi.

1595

Terlerini siliverip,
Beyaz semer,eyer vurdular,
Talih kuşu başlarına konu
Herkes azametli olup
Ejderha gibi güçlendiler

1600

Silahların hepsini kuşanarak,
İstediği şeyler bulunup,
Cirit , kılıç , kalkan
Hepsini hazırlamışlar.

Karşılaşırsak Kalmuklar'la diye

1605

Yiğitler istekle
Silahların hepsini
Hazırlayıp yerleşerek,
İpi değneğe bağlayarak,

Davulunu asıp,

1610

Palayı , gürzü alarak.

Ustalaşmıştı kırk yiğit.

Savaşmaya hazırdılar.

Günlerini göstersek ,diyerek

Kalmuklar'ı yakalayıp tutarak,

1615

Arslanlar gibi saldırarak ,
Kılıçlarını bellerine takarak
Kırlara doğru yollandılar.
Atları dinlendirsek diye
Düşünerek , kahkahayla.
1620

Tuğlu süngüler çekilerek,
Almabaşlı tüfek takınarak,
Alengir yayı da alarak,
Ne kadar düşman olsa da,
Çekinmeden,aman vermeden.

1625
Ağabeyleri rica etmişler,
“ Asmay ” ı çekip otururken
Gözünü seveyim Kardıgaç,
Anlatsana hikayeni;
Atları sağ-salim ulaştırdın..

1630
Nihayet gördük seni,
Öküze borut , ok yükleyip
Çok uğraşıp,yaya giderek
Ağabeyin durmadan yol yürüyüp,
Otlaktaki atları kaçıracak.

1635
Cesurca geliyorduk.

Sen gittin , yol açarak
Cins atların hepsini alarak ,
İnatla saldıran Kalmuklar'dan
Atları nasıl kurtardın ki ?

1640

Diye soruverdiler.

Kardıgaç ağabeylerine kendisinin aceleyle gittiğini ve onları kaçırarak buraya nasıl alıp getirdiğini, düşmanın arkasından takip ettiğini anlattı. Anlıtılanları duyduktan sonra içleri bir tuhaf oldu. Tabıldı kırk yiğit ile düşünerek kalabalık kara Katagan ülkesine Kardıgaç'la haber götürmesi için halktan akli başında olanlara , herkesi yine pehlivanlara , düşmanı öldürmüş namlı-varlıklı kurnaz kimselere , geleceği tahmin edebilenlere , herşeye çare bulanlara , sürekli uzak seferlere gidip-gelenlere verilmek üzere bir mektup yazdı ve “ Kardıgaç kardeşim , bu mektubu manevi baban Usta'ya götür “ dedi. Tabıldı , Kökçolok 'un eyerini koyup onun elini sıktı ve şöyle dedi :

“ Haydi gözümün nuru , durma “ diyerek

“ Yolda engel tanıma ,” diyerek

Kalabalık Kırgız halkına ,

Mektup yazıp verdi şimdi

1645

“ Haber verip hepsini topla “ dedi

Boy içindeki akıllılara ,

Elinden iş gelebilenlere ,

Oku -barutu olan avcılara ,

Düşmanları yok edebilenlere ,

1650

Boydaki zenginlere ,
Bileği kuvvetli pehlivanlara ,
İlmi güçlü başbuğlara ,
Mızrak atabilen bahadırlara ,
Böyle insanlar var ise ,
1655

Bırakmadan hiç birini,
Katagan'ın yaşlılarıyla ,
Yiğit , ihtiyar Usta'a
Mektubu eline ver ,
Zavallı canım sağ kalırsa

1660
Tanrı yardım ederse ,
Kalmuklar'ı ganimet ederim ,
İşim yoluna giderse ,
Kara-Kaman , Bulgart'tan

İstediklerini alsınlar
1665

Haberim zamanında ulaşırsa ,
Atları yeniden alırım .
Düşman toplanıp gelirse ,
Haydi , Allah kolaylık versin canıma,
Dediklerimi aklından çıkarma
1670Ağabeycim ne olacak diye
Beni düşünme .

Gece gündüz adlarını an ,
Atalarımızın arbaklarının ,
Babam Ermankan uygun bulursa ,

1675

Şimdi öldürüp geleyim.

Diye Kardıgaç'ı geçirip kırk yiğiti toplayarak , yola çıkınca , kırk yiğiti şöyle dediler;

Büyücü gelmiş olmalı ,
Yanlış fal açmış olmalı .,
Gözünü seveyim Kardıgaç
Atları alıp gelmiş olmalı .,

1680

Lânet olsun Kalmuklar'a !
Önüme çıkarsa , mutlaka ölür .
Uzaktan tanıyalım ,
Bir çare düşünelim ,

Kalmuklar yaptığı yeni yola ,

1685

Geçtiği yere gidelim.

Geceleyin geçelim ,

Kökнарları aralayıp

Tepelerinden geçelim

Karaltısın görürsek Kalmuklar'ın ,

1690

Onlara kar yağdıralım

Nöbeti iyi tutalım

Diye konuşarak kırk yiğit

Büyük yolu tuttu şimdi.

Eldiyar'ı yanına alıp

1695

Tabıldı en öne geçti şimdi,

Kalmuklar'ın yaptığı yoldan

Geceleyin vardı şimdi.

Geçitte gizlenerek

Kırk yiğit durdu şimdi

1700

Arçatoru at ile

Çekinmeden yiğit Tabıldı

Kıra çıkıverdi şimdi.

Altın ağızlı dürbünü

Dört bir yanaçevirdi şimdi

1705

Köyde kalan Kalmuklar'a

İyice seyretti şimdi

Kalabalık Kalmuklar'ın sürü atları

Hep birlikte ovada durduklarını

Tabıldı görüverdi şimdi:

1710

Hadlerini bildirmeye Kalmuklar'ın

Olacak olayları tahmin ederek

Kalmuklar nerede diye

Dikkatle nöber tuttu şimdi

Merak etmeden Tabıldı ,

1715

Geri dönüp geldi şimdi .

Kalmuklar kalabalık atları getirip dinleniyorlardı . Gözcüsü geri dönüp “ bir karaltı görmedik ” diye haber verip , oturanlara katıldı. O zaman Çalkalmak , konuşmaya başladı ve Kalmuklar’a şöyle dedi:

Bugün nöbeti ben tutayım

Talimatlarımı dikkatle dinleyin :

Altmış yiğit alacağım ,

Tepeyi kendim gözleyeceğim.

1720

Kendi yaptığım yeni yolun ,

Ortasına kadar gideceğim

Yolada kimse görürsene ,

Yakalayıp getireceğim

Bir yiğit görürsem

1725

Bağlayarak getireceğim .

Tabıldı’dan intikamımı

Kendim alacağım.

Altmış yiğiti yanıma alıp

Ata binip bizzat gideceğim.

1730

Telâşa sokmadan sizleri

Atları dinlendirip

Tepeye ulaşırım

Bügün dinlenip uyuyun

Dinlensin atlarınız.

1735

İki gün burada kalınız,

Halkım konaklasın..

Her biri birer semiz

At ayırıp kesiniz.

Kalabalık asil ordum

1740

Sığır etine doysunlar.

Pişmamış et kalmasın , verin

Hepsini pişiriverin.

Ayaklarını uzatarak

Uykuya bir güzel kanın.

1745

Atları yalnız bırakmadan,

Otuz kişi gidiniz

Sıra ile geri döndürüp

İyi bakadurun.

Ateşi yakınız,

1750

Ateşe hürmet ediniz.

Ganimet alan kalabalık halkım

Bügün sevinip durun.

Çalkalmak altmış yiğitini yanına alarak tepenin beline ulaşayım diye yola çıktı. Kalmuklar grup halinde giderek atları çevirdiler ve doğurmuş, doğurmamış, kısır taylara bile kement atarak oduz iki tane atı yakalayıp, kişi başına birer tane hesabıylakestiler; tandıra koyup pişirerek ete bir güzel doyduktan sonra atların hepsini bıraktılar ve uyudular. Kalmuklar'ın otuzu ise atlara bindiler ve otlatmak üzere Sarı-Arka'ya doğru yollandılar. Bunu gören Tabıldı'nın içi bir hoş oldu ve akşama kadar uyuyan kırk yiğidinin yanına gelerek şöyle dedi:

Gözünü seveyim kırk yiğit.

Ata binip düşmana saldır yiğit

1755

Sarı-Bel'deki Kalmuklar'ın

Söylediklerini anlatayım duy yiğit

Eldiyar , Ermek er yiğitler

Söyleyeceklerim var, gelin yiğitler

Anneleriniz erkek doğurmuş gibi

1760

Müjdemi verin yiğitler.

Kırğızlardan seçilip

Hepsi de kahraman , kırk yiğit

İyice gördüm olanları

Zevkle anlatayım gel, yiğit

1765

Tepeden dürbünle bakıp,

Kalmuklar'dan haber aldım , ben

Onların yaptığı Őeylere

Şaşırdım , memnun oldum

Kalabalık Kalmuk pek çok atı

1770

Kazanda piŐirdikleri yeri gördüm

Devriyeye gitti alkalmak

Bir yanlıŐlık yok, gördüm

Ocak yakıp et piŐiren

Kanı buğulayan asker gördüm

1775

Bir sürü atı çevirip

Otuz Kalmuk nöbetçisi

Gibi iyi erleri gördüm

Otuz iki tane atı

Bir gecede kestiler,

1780

On bin tane de asker gördüm

Ateş ederek dua eden,

Kalabalık toplanmış

Uyuyanları da gördüm

Karnını doyurmuŐ , güzelce yatan

1785

Bir sürü askeri gördüm

Onların hepsine emreden,

Syledikleriyle korkutan,

Çalkalmak adlı hanı gördüm.

Tanrı yardım ederse

1790

Rahatlatırız içimizi

Lâfla , yiğitlik yaparak

Meydan okuturuz Kalmuklar'a.

Sürüye gidip at seçerek,

Sürüden bir at eyerleyip,

1795

Çalkalmak'ı vururuz,

Tepeye tırmanıp önlerine çıkarak

Kıpırdayın kırk yiğit.

Silah toplayıp bele bağlayarak

Hakeret eden Eldiyar

1800

Kara Taş'ı atıp yağmur yağdırarak

Buhran yaratalım,

Kalmuklar kaçsın diyar diyar.

Tabıldı sözünü bitirdi. Kırk yiğit aceleyle koşup kahkahaya boğuldular ve silahlarını alıp zırh ve cebesini giyerek atlarına bindiler. Eldiyar ve Ermek “ Kara Taş' ”ı okuyup üfleyerek çayın derinliklerine attılar ve atlarına bindiler. Eldiyar ile Ermek başlarında olduğu halde yirmi asker bir tarafa , Tabıldı'nın başı çektiği yirmi asker ise öbür tarafa atlara doğru yollandılar.

Kahramanımız Er Tabıldı

Önce tek başına yürüyüp

1805

Arçatoru kısrağın
Dizginini çekerek,
Cılanaç yamacında,
Atlara ulaştı aceleyle.
Kalmuklar'ın çobanı duysun diye,

1810

Gök gürültüsü yaptırdı
Kalmuklar'ın yeri bilinmiyor
Baksa bile görünmüyor
Her yaylakta yüzer yüzer
Altıbin at yayılıyor.

1815

Atların başını çevirerek
Bir araya toparlayacak gibi yaparak,
İnatla grup grup toplayarak
Alıp gidecek gibi yaparak
Kalkanını alıp hazırlanarak

1820

Étrafına korkuyla bakarak,
Arslan gibi saldırarak,
Kaplan evlât hırslanarak,
Yaman delikanlı coşarak
Kalmuklar geldiğimi duyup

1825

Kaçıp gitmiş midir diyerek

Olduğu yerde dört dönerek
Er Tabıldı eğlenerek
Vuruşmaya düşman arayarak,
Savaşımaya dağ arayarak

1830

Derelerden at sürerek,
Hepsini toplayıp sürerek,
Götürüp gidiyor Tabıldı.
Güzel gözleri ateş gibi yanarak

Cılanaç'ın yanında

1835.

Kök-Bulak'ın başında,
Bir kaç karaltı göründü.
Yatıp uyuyorlar sıra sıra,
Hepsi bir araya toplanıp

Az ötede yatmışlardı.

1840

Tepedeki kayaya at bağlayarak
Görüverdi Tabıldı.

Çelik kılıcını kınından çıkarıp
Karşı koymak üzere hazırlandı.

Arçatoru kırsağından

1845

Yere indi şimdi.

Bağlı olan atların

Dizgininlerini kapatıverdi şimdi

Aradığı düşmanın

Çoğunu burda buldu şimdi.

1850

Ata atlayıp bindi şimdi,

Kalmuklar'ın atlarına bindi şimdi

Sürüye koşup atları

Çobanını geri yolladı şimdi

Uyuyan Kalmuklar duyarak,

1855

Hepsi birden kalktılar,

Uykulu gözlerini ovuşturarak

Atlarını aramaya başladılar,

Şaşırın Kalmuklar'ın

Önlerinde bitiverdiler,

1860

Şahin gibi saldırarak

Tek başına saldırdı Tabıldı

Atlarından geçmek için

Altısının başı kesildi.

Buruldu, çekip koparıldı.

1865

Kalmuklar dağıldılar,

Kalmuklar eğlencedeymiş diye

Önce düşünüp Kalmuklar

Kim olduklarını anlayamadan,

Kalmukça konuşup saldırdılar.

1870

Kılıcın parladığını görünce

Böylece kaçtı Kalmuklar

On birinin başını koparıp

Genç yavrum ,Tabıldı'nın

Öfkesi biraz dindi.

1875

Düşman olduklarını öğrenince

Sağ kalan beş Kalmuk,

Her biri bir tarafa saklandı

Burada durup oyalanmadan

Tabıldı geri döndü

1880

Kalmuklar kestiği atların

On altısını ödedi

On bir Kalmuk öldürüp

Yirmi yiğite bedel Tabıldı,

Atları götürmeye hazırlandı.

1885

Yaptıklarını anlatınca bunlara,

Hepsi sevinip yalvardılar,

Kalanlarını arayıp bulsak diye,

Yiğitler istekle atıldılar,

“Kesin sesinizi çocuklar !

1890

Açın şimdi gözlerinizi ! “

Bir sürü düşman var,

Öğreneyim şimdi gücünüzü

Atları yola çıkaralım ,

Geniş Balgart vadisine,

1895

Tekini bile bırakmadan sürelim,

Eldiyar ile Ernek'ten,

Kolayca haber alalım;

Hep beraber toplanıp

Hayvanları toplayıverelim.

1900

Kahramanlık nedir gösterdikten

sonra Kalmuklar'a gidelim

Eldiyar nerede ? diye

Ne iş yaptı ki ? diye ,

Öldürdüğü insan mı var,

1905

Aylak dolaştığı yer mi var?

Öyleyse niye geçikti?

Sahipsiz dolaşan hayvan mı var?

Yada Kalmuklar'a yollayan

Yakalanmış yiğit mi var?

diyen Tabıldı yiğitlerini atların başına koydu ve Eldiyar ile Ermek'in arkasından sözleştikleri Sarı-Bel'in ak taşına ulaştı. Kalmuklar'ın bulunduğu yere karla birlikte yağmur yağmış,sel düşmüş geceler boyu gibi görünmekteydi. Eldiyar ile Ermek ne kadar vadi , dağ varsa araştırarak dağınık haldeki Kalmuk atlarını çevirip sürüye kattılar ve buldukları on beş Kalmuk'un dördünü öldürdüler; birini de yakalayarak alıp yola çıktılar . Atların sesini duyan Tabıldı , atına binmiş ; onları karşılamak üzere yola çıkmış , gelmekteydi. Eldiyar ve Ermek konvoy halinde , şarkı söyleyerek geliyorlardı. Onları gören Tabıldı çok sevindi ve şöyle dedi :

1910

Kurban olayım Eldiyar ,

Uğurlu yiğit Ermek ,

At sürüsü içinde

Yabancıyı görüyorum .

Geceler boyu ,adı belli

1915

Hangi işi yaptınız ki?

Büyük bir sıkıntı görmüşçesine

At binip çıksak , yiğidim

Kurda benzeyen yiğitler ,

Yüz ordu gibi düşmana saldırdılar

1920

Hepsini almış gibi durdun

Hiç bir canlı bırakmamış ,

Yola çıksam ,aslanım ,

Savaşan düşmana yüz kaldan

Sakdırıvermiş gibisin

1925

Kalmuklar bir tek at bırkmadan

Eyerli ,semerli ve dizginli

Atlar var sürüde .

İki eli dopdolu

Er görünür at üstünde

1930

Kendini kaybetmiş gibi duruyor

İnsan görünüyor at üstünde

Sayısız ganimet bulmuş gibi

Toz görünüyor sürüde

Her çeşidinden

1935

Hayvan görünüyor sürüde

İki dostum söyleyiver

Sağ -salim geldiniz mi?

Duyacağımız söz var mı?

Karanlıkta mı gittiniz?

1940

Kalmuklar'ın askerini öğrendiniz mi?

Sağanak yağmur , boran

Kar yağdırıp saldınız mı?

Yer bakan Kalmuklar'ı

Birin de bırakmadan öldürdünüz mü?

1945

Sucuk yiyen Kalmuklar'ın

Bütün atlarını aldınız mı?

Yoksa karşı koyan yiğit mi vardı?

Karşı tarafında halk mı vardı?

Nereye geldik diye ,

1950

Kederlenerek kaldınız mı?

O zaman Eldiyar Tabıldı'ya şöyle demiş:

Gittim sürünün yanına,

Vardık düşmanın karşısına

Var imiş on beş nöbetçi ,

Kaçıp gitmeyi düşündüler

1955

Ben de hazırlandım ,

Onların yolunu kapatmaya

Gücüm yeterse birini bile bırakmadan

Götürmek üzere bağlayıversem diye

Kırk yiğit bakıp durur mu?

1960

Kendilerince yakalamaya

Birini bırakmadan öldürsek diye

Başını kılıçla kesmeye ,

Sağanak yağmurun sisinde

Şimşek çakıp durduğunda

1965

Kalmuklar bizi görmüştür
Ansızın karşımıza çıkıvermiştir
Ne de olsa Kırgız diye ,
Askeri çok ülkesine
Hemen destek çağırısam diye

1970

Kaçmak isteyip de kaçamayanlar
Telâştan ,ne yapacağını bilemeden
Karşılaşıp bizimle
Şaşkınlıkla saldırdılar ,

Atın başına çevirir mi ,

1975

Kırkyiğit bakar kalır mı,
Önlerine çıkan Kalmuklar'ın
İçlerine bile girdiler .

Et pişer süreye kadar savaştık ,
Atların hepsi yere serildi

1980

Kılıçla başlarını kesip
Kalmuklar'ı mahvettik ,
Çok sevindik , böylece ,
Yiğitler arzumuza kavuşturdu ,
Atları toplayıp geri döndük .

1985

Bir tek Kalmuk kalmıştı ,

Kımıldatmadan ellerini bağladık

Ata bağlayıp , yayan

Atla bereber koşturduk ,

Ondört Kalmuk daha vardı .

1990

Onların da hepsini öldürdük.

Kalabalık Kalmuk tarafından

Haber alıp gitmedik

Keşfe gelen onbeşini de ,

Birer birer yok ettik .

1995

Adet olsun diye de

Bayraklı mızrak hazırladık ,

Epeyce yağmuru yağdırdık ,

Bulutlar sonbahardaki gibiydi ,

Tek bir hayvan bile bırakmadan ,

2000

Sırayla getirdik.

Kalmuklar'ın bütün atlarını

Kurtlar gibi avladım ,

Senin peşinden gidip

Kalmuklar'ı öldürüp rahatladım .

Tabıldı ile İdiyar sağ-salim kavuşup kendi sürülerine Kalmuklar'ın atları kattılar. Ulu Suu kenarında , Şar-Keöüü vadisinde atlarıSudan geçirdiler ve sulayıp

, “ kara siber “ keserek açlığını bastırdılar .Tabıldı , kırk yigitine dönerek şöyle dedi :

2005

Kurban olduğum kırk aslan ,
Kırkınız sanki can yoldaşlarım
İkiniz de sadık dostum ,
Elidyar , Ermek , iki dostum
Sözüme kulak verin .

2010

Dizginleri , buluverin ,
Yiğitler , sözümü dinleyiniz
Kalmuklar’a tekrar gidiniz
Kalan hayvan var ise ,
Hiç birini bırakmayıp , alınız

2015

Huzur içindeyken onlara ,
Kuşatarak saldırın .
Atları kaçırınların
Hepsini yok ediverin
Çalkalmak gibi kahramanın

2020

Gidip , yolunu kesin
Yerinde duramayan kırk yiğit
Dilediğinizi yapınız
Dün akşam vakti ,

Güneş batmak üzereyken

2025

Çalkalmak gitmiş nöbete ,

Altmış pehlivanı ardında ,

“Aşuu’nu geçeyim “ diyerek

Bozkıra gideyim diyerek ,

Kovalayıp gelirse peşimden

2030

Öldürüp yok edeyim diyerek

Gücüm yeterse o tarafa

Saldırayım diyerek ,

Katagan’ı Kırgız’ı , hepsini de

Birini bırakmayıp öldüreyim diyerek ,

2035

Kibirlenen Kalmuk sürüsü

Kırgızlar’ı mahvedeyim diye ,

At binip çıkmış işte .

At binelim kırk yiğit

Düşmanın önüne çıkmaya .

2040

Geçide giden Kalmuklar’ın

Ne yapacağına baskalım .

Tepesi atarsaÇalkalmak’ın ,

At biner , gelir buraya

Çaresini bulun kırk yiğit ,

2045

Savaşıp düşmanı yok etmeye ,

İlk seferde at kazandık ,

At binsek olurmu yiğitler

Kalmuklar'a saldırmak üzere?

Tabıdı'nın bu sözüne Eldiyar şöyle yanıt verdi:

Beyimiz Er Tabıldı ,

2050

Ağzından çıkan lâfi

Nur yağmış gibi düşünürüz .

Bu karanlık alemde ,

Kalmuklar'a gidip saldırırsak

Ansızın ölebiliriz

2055

Millete , inek sürüsüne

Dalar gibi varmayalım

Rastlar da tuzağına düşerek

Rezil olmayalım ,

Millete , hayvan sürüsüne

2060

Dalar gibi cüretle varmayalım

Başımıza kement attırıp

Esir düşmeyelim.

Onlar da bizim gibi pehlivanları var

Çevik ,pekçok insan var .

2065

Kafa tutan düşmana ,
Kıyamet koparacak canlar var .
Milletin içinde ,
İter çeşit insan var
Kalmuk'ta kahraman yok mu diyorsun ,

2070

Saldıran düşmanı yenen var .
Gece karanlık , gök bulutlu ,
Yağıp duruyor bembeyaz kar
Tökezlerse ansızın
Altı bin Kalmuk birden saldırır .

2075

Böyle hale düşen insanın
Çaresi nasıl bulunur ?
Kendisine gelip , toparlanınca

Başı elma gibi koparılır ,
Gece herşeyi örter ,

2080

Kurban olayım Tabılcan
Bir daha düşününver , akıllısın,
Böyle tavsiyede bulunup
Bakıp duruyor Eldiyar .
Kalmuk'ta hayli asker var ,

2085

Siyah sinekler hayli var ;
İnatı olmayıp dinlesen ,
Savaşa çıkar yol gözüktüyor ,
Çin'in askeri boldur ,
Kırılsa bile tükenmez .

2090

İnatçı olmayıp sen duysan ,
Önümüzde yol gözüktüyor ;
Atları alıp gidelim
Halkımıza ulaşalım .

Huzur içindeki Kalmuk'a,

2095

Saldırmadan ne kazanırız?
Bulunmuş atını alalım ,
Diğerlerini bulalım.

Kar yağıyor , bıktırdı ,
Hepimiz çok üşüdük .

2100

Kalmuk'u sonra hallederiz
Şimdilik sabrederim ,
Tüm düşmanı sınıyalım ,
Ayrı ayrı bölerek ,
Bir gün sonra kırılım .

2105

Yola çıkar atı yok ,

Savaşmaya kudreti yok ,
Su geçirmez adını yok ,
Yenilmeyen dūřmanın gūnū yok ;
Yağmur yağdıracaağım onlara ,

2110

Gūnū ile gecesi yok .
Açlıktan mahvoluruz ,
şimdi onun gecesi yok
Tamam dersen Tabıldı ,
Saldırmayalım bořuna būęun .
diye Eldiyar sūyleyince , Tabıldı ūzūlūp řūyle dedi ;

2115

Gūlūverdi Tabıldı ,
“ Tavsiyen tamam dostum ;
Tam hedefi tutturdun .
Yerinde durmaz kişisin ,
Esrar içerek savaşıp

2120

Galiba çok korkmuşsun .
Fırsat verdin kendin ,
Hayli aklını kaırmışsin .
Dūřmanda dūřune olur mu ?
Dūřūnūp de saldırır mı ?

2125

Bin koyuna bir kurt saldırır ,

Korkarsam ben , iş halledilir mi?

Söyleyin söyleyeceğinizi kırk yiğit ,

Yoksa sizler razı değil misiniz ?

Tabıldı sözünü bitirdi . Kırk yiğitkırk türlü düşünce belirtiler , paylaştılar. Sonunda Eldiyar'ın fikrini doğru bularak , öbrüne de söylediler. Eldiyar “ Hey yiğitler , şafak sökmek üzeredir ,Terazi yıldızı tam yerine gelmiştir. Şimdi ben yağmur yağdıracağım , böylece atların izini sildireceğim .Kalmuklar'ın olduğu yere de , geri kalan yerlere de at yürüyemiyecek kadar kar yağdıracağım . Bizim gideceğimiz yerler ise açık ve güneşli olacak . Bizi bekleyen Çalkalmak'a saldıralım , dünyayı başına yıkalım “ dedi. Tabıldı önce kırk yiğidin Eldiyar'a bağlandıklarına darılmış gibiydi , ama Eldiyar'ın bu kararını memnuniyetle kabul etti. Onun “ Tamam kahraman , böyle olsun ; hadi yakaladığınız sürüdeki elleri bağlı Kalmuk'u buraya getirin ” diye emretti . At üstünde bağlı Kalmuk'u alıp getirdiler ve ayagını zincirleyip , ağzını iyice bağlayıp yeniden ata bindirdiler ve atların başında Er Tabıldı olduğu halde Kara Saz Ovası'na kadar götürdüler. Atları yayılmaya bırakan Tabıldı beş kişiyi nöbete koyarak Çalkalmak'ın yolunu kesmeye hazırlandılar . Çalkalmak altmış yiğitini alıp , geçidin yolunu tıkayıp beklemeye başladı. Kendi saldıran Kalmuklar , Kalmak-Aşuu'nda beklemekteydiler. Sabah olunca baktılar ki , her yer kar içinde ve hiç bir şey görünmüyor .

Yol sakın, bir şey görünmüyor

2130

Dışarıda tipi var ,

Yağıp duruyor aralıksız

Yolu tamamen kapattı ,

Canı sıkılıyor şu Kalmuk'un

Yerimize nasıl ulaşırım diye.

2135

Yol görünmüyor , etraf bomboş

Sakalı tamamen buzlanıp

Geçitte bekliyor Çalkalmak ,

Kapalı havaya rastlayarak.

Tabıldı etrafa göz attı , kırk yiğidi uyuya kalmıştı . Taldı-Su vadisindeki
Çalkalmak'ı izlerken;

Sabah olunca ,

2140

İkinci vakti geldiğinde

Halk arasında bir gürültü kopar

Tabıldı ise ,

İyice yaklaşıp dinleyince ,

Açık seçik duyulur,

2145

Tüfeğin sesi sık sık duyulur,

Arkaarkaya patlar;

“ Bu ne gürültüsü ? “ diye

Bu gürültü bizden uzakta diye

Kırk yiğidini uyandırdı.

2150

“ Dikkatle duyup öğrenin “ diye

“ Gailiba savaş başladı ,

Şu tarafa saldırın ,“ diye ,

Uyuyanlar uyanıp

Ne gürültüsü diye , düşünerek

2155

Hazırlanıverdi kırk yiğit,
Biri kovalıyor gibi , dikkatle
Atlarına biniverip ,
Gerekenleri hazırlayarak
Önündeki tepeye ,

2160

At binip tırmanıverdiler.
Gürültüyü iyice duyduktan sonra
Ejderhaya benzeyen kırk yiğit ,
Birbirleriyle yarışcasına saldırdılar,

Kırk yiğitle Tabıldı ,

2165

Hepsi haykırıp saldırdı .
Çarpışan bunca kalabalığa
Şimdi onlar da karıştı.

Hemen aralarına girdiler ,

Şaşırıp kaldılar o andan

İmdat isteyen Kalmuklar'a

Hep birlikte atıldılar,

Kurtların koyunlara saldırdığı gibi .

Öldürmekten başka iş yoktu ,

Kimin kim olduğu bilinmiyordu.

2175

Tüfek sesleri güremekteydi.

Tam savaş kızıştığında

Gürzün tok sesi duyuluyordu .

Tabıldı Kalmuklar'a saldırdı

Arslan gibi içlerine girdi

2180

Saldıran tarafı yok edip ,

Bazılarını yaraladı.

Atlı Kırgızlar'la yaya Kalmuklar

Toz duman içinde , karışmışlardı

Geniş bozkır , sarı vadi ,

2185

At çiftesinden kanına boyanmıştı ,

Onu gören insanın

Aklı başından gider.

Tüfek sürekli patlamakta ,

Süngü durmadan saplanmaktaydı.

2190

Atlı , yaya Kalmuklar ,

Birbirine karışmıştı .

Kaç kişi var belli değil ,

Karınca gibi kaynaşıyorlar ,

Kılıçlarsa al kan içindeydi

2190

Savaş tam kızışmışken

“ Katliani yapan kim ? “ diye

Bazıları hâla şaşkındı.

Mızraklar havada uçuşuyor ,
Saplanınca karınlar deşiliyordu.

2200

Kırgızlar saldırınca , yaya Kalmuklar ,
Yere yıkılıyorlardı “ küt “ diye ,
Hava kararmaya başladı.

Kırgızlar işi başardılar.

Kalmuklar’la Kırgızlar ayrılarak

2205

İki yana dağıldılar

Kor üstünde bir hayli

Morarmış çesetler görüldü !

Kalmuk’tan çıkıp kırk yiğit ,

Tepeye çıkıp dağıldılar.

2210

Kırgız’ın sayısı kırk oldu ,

Vadi ölüyle tamamen doldu.

Atlara doğru yollanarak

Kırk yiğit hepsi sağ-salim

Atlarına ulaşınca toplandılar,

“ Şimdi gece oldu “ dedi

2220

“ Biz nöbet tutarken

Kavgaya başlayan kimdi ? “ dedi.

Atlarla kalan tek yiğit ,

Hepsinden daha güçlü ,

Gerçek bir yiğitti.

2225

Akmat kalkıp anlattı.

Doğru dürüst konuşamıyordu

Atlayını otlatıp duyduk , diyor ,

Biyazcık uyuyakalmışız .

Bağıyan bir sesi duyduk , diyor

2230

Çıypınayak kalktık ,

Kıyda kaynaştığı göyündü ,

Tepeye çıkıp baktığımızda

Kalmuklay geliyoy gyup gyup

Kayınca gibi kaynaşıyoylaydı.

2235

Kahkaya boğuldu kırk yiğit ,

“ Devam , devam! Akı “ diye ,

“ Hadi biraz söyle Akı “ diye

“ Savaşığından bahset “ ,

“ Kendini gösterme zamanı “ diye,

2240

Düşmanı öldürürse bir yiğidin

Bahtı açılır , diye ,

“ Arslan Akım anlattı “ diye

Kalmuklar yenilip kabetti diye ,

Özellikle gelmiş buraya .

2245

Kalmuklar nasıl geri döndü diye

Sürekli soruyor Tabıldı

Durma Akı , söyle diye

Ortalığı kızıştırıp

Şaka yapıp , gülüşüp

2250

Oturdular kırk yiğit ,

Bugünkü savaşın

Başlayışını anladılar .

Akmat söyledi , açıkladı

“ Düşmanı böylece yendik “ diye.

2255

Gece atları alınca ,

Birazcık kavga çıkarınca

Kalmuklar' dan sağ kalan

Evine gitmiştir ,

Orduya haber vermiştir.

2260

Bir sürü Kalmuk toplaniverip ,

Atların izini sürmüşler .

“ Hep birlikte saldırısak “ diye ,

“ Atlarımızı geri getirsek ” diye

Yayan yapıldak gelmişler

2265

“ Tekrar ata binsek “ deyip

Kalmuklar’ı görüp saldırdık ,

Hepsini yere serdik ,

Pek çok boy tarafından sarılıp ,

Hepimiz de biraz afalladık ,

2270

Atlarla kalan beş kişi bile

“ Azız “ diye düşmandan kaçmadık ,

Karınca sürüsüne benzeyen Kalmuklar’dan

Kaçmak bir yana şaşırmadık bile.

Atlara yaklaşmalarına izin vermedik ,

2275

Muratlarına erdirmedik

Hepsini geri püskürttük ,

Balgart’ın suyundan geçirtmeden.

Cesaretimizi toplayıp ,

Az olduğumuz halde saldırıp ,

2280

Atlı , yaya Kalmuklar’a

Çekinmeden girip savaştık.

Bundan önce kırk yiğit ,

Sancaklı bir tuğ alarak ,

Haykırarak atladılar.

2285

Er Tabıldı başa geçip,

Kahramanca düşmana saldırarak ,

Kar üstüne Kalmuklar'ın

Kanını su gibi akıttılar.

Kırk yiğit sağ-salim

2290

Birbirlerine kavuştuk şimdi.

Akmat dediklerini tamamladı. Er Tabıldı on arkadaşını atlara gönderir. Otuz yiğidini ise yanına alır ve Uлуу-Suu , Balgart'a giderek Kalmuklar'ı beklemeye başlar . Kalmuklar gece boyu apar topar hazırlanıp kaçarlar , biri biriyle kavga ederler . Kar ve düşman tarafından sıkıştırılmışlar.“ Kırgız'ın kılıcında ölmekten , kaçarak düşmandan ölmektense , yola çıkıp kurtulmaya çalışırken ölmek daha iyidir ” diye düşündüler ve kırkar-ellişer kişilik gruplar halinde , yıldızlara bakarak yayan , atlı , gün doğuşuna doğru yola çıkarlar.Çalkalmak altmış yiğidiyle birlikte karlara gömülerek ,bazen göçük altında kalarak ordunun olduğu yere doğru yola çıktığı sırada bazıları da göçük altında kalmış veya karda donmuşlardır. Nihayet sağ kalan on dört askeri ve kırk yiğidi ile birlikte içleri bulanıp bıyıkları buz içinde , epeyce halsizdiler.

Görmediği kör olur ,

Memleketime nasıl varayım diye ,

İçi yanıp canı sıkılarak

Buz kesilip donarak yürürken

2295

Derdini paylaşanı yok idi.

Gece - gündüz kar yağdı,

Ateşlendiği için kan kustu

Nefes alamayışlarına çare diye

Atlara binip gelin , dediler .

2300

Atları ölür , yığılınca ,

“ Önce sen git “ derler,

Güçlkle akıl ettiler.

Atlara atlayıp , rahatlarlar.

Sabah , tan yeri ağarınca

2305

Ortalık aydınlanınca ,

Ansızın dağlar görününce ,

Güneş ışıkları yayılınca ,

Belli belirsiz ak bir bulut

Salına salına uzaklaşıyor,

2310

Kahraman Çalkamak ata binip

Dört bir yanını kollayarak ,

Tabıldı'dan kuşkulanarak

Yorgunluktan hali kalmayıp

Atını karlara sürerek

2315

Yola çıkmak zorunda kaldı.
Gelmiş olabilir mi Tabıldı , diye
Başka bir hile düşünerek
“ Yürüyün çabuk “ diyerek ,
Arkadaşlarını acele ettirip ,
2320

Arta olan askerleri
Yerinde yok , dağılmışlar,
Atları sürerek Kalmuklar
Gitmiş mi uzağa , acaba ?
Diye düşünerek Çalkalmak ,

2325
Geliverdi memleketine .
Kara kır atına binerek
Ordunun haline baksa ki
Savaşmaya hali yok.

Ordunun donanımı yok
2330

On bölüğün biri yok
Kolu kırık , bağırın
Ağlayanlarsa daha çok
Gözleri çıkıp semdelediğinden
Birbirine dayananlarsa daha çok.

2335
Ayakları kırılıp , hıçkıran ,

Kardeşlerini öldürüp
Canım diye ağlayan ,
Kör olup, sendeleyen
Can çekişip telâşlanan

2340

Sıra sıra Kalmuklar
Bir birlerine destek oluyorlardı.
Bunları gören Çalkalmak
Canı sıkılıp , şaşakalıp
Eli ayağı kesilip , şaşkınlıkla

2345

“ Bu nasıl felaket ki ” diye
Bakakaldı çaresiz
Sormaya bile hali yoktu.
Gece gündüz altı gün ,

2350

Dağlarda kalıp , buz kesmişti.
Tipiye tutulmuşlar ,
Dağlar görünmez olmuştu ,
Atlarını kaybederek aç-susuzda,
Karınları çok açtı

2355

Sinirlendi Çalkalmak
Zor günler geçiriyorlardı
Gazaba gelerek haykırp

İhtiyar arslan gibi bağırarak

“ Toplanıp gelin “ diyerek ,

2360

Halkın hepsini çağırdı

Kalanları sayayım , diyerek

Halkın toplayıp göndereyim , diyerek

Kaçıp giden Kalmuklar'ın

Peşine düşeyim , dedi

2365

Bunca asker nerede?

Yedibinlik Kalmuk boyu nerede?

Kabile reisi yiğit nerede?

Onbinlik Kalmuk boyu nerede?

Casusluğa gidince , dağılıverdiniz ,

2370

Dört bir yanasaklandınız

Öldürmeye gelen düşman yokken bile

Apar- topar kaçıştınız!

Atları toplamadınız ,

Semizini seçip kesmediniz”

2375

Diyerek öfkелendi Çalkalmak ,

İçi sıkıştı , nefes alamadı ,

Kalan halkı toplayarak

Küfredip , ağzına geleni söyledi

Sinirlenmişti Çalkalmak ,

2380

Kalmuklar'ın hepsi toplandı

Hanından korkup çekinerek ,

Kalmuklar'dan üç bin kişi kalmıştı.

Sırayla hepsi oturarak

İhtiyar Kalmuk şöyle dedi ;

2385

Padişahım , duysanız diye söyledi.

Kalmuklar'ın küçümsendiğini

Hemen anlattı Kalmuk halkı,

Yanına altmış pehlivan alarak

Geçide gittiniz padişahım

2390

Atlarımız da kaybettik ,

Binecek hayvanlarımız kalmadı,

Atların peşinden gidince de

Altı bin Kalmuk hepimizin ,

Önümüzden kaçırdı ,

2395

Bir avuç Kırgız evladı .

Canımızı zor kurtardık ,

Atlarımızın hepsini aldık

Otlak için yer arattık .

Biz , yedibin Kalmuk giderek ;

2400

Rüzgar gibi Kırgız'dan
Yediyüz kadarı Kalmuk'u
Tamamen yok ettik.
Ata binip sen gidince
Bulutlar gökte dolaştı

2405

Ganimet alınan hayvanlar bir yana
Kendi atlarımızı bile aldı.
Yiyecek hiç bir şeyimiz kalmadı ,
Sanki gökte güneş tutuldu ,
Dünyayı aydınlatamadı .

2410

Peşinden gidince atlarımızın
Ejderha bize saldırdı ,
Önüne gelen herkesi
Asla sağ bırakmadı ,
Kalmuklar' savaşı açtığımız için

2415

Atlarımızın hepsini aldılar ,
Pek çoğumuz öldük ,
Savaşacağım diye gelenlerden
Kaçıverdi askerleriniz ,
Arslan avladıktan başka

2420

Yanında kırk tane de yiğiti var
Kırmızı örtülü miğferi
Kırk yiğitin de başında .
Bağırarak girer hepsi savaşa .
Bıyığı terlememiş genç delikanların
2425

Hangisi Tabıldı bilemedik ,
Tanımakta zorlandık .
Aynen kaplan gibi
Yanına iyi ki yaklaşmadık ,
Görünüşü ok gibiydi ,
2430

İçine ateş düşmüş gibiydi
Ne Kalmuk ne Kırgız hiç bir millette
Böyle yiğit yok idi .
Hepsi de ok gibiydi ,
Gözleri ateş saçıyordu .
2435

Kahraman olduğu belliydi ,
Böyle evlât yok idi ,
Giydiği demir zırh idi
Böyle insan yok idi ,
Kurşun geçmez çelik zırhı vardı ,
2440

Rüzgar gibi uçan atı var.

Karşısına çıksak yok eder

Dediklerimi kafana sok , hanım “

diye Kalmuklar Çalkalmak’a herşeyi anlatıllar. Sinirlenen Çalkalmak halkının kaçtığına üzülerək Karaboz atına bindiği gibi kaçan halkının peşine düştü. Onların binbeşyüz kadarını bulup geri getirdi .Tamamı ise dört binbeşyüz Kalmuk idi . O zaman Çalkalmak şöyle dedi:

“ Ben Çalkalmak olduğumdan beri ,

Çalkalmak ismimi aldığımdan beri ;

Kimseye izin vermedim ,

Ermankan’a meydan okudum ,

Bir kaç defa onunla savaştım ,

Yiğit olduğunu sananların hepsini ,

2450

Halkı ile birlikte esir ettim .

Onlar da kahraman mı ki ?

Ganimetlerini alıp zaptettim ,

Ak-Dev ile güreştim ,

Altı gün boyunca savaştım

2455

Sonunda başardım .

Onu da perişan ettim .

Kalmuk’tan çıkmış Kara -Lök’ün

Huyu diğerlerinden çok farklı ,

Onunla da güreştik gençken

2460

Halkını ganimet diye aldım

Çinli Kırımkan

İhtiyar Urumkan ,

Hepsiyle de dövüştüm

hepsi de bana yenildiler .

2465

Çalkalmak adım

Dört tarafa yayılmış.

Yetim , zavallı Tabıldı ,

Cesaret eder mi bakayım ,

Değersiz canım sağ olursa ,

2470

Ona dersini veririm .

Benden aldığı atları

Kendisinden geri alırım.

Onun gibi yetimin

Başını derde sokarım .

2475

B uküçücük evlâttan

Dokuz bin Kalmuk'un korktuğunu ,

Karşısında duramadan

Toz olup kaçtığını ,

Kimsesiz bir yetimden

2480

Altı bin Kalmuk'un kaçtığını ,

Dersini vermeden kendisine

El aman diye kaçtığını ,

Sonu toprak olan bu dünyadan göçeyim ,

Balgart suyunu geçeyim ;

2485

Kahramanlık taslayan bu adamın

Başını koparıp döneyim .

Atlarımı geri alayım ,

Peşinden kovalayayım.

Kendine güvenen bu yetimle

2490

Kendim başa çıkayım .

Dövüşüp gücünü göreyim ,

Yenilirim ganimet vereyim ,

Dövüşmeye gelmezse

Sayırsız atlarını kaçırap

2495

Alıp geri döneyim “

diye Çalkamak dört bin beş yüz askerini toplayarak yola çıkar. Ooruk'tan çıkıp , Sarı-Bel'i geçip Çılanaç'a uğradıktan sonra yola devam etti. Tabıldı otuz yiğidinin uyumasına izin verir , kendisi de nöbet tutar , dürbünle etrafını kolaçan eder , Sarı-Bel'den inen kalabalık askerleri görünce , tepeden iner ve otuz yiğidini uyandırarak şöyle der ;

Gözünü seveyim Eldiyar ,

Kendinize gelin , kalkın

Kalmuk abilerin geliyor .

Söyleyeceklerimi dikkatle dinleyin :

2500

Beş bin kadar Kalmuk sıralanarak

Bir kısmı yaya olarak

Balgart suyu tarafına ,

Geliyor bir sürü asker

Öndeki Sarı-Beli geçerek

2505

Sana doğru geliyor bir grubu da

Hayranlıkla bakaldım ,

Kara boz atı koşturarak

Kurşun dolu “aşık”ın ağzını kapatmış ,

Demirden zırhını giyinmiş ,

2510

Kalmuk sürüsünün içinde .

Cesaretlenip küfrederek

Bakıyordum tepeden.

Ahmak Kalmuk geliyordu.

Atlar sakinleşince.

2515

Şafak sökerken

Otlağa saldıım kırsrağı

Uyandırmayın yatsın diye

Otuz bahadır delikanlılar.

Palasına dayanıp

2520

Öbür çukurun kenarına
Yavaşça tırmandım .
Tan ağardı , şafak söktü ,
Yıldızlar sönüp yok oldu.
Güneş ışıkları yayılınca

2525

Guduk kuşu öttüğünde,
Kalabalık asker göründü,
Çiçeklikten dürbünle bakınca .
Kurban olayım Eldiyar ,

Düşman için çare bulurdunuz

2530

Yolunu kesip beklerdiniz .
Sakince , korkmadan
Arslanı tam gözünden vururdunuz

Kurban olayım kırk yiğit ,

“Şabıyat oyunu “ oynardık

2535

Hayatın tadını hep çıkarırdık .
Taşıktan ördek uçurmaz ,
Bir atışta üçünü de vururdunuz.
Avcılığınızı göstererek
Yüzüğün ortasından vururdunuz .

2540

İşte Kalmuklar vuruşarak geldiler,

Sel gibi akan su geldi.

İki gürz , bir zırh

Sırayla giyiniverin

Zırh , kalkan kuşanıp

2545

Tozu dumana katıp , saldırın .

Aklınız karışmasın .

Kimse yanlış yapmasın

Nara atıvereyim

Şunu dikkatle dinleyin.

2550

Savaş ruhunu çağırırsak

Yüksek sesle bağırırsak

Onu duyan Kalmuklar

Akıllarını kaçırmazlar mı?

Tanrı düşmanı lânetlemez mi?

2555

Sesini duyan Kalmuklar ,

Korkup da şaşırılmaz mı?

Yüce arslan Manas'ın ruhu

Yeryüzüne inmez mi?

Patırdaşan bütün düşmanların

2560

Hepsi bizden kaçmaz mı?

Aziz diye Kalmuk'tan kaçmadan ,
Talihli adamı harekete geçirelim
Gerçekten ruhu yardım ederse
Düşman okunu püskürtmez mi?

2565

Gazavat için yaratılmış ,
Pekçok şehri ele geçirmiş.
Kaplan Manas'ın ruhu
Halk arasına girip
Şansı yüzüme güldü.

2570

Altı bin Kalmuk'u bir yanabırakalım
Altı aylık yoldaki Beecin şehrini
Almambet ile Manas fethetmiş.
Gözünü sevdiğim şahinler
Bindiğiniz tulpar atları

2575

Aklınızdan çıkarmayın ,
Anıp durun Manas'ın ruhunu .
Kible diye bağırın,
Manas diye bağırın ,
Almambet diye haykırın.

2580

Önündeki askeri kılıçtan geçirin .
Kırk çeri diye bağırın

Durmadan haykırın.

Kurban olayım kırk kurtum ,

Düşmanı geriye püskürtün

2585

Tamanen ilerleyin ,

Ortalarına girmeyin .

Ufaklarla uğraşmayın ,

Büyüklere öncelik verin

Atları fazla yormayın

2590

Yan tarafından girmeyin

Rastgele savaşta

Gayretlisini seçin

Yiğidini görürsen hemen saldır

Kendin de ok atanı görürsen , kaçıp git

2595

Hücuma geçtiğinde

Yayını çekinmeden atıp vur

Mutlaka birine rastlar

Kalmuklar'dan çok ölen olur

Ansızın yere düşersen

2600

Değerli başına yazık olur

Kendi boyunu kuru diye

El ele verip kırk yiğit

Hadi ,attan hiç inmeyelim diye

Kalmuklar'ı yaklaştırmadan

2605

Öbür taraftan vuralım diye

Tabıldı kırk yiğidinisıraya dizerek tepede bıraktı ve iki yiğidiyle geçeceği yolu kapattı. Çalkalmak ise atlı olan erlerini önüne katıp , yaya olanlarına “ Uлуу-Suu kenarına pusuya yatın “ diyerek yüz pehlivanını yanına aldı ve Tabıldı'nın bir süredir gizlendiği geçidin tepesine ulaştı ve etrafına dürbünle taramaya başladı . Bu sırada iki taragının durumu şöyle idi:

Dürbünsüz birbirini tanıyarak

Konuşmadan vardılar ,

Atlarını bağlayıp gizlediler.

Birbirlerine atmak için taş alarak

2610

İki taraf da gizlenmişti.

Başını kaldıranları taşa tutarak

Birbirlerini süngülemeden

Öğle namazına kadar yattılar.

Suya gelen Kalmuklar'dan

2615

Kırk yiğidin , üçünü yok ettiler .

Gördüklerini yere serdiler ,

Uzak hedefleri vurabilsin diye

Elma başlı tüfeği yağladı ,

Atlanıp da geçmenin

2620

Çaresini bulamadan Çalkalmak .
Öbür yanda bir yer var
Birbirinden yiğit insanlar var
Başını kaldırmadan kırk yiğit ,
Görünenleri kafasından vuruyorlar.

2625

Balgart'ın suyu taşmış ,
Üstünden seller aşmış ,
Gün çıkıp ışık saçarak
Her yanı aydınlatmış
Kar eriyip su olmuş ,

2630

Nehir ısınıp kabarmış ,
Sınırlarından çıkmış
Arkadaki Kalmuklar ıslanmış ,
Yiğitler sırayla devrilmiş.

2635

Canları sıkılıp bakakalıp
Bekleşip duruyorlar.
Geçilecek yeri tartışarak
Düşünerek Çalkalmak ;
Etrafına bir göz attı şimdi ;

2640

Yüce dağlara doğru yönelip
Dürbünle çevresini tarayıp durdu ,

At üstünde beş yüz yiğidi
Kalmuklar'dan almaya çalıştı şimdi.

Ordusunu altı gruba ayırarak

2645

Meydanı boş bıraktı şimdi.

Beşyüz kişiye bir kişiyi ,

Yüz başı yaptı şimdi ,

Kesin emir verdi şimdi.

Bu nehir geri çekilince

2650

Hemen öbür tarafa geçin diye

Bozkırı toz duman edin diye

Şiddetli vuruş yapın diye

Emir verdi Kalmuklar'a

Varıp , hepsini öldürmeye

Ülker kadar az Kırgız'ı

Her yandan kuşatmaya ,

Tabıldı'yı sağ bırakmadan

Başını koparıvermeye ,

Eğer ele geçmezse ,

2660

Köyüne kadar gitmeye ,

Kesin emir verdi şimdi.

Sinirlenen Çalkalmak

Halkına söz dokundurdu şimdi :

Kaçanları vururum ,

2665

Kanınızı su gibi akıtırım ,

Ele geçen at sürüsünü

Gerikaçtırtıverdiniz ,

İntikamını almadan Kırgız'ın

Nasıl tahammül edersiniz ?

2670

Elinizdeki hayvanları kaçtırtıp ,

Askerlerini bağlatıp

Atlarının hepsini kaçtırtıp ,

Araya kişi sokturup ,

Kalmuklar'ın hepsini öldürtüp ,

Kaçmışsınız bakmadan

Bir kişi bile kaçsa , bilirim ,

Yakalar , yüzünüzü dilik dilik dilerim

Yumuşar , bir askeri bile kaçırırsan ,

Yüzbaşı yaptığım yiğidi

2680

Ayaklarından asarım ,

Kırgızlar'a geldik bu amaçla

Sakın , bu seferyenilmeyin

Bu defa Kırgızlar kırk kadar imiş ,

Tabıldı nasıl bir evlât imiş?

2685

Yüzyüze gelemeyip gizlenen

Korkak yetim biri imiş .

Düşmana geceleyin saldıran

Şerefsiz bir evlât imiş.

Güneşi batırıp kar yağdıran

2690

Bir sihirbaz varmış memleketinde .

Gökyüzü kararırca ,

Bulutları tamamen çekin.

Kalmukça beddua edip

Birlikte toprak saçın .

2695

Geceleri dikkatli olun ,

Karga bile uçsa , vurun

Ben su kenarına gideyim

Yukarıdan geçidi kollayayım .

Yol yürüyüp bütün gece.

2700

Düşmanı alt üst edeyim.

Yarın sabah erkenden

Beş yüz başı hepinizi

Önünüzde görünen

Tepede bekleyeyim

2705

Erkenden suyu geçin.

Kırgızlar'ı görünce saldırın ,

2710

Kılıçla kafalarını koparın

Ölenlere bakmadan ,

Kibleye doğru ilerleyin

Çalkalmak halkına böyle emir verip beşyüz pehlivanı yanına alarak Kara-Too'nun eteğiyle düzlüğünden geçerek , karanlıkta Kırgızlar'a büyük bir saldırı düzenleyin ,atlarını ganimet olarak alıp geleyim deyip , ata bindiğini Tabıldı dürbünle görüp , bekledi. Çalkalmak gittikten sonra Tabıldı kırk yiğidini toplayarak onlarla görüşüp , onları dört gruba ayırıp Ermek'i aşağıya . Eldiyar'ı ortaya. on yiğidini at sürüsünü korumaya gönderdi. Tabıldı ise on yiğidiyle suyun başına doğru gitti. “Kara Kaman” kanlı su fokur fokur ses çıkararak , çağıldayarak bir kısmı aktı gitti.Sabahleyin ortalık aydınlanınca hiçbir şeyin hareket etmesine izin vermeden Tabıldı ata binip yüksek bir kayaya çıkararak dürbün ile baktı ki geçidin ağzındaki kalabalık halkın arasında tak tak eden tüfeğin dumanını görür gibi olur. Dikkatlice bakınca oraya kar yağdığını anlar , yukarıda ise karı bırak yağmur bile yoktu. “ Bu olsa olsa Eldiyar'ın işidir Kalmuklar'a kar yağdırıp Kırgızlar'a nur yağdırmış “ diyerek Tabıldıaşağıdaki insanların sanki toplanmış gibi gördüğünü anlar. Bunu farkedenden Tabıldı dayanamayıp atına binerek yürür gider:

Er Tabıldı delikanlı

Halka verdi kulağını

2715

Onların arasından

Elsiyar , Ermek adlı yardımcısına

Daha dikkatli bakarsa

Geçite yeniden gelip baktığında

Geçenler giderek çoğalıyor

2720

Sudan tuman tütüyor

İki tarafa uğultu

Tüfeğin sesi çıkıyor

Kulağa hoş gelmiyor

Su üstünde çobalayıp

2725

Sürüklenip giden insan gördü

Kılıçla savaştığı

Vuruştugu birini görüverdi

Bu kalabalığın içinden

Kıpkırmızı kan gördü

2730

Yügrük atı Arçatoru'yu

Epeyce koşturttu

Burada kalan yiğitler

Görmüş olmalı kargaşayı diyerek

Ata kamçı vurdu şimdi ,

2735

Durmaksızın yürüdü şimdi ,

Almambet , Manas adlı yiğitlerin

Arbaklarını bağırıp ,anıp

Şiddetli savaşa girdiler şimdi.

“ Manas , Manas , Manas “ diye

2740

Ey yiğit bana yardım et diye

Yiğit Almambet yetişsene diye

Bu kimsesize yardım etsenediye

Bugünkü halimi görsene diye

Çalkalmak’ın kanını dökersem

2745

Kalmuklar günlerini görsünler diye

Nerede bu Çalkalmak diye ,

Savaşacak olanlar nerede ? diye

İhtiyar kurt nerede ? diye

Kudretli kahraman işte bu diye ,

2750

Etrafına göz gezdirip

Heyecandan dudaklarını ısırıp,

Ak bir arslan gibi bağırdı

Kaplan gibi haykırdı

Kalabalık düşman arasına dalıp

2755

Vurup öldürdü Tabıldı .

Manas diye nara atıp

“ Elma başlı ” ile üç kez ateş edip

Zorla aralarına girip saldırıp

Kalabalığın içinden

2760

Epeycesi ölüp gitti .

Bayraklı mızrağını sallayarak ,

Sapını iyice tutup

Bu yiğit eğilerek

Bir vuruşta ikisini hakladı ,

2765

Dişini sıkarak saldırıp ,

Yüzüstü yere yıkıp ,

Aceleyle Çalkalmak'ı izleyip

Bakıp duruyor çekinmeden

Geçit tarafına baktığında ,

2770

Geliyor büyük bir kalabalık ,

Çelikten tüfeği elinde

Sihirli yayı yanında

Tüfekli mızrağı , uzun süngüsü

Bayragın dürüldüğü görüldü.

2775

Ağızından dumanlar çıkıyor

Davar sürüsü gibi Kalmuklar

Önünde arkasında dolanıp duruyor

Mermi kesesi yanında sallanıp

Deri çizmesi sulara batıp

2780

Bayraklı uzun süngü

Ucu parıl parıl parlayup

Gürzü beline asılıp

İki avurdu şişmiş ,

Çakmak taşı görünüyor

2785

Mızrağın ucu parlayıp

Gür sakalı dimdik olup ,

Gözleri dışarı fırlayıp ,

Bıyıkları diken gibi olup ,

At üstünde dimdik .

2790

Tümsek burunla , gözü pek

Kılıcı yanında parlıyor

Saldırmaya hazır kartal gibi

Kararlığı belli oluyor

Sanki yakalayıp yutacak gibi

2795

Kederinden içi yanıp,

Karaboz atıyla saldırıp

Tiksinerek bakıp ,

Sanki yakalayıp öldürecek gibi

Tabıldı'yı görünce

2800

Başı önünde telâşla ,

Yüzü solup dudaklarını ısırarak

2805

“ Manas” tan satır satır okuyup

Sıksık “ Almambet “ diyerek

“almabaş”ı tüfeğiyle ateş edip

Düşürüp yere sersem diye

“almabaş”ı nın sesi çıkıp.

2810

Okları Çalkalmak’a yetişip

Kurşunları ona zarar vermeden

Geri suya düşüyor.

“almabaş”ı omuzuna asıp ,

Cilali mızrağını eline alıp

2815

Su içinde öldüreyim diye

İki eline tükürdü.

Arçatoru kısırağı

Ceylan gibi fırlayıp , koşarak

2820

Geçitten geçiverirken

Mızrağıyla hamuduna nişan alıp.

“Yüreğinin orta yeri “ diye

“Kara ciğerinin önu “ diye

Kalabalık Kalmuklar’ı

2825

Şahin gibi dağıttı

İki eliyle tuttuğu mızrağını sapladı ,

Gafil avlalayım diye sapladı ,

Kıvrınarak Çalkalmak ,

Elindeki süngüsü

2830

Kendini korudu , gördün mü?

Karaboz atı batıp ,

Sanki yıkılacakmış gibi görünüyor

İkisinin de zırhlarının

İpleri koparak parçalandı.

2835

Kılıçlarını ellerine alıp

Bir birlerine saldırdılar ,

Su içinde iki dev,

Palalarını alarak

Uzun süre dövüştüler .

2840

Biribirinin yakalarından tutuşup ,

İnatla dövüştüler

Uğraşarak pek çok Kalmuk ,

Tabıldı’nın peşini bırakmadı .

Çalkalmak'la Tabıldı

2845

Su üstünde karşılaştılar

Suya batıp çıkararak

Kalkanlarını ellerinden atıp

Hançerlerle dövüştüler.

Nehrin içini yol yaptılar ,

2850

Epeyce yere kadar gittiler ,

Tüfekleri hepsi ıslanıp

Birbirlerine gürsle saldırdılar

Er Tabıldı nasibini

Eğileyerek eliyle aldı şimdi

2855

Kahrolası arslan yavrusu ,

Eyere capma örttü şimdi ,

Su içinden çıkamadı Çalkalmak.

At kaygan taşa takılıp ,

Sakalını bile koparamadan

2860

Ot gibi gür sakalını

Kolaylıkla alıp çekti şimdi ,

“ İşte benden alacağın “ diye

Bir tutam koparıp döndü şimdi

Sol yanağı kabarıp

2865

Morarıp kan çıktı ,
alkalmak eli yanağında kalakaldı
Sakalını verdi kurtuldu.
alkalmak geri döndü ,
Kar üzerinde gidip yıkıldı.

2870

“Tut , tut ,tut “ diye
Kulkağına bir ses geldi .
Koskocaman siyah taşın
Ortasında duruyorlardı
alkalmak ile Tabıldı

2875

Çekişmeyi bırakmışlar ,
İki kısrağı uzaklaştırıp
Etrafını çevirip gururlanıp
Çağlayan büyük bir nehir
Bunları ikiye ayırdı

2880

Büyük siyah taş tam ortada
Onları birbirinden ayırmıştı.
İki taraf savaşı bırakıp
Bunlara bakakalmıştı
Ahabab Eldiyar aceleyle

2885

“ Tabıldı’ya gitsem “ diye

“İkimiz düşmanı yensek “ diye

Tecrübeli inatçı ihtiyar

Yavrumu ne yapacak diye

2890

Su içindeki yavruya

Çekip kılıcını vurur diye

Akan suya düştüğünde

Kanını döker diye

Dayanamayıp acele edip

2895

Kırk yiğide fısıldayıp

“ Düşmanı oyalayın ” diye

Kendisi koşarak gitmişti

Epeyce uzaklaşarak

Dövüşüp suyu geçmişler

2900

İki dev yerini bulup

Eldiyar dikkatle bakınca

İki tarafa dağılan

Tabıldı’ya bakarsan

Paçasından su damlayarak

2905

Aslan Arçatoru

İki büklüm yürüyerek
Zırhtan sular dökülüp
Üzülüp sinirlenip
Elinden kaçırdı Kalmuk'u
2910

Yaman çocuk üzülüp
Elindeki düşmanı nerede
Vedalaşmıştın hani?
Nasıl elinden kaçırdın ?
Seni beceriksiz evlât !

2910
Fidan boyu suda kalsaydı
Gelmezmiyim yanına.
Çare bulmaz mıydım sana
Diye Eldiyar azarlayıp
Yoksa sağır mı oldun?

2920
Nasıl yaman birisin diyerek
“ Tut , tut , tut “ diyerek ,
Kaplan Tabıldı hadi , diye
Sırıtarak güldü Eldiyar
Yakaladığın ihtiyar nerede ? diye

2925
Tabıldı'ya söz söylese
Sultanımız Tabıldı'nın sesi çıkmıyor

Sağ elini açıp fırlatarak

Bir tutam kıl sakalı atıyor

Bütün kini bu kadar

2930

Homurdanıyor , kiniyor

Tüylei diken diken olmuş

Gözünden sanki ateş çıkıyor

Hiddetle bakarak etrafa

Cevap vermeyip susuyor ,

2935

Eldiyar'a vardı şimdi

Yaşlıyım derse inanmayın

Anında bir tek kırışık yok

Savaşan düşmanı kurtaran

Ben , bahtsızda nasip yok.

2940

Giydiğimde delik yok,

Silahımda gedik yok ,

İnsanı elinden kaçırın

Ben , talihsizce kısmet yok

Oysa Arçatoru düşmedi ,

2945

Suya başım batmadı

Su içinde savaşıp

Boş yere elden kaçırılıp

Eli boş geri gelmişim ;

Başım koparılmadan

2950

Tam güçlü olduğum sırada

Doksandaki ihtiyarı devirip

Dağ gibiydi , yere düşüremeden

Geri dönmeye utanıp

Savaşacağıma evde oturaydım.

2955

Aklımı kaybetmişim

Heyecanla tüfekle ateş etmişim

Sinirlenerek mızrak saplamışım

Büyük nehirden çıkınca

Ona boşyere gitmişim .

2960

Savaşıp yenemeden

Bu yaşlı adamı alt edemeden

Ganimet bulmuş biri gibi

Sakalını tutup yolmuşum

Her tarafta insan dolu

2965

Bakıp durup hayretle

Hangisi acaba kazanır ? diye

İnsanların hepsi şaşırmişti.

Dövüşerek ihtiyarla

Katagan'dan Tabıldı

2970

Bırakırsa yalnız kalır

“ Bundan acı lâf mı var?

Bundan rezil iş mi var ? ”

Diye Tabıldı pişman oldu

Bu sözü sadece sen işit dostum ,

2975

Nasıl katlanabilirim .

Arkadaşlarım kırk yiğit ,

“ Çalkalmak nerede ? “ diye sorarsa

Onu nasıl duyarım ?

Ovada düşmanın hepsini öldürüp,

2980

Ölenlerin sayısını arttırıp

Nehirden geçivereyim ,

Çalkalmak'a doğru gideyim ,

Kısrığı iyice kamçılıyıp ,

Bahadırlıkta geriye bakma ne mümkün !

2985

Övadaki Kalmuklar'a

Tabıldı saldırıp kaçırdı ,

Savaşın tam ortasında

Atı ağzını açmış ,

Sürekli Manas'ın ismini söyleyerek ,

2990

“Yiğidi kolla “ diye söyleyerek

Mızrağı eline aldı şimdi.

Tepedeki Kalmuklar'ı

Talan edip bıraktı şimdi.

Kırk yiğidi hepsi de saldırarak

2995

Toplanan düşman dağılarak

Önündeki düşmanlar

Beri taraftan kısıtılarak ,

Su kenarından kan akarak ,

Epeyce asker öldürüldü.

3000

Vaadi kenarında

Epeyce hayvan kaçıştı

İntikamcı Tabıldı

Sevindi gördüklerine , şaşırıldı!

Tekrar kuvvetlendi nehir ,

3005

Akşam üzeri çoğlayıp duruyordu

Güneş batıp gece olduğu zaman , Tabıldı kırk yiğidi bir araya toplayarak atlara doğru gittiler. Ak-Sarı başlı aktaynaklı tayları keserek , etrafa nöbetçileri dizerek ; yollara bekçi koyarak şöyle dedi:

Değerli kırk yiğidim ,

Nice günler , geceler ,

Gözümü hiç yummadım ;

Bir saniye bile uyumadım.

3010

At üstünden inmedim ,

Kalmuklar'dan gözümü ayırmadım.

İstirahat edip uyumadım ,

Sıkıldım , çok yoruldum .

Nöbeti iyi tutun ,

3015

Dönüp yola gidiniz ,

Sırayla nöbet tutup

Geçit tarafını tutunuz ,

Düşman görseniz acele etmeyin ,

Yola çıkıp kaçmayın .

3020

Ansızın korkup da

Sakın ateş etmeyin .

Çok düşmana uğrayarak

Rastlayıp da çoğuna

Esir düşüp kalmayın

3025

Bana haber veriniz ,

Görünmeden geri kaçınız ,

Orduya haber veriniz ,

İkişer , ikişer ayrılıp

Sekiz kişi dört tarafa .

3030

Yola gidip göz atın ,

Gece yarısı olduğunda

Gece geçip sabahleyin ,

Burda da sekiz kişi var

Önceden giden nöbetçi

3035

Dönüp istirahat etsin

Beni yalnız bırakın

Diğerleri yemek pişirsin

Ete iyice doysunlar ,

er -dörder at binip ,

3040

Atlara göz kulak olun

Kaldırıp sürerek onları

Bir araya toplayıp bırakın

Die söyledi Tabıldı ,

Uzaklaşıp atına bindi şimdi

3045

Uyuyayım diye yattı şimdi

Ulu-Dağ'ın eteğine ,

Savaşılmayacak bir yerine ,

Ansızın çıkan gürültünün

Duyulacağı bir yere.

3050

Uyuyuverdi Tabıldı

Yatak yerine kara toprakta ;

Kırk yiğit , Tabıldı'nın dediği gibi yolları kapatıp , atları bir yere toplayıp , batıya doğru hareket edip , ete iyice doyduktan sonra , istirahat ettiler. Eldiyar siyah taşa dua okur ve suya atar , Kalmuklar kaldığı yere kadar yağdırıp , kendi kaldıkları yeri saçtırdıktan sonra , kırk yiğidine sıra ile nöbet tutturdu. Çalkalmak yorgun argın vaziyette sudan çıkar , üzüntüsünden sakalının bir yanını kopartır. Ordusunu bir araya toparlar , “ Saldıralım “ diye bağırmağa başlar .Tabıldı'nın akşamki saldırısından haberi bile yoktur. Gece olunca elleri kırılan , başı kopan , kafasından vurulan , omurgası kırılan ve büyük bir katliamdan çıkmış gibi görünen Kalmuklar geri döndüler. Ordusunun halini Çalkalmak'ın ağzını bıçak açmış , ve sinirlenerek şöyle der:

Bütün Kalmuk , bütün millet ,

Yangından çıkmış gibisiniz ,

Durumunuz çok kötü,

3055

Dönenler hayli fazla ,

Suya girip de geçmeye kalkıp

Ölüme gidense daha çok.

Kırgız ile karşılaşp

Yok olanlarsa ondan çok

3060

Kaçarak döndü bazıları ,

Sakat olanlar daha fazla .

Yağmurda kalıp da titreyerek

Üşüyenler ondan fazla .

Yemek yapıp içemeyip

3065

Güçsüz kalanlarsa ondan fazla.

Atlarınızı çaldırıp da

Yaya kalanlar ondan fazla .

Bir kısmı

Dev gibi pehlivanların hayli fazla .

3070

Önünüzdeki düşmanı ,

Nasıl yok edebiliriz ? ,

Düşündüklerinizi söyleyin ,

Savaşacak olursanız düşmanla

Ağzınızdan kaçırmayın!

3075

Yoksa Kalmuklar

Atımız yok diyeninizi ,

At sıkıntısı çektiğinizi ,

Yemeğimiz yok dediğinizi ,

Yemek sıkıntısı çektiğinizi ,

3080

Açıkça kaçamayıp da

Benden korkanlar ,

Yerinize geri dönün .

Benden korkup çekinmeyin ,

Boşuna burda kalmayın.

3085

Çare bulup kaçamayanlar

Hadi , gerçeği söyleyin “

Diye böylece Çalkalmak

Ordusuna düşündüklerini söyledi.

Sonunda tehdit edip

3090

Kahrolası Kalmuklar,

Geberin dedi ,

Kalmuklar'ın dayanıklısı idi

İhtiyar insan idi ,

3095

Kuvvetli bir ihtiyar idi ,

Nicedir kahramanlığı söylenen

İhtiyar Kultan idi

İhtiyar Kultan şöyle dedi :

“ Han Çalkalmak “ diye söyledi ,

3100

Yaşalın gitmişsin ,

Kederlenme yiğit , diye

Düşündükleri olduğu gibi söyledi şimdi ,

Bir tek çocukla

Savaşıp başa çıkamadın .

3105

Kara suratlı Tabıldı

Ne Allahın belâsı şeymiş ?

Yaşlanınca bir tek kıl bile kalmamıştı

Sakalın nerede diye sordu.

Çenesinde sakal bırakmadı ,

3110

Alay etti ,eğlendi

Elinde binmeye at bırakmadan

Çaresini arayıp buldu .

Karşılaşırsak diye yiğitlerin

Hepsi de korkup dağıldı

3115

Şanlı kahramana değmez mi ?

Yüzünde sakal bırakmadı ,

Sakalını koparıverdi .

İyice alay etmiş seninle

Dövüştün kısa zamanda ,

3120

Korkmak yerine o çocuk ,

Sakalını koparıp almış ,

O Kırgız'ın pehlivanı

Sağ salim dönsün diye

3125

Alay edip , eğlendi

Eyere elini değdiğinde

İki gözünü ayırmadan

Bakakaldım titreyerek

Öylece kalakaldı .

3130

Senden ayrılıp gittikten sonra

Atın dizginini çekti ,

Ağzından köpükler çıkarttı ,

Öte yandaki askerlerine

Ak arslan gibi saldırdı .

3135

Basıp girdiği yerlerin ,

İki yerini talan etti ,

Arpa kesilmiş gibi açıldı ,

Heybetini gören askerler ,

Sağ salim kurtulsak diye

3140

Çareleri kalmadı , kaçtılar .

Bakakaldık , şaşkırdık ,

Hepimiz hayret ettik

Yiğit sen sudan çıkıp da

Geldin birliğine , geze-dolaşa,

3145

Adı büyük Kalmuklar

Zorla geldi , şaşkınlıkla

Ovadaki yakınlarının

Hepsi yakalanıp öldü.

İnanmazsan bakarsın .

3150

Ovanın her yeri kan oldu ,

Zorla kaçıp gelirler de

Seni sağ görürlerse ,

Küfredersin onlara ,

Yedi gün lokma bile yememişler.

3155

Çalkalmak , sensin hanımız ,

Evimizde malımız da var .

Açlık ile yağmurdan

Çıkmak üzere canımız .

Yedi gün durmadan yağmur yağdı ,

3160

Gitti , kalmadı artık gücümüz

Tabıldı'nın halini anlatayım ,

Yirmi yaşında imiş.

Tam savaşacak zamanı.

Bir taraftan da sayıp durduk

3165

Hepsi kırk üç kişi ibaret ,

Kırk üçü de aynı yaşta , delikanlı ,

Gençcikmiş , kuvvetliymiş ,

Giydiği demirden zırhmış ,

Yüklendiği ok imiş

3170

Hepsi kızgın bir kar imiş
Dikkat ettik biz bakarken
Böyle çocuk yok imiş .
Abarttım diye düşünmeyin
Çocuktan dayak yemeyin.

3175

İzin verirsen , padişahım
Hemen gideyim ,
Durup dururken ölmeyeyim
Boş yere ölüp kalmayayım.

Yaşlansam da , can gerek

3180

Hanım , burda kalamam ,
Kesersen işte başımız ,
Alırsan işte atımız

Zorla sürüp bu halkın

Hep öldürdün hanımız ,

3185

Açlıktan ölmek üzereyiz ,
Zorla ayakta duruyoruz ,
Tamamen yok etsen bile
Dediklerimden vazgeçmem ,
İhtiyar Kaltan böyle söyledi

3190

Halkın hepsi de bağıarak ,
“ İhtiyar doğru söylüyor “ diye ,
Kalmuklar’ın çoğu böyle dedi.
Korkup duran Kalmuklar.
Şikayetlerini söylediler şimdi

3195

“İzin ver , padişahım “diye ;
Genç ihtiyar Kalmuklar
Bir ağızdan konuşup , anlattılar .

Çalkalmak çok sinirlendi ve her şeyi düşünerek : Acaba , tamamen memlekete getirip de tek başıma mı kalsam? Yok kendi halkımı benim öldürmem olmaz .İhtiyarları seçip gönderdikten sonra , Tabıldı’ya tekrar saldırayım , dedi. Yaşlısından , ihtiyarından , yayasından , yaralanıp dahazin durumda olanlardan , canının kaygısına düşenlerden ayırdığı kimseler tam bin iki yüz kişi oldu. Bunları getirerek atlısından , kürklüsünden , merhametsizinden , işeyarayanından , hedefi tam vurabilen avcılardan , güvenilir yiğitlerden , hilekârlıkta ustasından , silahı güçlüsünden , rahatını feda etmekten çekinmeyenden üç bin asker alıp , onlara şöyle konuştu:

Bicim gibi yağmur yağıyor ,
Çisil çisil kar yağıyor ,
3200
Sabaha kadar durmadan
Kar bir şey fısılar gibi ,
Hava , sürekli kapalı .
Bulutlar göğü kaplamış ,
Yağmur bir türlü dinmiyor ,

3205

Yıldız hiç görünmüyor ,
Bir araya toplanan Kalmuklar ,
Geceyi geçirdikten sonra ayrıldılar
Nöbet koydular yol tarafına ,
Etrafı tamaen gördüler .

3210

Kalanlarla gidenleri
Karıştırmadan ayırdılar ,
Yörük atı baktılar

Güneş çıktığında ordudan
Hep bir tarafta kümelenmiş

3215

Cesetleri gördü
Geri döndü Kalmuklar

rrrrr

Halkın olduğu yere yol alıp
“ Sağ salim kurtulduk “ diye

3220

Çok sevinerek

Çalkalmak üç büne yakın askerini göçürdü , Kara-Too'ya yerleştiler.Kahraman Tabıldı uykudan uyandı , karnını doyurdu , iki yiğidini yanına alarak Kalmuklar'ın yurdunu görüp geleyim diyerek giderken , kırk yiğidine şöyle dedi:

Aferin , kırk yiğitim ,

Gurur duydum yiğitliğinizden ,

Çok memnunum halkımdan

Altı bin kadar Kalmuk'u

3225

Mücadele ederek getirdik ,

Kimseyi buraya getirmeden

Hepimizi o tarafa geçirdin .

Savaşanı öldürdün ,

Saldıranı kestini , yere yıktın ,

3230

Yiğitlerinle saldırıp ,

Geyik gibi koşturdun.

Keskin çelik kılıcını aldın ,

Haykırıp düşmana saldırdın ,

Kahrolsun Kalmuklar'ın

3235

Çok iyi bir

Ocaklarını söndürdün

Yurdunu bıraktırdın

Sabaha kadar yol yürüyüp ,

Uykusunu bile almadan

3240

At binip evden çıkarken ,

Attan inip , soyunmadan

Haliniz kalmadı ,

Bugün konaklayalım

Anasını emen semiz tayı

3245

“ Arbaklar ”a kurban keselim

Çadır kuruverelim ,

Semizinden bir tayı

Daha kesip koyalım .

Kalmuklar’ın haberi olmazsa

3250

Burada üç gün kalalım ,

Kazı , ördeği bol imiş

Bunlardan zevk alalım .

Atları dinlendirip , dinlenip

Cirit atıp , güreş tutup

3255

Çocukluğumuzu hatırlayalım .

Halka haber verelim ,

Herkesi buraya getirelim .

Bu geniş vadiyi ,

Kendimize yaylak yapalım .

3260

O, bu boydan giderse ,

Hiç uyutmayalım ,

Yazın hazırlanarak ,

Çalkalmak’a doğru gidelim .

Yaradılıştan kötü bu adamın

3265

Başına dert açalım .

Kırk yiğit henüz emzikli tayı kesip , çadır dikip , satranç oynadılar ve hepsi de uyudular. Sabahleyin Tabıldı boyundan beşyüz insan geliverdi. Aksakal Usta söz isteyip , ayağa kalktı ve olayların hepsini anlattı. Baştan sonuna kadar dinleyip , Tabıldı ve kırk yiğidiniyaptıklarından çok memnun oldu. Atların hepsini bir araya topladılar. Kalmuklar'dan ganimet olarak alınan atları soymaya başladıklarında üç yüzü eyerli-kemerli , bin sekiz yüzü eyersiz olmak üzere toplam iki bin yüz tane olduğunu gördü. İhtiyar Usta gururlanarak “ Aferin yavrum , kazanırım diye gelen kazandırır “ derler

“ öldürürüm diye gelen de öldürülür “ derler . Şimdi gidelim çocuklarım , diyerek Tabıldı'ya akıl danıştı. Tabıldı ile Eldiyar bundan gururlanırlar ve yaşlı Usta'a şöyle derler:

Baba dostumuz , Usta'sınız

3270

Engellemeyiniz , bozmayınız ,

Yolumuz açık iken

Yolumuza engel olmayınız ,

Bu sefer iyi ganimet getirdik ,

Hepsini birleştiriniz .

3275

Bu yılki sizin olsun ,

Yaylak olacak şurası ,

Halkı kıyıdan göçürün ,

Bütün herkesi getirin .

Yaylak olacak yer , işte burası ,

3280

Balgart'ı tamamen atınız ,
Keyfinize bakın , rahat edin .
Hayvanlar semirip , toparlansın ,
Kendisi gelen atları ,
Eziyet etme götürüp de

3285

Kalmuk'un atlarını paylaşır ,
Bana düşen atlar ,
Kara -Saz sazlığına yayıver

Göçürüp köyümü ,
Sıra sıra yerleştirin

3290

Kısrak kesip paylaştırmaya ,
Kuş uçurup , geyik avlamaya ,
Devam edin ağabeycim ,
Ayrı bir han olarak .

Beş yüz kişi daha alayım .

3295

Benden kaçan Kalmuklar'ın
Peşinden gideyim .

Önüme düşman çıkarsa
Atını alıp bineyim ,

Benden kaçıp kurtulursa ,

3300

Köyüne saldırayım .

Ona nefes bile aldirmeden

Otlaktaki sürüsünü tutup

Hepsini yok edeyim .

Kovalar da arkamdan gelirse

3305

Biricik başını koparayım

Başını derde sokayım

Bundan sonra Çalkalmak ,

(Çalkalmak bir yana, tüm Kalmuklar)

Kırgız ismini duyunca ,

3310

“ Derin dibine girecek gibiyapayım “

Diye bitirdi Tabıldı.

Eldiyar heyecanlandı ,

Ne söyleyeceğini şaşırıldı ,

“ İzin veriniz baba “ diye

3315

Oğlu Usta'ya yalvardı .

Söyledikleri bunlar değil mi

Gerçeği söylüyor Tabıldı ,

Durup kalsak olur mu ,

Kalmuklar otlığa geldiğinde ?

3320

Cesasını verdik , kaçırdık ,

Karşımıza ilk göründüğünde .

Kendi emretti ,asker yolladı

Bakıp gördük burada

Halkı çok kalabalıktı .

3325

Çalkalmak onların beyidir ,

Karınca sürüsü gibi olsalar da ,

Kuvvetli halk değildir .

Canını esirgemedi savaşta

Bizim Kırgızlar daha yığitti.

3330

Beşyüz askerle savaşıp

Kırküş Kırgız savaştık .

İlk defa Kalmuklar'ın

Yiğitliklerini anladık

Duanızı yapınız .

3335

“ Çocuklar gitsin “ deyin ,

Yaratan Tanrı'ya emanet edip

Bizi dikkatle seyredin .

Vademiz yettiyse , ölürüz ,

Sağ kalırsak , döneriz

3340

Bütün dünyaya adımızı duyurup ,

Ezeli düşmanımızı yenelim “

Diye rica etti Eldiyar

Çocuklar istekle , hırsla ,

Kamçılarını asıp boyunlarına

3345

Herkesin duasını aldılar ,

Sıraya geçip kırk yiğit ,

Üzüntüyle bakıp kaldı .

Tabıldı ile kırk yiğit halkından dua isterken Usta şöyle cevap verdi:

Tüm kalbimle size duacıyım ,

Gençler , muradınıza erin.

3350

Fakat benim uyarım !

Bu sefer eve gidin ,

Memlekette bir ihtiyar var .

Herkesi toplayarak ,

Onlarla oturup konuşun.

3355

Heyecanlı , korkusuz

Delikanlılarsınız hepiniz

Acele etmeden boya gidip ,

Çok asker alınız

Çalkalmak'ı yok etmeye

3360

Önce yolu inceleyin .

Delikanlılık yapıp heyecanlanmadan

Hayata ciddi bakınız .

Yapacaklarınız ciddi ise

Diyeceğim şu ,evlâtlarım ;

3365

Dediğime kulak verin ! der .

Usta sözünü bitirdi. Tabıldı , Eldiyar , Ermek , kırk yiğidin hevesi kısılarak “ Bizi hâla çocuk saymaz mı? Oysa biz önüne gelip , ellerimizi açarak ,dua istemeye geldik. Gelen beşyüz askerin gidenleri gitsin , gitmeyenleri kalsın. Kalmuklar’dan alınan atları halk , ganimet diye alsın .Biz de sürüyü buraya getirerek “ Çalkalmak ‘ın ardından gideriz “ diyerek iki kısrağ kesip , halkı orada konaklattık. Kalmuklar’dan gelen ikibin yüz atı “ işte hediyemiz ” diyerek gelen halka verdik. Kırk yiğidin ise , Tabıldı’nın arkasından onbeş kısrağ ile on yörük ata eşyalarını yüklediler. Tabıldı ise dostu , babası Usta’ya danıştığı gibi olur ve şöyle der:

Kırk Kırgız çocuğuz ,

Kırk ebedi dost çocuk

Halkımızı geri getirip ,

Yeniden Kalmuklar’a saldırdık

3370

Vedalaşıp gidelim ,

Dostumuz , babamız Usta’ya

Düşündüğümüzü söyleyelim.

Katagan boyuna .

Halk için herşeyi yaparız ,

3375

Ona inanıp , dua isteriz

Halkım için gayret ederiz

İhtiyardan dua isteriz .

Millet size asker olmaz ,

Kalmuklar'a gideriz .

3380

Pusudaki düşmanı yensek , diye

Bekler dururuz .

Atın başını geri döndürmeyelim ,

Şimdi bile dua isteyelim ki ,

Salim hayatta kalın ,

3385

At bindik , durup kalamayıp

Göz nurum , dostum , babam

Ecel'den saklar gibi

Acır halde durmaz mı?

At binip gideceğimiz yoldan

3390

Vazgeçmek çare olmaz .

Kahrolası Çalkalmak ,

Sonunda bizi rahat bırakmıyor ,

Dinlendiğimiz sırada ,

Atlarıma saldırıp ,almış .

3395

Aşılmaz yerleri aşarak ,

Geçit haline getirmiş .

Nerden bilirdik ki Kalmuk'un

Nöbet tutup asker toplayıp da

Gizlice pusuya yattığını?

3400

Peşine düşüp gitmezsek ,

Kalmuklar'dan haber almazsak ,

Geldiği yere sürmezsek ,

Hazırlanıp çıkmış Çalkalmak ,

Kaçacak bir yiğit değil.

3405

Düşman yok diye keyfimize bakıp

Bizim yapacağımız şey değil

Önde yükselen tepe Kara -Too ,

Aşılamaz bir geçit değil ,

Ovada saklanırsa dörtbin asker ,

3410

Düz ova , geniş vadi

O güzelim , geniş Balgart ,

Korunamayacak bir yer değil

Çaman-Eçki , Üç-Emçek ,

“ Kulca “sı kumda yayılır .

3415

“ Arkar “ı dağda otlar

Keçesi , tekesi sırtlarında ,

Orada burada dolaşır ,

Onları sırayla vursa

Öbürleri otağa gelir

3420

Oraya kadar gideyim

Kalmuklar'ın izini bakayım ,

Başı Cuuku , Barskoon'dan

Tepeye tırmanıp çıkayım .

Geniş Isık-Köl tarafına

3425

Acele etmeden dürbünle bakalım.

Kalmaklar'ın nerede olduğunu ,

Uzaktan görüp , öğreneyim .

Eğer gitmişse Çalkalmak ,

Issız kalan yerlerden ,

3430

Ayısını vurup döneyim .

Taragay , Burkan , Isık-Köl ,

Hepsini de göreyim.

Ecelim gelip hayatım biterse

Evde olsam da , ölüürüm .

3435

Düşmanı gördükten sonra

Eğlenip burda kaldıkça

Geniş Kırgız topraklarının

Yaylagına bakıp geleyim .

Kırgız için acı çekip

3440

Görevimi yerine getireyim.

Kırk yiğidimi yanıma alıp

Dolaşıp orayı göreyim.

Hadi millet , eyvallah

Hazırlanıp , şimdi gidiyorum

Tabıldı sözünü bitirdi ve atına binip gitmek üzere hazırlandı. İhtiyar Usta dayanamayıp: “ Bekle evladım , dur Tabıldı !” diye ağlayarak şöyle der:

3445

Er Tabıldı , evladım

Dediklerin akıllca sözler

Mantıklı , makul sözler

Halkın için hayatını tehlikeye atıp ,

“ Kalmuklar'a doğru gideyim “ diye

3450

Gayret ediyorsun .

“ Katagan boyuna sahip çıkayım “ diye

“ Halk için bir şey yapayım “ diye

Heyecanlandın yavrum “ gideyim “ diye,

Boy ölçüşen Kalmuklar'ın

3455

Memleketi yağmalayayım diye ,

Uzak yola gideyim diye

Her tarafı arayım diye

Kahrolan Kalmuklar'ın

Köylerini yağmalayayım diye .

3460

Söylediğim bir söze

Kulak ver yavrum kendin

Dağ keçi vurup , oyna dur

Aklı başında hareket et

Niyeti bozuk kurtlar var

3465

Kudaynazar hilekâr ,

Asil düşman tam odur.

Uzağa gitme evladım ;

Sen olmazsan Tabıldı

Halkım mücadele edemez .

3470

Savaşıp , onu yenemez .

Halkın yiğitlik gösteremez .

Mücadele edip kazanamaz

Kendin evinde olursan

O namussuz , yakınımıza bile gelemez

3475

Annesi Kalmuk değil mi

Onun kin hiç bitmez .

Buradaki boyundan

Kim peşinden gelirse , al git,

Neresi gelirse , her yeri yağmala ,

3480

Kara -Kaman , Deşik-Köl ,

Onlara da bir uğra ,

Geniş sarı yayları var ,

Geniş dümdüz vadileri , geçitleri var .

Üçbin şöyle dursun , onbin askeri

3485

Saklayacak kadar yeri var .

Nöbet tutmaya kırı var .

Sık otlu otağı var

Çalkalmak kaçmayıp da kalırsa ,

İşte oraya saklanıp ,

3490

Bakıp durma imkanı var.

Nasıl senden esirgeyeyim ben ,

İhtiyar baban duamı?

Kurban olayım , yavrum

Kederlenme , şimdi al

3495

Yaşlıları , çoluk çocukları

Şu kalan kalan milletinin

Gideceksen çoğunu yanına al.

İhtiyar Usta elli civarında insanı alır , dörtyüzelli insanı da Tabıldı'nın yanına vererek , dua eder

ve Tabıldı'yı uğurlar.

Çalkamak boyunu ikiye ayırır ve iki vadiye yerleştirir. Kendisi yanına bin altı yüz asker alıp Kara-Kaman , Deşik-Köl'de nöbet tutar idi. Tabıldı'nın ordusu gelip Uluu-Su'yun kenarında yerleştiğini öğrenir. O zaman Çalkamak askerini hazırlatıp silahlandırır.

Kalabalık asil askerini ,

At bindirdi hepsini,

3500

“ Övünen bu yetimi ,

Varıp yolunu keseyim ,

Konakladığı yerde

Kımıldatmadan bu rezili ,

Başını belâya sokayım .

3505

Özellikle yağma etmeye gelip

Vuruşmadan nasıl durayım ?

Oraya iyice bakayım ,

Etrafı iyice izleyeyim ,

Yetimine de , tuzu kuru olana da

3510

Eğlence neğmiş , hemen göstereyim ,

Askerlerin hepsini ata bindirip ,

Yanıma daha at alır

Taşları bol olan vadiye

Gidip , askerlerimle konayım ,

3515

Sarıgoo sınırına

Askerlerin hepsini yerleştirip

Oradaki yetimi

Farketmeden yakalayayım.

Çalkalmak yanına iki yiğidini alarak , Tabıldı'nın olduğu yere baskın yapmak üzere askerlerini

sınırdaki gizleri , kendisi de keşfe çıkar . Tabıldı ise ordusunu Uluu-Suu'nun kenarına yerleştirmiş ; Eldiyar'ı yanına alarak “ Kara Kaman' ın başına kadar bakıp geleyim “ diyerek gitmişti. Alaca karanlıkta göz gözü görmez olunca Kara Kaman boğazında Kalmuklar'ın yerleştiklerini anladı Tabıldı : “ Kalmuklar ne yapıyorlar ki ? “ diye bakıp oturdu. Çalkalmak askerini gizleyerek yanına yiğidini aldı ve Tabıldı'nın ordusuna doğru geldiğini görüp , bekledi . O zaman Tabıldı Eldiyar'a söyledi:

Kurban olayım Eldiyar ,

3520

Arayıp durduğumuz Çalkamak

Tam karşımıza geldi.

Şansım dönüyor mu ne ?

Gözümüzü yumup da vurayım diye ?

Kaçmış denen Çalkalmak ,

3525

Rastladık yolda kendisine

Kara -Kaman yaylasında .

Kalmuklar orada değil mi?

Savaşmaya hazırlanıp

Düşmana yolda rastladık .

3530

Tam önünde karşımıza çıktı

Biz daha önce gördük

Gönlümüzün istediği oldu

Devirip öldürüveririz ,

Sınırdaki gizlenen bütün askerleri .

3535

Hadi Eldiyar hızlıca git ,

Çabuk halka haber ver ,

Çalkalmak bize ulaşincaya kadar

Hızlanıp bekleyin ,

Yiğit ise , cesaret varsa Kalmuklar

3540

Halka gider , asker gönderir .

Ansızın gelir saldırırsa

Etrafını kuşatıp , yakalayın .

Ben arkanızdan geleyim

Sizleri önüme katayım ,

3545

Geri çekilirse tepeden ,

Saldırıp , mızraklayayım ,

İhtiyarı geçirmeyip ,

Kalmuklar'a ulaştırmayıp ,

Keşif için gelene

3550

Vurup , kan kusturayım ,

Diye Tabıldı gönderdi

Eldiyar'ı ordusuna

Hazırlandı Tabıldı

Kalmukları karşılamaya .

3555

Gececeği yere

Eldiyar fırladı , gitti .

Askerlerine doğru , hızlıca .

Ulaştı , haber verdi hemen

Konaklayan ordusuna .

3560

İyi bir haber getirdi şimdi ,

Rahatına bakan kalabalık halk

Ayağa kalkıverdi , şimdi

Yeni haberin hepsini

Bir bir anlattı Eldiyar şimdi

3565

Çarçabuk at eyerleyip

Yavaşlamadan , hızlıca eyerleyip ,

Tabıldı'nın ordusu ,

Hazırlanıverdi hemen .

Dağın kıyıları yüksek

3570

Bekleyip durdu Tabıldı

Tepenin kenarı oyuktur ,

Çalkalmak'ı azıcık

İşitiyordu Tabıldı .

3575

“ Geçsin Kalmuk böyle “ diye

Saklanıp duruyor Tabıldı .

Kalmuklar'ın geldiklerini

Görüyordu Tabıldı .

Çalkalmak geliyor , kurularak

3580

Kalkanını siper edip ,

Tabıldı'ya bu gece .

Paramparça edip öldürürüz diye,

Atı Karaboz aksırarak ,

Sanki bir karaltı görmüşçesine ,

3585

Tarafına bakınıp ,

Ürkmüş gibi taksırdı.

Kamçı vurup Çalkalmak

Kara kalçasına bir vurup

Tam zamanında yaklaşıp

3590

Kalmuk geçti keyflenerek

Saldırmaz mıyım diye ,

Tabıldı donup kalakaldı ,
Tekrar düşünüverdi ,
Kalmuk geçsin halkın yanına ,

3595

Geri gelirse buraya
Kan kusturup bu ihtiyarı ,
Tuzak kurup yakalarım ,
Diye , bu şekilde düşündü .

Sabredip kendini tuttu,

3600

Geçirdi halkın yanına ,
Dikkatle davranarak
“Almabaş” tüfeğine kurşun koyup,
Ak fitiline fazlaca koyup ,
Kendini tutamayıp ,fırladı

3605

Babasını izleyip de
Gideyim mi diye canı sıkılıp ,
Karaltısını izleyip ,sıkıştırarak
Saldırıversem mi .

Ne yapacağına karar veremeyip

3610

Geliyordu hızlı hızlı.
Derken Çalkalmak ,
Tepeye yaklaştı şimdi .

Önünde büyük ordunun
İstirahat ettiğini gördü şimdi .

3615

“ Ben burada durayım ,
Orduyu hemen al , getir ,
Biriniz , tekrar gidip , gelin ,
Sevinçle git , müjde ver ,
Dediklerimi iyi anlat

3620

Kalabalık ordunun hepsi de gelsin ,
Çok fazla ganimet nasip oldu .
Dünyadan habersiz Kırgızlar ,
Kahramanı bakakaldı , de ,
Gidecek yerini yağmaladı , de

3625

Etrafını tamamen temizleyip
Tasasız yatan Kırgızlar'ın
Tam yanına gitti de.
Çabucak gelsin de ,
Bahadırları , pehlivanları

3630

Ön yana ayırsın de .
Şafak henüz sökmemişken
Eylencemi seyretsinler “
Diye fısıldadı Çalkalmak ,

Konuşsa ,sesi duyulacak .

3635

Bir askeri yolladı

Kalabalık askere söyleyiver

Bugün ganimet alınacak gün , diye,

Bu sözü duyup Tabıldı ,

Kendi kendine sinirlendi.

3640

Gözlerinden ateş çıkıp

Sırtındaki “ Almabaş ” tüfeğini çekip,

Kılıcını kınından sağ eliyle çıkarıp ,

Karaltısını tahmin ederek yakalayıp ,

Hemen saldırdı.

3645

Kalmuk dayanamayıp kaçtı ,

Kaç kişi olduklarını bilemeden .

“ Almabaş”lı nın sesi duyulduktan sonra

Dönüp de karşısına çıkamadı .

“Almabaş” lı tüfek “ ters ” etti ,

3650

Mermisi kızıştı , “çark “ etti ,

Bir Kalmuk’un atına saplanarak

Kalmuk düşüverdi ölmüş gibi olup ;

“Almabaş”lı tüfeğini astı sırtına ,

Mızrağını eline aldı ,

3655

Arçatoru kırsrağı ile

Tabıldı kovalayıp saldırdı .

Çalkalmak'ın peşine

“Tars ” diye tüfeğin sesi çıkıp ,

Manas narı karışık

3660

Şimdi açıkça duyuldu .

Tabıldı'nın ordusuna ,

Ata binip aceleyle .

Yakala diye atıldılar ,

Tepeye çıkınca bir sürü asker ,

3665

Bastıkları yerden bir toz bulutu çıkarıp ,

Peşinden tozları yarararak ,

Mızrakların uçları birbirine dokunarak .

Bağıra çağıra pek çok asker

Bağırıp tekbir getirip

3670

Kara step görültüyle doldu ,

Karanlıkta şaşırmadan

Nerdesin , buraya gel , diye

Nasıl yalan söyleyeyim

Ta kendisi Tabıldı'nın sesi , diye

3675

Bahaeddin diye bağırdı ,
Manas diye nara attı ,
Bugün mahşer gecesi diye
Saldırıyor kalabalık halk ,
Geniş vadide gürültüyle .

3680

Korkakların hepsi
Vasiyetlerini söyleyip fısıltıyla ,
Çalkalmak'ın kaçmış duramadan
Düşmanı takriben anlayamadan ,
Yetişemeyip geliyor Tabıldı ,
Göğüsüne mızrağı saplayamadan ,
Savaş başlayınca
Birbirini kovalama kızıştığında ,
Kalmuklar'ın kurtulmasına izin verip de ,
Pişman mı olayım , diye

3690

Atı kamçıladi şimdi
Kısrağı Arçatoru da ,
Kamçıdan hoşlanmadığından
Adımlarını iyice açtı şimdi .
Kuyruğunu kaldırarak
“ Arkar “ gibi atlayarak
Hayvan , yelesini - kuyruğunu
Sancak tuğu gibi savurarak

Doğrudan Kalmuklar'ın

Aralarına dalıverdi şimdi .

3700

Omuzunun üstüne

Mızrağı saplayıverdi şimdi

Kurt dilli , çelik uclu

Mızrağın ne olduğunu anlayan artık .

Tam yerine saptadı şimdi .

3705

Omzuna iyice saptamıştır

Zırh gömleğini çekip alınıp

Zırhını söküp parçalanıp ,

Urganla sırtındaki adalelerini

Morartmış , kanını dökülüp ,

3710

Bir karış derine saptamıştır ,

Tabıldı tam hedefe vurmıştır .

Zırh gömleğinin ,kaftanın , zırhının

Tamamını söküp parçalamıştır .

Urgan gibi adalelerine

3715

İyice saptanmıştır.

Karaboz iki büküm sürüklenerek ,

Kalmuk'un beli şişip

Attan düşüp kaldığında ,

Kılıçla başını kestiğinde ,

3720

Karaboz sıvışıp kaçıverdi .

Başını çevirip çekiliverdi ,

Tabıldı geçivererek

Tam önüne geldi şimdi ,

İşe yaramaz kaburgalarını Çalkalmak'ın

3725

Yan taraftan sapladı şimdi.

Fakat iskaladı

Kılıcın ipini çözdü şimdi ,

Kılıcı yere düşmüştür

Karşı karşıya kalıp yiğitler

3730

Geniş meydana savaştılar

Aynı anda mızrakları birbirine saplanıp ,

Atları yerinde dönerek ,

Durmayıp düşer yaralanırlar,

Mızrak ile vuruşup ,

3735

Birbirlerin kalplerine nişan alıp ,

“Yere yıksam“ diyerek ,

Geberesiceye doğru zorlukla

Mızragın bir etkisi olmayıp

Gürzlerini ellerine alıp ,

3740

Tepelerine indirmeye çalışıp ,
Birbirlerini iterek ,
Yakapaa tutuşarak
Elleriyle birbirlerini tartaklayıp
Epeyce sürüklendiler .

3745

İki yandan iki ordu ,
Geliyorlar yarışarak ,
Kim olduklarını kim bilir ?

Gecelerin gözü yok ki ..

nne gelenin yakasına yapışıp ,

3750

Kalmuklar'la Kırgızlar'ın kalabalık ordusu

Birbirlerini vurdular.

Yiğitler mızraklarını çekerek ,

Pehlivanlar grzlerini alarak ,

Başlarına indirmeye arışarak ,

3755

Her taraf toz içinde kalıp ,

Atılan naralar bir ihtişam verip ,

Bunca askerin gürültüsünden

Duyulmadı , kulaklar sağır oldu.

Gece boyu savaşıldı ,

3760

Yeryüzü al kanlara boyandı ,
Korkak kimseler ise ,
Afallayıp , ne yapacaklarını bilemediler.

Başında gemi sallanıyor ,
Atlar eysiz dolaşıyordu.

3765

Tanyeri ağardı ,
Her taraf aydınlandı ,
Kim oldukları belli olup ,
İnsanlar iyice göründü

Bayraklarını görüp iki ordu

3770

İki yana dağıldılar ,
Bunca insan ölmüş ,
Ölümlünün vadesi yetmiş .
Vadesi gelen bunca insanın

Kanları su gibi akmış.

3775

Bayraklarına doğru giderek
Bayrağa bakıp yarışarak ,
İki ordu da kaç kişi olduklarının ,
Askerlerinin sayısını hesap attılar .

Sabaha kadar durmadan

3780

Saldırıp vurmuştlar .

Binyaltıyüz Kalmuk'tan

Binnden az asker kalmıştı .

Diğerleri nerede kim bilir?

Sayısını şimdi öğrendiler .

3785

Çalkalmak orduyu hazırlamıştı .

Kalmuklar yola çıkmıştı.

Kırgız ordusu toplanarak

Tepeye gidip durdular ,

“Zavallı falanca nerede “ diye ,

3790

Çoğunu hatırlayıp ağladılar.

Kallanların sayısını hemen öğrenip ,

Olmayanları aramaya çıktı şimdi .

Kanlar akmıştı savaş meydanında ,

Askerler karışmış birbirine

3795

Cestlere göz attılar şimdi.

Kılıcı değip , başları

Yarılanlar var imiş ,

Yüreğine mızrak ucu

Saplananlar var imiş ,

3800

Gürz değip de ensesi

Parçalanalar var imiş .

“ Şehit oldular bunlar “ diye

Söyleyenler var imiş.

Hepsi bir araya yığıldığında

3805

Yüz oniki kişi imiş .

Topladı hepsini şimdi .

Emaneten bir yere

Gruplara ayırıp onları

“ Zavallı Tabıldı nerede “diye

3810

Ancak şimdi hatırladılar.

Hatırlarından çıkan iki yiğit

Halk arasında görünmüyor.

Bozkırda bulamayıp onları

“ Dağlarda arayalım “ dediler.

3815

Arayıp duruyorlar iki ordu

İki nehrin başında

İkisi ade ayrı tarafında ,

Korkaklar başlarını eğmiş

Üç-Emçek’e doğru çıktı Eldiyar ,

3820

Dürbünle göz atınca

Grup grup insanlar görünüyor ,

Tepenin ufak taşlarından

Kim olduklarını öğrenelim diye

Eldiyar arkalarından gitti

3825

Kertabıldı yürüğüyle

Geliyor koşturarak

Dikkatsiz bir yiğit ile.

Sıra sıralı tepelerden .

Düşmanmış diye düşünmeyip

3830

Ordunun arasına karıştı

Gidip tepeye çıktığında ,

Halka göz attığında

Geçidin alt tarafında

İkiye ayrılmış taşın dibinde

3835

Arçatoru görünüyor

Mızrağı asılmış eyerinde

“ Almabaş “lı tüfeğinin sesi çıkıyor

İkiye ayrılmış taşın üstünde ,

Ok değmiş gibi parlıyor .

3840

“ Eldiyar çabuk yürü “ diye

Tabıldı'nın sesi duyuluyor .

Eldiyar sanki annesini görmüş gibi telâşlanıp , babasını görmüş gibi acele ederek Tabıldı'nın yanına geldi :

Kurban olayım bir tanem ,
Şaşırıp da nereye gittin , diye
Korktum da , arkandan geldim ,
3845

Nasıl olduğun belli değil diye ,
Savaştığın düşman nerede , diye
Siperin parçalanmıştır, diye .
İyi misin , sağ mısın ?
Kötü gördüm halini .

3850
İsteğimi acele etmeden söyleyeyim
Ebedi dostum sana ,diye
Gözlerinden yaşlar akarak
Görüşsem diye koşturarak
Eldiyar attan indi şimdi
3855

Kurban olayım Eldiyar,
Dediklerime kulak ver
Ebedi can dostum .
Atını sipere bağlayıver ,
Görünürse vuruvermesin ,

3860
Pusuda yatan düşman var .
Gizlice yakına gel ,
Yanıma çabucak hemen gel .

İşte bu , karşıda yatan
Çalkalmak'a göz atıver

3865

Sırtından süngülenip
Aceleyle buraya geldi
At üstünde fırlayarak .

Çıkaracağı sırada ,
Sırtı kan içinde kalınca ,

3870

Omurgaya mızrak saplanıp ,
Acele ederek gelmiş bu yere
Göğsü kan içinde kalıp ,
Zorla gelmiş bu yere
Elinden-ayağından tutarak

3875

Sürüklenip gelmiş buraya
Kımıldamaz hale geldiğinde
Bir fırsatta kurtuldu
Kaçarak geldi bu yere
Nöbette kalan Kalmuklar

3880

Onlar da gelmiş bu yere
Karanlıkta gözüm görmez ,
Yalan söylemeye gerek yok .
Kalabalık Kırgız ordusundan

Eldiyar , Ermek dostlarımdan

3885

Ayrılıp yalnız kaldım ,

Kalmuklar'la uğraşarak ,

Karanlıkta savaşarak ,

Ben de geldim bu yere .

Sabahleyin bir kaya buldum ,

3890

Canımı kurtarıp sığındım ,

Kimseye görünmeden

Teker teker öldürdüm .

Göl tarafına ulaştırmadan

Güneş batıncaya kadar bekledim ,

3895

Karınca sürüsü gibi Kalmuklar'ın

Hepsini geri püskürtüverdim .

Diye anlattı Tabıldı .

Gece yaptıklarımı ,

Uzun uzadıya anlattı Tabıldı .

3900

Yaraladım Kalmuklar'ı

Tanrım , yardım et diye ,

Sabaha kadar dilimden

Düşürmedim Manas'ı

Tabıldı ile Eldiyar oturup istirahat ettiler. Sonra da kendi ordularına döndüler. Yaşlı Usta'yı çağırarak ölenleri onurla gömdüler .Çalkalmak yaralanarak kaçıp , büyük geçidi aşıp kovalar diye acele edip, ata bile binmeden , kendini toparlayamadan , yer altında bir tünel kazdırarak , yarasını

iyileştirerek , orada saklandı . Kalmuklar'ın hepsi toplanarak , Çalkalmak'ın huzuruna gelerek akıl danıştılar .O zaman Çalkalmak şöyle cevap verdi ;

“ Babanıza lânet olsun , ey halkım !

3905

Hepiniz işe yaramayan halkım!

Bir avuç Kırgız'a

Bunun için gelip de yenemedim ,

Bol ganimet alamadan

Başkanınızı bile yaralattırdınız !..

3910

Sağ salim eve dönemedim

Hangi yüzle memlekete döneriz ?

Pek çok insanı kaybedip ,

Elimizdekileri aldırıp ,

Milletin diline düşeriz ,

3915

Şanıımızdan oluruz ,

Dediklerime kulak verin ,

İsık-Köl'ün kenarına

Çadırları kurup yerleşin .

Ancak Toñ tarafına baktırıp

3820

Sürekli o tarafı fözetin ,

Tabıldı farkedilirse ,

Bana haber verin .

Kovalarsa kaç gel ,

Bir nara koyverip ,

3925

Çalkalmak diye bağırıver .

Benim kaldığım yerden

Uzaklaşmayın , yaklaşın .

Toparlanıp , kaçıp geçiverin ,

Emin bir yere doğru .

3930

Savaşların arasından kaç gel .

Tüfeğimin ucunu parlatarak ,

Çıkarıp , her yeri titreterek ,

Hazırlanıp beklerim

Farketmeden yaklaştığında

3935

Tabıldı'yı vururum

Fakat sizleri uyarıyorum ,

Hç biriniz kaçıp gitmeyin

Arka tarafında Kalmuklar var ,

Kara-Suu'dan geçmeyin

3940

Hergün nöbeti aksatmadan ,

Kırgız ordusunu izleyin .

Gruplar halinde yatın .

Düşman görünürse , vurun

Son sözümü söyleyeyim ,

3945

Biriniz şaşırırsanız ,

Benim tarafıma kaçın ..”

diyerek yeraltında tünel kazdırarak oklarını yerleştirir ve barutları koyup beklemeye başlar. Tabıldı ise biraz Toñ'un bir yamacı Sarı-Bel'de , biraz da Kerüü-Ter'de saklanıp , nöbet tutarak beklemeye başlar.Kulguna geçidine baktılar . Tabıldı kırk yiğini uyandırarak : “ Sabahleyin nöbet tuttuğumda Ak-Say tarafında pekçok Kalmuk gördüm “ der ve şöyle devam eder :

Kırk yiğidim , yoldaşım!

Çelik evlâtlarım , arslanlarım !

Kalmuk'un gördüm çoğunu

3950

Yiğitler , haydi uğurlar ola.

Eldiyar , Ermek geliniz ,

Yiğitliğinizi gösteriniz .

Halka epeyce zarar verdik ,

Aklınızda tutunuz ,

3955

Düşman kapının ardında ,

Çaresini bulup giriniz

Bugün düşüncem değişti.

Nöbet tutup beklersem

Bir grup Kalmuk göründü.

3960

Her şeyi göze almışız

Ölümü Tanrıdan biliriz .

Balgart'ta kalmış boyumuz

Var mıydı böyle utanç bir şey ?

Düşmanı görünce bakakalmak ,

3965

Bizim şanımıza yakışır mı?

Ya yenmek , ya ölmek

Ak Kalpaklı Kırgız boyunun

Kalesiyiz , yol bekleriz ,

Atları bırakıp otlattık , dinlendik ,

3970

Altı gün yol yürüdük.

Önden düşman göründü ,

Öldürelim şimdi biz ,

Uzakta kaldı yerimiz ,

At-Başı , Narın yerimiz

3975

Çalkalmak'ı öldürürsek

O zaman kurtulur askerimiz

Uzaklaşıp gitmeden Kalmuklar ,

Saklanıp dolaşıp duruyorlar ,

Bizim Kırgız boyunun

3980

Kuvvetini bilirler.

Bir kez boş bırakırsak ,

Birgün sürüyü kaçırlar .

Hazırlanıp çıkan Kalmuklar ,

Hep birlikte gidiyorlar .

3985

Fırsat bulursa Kalmuklar

Köye girip talan ederler

Sizin de gördüğünüz Ala-Too

Ne kadar güzel er idi

Sahip olup hükmeden

3990

Kalmuklar inatçı bir halk idi ,

Bir seferde sürüp çıkaran

Kahraman Manas er idi.

Bugünkü durumunu söylersek

Ala-Too'ya yerleşmişler .

3995

Ünü yayılan boy demişler

Uzaktan düşman görünmeden

Kırgızlar'ı rahatlatıp

Kalmuklar'ın cesaretini kırıp ,

Halkı göle sahip çıktı .

4000

Ermankan'ın evladı ,
Er Tabıldı ben idim ,
Daima yanımda olan ,
Aynı memeden süt emen
"Kırk yiğit " naamı senin idi.

4005

Altı gün boyunca dinlenerek
Atlarımız dinlenmişti .
İyice uyuyup dinlenip
Askerler toparlanmış

Peşinden kovalayıp gelirsek ,

4010

Uzağa gidemez Kalmuklar ,
Tanrım bize yardım etmişti
Çalkalmak nerededir ?

Yarası nasıl olmuştur ?

Şu giden Kalmuklar'da ,

4015

Yiğit Çalkalmak var mıdır ?

Hepsini söyleyip de ne yapayım ?

Balgart'ta kalmış bizim boy,

Onlar ne durumdadır ?

Her yer Kalmuklar'la dolu

4020

Geride kalmış bir kısmı

Atlarımıza saldırmakta mıdır ?

Söylediğimden başka

Kırgızlar'ın şehit olup ,

Vuruşup duracağı gün müdür ?

Tabıldı kırk yiğidiyle gelmekte olan Klamuklar'ın yolunu kesip vuruşup , bir kaçını öldürerek , iki Kalmuk'u yakalayıp , Aral , Kara-Too tarafına yerleşip , büyük dürbünle göz gezdirdi . Sağ kalan Kalmuklar öbür Kalmuklar'a haber verir. Kalmuklar toplanıp Tabıldı'nın kaldığı Kara-Too'yu kuşatarak , avcılarla çevirdi. Tabıldı dürbünle bakarak , onların geldiğini gördü. Bunun üzerine Tabıldı , yiğitlerini dört tarafa göndererek üç gün , üç gece savaşıp , barutu azalınca , başka

tarafa gidelim deyip şunları söyledi:

4025

Kurban olayım Kırk yiğit ,

Gücümüz gittikçe tükeniyor

Barutumuz azalıyor

Karşıda bir sürü düşman duruyor

Düşündüklerinizi söyleyin ,

4030

Taşlı kara topraklarda

Karınca sürüsü gibi asker duruyor

Yardıma gelecek asker nerede ?

Bizi bulacak halk nerede?

Tahminen altı gün geçti , gelmedi

4035

Aşıp gideceğimiz geçit nerede ?

Kuşatarak Kalmuklar

Sayına güvenerek saldırdılar

Düzlük yerlerin hepsini

Tamamen sahip oldular

4040

Ota doyup su içmeden

Kısraklar aç kaldılar

Gece gündüz altı gün ,

Hiç uyutmadılar

Düşman ile vuruşup durduk

4045

Tüğümüzü susturmadık ,

Rahatlayıp bir gün bile

Huzurla yemek yemedik

Torbada barut bitse bile ,

Atların karnı boş olsa bile ,

4050

Atlar nasıl da koştular .

Kutuda barut kalmadı.

Sıcaktan atlar susadı

At sinekleri gibi üşüşen Kalmuklar ,

Bunların hepsini göze aldı .

4055

Geceleri at binip ,

Onlara bir saldırıp kovalım

Kabılmalı Kalmuklar'ın

Birini bile bırakmadan öldürelim

Düzlük yere inelim ,

4060

Tepeli dağın eteğinden

Atlara uygun düzlükte

Yerleşiverelim .

Atları bırakıp dinleyip ,

Ondan sonra saldıralım .

4065

Geride kalan Kırgızlar'dan

Doğru haberi alalım .

Sağ-salim iseler

Yiyecek , içecek , ok ,barutu ,

Bol miktarda alalım .

4070

Çalkalmak'ın nerede olduğunu

Dört bir yanda arayalım

Yaralı olan gavurun

Saklandığı yeri bulalım .

Yerini bulduktan sonra

4075

Onlara saldıralım

Tabıldı söyler söylemez

Kırk yiğit , sözünü ikiletmeden

Gece vakti at binip ,

Kurtlar gibi iz sürerek

4080

O kayadan bu kayaya

Kırk atlı askeri ile

Kayaları siper edinip ,

Kalmuklar'ın sınırına girerek ,

Onlarla karşı karşı kalırsa

4085

Bazılarını yaralayarak

Hiç tereddüt etmeden

Toplanıp saldırmadan

Döndüğü yana bağırıp ,

Rastladığını mızraklayıp ,

4090

Çalkalmak han şaşırıp ,

Yakaladığı her Kalmuk'u

Kırk yiğitin her biri

Kılıcıyla parçaladı .

Bozkıra çıktılar yarışarak

4095

Hep birlikte gülüp ağlayarak

Sıra dağların eteğinde

Şelalerin kenarında ,

Yaylaktaki hayvanları getirerek ,

Sürüden besili bir kısrağ keserek

4100

Mola verip keyif çatarak

Kırk yiğit böyle istirahat edip

Uykuya kandılar.

Tabıldı ile Eldiyar ,

İkisi de nöbeti bırakmıyor

4105

Kalmuklar'ı dürbünle bakıp

Barut alıp , mermi koyarak

Hazırlandı kırk yiğit .

KalmuklarTabıldı'nınKara-Too'dan gidip Ala-Too'nun eteğine varlıklarını
görerek klübede yatan Çalkalmak'a gelip haber verdiler, toplandılar , görüştüler.
Çalkalmak mağarada kalıp yaralarını tedavi edip , barut , mermerini bolca almış
idi.Kalmuklar'a zayıf verdirdi ve şunları söyledi:

“ Bir yörük at seçip binin ,

Bir zırh seçip , sırtınıza geçirin ,

4110

Hergün yüz yiğidim ,

Eksitmeden bana gelin !

Gideceği yerinizi göstereceğim

Duyun söylediğim şeyi

Ölüme gönderiyor diye korkmadan ,

4115

Sıkı bağlayarak belinizi ,

Er Tabıldı adlı düşmandan

İyi koru halkını

Bizi bulursa öldürmez mi ?

Gözü pek delikanlı değil mi ?

4120

Altıbin Kalmuk bir olup

Altmış düşmandan kaçtığımızda

Yüce Tanrı lânetlemez mi ?

Yolunu bulsa kırmaz mı ?

Atmaca gibi genç değil mi ?

4125

Tüm Kalmuklar birlikte yürüyüp

Kırk yiğitten kaçınca ,

Kırgızlar ganimet almaz mı ?

Ben bu mağarada dururum

Yanıma yaklaşırsa vururum .

4130

Atını vurup topallatıp ,

Kendini elime düşürüp

Keyfime bakarım

Hergün yüz kişi gidip gelin .

Yiğitliğinizi gösterirseniz , gençler

4135

Tabıldı ile savaşıp

Yüreğine mızrak sapla gel

Önümden hepiniz teker teker geçin .

Durmadan çabuk geçin .

Tabıldı arkana düşerse ,

4140

Hazır olun diye söyle .

Uyumadan nöbet tutayım ,

“ Sırbarang “ tüfek alayım .

Tek başına kalmış bu adam ;

Kan kusturup öldüreyim.

4145

Benim dediklerimi dinleye dur

Hergün yüzer kişi gidedur

Sırayla at binerek ,

Gönderdikleri dinlendirip dur ,

Saldırıp durmasın

4150

Ansızın yolunu kesiver

At binip gelen yüz kişi

Bana gelip cevap verip

Dediklerimi dinle

Kararımı bilin .

4155

Dediklerimi aynen yapın ,

Savaşa gitmeyenler toplanıp ,

Dağılmayıp toplanıp ,

Hazır olur , bekleyin .

Eğer gücünüz yeterse ,

4160

Ben güçleninceye kadar ,

Er Tabıldı gencinin

Halkına durmadan saldırın. “

diye Çalkalmak ordusuna kesin emir verip halkına gönderip , mağaranın üç yerini delerek orada kaldı. O zaman askerleri şöyle dedi:

“ Çalkalmak bir şey yapacak olmalı

Hepimizi tamamen öldürecek olmalı

4165

Hergün yüz asker gönderip

Bizi Tabıldı'ya öldürtecek ,

Kendisi tek başına kalıyor olmalı

Geceleri dinlenmezsek ,

Saldırmazsak , hepimizi öldürür

4170

Bir yandan Tabıldı gelir , saldırır ;

Nöbeti yorulmadan tutmazsak ,

Kaçarsak han öldürecek

Savaşsak , Kırgızlar öldürecek ,

Şimdi ne yapmak gerekir ?

4175

Han Çalkalmak korkutup ,

Öfkesini bize kusarsa ,

Neden saldırdık Kırgızlar'a ? “

Böyle konuşup gelerek , arka arkaya durup sırayla saldırmaya hazırlandılar .
Tabıldiki yiğidini yanına katıp Ernek'i ülkesine göndermek isteyip şöyle dedi ;

İki yiğidini yanına alıp,

Ernek bahadır , gidip dön ,

4180

Balgart'tan kalan boyundan

Gidip haber al da gel

Geleceğiz dediler geçikti

Sebebini anla , öğren gel

Atlara varıp da gel

4185

Bizden haber ver de gel ,

Kalan Kırgızlar sağ mı ?

Yoksa Kalmuklar şu an ülkeme

Gafilet içindeki halkıma

Yeniden saldırmışlar mı ?

4190

Yoksa biz burada iken

Bir kısmı gitmiş mi ?

Karınca sürüsü gibi Kalmuk ,

Atlara sürekli saldırıp ,

Orana kalan halkıma

4195

Gene mi saldırdılar ?

Sağ selamette iseler ,

Peşimizden geleyim söylemiş

Muhterem manevi babam ,

Usta'nın sözü yalan mı ?

4200

Doğruca kırdan geçiver ,

Durmadan hemen ulaşiver ,

Nerede olduklarını öğrenmeye ,

Kara-Saz'da kalanların

Bir sürü hayvanı ele geçiriver

4205

Atlarımız yerinde mi ?

Bel-Tepe yamacında mı ?

Savaş var mı , anlayıver

Narın'da kalan boyunda

Yoksa gelirdi bizim halkımız ,

4210

Var ise böyle bir ihtimal

Dört tarafına bakadur ,

Düşman ülkenin sınırında ise ,

Durmadan dönüp gel ,

Durumumuzu iyice anlatıp gel

4215

Barutu , mermiyi bolca alıp ,

Ata yükleyip de gel ,

Kesmek için kısarak alıp ,

Binmek için yörük at alıp ,

Mektup verip mektup alıp ,

4220

Taraftan dönüp gel ,

Bir gün olsun dinlen de gel ,

Durumu kötüye giderse ,

Orada kalma hemen gel ,

Güle , güle gidin diye

4225

Yoluna düşman çıkmasın ,

Mermi , barutu , alın diye

Dostunun söylediği bu sözü

Hiç aklından çıkarmadan ,

İçine sindirmeyip,

4230

Bayağı saklayıver diye ,

El sıkışıp , vedalaşıp ,

Veda ederek dostunu yolcu edip

Ermek'i uğurladı .

Yiğit Er Tabıldı'nın

4235

Hatırlatıp epeyce söz söyledi

Kalmuklar'ın yüzü yörük ata binerek , çelik zırh giyerek , savaş ihtiyaçlarını görüp , en güçlülerini seçip , yüz kahramanı Çalkalmak'la birlikte Tabıldı'yagidip , uzaktan birbirineates edip durdular. Tabıldı : Kalmuklar'ın ateş etmesinin sebebi

bizim barut ,mermerimizim tüketmek istemesi olmalı ” der . Kalmuklar'ın çok az olduklarını gören Eldiyar , yanındakilerini alıp ateş edip duran Kalmuklar'asaldırmaya kalkıştı. Tabıldı'nınyaklaştığınıgörenKalmuklar elde geçirdiklerini

toparlayamadan geri çekildiler. Peşinden Tabıldı , Eldiyar ikisi kovalayarak , Kalmuklar'ı süngüleyip düşürüyorlardı. Çalkalmak'ın olduğu mağaraya kadar yetmiş Kalmuk'u vurup sürükleyerek , kalanları kovladığı sırada ,Çalkalmak bir müddet ateşi devam etti. Tabıldı bu kovalamaya kendini kaptırmış , bir halde , bir müddet daha devam etti ve sonra da hızla geri dönüverdi. Yoldaki atlı Kalmuk'u ve rastgeldiklerini kovalayıp ele geçirdiği Kalmuklar'ı kılıçtan geçirdi ve evine geldi. Uzun sözün kısası , yedi gün boyuncaKalmuklarsaldırıp durdular. Tabıldı Kalmuklar'a cesasınıkendisiverdi.Mağarada yatan Çalkalmak Tabıldı'ya ateş edipduruyordu. Sekizinci gün olduğunda “ Her gün yüz defa ölmektense , saldırılım ne olacaksa olsun “ diyen Kalmuk sürüsü , saldırıya geçer ve Tabıldı'nın etrafını kuşattılar. Bunu gören Tabıldı kırk yiğidine şöyle dedi :

Gördünüz mü kırk yiğit

Kalmuklar tekrar tekrar gelip ,

Her gün yüzden fazlası ,

Atlarını bize bırakırlardı .

4240

Böyle rezalete dayanamayıp ,

Hepsine birden saldırmayı ,

Mermi , barutumuzun azlığını ,

Kalmuklar öğrenince ,

Sürü sürü gelip bizim

4245

Etrafımızı kuşattılar

Öldürsek te vazgeçmedi Kalmuklar ,

Bir kısmı bile azalmadı ,
Karınca sürüsünden bile fazla imiş
Sayıları durmadan artıyordu.

4250

Kuşatarak yıpratıyordu bizi ,
Bizi yoketmekti amaçları .

Kırgızlardan kesinlikle ,
Bir tek asker gelmedi .

Hiç olmazsa memleketten

4255

Ernek haber verseydi .

Silahların hepsini hazırlayın ,

Kılıç , mızrak , pala ,

Kat kat çelik giyiveriniz ,

Ölürsek , şehit oluruz ,

4260

Öldürsek gazi oluruz ,

Hakim olan Kalmuklar'a

Hep birlikte at bininiz .

Dört gruba ayrılıp ,

Kalmuklar'a doğru gidiniz ,

4265

Beklemeden düşmanı ,

Doğrudan üstüne saldırın .

Önüne çıkanları kaçırp ,

Düşman ordusunu yok edip ,

Öcünüzü alın .

4270

Canınızı esirgmeden saldırın ,

Var gücünüzle savaşın .

Aklınızdan çıkarmayıp

Çalkalmak'ı unutmayın

Nerede olsa Kalmuklar'ın

4275

Haberini bana ulaştırın .

Ses çıksın Manas diye ,

Oyalanıp unutmayın ,

Dört gruba ayrılıp kırk yiğit ,

Ön tarafa hücum ederek ,

4280

Kalmuklar'ı kovalasanız yiğitler ,

Bir arslan gibi saldırarak ,

Ortalığı toz dumana katarak ,

Kim olduğu bilinmiyor .

Kıvrınarak yıkılıp ,

4285

Kalsın düşman şaşırıp .“

Diye söyleyince Tabıldı ,

Silahlarının hepsiyle saldırıp ,

Tanrıya sığınıp ,

Kırk yiğidin hepsi at binerek ,

4290

Hep beraber hazırlanıp , hücum edip

Aç kurtlar gibi saldırıp ,

Ön tarafı devirip ,

Aralayarak girdiği yerlerde ,

Kuvvetlerine dayanamayıp ,

4295

Oraya buraya dağıldı .

Dört grup halinde savaşarak ,

Beylerin emrine uyarak ,

Kalabalık Kalmuklar'a

Hep birlikte saldırmadan ,

4300

Peşi sıra kovalayarak ,

Sıradan ayrılmadan kırk yiğit .

Kalmuklar'ın ordusunu yok etti.

Su gibi kan akıtıp ,

Karda yürür gibi ,

4305

Mızrakla öldürüp ,

Atların beli içine göçtü ,

Mızrak belinden kırılıp,

Sayırsız insan öldü .

Hayata gözlerini kapadılar .

4310

Kılıçlarla savaşıp

Kalkanlarıyla korunarak ,

Gürzüyle vuruşup

Hançerlerini kından çıkararak ,

Palalarını alıp ,

4315

Bir birlerin başlarına saldırıp

Her taraf toz duman olup ,

Görenler çok şaşırıp

Büyük bir savaş oldu şimdi .

Bütün silahların kana bulanarak ,

4320

Tabıldı aralarına girdi ,

Attığını vurup yaralayarak ,

“ Çalkalmak acaba , nerede ? “ diye

Gayretle savaşıp duruyor .

Er Tabıldı görününce ,

4325

Kalmuklar kaçmaya çobalayarak

Kaçarken oraya buraya dağılarak ,

Bir kısmı ordudan ayrılıp

Kaçanların verdiği haberi ,

Çalkalmak'ın kulağına geldi

4330

Hazırlanmış Çalkalmak ,
“ Sırbarangı ” tüfeğini alıyor ,
“ Sırbarangı ”nın sesi yayılıyor.
Kalmuklar yeniden saldırıyor .

Saldırınca Tabıldı ,

4335

Kurtlar gibi dağıldılar .

Gece gündüz , üç gün ,

Çetin bir savaş yaptılar .

Kimsenin kimseden haberi yok ,

Herkes bir tarafa dağıldı .

4340

Yiğit Er Tabıdı'nın

Tam dinlenmeye çekildiği sırada

İkiyüz Kalmuk saldırdı .

Etrafını kuşatıp , ateş ederek

Hiç rahat vermediler .

4345

Tabıldı atına binince ,

Savaşı bırakıp kaçtılar .

Çelik yayını eline alıp ,

Tabıldı şerefini düşünüp ,

Üç Kalmuk'u yere sermişti .

4350

Onlar hemen ölmüş idi.

Dördüncüsüne gelince ,
Onu da kılıcından geçirdi .
“ Sırbarangı ” nın sesi duyuldu
Mermi Tabıldı'ya isabet etti ,
4355

Sağ ayagının bileğinden ,
Mermi geçti , parçaladı.
Kemiği delik teşik oldu .
Eti param parça oldu
Tabıldı attan devrilip

4360
Düşecek gibi olup ,
Yüzü solup kendini kaybederek ,
İki gözü birden karardı
İki büklüm düşüp ,
Eyerin kaşına tutunup ,
4365

Ağız açık bir halde ,
Kendine gelip gözlerini açarak
Toparlanmaya çalışarak ,
Zırhım olmadığı yerinden
Vurdu beni Çalkalmak ,
4370

Tolgamın olmadığı yerden
Yaraladı beni Çalkalmak .

Su kenarına gideyim ,
Bir yudum su içeyim ,
Fazla dolaşmadan ayağımı ,
4375

Mendil ile bağlayayım .
Lânet olası Kalmuk'tan
Öcümü hemen alayım .
Rastladığımı öldüreyim,
Bildiğimi yapayım

4380

İhtiyar Çalkalmak'ı görürsem ,
Elimden geleni yapayım .
Kanın döküp Kalmuk'un
Yiğitliğini göstereyim .“
Diye düşünüp Tabıldı ,
4385

Su kenarına varıverdi
Atından iniverdi ,
Ara tarafına bakınıp
Yaralı ayağını bağlayıverdi .
Su içmeye davranıp

4390

Elini suya daldırdı şimdi.
Ağzını çalkalayıp , elini yıkayarak ,
Br kaç yudum alıverdi.

Arçatoru kısırağını

Ağızlığıyla su verip ,

4395

Sağ üzenideki halkanı

Yeniden çıkartıp ,

Üzeniyi kısaltıp ,

Arka kolanını boşaltıp ,

Göğüz kolanını bağlayıp ,

4400

Bir tek kılıcını eline alıp

Canveriyor gibi sapsarı olup ,

Fenalık geçirdi Tabıldı .

Yeniden saldırıp toz çıkardı .

Dağlardakileri sürerek ,

4405

Ormana doğru sürüklediler

Gece gündüz savaşarak ,

Toparlanan Tabıldı ,

Atından inmedi gayretle .

Canıvar Arçatoru

4410

Kışnemesi göğe yükseliyor ,

Taşa değince toynağı .

Küçükken alıştırmış ,

İyice kuvvetlendirmiştir .

Ufacık rüzgar bile esse ,

4415

İki taraftan ses çıkar.

Kartal gibi kanatlarını çırpıp ,

Uçsuz bucaksız sarı bozkırda .

Hepsi göründü bağırışarak

Onlara bakarak Tabıldı ,

4420

Ata kamçı salladı .

Kırk yiğit aklına gelip ,

Kılıcın çekip hazırlandı .

Savaşan Kırgız ve Kalmuklar ,

Büyük bir kalabalık oldular .

4425

Tozdan görünmez olup ,

Kan içinde kalıp ,

Tabıldı saldırı gyretle .

Kalmuklar telâşlanıp şaşırıp ,

Ermankan'ın “ arbağı “,

4430

Yardım et diye yalvarıp ,

Eldiyar diye çağırıp ,

Ermek'in ismini seslenip ,

Kırk yiğit öne gelince

“ Lânet olası Kalmuklar'ı

4435

Sürüp de götürelim

Ala-Too'dan aşırarak “

Diye Tabıldı seslenip .

Kalmuklar'ın başını derde sokup ,

Yanıdakilerle ikisini

4440

Bir vuruşta yere düşürüp ,

Yola koyulup Kalmuklar ,

“ Aman , aman “ diye kaçtılar.

Bir daha geri dönmesesine

Oraya buraya dağılıp kaçtılar.

4445

Er Tabıldı etrafını süzerek ,

Yaralı ayağı sallanarak ,

Geri kalan Kalmuklar'ı yok edip ,

Kurt gibi saldırarak ,

Kırk yiğit neredesiniz diye ,

4450

Heyecanını atamamış delikanlımız

Kalmuklar'ın peşinden

Gölge gibi iz sürüyor.

Tabıldı'nın ardından

Eldiyar bağırarak koşturuyor .

4455

“ Dur arkadaş , dur “ diye .

Dağları yırtacasına bağırıp,

Atı Kertabıldı ile

Şimşek gibi koşturup ,

Acele ile Eldiyar ,

4460

Rüzgardan paçaları savrularak

Artımdan gidip yetişti şimdi.

“ Kurban olayım , kardeşim “ diye ,

Arçatoru kısrağı ,

Çılbırından tutup gitti şimdi.

4465

Tabıldı'ya bir bakınca ,

Yüzünde bir damla kan kalmamış .

Gücü tükenip hali kalmayıp ,

Kendini kaptırarak yiğit

Savaşmış farketmeden ,

4470

Dudakları morarıp ,

Ayaklarını bile toplayamıyor

Yiğitlik yapıp delikanlımız ,

Sanki attan düşmemiş ,

Eldiyar dikkatle baktı şimdi ,

4475

“ Bu ne felaket “ diye ,

Aklı başından gitti .

Yaralı ayağını gördükten sonra

Atından hemen iniverdi .

Atı Arçatoru'dan ,

4480

Eliyle tutup indirdi şimdi

Åkar suyun kenarına ,

Kucağına alıp gitti şimdi .

Ayağını yıkayarak temizleyip

Kara merkem sürdü şimdi

4485

Aklı başından giderek Tabıldı ,

Et pişimi kadar uyudu.

Bezle ayağını bağladı şimdi .

Yaylık ayranı içirip

“ Kantemir “ oğunu sürtüp

4490

Hayli büyük yarayı ,

Yeniden bağladı şimdi

Krk yiğitin bulunduğu yere ,

Eldiyar alıp götürdü şimdi .

Tabıldı'yı yatrp

4495

Usta'nın oğlu Eldiyar

Şöyle seslendi şimdi
Lânet olası , tek başına ,
Kimin kimsesi yokmuş gibi düşüncesizce ,
Çarpıştın düşman Kalmuklar'la .

4500

Gücünü kuvvetini hesaplamadan .
Altı gün at üstünde savaşıp ,
Altı gün boyunca kuruyan kanını ,
Zorlayıkadım su ile ,
Hiç bir zaman aklımdan çıkarmayıp ,

4505

Ben yemininize sadıkım
Peşinden giden kimse yok .
O kırk asil kahramandan ,
Veya kardeşlerden hiç biri yok.
Sen yalnız kalacak birimisin ?

4510

Ak Kalpaklı Kırgızlar'dan ,
Gerçek yiğit ortaya çıkıp ,
Peşinden arayarak gelmişim.
Yeminimi hatırlayıp çıkıp ,

Sen pehlivan bir er çıkıp ,

4515

Şimdi ölmek üzeresin ,

* Gökten düşmüş taşın demiri

Soluğun kesilip dinlenemedi ,

Hatırlayıp da geldim .

“ Acaba ne oldu ? “ diye

Süt kardeşim için geldim ,

4520

Son derece inatsın ,

Sen başımın belâsısın

İnadını bırakmazsan

Gürbette ölüp kalacaksın

Ayağında ki yara şişmiştir ,

4525

Gittikçe açılmaktadır

Topuğundaki yara şişmiştir ,

Yumruk gibi olmuştur .

Seni böyle tutmasaydım

Lânet olası tek başına ,

4530

İşte Ecelin gelmiştir .

Yaralanınca geri çekilmezsin ,

Bana bile söylemiyorsun .

Ayağın kırılırsa , çekilmezsin ,

Dönerek bana seslenmezsin ,

4535

Kalmuklar'a bizi gönderip ,

Rahatlayıp bir az dinlenmezsin .

Kımıldayamaz haldesin ,

Eyvah dostum , bu ne hal?

Böyle diyerek Eldiyar ,

4540

Gözünün yaşını durduramadı.

Hayli öfkelenip ağladı.

Baygın halde yatışına

Eldiyar'ın canı sıkıldı.

Kırk yiğit ağlayıp hıçkırarak

4545

Hepsi birlikte ağladılar.

Ebedi dostların

İçleri zırıldadı , sızladı.

Bunları gören Tabıldı ,

Toplanır kendine gelip ,

4550

Kırk yiğidin durduğunu ,

Görünce yerinde doğrularak

Yarası aklından çıktı .

Zorla şunları söyledi ;

Kurban olayım kırk yiğit ,

4555

Dedelerimiz bile dost idi ,

Ebediyen arkadaşız .

Söyleyin işin aslını

Bir evin bir oğluyum diye ,

At binmekten kalmadım .

4560

Herkese bugünde

Asla aşık olmadım .

Annemin biricik oğluyum diye ,

Yurt içinde kalmadım .

Çocukluğumdan beri beraber büyüyüp ,

4565

Hepimiz kardeş gibi olduk .

Anlaşmazlık çıkarsa yiğitler ,

Olur bu tür şeyler .

Ayağımdan yaralandım diye ,

Eve kaçacak kadar

4570

Korkak bir evlât mıyım ?

Bir daha dünyaya gelecek gibi ,

Ecelim gelirse , ölürüm.

Çekeceğim varsa , görürüm

Kısa gün eziyeti çekip ,

4575

Aranıza gelirim .

Allah nasip ederse ,

Ak yüzünüzü görürüm .

Sononda zaten Kalmuk'tan ,

Öcünüzü alırım .

4580

Az zamanda bu yara iyileşip ,

Eski halime dönerim.

Geçmişte Ermankan babam öldüğünde,

Annemle kaldığımda ,

Eldiyar , Ermek'le dost olup ,

4585

Üçümüz olup süt kardeş ,

Memleketten asker toplayıp,

Kırk yiğit bana tabi olup ,

Eldiyar ile kırk yiğit ,

Hizmet eden baş olup.

4590

Yetim olan evladı ,

Anneli yaptım , kırk yiğit .

Soyu sopp olmayan evladı ,

Yengeli yaptım , kırk yiğit .

Tek başına olan evladı ,

4595

Arkadaşlı yaptım , kırk yiğit .

Yufka yürekli garibi ,

Cesur yaptım , kırk yiğit .

Yayan gelen çocuğu

Atlı yaptım , kırk yiğit .

4600

Eğlenceye ,oyuna ,

Sevinen yaptım , kırk yiğit .

Fakir gelen çocuğu ,

Varlıklı yaptım , kırk yiğit .

Bekar gelen çocuğu ,

4605

Evlendirdim , kırk yiğit .

Zayıf gelen çocuğu ,

Güçlü yaptım , kırk yiğit .

Tulpa verdim , binsin diye ,

Zırh verdim , giysin diye ,

4610

Yenilmez düşmanla karşılaşırsa ,

Korkmadan saldırısın diye .

Kısrak verdim , binsin diye ,

Kürkü verdim , binsin diye .

Daha da düşman gelirse ,

4615

Çekinmeden saldırısın diye ,

Düşman ile savaşacak olursam ,

Arka olup gelsin diye ,

Zor durumda kalırsam ,

Hiç kimseden korkmaz diye

4620

Ömrüm bitip ölene kadar ,
Rahatlıkça gülsün diye .
Hepiniz ağlayıp hıçkırıyorsunuz ,
İçimi sızlatıyorsunuz ,
Ecelim gelip de ölürsem ,
4625

Altı ay ağlayıp dursanız da ,
Bir kuruluşluk faydanız olmaz .
Birazcık dinlendirip ,
Ağlamanızı neden kesmiyorsunuz ?

Gayret edip saldırmadan ,
4630

Ağlayıp duracak zaman mı bu ?
Üzülerek canlarınızı ,
Sıkıp duracak zaman mı bu ?
Üzöldüğünüzü görünce ,

Sizlere saldırmadan ,
4635

Bunca Kalmuk , bunca düşman ,
Bakıp duracak insan mı bu ?

Hepiniz ata binin ,
Etrafı dolaşıp gelin ,

Düşmandan düşen ganimeti ,
4640

Toplayın , gelerek veriniz

Silahları kalmışsa , alınız

Hepiniz birden gidiniz ,

Ermek kalsın yanımnda .

İki kişi olunuz

4645

Akşamda , gün bata ,

Benden haber alınız .

Kırk yiğit Tabıldı'nın söylediğini yapıp , düşmanların durduğu yeri tespit edip , onlardan kalan ganimetleri (aynı zamanda savaştaki ganimetleri de) toparlayıp , akşam vakti dönüp geldiler. Kocaman kısrak kesip , şükretmek üzere hayvan kesip , kırk yiğit eğlenip durdular. Tabıldı üç gün , üç gece uyuduktan sonra uyanıp , yarası bir az iyileşip başını kaldıracak kadar haline geldiğinde , dört yiğidiyle Eldiyar altmış kadar kısrak getirip , onlara yükleyip gerekli silahları alıp geldi. Eldiyar : "Gl başındaki Orgoçor denen yere kadar gittik , Kalmuklar'dan bir iz bile yok ,ölenler ölmüş , lmeyenleri ise kaçıp gitmişler " diye szn bitirdi. O zaman Tabıldı şöyle dedi ;

Afferin kahramanlar ,

Atlarınız kutlu olsun ,

Dışdakini dışta aldık .

4650

Buradakini burada aldık.

Alacağım diye gelen Kalmuklar'a

Her türlü şeyi yaptık .

Kalmuklar'a ömür boyu

Konuşup duracakları iş yaptık ,

4655

Onları biz katlettik

Çok iyi bir şey yaptık .

Asırlar boyu Kırgızlar'a

Dayanamayacakları şeyleri yapıp ,

Kahramanca saldırdık

4660

Kıyamete kadar süreceksin ,

Efsane , masal bıraktık Kırgızlar'a ,

Eldiyar dostum , aklın yok ,

Hiç bir şeyle ilgin yok ,

Benim tek başıma olduğumu söyleyip ,

4665

Kırk yiğide lâf dokundurup ,

Gemleri çekip konuşup ,

İnsanın içini rahatlattın .

Epeyce söz söyleyip ,

“ Kalmuklar kaçmış , yok “ diyorsun ,

4670

“ Ayağına ok değip “ diyorsun

Kırk yiğitim olmasa ,

Tek başıma nereye gideyim ?

Konuşup duran Kalmuklar'a

Nasıl kılıç vurayım ?

4675

Olup olacağı üç bin at ,

Ganimeti nasıl alayım ?

Katagan boyunu koruyarak ,

Nasıl yolunu keseyim ?

Kırk yiğidim olmazsa ,

4680

Ben yapayalnız biriyim

Kadir Allah korursa .

En kısa zamanda iyileşirim .

Halkta hekim yok idi .

Nerelere gideyim ?

4685

Talas'a doğru gitsem mi ?

Hekim arayıp bulsam mı ?

Derviş oğlu insan idi .

Ona doğru gitsem mi ?

Şeyh Kızıl arslanın

4690

Soyundandır diye duymuşum ,

Kızıl divane mürüden ,

Ağır hastalıkları iyileştirdiği

Önceden bildiği söyleniyor

Kendisine biri gönderilse ,

4695

O büyük bir hekimdir diyor .

Er Manas'ın anıtına ,

Uzun zamandır baktığı söyleniyor ,

İkiyüz yaşa geldiğini ,

Halkımdan duydum.

4700

Tedavisi güçlü diye ,

Şadece o yapabilir diye ,

Hastalığı iyileştirir diye .

Okla açılan yaraya ,

Ancak o derman olur diye ,

4705

“ Tintüür “* ile keser diye ,

Ne hastalık olsa da ,

O insan bilir diye ,

Be ona gideyim ,

Bu yarayı göstereyim ,

4710

Kısa sürede iyileşirsem ,

Sizleri evden bulurum .”

diye Tabıldı kırk yiğidine az çok ganimetiyle “ Ülkeye dönün , dinlenin ,
görenleriniz bilenleriniz halka her şey anlatın .Ermek neden dönmemiştir ? Onu
öğreniniz ,sağ salim ise ,beni Talas'ta Manas'ın anıtından bulsun “ diyerek kırk
yiğitlerini yolcu ederken şöyle dedi :

“ Gözünü seviyim , kırk yiğidim ,

Babamdan fazla tuttuğum ,

* keskin bıçak

Uzağa birlikte gittiğim ,

4715

Canımın sağlığında ,

İstediginizi alın .

Birlikte süt emdiğim ,

Hatır sayıp birlikte giden

Eskiden beri birbirini üzmeyen ,

4720

Dost olarak yaşayan ,

“Dost acı söyler”

Yaralı halimde gideyim ,

Ansızın ayağım kayıp ,

Ölüp gideyim mi ?

4725

İçinizde kalmasın ,

Sözünüz varsa söyleyin ,

Benim içimi rahatlatarak

Aynı anneden süt emdik .

Küçük yaşımızdan , yiğitler

4730

Bana güç verdiniz .

Aynı tabaktan tuz yedik .

Kırlarda birlikte dolaştık

Tabıldı diye hürmet eden ,

Bende pek çok hakkınız var .

4735

Belki , sözüm sze dokunmuştur

Belki , içiniz sıkıntılıdır .

Belki sözüm sert gelmiştir ,

Benden saklamışsınızdır .

Hakkınız varsa geliniz ,

4740

Söyleyip bana bildiriniz “

Tabıldı sözünü bitirdi. Kırk yiğit bunları duyduktan sonra “ Biz memleketegitmiyoruz , Tabıldı yaralıhalde Talas’a gitti diye nasıl anlatırız ? “ diyerek hepsi yerlerinden fırladılar . O zaman Tabıldı “ Hayallah ! Ben , bakalım ne yapacaklar diye ,sizleri sınamak istedim . Böyle mi düşünüyorsunuz ? Fakat Ermek’i başkan yapıp , Usta efendiye baba sayıp , halkı geri döndürüp huzurunu korumak için , düşmanı geri püskürtüp , millete göz kulak olup , memlekete varıp , bir aydan bu yana üstlerini değiştirmeyen insanlar dinlensin diye düşünmeyin mi ? “ deyip Tabıldı güldü. Kırk yiğit Tabıldı’dan memnun olup , teşekkür edip tokalaşıp , “ İyiliklerinizi unutmayız “ diye kucaklaşarak , iki yanaklarından öpüşerek dört yüz doksan at alıp yürüyüp gittiler. Tabıldı ile Elidyar bir binek , bir de yük at alıp , yükleri yükleyip , Talas’a kadar yollandılar . Yaralı olan Tabıldı bir kaç günde Talas’taki yüce Manas’ın anıtına geldi. Anıtın yanındaki tepeden ak sakallı biri bunları görüp , önlerine çıktı ve şöyle dedi ;

İki genç delikanlı ,

Halkından ayrılan deli genç ,

Niye yalpalıyorsun ?

Gözlerin korku içinde ,

4745

Hayrula , yavrularım ?

Yüce Manas'ı hatırlatan ,

Ermankan'ın evladı

Er Tabıldı sen misin ?

Yiğitlik yapıp da yavrum ,

4750

Halk için canından mı geçtin ?

Derviş var diye buraya ,

Şimdi bana mı geldin ?

Senin baban Ermankan ,

Altmış yaşa gelince ,

4755

Kır sakallı olunca ,

Görmüştüm idim burada

Evlât dileyip tavaff edip ,

Her mezara gitmişti .

Manas'a kuran okuyacağım diye ,

4760

Tam buraya gelmişti .

Sonra duydum ki ; Ermankan

Bir oğul , bir kız sahibi oldu dendi .

Oğul için ağlayıp dururken ,

Tanrı dileğini kabul etti dendi .

4765

Ermankan'ın evladı

Milletine hayırlı bir evlât dendi .

Kahraman olup Tabıldı ,

Kırk yiğidi toplayıp baktı dendi.

Saldırmadan düşmanı ,

4770

Gölgeleri bile görünmeden kaçtı dendi.

Tabıldı'ya ok değip ,

Çekeceğini çekti dendi .

“ Şimdi attan inin “ diye ,

İhtiyar “ hoş geldin “ dedi.

Tabıldı ile Eldiyar atlarından inip , dervişle görüşüp kaldılar. Derviş Tabıldı'nın ayağını“ tintüür ” ile kesip , kemiklerinin iliğini çıkarıp , ilaç verip titizlikle baktı. Tabıldı iyileşerek , bastonla ayağa kalktı. Yirmi gün olduğunda Tabıldı , “ Gitsek mi , dervişim “ diye izin istedi. Derviş : “ Şimdi bir ay kal , iyice iyileştikten sonra git , yavrum ” diye cevap verdi . Tabıldı dervişin bu sözüne üzülenek geri dönmek niyetiyle bir binek , bir yarış atı yanısıra altın , gümüşü dervişe verip “ Hayır dua yapınız “ diye ayağına kalktı.

“ Olur , yavrum , ancak yolda zor durumda kalabilirsin , yavrum “ hayır dua etti ve yola çıkardı .Tabıldı ile Eldiyar Talas nehri boyunca yürüyerek , Şumkar-Taş'ı , Üç-Koşoy'u , Ala-Bel-Ölmök'ü geçip Suusamır'ı ve Son-Köl'ü geçerek büyük Narın'a ulaştı. Narın'da halk yoktu , ana yolda izi de yoktu. Bir kaç gün yol yürüyünce , Tabıldı'nın ayağı yine kötüleşip , tekrar şişip ağırmaya başladı .Tabıldı ile Eldiyar yazın , Çalkalmak'ın sürtiye saldırdığı yurduna uğradılar ve aynı duruma rastladılar. Baktılar ki ; ülkede boyadığı taşkazık yere düşmüştür. “ Eğer halk huzur içinde göçseydi , kazık yerde olmazdı “ diye kazığın yanına geldiler ve kazığın deliğinde , atın kıllarıyla bağlanmış bir deri parçasının olduğunu görür. Attan inerek dikkatle baktılar . Deri parça içerisinde Kardıgaç'ın yazdığı bir mektubu çıktı. Mektubu okuyunca şunların yazıldığını gördüler:

4775

Ermankan'ın evladı ,
Biricik Er Tabıldı'ya
Emanet diye bıraktım ,
Sağ-salim kavuşursa ,
Bu mektubu almaya .

4780

Çalkamak'ı kovalayıp ,
Uzaklara gitmiştin .
Gün batışına doğru gittik ,
Nereye gideceğime gözümüze kestiremiyoruz ,

Kudaynazar ağabeyim ,

4785

Göçürdü bütün milleti ,
Ağabeyim gelsin diye söylesek ,
Dediğini duymuyorum dedi ,
Ala-Too'dan aşağı inip ,
Gidecek gibi göründü

4790

Ağabeyim Er Tabıldı ,
Yanında giden kırk ağabeyim ,
Kaderimizi size emanet ettim
Sağ-salim geliniz ,
Ak yüzümü görünüz

4795

Mektubu yazıp emanet ediyorum ,
Size teslim ediyoruz ,ağabeyler ,
Çaresiz gitti anneciğim ,
Zorla gitti yengeciğim .
Şayımбет ağlayıp hıçkırarak

4800

Halkının hepsi bağırışarak ,
“ Tabıldı geçikti “ diye .
Apar topar göçürüp ,

Ağabeyim Kudaynazar ,
Nereden başımıza geldi .

4805

Kızkardeşin Kardıgaç ,
Yüzüne hasret oldu .
Bir göreyim diye gözümü dört açıp ,
Arkandan çıkan tozunu .

Her zaman dua edip , ağlıyorum .

4810

Yeter ki canın sağ olsun ,
Ak yüzünü görür müyüm ?
Ağabeylerim hepsini ,
Görür müyüm ? diye düşünüyorum .
Halkın çoğu ,

4815

“ Göçemeyeceğiz “ diyemeden ,

Halkının pek çoğu teslim oldu .

Gözlerinden ateşler çıkıp

Ağabeyim Kudaynaz ,

Halkı götürmeye hazırlandı .

4820

Sizler için kırk ağabey ,

Kurban ediyorum canımı .

Ölürsem bile alırsınız ,

Sizi göç ettiren düşmandan

Kanımın her damlasını .

4825

Uzun sözün kısası ,

Bu mektupta belirtildi .

Kardıgaç'ın mektubu işte ,

Kaygılı olan derdi bu .

Mektup bağlamaya bir şey yoktu ,

4830

İşte Kardıgaç'ın saçı ,

Patırtıyla gecede ,

Kalabalık halk göçmüş çığlıkla .

Zavallı ben sendelleyerek ,

Kurban olayım kırk ağabey ,

4835

Aceleyle yazılan mektubum işte ,
Ne zaman ne yapacağı belli olmaz ,
Agabeyim Kudaynazar'ın .
Sinirlenip sürdürdüğü şartı bu .

Tabıldımektubu okuyup , aklı başından gidip , başı dönüp , gözlerinden sicim
gibi yaşları

akıp , yaralı ayağının sa gücü kalmadı . “ Atına bin yiğit Eldiyar , geniş
Narın'a doğru

Kara-Taş'a ulaşalım. Orası elverişli bir yer imiş , bir -iki gün dinlenelim
.Yara iyileşirse ,

ona göre bakalım , iyileşmezse , orayı görürüz“ der. Tabıldı ise
yarasınınsadece

duyduğuağırının sıkıntısındaydı.

Tabıldı sinirlenip şöyle dedi

4840

Gücü giderek azaldı

Böyle felaket olur mu ?

Kurban olayım , Eldiyar ,

Gittikçe nefesim kesiliyor ,

Yara şişti , acıyor

4845

Her yerim ateş içinde ,

Mektubu okuyup sinirlenince ,

Çocuk üzülüp , ağlayarak

Eldiyar , zamansız bu iş diye ,

Halkım sağ mı esen mi ? diye

4850

Yaralı insanla yürümek ,

Hayli zor olurmuş .

Ermek'ten haber gelmiyor ,

Onun için üzölüp duruyorum diye düşünüp .

Sağ mıdır , hayatta mıdır ?

4855

Biricik evladım , Şayımbet

İki dert arka arkaya karşılaşıncı ,

Nasıl dayanayım ? diye

Dudaklarımı dişleyip ısırıp ,

Eldiyar beri gel diye .

4860

Elini uzatıp dönüp ,

Atı Arçatoru'dan

Düşüp yığılmak üzereyken

Üzüntüden ağrısı arttı .

Halkının derdi de eklenerek ,

4865

Narın'ın başı Kara-Taş

Elverişli bir yer imiş .

Yaşlıların sözüne göre ,

Kutsallığı olan bir yer imiş ,

İşte oraya gidelim .

4870

İki-üç gün kalıp dinlenip ,

Etrafı dolaşalım .

Mezarın kara suyuna ,

Yaralı ayağımı batıralım .

Gücümüz olursa at binip ,

4875

Halkın peşinden igdelim

Yara yeniden kötüleşirse ,

Her ne gerekiyorsa ,

İyileşinceye kadar orada kalıverelim .

Diye Tabıldı at bindi.

4880

Kardıgaç'ın yazdığı mektubu aldı.

İkisi de okuyup ,

At üstünde konuştular ,

Üzülerek Tabıldı ,

Gücü tükenip dertlenerek ,

4885

Eldiyar şöyle dedi ; “ Tabıldı ! ”

Oyalayıp Eldiyar ,

Getiriyor çabucak ,

Kara-Taş'a gidip yerleşsin diye

Eldiyar Tabıldı'yı alarak , akşam üzeri Kara-Taş'a ulaşıp kaldılar. Tabıldı mezara gidip, pınara ayağını daldırıp , Eldiyar ata binip , iki tarafına bakınıp ,

Kalmak-Aşuu'nun tepesine doğru dürbünle baktı. Hareket eden bir tek canlı yoktu. Yayılıp duran hayvan yoktu. Eldiyar her sabah gidip ve geceleyin geliyor. Teke , dağ keçisi vurup Tabıldı'ya veriyor , yaralıya iyi bakıyor . Bu arada on iki gün geçti. Tabıldı , “ Hey ,dostum Eldiyar , sen bana bakıp durmaktan kurudun ; sen şimdi ata binip Kara-Taş'ın göğüsünde , ormanlık tarafında , Kalkak kavalığının önünde , annemin gizli erzağı olmalı.Oraya varıp bir kap “ kurut “ (yuvarlak kuru yoğurt) , bir tulum yağ , süzme yoğurt al da gel. Tekenin eti lezzetli olurmuş, birde teke vurarak gel. Şimdi at binip çabuk gel , gün batmadan önce gel , dostum , sana daha çok söyleyeceğim var “ diye sözünü bitirir. Eldiyar ise Kertabıldı denen atını topuklayıp , tüfeğini kuşanıp , Kalkak söylenilen kayasının önündeki gizli erzağı bulup , Tabıldı'nın söz kıldığı kurutu , yağları alıp , geri döndü. Gök Ala-Too'nun karala taşlığından geçerken , bir sürü dağ keçisi durmaktaydı. Aralarından seçtiği kara boz keçiyi “ Tabıldı'ya derman olsun “ diye vuruverdi .Tabıldı'nın önüne gün batmaya yakın geldi. Tabıldı yiğit değil miydi ? Tek bacağı ile aksayarak basıp kısrağın önceki terini yıkayıp , kuyruğunu , yelesini tarayıp duruyordu. Keçinin eti kazanda kaynayıp durdu ve o zaman Tabıldı şöyle dedi:

Usta'nın oğlu Eldiyar ,

4890

Ebediyen dostumsun ,

Her ikimiz de tek başına ,

Bir orduya bedeliz .

Az zamandan beri Eldiyar ,

Bu yara kötüleşip durdu .

4895

Çıkası canımdan bezdim

Bezmekten fayda yok..

Düşman sıkımtısını çekmeyen

Bir ben değilim , başkası da var

Şimdi mücadele edip ,

4900

Zamanında tedbir almazsak ,

Derman arayıp durmazsak ,

Bundan başka çare yok .

Benim sana söyleyeceğim

Sabah erkenden ata bin ,

4905

Halkın peşinden koştur git.

Ne olursa olsun Eldiyar

Anneciğimi bulup gör.

Doksan türlü ilaç var ,

Her çeşit ilaç var ,

4910

Onları bulup alıver

Cehenneme gidesi dostuna

Bir göz atıver .

Son yolculuğuna çıkmadan

Beni Ecelden kurtarıver .

4915

Arçatoru kısrağı ,

Yanıma bağlayıp koyuver ,

Alıp geldiğin kurutu , yağı

İçerim , idare ederim .

Atla avunup ,

4920

Çaresini bulurum.

Bazen urganı uzatıp ,

Boş bırakıp ,otlağa salarım

Kendimden geçmezsem ,

Canımın çaresine bakarım .

4025

İki gün dinlenip gelirsin ,

İki gecede geri gelirsin .

Üç günü konaklarsın ,

Halkıma , yurdun hepsine ,

Gidip , haber verirsin ,

4930

Yedi gün geçtikten sonra ,

Kurban olayım Eldiyar ,

Yalnız dostun Tabıldı

Seninle görüşmeden ,

Gittiğini görürsün.

4935

Sağ-salim gidersen Eldiyar ,

Söyleyeceklerim işte bunlardır .

Birinci selamımı söyle ,

Manevi babam Usta'ya

“ Tabıldı çok hasta “ diye

4940

Babamın canını sıkma .

Babam Usta üzülürse ,

Sen de onunla ağlama .

İkinci selamımı söyle ,

Yaşlanan zavallı anneme .

4945

Sorarsa selam söyle ,

Ağabeyimle yengeme .

Gayret edip dayansınlar.

Zavallı Çaçıkey eşim ,

Üzülmeysin deyin .

4950

Biricik canım Kardıgaç ,

İlacı gelirse annemin annemin ,

Derman olur yarama .

Ermek'i görürsen , kızıver

Dostu Er Tabıldı'nın

4955

İşte halini şimdi gör ,

Bir azcık akli varsa ,

Seninle gelmesini söyle.

Üçüncü selamımı söyle ,

Kalabalık halkıma .

4960

Hangi sebeple göçmüş idi ?

İyice anla halkın sözünü.

Geri dönecek halk var mı ?

Doğup büyüdüleri topraklara .

Elin tutup selam söyle ,

4965

Kırk kaplan ,arlanıma ,

Nerede olsak beraber yürüdüğüm ,

Bana güç verenlere .

Bunları bilseydim önceden ,

Kırk yiğidi yanımdan ,

4970

Asla uzaklaştırmayacaktım .

İyice dinleyip anlamadan ,

Kırk yiğidin dediklerine ,

Benimle beraber büyüyen ,

Bana destek güçlerime ,

4975

Bir gün fırsatın olursa ,

Hep beraber gelin .

Diyerek bunları söylediğinde ,

Göz yaşlarını tutamadı.

Baş örtüsün gözlerini silip,

4980

Bu sözlerin hepsini ,
Eldiyar'a söylemesini istedi.
Böyle akıl verilip ,
Eldiyar atına binip ,
“ Yedi günde geliverin “

4985

Oyulanmayın diye hasretle .
Ağladığını görünce ,
Eldiyar'ın boyu bükük duruyor ,

Yüce Tanrı'ya emanet ol ,
Kurban olayım Tabıldı ,

4990

“ Kayberen ” yardım olsun diye
Kucaklaşıp iki dost ,
Bir türlü birbirlerinden ayrılamadılar.
Bir müddet ağlayıp ,

Ata bindirip koltuklayarak dostunu ,

4995

İçi kor gibi yandı
“ Bakmadan çabucak ata bin “ diye
Yörük Kertabıldı'ya
“ Hoşça kal “ deyip biniverdi .
Üzüntüsünden fısıltıyla ,

5000

Sözler ağızından dökülüverdi.

“ Yedi gün sonra görürüm

Gelip yüzünü , sonra döneriz

Gayret et , Tabıldı ,

Sen yalnız kaldın “ diye

5005

Gurbette biricik dostumu ,

Nası tek başına bırakayım ?

Kibleye doğru yönelip ,

Arkasına bakakaldı Eldiyar ,

Görünmeyecek kadar , uzaklaşınca

5010

Bakakaldı Tabıldı ,

Çolpan yıldız gibi gözleri dolarak .

Eldiyar gece gündüz , tepeleri , kayalıkları aşır , çoşkun suların akıntısından geçip büyük Gök-Art'ı geçip , yönünü şaşırmadan ve durmadan Ancıyan tarafındaki öndüre gelerek , sayısız alacağı koyunu sürerek , kör öküzüne binen ve başına abasını giyen , hem erkeğe , hem kadına benzeyen birinin koyunların arkasından sendeleyerek ağlayıp , hıçkırarak geldiğini görür. İşte çobanın türküsü;

“ Dokuz ay karnımda taşıdığım

Tüm vücudumu sızlatan ,

Dokuz yaşına geldiğinde ,

5015

İpeklere sarıp uyutan ,

Israp çeken annen nerede diye,

Ben hatırında mıyım ?

İhtiyar olduğumda ben zavallı ,

Senin çektiklerini çekiyorum ,

5020

Sabah şafak sökerken ,

Küçük ayı yıldızı batana kadar ,

Altı ay boyunca emzirdim .

Büyüyüp at binip ne kadar ,

Her türlü yemek yedirdim ,

5025

Ben garip, yanından hiç ayrılmadım,

Mecburen ayrıldım ,

“ Çaresiz ihtiyar “ dedirttin .

Sabah şafak sökünce ,

Kütüp yıldızı batınca ,

5030

Yedi kere dönerek emziriyordum.

Yedi yaşına gelince ,

Üstüne titredim ,büyüttüm.

Ama Ecelim gelip de ölmeden ,

Biricik oğlumdan ayrılan ,

5035

Yaşlı cadı dedirttin .

Eskidi giydiğim kıyafet

Ecelim gelip ölmeden ,

Eziyetini çektim oğlumun .

Yanından ayrılmadan , ben zavallı

5040

Arkanda kalıp dertlendim .

Yırtıldı giydiğim giyisim.

Gösterişli biricik yavrum ,

Anneciğın yaşlanınca ,

Üzıntünü çektim , mahvoldum.

5045

Hâla hayattaysan ,

Derdimin dermanı idi.

Nerde olduğunu bilemeden ,

Kaygını çekip duruyorum ,

“ Öleyim “ diyorum utancımdan .

5050

Tabıldı , senin yüzünden ,

Ölemedim ben , talihsiz

Senden kalan evlât olan ,

Afacan Şayımbet yüzünden “

Ağlayıp sızlayarak bu ihtiyar ,

5055

Öküzden yuvarlanıp düştü.

Kendinen geçip bayılıp

Yüzünde bir damla kan kalmadı

İhtiyarın söylediği bu sözü ,

Eldiyar'ın kulağı duydu.

5060

İkinci bir annemmiş diye

Nihayet o da anladı .

“ Neyse , hayattaymış “ diye

Biricik ,afacan Tabıldı'ya

Eldiyar'ın içi sızladı.

5065

Neredeyse ağlayacaktı.

Acele eden Eldiyar ,

Ata binmeden kalır mı ?

Eldiyar ata binip oradan yoluna devam ederken , sayısız boz ala götüren , ayakları karga ayağı gibi ince, boynu turnanın boynu gibi uzun , kara saçları dalgalanıp , üzüntüden yana yakıla ağlayarak bir kızın geldiğini gördü. Hıçkırıklarını duyan Eldiyar öylece kaldı , dinledi . Kız şöyle dedi;

“ Ermak kenarında naneyim ,

Ermankan'ın evladı ,

5070

Biricik Er Tabıldı'm ,

Yankıladan kayadan ,

Bir evin bir çocuğuymuş .

Engilçekli kayadan ,

Yuvada benzerin yok .

5075

Ölmüş dersem , toprakta değilsin ,

Sağsın dersem , burada değilsin .

Ümidimi kesmeden bekliyorum .

İçim ateş , dışım kor ,

Konacak bir kuş idim ,

5080

Yuvama gelene kadar .

Uçup konup gidince ,

Bu feryatı niye saldın ?

Tünekli kuşu idim,

Tüneliğime gelene kadar ,

5085

Tüneyip uçup gidene kadar ,

Acılı günlere niye bıraktın ?

Ala -Too'nun başı kar mıdır ?

Akıp giden zaman mıdır ?

Ağabeyinden ayrılan ,

5090

Arzusunu söyleyip , ağlayan ,

Ben gibi talihsizdir .

Uluğ dağların başı kar mıdır ?

Yuvadan uçan zaman mıdır ?

Saygı görecek zamanımken ,

5095

Ben gibi kadın var mıydı ?

Sağ tarafımda kakül var

Yaşım on beşine geldi.

Kudretli ağabeyimin sağlığında ,

Ağzım süt kokuyordu.

5100

Kalmuklar'a kuzu çoban oldum.

Böyle eziyet geçirmemiştik.

Kız başımla azap çeken ,

Her gün isyan edip ağlayan ,

Kırk ağabeyimin içinde ,

5105

İpeklere sarıp büyütülen

Ağabeyimin yokluğundan dertliyim .

Delikanlı canına eziyet eden ,

Kırk yiğidin büyüğü

Kardıgaç'ın ağabeyisi ,

5110

Kuvvetli arslan Tabıldı ,

Çektiklerime baksana !

Şimdi bir ay bekleyim ,

Bu derdi çekip katlanırım,

Kötü haberin gelirse ,

5115

Yanıp da kül olurum.

Senden ayrı kalmaktansa ,

Bir defada kendimi öldürürüm.

Gencecik ömrümü yok ederim “.

Diye Kardıgaç ses çıkarmadan ,

5120

Kuzusunu göğüsüne bastırdı.

İki gözü parlayarak ,

Büyük yola baktı.

Atla gelen bu adamı ,

Kimmiş ? diye düşündü.

5125

Bu sözü duyup Eldiyar ,

“Gitsem mi ? “diye düşündü ,

“ Tabıldı'nın selamını ,

Söylesem mi ? “ diye düşündü.

Özlem dolu zavallı ,

5130

Beni görürse , ağlar diye

“ Ağabeyim neden gelmiyor ? ” diye

Sözüme inanmaz , üzülür her halde ,

Yakalanıp esir olursam ,

Elden hiç bir şey gelmez .

5135

Ufacık bir yardımı bile olmaz .

Ata binip eve gideyim ,

Babamdan haber alayım ,

İşin aslını anladıktan sonra ,

Ondan haber vereyim .

5140

Kardıgaç'a kavuşup ,

İsteğini yapayım.

Diye Eldiyar attanıp

Aceleyle yürüyüp gitti.

Epeyce aşağı indiğinde ,

5145

Kesilmiş kavanın dibinde ,

Bir kadın gizlenmiş duruyor ,

Semerli bir kara öküz ,

Yanında bağlanmış duruyor ,

Burunundan dala asılmış .

5150

Ağıt söyleyen birisi gibi ,

Kadın ağlayıp feryat ediyor.

“ Bir tanem “diye bağırıp

Fidan boyu sarsılarak ,

Kadın kendine gelemiyor .

5155

Kederinden kahroluyor ,

Eski dertleri yineleniyor,

“ Yalnızım “ diye bağırarak ,

Ufak çocuk gibi hıçkırıyor .

Abasını örtünmüş ,

5160

Mendiliyle gözlerini silerek ,
Sanki görmemişçesine ,
Yürüyüp gitti Eldiyar ,
“ Zavallı Çaçıkey’e benziyor “diye
Üzülüp gitti Eldiyar .

5165

Atını ormana bağladı .
Doğrulup geri baktı.
İyice tanıyıvereyim ,
“ Kimmiş ? ” diye düşündü.

“ Uzaklaşıp gitti “ diye.

5170

Kadın hâla hıçkırıyor ,
Bir türlü tanıyamamıştır.
Çaçıkey mi olduğunu .

Eldiyar dinleyip durduğu sırada Çaçıkey şöyle dedi ;

“ Bir tanem , yuvaya seninle konmuşum ,

Bir tanem , uzun zamandır yoldaş oldum ,

5175

Bir tanem , hep söyleyip duruyorum.

Bir tanem , uçuracak günün bilemedim ,

Çalkalmak’a giderken ,

Gitme diye ne kadar uyardım.

Bir tanem , kırk yiğidini alıp yanına ,

5180

Silahlarını deveye yükledin .

Çoşup da kahramanlık yapıp,

Milletine haber vermedin.

En azından Tabıldı ,

Keşke kardeşin olsaydı.

5185

Hilekâr Kudaynazar'ın ,

Ortadan yok edivermedin .

Kurtarıp bizi Kalmuk'tan

Kuural'a sonra gitmedin ?

Bir tanem , bir sürü asker alıp ,

5190

Kalmuklar'a saldırmadın .

Hiç olmazsa bir gün gösterip ,

İki yaşındaki Şayımbet ,

Büyüyüp adam olmadı.

Genç eşin Çacıkey ,

5195

Yapayalnız kalmadı.

Tam günümü görecekken ,

Beni hasret bıraktın .

Kalabalık Katagan boyundan ,

Han oğlu , pehlivanım ,

5200

Halk içinden yiğit çıktın .

Güçlü , kuvvetli arslan çıktın .

Bir tanem , hayatta isen ,

Ne sebeple geçiktin ?

Çocukken gördüğüm ,

5205

Yoluna canımı verdiğim ,

Başıma bir iş açmadan

Neden basıp gelmedin ?

Gençliğimde gördüğüm ,

Yoluna canımı verdiğim ,

5215

Biricik yavrum Şayımbet ,

Yalvarmadan gelmedin.

Alı turnam , sevdiğim ,

Alakuşum , şahinim ,

Kırgız Kataganlar'ın

5220

Han olacak sultanım , bir tanem ,

Keskin kılıç , dayanağım ,

Yüce yıldız , Çolpanım.

Milletini Kalmuklar'a vermeyin ,

Kahraman , yiğit ,sultanım .

5225

Utancımdan öleyim diyorum ,

İçim yanıyor hasretinden ,

Ölemeden kuruyup gidiyorum .

Senden kalan bir toynak

Yavrum Şayımbet varlığından “

5230

Diyerek Çaçıkey üzülüp ,

Kendini kaybedip ,

Odunu öküzüne yükleyip ,

Gideyim diye hazırlanıp ,

Kepeneğine sarılarak ,

5235

Keyfi kaçıp sıkılarak ,

İki tarafına odunu denklemeden ,

Uzun zaman uğraşıp,

Aklı başından gidip , nefes alıp ,

Düşünemeyip tekrar tekrar ,

5240

Sıkılıp ağlayıp hıçkırarak.

Kara öküze odunu ,

Zorla yükleyip doldurur .

Ahından taşlar yarılarak ,

Sesinden başlar yarılarak ,

5245

Evine doğru Çaçıkey ,

Oraya doğru yöneldi.

Peşinden öküzünü sürükleyip ,

İçine düşen sıkıntıdan ,

“ Şayımbet “ diye düşünüp ,

5250

Aklına gelip çocuğu ,

Şimdi yine ağladı.

Geleceğini düşünüp .

“ Biricik yavrum Şayımbet ,

Nerede bekleyip duruyorsun !

5255

Sağlığında yetim oldun ,

Genç yaşında tükendin ,

Baban Er Tabıldı yok !

Yavrucuğum , sahipsiz kalıp

Seni şımartacak annen yok !

5260

Kalmuklar'ın evinde

Solup kalasın , yavrum ,

Çocukları dövse , ağladın

Cici başını eğmedin !

Dertlere düşen biriciğim !

5265

Zavallı canımı yıktın !

Altıbay beni alayım diyor ,

Başımı dertlere salayım diyor.

Biricik yavrum Şayımbet'i

Benimle evlenirsen , bakarım diyor.

5270

Kencebay benimle evlen diyor ,

Keyfine bak , üzülme diyor ,

Kahrolası Kalmuklar ,

Bizi böyle küçültüp

“ Kementay ” ı giyin diyor .

5275

Sabahtan akşama eğlenip ,

Kibirlenip iki Kalmuk ,

Durmadan haber gönderiyorlar .

Han evladı , baban Tabıldı ,

Ne olduğunu bileyim .

5280

Ölene kadar yanayım ,

Ömrüm olursa , Şayımbet'i ,

Büyütüp adam edeyim .

Ömür boyu cariye olup ,

Böyle kuruyup gitmektense ,

5285

Kendi babamı bulayım .

Seni elinden alıp ,

Dayıcığıma gideyim.

Küçücük başını kurtarıp

Senin için kaygılanmayayım.

5290

Şayımbet , senin yüzünden ,

Saçlarım beyazlayıncaya kadar ,

Ağlayıp inleyeyim .

Sağ salim baban gelene kadar ,

Üzüntünü çekip durayım .

5295

Yabani sarımsakı doğruyayım ,

Gözümde yaş akıtmayayım .

Boz ala şahin Tabıldı ,

Seni teskin edeyim .

Şayımbet , senin yüzünden ,

5300

Ağlaya ağlaya tükeneyim .

Gök yeleli baban gelene kadar ,

Hasretine alışıp ayanayım .

İşte halim böyle ,

Cariye olsam bile dayanayım “

5305

Diye Çaçıkey yalpayarak ,

Öküzünü sürüp düşünerek ,

Köye doğru yürümüş ,

Arzusunu sık sık söyleyerek.

Eldiyar kimsenin görmeyecek yerlere saklanıp , taşlı yerleri geçerek“ Hiç olmazsa bir kadın bulup konuşayım ,buülkeyiKalmuklarelleriinegeçirmiş , halk da onların idaresi altına girmiş mi acaba ? ”diye durmuş idi. Tam o sırada Çaçıkey Kertabıldı'yı tanıyiverip , öküzünü bırakıp ,koşup gelip , Eldiyar'ı görüp , kendisii kaybedip , öylece kaldı.

Eldiyar Çaçıkey'in su serpip dinlendirdi. Tabıldı'nın hayatta olduğunu belirtip şöyle dedi ;

Başını kaldır , Çaçıkey

5310

Halimi anlatayım .

Selam söyledi Tabıldı ,

Açıver , bacım , gözlerini

Yükümden kurtulayım ,

Beni bırak , ata bineyim ,

5315

İyi haberler vereyim .

Toparla , zavallım , kendini .

Ufak bir çocuk gibi nazlanıp ,

Bayılmanın sırası mı ?

Müjdemi söyleyiver .

5320

Güzel günleri göreceksin.

Pınara gidip , yüzünü yıka gel ,

Kanlı yaşlara yıkanmış yüzünü .

Kırıldı denen kılıcının ,

Habercisiyim , yetiştim ,

5325

Selam gönderdi Tabıldı ,

Serdarın milletini özledi.

Savaşta vuruşurken ,

Kalmuk'un oku saplandı.

Baldırına değmiş ok

5330

Zorlukla ok çıkardı.

Ayrıp verdik altıyüz tane atını ,

Tabıldı'yı besledik .

Tamamen iyileşip gidemiyor ,

Şimdi evine dönemiyor ,

5335

Ebedi yoldaşın ,

Kıracık zamanda mahvoldu .

Hayatta olduğunu duyduktan sonra ,

Bacım , elinden geleni esirgemezsın ,

Gücün varsa veriver ,

5340

Eceli yenecek ilacını .

Altı günde görürsün ,

Sevgilin , biricik yarini .

Dolaşıyorsun , bacım

Altın kaplı şehrini.

5345

Binesin yörük atına ,
Giyesin ipekli kürkünü ,
Han seçiyor Katagan boyu ,
Er Tabıldı sultanı .
Ellerine sağ teslim edeceğim ,
5350

Kalbinin sahibini.
Uzun sözün kısası ,
İşte böyle , bacım ,
Yaşlı Usta hâla sağ mı ?

Biraz da ondan bahset ,
5355

Sağlığını duyayım .
Aklımı başıma toplayayım ,
Köyün başkanı kim olmuş ?

Onu da şöyle duyayım ?
Kırk yiğit , Ermek ne olmuş ?
5360

Hepsinden haber veriver .
Bunu senden istiyorum ,
Babamın halini duymadan ,
Elim bir şeye varmıyor “ .
Diyerek Eldiyar kısaca

5365

Sözünü tamamladı şimdi.

Ceylan gözlerini açarak ,
Çaçıkey bakıp durdu şimdi.
İnanamayıp sözüne ,
Şimdi hikayesini anlattı.

5370

“ Kurban olayım , Eldiyar ,
Diyecek bir kaç sözüm var ,
Tek başına dostunun ,
Daha başka derdi var mı ?
Gurbette neden kaldı ?

5375

Yoksa , ona bakacak biri mi var ?
O kalmış , sen geldin .
Yoksa derin geçitte kar mı var ?
Birazcık yiğit ise ,
Böyle ufak yaraya ,

5380

Dayanamayacak insan mı ?
Uzun sözün kısası
Dostunun evi gurbet mi ?
Akli başında olsaydı ,
Ayrılıp yalnız kalır mıydı ?

5385

Eldiyar'dan ayrılıp ,
Uçsuz bıcaksız bozkır ,kurak çöl ,

Sıkılmadan kalacak çocuk mu?

Ebedi iki dost ,

Ayrı kalmazlar diye ,

5390

Ben , zavallının dileği “

Diye Çaçıkey söylediğinde ,

Eldiyar donakaldı.

Yeni çıkmış sakalı ,

Dimdik havaya kalktı.

5395

Gözleri fal taşı gibi ,

Yüzü iyice sararıp ,

Hemen beddua etti.

Sesini iyice yükseltip,

“ Çaçıkey bacı , ne diyorsun ?

5400

Bana fırsat vermiyorsun ;

Anlatılan şeye inanmayıp ,

Beni suçluyorsun ,

Sen onun eşi isen ,

Ona el uzatan benim.

5405

Yataktaki eşi sen isen ,

Onunla sırt sırta veren benim .

Sevgili eşi sen isen ,

Dostluğu için ant içen benim .

Eceli gelirse , Tabıldı'yı

5410

Onu tutacak güç var mı?

Dediğime inanamayıp ,

Daha nasıl kurcalarsın ?

Sanki abartıp da söylemişim gibi ,

Sanki biz ahmak mıyız ?

5415

Eğer yalan söylesem ,

Kara topraklara gireyim ,

Tanrı beni kahretsin .

“ Almabaş ”lı nın kurşunu değsin ,

“ Ak milte ” nin ateşini yaksın ,

5420

Yalan söylesem , bacım ,

Bütün hızlılar kahretsin .

Aksak sarı ant vursun ,

Yaralı Tabıldı'nın yeminine uğrayayım ,

Tabıldı yaşıyor diye

5425

Yalan söylersem eğer ,

Elinden verdiğin tuz kahretsin ,

Bütün evliyalar da kahretsin “

Böyle deyince Eldiyar .

Bitip tükenmiş Çaçıkey ,

5430

Bir feryat kopardı şimdi .

Dizginini tutuverdi şimdi .

“ Affet , karseşim , affet , diye

Boyuna çılıbırı geçirdi.

Kurban olayım , Eldiyar

5435

Antı ağızından kaçmış

Atla sefere çıktığından beri ,

Kadınca düşündüm , affet

İçindeki öfkeni çıkar ,

Sana kurban olayım ,

5440

Sert bir sesle söyledin ,

Arkadaşına yaptığın şeyden ,

Öfkeni at içinden ,

Ben yoluna kurban olayım ,

Basıp gittiğin yerlerden ,

5445

Bana bir kez gülüver ,

Bacın kurban olsun ,

Ufacık gülüşüne ,

Kadınca düşünüp , soru sorup

Dostun nerede ? diye sorup ,

5450

Seni üzdüm , galiba ?

Sürekli sorarak ,

Yeniden sormayıp da ,

Ne yapayım ? kardeşim ,

Bu canım sana kurban

5455

Ben gideyim , kardeşim

Seni görünce tek başına ,

Biricik dostun Tabıldı ,

Ayrılıp nerede kaldı ? diye

Birden bire ürktüm .

5460

Öndan başka kimim var ?

Kurban olayım , Eldiyar

Dostluğa emin ettiğin Tabıldı ,

Babacığım yuvasında ,

On dördümde evlendik .

5465

Anlıma yazılmış dengimi ,

İki defa söyledin.

Sağ olduğu belli oldu .

Babacığımın evlendirdiği eşimin ,

Anneciğimin evlendirdiği dengimin ,

5470

Niye yalnız kaldı ? diye ,

Kalakaldım , kardeşim.

Sen suçumu affet ,

Eşimin antı için !

Yalvarıyorum Eldiyar ,

5475

Şimdi söze başlayayım ,

Memeleketten haber vereyim .

Dostun Er Tabıldı'nın

Sağlığına duacıyım.

Ebedi baban Usta ,

5480

Sağ salim , işlerinin başında

Kafir kalabalık Kalmuklar'da

Altıbay başkan olmuş .

Er Tabıldı ile kırk yiğit

Çalkalmak'a doğru gittiklerinde ,

5485

Haber ülkeye duyulup ,

Yaylaya doğru göçerken

Kahrolası Kudaynazar ,

İdareyi ele geçirip ,

Ne kadar silahı varsa alıp ,

5490

Söze gelmeyen insanı ,
Yok edeceğim diye harlanıp ,
Tabıldı uzaklara gitti diye ,
Her halde ölmüştür diye
Çalkalmak'a rastlarsa.

5495

Ölmesin de ne yapsın ? diye
Bütün obayı toplayıp
Büyük Narın nehrini geçirip ,
Kalabalık Katagan boyunu
Kudaynazar , Altıbay ,

5500

Zorla göçürmüşler.
Batıya doğru gittik
Gök-Art'ın eteğini geçtik.

Aylardan beri kardeşim ,
Böyle azap çekiyoruz .

5505

Anciyan'a gelip yerleştik ,
Söylediklerini yaptık.
Altıbin ocaklı Katagan boyu ,
Altmış kısrak kestik.
Altıbay gibi Kalmuk'u

5510

Han tayin ettik.

Kahrolası Kudaynazar ,

Danışman tayin ettik .

Kabile kabile bölündük

Böyle duruma düştük .

5515

Her kabile kendince ,

Her yerden bir araya geldiler.

Etrafa dağılıp ,

Su kenarlarında durduk.

Tabıldı'nın varlığını ,

5520

Hepsini ganimet verdik.

Böylece talan edilip ,

Başımızı dertlere saktuk.

Kızkardeşimle annem koyun güdüyor ,

Şayımbet' yanına alıp ,

5525

Dertli kardeşin Çaçıkey

Odun toplayıp ateş yakıyor.

Abasının içinde

Canın pahasına yaşıyor ,

Acaba , gelirsiniz ? diye

5530

Hergün üzülop ,

Kalmuklar “ bizimle evlen “ diye

Kendilerini koca seçtiler.

Ben oduna gittiğimde ,

Dostunun oğlu Şayımbet ,

5535

Ağlayıp yalvarıyor ,

Yemek arayıp duruyor.

Kırk yiğit nerede ? halk nerede?

O güzelim Narın nerede?

İki yiğit da kalıp ,

5540

Bizi beklettin , neredesin ?

Zalimin sıkıntısını çekip ,

Sıkıntı içinde yaşayan ben miyim ?

Söyleyeceklerim kısaca şudur ,

Yiğidinden ayrı düşüp ,

5545

Kırgızlar'ın hepsi de çaresiz .

Fazla söze gerek yok ,

Sadece kendi sıkıntımı söyleyeyim.

Görmediğim şey kalmadı .

Bir tek ölmediğim kaldı .

5550

Odun toplayıp ateş yakıp ,

Şayımbet için yaşamaktan

Anlım ter içinde kaldı.

Şayımbet gibi tek çocuğumu

“ Kökbörü yerine çekelim “diye ,

5555

Kuduran Kalmuklar hadlerini aştılar.

Onu görüp duyunca ,

İçim yanıp kor oldu.

Böyle çekişip dururlarken

Arka çıkacak kimse yoktu.”

Diye Çaçıkey sözünün sonunu getirmeden kendisini kaybetti. Eldiyar'ın canı sıkılıp , Çaçıkey'i dinlendirip , “ Başka söyleyeceklerim varsa , bacım , daha sonra görüşürüz “ deyip öküzleri bırakıp ataa binerek babası Usta'nın köyüne doğru yönelip gitmeye başladı. Kudaynazar'ın evlâtları yiğitleri ve hizmetçileriyle birlikte ava çıkıp , gözcülük yaparak , Çaçıkey'in yanından ayrılıp gelmekte olan Eldiyar'ı görerek , dere tarafından bükülerek yakaladılar. Altıbay hana alıp götürdüler Altıbay han Eldiyar'a şunları sordu ;

5560

“ Çalkalmak'ı kovalayıp giden yiğit ,

Dört bir yanı dolaşan yiğit ,

Kalmuklar'ı öldürüp , kaçıp

Bir sürü ganimet alan yiğit ,

Tek başına bin askere bedel ,

5565

Hepsi de kahraman , pehlivan yiğit ,

İlk sen geldin öbürü yok .

Tabıldı nerede kaldı ?

Nereden geldin Eldiyar ?

Kaçıp duran , vatansız ,

5570

Haberi duydun mu ?

Cesaretini toparladın mı ?

Gölgesi olan dostunu ,

Kara toprağa soktun mu ?

Nerede kaldı Tabıldı ?

5575

Olanları iyice anlat “ ,

Diye kızdı Altıbay.

Kendinden geçip , sinirlenip

Zorla toparlandı .

Düşüncesizce gelen Eldiyar ,

5580

Şimdi başını derde soktu.

Elidyar : “ Hükümdarım “ diyor

“ Hiç kalmadı halim , diyor

Tabıldı'ya bakacağım , diye

Eziyet çekmiş olmalıyım , diye

5585

Söylesem bile , Altıbay .

Halimiz , sizce , malum , diye

Çalkalmak'la dövüştük

Etrafa temaşa olduk .

Ne de savaşılabildik , ne de kaçabildik.

5590

Bir iki ay ara verdik.

Yiğitlik gösterip Tabıldı ,

Uzun süre boy ölçüştü .

Kalmuklar'ı korkutup durup

“Öldüreceğim “ deyip durdu .

5595

Yerde yatan Çalkalmak ,

Tabıldı'nın ayağını yaraladı.

Yaralı ayağı kötüleşti ,

Tabıldı atına binemedi .

Halk arasından gelmeyi ,

5600

Er Tabıldı istemedi

Kırk yiğitin hepsi de gitti

Bizimle uğraşmadı

Ne bulduysa ganimet alıp ,

Eve doğru yönelip ,

5605

Hepsi at binip gittiler.

Tabıldı : “ biricik dostum ” diye

Hadi , benimle gel dedi .

Aklını oynatmış hilekâr ,

Ne yapacağını bilemedi.

5610

Talas'a gidelim dedi,

Manas'a sığınırım dedi

Ondan da çare olmazsa ,

Derdime deva olmazlarsa diye

İki ay kaldık dervişte .

5615

Onlar kazıkla bağlayıp

Ne yapacağımı bilemedim.

Altı derviş toplanıp ,

Alıp götürdü dostumu ,

Tabuta yerleştirip.

5620

Baksam , kımıldadığı yok ,

Dervişin sözümü dinlediği yok ,

Her tarafı aradım .

Dört bir yanı dolaştım

Siz bekleyin , altı ağa

5625

Kaz bakmaya düşman yok .

İki yana ayrılmıştık

Onlarda suçlu yok “.

Deyip Eldiyar sustu.

Yerinden kalktı Altıbay ,

5630

Tekrar üstüne vardı.

“ Kahrolası Eldiyar ,

Senin keserim başını ,

Elini ,ayağınızı bağlayınız ,

Çukurun başına getirip

5635

Bu adamı yuvarlayın .

Ellerine çivi çakın ,

Sonra ağabeyime alıp götürün

Köy köy dolaştırıp.

Halka ibret gösteriniz .

5640

Tabıldı'nın öldüğünü

Hepiniz de duyunuz

Yiğitler , kızarsanız , çekinmeden

İstedliğini kadar dövün ,

Eldiyar'ın yalnız geldiğini

5645

Halka bildirin “

Diye haykırıp Altıbay ,

Sinirlenip ,bağırıp

Eldiyar’ı görsün diye

Halkın hepsini çağırıp

5650

Epeyce dövdürüp ,

Herkesi sıraya dizip

Öldüreyim bunu diye

Tüfeğini kurşunla doldurup,

Eceli geldiğinde

5655

Zavallı yaşlı Usta yalvarıp ,

Gelenlerin hepsi yalvardı

“Canını bağışla hükümdarım ,

Bütün memleketi bağışla

Bir damla kanını bile istiyoruz .

5660

Ne olursa sizden olur “

Diye millet isyan etti

Bir feryat koparıp

Hepsi beraber yürüyüp .

Eldiyar’ı çözüp

5665

Ölümden kurtardılar
Biraz toparlasın diye
Ernek'in kaldığı eve,
Kazdığı çukurun dibine
Alıp götürdüler

5670

Tabıldı ölüp kaldı diye
Talas'ta kaldı diye,
Altı derviş birevliye
Tabuta koydular diye,
Böyle anlattı Eldiyar.

5675

Yalan söyleyecek insan mı ? diye,
Hükümdradan haber aldılar.

Kataganboyunun hepsi

Genci ile yaşlısı

Başına karalar örtünüp,

5680

Gizlice ağlayıp yas tuttular,

Çok üzüldü katagan?

Tabıldı için dua edip.

Bütün Kırgız milletinin,

Çaresiz kaldı , ümiti tükendi

5685

Gülüp oynayan kimse yok.

Kendilerini kaybeden,

Eldiyar'la işi yok.

Rakibi ölen Altıbay

Gülüyor,ama keyfi yok

5690

Beli kambur yaşlı Usta,

Sıkıntıdan iki büklüm olmuş

Halimiz ne olacak diye

Kalmuk bize hükümdar oldu

Ne zaman bu ülke kurtulacak diye

5695

Kara bozguncu it idi,

Kalk eziyet ediyur diye,

Yetim,dull olduğuna bakmadan.

Hepsini köle ediyor diye,

Kadın aldıkları yere,

5700

Başlık yerine gidiyor diye.

Hırsız olarak dünyaya gelen,

Haydut olup kan döken

Evladın Kudaynazar

Eskiden gelen adeti diye,

5705

Halkım hepsi düşünüp

İşte onu başımıza bey yaptık.

Eğer Eldiyar sağ ise

Kalmuklar'a bir çare bulur

Onun yiğit olduğunu düşünerek,

Çaçıkey odunu yükleyip , kara öküzünü sürüyüp geldi. Altıbay Çaçıkey'i çağırıp onu sorguya çekti. Altıbay : “ Hey , Çaçıkey , gelen ve odun topladığın yerden her hangi bir insan gördün mü ? ne haberler duydun ? ” dedi . Çaçıkey : “ Hayır , han ağabey , hiç kimseyi görmedim , hiç bir haber duymadım “ diyerek korkusundan iki gözü yuvalarından uğrayarak , cevap verdi. O zaman Altıbay Çaçıkey'e şöyle dedi:

5710

Sen duymasın da , ben duydum ,

Eldiyar' görmüşsün ,

Onunla vakit geçirmişsin ,

Tabıldı'nın halini öğrendikten sonra,

Gizleyip bana gelmişsin.

5715

Tabıldı'nın durumunu ,

Gerçeğini duyup anlarsam diye ,

Sonra seninle evlensem diye ,

Ettiğin eminin var .

Ak Ordo'ya girsem diye ,

5720

Hakana ikinci eş olsam diye

Yerimi yapıp döneyim diye
Kimsesi olmayan Tabıldı'nın ,
Gerçek durumunu öğrendikten sonra ,
Boyun eğsem diyerek ,
5725

Kadın da olsan diyuveceğin olmalı
Şimdi ne yapacaksın , Çaçıkey
Görüp tartacak aklın var .
Eldiyar döndü boyuna ,
Halkın olduğu yere .

5730
Sevinip söyleşerek ,
Sohbeti koyulattınız .
Bir tanen Talas'a gitmiştir ,
Rengi atıp , bayılmıştır .
Altı evliya , bir derviş ,
5735

Onu tabuta koymuştur.
Vadesi gelip bir tanen ,
Gürbette ölüp kalmıştır.
Giyisilerini almışlar ,
Tabuta koyan evliyalar .

5740
Törensiz , duasız gömüşlerdi ,
Diye söyledi Eldiyar.

Kendisi gömmeden ,
Arkadaşının yüzünü görmeden ,
Akılsız Eldiyar ,

5745

Arçatoru kısrağı alamadan
“Ak Kelte “ silahını alıp gelmeden .

Altı katlı zırhından
Altın tolgayı , büyük kalkanı

Onları çözmeden ,

5750

Kaptırmış evliyalara .
Utancından bacısına gidememiş.
Gelinim , beni seveceksin ,
Lâfimi duyup yanarsın .
Biricik yoldaşın ölmüştür.

5755

Gelin da olsan Çaçıkey ,
Geçikmeden bana varırsın .
İnat edersen dul kız ,
Kepenek giyer , durursun “

diye Altıbay sözünü bitirdi. Çaçıkey gözlerinden yaşlar döküp , cevap vermeden eşiğe doğru yürüdü. Altıbay :” Benim dediklerim iki kulağına girmiyor , cevap vermiyor “ diyerek çekinmeden dövdürdü. Çaçıkey al kanlar içinde kalıp Kudaynazar’a gitti. Kudaynazar’ın içi yumşayıp kurnazca şöyle dedi : “ Yavrurum , sevdiğin ölmüştür , ölenden miras kalmıştır , onu da kayınbraderi alacaktır. Bu sebeple Altıbay’la evlenip Şayımбет’e iyi bakıp Tabıldı’ya aş verdirip , nazlı “

tokol ” olup , halkı anlayıp eşinin ölüstü kimsesiz gömülmüş gibi , akrabaları yok gibi , yapmadan tören düzen törenlemek gerektiğini bilmiyormusun “ dedi. Çaçıkey cevap vermeden önce gördüğü eziyeti , yediği dayağı içinden çıkmadığından , Eldiyar’ı nasıl olursa olsun çukurdan çıkarıp getirmenin çaresini düşünüp , uyumadan sabahı edip , gözü fal taşı gibi açılıp , öküzünü hazırlayıp oduna gitti. O gece yattığında Kardıgaç güzel bir rüya gördü ve “ yengeme yorumlatayım diyerek ormana doğru kuzusunu yayıp, Çaçıkey’in ardından gitti ve şöyle dedi :

Kurban olayım yengeciğim ,

5760

Gece uyurken rüya gördüm .

Acayıp bir şey gördüm ,

Kaynaşan kalabalık gördüm

Kara benekli arslanı gördüm ,

Kaybolan ağabeyimi ,

5765

Halk arasında gördüm.

Atı Arçatoru’yu gördüm.

Altını saçan cömert gördüm.

“ Ak Örgö ” nün içinde ,

Altın tahtın üstünde ,

5770

Ağabeyimi mesut gördüm .

Kırk yiğit aşık oynamaktadır

Ordo’do “ saka ” durmaktadır,

Durup aşığı fırlatıp ,

Ağabeycim oyuna kendini kaptırmış .

5775

Halk etrafını çevreleyip

Zevkle seyretmektedir.

Bu ne demektir ?

Bu rüyamı yorsana ?

Ak boz kırsrağı kesmiştir.

5780

Altı kanatlı ak evde ,

Ak bayrağı dikmiştir.

Ak keçeye oturup ,

Boz sakallı bir adam

Köyün hanı olmuştur .

5785

Bu ne demektir ?

Bu rüyamı yorsana ?

Kas “ eleçek ” bürünüp ,

Develeri sırayla ,

Erkek çocuğun arkada ,

5790

Yengeciğim göcün başındadır .

Sıra sıra develerini

Pek çok halı , ak sandık ,

Kalaylı ibrik , bakır çaydanlık

Hepsini yükleyip koymuştur .

5795

Bu ne demektir ?

Bu rüyamı yorsana ?

Kır ata binip kurularak

Ne kadar içik ,ak kımkap varsa

Bunları giyiniş anneciğim ,

5800

Parlayarak göçtü gitti.

Gördüğünü durdurup ,

Altın , gümüş fırlatıp

Tilki kürkü gösterip ,

Boy ölçüşmeye hazırlandı.

5805

Kurt kürkünden çizmesini gösterip.

Gururlanmaya hazırlanarak ,

Anneciğim halkın başındadır.

Bu ne demektir ?

Bu rüyamı yorsana ?

5810

Zavallı ben , tek başıma

Kunduz börtümü giymişim başıma .

Sıra sıra inci , mercan

Boncuk takmışım saçıma .

Ak tubar'dan süslü gömleğimi

5815

Alıp giydim üstüme .

Altın saplı pala ,

Alıverdim elime ,

Bu ne demektir ?

Bu rüyamı yorsana ? “

5820

Diye Kardıgaç söylemişti.

Çaçıkey kalkarak cevap verdi :

“ Kurban olayım , evladım

Bu gördüğün rüyan

Hayır çıksın “ dedi .

5825

“ Kalabalık halkı görürsen ,

Kara benekli arslan görürsen

Arslanı götüren ağabeyindir.

Tabıldı han gelecektir.

Sıkıntı içinde bizler , zavallılar

5830

Hepimiz kurtulacak

Allah dileğini verecektir

Arçatoru at görürsen ,

İyidir , rüya gördüğün .

Özenle beslediğin kısrağın ,

5835

Arçatoru'nun kendisidir.

Altın saçan cömert görürsen ,

Ağabeyciğin köyümüze gelecektir.

Fakir -fukara , yetime

Altın , gümüş verip ,

5840

Her çeşitten mal verip ,

Hayır duasını alacaktır.

Ağabeyciğin mutlu ise ,

Baldırındaki yarası ,

Hemen iyileşecektir.

5845

Her türlü ilaç sürmüştür.

Felaket başından gidecektir.

Çocuk yaştan büyüten ,

Yiğit ağabeyin gelecektir.

Kırk yiğit aşık atarlarsa ,

5850

Yeniden halk kurtulacaktır

Han ağabey başa geçip

Halkın mutlu olacaktır.

Ordo'da " saka " durması ,

Bu ağabeyin değil mi ?

5855

Oturup fırlatsa kemiği ,
Düşmanını birer birer yenip.
Ülkesini birleştirir değil mi ?
Etrafını kuşatarak kalabalık halk ,
Bu sevinçle mutlu olup ,

5860

Tören yapıp Katagan boyu
Ocakları tütürür değil mi ?
Hilekâr Kudaynazar'ı
Elini kesip sakatlayıp ,

Kesilen hayvana benzetip ,

5865

Ayağın kesip ağlatmıştır.
Düşmanın et gibi doğramıştır.
Bayrak gibi parlayarak ,
Milletin bahtı açılıp

Yetimin , dulun , zavallının ,

5870

Gücü yardımı ile şöhret olmuştur.
Ak keçeye oturunca ,
Ağabeyini halk anlamıştır.
Manevi babadır , diye
Çok sevdikleri insanı

5875

Han yapmış Katagan boyu ,
Talih bize gülmüştür.
Kırklar bize yardım etmiştir.
Ağabeyin şahin gibi belirip,
Milleti düze çıkmıştır.

5880

Kasa “ eleçek” bürkünse ,
Develeri sıra sıra dizilse ,
Bahtı açılıp yengeciğinin
Yiğidi evine gelivermiştir.

Eskisi gibi şen şakrak ,

5885

Halka hizmet etmiştir.

Eksiği kalmamıştır.

Kervanı eve dönmüştür.

Kayıp olanı geri gelip ,

Hiç eksiği kalmamıştır.

5890

Develer sıra sıra dizilse
Bir seferde dokuz oğul doğurup
“ Ak baybiçe “ olmuştur.
Talih başına konmuştur.
Kunduz bürkünü giyerse başına ,

5895

Ağabeyin sağ gelmiştir.

Bir karışlık iğri başlık

Yenğeciğin yapıp vermiştir.

Mercan boncuk takınsan ,

Talihin açılıp , mutlu olup

5900

Yiğit ağabeyin sevinip ,

Gönlün açılıp ferahlayıp

Mutlu olup güzelleşip ,

Çok yaşarsın , küçük hanım

Ak tubar giysen üstüne ,

5905

Altın saplı palayı

Alıverirsen eline ,

Ocak yakıp , çadır dikip

Büyük bir düyün yapıp .

Halkından dengi olana ,

5910

Verecekmiş ağabeyin .

Ömür boyu sürececek eşine rastlayıp ,

İkinizin de bahtı açılıp ,

Sana layık milletten

Talihin iyice açılarak .

5915

Her bakımından için rahatlayıp .

Talihin açılıp , küçük hanım ,

Her şeyin yerinde olup ,

Kalmuklar'ı köle olarak kullanıp

Kadınlarını cariye yapıp ,

5920

Tam bir “ baybiçe ” olursun .

Hazineni büyütüp , zenginleşip ,

Bu gördüğün rüyanda

Ağabeyinin hayırını görürsün ,

Bir haftanın içinde .”

Kardıgaç rüyasının hepsini yorumlayan Çaçıkey Eldiyar'ı gördüğünü , dayak yediğini , Kardıgaç'a söyleyince , Eldiyar ile Ermeğe bir mektup yazıp sofraya bezine yemekleri düğümleyip ve mektubu yemeklerin arasına koyarak , çukurda kalan Eldiyar'la Ermeğe vermek üzere , iki köyün ortasından herkez uyuduktan sonra buluşmak üzere bir yer belirlediler. Kardıgaç kuzularını sürükleyip , Çaçıkey odunları yükleyip , her ikisi de içleri rahat olarak yürüyorlardı. Köyün hepsi uyuduğunda , bir kaç tulum yağ alıp sofraya bezine ekmeğe koyup kırk kulaçlık kıl urgan alıp ellerine mum alıp çukurun başında urgana bağlayıp Eldiyar ile Ermeğe ulaştırdılar. Ölü gibi yatan Eldiyar ile Ermeğe gelen yiyecekleri yiyip mektubu okuyarak “ Allaha şükür , ölmemiştir ” diyerek Kardıgaç ile Çaçıkey'e tekrar mektup gönderdiler. Bu mektupta Ermeğe ile Eldiyar şöyle söyler :

5925

“ Kurban olayım Kardıgaç ,

Çaçıkey , sen bizim bacımızsın ,

Dostluğa yemin ettiğin Tabıldı

Beşimiz de hemşehiriz .

Sert düşmanın horluğunu

5930

Kötü niyetli bahtsızlar .

Halka yaptığı eziyetini

Mektubundan okuyup anladık .

Kardıgaç ve Çaçıkey ,

Gayretinin büyüklüğünü

5935

Akrabalığınızı yaptınız.

Yiyecek alıp geldiniz.

Binip kaçacak at var mı ?

Buna ne diyorsunuz ?

Kertabıldı at var mı ?

5940

Gitmeye çare var mı ?

Biz kaçıp gitsek diyoruz .

Danışacak kimse var mı ?

Danışman yaşlı Usta var mı ?

Ne kadar yürüse de yorulmaz

5945

Tavlada yüğrük at var mı ?

Giymeye başlık giyisi var mı ?

Gitmeye yoğun yol var mı ?

İnsanın yoluna çıkacak ,

Engel olacak asker var mı ?

5950

Cevabını ver , Kardıgaç

Evet yada hayırsa bunların ,

Sırayla anlatıver..

Çukurdan nasıl çıkacağımızı ,

Ok , mermi , tüfek , herşey

5955

Benimkini Kalmuklar aldı.

Onu nasıl geri alırsız ?

Bunları düşünöver ,

Söylediklerim gepsi var ise ,

Bunları almaya imkanın var ise ,

5960

Bekletmeden gönder.

Çinli kızıl ilacını

Kalmuk'un siyah ilacını ,

“ Kantemir “ ve ” mumya ” yı

Hepsini sıkı bağlayıp

5965

Hangi gece geleceksin ?

Kardıgaç ile Çaçıkey

Yalnız kaldı Tabıldı.

Alnaşılan gün geçmeden

Gitmem her halde uygun olmaz .

5970

Hazırlayıp getiriniz

Yazdıklarımızın hepsin”

Kardıgaç ve Çaçıkey bu mektubu okudular. Aradan iki gece geçip üçüncü gece olduğunda Kertabıldı atı ile ve Altıbay’ın Ala-Too denilen atını alarak, mektupta söylenen tüm ilaçları alıp, Eldiyar’ın silahlarını çukurun başına getirdiler ve mektup bağlayarak aşağıya saldılar. Eldiyar ve Ermek, mektubu okudular , toparlanıp çukurdan çıktılar , iki yörük ata binerek Kardıgaç ve Çaçıkey’le vedalaşarak, yola çıktılar. Kardıgaç ile Çaçıkey şöyle düşündüler Ermek ormanda kalmak istedi . Eldiyar ise iki atı alıp Tabıldı’ya doğru saldırdı . Ermek’i Çaçıkey bakacaktı . Böylece Eldiyar yürüyüp gitti.

Şimdi Tabıldı’danhaberi verelim. Tabıldı Eldiyar’ı ata bindirip kollarından tutup el sıkışıp veda edip Narın tarafındaki, Kara-Taş’tatek başına yattı kaldı . Kara-Su boyunda büyük ormanın yanında Arçatoru atını urganla bağlayıp, “ Almabaşı ” doldurup, kılıcını yanına koyup “Ak kankiyı” yaslayıp altına “Ak terdik” örtüp çalkalayıp ayran içip yatıverdi. Aralardan gün geçiyor , beş gün gece geçince altıncı gün olduğunda gücü tükenir yarası daha da kötüleşir. Canı sıkılarak üzüntüsünü şöyle anlatır :

Kahrolası dünya ,

Yaram gittikçe kötüleşiyor .

Akar suyun kenarında ,

5975

Doğan güneşi göremeden ,

İçimdekileri söyleyip duruyorum .

Aysız kara gecede ,

Tanrı yardım etmezse ,

Kederli benim sesime ,

5980

Sesim halkıma bile ulaşmıyor ,
Halkıma bırak vatanıma bile ,
Yüce Tanrım yardım etmezse ,
Yalvarıp da kıyayım mı canıma ?
İssız bozkırda ,

5985

Hayvan olsa da bir canlıdır.
Arçatoru arkadaşım ,
Kimseye üzüntüsünü söyleyen ,
Allah kimseyi ben gibi yapmasın ,
Akrabalarım olsa bile ,

5990

Allahın cezası , hilekâr düzenbas ,
Kudaynazar kahrolsun !
Yaram gittikçe azdı ,
Baldırım şişti ,
Kazıklarına kadar çıktı.

5995

Yanımdaki ayranı
Alıp içecek dermanım yok
Gücüm kalmadı , tükenip ,
İşsiz bozkırda , susuz çölde ,
Yalnız kalacak insan mıyım ?

6000

Toprağımdan ayrılıp ,
Eldiyar ne zaman gelecek diye ,
İki gözüm yollarda .
Kendimden geçmiş iken ,
Hiç göremeyip üzülüp ,

6005

Kahrolası dünya ,
Ben halkımın arasında olsaydım .
Pervane olmazlar mıydı ?

Dinlendirip , tedavi edip ,
Zavallı annem koşmaz mıydı?

6010

Kaderime boyun eğip,
Geniş Narın tarafında ,
Orman geçidinin çukurunda ,
Sık fındalık dibinde ,
Kara su kenarında

6015

Vasiyetimi anlatayım diye ,
Hiç aklıma gelmemişti.
Kıpırdamaya halim yok ,
Vücudumda kuvvet kalmadı .
Bizim Katagan halkı nerede ?

6020

Kara-Too kaleli yer nerede ?

Kırk yiğit , dost Ermek nerede ?

Canı sıkılan tek başına genç çocuk ,

Destek olacak kimse yok .

Yalnız kaldım bozkırda ,

6025

Toparlanıvereyim .

Dişimi sıkıp , gayret edeyim .

Son nefesimi verene kadar ,

Giderek kötüleşen yaraya

Tahhamül edip durayım .

6030

Diye Tabıldı davranıp ,

İki yanını toparlayıp

Güneş doğana kadar uyumadan ,

Bakıp durdu üzülererek .

Tanyeri ağardı ,

6035

Dal , ağaç iyice göründü .

Güneşin ışıkları saçılıp ,

Yeryüzüne yayıldı.

Biricik Er Tabıldı'nın

Yarası giderek şişip ,

6040

Canı sıkılıp , üzüldü.

Yalvararak bakıyordu.

Bir sürü ağaçın içinde ,

Kara-Su'nun yanında

Ak-Terek'in başında ,

6045

Tabıldı'nın karşısında ,

Guduk kuşu ötmeye başladı.

Birer birer toplanıp ,

Yanına geldi yavruları.

Dört yavrusunu alıp ,

6050

“ Çımpıldak ” denen yavrucuklar ,

Birlikte uçup gittiler.

Guguğunu gören Tabıldı'nın

İçi yanıp söz söyledi.

Ateş düşmüştü içine ,

6055

Tabıldı'nın arzusunun .

Guguk guguk guguk diye ,

Guguk ötmeye başladı.

İçi yanan Tabıldı ,

Guguğun ötüşünü dinliyor .

6060

Dayanamayıp seslenip,

“ Bilemedim guguk kuş

Gülistan'ın nasıl olduğunu ,

Guguk denen sesin ,

Kulağımdan gitmedi .

6065

Guguk gibi Tabıldı

Özlediği halkına gidemedi.

Dört oğluna denk Şayımbet ,

Biriciğini özleyip kederlendi.

Onulmaz dertlere düşüp ,

6070

Bir türlü baş edemiyorum .

Çare bulamıyorum ,

Kıyırdamaya halim yok ,

Yalnızlıktan umidim kalmadı şimdi.

Yumurta çırpıp büyüten ,

6075

Biçip giyisi , yapan

Ufacıktan bakıp büyüten ,

Deri kesip kürk yapan ,

Ak sütünü emziren

Güçlü yiyecek yediren

6080

Gece uyumayıp emziren

Çeşitli yiyecekler yediren

Şeker dediğimde bal veren

Susasam , şerbet , yağ veren

Beşiğe yatırıp uyutan ,

6085

Adam edip büyüten ,

Her ihtiyacımı gideren ,

Canım annem , neredeymiş ?

Guguk gibi ötüp ses çıkaran ,

Kederli kafeste imiş.

6090

Anneciğime rastlarsan ,

“ Tabıldı'nın sesi “ diye

Az bir ömrü kalmış diye ,

Söyleyecek günün var mıdır ?

Kız da olsa desteğim ,

6095

Zor durumda destek veren

Kardıgaç benim güvencim .

Yuvadan beraber uçtuğum ,

Bir dediğimi iki yapmayanım .

Süt kardeşim , tek umudum ,

6100

Yiğitçe destek verenim .

Bir karında yattığım ,

Gözbebeği gibi bakanım.

Benim için canından geçenim,

Nereye gittiğini bilmiyorum .

6105

Çalkalmak kaçırdığında ,

Tabıldı yaya kaldığında ,

Kırk üç kısraak alıp

Aş pişimi zamanında gelenim.

Yalınayak , başı kabak ,

6110

At peşinden gidenim.

Şerefimi lekelemeden ,

Başını dertlere salanım .

Hizmetiyle yükselmiş.

Kırk yiğitin şöhretini ,

6115

Şehir dolusu askere denk düşünmüştük.

Kardığaç'ın yardımını

Kalmuklar'ı arkalarından kovalayıp ,

Bir sürü ganimet elde edip,

Bıraktım epeyce mallarımı

6120

Kardığaç getirmese ,

Uzarlarda dolaşmış gibi

At bulamadan kalmışım

Düşman okuna uğrayıp.

Halkımı göremeyip ağladım ,

6125

Kardıgaç'ın sesini duyamadan

Kalmaz mı içte hasretim ?

Aslanım , guguk kuşu

Yatışıma bir baksaydın ,

Kuş da olsan anlayıp

6130

Köyüme haber verseydin .

Biricik nazlı Kardıgaç'ım

Ağabeyinin hali böyle diye

Anlatmak için gelseydin .

Ecelim gelip vadem biterse ,

6135

Köyümde yatıp ölseydim.

Çıkası canımın sağlığında

Ağlayarak dursa yanımda ,

Bir tek yakınlarımın içi yanar.

Kardıgaç yüzünü görseydim.

6140

Ağız açınca öpseydim.

Göz açınca gördüğüm.

Bir taneme arka çıksın diye,

Yaradana dua ettiğim

Ellerini açıp kaldırıp.

6145

Hocadan muska taktırıp

Büyükannesi “ baybiçe, “

Adetleri yayıp saklayıp

Birinin gözü diğer diye

İki yaşına gelene kadar

6150

Komşusuma baktırıp

Halkım pek çok koyun kesip.

Zenginler hepsi kısırak kesip

Fakirler geri kalmadan

Her bir ev koyun kesip,

6155

Kucagina alıp anneciğim

Halktan hayır dua alınca

Adını koyun diye

Huzuruna getirdiginde

Halk içinde yaşlılar

6160

“Şayımbet” diye ad verip

Yetime , çeyiz hayvan verip ,

Dullara giyecek kıyafet verip ,

Hoca ile falcı’ya

Sadaka diye para verip

6165

Kirli elbise giydirmeden

Kimseyi eve sokmadan,

Gözü gibi bakılan Şayımbet,

Dört yaşını bitirmiş idi

Beş yaşına basmış idi .

6170

Çoçuğun cüs sesi

On yaşındaki gibiydi

Biricik yavrum Şayımbet'in

Hali nice olmuş idi ?

Sağ mıydı ? , hayatta mıydı ?

6175

Arslanım , guguk kuş

Ondan haber verseydin

Kuş da olsan arslanım

Bir haber getirseydin .

Yavrumdan bahsedip de ne yapayım ?

6180

Bir yaşımdan birlikte olduğum ,

Bir memeden süt emdiğim

Bir döşekte yatıp da ,

Taylar gibi boğuştugu.

Altı yaşını geçtiğinde

6185

Taya binip sıpaya oynaşıp
Ondört yaşa geldiğimizde,
Toplayıp kırk yiğit olup
Yapılanlar iş ortadaydı.
Halk içinde düşmanın ,

6190

Askerlerini yenen
Kataganboyuna sahip çıkıp
Bütün millete haber salıp
Adı çıkıp şöhret olup
Babamın aşını vermiştik.

6195

Kadir kıymet bilerek .
Buraya kadar gelmiştik
Çalkalmak atları kaçırdığında
Yorulmadan düşman öldürüp
Kalmuklar'ı öldürüp ganimet alıp,

6200

Dönüp memlekete gelmiştik
Kafa tutan düşmana ,
Epeyce ceza vermiştik.
Kermeye yörük bağlayan ,
Silahını hergün yağlayan

6205

Kingüden çıkan düşmanı

Keskin kılıçla yere serip

Kısrığını yemle yip bağlayan

Tüfek içini yağlayan

Baş olmak için savaşıyan düşmanı

6210

Baltırğan gibi biyere seren

Düşmanın cezasını vermek için

Kırk yiğit birlikte çıktık

Gaza yapıp gelmeye .

Haber almaya giden Ermek yok,

6215

Geri dönmeye niyeti yok,

Katağan Kırgız bütün halkdan

Dönüp haber veren yok

Eldiyar, Ermek dostum yok .

Bir şey sevecek halim yok kuşum

6220

Niye ötüp duruyorsun?

Aslanım benim , guguk kuşum.

Milletim aklıma gelip

İçim bir ateş , dışım kor

Ben insan oğlu , tek başına

6225

Sen kanatı , tek başına

Ben Katağan'dan tek başına

Sen beneklilerden tek başına

Ben beyoğlu , tek başına

Yuvadan uça yavrusu ,

6230

Hepsi mutsuz , hepsi yalnız ,

Hasretini böyle söyleyen

Hasretini çeken zavallı , tek başına

Kanadına yazı yazsam ,

Kuyruğuna mühür bassam ,

6235

Mektubumu alıp götürüp

Kara dağları sen aşsan,

Mektubumu verip halkıma

Haberim alıp tezce dönsen ,

Gayıptan yardım oldu diye,

6240

Ben kanaat edip dursam.

En sonunda söyleyeceğim .

Onaltımda evlendiğim

Ondan beri birlikte yaşayıp

Birlikte yiyip içtiğim

6245

Genç eşim Çaçıkey

Hemen kederlenen birisiydi

Yüzü sararıp solmuştur

Yalnız oğlum Şayımbet ,

Herkeste gözü kalmıştır

6250

Annesi ile oğlumu

Halk rahat olursa Çaçıkey,

Öylesine bakmıştır,

Kalmuklar'ın kaygısını ,

Zavallı Çaçıkey çekmiştir.

6255

Bunu söyleyip Tabıldı,

Söylemeye dili varmadı ,

Acısını ne kadar anlatsa da ,

Guguk kuşu cevap vermedi .

Kendinden geçen Tabıldı ,

6260

Hemen yatıp , terledi.

Aklı başından gidip

Bacağındaki yarası gerilip.

Gerilip boyu uzayıp

Topukta yara kızarıp

6265

Böbreği şişip atıp

Yarası irin toplayıp

Etleri şişip morarıp

Gücü kalmayıp uzanıp.

Yüzünde bir damla kan kalmayıp

6270

Yüzü solup sarardı.

İyileştirmeye ilaç yok

Yarası git gide büyürerek

Seyrek bıyığını burarak

Gözlerinden yaşlar akıp

6275

Vücudundan ter akıp,

Acı acı inleyip , hali kalmayıp

Er Tabıldı yatmakta

Sanki ölecek gibi...

Şimdi haberi Eldiyar'dan verelim. Eldiyar gece
gündüz”Sözleştiğimizgünden geç gelmeyin ”

diye aceleyle koşturup geliyor.

Kısrığa binip , tırıs kalkıp,

6280

Hızlıca koşturup Eldiyar,

Bugün mutlaka ulaşayım diye.

Ebedi dostumu ,

Sağ salim görsem diye,
Özlemim içimden gitmiyor ki ,

6285

Écelin gelip ölürsen diye
Herşeyi bir bir düşünüp .
At üstünde hızlanıp,
Varmaya gücü kalmamış halde
Önüne, arkasına bakarak

6290

Yörük Kertabıldı'yı

Kamçılıyıp koşturup
Zaten yorulan atı
Uygun bir yer bırakıp
Ebedi dostumun

6295

Canını sağ görsem diye
Kırlara dua edip,
Kötü tarafını düşünürse
Gözünden yaşlar akıp,
Zamansız varıvardım ben

6300

Sıkıntıyı çekiverdim ben
Gizlenip varmadan
Kalmuklar'dan eziyet gördüm ben
Sözleştığımız günden erken gelmeyip,

Ben geç geldin diye.

6305

Sağ ise Tabıldı

Önümde çıkıp karşılar diye.

Geldiğimi görünce

Başını kaldırıp bakar diye.

Ansızın birisi can verirse

6310

Yeminime uğrarım diye

Aklı gidip endişelenip

Eteği rüzgarda dalgalanıp

Eldiyar yakına geldi şimdi.

İki gözü yuvasından uğrayıp.

6315

Yörük Kertabıldı at

Sesini tanıyıverdi şimdi.

Aslan Arçatoru

Kişnemesi etrafa duyuldu şimdi

Sesini tanıyıvermişti.

6320

Bu yüzden kişnemiştir

Gölge olup Tabıldı'ya.

Güneşe gerilmiştir.

Yüzüne sinek kondurmayıp

Kuyrugunu sallayıp durmuştur,

6325

Anlatıyım dese dili yok.
Yerinde duramayıp kişneyerek,
Tepinip durmaktadır
Aceleyle gelen Eldiyar
Ata bir göz attı şimdi

6330

Göz açıp kapayana kadar.
Tabıldı'ya ulaştı şimdi
Tabıldı bitkin yatmaktadır
Yüzünde canlılık belletmeden
Aklı gidip Eldiyar,

6335

Atından hemen indi.
Ayakları şişip basamıyor,
Zorla dayanıp geldi.
Gözlerinden sel gibi yaş akıp,
“Bir tanem, ne oldun” diye

6340

Başını kaldırıp Eldiyar
Yanına şimdi geldim diye.
Eliyle kolundan kaldırıp
Korkuya feryat edip
Yarayı görüp ürpeyip

6345

Elinden çekip bağırıp
Ayrılmam , seninle ölüürüz
Tabıldı diye çağırarak
Boynunu okşayıp Eldiyar,
Ağlayıp hıçkırıp durdu ,

6350

Burnuna ilaç koklatıp,
Yarasını ilaç şimdi şimdi
Aş pişimi zamanında
Zorla gözünüzü açtı şimdi.

Gözünü açıp bakınca

6355

Eldiyar durur yanımda
Yarası sıkıca sağladığı bağı var
Tabıldı'nın ayağında

Dinlenip kendini toparlayıp,

Gözleriyle takip edip bakıp

6360

Kahraman kendisine gelip

Geçmişini hatırlayıp

Eldiyar gelmiş diye

Kendine gelip iyileşip

Elini uzatıp eyilip

6365

Eldiyar'a ulaşıym diye

Elinden tutup görsem diye

Boynuna sarılıp öpsem diye,

Konuşmadan başını sallayıp

Görüverdi Eldiyar ,

6370

Bu işaretini anlayıp

Sıkıca elinden tutup

Boynundan tutup kucaklayıp

İki dost sarılıp kaldılar

Sevinip ağlaşarak

6375

Çay kaynama süresince öyle kalıp

Haraketsiz beklediler

Aş pişimi süresince hasret gedirip

Bir güzel görüşüp

Ayrıldılar iki dost

6380

Birbirlerinden zorla ayrılıp ,

Tabıldı kendine geldi

İyileşti gibi görünüp.

İlaç iyi gelmiş gibiydi ,

Kan ter içinde kaldı .

6385

Vücudu rahatlayıp

Şiş yerleri inip

Vücutundaki bütün damarları

Can gelmiş gibi açılıp

Tabip olup Eldiyar

6390

Sürekli ilaçını sürer

Çare olup gider mi ? diye

İlacın hepsini sürüp

Geceli gündüzlü dört günde

Şiş dağıldı , indi

6395

Bunca ilacın hepsinden

Hangisinden iyi geldiğini kim bilir ?

Ölecek denen Tabıldı

İyileşip dirildi .

Tabıldı halini sorup

6400

“Ermek’im nerede? “diye sorup

“ Sağ mıdır bunca millet ?

Şayımbet sıhatta mı? ”

Kardıgaç’ı da sordu

“ İhtiyacım var Ermek’e

6405

Onu görmek istiyorum
Kurtulurdum bu dertten,
Onu öpüp koklasam,
Ölecek hale düşmezdim “
Diye Tabıldı söyleyince

6410

Terkideki gömleği
Eldiyar getirdi şimdi .
Kanla karışık kir olan,
Gömleği ona verdi şimdi,

Tabıldı'ya bunu ,

6415

Dostun Ermek ver dedi
Tutuverip Tabıldı
Gömleğin yakasından,
Koklayıp durdu şimdi.

Bir yemek pişimi zaman sonra ,

6420

Buhara tutulmuş gibi terledi
Terleyip gittikçe düzelerek
Yaraya kulak asmadı
Söylesene Eldiyar?
Ermek niye gelmedi?

6425

Gömlek neden kanlı ?

Nedenini söyleyiver dedi

Memleketten haber vermek üzere

Eldiyar söze başladı şimdi

“ Kurban olayım , Tabıldı

6430

Seni sıhhatta gördüm

Ak Kalpaklı Kırgız boyunun

Sağlığını bildirip

Söleyim şimdi sözümü

Kalabalık Katağan ,

6435

Halkın sıhhattedir

Kahraman arslan kırk yiğit

Ordun sağ salimdir

İhtiyar Usta başa geçip

Halkın sıhhattedir

6440

Büyük , küçük , genç , ihtiyar

Halkın sıhhattedir

Kadın, erkek, delikanlı

Hepsi sıhhattedir

Kızkardeşin Kardıgaç

6445

O da sihhattedir.

Can yoldaşın Çaçıkkey ,

Eşin da sıhhattedir.

Biricik oğlun Şayımbet ,

Evladın da sıhhattedir.

6450

Kudaynazar ağabeyin ,

Her biri işgal etmiştir ,

Gözünü toprağa dikmiştir.

Yerli Kırgız halkının

Hepsini yerinden etmiştir .

6455

Yaylağı imiş geniş Alay ,

Kışlığın söylersem epeyce ,

Kırgız'a yurt yapayım diye

Altıbay hizmet etmiştir.

Göçenler Kök-Art'ı geçmiştir

6460

Çok yerin yolunu geçmiştir.

Bu taraftan ürdüğünü

Göl başında Çalkalmak

Saldırıp alır diye kaçmıştır .

Hazreti Eyüp'ün mezarına ,

6465

Köy gelip yerleşmiştir.

Her vadide bir köy

Rahatça yaşayıp durmaktadır.

Katagan boyu Altıbay'ı

Han tayin etmiştir.

6470

Muhterem manevi annem ,

İyice semirip ,

Yerinden kalkamaz olmuştur.

Kardıgaç rahat yaşıyor ,

Üzülüp derde girmeden .

6475

Kalmuklar'a giden Tabıldı ,

Hiç bir şeyi dert etmeden

At binip köyde dolaşarak ,

Gidene eşlik edip

Ağabeyi nazlı büyötmüştür.

6480

İnci takmıştır

Huyu ile Kardıgaç

Kız da ağabeyimin ,

Gönlünü fethetmiştir.

Bu şekilde davranmaktan ,

6485

Kendisi hiç utanmıyor

Anciyan'lı bir bey

Dünürlüye gelmiştir.

Köye gelip rastlayıp

Genç eşin Çaçıkey'e ,

6490

Çuval giyse bile yakışır .

Altıbay ile Kencebay ,

Hergün birisi evleniyim diye

Çaçıkey'i paylaşamazlar .

“Şerne “ için yemek yaptırıp

6495

Çerilere boza ikram ettirip ,

Çaçıkey iyi derse ,

Diğerleri bozulmuş .

Biricik yavrun Şayımbet ,

Gündüz baksan ,

6500

Abisinin boynunda

Gece baksan ,

Annesinin koinunda .

Köyden biri koyun kesse ,

“ Aşıktuu cilik “ elinde

6505

Zengin biri koyun keserse ,
İstedığı yürek elinde .
İyice şımartıp durmuştur ,
Ağabeyinin zamanında .
Ermek'in durumunu anlatayım

6510

Tam bir yiğit olmuştur ,
Halk içinde saygı görür.
Eşi emsali yoktur

Kök-Art'ı geçtiğinde ,
Halk beraber yerleşmiştir.

6515

Semerkant , Hokant şehirlerinden
Sayısız asker gelmiştir.
Ermek'in dövüşüp durup

Onları kovalamıştır.

İşte büyük savaşta ,

6520

Sadece gömlekle savaşmıştır ,
Korkmadan düşmana saldırmıştır .
Savaş tam kızışmışken
Başına kılıç gelmiştir
Yaralansa bile ,

6525

Saldırıp düşman kovmuştur.

Kalabalık Kırgız halkının

Hafızasına ismi kazınmıştır.

Tam bu sırada Ermek'in

Düşmanı yaklaştırmadan yola çıkıp,

6530

Kafasını kaşıyacak zamanı yokmuş.

İşte , giydiği gömleği

Ermek'in beni bile göremedi.

Gömleğin evinden aldım ,

Onun yiğitliğini görenler

6535

Sana göstermek için ,

Getirdim vermek için.

Ermek'in eşi emanet

Getirmemi söyledi.

Deyip Eldiyar halkın haberini anlattı. Tabıldı bu sözleri dinleyince duygulandı. Rahatlayıp “ Önce Allaha , sonra da ağabeyim Kudaynazar'a dua ediyorum. “ deyip sevincinden kıyafetini çıkarıp yarasına bakar. Şişinin indiğini ve yarasının geçmek üzere olduğunu görünce Tabıldı şöyle dedi:

Allah'a şükür ediyorum ,

6540

Ağabeyim Kudaynazar

Şimartıp göz kulak olan ,

Annem ile yavruma

Halkımı iyi yaşatan,

Altıbay gibi ağabeyime

6545

Katagan boyunu barındıran ,

Düşman kılıcını büken

Kırk yiğit , Ermek kahramanlar

Sizlere canım feda .

Kurban olayım Eldiyar ,

6550

Dediklerin gerçek ise ,

Duyduğum doğru ise ,

Bende üzüntü kalır mı ?

Yiğit Ermek'im rahat ise

Halkıma bakıp düşmandan ,

6555

Tuttuğu yol doğruysa

Er geç söylersin ,

Daha söyleyeceğin varsa ,

Halkın aklı kalmaz mı ?

Boy ölçüşüp kavga olursa ,

6560

Düşman böyle yenilir .

Hepsi birikip güç olursa ,

Vazgeçmez mi düşmanlar ?

Kim olsa da yaklaşmayıp .

Galiba , bu hastalıktan ölmeyeceğim ,

6565

Bu hastalıktan ölmezsem ,

Ağabeyimin yüzünü görürüm.

Halim gücüm kalmayıncaya kadar

Başımda saç kalmayıncaya kadar

Hizmetini yaparım ,

6570

Söylediklerini tutarım .

Hevesim kalmaz ,

Ben sadakatla hizmet edip ,

Altıbay gibi ağabeyime

Ak niyetimi gösteririm.

6575

Köyümü köyünden ayırmadan ,

Ağabeyler , sizlere çalışırım.

Attan inmeden mal bakıp ,

Her tarafı dolaşırım.

Kırgızlar'la iyi ilgilnip uğraşan

6580

Katagan boyumu zengin kılan ,

Anneciğimi üzmeden

Her şeyini temin eden

Kardıgaç'ı büyüten ,

Üzmeden bakıp şimartıp ,

6585

Kardıgaç'ı nişanlayan

Vereceği aileyi tayin edip

İsterse , horlanmayacağı yere

Gidiversin Kardıgaç .

Güle , oynaya köyüne .

6590

Ağabeyim Şayimbet'i

“ Ayırmaçı ” yerleştirip

Boz yorgaya bindirip

Onu yanına alıp

Aş , “ toy” u gösterip ,

6595

“ Kömkörö eer “ hazırlatıp

Kırala yorgaya bindirip

Parmak kadar çocuğu

Yanına alıp göç ettirip ,

Babası yokluğunu bildirmeden

6600

Özenle bakıp büyüterek ,

Kurban olayım Eldiyar ,

Bende istek kalır mı ?

Ağabeyler alıp Çaçıy'ı

Ona huzur verse

6605

Ben de bir kız arırım

Değerli halkım isterse .

İyi haber duyurdun ,

Can dostum , sana minnettarım.

Tabıldı'nın halkından yana içi rahatlayıp , Eldiyar'dan boyunun haberini duyup sözünü tamamlar ve “ arkadaşım , şimdi bir az dinlenelim “ diye uzandı. Eldiyar iki-üç günden beri uyuyup dinlenmeden Tabıldı'yla ilgilendiğinden , atı aklından çıkıp gitmiştir. Atın eyerini alıp terini silp , rahatlatayım diye atına gittiğinde , Kertabıldı ile Arçatoru'nun birbirlerini kaşınmalarını , yüzlerini birbirine sürüp dudaklarını kımıldatarak birbirlerin boynunu arkaya attırarak sarılmışlar gibi durduklarını görür Eldiyar gören atların gözleri ateş gibi yanmakta , içleri kor düşmüş olup , insan gibi söylemeye dilleri olmadığı için ses çıkarıp başlarını eğdiler. Bunu gören Eldiyar'ın gözleri yaşardı ve şöyle dedi :

Gözünü sevdiğim hayvan ,

6610

Herkesin sevdiği hayvan var .

Arçatoru kısırakla

Şu ana kadar rastlamamakta ,

Benim de kusurum var .

İyileşiverdi Tabıldı ,

6615

Haysiyetli kısırağım sayesinde .

Sana özenle bakarız ,

Talihli hizmetli hayvansın .

Hayvanalrden farklı hayvansın

Alınında akıtma var.

6620

Gözün ateş gibi parlamaktadır.

Ok gibi fırlamaya hazırsın .

Urganını uzatıp

Göz edip seni bakmaya

Tabıldı kendini kaybetmiştir.

6625

Kendisi zorlanıp

Sana bakamamıştır.

Görüşüp sarılmadan

Urganı uzatıp bağlamadan

Yüzünü okşamadan

6630

Sana bakıp ilgilememiştir

Sanki darılmış gibisin .

Kurban olayım , kırsrağım ,

Nazlı büyüyen çocuk gibisin ,

Hayvan da olsan kardeşsin .

6635

Arçatoru kırsraksın ,

Tırısı kalkıp yorgayı geçersin .

Taşlı dağı geçince ,

Çalkalmak atları alınca ,

Atlar birlikte gidince

6640

Yörük atları yanına alıp

Bize doğru kaçmışsın .

Yiğit Er Tabıldı'ya

Kahramanlıkla beyendirmişsin .

Uçsuz bucaksız ormanda

6645

Sıkılıp bakıp durmuşsun.

Börtü böcek kondurmadan ,

Kurda kuşa yedirmeden

Güneşe yüzünü saldırmadan ,

Gün yüzü göstermeden

6650

Yüzüne gölge olup ,

Tabıldı'nın olduğu yerin

Yakınına gelip

İnsandan beter tükenip ,

Hayvan da olsan , bakmışsın.

6655

Dilin yok gibi duruyorsun.

Bakışına dikkat edersen ,

Kırgınlığını söylemektesin.

Arkadaşın Kertabıldı'ya

Sıkıntığını söylemişsindir.

6660

İçini çekerek baktın ,
Unutmam sıkıntını
Kişneyip duruyorsun ,
Bizi çok duygulandırdı.
Hayvan da olsa canıvar ,

6665

Hasreti hissettin mi?
Eldiyar bunları söyleyip ,
Kısrağın alınını okşayıp
Gözünden öpüp yalvarıp ,
Görüşüp biraz geçince ,

6670

Sağrısını okşayınca ,
Arkasına bakakaldı ,
İpleri düyümünden çözdü.
Hayvanı serbest bırakınca ,
Sıçramaya başladı.

6675

Zıplayarak oynayıp ,
Sevincinden şaşırıldı.
Hayvan rahatlayınca ,
Onu görüp Eldiyar
Bunalıp kalmış diye

6680

Sıkılıp içi yandı.

Böylece işler olmuştur

Geçmiş eski zamanlarda bile ,

Eldiyar yatıp dinlendi.

Kendine gelip rahatladı.

6685

Yiğitler uyuyup kaldı.

Böyle güzel sohbet edip

Sabahleyin olmuştur.

Şafak söktüğünde ,

Yiğit Tabıldı kalktı .

6690

Kartal gibi dolaşır

“ Yanıma gel “ diye çağırır

Eldiyar’a seslenip

İki dost yine kucaklaştılar

Özlemlerini giderdiler.

6695

Dağlar başı çiçeklendi

Üstüne güneş doğup

Sadece ikisi vardı ,

Etrafı iyice düzelttiler

Birbirine şaka yapıp

6700

Yemeklerini yiyip doydular.

Palayı , kılıcı bilediler.

İyice düşünüp durdular

Geniş ıssız Narın'a

İki dost rahatça yerleşti.

6705

Ayın yarısına kadar kalalım ,

Yabani koyun , keçi vuralım .

Tamamen hastalıktan kurtulup

Sonra memlekete dönelim .

Üşenirsek , karaca vuralım ,

6710

Üşenmezsek , yatalım

Bunalırsak , geyik vuralım ,

Bunalmazsak , duralım .

Geçide tırmanıp varalım.

Her tarafı dolaşalım .

6715

Takip eden düşman varsa ,

Amansızca saldıralım .

Ayı , kaplan , geyik vurup ,

Ava iyice dolyalım.

Güçlenip dinlenerek ,

6720

Silahlarımı iyice bileyip ,
Katagan'ın ardından ,
Halkımıza doğru gidelim .
Diye iki dost konuşup ,
Bu dünyaya boş verip ,

6725

Satranç oynayıp keyfini çıkarıp ,
Çay demletip , bal koyup
Eldiyar zaman zaman çıkıp ,
Yola bakıp gelir ,
Yola baktığında Eldiyar .

6730

Yolda yabani koyun , keçi vurup
Tabıldı'nın yediğini
Ancak semiz keçinin etiydi.

Bir haftanın içinde ,
Tamamen iyileşmişti.

6735

Sarılp terlemek için ,
Keçinin kanlı derisi var
Yiğit Tabıldı bu dertten ,
İyice kurtulmuş gibi.
İkisi birden ata binip ,

Sözleştiğimiz günde geldim diye

Her türlü ilacı verdim diye ,

İyileştirmeyi başardım

Ebedi dostum benim diye

6745

Şaka yapıp Eldiyar ,

Tabıldı'ya övünerek

Şakalaşıp gülerек ,

Oyun olduğunu biliyor

On beş gün kadar iki dost

6750

Böylece dolaştılar

Tabıldı iyileşsin diye

İyice toparlansın diye

Güçlenip , kuvvetlensin diye

Eskisi gibi olsun diye

6755

“Almabaş” la düzgünce vursun diye ,

Olaganüstü kutsal yayı

Uzağa kadar atsın diye ,

Saldıran düşmanı yere yıksın diye ,

İçimin ateşi sönsün diye ,

6760

Güreşirim Altıbay ,
Ezip gebertsin diye .
Saldıran düşmanı yere yıksın diye ,
Kederim dağılsın diye .
Savaşırım Altıbay .

6765

Parçalayıp gebertsin diye ,
Tabıldı'nın haberini
Bütün halk iyice duysun diye ,
Götürürüm boyuna
Ancıyan tarafında oturan

6770

Baba bir kardeşine .
Sağ olursa Kırgız'ı
Alır , geri döneriz .

At-Başı , Narın tarafına
Diye Eldiyar düşünüp ,

6775

Oyalayarak can dostunu ,
Her gün güzel sözlerle ağutup ,
Kandırıp duruyor sözüyle .
Kılıçla dal kestirip
Kesebilse , memnun olup

6780

Eğer kesemezse ,
Üç gün daha dinlen deyip
Dal kesmeye devam ettirip
Köklü ağaçları kestirir ,
Kocaman , kocaman taş bağlayıp

6785

Eğilerek yerden kaldırıp .
Kazayla elinden düşürürse ,
Hemen yere yatırır .

Oyunla oyalayarak ,
Her hünerini belletir .

6790

Böylece oyalanıp iki arkadaş ,
Sabah-akşam gülüyorlar .
Canları sıkılırsa , karaca avlarlar

. Sıkılmazsa , uyuyorlar.

Sıkılırlarsa , geyik avlarlar

6795

İyice eğlenirler ,
Keçi , teke vurdu şimdi.
Böylece devam ederler.
Vücudundaki morarma gitsin diye ,
İki deri sardı şimdi .

6800

Deriye bürünüp Tabıldı

Terleyip durdu şimdi .

Kırda görkemli “ Sureçki ”

Üç yıldan ber bekçisi

Vurup getirip Eldiyar ,

6805

Tabıldı'yı yatırıp ,

Deriye sokup terletip ,

Derisindeki hastalığı giderip

On beş gün kırda baktı.

Yiğidin gücünü arttırdı.

6810

Eski haline getirdi ,

Kan deveren ettirip

Bakıp duruyor can dostuna ,

Taze kanlı et verip .

Tabıldı tamamen iyileşti.

6815

Öncekinden daha fazla ,

İyice gülendi şimdi.

Görüşecek zamanı geldi şimdi

Gücü daha da güçlendi şimdi ,

Savaşma sırası geldi şimdi.

6820

Daha büyük bir taş

Eğilip aldı şimdi.

Köklü ağacı tutunca ,

Köküyle çekince ,

Yeri gibi kökleriyle

6825

Birlikte çekip koparıp ,

Ona bakaduran Eldiyar

Gücünü görüp sevinip ,

İçindeki kederini dağıtıp ,

Gidecek hale gelmişti.

6830

Düşmana gidip saldırıp ,

Boyumuza gitsek miydik ? diye yürür

Yaşlı Kudaynazar'dan ,

Yok edip , öç alıp

Ne diye bilir ki ? diye

6835

Er Tabıldı dostuna ,

Eldiyar anlatmaya başlayıp ,

Şimdi nereye gideriz ?

Söyleyiversin Tabıldı ,

On beş gün kadar dinlendik ,

Hiç bir şey yapmadan rahatça .

Tabıldı Eldiyar'dan asıl niyetini öğrenmek için sorarak şöyle dedi :

“ Ebedi dostum Eldiyar ,

Sana söyleyeceklerim var , dostum

Akıl sorup düşünüp , dostum

Ata binsek , tam zamanıdır , dostum

6845

İşin gerçeğini sen söyle , dostum

Ak Kalpaklı Kırgız boyu var , dostum

Biz kırlarda durduk , dostum

Tam on beş gün kaldık , dostum

Hatalığım iyice geçti , dostum

6850

İyice kendime geldim , dostum

Götüreceğin yol ne tarafta ? dostum ,

Söylediklerini tekrar et

Benim sana söyleyeceğim ,

Dinlersen , anlatıyım , dostum

6855

Eğer beyenmezsen ,

Kibirli çocuk deme , dostum

Bunlar gördüklerim değil ,

Fazla söz bize gerekmez

İçimden gitmeyen ,

6860

Sen , benim biricik umudumsun

Bu sözümü düşünüp ,

Ne yapacağını sen düşün derim ,

Eldiyar , Ermek dostlarım ,

Doğduktan beri birlikte olduğum

6865

Bu sözüm yerinde değilse ,

Azarlayıp kızmayın .

Boyumuza sen vardın , ben kaldım

Sıkılıp tek başıma yatıp

Ağırımın eziyetini ben çektim.

6870

Günlerce ağladım ,

Milletin durumunu yeniden

Bir daha önünden geçirin ,

Kırk yiğit , benim arslanlarım

Kıyamete kadar arkadaşım .

6875

Kırgızlar'ın halini anlatıp ,

Can alıcı bir söz söyledim .

Israp çeken Tabıldı

Değersiz canıma acıdın .

İyi huylu ağabeyim diye ,

6880

Kudaynazar ağabeyim diye ,
Yaptıklarını hayli övdün
Kataganlı kalabalık halkım ,
Han tayin etti diye
Altıbay'ı savundun .

6885

Ben gerçeği söyleyeyim ,
Sana tavsiye edeyim
Şimdi işinin aslını söyleyiver ,
Seni iyice duyup , dinleyeyim.

Benim gördüğüm rüyamda ,

6890

Bu his var içimde ,
Kudaynazar ağabeyim
Baba bir büyük ağabeyim ,
Adil bir insan değil .

Onu hiç bilmezmişim gibi ,

6895

Dostun Tabıldı aptal değil ,
Altıbay adil bir han değil
Aklı başında biri değil ,
Onu bilmezmiş gibi Tabıldı
Aptal , akılsız çocuk değil .

6900

Kırk yiğidin durur adeti yok ,

Ölmüş olmalılar , şüphem yok

Arslan yiğit Ermek'immin ,

Benden haber almadan ,

Bomboş durmak huyu yok.

6905

Yalanla insan olunur mu ?

Yarım yamalak , eksigi yok

Kalabalık halk durmasın da , ne yapsın ?

Savaşmaya gücü yok .

Önceden yalan söyleyen de ,

6910

Şimdi gerçeği söyleyiver ,

Yalan söylemenin anlamı yok .

Dediklerin gerçek olsaydı ,

Ermek'im milletin nefesi olsaydı ,

Hatırlamaz olur mu hiç ?

6915

Halk huzur içinde olsaydı ,

Hiç olmazsa Kardıgaç

Seninle gelmez mi ?

Benim halimi görmez mi ?

Kardeşini unutup ,

6920

Evliliğe dalmış mı ?

İşte bu dağın arka tarafı

Bana ulaşamayacak yer mi diyor ?

Yaylasıyla Kök-Art'ı

Aşamayacak bel mi diyor ?

6925

Altıbay'ın kudreti ,

Katagan'ın boyuna

Aynı benim gibi mi geçiyor ?

Altıbin evli Katagan

Kafa tutacak yiğit yok ta ,

6930

Önüme gelivermez mi ?

Koyunu kurda yedirip ,

Kalanı da itler yemez mi ?

Boy içinde işe yaramazlar ,

Çaresini bulup girmez mi ?

6935

Ne olursa peki deyip

Aklı olmayanlar yürümez mi?

Milletin keyfi yerindeyse ,

İçinde kaygısı yok ise

Milletin hali iyise ,

6940

Gücü kendi elindeyse ,
Boyunu yöneten Altıbay ,
O kadar adil , güçlü ise
Sözün doğru , gerçek ise
Halktan yana gönlüm rahat ise ,

6945

At büyüdü , semirdi
İyice güçlendi , serpildi.
Hastalığı iyileşti , sağlığına kavuştu .

Çalkalmak'ın yaptığı ,
İçimi buz gibi soğuttu .

6950

Vurduğu arslan ok oldu
Uygun ise , dostum gidelim
Yaralı yattım iki ay ,

Memlekete nasıl döneriz ?

Fırsatını bulursak , Kalmuklar'dan

6955

Sayısız at alalım .
Yiğit ise gelip savaşsın ,
Çalkalmak'ı öldürüp
Halkını esir edelim .
Rahatça yattığı yerde

6960

Başını derde sokalım ,
Az kişiyiz demeden
Hiç bir kaygıya düşmeden ,
Sadece iki kişi demeden ,
Hiç bir kaygıya düşmeden ,

6965

Hemen yollarına çıkalım .
Hiç olmazsa Kalmuklar'dan ,
İkibin kadar at alıp
Halkımıza övünüp ,
Yiğitlik gösterip geldik diye .

6970

Alımız açık , gidelim
Tembeli de unutmayalım .
Kendileri yiğit sanan Kalmuklar'ı

Halkın bekleyip yürüyüp ,
Çaresini bulup basalım .

6975

Peşinden yürüyüp vuralım ,
Aşağı -yukarı iki ay ,
Uzaktan gözetleyelim .
Başını kesip bağlayıp ,
Sonra memlekete dönelim , dostum ”

6980

Diye Tabıldı söyler .

Çalkalmak'ı hatırlarsa

Hasretle içi yanar ,

Eldyar kahkayla gülüp

Bir yolunu bulup sırımı öğrendi şimdi .

6985

Gönlümden geçenleri söyleyip

Sanki hiç inanır mı ?

Önceden söylediğim sözüme

Dostum Er Tabıldı'nın

İçinde saklamış her şeyi

6990

Ağızından kaçırmış her halde ,

Kötü kalpli hilekâr .

Yeniden soruyor emin verip” .

diye düşünerek Eldiyar “ Tabıldı'nı aklıyla bırakırsam , Kalmuklar'a gidelim diye zorlar beni . O yüzden onunla tartışmış gibi yapayım “ dedikten sonra şunları söyler:

Sinirlenen insan gibi

Heybetini gösterdi şimdi

6995

Gözlerini açarak bakıp dostuna

Söylemeye niyetlendi şimdi ,

“ Er Tabıldı , can dostum

Yiğitliğin var , aklın yok

Hiç bir şeyle ilgin yok

7000

Aklın var da , fikrin yok

Dediklerinle ilgin yok ,

İki defa sırrımı sorup

Burada aklını kaybeden kimse yok

Her bir şeyi inceleyip

7005

Ahmaklık yapan kimsen yok

Küçükten birlikte büyüyüp ,

Ne zaman yalan söyledim ?

Bu yaşa gelene kadar ,

İnanmadan tekrar tekrar soruyorsun

7010

Bebekliğimden birlikte dolaşıp

Bir yalan bir söz söyledin mi ?

Bir şeyine karışıp

Zararımı gördün mü ?

Yada düşmanını kardeş diye ,

7015

Seni tuzağa düşürdün mü ?

Ağabeyini övüp durup ,

Felakete mi uğradım ?

Gidersen , gerçeği görürsün ,

Yavrunu alıp öpersin .

7020

Ağabeyini dikkate almayıp ,

Başka boya selam verirsin .

Dargınlığını söyleyince ,

İyice halkın diline düşersin

Anneni görüp ağlarsın ,

7025

Nazlanıp durursun .

Gidip memleketini görürsen

Benim söylediklerimin ,

Hepsinin gerçek olduğunu anlarsın .

Çalkalmak'a gitmem ,

7030

Kaçırıp atlarını almam ,

İki ay daha dolaşıp

Ülkeye gidemem.

Sen gitmezsen , ben gideyim

Memlekete varayım .

7035

Yalancı olup durmaktansa ,

Tek başıma günümü geçireyim .

Dostum , sözüme inanmazsan ,

Gitmevin de ne varayım ?

7040

Tabıldı kahkayla gülüp ,

Neşeyle şunları söyler ;

Arslan yavrusu değişip ,

Şahin gibi bağırıp

Darılıverdi dostum , diye

7045

Şüpheyeye yer bırakmadan söyleyip ,

Ne yaparsın diye söylesem ,

Kalmuklar'ın halini söylesem ,

Sanki korkuvermişim da

Şakayla söylesem ,

7050

Havadan sudan bahsetsem ,

Sanki bana darılmışsın gibi ,

Gerçeği söyle yeniden

İyice sorup söylesem ,

İnanmayıp da ne yapayım ?

7055

Eldiyar , senin sözüne .

Eskiden beri can dostum ,

Sana kalbimi açtım ,

Ne dersen de , razıyım

Gözünü azıcık açsana ,

7060

Tartışıp durursak ,
Zararı dokunur bize .
Enine-boyuna dūřuntüp ,
Kurt dūřürme içine .

Ölen canımı dirilten ,
7065

Sönen ateşimi yakan ,
Senden başka kim olur ?
Destek olup durduran ,
Söylediklerini yaparım .

Götürürsen giderim .
7070

Ağabeyime , memleketime kavuşup ,
Hayırlı duasını alırım .
Sağ salim varırsak ,
Altıbay'a hürmet ederim ,
Boz ala kırsrağıımı keserim .

7075

Altıbay'la konuşup
Eldiyar gibi dostumu ,
Vezir tayin ederim .

Güçlü yiğit , yörük atları ,
Halkdan toplar ,alırım.

7080

Kırğızlar'ın sınırını koruyan ,

Şahini ben olurum “.

Diye Tabıldı sevinip

“ Kırk yiğitbenim kardeşim diye

Eldiyar, Ermek , iki dostum ,

7085

Ayım ile güneşim diye

Yiğitler , sizleri düşünüyorum ,

Bin kişilik askere denksiniz diye

Hepimiz sağ salim kavuşursak

Birbirimizden ayrılmayıp ,

7090

Sen bil , nereye gideceğimizi ,

Sözünü dinlerim , dostum ” diye

Tabıldı söyleyiverdi şimdi.

Eldiyar tahammül edip

Söze kulak verdi şimdi.

7095

Memlekete doğru iki dost ,

Gitmeye hazırlandı.

Gurbette bir ay kalmışlar ,

Yalnızlığın eziyetini çekmişler .

Halkına doğru yönelip ,

7100

Kara-Too’dan geçip

Kırgızlar’a doğru yol yürüyüp

Şahinler yolda düşünerek ,

Güçlü akan ırmağı geçip

Tepesi yüksek dağı aşıp

7105

Geliyordu iki dost

Epeyce yol yürüyerek .

Kök-Art'ı geçtiler

Düşünceleri boylarıyla doluydu.

Etraflarına bakıp ,

7110

Oranın güzelliğini seyrettiler.

İşte tam o sırada ,

Yüce Ala-Too'nun kırında

Koyun sürüsü yayılıyordu .

Kır öküze binmiş bir adam

7115

Ardından geliyor düşünerek ,

“ Seni görebilir miyim , biricğim diye

Gözlerinden yaşlar akıtıp ,

Bakıp büyüttüğüm

Şahin yavrum , delikanlım ,

7120

Anneni hasret edip ,

Boyuna neden gelmedin ?

Biricik yavrum , sen idin

Annenin halini anlamadın ,
Bunca aydan beri geçiktin .

7125

Bana asırlar gibi geldi “
Çiçekli dağın üzerinde ,
Sayısız koyun yayılıp geliyor
Bakınarak bir adam ,
Durmadan ağlayıp , sızlayıp

7130

Hıçkırırken görmüşüm ,

“ Tabıldı diye çağırıp

Yavrum sefere gitti ,

Özlettin boyunu bülbülüm ,

Ansızın çıkıp gelsen

7135

Kederimin geçeceği gün var mı ?

Yavrucuğum gelip sarılıp

Düşman Kalmuklar’la savaşıp da ,

Yoksa ağamı takıldın ? ”

Bunları söyleyip bir insan ,

7140

Sesi kederlenip titriyor

Kulağını verip Tabıldı ,

Üzüntülü sesi dikkatle dinlemiş .

Üzüntüsü duyulup

Sıkıntısı gittikçe büyümüş .

7145

“ Bu nasıl gariban idi ?

Kederlere kapınıp mahvolmuş

Kederi büyük imiş ,

Her işi içine atmış

Zavallının kederli sesi ,

7150

Kulagımdan gitmedi ,

Birazcık dur , Eldiyar

Oraya gidelim

Kemiklerimi sızlattı ,

Hiç dermanı kalmamıştır.

7155

Bir şekilde onun ,

Sıkıntısını dağıtalım . “

Diye Tabıldı üzülp

Atından indi şimdi .

“ Kurban olayım , Eldiyar

7160

Nasıl zavallı biriydi ,

Bu ne kederli sestü ?

İğne atsan düşmeyecek kadar ,

Bu hangi zenginün malıydı ?

Biricik evladından ayrılıp ,

7165

Yapayalnız kalmış gibi ,

Bu ne zavallı insan idi ? “

Diye Tabıldı üzüldü

Atından iniverdi şimdi.

Bunu görüp Eldiyar

7170

Atının başını çekti şimdi ,

Tabıldı'ya sinirlenip

Eldiyarşunları söyledi şimdi ;

“ Atına binsene , dostum Tabıldı ,

Huyun çocuktan beter

7175

Bastırıp yola çıksan da ,

Herşeyi de duyarsın .

Yolda giderken bile ,

Sormadığın şey kalmaz.

Çobanın şarkısına inanıp

7180

Soracak halin var mı ?

Gurbette düşüp de ,

Sıkılan çoban türkü söylemez mi ?

Yaptıklarını söyleyip zevk almaz mı ?

Geçmiş eski zamanlarda da ,

7185

Sıkıntısını söyleyip kederlenen

Eski türküler yok mu ?

Er Manas'ın zamanında ,

Kalmuklar'la Kırgızlar savaşmış

Rastgele birbirine ,

7190

Amansızca saldırmışlar .

O zamanki türküymüş,

Çobanlar söyleyip durmuşlar .

Tabıldı gibilerin şanı çok ,

Biriciğim denen binden çok .

7195

Han hücum ettiğinde ,

Ağlayıp duran her insan

Kederlenip durduğu çok ,

Kederlenense daha da çok

Kalmuk'a karşı sefere giden de çok .

7200

Memelekette pehlivan çok ,

Vade gelip ömür bitse ,

Dökülüp duran kan çok .

Kan dökülüp dururken ,

Gaza diye halkı öldüren

7205

Kan dökülüp dururken

Gaza diye halkı öldüren,
Üzütüsünü çeken zavallı çok,
İssız gürbet ellerde,
Memlekete döneceği zaman
7210

İsteğini söyleyen çobandan
Aklına gelen nedir?
Diye söyleyince Eldiyar,
İnanıverdi Tabıldı,
Eskilerin türküsü diye

7215
Düşünüverdi Tabıldı
Haydi dostum yürü diye
Arçatoru kırsığına
Biniverip bastırıp
Yola sürdü Tabıldı.

7220
Geniş ovanın düzlüğünde
Uçlu dağın eteğinde
Sayısız karaboz kozuyu yayıp
Kederli bir adam dolaşıyordu .
Ukrük alıp eline

7225
Tabıldı ile Eldiyar
Gidiverdi , yolunda

Sayırsız kuzusunu yayan ,

Gözünden yaşlar akan ,

Kederini söyleyip ağlayan ,

7230

İnsanın içini ezen ,

Gözlerinden sicim gibi , yaşlar dökülen ,

Önümüzde görünen ,

Sakın Kardıgaç olmasın?.

Kemikleri sızlayıp ,

7235

Karşılaşırsa Tabıldı ,

Herhalde başımı derde sokar .

Yalanım ortaya çıkıp burada ,

Aklıma yazar herhalde ,

Diye düşünüp Eldiyar .

7240

Aklını başını toplayıp heyecanlanıp ,

Çözüm yerinde değil mi ?

Onu lâfa tutayım ,

Oyalayıp çocuğu ,

Şaşırtı vereyim .

7245

Irmağa ulaşıp suyu geçip ,

Irmak boyunca gidip ,

Kardıgaçı çağırıp ,

Balta girmez orman içinde ,

Dostuma alıp gideyim .

7250

Diye söyleyip Eldiyar,

Sesini iyice yükseltip .

Yerinde duramayıp Eldiyar ,

Usturupluca söyleyip ,

Gülünç sözler söyleyip güldürüp ,

7255

Su boyunca aşağı indirip ,

Aynı yaştaki elma ağacına ,

İndirip atını bağlayarak .

“ Kurban olayım , Tabıldı ,

Birazcık yatıp dinlenin .

7260

Kırdan dürbünle bakayım ,

Yaşlı Kudaynazar'a ,

Kaplan , seni götürüp ,

Kaçırmadan bugün gidelim .

Bulanık suya girip ,

7265

Biraz da ben dinleneyim ,

Diye Eldiyar söyledi şimdi .

Bitkin düşen Tabıldı ,

Ağacın gölgesine ,

Uzanıp uyuyuverdi şimdi .

7270

Tepenin üstündeki yara ,

Eldiyar gidiverdi şimdi .

Sık ormana , dar patikaya ,

Bakıp kaldı şimdi .

Önündeki tarafa göz atıp ,

7275

Dikkatlice bakınca ,

Ormandan bir adam çıktı.

“ Kimmiş ?” diye düşünse .

“ Kementay ” giyinmiş kabarmış .

Kör öküze binip ihtişamlı ,

7280

İki yanına odun yüklenen ,

Tek başına giden ,

Önüne arkasına bakıp ,

İki gözüyle süzen ,

Tabıldı'nın yoluna bakan ,

7285

Bezgince göz gezdiren ,

“ Yavrum gelir “ diye ,

İsteyeni düşünen ,

Odun alıp ateş yakıp ,

Hayli yıpranmıştır .

7285

Şayımbet'e bakıp yıpranan ,

Hergün odun taşıyan .

Tabıldı diye ses çıkarmayıp ,

Guguktan beter olmuştur .

Başını belâya sokup ,

7290

Hergün ağlayıp tükenmiş .

Dar patikadan yürüyen ,

Küp gibi odun yüklenen ,

Günler geçip kederlenip ,

Yüzünen kan gitmiştir .

7295

Çaçıkey gibi göründü ,

İyice tanıyıverdikten sonra ,

Yiğit Eldiyar oturdu ,

Kemikleri sızladı .

“ Bu sıkıntıdan ne zaman kurtuluruz ?

7300

Gördüğümüz bunca eziyet , hakaret ,

Rüya mı yoksa gerçek mi ? “

Diye düşünüp Eldiyar ,

Ormana doğru baktı şimdi.

Dürbününü alır heyecanlanıp ,

7305

Ormanın sık yerinde ,
İki ırmak arasında ,
Kimsenin göremediği çalılıkta ,
Sallana sallana bir adam ,
Bana birini hatırlatıyor .

7310

Bu giden Ermek olmalı diye ,
Eldiyar baka kalıp ,
Zorla tanıdı onu.
Ermek yatıyormuş diye ,

“ Canını kurtar , yabancılar ” diye .

7315

Tabıldı'nı görünce ,
Tanıyıverir diye ,
Geri çekildi Eldiyar.

Tabıldı'nı uyandırırsan ,

Buraya gelir diye.

7320

Tabıldı'ya gitti şimdi .
Yiğidi sarıverdi şimdi .

“ Ormanda bir adam dolaşiyor ,

Buna bir dürbünle bak dedi.

Kim olduğunu bilelim ,

7325

İyice tanıyiver dedi.

Ben baktım , görünüyor ,
Odun toplayan bir ihtiyar ” dedi .
“ Nerede ? , nerede ? , nerede ? diye ,
Onu iyice tanıyabilsem ,
7330

Bana yiğit diyebilirsin.”
Telâşla yürüyerek ,
Kaplan gibi atılarak .
Sanki onu tanımış gibi ,
Sevinip bakakaldı .

7335
On iki kez çevirip dürbünü ,
Tam kırmızıya getirmiş.
Işıklı yerden baksa da ,
Ayna gibi görüyor uzun dürbün ,
Gözünü kamaştırmış .

7340
On ikinci kez çevirip ,
Sağ gözüne tutup ,
Tabıldı bakakaldı şimdi.

Ormana dikkatle bakıp ,
Ermek gibi göründü .

7345
Şüphelenip heyecanlandı .
Yeniden ayarlayıp baktı.

Zavallı biri çıplak duruyordu ,

Onun kaburgasına baktı .

Uzun boylu biri olmalı ,

7350

Etrafı iyice gördü.

İyice onu tanıyıverdikten sonra ,

“ Kurban olayım , Eldiyar ,

Ermek’miş işte bu .

Gömleği yok sırt çıplak ,

7355

Takkesi yok , başı kabak .

Yapağı gibi olmuştur ,

Başındaki kara saçı .

Ayrıca elinde bir kırık var ,

Başında bir tutam beyazı var .

7360

Güzel yüzü bozarmış ,

İnce bıyığı uzarmış.

Eziyet çekmişe benziyor Ermek’im ,

Gözü kıpkırmızı olmuş.

Atına bin , hemen gidelim ,

7365

Ondan haber alalım.

Ermek’i görüverip de ,

Nasıl oturup kalalım ? “

Diyerek Tabıldı'nın rengi atarak ,

Sinirlenip şaşırıp ,

7370

Ata binip iki dost ,

Yola çıkıp ormana girdi.

Aşılmaz sık fundalığı ,

Aralayıp girdi oraya .

Bir yavrusunu yanına almış ,

7375

Bir ceylanı gördüler.

“ Vurayım ” diye Eldiyar ,

Okluğunu alıp hazırlanır .

“Ceylanı vurma , dostum ,

Ceylan bize zarar vermez .

7380

Çarçabuk gidip görelim ,

Yürüyen zavallı adamı .

Kurumayasıca , Ermek'ime benziyor ,

Beni bin parçaya böldü.

Yavrulu ceylan olmaz mı ?

7385

Onu vuranı Tanrı kahretmez mi ?

Yetim kalırsa yavrusu ,

Tek başına sahipsiz kalmaz mı ?

Çekinerek tek başına kalınca ,

Vahşi hayvanlar onu yemez mi ?

7390

Gözünden kıymetli yavrusu ,

Babasız yetim kalmaz mı ? “

Diye Tabıldı aceleyle ,

Hemen garibi izleyip .

Ermek sesi duyup ,

7395

Görüverdi bunları .

Kalayım diye gizlenip ,

Gizlenmeye kalmadı .

Atlılar yakına geldiler ,

Bunlar Ermek’i gördüler.

7400

Ermek’i görüp Tabıldı ,

Kendini kaybetmez mi ?

Ermek şaşırıp kaldı ,

Gücü tükenip bakakaldı.

“ Ermek misin ? buraya gel “ diye ,

7405

Tabıldı soru sordu.

Yiğidi tanıyiverip ,

Ermek hıçkırmaya başladı.

Birbirini özleyen üç yiğidin ,

Hepsi de ağlayıp sızlayarak .

7410

Çıplak Ernek ne yapsın ?

Bütün vücudu titreyip ,

Hıçkırmaktan konuşamayıp .

Er Tabıldı geldi şimdi ,

Ernek' kucaklayıverdi şimdi .

7415

Ayrabilen kimse yok ,

Ebedi üç arkadaş ,

Sarılıp kaldılar şimdi .

Yiğitler hüngür hüngür ağlayıp ,

Uzun süre kucaklaşıp ,

7420

El sıkışıp görüşüp .

Birbirlerine bakalıp ,

Kara gözlerinden yaşlar akıp ,

Sevinip kucaklaştılar.

Aşpişim kadar zaman ,

7425

Hiç konuşmadılar.

Konuşmaya hazırlanıp ,

Ağlaması bitip Ernek'in ,

Heyecanla nefesi kesilmiştir.

“ Er Tabıldı , sen misin ? ,

7430

Sağ salim geldin mi ?

Yörük yürüyüşlü yavrum ,

Kadın , çocuk üzölüp ,

Kaygını çektik , yavrum .

Ben sülyetini görüp ,

7435

Artık yüzüm gülüyor.

Kurban olayım Tabıldı ,

Baksana bana , yaşlandım.

Kolum kırılıp , sallanıp ,

Düşmana yeniliverdim.

7440

İki aya kadar çukura bıraktı ,

Halktan gizledi , göstermedi .

Arkamdan Eldiyar geldi ,

Boynunda urgan bağlanmış .

Üç geçe kalıp oradan kaçtık ,

7445

Gizlice ormana geldik.

Tabıldı sağ denince ,

Kalbim sanki duracaktı.

Seni hemen tanıyamadım ,

Kendimden geçtim , can dostum ,

7450

Kalmadım mı şaşırıp .

Yüreğim artık dayanamıyor ,

Hilekâr Kudaynazar ,

Eziyeti iyice artıp .

Rüya mı bu , yoksa gerçek mi ?

7455

İkinizi de görüyorum ,

Şimdi yüzüm gülüyor .

Gördüğün gibi dermanım yok ,

Aklım başımdan gitmiş olmalı .

Üzüntüden mahvolup ,

7460

Tanrı sıkıntıdan kurtardı.

Sevindirir diye duruyorum ,

Ben , zavallının belini doğrutarak .”

Dost Ermek bunu söyleyip ,

Halsizce ağlayıp , gücü yok .

7465

Zavallı ağlayıp durur ,

Gözünden boncuk gibi gözler akarak .

Bu sözü duyup Tabıldı ,

Şimdi şaşırıp kaldı.

“ Söylesene Eldiyar , durum nasıl ? dedi ,

7470

Gerçeği söyleyip , anlat dedi .

Boynuna urgan asılmış ,

Daha bahsetmediğin neler var ? dedi.

Ermek'in sözünü düşünmeden ,

Şaşırıp duruyorum dedi.

7475

Dostum , söyle gerçeği ,

Beni daha da endişelendirmeden .

Yoldan kaygılı ses duyarsam ,

Yaklaştırmıyorsun , Eldiyar .

Sözüne inandırmaya çalışıp ,

7480

Cevap vermiyorsun , Eldiyar.

Kudaynazar iyi diye ,

Annene bakıyor diye ,

Sözlerini süsleyip ,

Beni inandırıyorsun , Eldiyar.

7485

Ermek'in yiğit oldu diye ,

Sevindiresin , Eldiyar.

Memlekette düşman var desem ,

Bana inanmıyorsun diye ,

Üzüyorsun , Eldiyar .

7490

Sana karışıyorum diye ,
Ermek'in sözünü söylesene .
Sonunda bu şekilde ,
İçimi yakıyorsun , Eldiyar.
Yalanını gizleyiverip ,

7495

Oradan buradan bahsederek ,
Alay ediyorsun ,Eldiyar .
Kalmuk'tan gördüğün erziyet hani ?

Güzel yüzün solduğunda ,
Ebedi dost olan ,

7500

Yürekten edilen yemin nerede ?
Yalanlarının bir kısmı duyuldu ,
Birazcık baksana , dostum .

Birlikte emdiğimiz süt hani ?

Yiğitlik yaptıran güç hani ?

7505

Halkımı sürükleyip , göçüren ,
Ermek'i ele geçirten ,
Annemi , yavrumu , ülkemi ,
Ezip geçen it hani ?
İşsiz yerde istesem ,

7510

İki defa sorar diye ,
Yanıma almam diye ,
Boy ölçüşen sen hani ?
Geniş Narın başında ,
Mezarın kara taşında ,

7515

Ben yaralanıp yattım ,
Bakıp durdun karşımda .
Altıbin evli Kırgız'dan ,
Gerçek dostum siz ikiniz siniz .

Daha küçücük yaşta ,

7520

Ermek'in gördüğü eziyeti ,
Halkımın çektiği sıkıntıyı ,
Altıbay gibi haramzadenin ,
Gerçekten eceli geldi mi ?

Hilekâr Kudaynazar ,

7525

Lüzümsüz söz söyledi mi ?
Kataganlılar'ın malını yiyerek ,
Ondan sonra da hepsini yiyip ,
Kalmuklar'ın karnı doydu mu ?

Kahrolası itlerin ,

7530

Kadınlarını alıverdi mi ?
Söyle , cevap alayım ,
Şimdi at binip yola çıkayım .
Kendini Tanrı sanan itleri ,
Ben de kuyuya atayım.

7535

Sırtına yapıştıvereyim ,
Böyle eziyeti görmektense ,
Eziyet eden Kalmuklar'ın ,
Kanını su gibi akıtayım.

Buna ömrüm yeterse ,

7540

Savaşırken öleyim “
Diye Tabıldı yatışıp ,
Kızgınlığı gidip rahatlayıp ,
Eldiyar'dan düşüncesini sorup ,
Dinleyip bakıp durdu.

7545

Usta'nın oğlu Eldiyar ,
Yenilmez bir insan imiş ,
Akıllı bir oğul imiş .

Tabıldı'nın sözüne ,

Verdiği cevap şu imiş :

7550

“ Ermankan'ın evladı ,

Er Tabıldı sen idin.

İki yaşından beri birlikte ,

Eski arkadaşın ben idim.

Aynı memeden emdiğim ,

7555

Aynı insana anne dediğim .

Boy ölçüşen düşmana ,

Yiğitliğim sana denk dediğim .

Halktan doğru haber verseydim ,

Bunalıma girecektin .

7560

Ülkenin başında iken ,

Aşılmaz kale idin .

Epeyce toprağın var idi ,

Ancak sözünün eriydin.

İşin gerçeğini duyup ,

7565

Bana sonra kızardın.

Katagan boyuna ,

Kara-Too gibi arka idin.

Kafa tutan düşman Kalmuklar'ı ,

Sürükleyip getirecek sel idin.

7570

Gariplere , zavallı yetimlere ,

Büyük bir hazineydin.

Hilekâr Kudaynazar ile ,

Baba bir kardeşsiniz .

Altıbay gibi bir Kalmuk'a ,

7575

Her türlü hizmeti yapmışsın.

Onların bunca yaptığına ,

Her zaman boyunu eğiyordun .

Birincisini söyleyeyim ,

Baban Ermankan öldüğünde ,

7580

Halk toplanıp gömdüğünde ,

Sen dokuz yaşındaydın ,

Bakman gereken kadınlar vardı .

Dul kalan annenden ,

Yetim kalan kendinden ,

7585

“ Borcum var “ diye mülk alıp ,

Her cins malından üçer tane alıp ,

Gözünden kan akıttı .

İkincisini söyleyeyim ,

Babanın “ aş ” ını verdimyip ,

7590

Köye kimseni getirmedi.

Kervanları yolda yürütmedi ,

Halkın düşüncesini almadı .

Köyün kenarında yerleşip ,

“ Aş ” için ayrılan malını ,

7595

Gizlice kaçırıp götürdü.

Beş yıl “ aş ”ını verdirmeyip ,

Kısrığı kaçırıp kesmiş.

Üçüncüsünü söyleyeyim ,

Sen ondört yaşındayken ,

7600

Ermankan’ın “ aş ”ında ,

Ödülü zorla alıp ,

Eziyet ederek yiğitlik yapıp ,

Boynuna çılbır bağladığında ,

Boğup yere yıktığında ,

7605

Kırk yiğit hepsi gittiğinde ,

Kalmukları cezalandırıp ,

Seni böyle ayırdılar.

Korktuğundan koyun verip ,

Yaltaklanıp mal verip ,

7610

Bu günahını unutmuşsun.

Unutmayıp da ne yapacaksın ?

Ancak Çalkalmak’a giderken ,

Onlara haber verip ,

Kimseyle danışmadan gitmişsin.

7615

Söylediğim şeyleri ,

Şimdi yine hatırlattın.

Geçen yıl , sonbaharda ,

At-Başı ovasında ,

Kudaynazar , Altıbay ,

7620

İçinden kötülük geçirip ,

Geniş Koçkor'a göçtüğümüzde ,

Kervancını irmeyip ,

Büyük yolu kestiğinde ,

Hilekâr Kudaynazar ,

7625

Geberti versek diye .

Hilekârı tutup öldürüp ,

Başını kesip atsak diye ,

Diğerleri sesini kesmez mi ?

Başını derde soksak diye ,

7630

Altıbay'ı öldürsek diye ,

Diğerleri sağ bıraksak diye ,

Katagan boyu eziyet çekmeden ,

Herkez aynı düşüncede olsa deyip ,

Söylememiş miydin sana ?

7635

Duymadın mı sen kendin ?

Ermek o an yok muydu ?

Senin gözün kulağın gibiydi.

İhtiyarı ağırlayım diye ,

Altıbay'a kıymayım diye ,

7640

O zaman canımı yaktın .

Dün , Tabıldı hastalanıp yattığında ,

Eldiyar , Ermek baktığında ,

Tek başına iyileşmişti diye ,

Ak Kalpaklı Kırgızlar acele etmişti .

7645

Kendini kaybedip yattığında ,

Bir tek söz söyleyemediğinde ,

Dileğini dileyip Katagan ,

Tanrıya yalvardığında ,

Değersiz canını bağışlamasını ,

7650

Tanrıdan dileyip kalabalık halk.

Her ev için kurban kestiğinde ,

Hilekâr Kudaynazar ,

Tatlı dilli kurnaz ihtiyar ,

Araya insan koymuştur.

7655

Ortancı oğlu Olcabay ,

Çalkalmak`a gitmiştir.

Kudaynazar mektup yazıp ,

Kağıda mühür basıp ,

“ Tabıldı hastalanmış , yatıyor diye ,

7660

Sabah vakti vasiyet ediyor diye ,

Hastalığı ciddi , iyileşemez diye ,

Onsuz ordu beceremez diye .

Bu hastalıktan kurtulursa ,

Seni sağ bırakmaz diye.

7665

Tek başına Tabıldı hazırlanırsa bile ,

Kalmuklar`ın ülkesini yağmalar diye .

Dayımsın , Çalkalmak ,

Çabucak hazırlanıp ,

Elini çabuk tutup da gelmezsen ,

7670

Tabıldı seni yaşatmaz.

Kalmuk namı yere düşer ,

Hepinizi ganimet alır köle yapar ...”

Diye Altıbay mektup yazıp ,

Kudaynazar mühür basıp ,

7675

Olcabay'ı gönderir.

Bu sebepten Çalkalmak ,

Küstahça sana saldırmış .

Böyle işler olduğunu ,

Sen bilmezsen ben bilirim.

7680

Dün , Çalkalmak atları kaçırdığında ,

Ardından kovalayıp gittiğimizde ,

Atlar bir tarafa , Kalmuklar'ı ,

Mahvedip bıraktığında ,

Ton'un öbür tarafına kovaladığında ,

7685

Yolunu kesip çaresiz bıraktığında ,

Topunun ayağına ok deyip ,

Dayanamaz olduğunda ,

Dövüşüp düşmanı kovduğunda ,

Onları geçirmeyip yolları kestiğinde ,

7690

Aşığındaki yaraya ok deyip ,

Hareket edemediğinde ,

Kırk yiğit ülkeye döndüğünde ,

Dolaşıp anlattığında ,

Tabıldı'yı yanına alıp ,

7695

Zavallı Eldiyar baktığında ,
Geniş Talas'a götürüp ,
Dostunun derdini çektiğinde ,
Aşık kemiğindeki oku çıkaramadan ,
Üzülüp durduğunda ,

7700

Tabıldı okla öldü diye ,
Cesedini Talas'a gömdü diye ,
Yanındaki kırk yiğit ,

Dört yana kaçtı diye ,
Haberini duyuvermiştir,

7705

Kudaynazar ağabeyiniz.

Altıbay gibi abiniz ,
Halkı ayaklandırmıştır.

Anciyan'a götürüp ,

Ala-Too'dan geçirip ,

7710

Köyün hepsini göçürüp ,

Aceleyle kaçırıp ,

Namlı Kök-Art gecidinden ,

Köyü geçirip ,

Haber verip herkese ,

7715

Göçürüp geldi bu yere .
Her eve hayvan kestirmiş ,
En büyük han olmuştur.
Beyaz keçe döşetip ,
Ak boz kısrak kestirip ,

7720

Altıbay gibi Kalmuk'u ,
Han tayin etmişler.
Kırk yiğidi yakalamıştır ,
Kıl urganla bağlamıştır.
Yapmadığı kaldı mı diye ,

7725

Kırkını da dövdürdü .
Ermek'i yakalamıştır ,
İki elini bağlamıştır.

Bayıncaya kadar tekmeleyip ,
İki-üç gün dövdürmüştür.

7730

Çukura getirip bırakmıştır ,
Başını gözünü yarmıştır.
Kolu kırılıp sallanıp ,
Hakaret görüp ezilip ,
Korktuğundan bütün halk ,

7735

Gizlenip kalmışlar.

Aileni parçalamıştır ,

Emrine baş eğdirmiştir.

Her eve birer kişiyi ,

Ganimet diye vermiştir.

7740

Odun toplayıp koyun bakıp ,

Geçim için mücadele edip ,

Onlar böyle yaşamışlardır.

Dün , ilaç için geldiğimde ,

Memleketten haber aldığımda ,

7745

Kataganlar'ın haberini ,

Nasılmış ? diye öğrenmeye çalışınca ,

Ormandaki Çaçıkey ,

Odunu yükleyip verdiğinde ,

Çukurda yatan Ermek'i ,

7750

O zaman gidip gördüğünde ,

Gözcülük yapan Kalmuklar ,

Beni tutup bağlayıp ,

Hükümdara götürüverdıklarında ,

Yakalayiverip da beni ,

7755

Beni iyice sorgulayıp ,
Sopayla dövdürüp ,
Beni bayıltmıştır.

Başımı yarıvermiştir ,
Beni bağlayıvermiştir.

7760

Ermek'inin üstüne ,
Beni de beraber atmıştır.
Galiba şiddetli düşmüşüm ,
Kaburga kemiklerim kırılmıştır.

Kardıgaç ile Çaçıkey ,

7765

Nerede olduğumu galiba anlamışlar.
Kaymak , pide çalıp ,
Mektup yazıp bize verdiğini ,

Yalan değil gerçektir.

Üç gün çukurda yattık ,

7770

Bir gece birlikte kaçtık.
Ermek'i orada bıraktım.
Ormana doğru yürüdüm ,
Sağ olduğunu duyurup ,
Kardıgaç'a anlattım.

7775

Çacıkey ile Ermek'in ,
Duasını alıp bunların ,
Sana doğru geri geldim.
Sana gelip gördüm ,
Sarılarak öpüştüm.

7780

İkimiz ayrılmadan yürüyüp ,
Bugün buraya geldik.
Ancak benim bir düşüncem var ,
Ülkeye ulaşamadık , hasret kaldık.
Yalan haber verdim sana ,

7785

Şimdi beni iyice dinle .
Çocukluğundan beri düşman olan ,
Hilekâr Kudaynazar ,
İşte ondan öcünü al.
Onun yaptıklarını anlatırsam ,

7790

Seni dertlere salsam ,
Kederlenip içine atarsın ,
Üzülüp durursun ,
Aklın kısa için üzgün ,
Sürekli düşünür , durursun .

7795

Halkını kurtarmayı düşünüp ,
İyileşmeden anneni düşünüp ,
İçin yanarak çocuğunu hatırlayıp ,
Hasretle eşini düşünüp ,
Kırk yiğidi hatırlayıp üzülüp ,

7800

Kırgızlar'ı düşünüp dertlenip ,
İçin kederlenirdi .

Bu keder seni yıkartdı.

Sürekli düşünüp için rahatlamayıp ,
“ Ülkemi görseydim “ diye düşünüp ,

7805

Yüzün sapsarı olup ,
Aklın başından gidip ,
Hastalığına bir de kaygı eklenip ,

Dert dert üstüne gelip ,

Tam iyileşmeden atına binip ,

7810

Gücünü bilmeden savaşa girip ,

Kalmuklar'a gitseydin ,

Kendini önceki gibi sanıp .

Hasta olduğunu görüp anlayacaklardı ,

O gün seni yok ederlerdi.

7815

Derdini görüp öldürürlerdi ,

Dermansız biricik evladım ,

Seni yok ederlerdi.

Bunca düşman olan halk ,

Halka epeyce zülüm ettiler.

7820

Ben seni iyileştirip yalan söyledim ,

Sana kaç kez yalan söyledim.

Yalanım kötü olmadı ,

Canına zarar vermedi.

İyice düzelsin diye düşünüp ,

7825

Zavallı Eldiyar ne yapsın .

Hiç doğru söylediği yok ,

Ermek'ten duydun haberi ,

Bunun için söyledim yalanı .

Ülkenin kapısına geldik ,

7830

Şimdi çare bulalım .

Kızgınlığını bırak çare bul ,

Söylediğimi makul gör .

Sıkıntını bırakgayret et ,

Kalmuklar'ı mahvedecek çare bul .

7835

Katagan , Kırgız , bütün millete ,

Sen geldin sahip çıkmaya.

Milletini topla rahat et ,

Halka zarar gelmesin ,

Kargaşa çıkıvermesin .

7840

“ Nasılsa yakında öleceğiz “ diye ,

Kötü niyetli Kalmuklar ,

Halkını öldürüp yok etmesin .

Han oldum diye kendini bilmez kul ,

Kinini halkından alan kul ,

7845

Zorla asker toplayıp ,

Canını hiçe sayıp saldırmasın kul .

Hemen bir çare bul ,

Beni kötü belleme ,

Ne yapacağını kendin bil .

7850

Sadece Ermek'inin bakışı bu ,

Haberim biri böyledir .

Akıl ile iş yapıp ,

Düşmanı yeneceğiz , zamanımız bu .

Yalan söyleyen Eldiyar ,

7855

Canındanm kıymetli dostundan ,

Uygun gördüğü akılı bu... “

Diye söyleyince Eldiyar.

Arslan yavrusu Tabıldı ,

Eskisi gibi fırlayıp ,

7860

“ Sağ ol dostum diyerek ,

Her şey açıkça belli olup ,

Söyleyiverdin gerçeği .

Eldiyar , Ermek dostlarım ,

Şimdi bir konuyu açalım ,

7865

Uygun iki yiğit dost ,

Vatanıma düşman saldırmayın .

Söyleyeceğiniz varsa söyleyin ,

Asla sözünüzü kesmem .

Aklınızla iş yapayım ,

7870

Söylediklerinizi yapayım.

Söyleyiverin dostlarım ,

Dikkatle sizi dinleyeyim. “

diye Tabıldı düşüncesini Eldiyar ve Ermek adlı iki dostuna söyleyip akıl istedi.

Eldiyar : “ Biz önce Ermek’i gönderelim , halkın durumunu anlayıp görelim , “ Tabıldı sağ selamet geliyor ” deyince , millrtin morali yükselirse , iyi olur. Eğer halk Altıbay’a alışıp onu tutarsa , halimiz kötü. Kalmuklar’ın ağızına bakan Kudaynazar ile Altıbay’ın ne iş yaptığını bilmek gerekir “ dedi.

Tabıldı ile Eldiyar bunu uygun gördüler , Ermek'i Kertabıldı ata bindirip onu iyice donatıp halka müjde vermeye gönderdiler.

Kertabıldı at ile ,

Ermek geç vakit yola çıktı .

7875

Gelmekte olan Ermek'in ,

Şimdi gelişine bakalım.

Onu bunu düşünmeden ,

Tümseye , çukura bakmadan ,

Köye doğru yolu alıp ,

7880

Ermek sevinçle geliyor.

İhtiyar Kudaynazar ,

“ Kuu baytal ” ı hazırlayıp ,

Kendisi boş yere ürküp ,

Yüreği sık sık çarpıp ,

7885

Etleri seğirip ,

Gücü tükenip halsizleşip ,

“ Kuu baytal ”a binsem diye ,

Hangi tarafa gitsem diye ,

Nasıl da duyuverdi diye ,

7890

Milletten haber alsam diye ,

Kamçısını alıp hazırlanıp ,

Telâşla yalpalayıp ,
Bakıp durduğu sırada .
Köyünün başındaki tepeden ,

7895

“ Arbaklar “ tarafından korunan ,
Bir adam geliyor hızlıca .
“ Müjde “ diyen sesini ,
Herkesten önce duymuş olmalı .
Kulağı delik Kudaynazar ,

7900

Dikkatle kulak verdi.
İki gözü kapanıp ,
“ Tabıldı “ diyen sesi duyup ,
Yere yığılıp düşeyazdı.
Ürktüğünden bağırıp ,

7905

“ Hadi , yürü “ diye çağırıp .
“ Ne var ? ne söylüyorsun ? “ diye ,
Gözleriyle dikdik bakıp .

Kulak vermiş idi ,

Kara yağsız at ile ,

7910

Vaşak gibi gerilip.
Müjde veren Ermek'in ,
Ağabeyinle karşılaşmış .

“ Tabıldı sağ salim geliyor ,

Müjde ! “ diye bağırıp .

7915

İki tarafına bakınıp ,

Sevincinden yerinde duramıyor .

Ağabeyinin köyünü dolaşıp ,

“Müjde ! “ diye söyleyip .

Durmadan her tarafa bakıp ,

7920

Sesini kesmeden ,

Ermek geliyor koşturarak.

Ağabeyin Kudaynazar’a ,

Ermek ulaştı şimdi.

“ Müjde ! ağabey , müjde ! diye ,

7925

Kürkünü , çizmeni giysene ! diye ,

Tabıldı sağ salim geliyor .

Darılırsam üzülür ,

Altıbay’a gideyim ,

Ona haber vereyim ,

7930

“ At baştağan bir toguz “ •

Handan ganimet alayım “

Diye böylece Ermek’in ,

Hızlıca yürüyüp gitti.

Kalabalık köy içinde ,

7935

Han Altıbay yiğide ,

Telâşlanıp Ernek'in ,

Hızlıca yürüyüp geldi şimdi.

“ Han Altıbay , müjdem var ,

Düşmansan , duyup üzülsün ,

7940

Tabıldı sağ salim dönüyor ,

Haberin vereyim , duysana !

Eğer haberin varsa ,

Kaşlarını kaldırıp sevinse !

Ben Usta'ya gideyim ,

7945

Müjdeli haber vereyim.

“ Uy baştağan bir toguzu “

Babam Usta'dan alırım.

Orada olanlara anlatırım ,

Haber verip söylerim.

7950

Köyün öbür kenarından ,

Atın başını çekerim “

Diye böyle Ernek'in ,

* Her dokuz hayvandan birisi

Atın dizlerini çekmiştir.

Köy köy gezip dolaşarak ,

7955

Özellikle haber vermiştir.

Altıbin evli Katagan ,

Ermek'ten haber duymuştur.

“ Tabıldı'yı görsek “ diye ,

Duyan kimse heyecanla ,

7960

Hep birlikte yola çıkmıştır.

Geri çekilip Ermek'in ,

Hanın köyüne gelmiştir.

Telâşlanıp yürüyen ,

Kadın , çocuk görmüştür.

7965

“ Tabıldı nerede ? diye ,

Gurbete gidip kaldı diye .

Allahına sığınıp Tabıldı ,

Milletine haber saldı ” diye.

Birbirlerinden duyarak ,

7970

Birbirlerin arkasından gelip ,

Kalanlara bakmadan ,

Geliyorlar yarışarak.

Yaya atlı belli değil ,

Birbirlerine çarparak yürüyüp ,

7975

Köyde adam kalmamış.

Hepsi de yoldadır.

Kalabalık Katagan boyu ,

Bir kişi kalmadan geliyorlar .

Kadın , çocuk karışık ,

7980

Yaşlıları da geliyorlar .

Tosuna binip dingilleyerek ,

Çocuklar bile geliyorlar .

Bunu görüp Ermek'in ,

Gururlanarak baktı şimdi .

7985

Altıbay hanın evine ,

Attan inip girdi şimdi.

Han Altıbay hazırlanıp ,

Telâşla çemrenip ,

Hiç bir çare bulamayıp ,

7990

Kalmuklar'ı toplayıp ,

Perişan kalmış idi.

Ever girip Ermek'in ,

“ Han Altıbay orda mısın ? ,

Yük götüren deve misin ? ,

7995

Tabıldı'yı karşılamaya ,
Hazırlanan can mısın ? .
Müjdemı hemen versene !
Vadettiğın borcundan kurtul .”
Müjde isteyip söyledi.

8000

Duyduğunu söyletip ,
Altıbay diye söyledi.
Altıbay o zaman şöyle dedi :

“ Sevgili Ermek'im diye söyler ,
Öyle-böyle olsam da ,

8005

Baba bir kardeşiz diye söyler .
Ömür boyu yoldaşın ,
Can dostu diye söyler.

Sağ salim memleketine ,
Tabıldı şimdi geliyor .

8010

Şimdi buradaki akrabalara ,
Kendini göstermek için ,
Akli yok biri kötü söyler .
Senin gibi iyi niyetli bir büyük ,
“ Müjde verin “ diye söyler.

8015

Müjde için at vereyim ,
Söyletmeden hemen vereyim.
Üçyüz evde yaşayanı ,
Köle yapıp halkı vereyim.
Ağzımdan çıkan sözü ,

8020

Geri almadan hemen vereyim.
Giymek için kürk vereyim ,
Yanında bol hayvan vereyim .

Üçyüz evlik halkının ,
Vergisini alacaksın gibi ,

8025

Aksakal yapıp yol vereyim.”

Diye Altıbay söylemişti.

Cevabını duyup Ernek'in ,
Ata binip oradan dönmüş idi.

Ağabeyimiz Kudaynazar'a

8030

Gideyim diye yollanmıştı.
Kudaynazar evde yoktu.
“Kuu baytal ” ın hazırlayıp ,
Tabıldı'yı duyduğunda ,
Aceleyle at binmiştir.

8035

Böylece halkın hepsinden ,

Daha önce gitmiştir .

Gideyim diye uğraşp ,

Ondan haber aldıktan sonra ,

Kertabıldı at ile ,

8040

Ermek yola çıktı şimdi.

Ardından tozlar çıkıp ,

Rüzğar gibi “ kuu baytal “ ,

Bulutlu göğün önünden ,

Yerdeki otların üstünden ,

8045

Atılan ok gibi fırlayarak ,

Kudaynazar ağabeyinin ,

Etekleri uçuşup ,

Hiç durmadan gelmektedir.

Tabıldı'ya hıçkırarak ,

8050

Gözünden yaşını akıtarak ,

Tatlı sözler söyleyip çocuğa ,

Hemen gelivermişti.

“ Kurban olayım Tabıldı ,

Mızraktaki bayrağım ,

8055

Babamdan kalan armağanı .

Altıbin evli Kırgızlar'a ,

Altından ınar ağacı .

Saldırdığı dışmanı yok eden ,

aresini bulan yavrum .

8060

Bir tanem benim , herşeyim ,

Yalvarmayıp da ne yapayım .

Dışmana karşı direncim ,

Sefere ıksam dayanağım .

eiğip de gelmeyince ,

8065

İyice özledim , bebeğim .

şimdi bende arzu yok ,

Sağ salim gördüm yüzünü .

nne gelip leyim ,

İsteğimi duy Tabıldı .

8070

Annenin ne olduğunu kim bilir ?

İnancı uygunsuz biriymiş .

Kimsenin szn dinlemeyen ,

İnanı tarafı var imiş .

Evde rahat oturmıyor ,

8075

Tek dışncesi hayvanmış .

“ Hanım yapıp evinde ,
Sana özenle baksam diye ,
Gerekli olan herşeyi ,
Söyletmeden bulsam diye
8080

Huzuruna rahatlıkla baybiçe ,
Ayı derisinden pösteki sersem diye .
Rahat rahat oturun ,
Kısa zamanda bir tanen gelir .
Zavallı canına baksan ” diye.

8085
Söyledim , dediğimi dinlemedi.
O söze kulak vermedi.
Az-çok malımı ,
Kimsenin sözüne bakmadan ,
Güdüp kendim bakayım , diye ,

8090
Sürünün peşinden kalmadı.
Kızkardeşin Kardıgaç ,
Bu ne belâ çocuk imiş ?
Kız alıp dünür olayım diye ,
Kendini han oğlu gören bir yiğit ,
8095

Söyleyeceği var idi.
“ Sıkıldım , mal bakayım diye ,

Destek olup anneme ,
Malı yayıp güdeyim diye ,
Kimsenin gözüne bakmadan ,
8100
Ağabeycim sağ salim gelince ,
Köye geri dönünce ,
Kuzularıma kendim bakarım “ diyor.
Erkek gibi büyümüştür.
Rahatça evinde duramıyor .

8105

Kuzusunun peşinden ,
Gitmeden duramıyor.
Evde otur dersem üzülüp ,
Evladım Kardıgaç , yaman lâf dinlemiyor ,
Suratını asarmış diye ,

8110

Belki gönlü kalır diye ,
Kendi isteğine bıraktım.
Ne isterse onu yapsın diye ,
Akıllanıp büyüüp gider diye .
Yavrum Çaçıkey ne yapsın ;

8115

“ Bir tanem evde yok olursa ,
Boşuna kalmam doğru olmaz diye ,
Başı boş dolaşıyorum.

Dul kalır diye ,
Tanrıdan dilesem , ağlasam ,
8120
Canıma eziyet etsem .
Boşuna sıkılıp oturmaktansa ,
Ev işleriyle uğraşırsam ,
Bir tanem sağ salım döner diye ,
Tanrı isteğimi verir diye ,
8125

Kendi işimi yapmazsam ,
Halkım sıkıntı çeker “ diye ,
Baltasını alıp eline ,
Bastırıp çıkar yoluna .
“ Odun toplayıp su doldursam ,
8130

İşim yoluna gelir ” diye .
Kendi isteğiyle gelir ,
İki denk odun yüklemiş.
Bizi hiç hatırına almayıp ,
Gelinlik yapar gizlenir.
8135

“Baybiçe “ olacak insan imiş .
Halini gördüğünde ,
Köyün hepsi beğenir.
Allah verir yavruma ,

Şayımbet'in halini anlatayım .

8140

Senin biricik evladın ,
Henüz küçükken kaldı diye ,
İçimi çeker dururum .

Aşa , toya götürsem ,
İnsanın nazarı değer diye ,

8145

Gizleyip dururum yavrumu.

Sağ salim gelirse Tabıldı ,

Güzel kıyafet giyer diye ,

Köyde koşup oynarken ,

Ne de olsa Şayımbet ,

8150

Eskilerini giyiverir diye ,

Eski “ çapan ”* giydirdim.

İyi yetişsin diye ,

Onu sert yetiştirdim.

Bir tanemin ayağı ,

8155

Zayıf büyümesin diye ,

Yalan yapıldak yürüttüm.

Büyüyünce Şayımbet ,

Ata alışır diye ,

Eyersiz öküze bindirdim.

8160

Senden daha iyi olur ,

Delikanlı olduğunda.

Kaplan yavrusu olur ,

Kötü iyi büyüttüm ,

Keskin kılıca denk olur .

8165

Sağ salim geldin , yavrum ,

Akan yaşım sel oldu.

Bu dileğimi söylemezsem ,

İçime pişmanlık dolar .

Ağabeyin Kudaynazar'ı ,

8170

Göremeyen düşman deli olur.

Ağabeyi Tabıldı'ya ,

Ne de olsa arka olur .

Aramızı açan halk ,

Tek başlarına kalır.

8175

Biz baba bir karseşiz.

Tabıldı'm bilir desem ,

Halk dilimi dinlemez mi ?

Ağabeyin sözü çare olur .”

Diye ağabeyi söyleyince ,

8180

Akıllı yiğit Tabıldı ;

“ Kudaynazar ağabeyim diye ,

Baba bir kardeşim diye ,

Dileğini söyleyip anlattın ,

Baba bir kardeşin , bana diye .

8185

Eğer iyi niyetliysen ,

Hizmet edeyim sana diye ,

Kötü niyetliysen ,

Görürüz ne yapacağımızı diye ,

Alıp gelsen olmaz mı ?

8190

İşte Şayımbet oğlun ” diye ,

Şöyleşip durmuşlardı .

Kertabıldı at ile ,

Ermeğe geldi ardından .

Hilekâr Kudaynazar'ın ,

8195

Derdi dağları aşmıştı.

Ernek görüverdi şimdi ,

8200

Selam verip durdu şimdi.

Atından iniverip ,

Ağabeyine gitti şimdi.

Görüşerek konuşup ,

“Kuu baytalın “ çılıbırını ,

8205

Ernek eline aldı şimdi.

“ Müjdem nerede , ağabey ? ” diye ,

Ernek söyledi şimdi.

Dilbaz ihtiyar Kudaynazar ,

Sözünü bilmez inatçı ihtiyar ,

8210

Yalandan ağlayıverdi şimdi.

“ Müjde için Ernek'im ,

Talihsiz başımı al “ dedi .

“ Tabıldı'm sağ geldiğinde ,

Malımı bırak canımı bile ,

8215

Sadaka yapıp dağıt “ dedi.

“ Kardeşiyle görüşen ,

İç kaynaşıp eriyen ,

Yaşlanan ağabeyin ,

Haysiyetli ihtiyar “ dedi.

8220

İşte tam o sırada ,
Katagan'ın kalabalık halkı ,
Önlenemez sel gibi akmış .
Genci , ihtiyarı karışıp ,
Kimse kalmadan geldi .

8225

Vadinin her tarafı toz olup ,
Tabıldı'nın şöhreti halka duyulup ,
Kimse kalmadı köyde ,
Toplanıp at binmiştir .
Han Altıbay gelmekte ,

8230

“ Ne yapacağım ? “ diye düşünerek .
Yavrulu kısraklarına binişip ,
Gururlanıp sevinerek ,
On beşik gruplar halinde ,
Sevinip söze başlayıp ,

8235

Yaşlılar geliyor , baksana!
Tayları binip yarışarak ,
Tosunları kovalayıp ,
Önüne koyup sürerek ,
Birbiriyle çekişip ,

8240

Aralarında eğlenerek ,
Çocuklar geliyor , baksana !
Yaşlıların hepsi kambur halinde ,
Gelinlerin hepsi dimdik ,
Kızlar koşup eğlenip ,

8245

Bir kısmı geliyor zorla .
Hayvanları bırakıp kıra ,
Çobanlar nefeslerini tutup ,
“ Tabıldı geldi “ diye duyup .
Katagan’ın kalabalık halkı ,

8250

İyice keyflenip ,
Birbirlerini geçeyim diye ,
Tabıldı’ya yetişeyim diye ,
Hayvana binenlerin hepsi ,
Arka arka gelip ,

8255

Kadın erkek demeden .
Nağara atıp sevinçle ,
Bir avuç halkı güçlenerek .
Selamlaşıp görüşüp ,
Kucaklaşıp öpüşüp ,

8260

Ağlayıp duran daha çok.

Görüşmeye imkan bulamıyor ,

Öpüşmeye kimse bulamıyor ,

Şaşırıp duran ondan çok.

Eteğinden , belinden çekip ,

8265

Birbiriyle itişerek ,

ekişip duran ondan çok .

İki tarafı çekişip ,

Daha zamanın gelmedi diye ,

Şekil , önce gidip ,

8270

Selamlaşacaktım diye ,

Dolaşıp duran ondan çok.

Ayağı takılıp yıkılıp ,

Kan terlere batıp ,

Kalabalıktan iğne atsan , yere düşmüyor.

8275

Şekil diye bağıran ,

Uzaktan görseydim diyen ,

Ona buna çarparak ,

8280

Herkesten önce gittik diye .

Er Tabıldı yiğide ,

İki lâf söyledik diye .

Sağ olduğunu görüp ,

İçimiz rahatladı diye.

8285

Erkenden eve gidelim ,

Sürüye doğru yol alalım .

Sarı oğlağı alalım ,

Hayır toplayalım.

Kibleye bırakılan ,

8290

Eski sürüyü bulalım.

Keçiyi boğazlayıp ,

Yiğide ak ciğerini verelim.

“ Hadi , durmayıp yürüyün diye ,

Çabuk koştur “ diye ,

8295

Çekip duran ondan çok .

Ama öyle olmadı ,

Katagan'ın yaşlısı ,

Kalanların hepsi ,

Halkın saydığı ihtiyar ,

8300

Han ailesinden Usta efendi ,

Haber salıp toplayıp ,

Kalan halkın hepsine.

Ak boz kısrığı yanına alıp ,

Bunca halkı toplayıp ,

8305

Kara keçiyi önüne alıp ,

Sarı oğlağı bağlayıp ,

Yügrük at hazırlayıp yürütüp ,

Halktan en iyi atı seçtirip ,

Ev dikdirip kısrak kestirip ,

8310

Hazırlık yaptırıp ,

Tabıldı gelip otursun diye ,

Yiyeceğini , içeceğini hazırlatıp ,

Bunca halkın içinde ,

Yaşlı Usta geldi şimdi.

8315

Potika yolu toza bulayıp ,

Halkı Usta'ya yol verip ,

Halk gelip hürmet edip ,

Selamlaştı bütün halk.

Sırayla el uzatıp ,

8320

Tabıldı'yı attan indirip ,
Kurulan eve götürüp .
Kırk yiğit toplanıp ,
Birlikte hepsi eğlence yapıp .
Ak sarı başlı koyun kesip ,

8325

Her köyde düğün yapıp.
Sürüden seçip kısrak kesip ,
Katagan'lı boyunun bunca halkı ,
Toplanıp hepsi de hayvan kesip.
“ Gidenlerimiz geldi diye ,

8330

Eksiğimiz tamamlandı “ diye.
Altıbay bize han olup ,
Yurdu idare etmiş diye ,
Kırk yiğit söyledi şimdi.
Onüçündeki kızı Burulça'yı ,

8335

Boz yorgaya bindirip ,
Şöküle takıp giydirip ,
Hanlığını halka duyurup ,
Altıbay geliverdi şimdi.
“ Hanın biricik kızı diye ,

8340

Hediyemiz olsun bu “ diye.

Kılıcını alıp eline ,

Kamçısını ardanıp boyuna ,

“ Hata olduysa , affet “ diye ,

Altıbay boyunu eğdi.

8345

Yiğit Er Tabıldı ,

Altıbay’la görüşüp ,

Ağabeyi olduğundan saygı gösterip ,

İyi niyetle saygı gösterip ,

Birbirlerine gördüklerini anlatıp ,

8350

Rahat etti Katagan boyu ,

Bir taneleri sağ geldiğinde.

Tabıldı annesiyle , halkıyla , kadını ve çocuğuyla , Katagan boyunun hepsiyle , ebedi dostu yaşlı Usta ile görüşüp selamlaşp istirahat ettiler. Günlerden bir gün Tabıldı : “ Katagan boyukalabalık Kırız’ı bir araya toplayıp , sekiz yaştan seksen yaşa kadar olanların hepsi durmayıp gelsin “diye halkını toplar ve onlara düşüncesini şöyle belirtir :

“ Altıbin evli Katagan boyundan ,

Yaşlı manevi babamdan ,

Soracak bir şeyim var.

8355

Altıbay’ı han olarak ,

Kimler tayin etmiştir ?

Hanınız nasıl biridir ?

Adaleti var mıdır ?

Katagan halkını rahat ettirip ,

8360

Sırtlayacak biri midir ?

Kalmuklar'a giden Tabıldı ,

Dönüp geri geldiğinde ,

Kaçmışsınız Narın'dan.

Katagan'ın boyuna ,

8365

Burası uygun mudur ?

Hayvan besleyecek yeri var mıdır ?

Alay yaylağı geniş midir ?

Anciyan'ın adamı ,

Çok iyi halk mıdır ?

8370

Yeri bol , bereketli midir ?

Altın , gümüş bol muydur ?

Aksay , Arpa yerleşilecek ,

Anciyan'a yakın yol mudur ?

Nereye ürküp kaçacak kadar ,

8375

Katagan'ın halkı horlanmış mıdır ?

Halkını rahat ettirmeden ,

Han olan bu insanlar ,

Zalim , eziyetli midir ?

Halkın gücü kalmazsa ,

8380

Ucu zindan , hapis midir ?

Senin Katagan boyundan ,

Haber vereyim yurdundan .

Ata mirasi memleketin ,

Arka taraftaki Narın'dan .

8385

Kırların otu nemli ,

Dağ keçinin dağdan inen ,

Kayalığın başında ,

Ayının sesi duyulan.

Bozkırın otu nemli ,

8390

Geyiği dağdan inen ,

Yüksek dağların başında ,

Oğlakların sesi duyulur.

Kayasında tekeler koskocaman ,

Dağları güzel , göz alıcı.

8395

İninde yavruluyor ayısı ,

Derisindeki tüğleri bol olan .

Kırlarında tilki avlayan ,

Fareleri toplayıp zevk alan .

Pars , kaplan , ince bilekli ,

8400

İzini kovalayıp , oynayan.

Balıkları sinek gibi kaynaşan ,

Koruda ceylanı dolaşan .

İyice bakarsan , Ala-Too,

Olanca nimetini sunar.

8405

Örünceklere yürüyen ,

Deve kuyruğu sallanan.

Tepeden geyik vuruşup ,

Avcısı gururlanan.

Sık tüylü kara derisi ,

8410

Avlusunda çiğnenen.

Kırında tavşan seken ,

Oyukta çakalı uluyan.

Bataklığında suu samuru , vaşak ,

Çukurlarda yabani kedi gerinir.

8415

Onu avlamayıp öldürmeye ,

Avcıları üşeniyor .

Suları akıyor çağlayıp ,

Yaylasında düzlükler uzanıp ,

Temiz pınar , gölgeli yer .

8420

Yan yana birlikte .
Mecrada suları toplanıp ,
Gölünde kuusu parlayıp ,
Çeşitli kuşu uçuşup ,
Deve haykırması gibi ,

8425

Göl dolup taşar.
Kazlar uçup ötüşüp ,
Ördeği uçup bağırıp ,
Yaylakta atlar yayılıp .
Havalanıp otlayıp sakinleşip ,

8430

Sazlıkta inekler duruyordu ,
Sineklere aldırmadan bataçık .
Dağları köknar ormanları ile dolu ,
İster misiniz ? Hey ağali !

Asıl yeri hatırlamadan ,

8435

Açıkça söyleyiniz .
İnsanın içini yaralayıp ,
Katagan Kırgız halkımsınız.
Sorumun cevabını verin ,
Genç , yaşlı demeden .

8440

Herşeyi anlatın ,

İçinizde duran arzunu .

Geri dönüp yerleşmeye ,

Gönüllü olan var mıdır ?

Gök tepesini görsem diye ,

8445

Yükselen Narın'ın yerini ,

Diye Tabıldı sordu .

Bunca halk bakar kalır mı ?

Kalmuklar'dan eziyet gören halk ,

Bu sözleri doğru buldu .

8450

Yeniden güçle yükseldi ,

Katagan'ın nağarası.

“ Kurban olayım , bir tanem diye ,

Halk için yaptıkların şeref diye ,

Yaşlı Usta söylesin “ diye ,

8455

Bütün Kataganlar uğultuyla ,

Halk kendine gelip ,

Bakakaldı uğultuyca .

O zaman Usta efendi şöyle söyler ;

“ Hey , Tabıldı diye söyler ,

8460

Halkının dermanı kalmamış ,
Sahipsiz kalmış bunca mal .
Sağ salim gelip görüştün ,
Ancak dağıldı sıkıntısı.

Halkının kalmadı dermanı ,

8465

Hanın olmuş bunca malı.
Başlık olarak verecekti ,
Kadın aldığı yere ,
Kendi çocuklarınızı.

Karşı çıkan kimse yok ,

8470

Benim gibi yaşlıları , çileden çıkarttı .
Han Altıbay eziyet edip ,
Yakalatıp kestirmiş hayvanları .

Hilekâr Kudaynazar ,

Kahrolsun çocukları !

8475

Üçbini buldu bu sene ,

Zorla kestiği malları.

Eşkiyalık yapıp zülüm etmekten ,

İnsanlıktan çıkmışlardır.

Bunları hatırlatıp da ne yapayım ?

8480

Altıbay'ın yaptıklarını ,
Söylemeyin de ne yapayım ?
Atlardan iyisini seçti ,
Devenin en güçlüsünü aldı .
Memeleri gergin kısırakları aldı ,

8485

Halkın en güzel kızlarını aldı.
Yetimi bir mal sahibi yapmayıp ,
Hepsi de işe koştı.

Ağıldan seçip koyun aldı ,
Fakirleri kullandı.

8490

Dediklerini yapmazsan ,
Hemen kavga çıkarır.
Tabıldı memleketten gidince ,
Talandan kimse kurtulamadı.
Herkes kullağını tıklayıp ,

8495

Söylenen sözü duymadı.
Gene de milletin şansı var imiş ,
Geri döndün Tabıldı .
Milletin talihi var imiş ,
Sağ salim geldin Tabıldı .

8500

Ne yapacağını bilmeyen milleti ,

Şerefi şimdi kurtuldu.

Kurban olayım evladım ,

Ne dersen , yaparız .

Yeniden memlekete giderim desen ,

8505

Bugün bile göçeriz .

Uzun lâfın kısası ,

Hanı çığner geçeriz.

Doğup büyüdüğümüz yere ,

Gitmeyip de ne yapalım ?

8510

Vadisi güzel Arpa'ya ,

Atları çıkarıp yayalım.

Seni ülkenin başına geçirip ,

Hanımız tayin edelim.

Bizi yöneten Kalmuklar'dan ,

8515

Öç almayı da ne yapalım ?

Hilekâr Kudaynazar'ın ,

Sakalını teker teker yolalım.

Altıbay'ın cezasını ,

Çekinmeden elimizle verelim .

8520

Kalmuklar'dan gelenleri ,
Ne olduklarını gösterelim .
Evladımız Tabıldı ,
Kanadının altında ,
Yaşayıp ölelim.

8525

Yaşlı manevi babanın ,
Söyleyecek sözü işte bu .
Kalabalık , garip halkının ,
Düşündükleri bu.
Han oldum diye halkını mahveden ,

8530

Kalmuklar'ın aslı bu.
Eziyetten biraz kurtulup ,
Sen geri dönünce ,
Halkın rahatladığı zaman bu.”

Bunca halk “ Yaşlı Usta doğru söylüyor “ dedi. Usta'nın sözünü duyan ,
halkın niyetini anlayan Tabıldı şöyle der :

“ Muhterem manevi babam ,

8535

Yaşlanıp gitmişsin .
Birazcık da aklını ,
Kaybedivermişsin.
Yetmiş geçip seksene ,

Varıp dayanmışsın.

8540

Kalbimizdeki geçeni sen söyledin ,
Göç etme meselesini yerinde söyledin.

Tabıldı'yı bu memlekete ,
Han yapsak diye söyledin.

Han Altıbay hakkında ,

8545

Kötü sözlerini doğru söyledin .

Yaşlı Kudaynazar'ı ,

Mahvetsek diye niye söyledin ?

Zalim olmayan han olmaz ,
Kaygısız olmayan insan olmaz.

8550

Başsız olan halk olmaz ,

Gücü olmayan sel olmaz .

Halkı boynunu eğmezse ,

Kimsenin sözü çare olmaz.

Halkına iyi hizmet etse ,

8555

Asla başına belâ gelmez .

Yüğrük atı geçen at olmaz ,

Akrabayı geçmeyen el olmaz.

Doğru iş görmezse ,

Kardeş de olsa dert olmaz .

8560

Birlik olmazsa çare bulunmaz ,

Varlıklı ihtiyar horlanmaz .

Halkın bütün kanını emen ,

Han da olsa sağ olmaz.

Halkının varlığını yok eden ,

8565

Hiç bir yere gidip baş olmaz.

Halkım , birlik oluruz ,

Yeniden memlekete döneriz.

Yaşlısına hürmet edersek ,

O zaman muaffak oluruz .

8570

Adaletini isteyip ,

Hanı tahta oturturuz .

Birlik içinde yaşarız ,

Tartışmayı bırakırız .

Eski yurdumuz Narın'a ,

8575

Erkenden gidip yerleşiriz.

Halkın içini ferahlat diye ,

Yüce er Altıbay'ın ,

Aklını başına getiririz.

Halkıma söyleyeceğim bu ,

8580

Katagan halkım , ne dersin ?

İhtayara karşı geldi diye ,

Halkım kederlenmesin .

Gaza için doğan ,

Ben kendim tek başıma .

8585

Altıbay hana uygun düşerse ,

Söyleyeceğim söze makul olursa ,

At-Başı , Narın taraflarına ,

Hep beraber yerleşse .

Ata mirasi memlekete ,

8590

Köy vadisini doldurursa .

Göçmeyen kimse kalmazsa ,

İçindekilerini düşünmezse .

Bilmediği yere bizim halk ,

Basıp gidivermezse .

8595

Aralarından birisi çıkıp ,

Bir kenarda kalmazsa .

İşte buna üzülürüm ,

Göçüp o yere varmazsa .

Yarını beklemeden Katagan ,

8600

Koşup geçidi düzeltsin .

Katılmayan kimse olmasın ,

Hayvansız kimse kalmasın.

“ Haber duyulmadı “diye ,

Derde başını sokmasın .

8605

Soyunun olduğu yerden ayrılıp ,

Uyuklayıp da köyde kalmasın .

Eldiyar göçe başlasın ,

Tabıldı ile Ermek’i ,

Halkın arkasına koysun .

8610

Manevi Usta babam ,

Kudaynazar ağabeyim ,

Gidip yeri arasınlar.

Çeş-Döbö’nün sazlığına ,

Yaşlılar gitsin .

8615

Altıbay hanın köyü ,

Ak-Kaya’ya yerleşsin .

Kız-Mazar’ın bozkırını ,

Kırk yiğide verilsin “

diye Tabıldı sözünü bitirdi.Eziyet çeken bunca halk , Tabıldı'nın söylediklerini doğru bulup “ Sabaha kalamadan göçeriz “ diye bağıştılar .Halkın hiyetini gören Altıbay , şöyle söyledi :

“ Ey , benim halkım ,

8620

Hana da bir fırsat verin.

Eğer karşılığımı vermezsem ,

“ Han cevap veremedi “ diye ,

Üzülüp kalırsın , halkım.

Öylece düşünüp bakarsam ,

8625

Bunca halkı ayaklandırmak ,

Handan da öte çok ayıp .

Halkım , sözüme kulak ver ,

Görevim var hakıma ,

Er Tabıldı göç dedi ,

8630

Eski yaşadığımız yere .

Ölürsem de canım feda ,

Tabıldı gibi kardeşime ,

Tanrı beni lânetleyince ,

Çoğunluğu yerinden ,

8635

Neden göçürmeyeyim ?

Size bağılıyım , halkım .

Yaşlı ihtiyar Usta'nıza ,

Başında hata yaptım.

Bakmadan halkın haline ,

8640

Ansızın el uzattım ,

Ağırdaki hayvanına .

Genç de olsa Tabıldı ,

Doğmuş milletin bahtına .

İçi acıp durmaz mı ?

8645

Bütün halkın gamına .

Söylediklerini duyduktan sonra ,

Kötülüğüm anlaşılıp ,

Şimdi geldim kendime.

Genç diye dursam , Tabıldı'nın ,

8650

Baş olacak zamanı gelmez mi ?

Tek başına değıp dursam , Tabıldı ,

Bir gün çoğalmaz mı ?

Güçsüz dersem , Tabıldı ,

Bir gün yiğit olmaz mı ?

8655

Kudaynazar , Altıbay ,

Halka kötü görünüp ,

Bir düzen çevirmez mi ?

İki dizin bir çılbr ,

Sana şimdi vermezsem ,

8660

Beni Tanrı lânetlemez mi ?

Kendime geldim Tabıldı ,

Halkını kanadının altına al ,

Seninle yaşayalım ”

Diyerek Han Altıbay sözünü bitirdi Toplanan bunca halk Tabıldı'nın yiğittigine bitmeyen kahramanlığını görüp dizginleri onun eline verdiler. Altıbay'ın eskisi gibi zalim ifadesi yoktu , sakindi. Kalbalık Katagan boyu gece gündüz kona göçe eski yaşadıkları yere geldiler. Tabıldı ile Ermek halkın ardından Kız-Mazar bozkırına geldiler. Kırk yiğit çadır kurup yerleştiler. Her vadiye bir köy yerleşip , Ata yurduna geldiklerinde , içleri rahatlayıp huzur içinde kaldılar. Oyun eğlence yapıp doyasıya eğlendiler. Aradan günler geçti. Bir gün Tabıldı kırk yiğidiyle otururken , aklına gelip şöyle dedi:

“ Kırgız boyundan kırk yiğit ,

8665

Eğlencenin alasını gördük .

Çaresini bulunuz ,

Anlatacağım şeylerime .

Eğlencenizi görüp sevindim ,

Her günkü neşeli eğlencenizi .

8670

Sıra sıra zırhları hazırladım ,

Gaza için ayırdım.

Savaştığı düşmanı yener diye ,

Bunca Kırgız halkından ,

Kırk yiğit , sizi seçtim .

8675

Kalmuklar'ın öldürdüğü halkının ,

Kinlenip de gitmedim ,

Halkımın öcünü almadım.

Sizler rahat edin diye ,

Sizleri keşfe göndermedim.

8680

Uzaktaki ,yanındaki düşmanların ,

At izlerini sarmak için göndermedim.

Geçen günleri düşünecek olursam ,

İçim hasretle doluyum.

Düşünüp çaresini bulun ,

8685

Kahraman ruhlu kırk yiğit ,

Özenle büyüttüğüm pehlivanlarım .

Huzurla yaşadığım yerinden ,

Sürülerimi Kalmuklar kaçırmış .

Kırk yiğit ile Tabıldı ,

8690

Peşinden kovalayıp gitmiş.

Gölgemiz olup bizimle ,

Kalmuk'a mızrak saldırmış .

Vadesi yetip Kırgızlar'dan ,

Nice adamlar ölüp kalmış .

8695

Yetim kalmış çocukları ,

Dul kalmış kadınları ,

Bunlar kimin zulimleri ?

Ok değip yaralanıp ,

Tek başına kederlenip ,

8700

Tabıldı çekmiş azabı ,

Bunlar kimin zulimleri ?

Halkım yerinden göçüp ,

Nicesi uzakta halkından .

Geçidi yüksek belinden ,

8705

Yayılp kalmış hayvanları ,

Talana uğramış insanları .

Çok eziyetini çekip,

Kadın , erkek hayli sızlandı.

Horlanmayan , eziyet çekmeyen ,

8710

Halkta kimse kalmadı.

Bunlar kimin eziyetleri ?

Bunların hepsini düşünsem ,

Vücudumun kalmaz dermanı.

Onları tamamen yok etmezsek ,

8715

İçimizden asla çıkmayacak ,
Tabıldı'nın arzusu .”

Bu sözü duyan kırk yiğit birbirlerine bakarak “ Yiğidin sözüne Eldiyar cevap versin “ dediler. Eldiyar Çalkalmak'tan önce Kudaynazar ile Altıbay'ın yaptıkları eziyeti aklından çıkarmadan olanların hepsini sezip şöyle der :

“ Evladımız Er Tabıldı ,
Öl dersen , biz ölürüz ,
Aklımızda bir şey var ,

8720

Cevabını verirken Tabıldı ,
Söylediğine inanırız.
Biz keşfe beraber çıktık ,
Çalkalmak'a birlikte gittik.
Kalmuklar'ı geri püskürtüp ,

8725

Pek çok ganimet almışız.
Dönüp memlekete gelince ,
Başımıza dertler açmışız .
Kudaynazar , Altıbay ,
Katagan boyunu göçürmüş .

8730

Kırk yiğidi bir biriyle ,
Bir araya bağlamış.
Daha yapacağın var mı diye ,

Eziyet , işkence etmiş.

Ayaklarına kelepçe vurdurmuş ,

8735

Burnuna “ nasvay ” sokturmuş .

Sizi geberteyim diye ,

Buz gibi duya batırıp ,

Bir hafta boyunca bırakmış .

Altıbay kendisi han olup ,

8740

Pek çok vergi ödettirmiş.

Çaresi kalmayan Katagan boyunun ,

İki gözü yaşlarla dolmuş .

Tabıldı'nın sülalesini ,

Dağıtıp hepsini , köle yapmış.

8745

Akrabalığının eziyetini ,

Halk duyup konuşmuş.

Şimdi Tabıldı geldi , kurtulduk diye ,

Eskisi gibi olduk diye .

Atadan mirasi yerimize ,

8750

Nihayet gelip konduk diye,

Altıbay tahtan iner diye .

Nihayet tutup mahvettik diye ,

Hilekâr Kudaynazar'ın ,

İki gözünü oyduk diye.

8755

Gelenlere destek edip,

Kederlenen haljım rahatlayıp ,

İntikamımızı alsak diye.

Kencebay'ı öldürüp ,

Baş belâsı Kudaynazar'ı ,

8760

Şunu gebertsek diye.

Gizlice düşünüp durmuşuz ,

Zamanında bizi eziyet etti diye.

Biz de soyunu dağıtsak diye ,

Ne olacağını görsek diye ,

8765

Bize yaptığı eziyetin ,

Altıbay'a yapsak diye .

Sen gelince , Tabıldı ,

Altıbay tahtan inmedi.

Köyde değeri artıp ,

8770

Daha beter güçlendi.

Hilekâr Kudaynazar ,

“Aksakal “ oldu köyümüze ,

“ Arbaklar “ onu destekledi.

Alışıp gidiyorlar ,

8775

Altıbay'a hepsi de ;

“ Allah şahit , hanımız sizsiniz ,

Söylediğin gibi oluruz ,

Dayanağınız biziz “ dedi.

Bizim şu sözümüz ,

8780

Her şeyin farkında gözünüz ,

Bu sözün cevabını ver .

Yiğit Tabıldı kendiniz ,

Akrabalarına çekti diye ,

Size darılıp durmaktayız.”

8785

Bu sözü söyledi Eldiyar.

“ Doğru ! doğru ! doğru ! diye ,

İstedğimiz biraz da bu “ diye ,

Kırk yiğit bağırışıp durdu ,

Eldiyar söyledi tamam diye .

8790

Bu sözün duyup Tabıldı ,

Kahkasını koyuverdi şimdi.

Kazma gibi beyaz dişleri ,

Gülünce görüverdi şimdi.

Kırk yiğidin sözüne ,

8795

Memnun oluverdi Şimdi.

“ Kurban olayım , kırk yiğit ,

Gizlice kararlaŐtırdınız .

Sizin darılıp durmanızdan ,

Yavru Tabıldı kurban olsun.

8800

İsabetli söz söylediğinizden ,

Bu sırrımı içime saklayıp ,

Kusur benden çıktı.

Kudaynazar , Altıbay ,

Millete silah dayadı ,

8805

Nasıl buçıkak aklımdan .

Sırrımı benden sordunuz ,

İçimdekileri söyleyeyim.

Katagan sağ esen olursa ,

Kalmuklar'ı bırakır , yiğitler ,

8810

Yıllara meydan okumazlar mı ?

Akraba olsaydı Altıbay ,

Memelekete göz kulak olmaz mıydı ?

Düşmanla savaşıp durduk ,

Peşimizden gelmez miydi ?

8815

Yaralı olduğum zaman ,

İyi niyetle bakmaz mıydı ?

Hiç olmazsa halkımı ,

Barındırıp rahat ettirmez miydi ?

Ona akraba deyip durursam ,

8820

Kırk yiğit , yeminimiz vurmaz mı ?

Şimdi kargaşa çıkarırsak ,

Altıbay'ı yakalarsak ,

Yanında bulunan Kalmuklar'ın ,

Başlarını derde sokarsak ,

8825

Başbelâsı Kudaynazar'ın

Seyrek sakalını yolarsak ,

Onun soyun kurutup .

Halkımızı param parça ettiğinde ,

Bölük pörçük iş kılıp ,

8830

Saldırıya başlarsak ,

Acımasızca öldürüp ,

Hepsini yerle bir edersek ,

Gözü bende kalmaz mı ?

Ahirete gidersek .

8835

Bunu düşünüp kırk yiğit ,

Azap verip geçsem diye.

Az bir aman kalınca ,

Onların gücünü görsem diye.

Uzak sefere gittiğinde ,

8840

Çalkalmak'la yüzleşip .

Şiddetli bir saldırı düzenlediğimde ,

Yiğit ise Altıbay ,

Gider her halde , askerın başında .

Kudaynazar da gider her halde ,

8845

“ Kuu baytal ” la yola çıkıp ,

Bunları düşündüm kırk yiğit .

Dayı , yeğen Kalmuklar ,

Param parça olsunlar.

Tabıldı sevinip dursun ,

8850

Kırk yiğidin hepsiyle.

Kendini göster der dururum

Uzun bir vadede ”.

Tabıldı kırk yiğidin istediği sırlı cevabını böyle anlatır. Kırk yiğit Tabıldı'nın düşündüğü bu fikrini çok doğru deyip , kendi fikirlerini de söyleyip ;“

Hadi , yiğit Tabıldı , şimdi ne düşünüyorsun ? , söyle “ diye kırk yiğit onun fikrini sordular. Tabıldı Çalkalmak’a gitmek için kırk yiğidine şöyle söyledi:

“ Otlaktaki miras malım ,

Ömrümce ayrılmaz ,

8855

Sizinle kanım ortak .

Benim söyleyeceğim şey,

Duyunuz , buna ne dersiniz .?

Canınız sağ iken ,

Kimseye imkan vermezsiniz.

8860

Uzun lâfin kıyası ,

Yiğitler , söze gelemiyorsunuz.

Düşünüp düşmanımıza saldırsam diye ,

Onlara nefes aldırmasam diye .

Çok önceden bu yerden ,

8865

Halkımı toparlayıversem diye.

Altıbay denen han gelsin ,

Yaşlı aksakal Usta gelsin.

Altıbin evli Katagan boyu ,

Köyde kalmayıp buraya gelsin .

8870

Danışmaya herkes gelsin ,

Sorumu çözmek için gelsin.

Öcümüzü alırız düşmandan ,
Gelen halk bize yol versin .
Halka uygun gelirse , Katagan boyu ,

8875

Yanımıza pekçok asker versin.
İnsanları koruyacak ,
Her türlü zırh , giyisi versin.
Başımıza güçlü asker versin ,
Yanıltmadan , gerçekten versin.

8880

Halk için hizmet ederiz ,
Yurdum yiğitlere isim versin.
Halkımın hepsini toplayıp ,
Er Altıbay han gelsin.
Belimizi sımsıkı bağlamazsak ,

8885

Kırdaki atları kovalamazsak ,
Geçen yıl ölen erlerin ,
Bu yıl intikamını almazsak ,
Beşbin Kalmuk öldürüp ,
Yine de rahatlamazsak.

8890

Çarayna'yı bele bağlamazsak ,
Yamaçtan atları kovmazsak ,
Önceden ölen yiğitlerin ,

İnatla intikamını almazsak ,

Çalkalmak'ı öldürüp ,

8895

Yakalayınca rahatlamazsak.

Bu haberi gönderelim ,

Altıbay'a gidelim.

Herkesi toplayıp ,

Ülkenin düşüncesini alalım.

8900

Gelmeyenleri görelim ,

Düşüncesini duyup öğrenelim.

İnatlaşırsa Altıbay ,

İğneli söz söyleyelim.

Çekinirse bu işten ,

8905

İntikamını ondan alalım .

Bu düşüncem nasıldı ?

Yanlığı varsa , söyleyelim .”

Bu düşüncüyü kırk yiğit uygun görüp ; “ Altıbay han halkını toplayıp gelsin “
diye insan gönderdiler. Altıbay han , iki yaşlı Usta ile Kudaynazar , Katagan boyunun
hepsi geldiler. Toplanan kalabalığa Tabıldı şöyle der ;

Aksakallı yaşlına ,

Altıbay gibi hanına ,

8910

Akıl verecek sözüm var ,

Ak Kalpaklı Kırgız'ın hepsine .

Hayvan gönderip mülk aldım ,

Meşhur Kaşkar şehrinde .

Kırgızlar azalmayıp çoğalır ,

8915

Okum ile barutumla.

Yüz yiğidin öcü var Kalmuklar'da ,

Arlanıp duruyorum.

Dost olacak halk var mı ?

İçimde duran yarama .

8920

İnatlaşıp duran düşmandan ,

Gitsem diyorum intikam almaya .

Bu halktan dua istiyorum ,

Çalkalmak'a gitmeye ,

Yol gösteren yaşlı var mıdır ?

8925

Seferin başında gitmek için .

Çalkalmak'ın sürüsünü ,

Yorulmadan bulmak için .

Karşı gelirse Çalkalmak ,

Saldırısını püskürtmek için .

8930

Geçmişteki öcümüzü alıp ,

Onlara mızrak sapalamak için .

Düşmanını yenip Katagan ,
Bir defa rahatlayıp kalmak için.

Sözümde yalan var ise ,

8935

Burada oturan halk ,

Çalışsın akıl bulmaya.

İçimde ne varsa çıktı ,

Düşman ile dostumun ,

Ne olduğu belli oldu.

8940

Toplanan halk içinde ,

Aksakallı yaşlı var ,

Altıbay denen hanı var .

Köyünün şöhreti ,

Altıbin evlik insanı var.

8945

Halk için hizmet etsem diyen ,

Er yiğidin düşüncesi var .

Ölenlerin kanını kim temizler ?

Bu halkı ömür boyu kim korur ?

Övünüp durmak yanlıştır ,

8950

Kendi kendini kim över ?

Kim halk için hizmet eder ?

Kalmuk'u yağmalamaya kim gider ?

Düşmandan korkup kaçmadan ,

Saklanıp evde kim kalır ?

8955

Hanın ile yaşlıların var ,

Bütün Katagan boyun var .

Cevabını verin sözümün ,

Savaşı yolunu bulun .”

Tabıldı bu soruyu sorduğunda , onca halktan hiç söz çıkmadı. Birbirlerine bakıp öylece durdular. O zaman Kudaynazar Tabıldı’ya bakarak şöyle cevap verdi :

“ Kurban olayım Tabıldı’m ,

8960

Yaşlılar sana kurban olsun .

İnsanın hepsi susuyor ,

Kimden akıl bulursun .

Eğer kötü düşünmezsen ,

Kendine günahını almazsan ,

8965

Diyeceğim var , söyleyeyim.

Darılıp kalmazsan ,

Çalkalmak’ın halini ben biliyorum.

Kendisi benim dayımdır ,

Büyük annemin kardeşidir ,

8970

Bunu sana bildireyim.

Önceden anlatmadım ,

Şimdi umruma katmıyorum .

Çalkalmak durumunu söyleyeyim ,

Her şeyi açıklayıp geri döneyim.

8975

Kalmuklar'dan olan yedi han ,

Şu anda iki han kalmış.

Eziyetlisi Çalkalmak ,

Halkı çok iyi bilmektedir.

Gözü pek , mert bir han ,

8980

Yanında dokuz oğlu var.

Çalkalmak durumunu duyuver ,

Dokuz oğlundan başka ,

Torkobek denen kızı var.

Şimdi onbeş yaşında ,

8985

İkinci eş olarak onu al .

Ben istemeye gideyim ,

Aranızda aracı oluvereyim.

Düntür olayım diye ,

Tatlı diller dökeyim .

8990

Ötede beride Kalmuklar'ın ,

Sürüleri nerede bakayım .

Evine gidip konuşup ,

Dilimle iyice kandırayım.

Eğer varsa , sırrını bileyim ,

8995

Söylediklerini yapayım.

Örtü bağlayıp başına ,

Atımdan inip vereyim.

Ay gibi güzel Torko'ya ,

Kayın ağa olayım.

9000

Hana başlık versen de ,

“ Bırakmadan hepsini al “diyeyim .

İçinde haram yatıyorsa ,

Varlığını öğreneyim.

Bekçisine bakayım ,

9005

Sancaklı mızrağıyla ,

Yerde iz bırakan kalabalıkla ,

Kendim başlarında gireyim.

Ağırdan sürüyü kaçırayım ,

Kendini tutup öldürüp ,

9010

Öcünü alıvereyim.

Dayı kızı güzel Torko'yu ,

Yakalayıp getireyim.

İşte benim düşüncem ,

Soylu milletim , ne dersin ?

9015

Duymasam . iyi olurum ,

Tabıldı'nın azarını .

Geçimsiz Kalmuklar'la ,

Boş yere uğraştıracak demesin .

Bunca halka söyle sözünü ,

9020

Kalmuklar'dan sıkıntı görmesin .

Yanlış söylersem , yavrum Tabıldı ,

Tanrı dileğimi kabul etmesin .

Boş yere oyalama halkını ,

Duydun mu , milletim , sözümü ?

9025

İşte sözüm , Tabıldı ,

Kendim çareyi bulayım .

Kudaynazar'ın bu sözünü duyan bunca halk , Tabıldı'ya bakakaldı. Tabıldı :
“ Kudaynazar ağabeyim doğru söylüyor , kendi Çalkalmak'a aracı gitsin , Altıbay hanın aklını öğrensin . Ermankan'ın soyundan kırk yiğidi yanına alıp Çalkalmak dayımıza dünür olup geliriz , razı olmazsa bozuşuruz. Dünürlüğe gittiğimizde , sizler etrafa iyice bakıp malınıza göz kulak olup iki tarafıtan da haber bekleyin ! “ der. Kalabalık Katagan boyu toplandıktan sonra dağıldılar. Tabıldı doksan kısrak , yüz yörük at alıp , oku borutunu bol alıp , Kudaynazar'ı başına geçirip , Altıbay'ı danışman yapıp , Kudaynazar'ın soyunun hepsini alıp , Kırk yiğidi yanına alıp , toplam doksan kişi olup Çalkalmak'a doğru yönelip gittiler. Yol gösteren Kudaynazar , on kişinin ortasında , Altıbay han arkasında , kırk yiğidiyle beraber Er Tabıldı , yola çıkıp yaylanın her yerlerini gezerek gözetleyip , Balgart'a girip bir

kaplan vururlar. Barskoon'un geçidini aşır Çalkalmak'a gitmek için acele ederek üç gruba ayrılır , üçü de ayrı ayrı yerleşir yürüyerek vardılar. Kudaynazar ağabeyin rehberlik ettiği sırada , Çalkalmak'ın Barskoon'da yaptırdığı kaleyi gördü. Çalkalmak'ın yolu bölen bu kaleyin yapmasının sebebi , düşmanın gelmesinin ihtimalindedir.

Bu Çalkalmak'ın kalesi miş ,

Kale iyice sağlamış .

Yanına düşman yaklaştırmayıp ,

9030

Çalkalmak yigirmiştir .

Etrafı dağlarmış ,

Tepesi yüksek kayamış .

Köyüne düşman yaklaştırmaz ,

Alp Çalkalmak arslanmış .

9035

Yanını taştan yığdırmış ,

Ustalıkla böldürmüş .

Yanından adam geçmeyecek ,

İyice sağlam yaptırmış .

Kapısının ağzında ,

9040

Ev büyüklüğünde Kara-Taş'ı ,

Urganla yerleştirmiş.

Yetmiş pehlivan toplanıp ,

Yerden zorla bu taşı kaldırmış.

Eşğini iyice yerleştirmiş ,

9045

Memleketinden usta toplamış .

Kapı yaptığı Kara Taş'ı ,

Gelip kaldırıp Çalkalmak ,

Kendi gücünü sınamış .

Kapıyı sağlamlaştırırsa ,

9050

Hiç kimse kaldıramaz.

Bunu görüp ağabeyin ,

“ Çıkmazda kaldık diye .

Bu dağdan geçemiyoruz ,

Bilmediğimiz yola geldik “ diye.

9055

Kaleyi görüp ürküp ,

Ne yapacağını bilmeyip kinlenip ,

Bakınıp durmuşlar.

“ Ne yaparsınız ? “ diye düşünüp ,

Gececek yol bulunmayıp .

9060

İçleri yanıp kor olup ,

Ötede-beride yol arayıp ,

Şaşırıp kalmışlar.

Ardından Altıbay geldi ,

Yanına altmış bir kaç insan .

9065

Ağabeyinden haber sorup ,

“ Geçidi nerede ? “ diye sorup ,

Onlar da hayret ettiler.

“ Ağabey , bu ne biçim kale ? diye ,

İnsan geçemeyecek sağlamlıkta “ dedi .

9070

“ Önünde geçecek yol yoksa ,

Arkana dönüp git “ dedi.

“ Açılır mı yol ? “ diye ,

Altıbay inip arkasından ,

Kara Taş'ı tekmeledi şimdi.

9075

Hangi pehlivan kaldırıp da ,

Kara Taş'ı yerleştirdi ?

Kapısına bakışıp ,

Yol bulsak diye düşünüp ,

Kırk ellisi çobalayıp ,

9080

Kara Taş'a tırmandılar.

Destek yapıp süngüsünü ,

Tükenip kalmışlardı.

Kımıldatıp kaldırmadan ,

İtip eliyle desteklemeyip ,

9085

“ Bırak , gücümüz yetmiyor “ diye ,

Ağabeyimin evlâtları ,

Çaresiz oturmuşlardı.

Bu yola götüren ,

Agabeyisini lânetleyip kızarak .

9090

Kırk yiğit ile Tabıldı ,

Toplaşıp geliyorlar.

Ağabeyimiz burada oturuyor ,

Önde düşman var mı ? diye .

“ Almabaş” ı doldurup ,

9095

Kırk yiğit geliverdi şimdi.

Dinlenmeden koşturup ,

Aceleyle yürüdüler şimdi ,

Sancağı çekip açtı şimdi .

Ağabeyine yaklaştığında ,

9100

Arslanımız kaleyi gördü şimdi.

Tabıldı'dan utanıp ,

Ağabeyiniz çaresiz güldü şimdi.

Altıbay terini silip ,

Gururlanıp anlattı ,

9105

Çok ağır bir taş imiş diye.

“ Eldiyar , Ermek , yürü “ dedi ,

Yaman Er Tabıldı ,

Taşın yanına gelip .

Kaleyi sağlamlaştırmak ,

9110

Çalkalmak’ı beğendirip ,

Kapısı Kara Taş’ı ,

“ Birden tutup kaldır “diye ,

Kırk yiğidine emir verip .

Gücünüzü sınavın diye ,

9115

Altıbay’ı başa koyup ,

Eğlence başlayıp burada.

Tabıldı gülüp durdu ,

Eldiyar gidip eğlendi.

Yiğitlenip diklendi ,

9120

Oynatamayıp bu taşı ,

İki gözü yuvasından uğradı.

Ermek yetişip yakaladı ,

Ne kadar gücü var ki ,

Çaresini bulup kaldırsa ,

9125

Hiç bir arzusu kalmayacak.

Altıbay tutup asıldı ,

Epeyce çaba harcadı.

Gücü tükenip bu taştan ,

Onun da isteği kalmadı .

9130

Kırk yiğit sırayla gitti ,

İyice eğlendiler.

Gücü yetmeyip bu taşa ,

Çoğunun eli tutuldu .

Ağabeyimin çocukları ,

9135

Onlar da varıp gittiler.

Yirmişer , otuzar kişi toplayıp ,

Bu taşı çekmeye çalıştılar.

Oynatamayıp bu taşı ;

Az kalsın yıkılacaklardı.

9140

Doksan kişi bittikten sonra ,

“ Hadi , sıra sende, yiğit “ diye ,

Tabıldı'ya söylediler.

Allaha inanan Tabıldı ,

Çekinmeden tutmaya çalıştı.

9145

Kahraman Er Tabıldı ,
Kılını kıpırdatmayıp sakince ,
Arçatoru kısıraktan ,
Dimdik yere indi şimdi.
Ev büyüklüğündeki Kara Taş'ın ,

9150

“ Demirden kökü mü var ? ” dedi.
Babam Erman , sen kuru diye ,
Yiğit Manas , sen kuru diye ,
Dudağını sıkıp ısırıp ,
Eğilerek ayakları yere vurup ,

9155

Yiğitlik gösterip bahadırın ,
İki defa itip deneyip ,
Göğüsüne dayayıp kaldırıp ,
“ Hadi , çekilin buradan “ diye ,
Ufak bir şey gibi savurup ,

9160

Azametle basıp gitti .
Talihini deneyen Altıbay ,
Bahadırı görünce rengi atıp .
“ Çıkarın , ağabey “ diye ,
Boğazı sıkılmış kuş gibi ötüp .

9165

“ Arbaklar “ kollayıp sırtı yere gelmedi ,

Kalenin yolunu açtı şimdi.

Ağabeyimiz yola çıktı şimdi ,

“ Yol bulamazsam , Tabıldı ,

Azarlar “ diye acele etti şimdi.

9170

Kara Taş koskocaman kalakaldı ,

Ağabeyin gözleri yuvalardan fırladı.

Bakıp duruyor Altıbay ,

Kara Taş'a önü bükük.

Kara Taş ev gibi görünüp ,

9175

Yandan sırayla hepsi geçip .

Sırayla üç grup halinde ,

Tekrar gruplara ayrılıp .

Üzülüp gidiyor Altıbay ,

Kemikleri sızlayarak .

9180

Ona düşman kesilmeyip ,

Keşke ölseydim diye .

Tabıldı'nın kuvvetinden ,

Altıbay sevindiğinden ,

Kan terlere batıp .

9185

Yana çıkıp yola gidince ,
Isık-Köl durmaktaymış ,
Dalgası baştan aşıp .
Her taraf dalga sesi duyulup ,
İki yanı kar olup .

9190

Kendine gelip Tabıldı ,
“ Sahiplensek seni , Isık-Köl “,
Haklım burada yerleşip .
Köpüğü bembeyaz gölünü ,

Derinliği fazla suyunu .

9195

Görüverse Katagan ,
Göl üstündeki kuğunu ,
Sazlı bataklığını ,
Sazlığında ördeğini , kazı .

Kırgızlar'a seni yurt yapayım ,

9200

Ceti-Ögüz , Tasma başını .
Kalmuklar'ı nasıl bırakayım ?
Turnaların bulunduğu sazını .
Sülünün kaynaşıp yolunda ,
Ormanın , gölün kıyısında .

9205

“ Burayı yurt edinse diye Kırgız ,”

Kendince sevinip durur ,

Kafasında bir şeyler düşünüp .

Kendi kendine uygun diye ,

Varmış olmalıydı ,

9210

Çalkalmak’a yaklaşıp .

Yaşlı Kudaynazar atını burarak çekip üç grup halkın önüne arkasına toplayıp , Tabıldı’ya düşüncesini söyledi : “ Çalkalmak’a yaklaştık , yiğit han Çalkalmak’a doğru nasıl gideriz ? Doksan kişilik üç grubuz. Ne şekilde gideriz ? Çocuklar , bir çare bulun , yaşlanıp giden ağabeyinizin hoşuna gidecek bir şey söyleyin “. O zaman Altıbay : “ Bugün buradayız . Atları yaylatıveririz . Sabah erkenden hemen at binip Çalkalmak’a gideriz. Tabıldı kırlara düşer , ağabeyim aracı olarak gider , öyle-böyle konuşup dönür olup geri döneriz . Torkobek adındaki çocuğa Tabıldı akıl versin. İleriyi-geriyi iyice düşünüp , pişman olmayalım “ dedi. Kudaynazar ile Altıbay’ın sözünü duyan Tabıldı şöyle der:

“ Ağabeyim fikrimi soruyor ,

Köye yaklaştık diye .

Altıbay hanın sözüne ,

Söylemiyoruz uygun diye.

9215

Tabıldı kırlarda kalırsa ,

Ağabeyim aracılığa varırsa ,

Altıbay han bu yerde ,

Boşuna kalmasak diyor.

Vuruşup duran düşmanın ,

9220

Köyüne girdiğimizde ,

Belâya uğramaz mıyız ?

Dünür olup koyun kesmeden ,

Ağırlayıp düyün yapmadan ,

Elimiz boş döneriz.

9225

Sakin halkın huzurunu bozmadan ,

Tabıldı geliverdi diye ,

Halkı talan etti diye .

Arkasına almış bir sürü asker ,

Öğleyin vakti keşfe çıktı diye.

9230

Kalmuklar'ın hepsi toplanıp ,

Bir sürü asker bize saldırıp ,

Kalmaz mıyız ortada ?

Birbirimizi bulamadan üzülüp ,

Kötü niyetli Çalkalmak ,

9235

Acımasızca vurduğunda.

Kan tükürterek ödüllendirip ,

Çekinmeden gireriz ,

Herkese korku vereriz.

Vazgeçmeden Kalmuklar'dan ,

9240

Felakete uğrarız.

Yan taraftan gireriz ,

Kalmuklar'a korku veririz .

Kalabalık düşmanın içinde ,

Sıkıntıya uğramayız .

9245

Özellikle gelen misafir diye ,

Atları elden almaz mı ?

Bizi ortaya bırakıp ,

Başımıza dert açmaz mı ?

Silahımızı çekip almaz mı ? ,

9250

Hoşgeldiniz demez mi ?

Canı acıyan Kalmuklar ,

Karnımızı deşmez mi ?

Dünür diye bizi düşünüp ,

Öcüm var diye kesmez mi ?

9255

Bu onların şakası diye ,

Şahin gibi gözlerimizi oymaz mı ?

Benim düşüncem bu dedi ,

Sözümü duy dinle dedi .

Düşüncen uygun ağabeyciğim ,

9260

Geçikmeden yapacağını yap dedi.

Beş kişi alıp yanına ,

Kalmuklar'a gidip gel dedi .

Onların niyetini görüp ,

Yüzleşip cevap ver dedi .

9265

Bir taraftan sözüne dikkat edip ,

Senin arkadayım dedi.

Kesin cevabını al da gel ,

Beş gün olmadan dedi.

Ağabeyciğim , sana diyeceğim bu ,

9270

Senden istediğim şey şu .

Köyde söylediğin sözü ,

Yerine getireceğin olan şartın şu .

Kaleni gördüm deme ,

Kapını açtım deme .

9275

Beş kişi çıktık memleketten diye ,

Sırrını vermeden düşmana ,

Üst kapalı söyle şüşünceni.

Çalkalmak'a gidersin ,

Ayrıca çevreyi keşfedersin.

9280

Yüz yüze gelip anlaşırsan ,
Düşünceni öyle söyle.
Sen dayımsın diye söyle ,
Buna dayanarak geldim diye söyle .
Kardeşim Tabıldı'ya ,

9285

Kızın Torkobek'i ver diye söyle.
Altıbay han oldu diye söyle ,
Sen bize baba ol diye söyle .
Hemşehrimiz olan Katagan ,
Altıbin evli halk diye söyle.

9290

Anciyan . Arka , Ala-Too'yu ,
Sana veriyorum diye söyle.
Kaç hayvan istersin diye söyle ,
Tabıldı evlâdın olsun de.

Halkın huzurunu düşün de ,

9295

Kan dökülüp , baş kesmeden ,
Millet olacağını düşün de.
Geçmişleri bırak de ,
Halka örnek ol de .
Ev bozup , hayvan kaçırmadan ,

9300

Örnek olsun gençlere de.

Kalmuklar'la Kırgızlar birlik olup ,

Millet olmadan kaçma de.

Tabıldı evde kaldı de ,

Şansına aracı gönderdi de.

9305

Anciyan'ı fethedip ,

Oranın hepsini aldı de.

Altıbay'ı han yapıp ,

Halka akıl verdi de.

Ak kalpaklı Kırgızlar'ın ,

9310

Her tarafını araştırdı .

Beni “ aksakal “ yaptı de ,

Seni de baba yapsın de .

Söylenenlere inanmazsa ,

Vuruşurum dedi de .

9315

Cevap verin , gideyim de ,

Boş yere niye konuşayım de.

Savaşayım dersen , Çalkalmak ,

Savaşa çıkacak ordu hazır.

Cevabını ver , gideyim de ,

9320

Dayı -yeğen olduğumdan ,
Mutlakka seni reddederim de.
İnanırsan . benimle gelsene de ,
Bir günlük yola çıkarıp ,
Benim gücümü görsene de.

9325

Kalmuklar`la dünür olursan ,
“ Kulağına küpe takmaya “ ,
Çalkalmak`ı al da gel.
Çok konuşup buradan ,
Bizi alıp götürmeye .”

Tabıdı bunları söyleyip beş kişi vererek Kudaynazar`ı Çalkalmak`a gönderdi. Altıbay`ı alıp ata bindirerek her tarafı dolaşıp , keşfe çıkarak Uluu-Too`nun başına vardı. Dürbünle etrafa göz gezdirerek yollara gözcü koydu. Kudaynazar sakalını bembeyaz ağartıp , gözleri kan çanağına dönüp, “ Kuu baytal ”* ile aynı şekilde uzun yolu kısaltıp , çeşitli şeyleri düşünüp , Uluu-Too`nun tarafına boylayıp vardığında , Kudaynazar`ı keşfe çıkan Çalkalmak`ın on beş gözcüsü yakalayıp önüne koyup götürüp Çalkalmak`a vardılar. Çalkalmak Kudaynazar`a sinirlenip , kahırlanıp şöyle söyledi :

9330

“ Kudaynazar , sen misin ?
“ Kuu baytal ” a binip mi geldin ?
Huzur içindeki halkımı ,
Yok edeyim mi dedin ?

* Doğurmamış 3 senelik kısarak

Yavru Tabıldı hasta diye ,

9335

Beklemeden hemen öldür diye ,

Olcobay'ı gönderip ,

Yanlış haber mi verdin ?

Yeğeninim diye şımarıp ,

Rahatça dolaşan er misin ?

9340

Senin gibi asi şeytana ,

Şimdi layığı vereyim.

Baban kovup gönderdiğinde ,

Arka olan ben idim.

Parçalattın baş belâsı ,

9345

Kalmuklar'ın hazinesini tamamen .

Mektup yazıp , beni çağırıp ,

Hemen gel diye acele edip ,

Halkımın hepsini öldürttün.

Öcünü alıp rahatladın mı ?

9350

Unutmuş gibisin .

Bu kadar iş becerip ,

Şimdi ne diye geldin ?

Diken gibi yapışarak .

Geçenleri unutmadım ,

9355

Tabıldı'nın yaptıklarını .
Kudretli Kalmuk yurdumu ,
Kökünden kuruttuğunu .
Eşkiyalık yapıp toprak alıp ,
Bu mu senin yaptığın ?

9360

Nereden geldin hilekâr adam ?
Düşüncelerini bir bir söyle ,
Şimdi tuzağa düştün.
İcabına ben bakıyım ,
Durmadan yalan söyleyip .

9365

Yiğit han Çalkalmak'ın ,
Halkını görsem dedin mi?
İhtiyar olunca senden ,
Bir güzel imtihanımı alırım ,
Geçmişteki öcümü .

9370

Gizlediğin ne kadar ordun var ?
Toplayıp geldiğin yolun var .
Kimseyi geçirmeyip tutacak ,
Yaydığım ağ var.
Eşkiyayı düşürecek hendeğim var.

9375

Senin gibi hilekâr birinin ,

Cekecek bir cezası var.

Arkanda ne kadar halkın var ?

Söyle , ne tür düşüncen var ?

İnsan oğlu geçemediği ,

9380

Etrafımda siperim var.

Şimdi senden alacağım ,

Geçmişteki öcüm var.

Tabıldı nerede ? söyleyiver ,

Bıraktığın yer hangi yer ?

9385

Dayıcığım diye boşuna uğraşır ,

Epeyce malımı almışsın ,

Hepsini geri ver şimdi.

Bulduracağım gizlenen ordunu ,

Yapacağımı şimdi gör .

9390

Neyin varsa , alırım ,

Ayağına zincir bağlarım.

Saklayıp durduğun ordunu ,

İnatla arar , bulurum ,

Hakaret eder , bakarım .

9395

Bıraktığın halkını ,

Mutlaka gider , bulurum .

Getirip , hendeye sokarım ,

Eziyet verip , bakarım.

Arkana aldığı halkını ,

9400

Bozkırdan arar , bulurum.

Atın izini sürerim ,

Fazla ise arkadaşların ,

Zavallı kafanı koparırım .

Bileklerini kırarım ,

9405

Başını kesip atarım.

Tezelden gerçeği anlat ,

At binip yola koyulurum.

Kudaynazar Çalkalmak'a şöyle cevap verir :

Ben elçiyim , elçiyim ,

9410

Elçiye zeval olmaz .

Ne yaparsan yap ,

Yanıma getirdiğim ordum yok .

Ben aracıyım , aracıyım ,

Aracıya zülüm olmaz .

9415

Önüne gelen insanın ,
Söylediği söze engel olmaz .
Çalkalmak benim dayım diye ,
Yorulmadan kendim gideyim diye .
Dünürlük işini konuşup ,

9420

İyice sohbet edeyim diye .
Ermankan oğlu yiğit çıktı ,
Er Tabıldı aslan çıktı.
Aracı olup geleyim diye ,
Halkımdan bir tek ben çıktım.

9425

Dayımın kızı Torko dedi ,
Dayım isteğiyle versin dedi .
Benim için aracı olup ,
Kiyetimi bilir dayım ,
Yüreğindeki soğukluk gitsin dedi .

9430

Anciyan ile Arka'yı ,
Tabıldı tamamen fethetti.
Tabıldı bir kız alayım diye ,
Torkobek'i beğendi.
“ Dayın kızını vermez “diye ,

9435

Hayli adam uğraştı .

Araya beni sokup ,

İddiaya girip tartışılar.

Geçikmeden gel diye hepsi ,

Benim düşünceme baktılar.

9440

Kızını verirsen alırım ,

Seninle düñür olurum .

Ne kadar kalın istersen de .

Halkımdan arar , bulurum.

Çocuklarından bir ikisini ,

9445

Ülkeme alıp götürürüm.

Kalmuk Kırgız millet olursa ,

İhtiyar halimde işe yaradım.

Yurt olarak senin oluruz ,

Haberini söyleyip gideyim.

9450

Rededersen , dayıcığım ,

Seninle savaşıp dururum .

Ev ev çatışıp mal kaçırıp ,

Huzurumuz gider düşünün .

İnanırsan , işte cevabım ,

9455

Hiç bir tehlike gelmesin .

İnanmazsan , arayıver ,

Arkama aldığım kimse yok .

Gönderilen elçiyim ,

Düşmanın Er Tabıldı'nın “.

Kudaynazar'ın verdiği cevabını duyan Çalkalmak , halkına insan gönderip , hepsini toplayıp onlardan fikir sordu. Kalmuklar'ın aksakallı yaşlıları , akıllıların hepsi , ağzı lâf yapan her kabileden bir kaç kişi , savaşmada usta yiğitleri , her derde çare bulanları , saygın zenginleri , soylu beyleri , ortak fikre vardılar ; “ Etrafımızı dolaşalım , tam bir haber alalım , gerçek bir aracı ise , Torkobek'i verelim. Tabıldı'yı güvey yapalım .Kötü tarafı var ise , gizlediği insanı var ise , elinden ayağından yere çakalım , yaşlısını toprağa gömelim. Gizlice gelen düşmanla savaşmayıp da nasıl kalalım ? İstihbaratçı geri dönünce , bize haber verinceye kadar , Kudaynazar sana emanet “ diye Kalmuklar'ın beyi Kögöy'e teslim ettiler.

Yörük atlardan seçip kişi alıp , beş kişiyi iç taraftan , öbür beş kişiyi dış taraftan “ Gündüz gece saklanıp , gece yürü , mola vermeden her gün yürü , üç gün olmadan Barskoon tarafına kadar gidip atın izlerini sür gel “ diye gönderdiler. Altıyüz Kalmuk köyün çevresini dolaşıp sürünün yerini belirleyip , ihtiyatla hareket ettiler. Tabıldı ile Eldiyar gündüz gelip her gece gidip , gözcülük yapıp , gören duyanlarının hepsini Altıbay'ı öne geçiren arkadaşlarına bildirip şöyle söyler :

9460

Han Altıbay ağabeyimiz ,

Kalmuklar'a ne zaman saldıracağız ?

Niçin geçikti , gelmedi ?

Yakalandı mı yoksa beyimiz ?

Kırk yiğit , Ermek dostumuz .

9465

Dolaştık epeyce dağını biz ,

Kalmuklar'ın durumunu görüp ,
Öldürsek mi dedik düşmanı biz ?

Uluu-Too'nun başından ,
Şülün uçmayan taşından ,
9470

Oradan baktık dürbünle .
Kara-Too'nun başından ,
Karga uçmayan taşından ,
Buradan baktık dürbünle .

Yaylağın başı pınardan ,
9475

Sürülerin otladığı validen .
Dağın eteğindeki tepeden ,
Harikulade Köl-Tör'den .
Oradan baktık dürbünle.

Uzanıp giden ırmaktan ,
9480

Köknarlı eteklerden ,
Sapsarı tarladan ,
Ağaçlı suyun kenarından ,
Buradan baktık dürbünle .

Bunca güzel yer gördük ,
9485

Şekli nice kır gördük .
Kaz uçuşu gibi yerleşmiş ,

Nice Kalmuk boyu gördük.

Her türlü güzel gördük ,

Konur'un başı Çoñ-Tör'de ,

9490

Çift çift dikilmiş ev gördük .

Kimsenin yerinden oynatamayacağı ,

Karaboz at sürü gördük .

Öyle yaklaştığında ,

Suya sırayla girip ,

9495

Onlara hayli yaklaşmışız .

Bunca sürü kişnese de ,

Sesi bize duyulup .

Heyecanlanan Eldiyar ,

Heyecanla fikrini söyler ;

9500

“ Kaçırayım mı ? “ diye aceleyle ,

“ Ağabeyimiz Kalmuk'ta kalsa ,

Böyle sözü bırakın “ diye ,

Dönüp de alıp gittim.

Akşamın gece vaktinde ,

9505

Akşam geçip gece vakit ,

Sudan çıkıp dağılıp ,

Çukur, çukur ovalardan ,

Etrafa dağılıp koştular.

Yerin yüzü görünmeden ,

9510

Yedi sayılı kara at sürüsü ,

Kıyı boyunca koşturup .

Hep birlikte yürüyüp otlayarak ,

Seyisi görünüyor .

Kazanın ateşi parlayıp ,

9515

Gece yarısı olduğunda ,

Atından iner yorgun halde.

Kaçırayım mı ? diye Eldiyar ,

Kendini tutamadan atılır .

Ne yapıyorsun ? diye ben gidip ,

9520

Ondan ileri gidince ,

Kırda insan görünür ?

Ak baba gibi ihtişamlı ,

Çukurda insan görünür.

İnişte avcı gördük ,

9525

Birkaç adam gitmedi .

Tanyeri ağarınca ,

Önü , arkası sarı düzlükten ,

Dikkatle bakarsam , Kalmuklar .

Kibirle ata binmiş mi ?

9530

Ağırlayıp ağabeyimi ,

Vadiyi dolaşıp durmuş mu?

Kırgızlar'dan biri geldi diye ,

Hemen bir araya toplamış mi ?

Kırgızlar bizi öldürdü diye ,

9535

Kızını vermemiş mi ?

Acımasız , sinirli Çalkalmak ,

Dağın yolunu kesmiş mi ?

Azametle ata binmiş mi ?

Sinirlenip karşısına çıkmış mı ?

9540

Dövdürüp ağabeyimi ,

Bağlayıp güçsüz bırakmış mı ?

Üç gün geçti , dört gün oldu ,

Bu işin sonucu ne oldu ?

Hiç olmazsa sürüsünü kaçırsak mı ? ”

Tabıldı' nın bu sözünü duyan Altıbay söyler ; “ Yiğit Tabıldı , daha beş gün bekleyelim , altıncı gün olunca ne dersene yapalım . Ağabeyim hayatta ise , o zamana kadar haber verir “ . Tabıldı ise : “ Sen korkmuş gibisin “ diye düşünerek atına binip , keşfe gidiverdi. Çalkalmak'ın gönderdiği beş kişi , gece gündüz at üstünde koşturarak Barskoon'daki kaleye geldiklerinde , pek çok atın izi görülür. Kapıdaki Kara Taş'ı evin başköşesi gibi tutup kolayca kaldırabilecek pehlivan için : “ Yeteri kadar gücü var , bunca halkın içinde her şeyi değiştirecek insan var “ diyerek akılları

başlarından gidip öyle kalakaldılar. Aceleyle hiç dinlenmeden koşturup , üç kişi arkada kalıp , ikisi Çalkalmak'a şu haberi verir :

9545

“ Han Çalkalmak beyimiz ,

İşte haberimiz .

Halktan seçilen on kişiye ,

Etrafı gözetle dediniz.

Üç günde gidip gelin diye ,

9550

Emir vermiştiniz .

Gördüklerimizi söyleyiverelim ,

Olduğu gibi anlatacak askeriz.

Arkasından gidip biz gördük ,

Harap olmuştur kaleniz .

9555

Kırgızlar'dan düşman geldi diye ,

Şahin gibi saldırmışsınız .

Düşman saklanıp durmuş ,

Göründü size yeriniz.

Her tarafı araştırsın ,

9560

Yedi boylu Kalmuk halkınız .

Gizlenen düşmanı bulunca ,

Çıkmaz mı sizin çeriniz ?

Vardık Barskoon kalesine ,

Gidin gel dediğiniz yere .

9565

Yiğitleri toplayıp ,

Hemen haber gönderiniz .

Bütün Kalmuk halkıma ,

Barskoon'da yiğit yola koyulmuştur.

Çabucak yürüyüp telâşlanmamış ,

9570

Kapı yapılan Kara Taş'ı ,

Pehlivanları alıp kaldırıp ,

Uzak yere götürmüş.

Kalenin yolunu açmıştır ,

Toprağında düşman yatmaktadır .

9575

Atlarının toynağından başka görünüyor ,

Ayaklarıyla yer kazmıştır.

Etrafı dolaşan beş kişi ,

Hemen aceleyle biz ,

Böyle imkansız şeyden ,

9580

Dayanamayıp kaçtık biz.

Gördüğümüzü söyledik , hanımız ,

Artmaz artık sayımız .

Gözümüzü hiç kırkmadan ,

Canımız çıkmak üzeredir.

9585

Bayılıp ölmek üzereyken ,

Halkımıza ulaştık.

Dinlenip toparlanmadan ,

En büyük felakete uğradık.

Gördüklerimizi söyleyiverdik diye ,

9590

Herkese duyurup ,

İzciler yola çıktılar.”

Bu haberi duyunca ,

Çalkalmak şaşır kaldı .

Her tarafa insan gönderip ,

9595

Hemen çağır diye aceleyle .

“ Toprağımda duruyorlarmış ,

Kahrolasıcılar gelip dayanıp .

Hilekâr Kudaynazar'ı ,

Yerin altına koyun!

9600

Yerle bir edip gizleyip ,

Her tarafı arayalım.

Bılçagay ile Çaar-Con'a ,

Karkıra'ya gidelim ,

Tötö dağına bakalım .

9605

Koroo-Karagay, Konurga ,

Atları toplayıp bakalım.

Alt tarafa , Börübaş'a

Patikadan çikalım.

Cayılma , Ken-Suu tarafından ,

9610

Bütün Kalmuk toprağından ,

Bir tek insan kalmasın.

Haberi olsun dediğimden ,

Karaboz neredeyse , al da gel !

Kalmuklar'a haber ver de gel !

9615

Altmış kişi at binip ,

Aygır-Bulak denizine ,

Dinlenmeden var da gel !

Tüp'ün başına bakınız ,

Her tarafı bırakmadan arayınız .

9620

Hiç bir taraf kalmasın ,

Tepe , vadiyi arayın .

Ben atıma bineyim ,

Düşmana doğru gideyim.

Yörük Karaboz kısrağıcı ,

9625

Var gücüyle koşturayım.
Geceler boyu durmadan gidip ,
Orgoçor'un başından ,
Dürbünle bakayım.
Oraya buraya üşenmeden ,

9630

Kalemin yolunu arayayım.
Kara Taş'ı kaldıranın
Nasıl bir kahraman olduğunu ,

İşte onu göreyim .

Ansızın rastlaşırsam ,

9635

Düşmanın cezasını vereyim.
Doğruca belini aşayım ,
Bütün sırtını dolaşayım .
Düşman saklanırsa arka tarafına ,
Sırtından kayış keseyim.”

9640

Şunları söyleyip Çalkalmak ,
Halkına haber yolladı şimdi ,
Herkesi biraraya topladı şimdi .
Aceleyle şaşırıp ,
Nöbete gidecek oldu şimdi.

9645

Kalmuklar'ın hepsi titreyerek ,

Hep bir ağızdan konuşup .

Kudaynazar ağabeyinin ,

Ayağında zincir şingirdayıp ,

Kögöy bey onu getirip geldi.

9650

Ağabeyisinin gözü parlayıp ,

Kuduran Kalmuklar'ın ,

Halini görüp korkup.

Söz söylerken ağabeyim ,

Kabahatlıymış gibi çekinip.

9655

Arkadaşlar yanında ,

Onunla beraber yürüyüp .

Ağabeyimiz söze başladı ,

Aklı başından gitmedi.

Çalkalmak'ı çağırıp ,

9660

“ Boş yere uğraşma , yiğit “ diye ,

Konuşmaya başladı ;

“ Han Çalkalmak , dayıcığım ,

Senin gücün nerde kaldı ?

Gölgesini görmeden kalkıyorsun ,

9665

Kalmuklar'ın hepsine yürü diyorsun.

Haberi kendim versem de ,

Yaşlılığa verip bilmiyorsun.

Dünürlüğe gelsem ,

Öfkelenip söyleniyorsun.

9670

Kapının Kara Taş'ına ,

Kederlenip somurtuyorsun .

Dayıcığım , benden duymadığın ,

Sözümün aslını söyleyeyim.

Kapısı açılmış olan ,

9675

Kalenin durumunu anlatayım.

Hazırlanmış Katagan ,

Boyumun halini anlatayım .

Dev gibi heybetli olan delikanlı ,

Ermankan oğlu Tabıldı'nın ,

9680

Yeğeninini halini anlatayım.

Ben köyden çıktığımda ,

Kalen sağlam diye duyduğumda ,

9685

Peşimden gelmiş iki gün sonra .

Ağabeylik yapıp benim için ,

Eğlence yapıp önemsememiş.

Çalkalmak'ın yeğeni için ,

Rastgelip senin kalene ,

9690

Sadece bileğini sınamıştır.

Çocuk ona hayretle bakmıştır ,

Eğlence diye düşünmüştür.

Kapıdaki Kara Taş'ı ,

Dayıcığım gelirse , görsün diye ,

9695

Bilmeden alıp fırlatmıştır.

Düşmanın geldi diye ayaklanıp ,

Gözcü insanın yalancısıdır.

Ağabeyi burada dururken ,

İhanet edecek çocuk değildir.

9700

Köyüne saldıracak olsaydı ,

Vazgeçip dönecek düşman değildir.

Halkını boş yere ayaklandırtma ,

O başına buyruk çocuk değildir .

Dünür olacaksan , kendin söyle ,

9705

Son kararını söyle.

Değmez dersen dayıçığım ,

Halkı ayağa kaldırıp savaştırmadan .

Savaşacağın yerini söyle ,

Uğurla şimdi , gidiyorum.

9710

Şerefsiz olmak istemem !

Savaşacaksan , yerini söyle !

Soylu Kırgız halkımı ,

Savaş meyanaına alıp geleyim .

Beni esir gibi tutuyorsun ,

9715

Tavlandan atlarını mı kaçırdım ?

Beni ele geçirip ,

Benden öcünü mü aldın ?

Beni tutup bağlayıp da ,

Halkını talan mı ettim ?

9720

Ezip geçmeye hazır gibi ,

Asker öldürüp mü bıraktım ?

Halkını toplayıp ayaklandırıp ,

Aklını mı kaçırdın ?

Atımı ver , bineyim ,

9725

Cevabını ver , gideyim.

Aracı gelse yakalıyorsun ,

Sonunda senden vazgeçerim .

Kudaynazar oldum olalı ,

Böyle hakaret görmedim.

9730

Esir olup kalmaktansa ,

Ölmem daha iyidir.

İnsanlık için geleyim diye ,

Dünür oluvereyim diye ,

Memleketimden övünerek çıktım.

9735

Halkını toplayıp telâşlanıyorsun ,

Düşmanı görmüş gibi saklanıyorsun .

Cevabını ver , Çalkalmak ,

Yoluma koyulayım , at binip .

Bunları söyleyip ağabeyiniz ,

9740

Cevap bekleyip durdu.

Öfkelenip Çalkalmak ,

Sert söyleyip diklendi.

“ Seni öldürüveriyim “ diye.

“ Sırbarang ”ını hazırladı.

9745

Halkı ayaklandıran adam ,

Dırdırlanan serseri adam .

“ Dünür olmaya geldim ” diye ,

Ne yapacağımı şaşırta , mukallid adam .

Durmadan kendini haklı çıkartıyorsun ,

9750

Tabıldı'nı övüyorsun.

Askeri bozkıra gizleyip ,

Dayıcığım diye gevezelik ediyorsun.

Ayagina zincir takıp ,

Onu iyice sorgulayın !

9755

Elini ayağını çözmeden ,

Çukura götürüp atın !

Dizlerini kırıp ,

Sırrı varsa öğrenin !

Onu bana göstermeden ,

9760

Köyün dışına götürün ! ”

Eli ayagını bağlatıp ,

Hakaret edip dövdürüp ,

At binip gitti Çalkalmak .

Her tarafı araştırıp ,

9765

Her ırmağa askerini dağıtıp .

Ayaklanarak Kalmuklar ,

Hepsi at birden binip .

Her yere dağılıp bakıp .

Atlarını bağlayıp hazırlayıp .

9770

Çalkalmak keşfe çıktı ,

Toz yükseliyor ardında .

Koşturarak Kalmuklar ,

Halkının huzuru kalmadı.

Yörük atlarını bağlayıp ,

9775

Hergün silahlarını temizleyip ,

Atlarını dinlendirip bağlayıp ,

Her türlü silahını hazırlayıp ,

Öne arkaya dağılıp ,

Her bir tarafı gözleyip ,

9780

Kalmuklar yürüyor dağlardan.

Savaştık diye düşmanla ,

Vadiye bakıp arayıp.

Aşağıya yukarıya koşturup ,

Heryeri kendince araştırıp.

9785

Vazgeçmeden inatla devam edip ,

Dere . tepe her bir yeri ,

Düşman var mı diye araştırıp .

Tabıldı ile Eldiyar Kalmuklar'ın dört tarafını araştırıp etrafına bakıp Tötö dağına tırmanıp oradan dürbünle bakıp , Kalmuklar'ın kudurmuş vaziyette her suyu , her ırmağı aratırıp bakıp kona göçe gittiklerini görüp , gecenin karanlığında gelip , Ak -Bulak'ta Altıbay duran başlarında arkadaşlarına akıl verir , görüp bildiklerini şöyle anlatır :

“Altıbay , Ermek , yiğitler ,

Üstünüzde dikilmiş çadır var ,

9790

Yanınızda seksen askeriniz var.

Altı gün oldu ağabeyimin gidişinden ,

Ondan nice haber var ?

Kalmuklar'a dürbünle baktınız mı ?

Keşfe çıkıp gittiniz mi ?

9795

Yoksa burada gizlenip ,

Haberini alamadan kaldınız mı ?

Esir olursa yaşlımız ,

Kıpırdamadan dursak hepimiz .

Burada gizlenip durunca ,

9800

Ansızın gelirse bir sürü asker ,

Dökülmesin kanımız.

Bizim gördüğümüzü gördünüz mü ?

Bizim bildiğimizi bildiniz mi ?

Yoksa düşmanan haber almadan ,

9805

İkiniz inine girdiniz mi ?

Biz gördüğümüzü söyleyelim ,

Her tarafa iyice baktık.

Her vadide yerleşen ,

Bir sürü adam duruyor.

9810

Gece gündüz usanmadan ,

Kalmuklar etrafa bakıp duruyor.

Böyle bakıp durmaktansa ,

Askeri gönderip savaşsak mı ?

Çalkalmak'ın köyünden ,

9815

Halk toz olup kaçtı.

Göl tarafına yönelip ,

Canımızı çok sıktı.

Mavili kırmızılı bayrağı alıp ,

Yerinden oynadı , seller aktı .

9820

Tüp tarafına yönelip ,

Tüfekli mızrak bayrak alıp ,

Tükenmeyip sürekli artırıyor arkası .

Akşam olunca çoğalıp ,

Tüp ağzında yerleşti.

9825

Dürbünle bakıp bizi görmedi ,

Bir tek kimse bile bizi görmedi.

Halk dere kenarında duruyor,

Orta yerde ordu , asker duruyor.

Leylakların bulunduğu yerde ,

9830

Kara kara bir sürü düşman durur.

Tötö'den dürbünle baktık biz ,

Etrafı araştırdık biz .

Vadide kalan at sürülerini ,

Her şeye rağmen görüverdik biz .

9835

Çobanını tepede yakalayıp ,

Sorup her şeyi öğrendik biz.

Ansızın haber verir diye ,

Çukura tıkıverdük biz.

Zavallı çoban söyledi ,

9840

Korktuğu için doğru söyledi .

“ Ordu kurup Kalmuklar ,

Korkup duruyor “ diye söyledi.

Çalkalmak halkını toplamıştır ,

Ağabeyimizi dövüp eziyet etmiştir.

9845

“Gizlediğin askerin nerede ?” diye ,

Kalmuklar dövüp eziyet ettiğinde ,

Ağabeyimiz beddua edip ağlamış.

Keşfe insan gitmiştir ,

Barskoon kalesine bakmıştır.

9850

Kapısı açılıp ,

Kara Taş’ı alınmıştır .

Onu görüp keşifçi ,

Halkına haber vermiştir.

Aygır-Bulak denizinde ,

9855

Gizlenecek yerin kalmamıştır.

Aracılığa insan gönderip ,

Kaçacak yerin kalmamıştır.

Ağabeyisi düşmandan ayrılıp,

Alacak yerin kalmamıştır.

9860

Kalmuklar’la barış yapıp ,

Gidecek yerin kalmamıştır.

Akıl düşün , Altıbay ,

Düşman Kalmuklar’la savaştan ,

Başka çaren kalmamıştır.

9865

Altı gün geçti ağabeyime ,

Yatacak halim kalmamıştır.

İnsanların hepsi yerleşiyor ,

Adım atacak yerin kalmamıştır. “

Tabıldı'nın bu haberini duyan Altıbay'ın aklı başından gider , başı dönüp kendinden geçer , yüzü sapsarı kesilip hiç vir şey düşünemez oldu.Hiç düşman görmeyen Altıbay çaresiz bir duruma düşüp , hali kalmayıp bakınıp dudaklarını diliyle ıslatıp , dili , damağı kurup düşünemez olup ; “ Yiğit Tabıldı , kendin bilirsin “ diye hareketsiz bakakaldı. Altıbay'ın halini gördükten sonra , kırk yiğide bakarak Tabıldı şöyle söyler :

“ Eldiyar , Ermek arslanlarım ,

9870

Ezelden beri yoldaşlarım .

Allah kismet ederse , kırk yiğit ,

Şimdiki düşüncem bu olsun .

Üşenmeyen yiğitler ,

Elçiden haber alınsın .

9875

Kudaynazar gelene kadar ,

Kalmuk'un cevabını verene kadar ,

Ağabeyim ölmeyip de gelirse ,

Bizi görene kadar ,

Beş gün daha bekleyelim.

9880

Kırlı arkalı Kara-Too'dan ,

Gece vakti basalım.
Kuzey yamacını geçelim ,
Serin serin yoluna ,
Hep beraber gidip yerleşelim.

9885

İyri -Suu'yu geçelim ,
Kum-Tekey' in bozkırına ,
Kona göçe geçelim .
İzimizi silip ,
Haddini bilmez Kalmuklar'a ,

9890

Beş gün sonra gelelim.
Tam bir cevap vermezse ,
Savaşıp da bakalım.
Kalmuklar arayıp yorulsun ,
Her bir tarafa baksın .

9895

Düşmanı yerinden bulamadan ,
Yokmuş diye ağlasın.
Yola gelirse , ağabeyciğim ,
Düşmana şerefini çiğnetmez.
Öldürmeyelim bunu diye ,

9900

Bırakıverir Kalmuklar.
Ölmek üzere olan yaşlısını ,

Duyup gelsin Kalmuklar'ın .”

Dedikoduların hepsini ,

Böyle söyledi Tabıldı.

9905

Kırk yiğit at binip hazırlanıp ,

Altıbay'ı yanına alıp ,

Yüksek dağlara gizlendi.

Akşam olup gün batarken ,

Yıldızlar çıkıp herkes yatarken ,

9910

Taşlı çukurlu sırtı aşıp ,

Yüksek Kara-Too'yu geçip ,

Çok serin bir yere geldiler.

At binip epeyce yol gidip ,

Yatıverdi gizlenip .

9915

Atın eyerini çıkarıp , uykuya dalıp ,

At binip gitti Tabıldı ,

Her taraftan yola bakıp.

Yiğit Çalkalmak Börübaş'ı geçip dağ yoluna gidip , Uлуу-Col'a bakıp , atın izini hesaplayıp Barskoon'a kadar gördü. O taraftan yürüyüp , kaleye gelip kapı yaptığı Kara-Taş'ı alıp uzak yere fırlatan kahramanın gücüne hayret edip , atın başını çekip geri dönüp , sıkıntısını söyleyip tasalanıp , ne yapacağını bulamadan , çukuru , dağı arayıp Uлуу-Col'da atın izini bulamadı. Irmak boyunca gidip , düşmandan şüphe etmeden dolaşıp gelip , keşifçilerin hepsinden haber alıp , “ Kudaynazar'ı al da gel “ diye birini gönderdi. Kalmuklar'dan olan Çoñ-Kögöy gelip , “ Yiğit

Çalkalmak , kendin söylediğin gibi yapıp , dizlerini kırıp , başını gözünü yarıp getirip , çukura atayım “ diye cevap verdi. Çalkalmak kederlenip dertlenip , Kalmuklar’ın danışmanlarını toplayıverip , “ Kudaynazar’ı çukurdan çıkarıp , ona iyi bakıp , ayağındaki kırıkları iyileştirip , dünür olup , ondan sonra memleketine gönderelim “ diye düşündüler. Kalmuklar’ın bu düşüncesini duyup , “ kendisi on beş yaşında , akli başında “ Çalkalmak’ın kızı Torkobek , büyük yengesini çağırıverip , ona şöyle dedi:

“ Oh , yengeciğim , yengeciğim ,

Hanın biricik kızıyım ,

9920

Genç Torkobek’im.

Annem ile babamın ,

Gözünün bebeğiyim.

Babama söyleyecek arzum var ,

Anneme söyleyecek derdim var.

9925

Yengeciğim , benim senden ,

Yapmanı istediğim şey var.

Kırgızlar’dan gelen elçinin ,

Boşyere ayaklarını kırdılar.

“ Canım kızım “ diye nazlandırıp ,

9930

Bana iyi baktınız .

Karar alıp gittiler ,

En akıllı danışmanlarımız .

Kırgızlar’a beni vermek için ,

Bu akli buldunuz .

9935

Benim bulduğum çareme ,
Yengeciğim , buna ne dersin ?
Hanımız ile büyükler ,
Halkın derdini gidermiyorsunuz.
Kudaynazar kalsa da ,

9940

Beş arkadaşımı yanıma alıp ,
Beni neden vermiyorsun ?
Kırgızlar'ın içini rahatlatıp ,
Neden bir sürü mal almıyorsun ?

Elçisini dövdünüz ,

9945

Düşünmeden rezil ettiniz .
Elini , ayağını kırdınız ,
Ona öylesine baktınız .

Kırgızlar bu sözü duysa ,

Nasıl cevap verirsiniz ?

9950

Tabıldı oğlanın yokluğunda ,
Epeyce halkını yağmaladınız.
Ben duymuşum yaşlıdan ,
Duydum halkın hepsinden ,
Ermankan'ın Tabıldı'sı ,

9955

Halkından çıkmış yiğit diye.

Vatanına , milletine hizmet edip ,

Annesi gibi baktı diye ,

Kendisi öz be öz bahadır diye.

Kırk yiğidin yanında ,

9960

Gözü kara yiğit , pehlivan diye .

Tarladan at aldığında ,

Kendim babam Çalkalmak ,

Kendini zorla kurtarabilmiş diye.

Çalkalmak şöyle dursun ,

9965

Sırtına mızrak saplamış diye.

Su içinde savaşıp,

Sakalını yoluvermiş diye.

Tam bu sırada Tabıldı ,

Yirmidört yaşında .

9970

Kırk yiğidi yanında ,

Asla attan inmiyor diyor .

Gözcüsünü yoldan çekmiyor , diyor ,

Düşmanı görürse gülüyor , diyor.

Onların yokunu kesip yürüyor , diyor ,

9975

Yüz yüze gelse düşmanıyla ,
Beşbin askeri sürüyor , diyor.
Ağabeyini arayıp gelmesin ,
Köyümüzü talan etmesin.

Huzur içindeki halkımı ,

9980

Hepsini öldürüvermesin.
Nazlandıran Torkobek'i ,
İki ayaklarından sürüklemesin ,
At sağrısına almasın.

Elçi göndersem , vermiyor diye ,

9985

Hizmetçi cariyeye yapmasın.
Yaşlısını arayıp gelmesin ,
Halkı talan etmesin.

Bunca halkımı ,

Göz göre göre öldürmeyin.

9990

Yaşlanıp giden babamın ,
Başını derde salmasın.
İstesem vermiyor diye ,
Saçlarını yolmasın ,
Onu parça parça etmesin.

9995

Şanımlı düşürüp ,
Ocak başına köle yapmasın .

Şanımlı ile gideyim ,
Bir hizmete yarayayım.

Çocuğun gücüne bakayım ,
10000

Yiğit ise yar olayım.

Sıradan birisi ise ,
Kendim karar vereyim.

Çaresini bulup öldürüp ,
Köyümü rahat ettireyim.

10005

Bu sözün cevabını al ,
Yenge, anneme söyleyip fikrini al .

Biricik kızın Torkobek ,
Yalvarıp da söyledi diye söyle.

Babama söylesin anneciğim ,
10010

Nasıl olacak bu iş ?
Söyleyiversin kalabalık halk .

“ Kırgız’la kaçmış
Çalkalmak’ın kızı “ diye ,

Atım kötüye çıkar ,
10015

Anneme babama ar olursa ” .

Torkobek'in bu sözünü uygun görüp yengesi kayın annesine “ hanımın emanetinden kurtulayım “ diye şöyle söyler :

“ Anneciğim , kulak veriniz ,
Beraber büyüyen babam eşiniz .

Altıyüz Kalmuk halkına ,
Baba olan hanımız .

10020

Biricik hanım kızınızın ,
Dediği sırrını söyleyeyim ,
İyice dinleyiveriniz.

Uygun görürsen , anneciğim ,
Babamla danışınız .

10025

Bir söz söyledi , sır ,
Kızınız sizin canınız.

Dünürlüğe gelen Kırgız'ı ,
Halkıma babam duyurdu.

Sonunda vereyim diye ,

10030

Özenle büyüyen bir kızı ,
Halkı razı oldu.

Bu kararı duydunuz ,
Hanımı doğuran annesi ,
Biricik nazlı kızın ,

10035

Benmişim en yakın yengesi .

Beyenmeyip anneciğim ,

Biricik kızım olsa da ,

“Uygun değil “diyemezsin.

Çok iyi düşünmeden ,

10040

Babam sinirlenip kızar .

Evlâdı için kaldırır ,

Başkasının sözünü annesi .

Kız , söyle diyor anneme ,

Bu kararı duyurup ,

10045

Verecek ise Kırgız'a ,

Bakma diyor bir kıza ,

Düşünüp görsün annem , babam .

Yerinde olacak evlenmeye ,

Hana göndermiş elçisini.

10050

Er Tabıldı diyor ,

Halkına rakatlık vereceğini ,

Anne, baba , düşünüp bak diyor ,

Boy ölçüşen er ölür.

Halkının hepsini dağıtıp ,

10055

Baş olsun babam Kırgızlar'a .

Niyeti varken barışalım ,

Ne oldu ağabeyime diye ,

Tabıldı gelivermesin .

Halkın şerefi için savaşım ,

10060

Ülkede isyan çıkarmadan ,

Erken kendin gitsen diye .

Aklımız karışıp gitmesin ,

Babam , annem rahatlasın.

Düşmanın yolunu kessin ,

10065

Sonunda görür anneciğim ,

Söylenen sözün faydasını.

Söyle diyor yengem , anneme ,

Anlatsın annem babama .

Kin beslerse Tabıldı ,

10070

Babam kaygıya düşer.

Zaman kısa olduğu için ,

Çekinme , söyle anneme “

Hanım kız bunları söylüyor,

Bildirdim , anne , ben sana.”

Torkobek bu yengesine söylettirdiği sözü yaşlı annesi , Büyük hanım beğenip “ Yavrumun akli varmış , yaşlanan babasını , kalabalık Kalmuk halkını düşünüyor . Babasına kendim fikrim gibi söyleyeyim , ne diyecekse bana desin ” diyerek Çalkalmak’a söyler :

10075

“ Han Çalkalmak sen idin ,
Yaşlı arkadaşın ben idim ,
Bir ömrü beraber sürdüğüm ,
Seninle denk idim.
Genç yaşımdan birikmiş ,

10080

Saygın beyim sen idin.
Hizmetini yerine getiren ,
Kız aldığın eşin ben idim.
Diyeyeğim var sana ,
Kulağın ver bana .

10085

Bir fikir geldi aklıma ,
Geldim söylemek için.
Doksanbinlik Kalmuk halkının ,
Sen oldun , hanım , güvenci .
Dokuz oğlunun hepsi ,

10090

Benim doğuran annesi .
Bütün Kalmuk halkının ,

Sen oldun , hanım , babası .

Biricik kızın Torko'nun ,

Benim doğuran annesi .

10095

Yanlış anlamayın , affedin ,

Sözümde hata varsa .

Torko'ya gelen dünürçüyü ,

Derde soktunuz onu .

Bugün toplanıp karar verdiniz ,

10100

Vermek üzere kızınızı .

Elçiliğe gelen dünürçüyü ,

Sıkıntıya soktunuz onu .

Sonunda vermeye niyetlisiniz ,

Su gibi biricik kızımızı .

10105

Verecekseniz , verin Kırgız'a ,

Gönlü dişerse bu kıza ,

Ben kalını isterim diye ,

Azizim , mala hefeslenme .

Yaşlı Kudaynazar ,

10110

Hürmetle geldi , dövdünüz ,

Başını , gözünü yardım .

Elini , ayağını kırdırıp ,

Bakarız diye tuttunuz.

Küçücük , biricik kızınızdan ,

10115

Kalın isteyip doymuyor gözünüz.

Sayısız alacalı karalı atınız var ,

Sandıklar dolu mücevheriniz var .

Yaşlanınca savaşayım demeyip ,

Şerefli , kahraman denilen ,

10120

Tabıldı'yı kanadına al.

Ağrılar dolusu koyunun var ,

Hanım sana uygun ise ,

Hatunun sözü geçerliyse ,

Benim de söyleyecek fikrim var.

10125

Verecek olursanız Torko'yu ,

Beş Kırgız'la gelelim ,

Haysiyetliyse Tabıldı ,

Onu iyice sınyalım.

Onun ihtiyarını getirmeden ,

10130

Kırk gün burada bakalım .

Şahin ise Tabıldı ,

Önce niyetini öğrenelim.

Çatışıp da düşman olmadan ,

Kızı verip yaklaşalım.

10135

Kırgızlar'la birlik olup ,

Eziyet etmeden halkımızı bakalım.

Kırgızlar'dan yiğit Tabıldı'yı ,

Güvey yapıverelim.

Torkobek at binip gitsin ,

10140

Tabıldı övünüp dursun.

Huzur içinde kalalım ,

Tortop olup saklanmadan .

Hediyelerini alıp Kırgızlar ,

Geliverir eğilerek .

10145

Torko giderse , Tabıldı ,

Toy verir halka sevinip .

Kırgız Kalmuk kalabalık yurt ,

Boyun eğmez mi kendine ?

Hepsi size sığınıp ,

10150

Haysiyetin daha da artar .

Tabıldı güvey olduktan sonra ,

Kırgızlar Kalmuklar hükümdar diye ,

Sana toplanıp gelmez mi ?

Torkobek'i şimdi vermezsek ,

10155

Toy verip gel dersek ,
Elçisini bakıp getirmez .
Elçiliğine inanmazsak ,
Arçatoru'ya binmesin .
Ağabeyini arayıp gelmesin ,

10160

Haysiyetli çocuk Tabıldı ,
Köyünü talan etmesin.
Beş Kırgız'dan söz duydum ,

Hürmet edip kulak astım.

Kıymetli çocuk Tabıldı'yı ,

10165

Şöhretli yiğit diye duydum.

Savaşmakla ok değmez ,

Ateşe yaksan kor olmaz ,

Giydiği çelikten diyor.

Katagan Kırgız boyuna ,

10170

Kargaların uçamadığı sırt diye ,

Üzülmeden halka bakalım ,

Boy ölçüşmeyi bırak diyor.

Hemen çıktı Tabıldı ,

Yirmidört yaşında diyor.

10175

Karşılaşıp da düşman sağ gitmez ,

Bu tarafa gelse Tabıldı ,

Öldürmeden bizi sağ gitmez .

Kadın da olursam söyleyeyim ,

Haberimi söylemeye başlayayım .

10180

Hanım , yanlış anlamayın ,

Halkınızı şüşünüp sürekli söyleyeyim .

Gerçeğini duymadan Kırgız'ın ,

Yok yere nasıl öveyim ?

Düşmanın yolunu keselim ,

10185

Yaklaştırmadan geri püskürtelim.

Torkobek'i kaçırap ,

İyice inceleyip insan seçelim .

Düşmanla evde barışıp ,

Halkını rahatça yerleştirelim.

10190

Düşüncem budur Çalkalmak ,

Bir birimize kin bağlarsak ,

Pişmanlığa düşmeyelim “.

Büyük hanumun bu sözünü duyup kendince uygun görüp kaba kuvvete küfredip , “ Kudaynazar'ın yarası iyileşinceye kadar Tabıldı gelmez “ diye düşünerek “ bu yaşlı kadına niyetimi bildirmeyeceğim “ diye şöyle cevap verir :

“ Akılsız kadın , ne diyorsun ?

Aslını bilmeden , şöyle böyle diyorsun !

10195

“ Düşman gelirse kötü “diye ,

Özür dileyip duruyorsun .

Çare buluverdi diye ,

Yaptığım işi beğenmiyorsun .

Tabıldı’yı övüyorsun ,

10200

Çekinip de , dilini tutmuyorsun

Bütün düşmanı yok ettim ,

Ondan hiç bahsetmiyorsun .

Han Çalkalmak benim gibi ,

Halk içinde bahadır bulamazsın !

10205

Söylenip durursan yaşlanınca ,

Hâlayıka beğenilmezsin.

Kızını kaçırıp versen diye ,

Bana nasıl şikayet edersin.

Hanımlık yapıp sen kendin ,

10210

Doğru dürüst düşünmüyorsun.

Tabıldı benden yiğit midir ?

Talihi fazla aslan mıdır ?

Kalabalık Kalmuk halkımdan ,

Katagan daha kalabalık boy mudur ?

10215

Kaçıp da kızı vermiş gibi ,

Han Çalkalmak eksikli midir ?

Halkı benden zengin midir ?

Malı mülkü çok mudur ?

Dünür olunmadan kız veren ,

10220

Hiç bir tarafta var mıdır ?

Kalemin yolunu tutarsa ,

Kapımdaki Kara Taş'ı ,

Alıp uzağa fırlatsa ,

Dünür olup verebilirim.

10225

Kudaynazar dönene kadar ,

Kahrolası yetim vazgeçmezse ,

Aklı varsa Tabıldı ,

Ağabeyisini bekleyip durmaz mı ?

Atı Arçatoru'ya ,

10230

Kocoman bez bağlatıp ,

Bol bol yörük atla birlikte ,

Altmış at sürüp ,

Bana hediye getirmez mi ? ,

Güvey olup gelmez mi ?.

10235

Yörük atlarının hepsini vermez mi ?

Cariye getirip köle çalıştırıp ,

Çalkalmak kızını vermez mi ?

Düşman geliyor diye söylenip ,

Olmayan şeyi dırdırlanıp ,

10240

Gözcüyü yanına alıp ,

Kız verin diyor utanmadan ,

Nasıl istemeye cesaret ettin “.

Çalkalmak bu sözü söyleyip Büyük hatunu yanlış anlayıp , azarladı. Bu burada kalakalsın . Yiğit Tabıdı yüksek serin yerde beş gün yatıp altıncı gün olduğunda , askeri göçürüp eski yeri Aygır-Bulak denizine gelip saklanıp , gözcülük yapıp , yol kesip , cahsuzluk yapıp , Eldiyar’a şöyle yürüyerek der :

“ Eldiyar dostum , yiğit misin ?

Usandım , gitmek der misin ?

10245

Halkı huzur içindedir ,

Bolluk bereket içindedir ,

Yiğitlik yapacak sen misin ?

Altıbay kuvvetten düşüyor ,

Şaşırıp aklını toparlayamıyor.

10250

Ağabeyim esir düşmüş olmalı ,

Gözünün ferri kaçıp ,

Son cevabını duyurmadan ,
Boş yere söylenip durmuş olmalı.
Ağabeyimi öldürmüş olmalı ,

10255

Kinlenen Kalmuk başı .
On gün kırlarda kaldık ,
İş işten geçmiş olmalı.
Ordusunu bozup yok edersek ,
Kalmuklar'dan öcümüz alınır.

10260

Kendin düşünüp baksana ,
Habersiz kaldı , gördün mü ?

Yakalanmışmış aracı.

Onbeş gün gizlenip durduk ,
Yerimiz dağlar arası .

10265

Durmakla cevap vermiyor ,

Boş yere geldi aracı.

Ağabeyimiz yakalanıp dursa ,

Bıkıp cevabını alamadan ,

Ona bakıp biz burada ,

10270

Dolaşıp durduk boş yere .

Altı gün geçti aradan ,

Kederlenmeden bekledik biz de ,

Her bir tarafa gidip ,
Gurbette böylece boş yere bekliyoruz.

10275

Şafak vakti hemen yola koyulup ,
Geri dönsek mi diye düşünüyorum.
Boş yere sürünüp durmaktansa ,
Ganimet olarak alacalı , karalı at alıp ,
Hep birlikte olsaydık.

10280

Kalmuklar'a saldırıp asker alıp ,
Gitsek miydik at alıp ,
Eski intikamımızı alıp ,
Düşüncem budur dostum “ diye.
Tabıldı Eldiyar'a ,

10285

Şimdi söz söyleyip durudu.
Bu fikri duyunca ,
Eldiyar kahkalarca güldü .
Sıkıldık her halde , yiğit diye ,
Dudağını dişleyip duruyordu.

10290

Er Tabıldı dostum diye ,
Eldiyar söze başladı şimdi .
Tabıldı'nın ne istediğini ,
Dostu tahmin etti , bildi şimdi.

Kırda ikisi oturup ,

10295

Şakalaşıp güldü şimdi.

İşte böyle Eldiyar ,

Tabıldı'ya söyledi ;

Tayin ettiğimiz gün olursak ,

Dünür olup gitmez miyiz ?

10300

Kucaklarını açsa Kalmuklar ,

Onların peşlerinden gitmez miyiz ?

Altıbay gibi ağabeyinin ,

Kudaynazar ağabeyinin ,

Hiç mi hiç akı yok ?

10305

Bilhassa gelen ağabeyinden ,

Kalmuklar'ın kızını alayım diye ,

Kara-Too'nu ev yaptın.

Savaşıp duran ağabeyini ,

Haysiyetli , güçlü bey kıldın.

10310

Torkobek'i alayım diye ,

Dağ taşı , her yeri ev yaptın .

Savaşıp duran Altıbay ,

İyice güçlü bey kıldın .

Çadır dikip , at kestir ,

10315

Satranç oynayıp , çay demledin .

Keşfe kimseyi göndermeyip ,

Boş verip keyfine baktın .

Askere aksakalı bey yaptın ,

Sarsılmaz iktidar yaptın .

10320

Onun hakaretini unutup ,

Fazlaca yaltaklandın.

Han Altıbay büyük diye ,

Çocuklar , onunla ilgilenin diye .

Ne kadar kaldık bozkırda ,

10325

Bizi mahvettin , kuruttun .

Kalmuklar'ın kızı güzel diye ,

Kudaynazar ağabeyim diye ,

Mahvetmek üzeresin , Tabıldı.

Kalmuklar'ın kızını alayım diye ,

10330

Çalkalmak nasıl kuvvetli oldu ?

Kırda kaçıp yürüyor gibi ,

Kırgızlar nasıl horlandı !

Bağırıp da sürüyü kaçırmazsak ,

Aslanım , bize dert geldi.

10335

Aracıdan haber almazsak ,
İşimizi bitirip çıkmazsak ,
Gidenden haber duymazsak ,
Her işi bitirip erdirmezsek ,
Elçinin sözü dinlenmedi ,

10340

Şimdi cinlerim toplandı.
Hemen at sürüyü kaçırayım ,
Hiç kimse engel çıkarmaz.

Er Tabıldı bu söze ,
Nazlanıp içi rahatladı.

10345

İşsiz yerde kim karşı çıkar ?
Canı sıkılan dost , yiğitlere ,
Bugün birlikte gidelim ,
Çocuklara akıl verelim.

Altıbay'ı keşfe ,

10350

Bir kere verelim ,
Ermek'i yanına verelim.
Kaçmadan ondan ayrılıp ,
Hanımın yiğitliğini sınavıp ,
Köşeden yolunu keselim.

10355

Bir müddet şakalaşıp ,

Ona fırsat tanıyalım.

Çekinmeyen yiğit ise,

Altıbay'a saygı gösterip ,

Aksakal tayin edelim.

10360

“ Uygun , uygun , uygun diye ,

Bu kararımız olsun “ diye .

İki dost geldi orduya ,

Geri dönmeye niyetlendi.

Tabıldı indi orduya ,

10365

“ Altıbay hanı çağır diye ,

Bugün keşfe gidiniz ,

Hanın atını getir diye .

Büyük yolda görünüyor diye ,

Güçlü bir adam duruyor diye ,

10370

Onu bağlayıp geliniz ,

Yiğit Ernek ikiniz diye .

İki yiğit at binip ,

Çabucak gidip gelin “diye .

Tabıldı'nın bu “ keşfe gidip gel “ şeklindeki sözünü duyan Altıbay'ın elleri titreyip , kalbi yerinde fırlayarak gibi olup , “ gitmem “ diye söyleyemeden ,

kahramanın lâfını geri çevirmeden , Ermek'i yanına alıp atlarına binerek keşfe çıktılar. Askerleri rahatlatıp dinlendirip , yanındakileri uyutup , Tabıldı ile Eldiyar gidip Altıbay , Ermek'in önündeki çukurdan saldırıverdiler. Altıbay gölgesini görüp aceleyle gerisin geriye kaçıverdi. Tabıldı : “ Saldırdığım Kalmuklar'ı kovalayıp uzağa gönderdim “ diyerek , “ Altıbay'a git “ diye Ermek'i geriye gönderdi. Tabıldı ile Eldiyar orduya varıp öylece kalakaldılar. Sabah erkenden Altıbay ile Ermek gelerek akşam olan biteni birbirlerine anlattılar. Ancak bunlar gerçeği söylediler. Onların gerisin geriye kaçırmelerinden Altıbay çok utandı. “ Şimdi nasıl bir çare buluruz ? “ diyerek Tabıldı seksen dört arkadaşına şöyle söyler :

Dün geniş Narın'ın kıyısında ,

10375

Kız-Mazar'ın yanında ,

Düşünüp taşınıp Kataganlar ,

Gelmiş halkın arasına .

Akıl danıştım ,söz söyledim ,

Aksakallı yaşlılardan ,

10380

O anda gelen çoğunluktan ,

Büyük küçük hepsinden.

Kataganlar'ın büyüğü ,

Altıbay gibi hanından .

Kalmuk'a ne zaman gideyim diye ,

10385

Öcümü nasıl alayım diye ,

Epeyce asker verirseniz ,

Saldırımı kendim yapayım diye.

Kalmuklar'ı bırak , köklerini bile ,

Tamamen öldüreyim diye .

10390

Duasını isteyip halkının ,

Yiğitlik göstereyim diye.

Eğip başını feda ettiğinde ,

Vatanımdan , halkımdan ayrılıp ,

Fikir verip durduğunda ,

10395

Kudaynazar şöyle söyledi ;

İyi olur , yavrum diye söyledi.

Kalmuklar'la dünür olup ,

Aracı olacağım kendim diye ,

Vatanseverlik tarafını anlattı.

10400

Torkobek'i alıvereyim diye ,

Sefere varıp geleyim diye ,

Durduruverdi askeri.

Çalkalmak benim dayım ,

Durmayıp kendim gideyim diye ,

10405

Toy yapıp "mal " verip ,

Ağabeyimin kızını alayım diye ,

Doksan yörük , yüz tulpar ,

Dünürlük için verdik.

Beş kişi birlikte ağabeyime ,

10410

Elçiliğe tayin ettik.

Ağabeyimin söylediği sözüne ,

Uyduk , dışına çıkmadık.

Söyleyiverdi vadeyi ,

Fazlasıyla bekledik .

10415

Aracıdan söz duyup ,

Köye inip biz varmadık.

Rastgele bir dağa saklanıp ,

Ağabeyim için mahvolduk.

Sağ olsa gelmez mi ?

10420

Kendi haber vermez mi ?

Anlaştığımız gün geçtiğini ,

Dürbünle bakıp görmez mi ?

Ağabeyimden haber yoksa ,

Aralarına dalıveririz.

10425

Savaşmaya kalkarsa Kalmuklar ,

O zaman ne yaparız ?

Atın ulaşamayıp kalacağı ,

Uzak değil aramız .

Haberini almadan elçiden ,

10430

Kalmuklar'a nasıl gideriz ?

Karşı koyarsa Çalkalmak ,

Nasıl çare buluruz ?

Saldırmayıp da ne yaparız ?

Nasıl biz kendimizi tutarız ?

10435

Haberin alıp ağabeyimin ,

Cevabın nasıl duyarız ?

Önce benim fikrime ,

Danışmanlar ne dersiniz ?

Sizi koruyup durmamızdan ,

10440

Hiç biriniz duymuyorsunuz.

Aranızdan biriniz ,

Keşfe gidelim demiyorsunuz.

Ağabeyime ulaşım Altıbay ,

Asıl niyetini duysun mu ?

10445

Söylenen sözün arkasında ,

Altı ağabeyim dursun mu ?

Bu fikri hepimiz ,

İyice anlayıp duydunuz mu ?

İkinci olarak diyeceğim şu ;

10450

Eldiyar , Ermek , kendinize gelin ,

Arkanızdan gelen Kataganlar .

Yiğitler , kendinize gelin ,

Bunca eziyet , sıkıntı çeken ,

Ben Tabıldı böyleyim.

10455

Öndekini düşünsem ,

Hepsini söyleyip anlatsam ,

Sıkıntımı içimden atsam ,

Kalmuklar'a ne zaman hakimdik ?

Savaşıp duran ben idim ,

10460

Arka çıkan kırk yiğit ,

Girip saldıran sen idin.

Tavlamdan atlarımı süren ,

Öldürsem diye düşünen ,

Hanlık taslayan Çalkalmak .

10465

Ok değıp bileğim yaralandı ,

Kendim eziyet çektiğimde ,

Ok değıp topuğum yaralandı ,

Eziyeti kendim çektiğimde ,

Bir türlü kendimi tutamıyorum ,

10470

Çalkalmak'ın yaptıklarını.

Hepsini tamamen anlattığımda ,

Düşüncemi hepinize ,

Düşüncemi anlattım hanına .

Onların hepsini anlatırsam ,

10475

Çaresizlik düşer aklıma.

Akşam gidip çevirsek ,

Arkada duran sürüsünü .

Gözümü kırkmadan sürüyüp atları ,

Geniş Cırgalañ tarafına .

10480

Kalmuklar gelirse de savaşsak ,

Yuvarlak taşın yanında .

Sağ ise ağabeyim ,

Aracı olup gelmez mi ?

Gerçekten dünür olsalar ,

10485

Önümüze gelmez mi ?

Atları ayırıp ,

Bizden alıvermez mi ?

Yolu nedir bu işin?

Söyleyin halkım , duyayım .

10490

Özellikle gelip Kalmuklar'ın ,

Kökünü kurutayım.

Danışmanlar , çare bulun ,

Fikrinizi duyuyvereyim.

Tabıldı'nın bu sözünü duyan Altıbay “ Afferin , yiğit Tabıldı . Bu düşüncen en doğrusu , ancak ben Çalkalmak'a gidip , ağabeyimden haber alıp gelmem zor olur. Ağabeyimin yanında yanısıra Altıbay'ıda yok eder. Allah sana kuvvet versin “ diyerek öylece kaldı. Altıbay'ın sözünü duyan Eldiyar ; “ Hey , yiğit Tabıldı , bizden bir şey çıkar mı ? Tam on gündür oturan yiğitler söylenilen sözü dinler mi ? Yap dediğini yaparız. Kır dersen , düşmanı öldürürüz , git dersen , eve gideriz , öne çıksan , atları alırız . Evimizde kalırsak , hepimiz kahramanız . Ağabeyin var mı , yok mu ? Ondan nasıl haber alırız ? Akıl vermeyi bırak , istediğin tarafa bu askerleri gönder. Kim kahraman , kim korkak , savaşırken görürüz ” diyerek sustu. Oturanların hepsi ; “ Yiğit Eldiyar doğru söylüyor “ diye gülüverdiler. Altıbay ile Eldiyar'ın sözlerine bakan Tabıldı'nın sinirlenmiş gibi şöyle söyledi :

Altıbay adlı hanım , duyun !

10495

Oturan halk , hepiniz duyun !

Eldiyar , Ermek dostum , duyun !

Peşisıra giden askerler , duyun !

Kırk yiğidim , sizler de duyun !

Kırgızlar'dan gelen çocuklar , duyun !

10500

Ben söze başlayayım ,

Sırrımı söyleyivereyim .

Sizlerden fikir çıkmazsa ,

Sırrımı paylaşmayıp da ne yapayım ?

Ben hefesli değilim Kalmuk kızına ,

10505

Bunca hizmetim geçmiş ona.

Ben hayran değilim güzel kızına ,

Bıkmışım ondan.

Benim söyleyeceğim fikrim ;

Kalmuklar'la Kırgızlar arasında ,

10510

Birlik olsun diye dir.

Kalın verip kız alarak ,

Adet oluversin diye dir.

Ev ev savaşıp mal kaçırmadan ,

Boy boy sürü olsun diye dir.

10515

rnek olalım diğer nesile ,

Akraba olunsun diye dir.

Bunca halk , bunca millet ,

Haberleşip eylensin diye dir.

Savaş çıkıp lmeden ,

10520

Nesil tresin diye dir.

Birlikte konup birlikte g edip ,

Köyün hepsi bir olup ,

Yanaşıp kışlayıp ,

Birlikte yaşayıp .

10525

Hayvanın yaylağı bir olup ,

Köy köy yerleşsin diye dir.

Barışıp kardeş olsun diye dir,

Köy kaynaşıp yerleşsin diye dir.

İyice kardeş olsun diye ,

10530

Kavga , savaş yok olup ,

Herkes rahatlasın diye dir.

Düşünmüşüm bu işi ,

Kendim yurt yapayım diye.

Ağabeyim başalyıp bu işe ,

10535

“ Dünür oluvereyim diye ,

Çatışıp durma yavrum diye ,

Kız alıp vereyim diye

Savaşıp durma yavrum ” diye ,

Kendisi yola koyuldu .

10540

Bizi arkasına aldı .

“ Beş gün olmadan gelirim “ diye ,

Kahramanımıza söylendi.

Tabıldı ile Eldiyar ,

Sabah arayıp onu bulamadı .

10545

Söylememiş miydin ben kendim ?

Duymamış mıydın sen kendin ?

Ağabey , beş günden fazla kalma diye ,

Bizi üzüp koyma diye ,

Altıncı güne kalırsan ,

10550

At binip geleyim dağdan diye ,

Atlarını alayım ağırdan diye ,

Talan eder giderim ,

Gavil avlanan düşmandan diye.

Ağabeylerin verdiği süre geçti ,

10555

Sadece söylediği kaldı.

Hâla hiç bir cevap yok ,

O Kalmuk'tan ne zaman hayır geldi ki ?

Beş gün geçti , ay oldu.

Sağ ise görürüz ,

10560

Alınanı geri veririz.

Eğer iyi niyetlilerse ,

Baba yerine koyup Kalmuklar'ı ,

Köyümüze tekrar geliriz.

Savaşsak , utanırız ,

10565

Vermediği kızı Torko'yu ,

Atın sağrısına atarız .

Gelin alıp geldik diye ,

Köyümüze döneriz.

Uzu sözün kısası ,

10570

Kırk yiğidim neredesiniz ?

Eldyar havayı bozuversin ,

Şimdi görmeyip de ne zaman görürüz ,

Eldiyar'ın faydasını.

Ovaya dolu yağsın ,

10575

Bulut parça parça dağılsın.

O tarafa yağmur yağdırın ,

Bozkırı bembeyaz kar yapın .

Atların izini göstermeyip ,

Kar diz boyu olsun ,

10580

Yol görünmeyip yağmur yağsın .

Tepesine atın yürümeyeceği ,

Açılmadan gece boyu yağsın .

Sağnak olup çok yağsın ,

Gündüzü bırak , gece de yağsın.

10585

Marifetini göster ,

Kalmuklar'ın hepsini mahvedesin .

Sesi çıkarsa atların ,

Poyrazda adam duymasın.

Rahatça yatıp Çalkalmak ,

10590

Eşiğe çıkmasın , uyuklasın.

Önümüzdeki yol açık olsun ,

Arkadan poyraz bol olsun.

Köyden uzaklaşana kadar ,

At geçemeyeceği kar olsun.

10595

Atlarınızı rahatlatın ,

Giyeceklerinizi hazırlayın.

Arkada kalmadan geliverip ,

Götüreyim sürüye ,

Uсталığımyı sınavıym .

10600

Yiğit Eldiyar acele edip ,

Durmayıp yetişin. “

Bu emri duyup,

Atın eyeri konup ,

Korkaklar ürküp ,

10605

Tulpara eyer yerleştirip ,

Çekiverdi istekle ,

Silahların hepsini kuşanıp ,

“ Tanrım , sen koru “ diye ,

Bayrağını yerden alıp ,

10610

Hep beraber yürüyüp ,

Tüfekli mızrak alıp ,

Hep birlikte at binip ,

Toplanıp yürüyüp gittiler.

Eldiyar havayı bozdu ,

10615

Paramparça bulut saldı.

Bir “ naspay “*çiğnemi zamanda ,

Buluta bakarak şimşek şaktırdı.

Kerameti işte böyle ,

İsteyince , yağmur yağdırır.

10620

Atları izini kapayıp ,

Bir faydam olsun dedi.

Er Tabıldı askerlerin başına geçip at sürüye yönelirken , durumları şudur:

Er Tabıldı askerlerin başına geçip ,

Önlerine düşüp yol gösterip,

Eldyar yağmur yağdırıp ,

10625

Seksenbeş kişi at binip ,

Karınca sürüsü gibi gelmekte.

Nasıl olacak , acaba diye ,

Karanlıkta yürütmemiş .

Her birisi şaşkınlıkla ,

10630

Gayret edip hazırlanıp .

Tecrübeli kırk yiğit ,

Karanlığa alışmış .

Kaplanlar gibi gözleri parlayıp ,

Köknarın koruluğunda ,

10635

Pek çok at durmaktadır.

“ Hepsini kaçırmaya gidiyoruz “ diye ,

Vahşi hayvanların izini şaşırmadan ,

Karanlıkta yol bulan ,

Halkın başına iş gelirse ,

10640

Söyleyecek şeyi bulan ,

Gayretli yiğit Tabıldı.

Tilkinin izini şaşırmadan ,

Geceleyin yol bulabilen ,

Bir tümen askerle karşılaşır ,

10645

Hiç korkmadan çare bulan ,

Gözü kara , yiğit Tabıldı.

Askerin başına geçti şimdi ,

Güvenerek yola çıkardı şimdi .

Koruda yatan atlar için ,

10650

Askerlerin başında saldırdı şimdi.

Yağmur sepeleyip , çizeleyip ,

Damla damla düşüp ,

Poyraz esip fırtına olup .

Sağnak yağıp bastırıp ,

10655

Gece boyunca bir sürü otlar ,

Dom tutup eriyip .

Korkaklar geliyor çekinerek ,

Eli ayağı kesilerek ,

Askerlerin başına geçip Tabıldı ,

10660

Ağıra geldi rüzgar gibi .

Yana dikilen evler duruyor ,

Atların başı boş duruyor.

Bomboş evin içinde ,

Kalmuklar çene çalıp oturuyor .

10665

Ağaç , orman , ırmakta ,
Sayısız alacalı kara bir sürü at ,
Ağırda kaynayıp duruyor .
Rastgele dikilmiş keçe ev ,
Delikten alev alev ateş çıkıp ,

10670

Otuz civarında çoban ,
Hiç bir haberi yok dışardan .
Köknardan kopuz almıştır ,
Vurup da çalmaktadır.

Kalmuklar'ın danscısı ,

10675

Titreyip oynamaktadır.
Sırtı başı titreyip ,
Boynu bükülüp durmaktadır.

Burnunu kıvrıp oynatıp ,

Ağzını eğip büküp ,

10680

Oynayıp duruyor danscısı ,
Hayli güçlü hareketleri .
Kazanda eti fokurdayıp ,
Kopuzun sesi çınlayıp ,
Dans edip duruyor bir Kalmuk .

10685

“ Saba “ da kırmız şıkıldayıp ,
Kalmuklar söyleyip uğuldayıp ,
Alıp gitse habersiz ,
Atlarını hepsini çalıp.

Eldiyar , Ermek ,Tabıldı ,

10690

Canı sıkılıp oyunu özledi.
İlgilerini çekip gizlice bakıp ,
Bunlar kapıda hazır bekledi.

Kılıcını alıp eline ,
Bir çekiverdi önüne .

10695

Eşik tarafındaki Kalmuk’u ,
Dürtüverdi kürküne.

Ateş yakan Kalmuk sendeleyip ,
Çoban mı geldi , acaba diye ,
Kılıcın ucu değdiğinde ,

10700

Şaşırp korkuverdi .
Bakakaldı eşiğe ,
Dışardan bir ses işitti.
Bir Kalmuk tarıyor dört tarafa ,
İnsan duran deliği ,

10705

Delikte duruyor bir insan.

Tipi farklı , bir yabancı biri ,

Yanında birisi görünüyor ,

Toplam iki kişi .

“ Kapşıt ” ta duruyor gizlenip ,

10710

Toplam beş kişi.

Nerde bunun sahibi ? diye ,

Bakıp duruyor yedi kişi .

Bakakaldı Kalmuklar ,

Arka arkaya bunca insan .

10715

Titreyip , rengi kaçıp ,

Kimse haberini hiç almayıp ,

Elinde kılıç parlayıp ,

Gürleyip , yaygara edip,

Kopuzcu şaşırıp kaldı.

10720

Korkusundan Kalmuklar'ın ,

Danscısı korkup duruyor ,

Tam bu sırada Tabıldı ,

Söylemeye hazırlandı .

Hazırlanan kırk yiğit ,

10725

Çobana saldırdı.

“ Elini buraya uzat diye ,

Korkmadan bana bak diye ,

Gevezelik edip , rahatlatıp ,

Bırakayım artık seni ” diye ,

10730

Elini ayağını bağlayıp ,

Kımız kuyup içerler ,

Kazandan alıp et yerler.

Çalkalmak'ın durumunu sorarlar ,

Bir müddet konuştular.

10735

Gayret eden kimse yok ,

Karşı karşıya kavga edip ,

Nefesini almadan hepsi ,

At çobanını bağladılar.

Atlara bağlayıp birer birer ,

10740

Atlara birlikte sürüp ,

Atları ahırdan çıkarıp ,

Kısraklarla beraber ,

Düşman var mı ? diye bunlardan ,

Yolun durumunu sordular.

10745

“ Söylemezseniz başını yararım diye ,

Hepinizi öldürüveririm diye ,

Sağ salim sizleri ,

Köye götüreyim diye ,

Korkmayın at çobanları ,

10750

Sizi komşu yapıvereyim “ diye .

Atları sürüyüp oynaşıp ,

Cırgalañ Suu’sun boylayıp .

Sayısız alaboz atları ,

Saf saf olup dizilip.

10755

Bunca atın sesi ,

Gök gürültüsü gibi duyulup ,

Kara kızıl , gök turna ,

Yüzü kara , bir garip ,

Dorusu tam bin tane olup ,

10760

Alacatoru yüz olup ,

Bunca iyi at var ,

Sarısında bir tane yok .

Kula ile kızıldan ,

Bir sürü at aldılar.

10765

Alacalı iyice dolgun ,

Sarı alası ise hesapsız .

Atların izlerini gizleyip ,

At tuşağından ezilmiş .

Tabıldı'nın şansına ,

10770

Hazır yaycı bulunmuş .

Düşmana karşı çıkarlarsa ,

Aslanın yolu apaçık olmuş .

Halkın övündüğü aslan diye ,

Melek ona yar olmuş.

10775

Gece gündüz atları sürüp ,

Ulaştırıverip günü ,

Kerege-Taş'ın çukuruna .

Gelir mi Kalmuklar ? diye ,

Gece yatıp bir konarlarmış.

10780

Şimdi kısır bir tayı kesip ,

Kırk yiğit sakince , yavaşça kesip ,

Nöbet tuttu Tabıldı ,

Kırda duruyor azametle .

Baksa , arkasında gölge yok ,

10785

Gölgeyi bırak , hayvan yok .

Bunca malı sürüp .

Ertesi gün yola koyuldular.

Vardığımız yere konalım diye ,

Israr edip durmadan ,

10790

Göl tarafta dayım diye ,

Sayısız kara alacalı hayvan sürüp ,

Acele etmeden yiğit , yavaşça sürüp,

Çalkalmak arkadan gelir diye.

Uzaklaşıp gitmeden yavaşlayıp ,

10795

Bunca atı atlatıp ,

İçini rahatlatıp ferahlatıp .

Ağabeyimi görmedim diye ,

Epeyce üzülüp tasarlanıp ,

Bunca atı Çalkalmak ,

10800

Kaçırıp kaldın mı ? diye ,

Geç vakit geldi şimdi.

İki gece kaldıktan sonra ,

Hayvanı alıp götürdükten sonra .

Barskoon ve Tamga'nın ,

10805

Köknarı düzlükte imiş ,

Her otu yararlı imiş.

Odunu evde yakınız ,

Damgayı ateşe tutunuz .

Kalmuklar'ı oduna ,

10810

Hepsini oraya getirdim .

Babacığımdan miras aldım .

Taylara damga basın ,

Semiz kısarak . tay keserek ,

Rahatça oynayıp durunuz.

10815

Tay , “ kunan ” ı damgalayıp ,

Rahatlayıp keyfinize bakın.

Geliverse ağbeyim ,

Konuşmak isterse dayıcığım ,

Tayı “ kunan ” veririm .

10820

Tay , “ kunan ” bırakmadan ,

Hepsini alıp gideyim .

Tayı , “ kunan ” ı damgalayıp ,

Kendinize malediverin .

Kendi payımı ayırırım ,

10825

Darırlarsa Kalmuklar ,
Bir tayına iki tay ,
Sürüden alıp veririm.
Dayım ağabey olmasaydı ,
Bana karşı gelemezlerdi “.

Yiğit Tabıldı'nın bu sözünden gururlanan Eldiyar , Ermek ve kırk yiğit , çoban Kalmuklar'ı önlerine katıp götürdüler. Bunca atı toplayıp ateşi yakıp alevlendirip , her bir yiğidi bağırarak dörter tayı getirterek , çoğunu toplayıp “ kunanın , tayın , hepsini damgaladık “ diyerek kırk yiğidi toplaşıp geldiler. Yiğit Tabıldı : ” Çalkalmak sonra geliverse , ağabeyim dünür olursa ,sizleri ağırlar dururum ”diye yapayım . Belli olsun diye tamgayı taşa bastı. Gücümü görsün diye taşı ikiye böldü. Eldiyar'ın yanına elli kişi verip , atları Barskoon'u geçirip , sürüyüp gönderdi. Otuzbeş kişisini “ Altıbay'ı önümüze geçirip , Çalkalmak'ı yedi gün bekler dururum “ diye askerlerini Tosor'a bırakıp , kendisi keşfe çıkıp , dağ bayır dolaşiyor. Gözcülük yapıp durduğunda , Ermek ile Tabıldı'nın söylediği iki üç türkü şuydu :

10830

Usta'dan alınan işe yarasın ,
Hoca tahsil etsin ,
Adım kalmadan arkamda ,
Genç Tabıldı şeref kazansın.
Tosor , Tamga işaretlerimi ,

10835

Gören Kırgız sevinsin.
Epeyce yiğitlik yapmış diye ,
Dağ Kırgız'ı övünsün .
Örnek olsun erlere.

Halkımı benim gibi korusun ,

10840

Üç gün boyunca havayı bozup , yağmur yağdırıp ,

Üşüttün , galiba düşmanı.

Eldiyar , senin gibi yiğidi ,

Boyumdan arayıp bulamam.

Aradan üç gün geçti .Güneş açılıp yağmur kesilip halk dışarı çıkıp iki taraftan haber duyup şahin av köpekleri avın izini kovalayıp durduğu sırada , Çalkalmak'a bir haber geldi. " Koroo-Karagay , Konur'daki tavladan haber aldık ki ; her yer bomboştur . bunca atın ortada yoktur " dediler. Bu haberi duyan Çalkalmak'ın aklına bir şey geldi : " Ben Tabıldı'nın atlarını aldığımda , bunca kar yağdırıp göçe zorlamamış mıydı ? Bu yağmur da acayıp bir yağmur oldu. Anlaşılan yağmur Tabıldı'nın marifeti " diyerek halkına haber yolladı. Karaboz atına binip üçyüz kadar insan alıp aceleyle yola çıktı. Atın ağızını kapamadan gelmekte olup , gölün Kulak denen yerinden bir sürü atın izini görüp dürbünle baktığında , uzaklardan halsiz , bitkin gölge görünüyor. Çalkalmak'ın o insana hızlıca geleni gören Tabıldı , Altıbay'a şöyle der:

" Han Altıbay , hazırlanın ,

10845

Gözcülüğe gitmiş Tabıldı'n.

Gölgesini gördün mü ?

Geride , senin şanını ,

Yükseltmiş geliyor pek çok kişi ,

Önüne doğru çıkın.

10850

Han Çalkalmak dayınızın ,

Kamçını boynunuza asıp ,

Yalan değil . gerçekten yalvarın.

Benim “ ayıp ”ım için at kaçırmış ,

Atımı verdim dayım de ,

10855

At srnze at vereyim ,

Söze gel de , ağabey ,

Hayvan gerekirse , dayıım ,

Ben vereyim sana de.

Bir azcık müddet verip ,

10860

Diyeceğinizi söyleyin bana de .

Elçi kılıp gönderen ,

Nerede benim ağabeyim de .

alkalmak durup söze başlarsa ,

Ağabeyin sağ diye söylese ,

10865

Kızını verecek oldun mu ?

Dünürlük yolunu a de .

Hizmetini yapayım diyor ,

Tabıldı denen ocuk de .

Kızını vermezsen alkalmak ,

10870

Askerin ne kadar , bir say de .

Düşman olursan bizimle ,

Akrabaların bile kızar sana de .

Horlanıp durursun ,

Çatışma , düşün de .

10875

Ansızın ecel vakti gelip ,

Veda edip güzelim dünyaya ,

Çektiğin az bile olur de.

İyice konuşup bizimle ,

Eksik bırakmayıp tamamla.

10880

Bu sözüne de gelmezse ,

Şeytanı azdırıp doldurursa ,

Bırakıver Kalmuklar'ı ,

Eceli gelip , geberirse ,

Yere düşürüp , gebertip ,

10885

Başını belâya sokayım.

Er Manas'ın “ arbak ” ı ,

Şimdi beni kollarsa ,

Atlanıp hemen gidiver ,

Önünden yolunu kesiver .

10890

Savaşayım derse , Kalmuklar'ın ,

Arkasında kalıver.

“ Almabaş “ ın oku uçmasın ,

Atının boynunu koparmasın .

Altıbay'cığım , kendin bilirsin ,

10895

Oku yere düşmesin.

Çukurdan bakıp dururum ,

Saldırırsa Kalmuklar ,

Hazırlanıp önce ben vururum.

Arçatoru`ya binerim ,

10900

Düşman arasına girerim.

Babam Ermankan kollarsa ,

Alp arslan gibi fırlarım.

Er Manas'ın “ arbak ”ı ,

İsmi söyleyip saldırırım.

10905

Almambet diye bağırıp ,

Altıyüz Kalmuk olsa da ,

Ejderha gibi güçlü olsa da ,

Aş pişimi sürede kovarım ,

Evinde başını kesmez miyim? .

10910

Ağabeyimin bir tek sözünü ,

Özellikle hürmet ederim.”

Bunları söyleyip Tabıldı ,

Altıbay'ı atına bindirdi.

Arkadaşlarını sıraya koyup ,

10915

Yol kenarına çıkardı.

Destanın sözü gerçek ise ,

Kaplan gibi heybetlenip ,

Düşmanı görüp kendine gelip .

Git gide yükselen bunca toz ,

10920

Dağılır diye düşünüp.

Savaşmalar diye keşke ,

Evlâdın heyecanlanıp durur.

Çalkalmak kara kara düşünüp gelir ,

Toz çıkartıp yaklaşıp .

10925

Önünü kesip Altıbay ,

Söz söylemeyi uygun bulup ,

Altıbay geldi , göğüsünü gerip.

Attan indi azametle ,

Kamçısını salıp boynuna .

10930

Bakakaldı Altıbay ,

Atını çekip yoluna .

* Ervah-ataların ruhu

Çalkalmak geldi zorla ,
Çatışacakmış gibi hazırlanarak .
Önünü kesip Altıbay ,
10935

“ Dayıcığım , biraz durun “ diye ,
Armağanın sunuverip , yalvardı.
“ Atım kurban olsun yoluna ,
Bekle biraz , düşün cevabını .
Han Çalkalmak , dayıcığım ,

10940
Baksanız sözün oluruna .
Ben elçiyim . elçiyim ,
Elçiliğe zeval yok .
Huzuruna armağan sunduğumda ,
Biraz duruver hanım .

10945
Başka söyleyecek sözüm yok.
Ağabeyim nerede , söyleyiniz ,
Ondan başka isteğim yok.

Tabıldı size gönderdi ,
Hediyesi şu at diye ,

10950
Dayıcığıma git diye ,
Boynuna kamçı sal diye ,
Kızınızı verirsiniz , alırız ,

Yap dediğinizi yaparız.

At verip sürünüze ,

10955

Toplayıp gelir , veririz ” .

Altıbay bunu söyleyince ,

Sinirlenen Çalkalmak ,

Azametli Kalmuk .

“ Pis , murdar diye ,

10960

Sana bir oyun yapayım diye .

Kızımı isteyip durursun ,

Bunu nasıl yaparsın ?

Babanı elçi gönderip ,

Aracı olup gelmişsin.

10965

Ben cevap verene kadar ,

Sürülerini kaçırsın .

Kızı bırak , zırnık bile vermem ,

Güçlüysen , gel derim .

Kırgız halkını ben kendim ,

10970

Kıl kadar bile görmüyorum.

Artık yeğen . dayıcığım değilim ,

Seni iyice yola getiririm .

Tabıldı bırak , taş olsa bile ,

Parçalamadam bırakmam.

10975

Yakaladığının başını al ,
Karnını yarıp ödünü al !
Kırgızlar'dan ölen halkımın ,
İşte , böylece öcünü al !
Mızrakla saplayayım ,

10980

Şerefi senden alayım .
Diye Çalkalmak hazırlanıp ,
Mızrakla nişan aldı.

Saldırıverdi Çalkalmak ,
“ Öldürün şunları “ diye emredip .

10985

Farkına vardı Tabıldı ,
“ Uyanık köle işi yanlış yaptı ,
Kendi günahın kendine ,

Göstereyim gününü .

Göl içinde vereyim ,

10990

Huzurla yatacak yerini .
Kendim atsam değmiyor ,
Ciğerine sokarsam , mızrak geçmiyor ,
Öldürmezsem , bu yiğidi ,
İnad edip beni rahat bırakmaz.

10995

Kudaynazar var olsaydı ,

Etrafıyla geri gelmez mi ?

Evlendirmeye hazırsa Çalkalmak ,

Uygun cevabını vermez mi ?

Altıbay geri dönüp ,

11000

Şikayetini dinlemez mi ?

İyi niyeti olsaydı ,

Anlaştığımız sözden çıkar mıydı ?

Dönüşü yok , her halde ,

Utanıp bize gelmiş , her halde ,

11005

Ne kadar yolunu kezzem da ,

Savaşacağım diye durmuş olmalı.

Acele etmeden gizlenip durayım ,

İyice hedeften vurayım .

Atını vurup yaya bırakıp ,

11010

Zevkime bir bakayım.

Bindiği at Karaboz ,

Hayvanlardan farklıydı.

Onu binen Çalkalmak ,

Adamdan farklı can idi .

11015

Atı başından vurayım ,

Onu tamamen yok edeyim .

Atından ayırıp Kalmuk'u ,

Palayla biçeyim.

Ağabeyimin öcünü alayım ,

11020

Başını derde sokayım ,

Altıbay'ı kestiğini ,

Gördükten sonra bunu ,

Yere sokmayıp da ne yapayım ?

“Almabaş ” la ateş edersem ,

11025

Kulağını sağır edersem .

Yaklaşıp buraya gelince ,

Kalmuk'un canını çıkarsam.

Bunu düşünüp Tabıldı ,

“ Almabaş ” a ok koyup ,

11030

Ak tüfeğe ateş koyup ,

İyice yakına gelsin diye .

Kırda , sipere yatıp ,

Bu hiç böyle olur mu ?

Vurur diye düşündü .

11035

Şöhretli yiğit Çalkalmak ,
İnsandan çekinip korkar mı ?
Tepeden girdi eğilerek ,
Gölgesi büyük , kocaman ,
Önce alnını çıkarıp ,

11040

Bakınca gözleri kamaşıp ,
Yükseğe çıkıp heybetlenip.
Koca burunlu , başı kabak ,
Izırınıp diklenip ,
Tabıdı tarafındaki tepeye ,

11045

Yakın geldi göğüsünü gererek .
Ön tarafına bakmadan ,
İnsan var diye düşünmeden ,
Önümden at bulayım diye .
Hiddeti içinden geçmeden ,

11050

Çalkalmak hiddetlenip gelir .
Büyük mızrağı elinde sallanıp ,
“ Sırbarangı “ arkasında parlayıp ,
Tolgası başında dikilip .
Boz matarası yanında sallanıp ,

11055

Pahalı taştan gözlüğü ,

Anlında parlayıp .

“ Kahrolası Kırgızlar “ diye ,

Kartal gibi var gücüyle ,

Önüne bakıp bağırıp ,

11060

Kılıcı belinde şakırdayıp ,

Palası yanında şingirayıp ,

“ Yetim Tabıldı nerede ? “ diye ,

Yakın geldi şak diye .

Çalkalmak önüne geldi ,

11065

(Tabıldı bunu bekliyordu)

Hazırlanıp durmaz mı ?

Düşmanı ezip geçmeye ,

“Almabaş ”a bakmış , paslatmamış.

Nişan aldı gözünü kırkmadan ,

11070

Tabıldı tüfeğini sundu.

Yüreğini sızlatmadan ,

Karaboz atın gözü diye ,

Tam alnından , ortası diye ,

Ansızın değip batsa içine ,

11075

Göğüsünün tam orta yeri .

Sirtının tam ortası diye ,

Oraya vурсam geberir diye ,

Kocaman sağısı ,

Vурсam içine girer diye .

11080

Eskiden kalan isteği ,

Tabıdı bugün kazandı diye ,

Tetiğini parmakla gekip ,

Eli tüfeğe yapışıp ,

Çekiverdi Tabıdı .

11085

Tüfeğin sesi patlayıp ,

Ondeki dağlar titreyip ,

Ses gıkınca , Karaboz ,

Çarçabuk ileri atıldı.

Sırtı orta yerinden parçalanıp ,

11090

11095

Karaboz atını vurarak ,
Yiğidiniz ayağa kalktı şimdi .
Çalkalmak'ın ardından ,
Gelen Kalmuk toz oldu.
Geri çekilip kaçarken ,

11100

Birbirine girip yığılıp ,
İki Kalmuk öldü şimdi.
Atı Karaboz'a ok değip ,
Han Çalkalmak yere düşüp ,
İriyarı güçlü Kalmuk ,

11105

Akbaba gibi yere düşüp.
Büyük çizmesiyle yere düşüp ,
Koşamadan sallanıp ,
“ Sırbarang ”ına dayanıp ,
Şüpheyile arkasına bakınıp ,

11110

Ev gibi Kara-Taş'a
Böylece gidip nefes alıp .
“ Sırbarang ”a ok sürüp ,
Kır fitile ateş koyup ,
Tabıldı'ya nişan alıp ,

11120

Kısrığı Arçatoru'ya ,
Tabıldı atlayıp bindi şimdi .
Taşta yatan Kalmuk'u ,
Bulayım diye yürüdü şimdi.
Tabıldı koşturup gelir ,

11125

Ardından tozunu yükseltip.
Atıyla beraber vurayım ,
Onu da beraber götürüyüm ,
Diye düşünüp Çalkalmak .
“ Sırbarang ”ı ile ateş edip ,

11130

Acele eden Çalkalmak ,
Gözcülük yapmaktadır.
Gölgesini sezip , nişan alıp ,
Uzağa atıvermiştir.
Oku gitti vınlayıp ,

11135

Tabıldı'nın başından ,
Kırılıp gitti hızla .
Yeniden mermi dolduruncaya kadar ,
Tüfeği yüze ttutuncaya kadar ,
Doğrultup yukarı kaldırencaya kadar ,

11140

Nefes aldirmeden Tabıldı ,
Şaşırtıp vardı şimdi.
Eğiliveren Kalmuk'u ,
Eteğinden çekip sürüdü.

Arçatoru atıyla ,

11145

Taşlı yere koşturdu şimdi.
Aklını başından alıp ,
Uzağa götürdü şimdi.

Söylediklerine kulak asmadan ,

Yüreğine kılıcı sapladı şimdi.

11150

Ayağa kalkıp saldırmadan ,
Güreşip gücünü göremeden ,
Çalkalmak'ın nefesi kursağında kalıp ,
Belâya uğrayıp öldü şimdi.
“ Çocuklar haydi , yürüyün ” diye ,

11155

Tabıldı seslendi şimdi.
Kırgızlar'ın hepsi toplanıp ,
Yaptıkları ülkeye duyulup ,
Çalkalmak boylu boyunca yatıp ,
Tozla kan birbirine karışıp .

11160

“ Kurban olayım , Tabıldı ,
İnsanın yiğidi bu olmalı “ diye .
Gücü nasıl yetti ? diye ,
Çocuklar bakışıp hayret edip ,
Etrafını çevirdiler.

11165

Hayretle bakıp kalakalıp ,
Arkadaşlarını Tabıldı ,
Yanına alıp gitti şimdi.
Geriye kaçıp Kalmuklar ,
Kırdan dürbünle baktı şimdi.

11170

Geri gelen kimse yok ,
Kalmadan gidiverdiler şimdi.
“ Kalmuklar'a varan Altıbay ,
Acaba ne oldu ? ” diye ,
Tabıldı haber aldı şimdi.

Tabıldı arkadaşlarıyla öğünü geçip Kalmuklar'ın Altıbay'ı öldürdüklerini görüp , ölüsünü getirip Tamga'nın tepesine gömdürüp durduğu sırada Eldiyar geliverdi. Tabıldı ile Eldiyar düşünüp taşınarak , “ Kalmuklar'ın arkasından gidelim , beklerlerse , güzelce konuşalım , savaşılırsa , onlara cezalarını verelim “ diyerek arkadaşlarına “ Arkamızdan geliverin ! ” dediler ve ikisi de yürüyüp gittiler.

11175

Er Tabıldı , Eldiyar ,

Halk önünde savaştı.

İki kısrak atı ile ,

Erkenden gidiverdiler.

Kalmuklar'ın biri uzaktan ,

11180

Gözleyip dürbün saldılar.

“ Hazırlı askerin var mı ? ” diye ,

Etrafı aramaya vardılar.

Kaçmakta olan Kalmuklar'ı ,

Dağın eteğinden görüverdiler.

11185

Bir taraftan öbür tarafa ,

Kaçıp duran halk gördü.

Hayvandan yükünü indirip ,

Aceleyle giden halkı gördü.

İnek , deve . koyunu süren ,

11190

Telâş eden halk gördü .

Halk tepenin yamacından ,

Aşıp giden halkı gördü.

Büyük taşın ağzı tepede ,

Toplanan asker gördü.

11195

Askere yaklaşıp diye ,

Ordunun halini görsek diye ,

Yakınlarına varıp savaşp ,

Düzenini bozup dağıtsak diye.

Uzayıp giden ovalardan ,

11200

Yiğitler yarışarak geliyor.

Öbür tarafındaki tepeye ,

Karşı karşıya gelip kaldılar.

“ Almabaş” la üç defa ateş edip ,

Sonunda zorla atıp ,

11205

Önce dumanı çıkartıp ,

Topa bağladı Tabıldı.

Kalmuklar’dan birini yere yıkıp ,

Kalmuklar’dan çıkan pehlivan ,

Epeyce ödül kazanan ,

11210

Çalkalmak’la Er Kögöy ,

Aynı babanın çocukları.

Boz atına binip hızlanıp ,

Zırhını giyip hazırlanıp ,

Çalkalmak`ın derdinden ,

11215

Katlanamayıp acele edip ,

Askerlere “ kuşatın “ diye ,

“ Ansızın kimse kaçmayın “diye ,

Hepsi bir an saldırdılar.

“ Çamgırçı yiğit , başla “ diye ,

11220

“ Çalkalmak`ın ardından ,

Öldürürüm . bekle “ diye ,

Arslan gibi boz atı ile ,

Düşmandan kaçmayan er idi.

Ondan önce düşmanlara ,

11225

Şerfini ona vermemiş.

Ufak tefek düşmanı ,

İnsan yerine koymamış .

Kalmuklar`ın gururu Er Kögöy ,

Gayretlisi ise Camgırçı .

11230

Kalabalık askerin hepsini alıp ,

Tabıldı`ya doğru gidip ,

Kuşatalım diye hazırlanıp.

Gayretlisi öne çıkıp ,

“ Mnd . mnd , mnd “ diye ,

11235

Dolu gibi ok yağdırıp .

“ Cabı , cabı , cabı “ diye ,

Yağmur gibi ok yağdırıp.

Karınca sürüsü gibi Kalmuklar ,

Hepsi saldırıya geçti.

11240

Tabıldı ile Eldiyar ,

Kalmayalım diye acele edip ,

Kalabalık düşmana yiğitler ,

Alışıp kalmışlardı.

Bunlar aralarına girdiğinde ,

11245

Düşman arası açılıp ,

Kgy’e doğru Tabıldı ,

Gök yeledi gidip saldırıp.

Er Kgy mızrak atıp ,

İki yiğit birbirine ,

11250

Ggşe nişan alıp ,

Dudaklarını dişleyip Tabıldı ,

Yiğitliğimi görsün diye atıp.

Kgy boz attan eğilip ,

Zirhını parçalayıp ,

11260

Tabıldı'nın mızrağı ,
Gögüsünü yarıvermiştir.
Kögöy'ü görüp pır diye ,
Kaçıverdi Kalmuklar .
Tabıldı ile Eldiyar ,

11265

Kaçan düşmanı bırakır mı ?
Önderi öldükten sonra ,
Yiğide engel kalır mı ?
Ayırıp saplayıp girdiğinde ,
Kalmuklar ın hepsi yok oldu.

11270

Peşin sürüp paramparça edip ,
Altınış evli Kalmuklar'ı ,
Köy köy toplayıp ,
Bir araya getirip,
“ Kudaynazar nerede ? ” diye ,

11275

Kalmuklar'ı tutup sorup ,
“ Çalkalmak'ın köyü ,
Biliyor musun ? “ diye sorup ,
Yiğit han Çalkalmak'ın ,
Keñ-Suu'da buldu köyünü.

11280

Gelip gördü Tabıldı ,

İnatlaşan kaynını.

Torkobek'in o yerden ,

İyice öğrendi halini .

“ Torkobek yola koyulup gitmiş ,

11285

Durdurayım diye ben gidip ,

Halkımı boşuna öldürtmeden ,

Yiğit Er Tabıldı'ya.

İki güzel kız alıp ,

Hediye vereyim diye ,

11290

Köyümü parçalatmadan ,

Sağ salım alıvereyim diye ,

Tabıldı yolunu keseyim , diye ,

Dayı kızı Torkobek ,

Yanında var iki kızı ,

11295

Genç de olsa böyle diye ,

Göçürmeyip bırakmış köyünü ,

Her kesin huzurunu düşünerek.

Şu sözün hepsini ,

Bir Kalmuk söyledi heyecanla.

11300

“ Torkobek’e rastlarsan ,
Yiğit , duyarsın epeyce söz “.

Bu haberi duyunca ,
Er Tabıldı kalakaldı.

“ Torkobek nerede ? , çağır “ diye ,

11305

Kalmuklar’ı bir araya topladı.

Haber için insan gönderip ,

“ Torko’yu bulun ” dedi.

“ Ne kadar söz var ise ,

Dinleyeyim ” diye onu .

11310

Kaplan çocuk Tabıldı ,

Kalmuklar’dan çekinip korkar mı ?

Kalmuklar habere koştı ,

Torkobek’e varmaya ,

Tabıldı’nın geldiğini ,

11315

Haber verip duyurmaya ,

Karşı çıkıp Torkobek ,

Karşılaştı onlarla .

Haberci çocuk şunları söyler ;

Tabıldı geldi diye söyler.

11320

Tez gelsin , diyor , Torkobek ,
Yoksa hepinizi öldürürüm diyor .
Yiğit sözünü yerinde söyler ,
Bu haberi duyunca ,
Yorgayı yola koydu şimdi.

11325

Hızlı yürüyen Torkobek ,
Yola çıkıverdi şimdi.
Yerinde duramayan yiğide ,
Çekinmeden ulaşıverdi şimdi.
“ Sağ mısın , yeğen “ diye ,

11330

Aya benzeyen Torkobek ,
Atından iniverdi şimdi.
Ak alnı parlayıp ,

Mahmur gözü parlayıp ,

Saygıyla Torkobek ,

11335

Yiğide elini uzattı şimdi.
“ Aman yeğen , canıma kıyma ,”
Selamlaşıp durdu şimdi.
Güzelliği göz kamaştırıp ,
İçinde ne varsa , döktü şimdi.

11340

“ Yeğenim Er Tabıldı diyor ,
Boy ölçüşmek için geldim diyor ,
Önünden çıkıp yol kesen ,
İstediğimi duyun benim diyor.
Savaşmaktan han öldü ,

11345

Kalmuklar'dan nice insan öldü .
Han kızı , dayının kızı ,
Böylece başını derde soktu.

Eceli gelip han öldü ,
Arada nice insan öldü.

11350

Köyüme zarar olur diye ,
Dayının kızı Torkobek ,
Önüne çıkıp yürüdü ,
Çalkalmak düşman eliyle öldü.
Askerlerinden haber geldi diyor ,

11355

Tabıldı gelip öldürür diye ,
Kalmuklar Tekes'e kaçıp ,
Halkım kalmayıp dağıldı.
Dokuz kişi kaçtığında ,
Duramayıp hepsi aceleyle gittiler.

11360

Karışmaya düşüp Kalmak ,

Beklemeyip tepyi aştığında ,

Çalkalmak : köüne kasma ; diye ,

Dagılıp . boş yere acele etme ; diye ,

Durdurup gitmişim.

11365

“ Yapmak istediğim başka diye ,

Tabldı'ya varayım diye ,

Yolunu kesivererim diye ,

Feda edip başımı ,

Köümü koruyuvererim diye ,

11370

Söyleyip durduğum sözüm bu.

Dayı kızınız Torköbek ,

İstegimi duyup sınavınız ,

Köümü darma dağın etmeyiniz ,

Savaşacak düşmanınız kalmadı.

11375

11380

Dayı kızının sözüne ,
Tabıldı , kulak veriniz .
Kalmuklar'la Kırgızlar'ı ,
Birleştirecek yola gidiniz .
Hanın kızı Torkobek ,

11385

Karşınızda duruyor , biliniz .
Kalabalık Kırgız halkından ,
Fazla imiş talihiniz.
Kalan halka merhamet et ,
Nasıldır sizin kararınız ? “

Torkobek'in bu sözünü duyan Tabıldı'nın içi rahatlayıp , Kudaynazar'ın halini sorarak Torkobek'e şöyle söyler :

11390

“ Dayı kızım Torko , anladın ,
(İstedğini söyleyip yalvardın) .
Araya giren ağabeyimin ,
Söylemedin nerede olduğunu ,
O yeğenin halini .

11395

Afferin sözüne ,
Memnun oldum kendine .
Dünürlüğe gelen ağabeyimi ,
Göstersen benim gözüme .

İstedin . hıncımı aldım ,

11400

Geçmeyeyim Ketmen geçidinizi .

Sen bilirsin dayı kızı ,

Benim öfkemi bastırmayı.

Halkınızı garip yapmayayım ,

Kalmuk diye boşuna öldürmeyeyim .

11405

Sen başını verdikten sonra ,

Sözünü nasıl kırayım .

Halkını şimdi öldürmem ,

Kimseye zarar vermeme .

Boy ölçülecek kimsem yok ,

11410

Boşuna kahramanlık taslamam .

Halk için başını verdikten sonra ,

Asla sözünü kırmam.

İstedığın merhamet senin olsun ,

Kinin ise benim olsun.

11415

Kalan köy senin olsun ,

Hiddetim ise benim olsun .

Savaşan han öldü ,

Kederin senin olsun .

Ancak benim diyeceğim var ,

11420

Aracı olan ağabeyim yok ,
Baba bir kardeşim yok .
Torko önümden çıkmasan ,
Hiddetimi giderecek çarem yok.
Dünürlüğe ağabeyim yok ,

11425

Görevini bitiremeyen ağabeyim yok.
Ağabeyimin isteğini ,
Evvela kendim bilirim .
Ağabeyim esir kalıp ,
Ardından arayıp dururum.

11430

Köyünle beni karşıladıktan sonra ,
Kızgınlığımı sana verdim.
Kırgızlar'la Kalmuklar'ı ,
Kız alıp verip millet olsun ,
Birbirini öldürmeden , halk olsun .

11435

Aracı olup ağabeyim ,
“ Gidin “ diye kendim gönderdim.
Eziyet edip Çalkalmak ,
Kendi açtı savaşı .
Kendin bizi böyle karşılamasaydın ,

11440

Gösterirdim gününüzü.

Savaştan fayda gelir mi ?

Kürk giyen donar mı ?

Şerefini kaybederse ,

Tabıldı yeğenim , rahat eder mi ?

11445

Boşuna uğraşıp Çalkalmak ,

Böyle harcanıp gitti.

Dayı kızı Torko , üzülme ,

Dayım kendi atılıp ,

Epeyinin başını kopardı.

11450

Kavga , ateş çıkmaz mı ? ,

Kötülük başı götürmez mi ?

Cana zarar veren ,

İnsan halkını dağıtır mı ?

Uygun görürse , dayıcığım ,

11455

Yeğenin derdi bitmez mi ?

Gidene üzülmeylim ,

Kin bağlamayalım geçene .

İstedığınızı söyleyin , dayı kızı ,

Sana bıraktım köyünü ,

11460

Bereketli Narın tarafına göçelim .

Yiğit Tabıdı bu sözü söyleyip , dayı lızı Torkobek'in gönülünü alıp atına binerek ve Çalk tepesinin sırtına çıkarak Kalmuklar'ın her tarafına göz gezdirdi. Tabıdı'nız otuz beş arkadaşıyla gelerek ara yerde toplanıp , hiç kimseyi bulamadıklarını gördü . Kimmiş ? diye yola dürbünle bakıp arkadaşlarını tanıyıp yola düşüp hepsi bir araya toplanıp Çalkalmak'ın köyüne gittiğinde Kudaynazar'dan bir haber alır ; beş arkadaşıyla Kudaynazar Kalmuklar tarafından öldürülmüştür .” Bunların cesetlerini Narın'a götürüyüm “ diye yükleyip altmış evli Kalmuklar'ı göçürüp Büyük Narın tarafındaki halkını toplayıp , herkese “ Kudaynazar'la Altıbay'a aş verilsin , Torkobek'in de düyünü olsun “ diye büyük bir toy verdi. Sayısız boz kara atlarını , Kalmuklar tarafından öldürülmüş Kataganlar'ın kadınına , çocuğuna dağıttı. Torkobek' i Eldiyar'a alıp altmış evli Kalmuklar'ı halkına katıp millet yaptı.

Baş Kızıl-Kıya , San-Taş , sonu bereketli Koy-Taş'a kadar bunca Kırgız Katagan halkına sahip olmuş.

SONUÇ

“ Aktan Tınıbekov’un Er Tabıldı eposu metni “ ısını taşıyan çalışmamızda , Er Tabıldı metnini Yeni Türk Alfabeti’ne ve Türkiye Türkçesi’ne aktardık. Eposu ve destanda yer alan Kırgız ve diğer Türk boyların kültür birikimine ait unsurları , çeşitli yönleri ile ele alıp değerlendirdik.Bu değerlendirmemizi , Oğuz eposu , Köktürk kitabeleri , Manas Eposu , Altay Eposu gibi , Türk boylarının ortak eserlerinde yer alan unsurlarla karşılaştırarak yürüttük.

Giriş kısmında Kırgızistan’da Destan ve destan çalışmaları üzerinde durduk . Kırgız Destanlarını derlediği ilk bilim adamlarının çalışmaları ve epik geleneklerin tespiti araştırmamızın söz konusudur. Er Tabıldı eposu ile ilgili çalışmalar ve eposun özeti bu bölümde alınmıştır. Er Tabıldı eposunun şekil , dil , ve üslup özellikleri üzerinde durduk.

Birinci Bölüm’de eposun yaşandığı coğrafya , yer adları , tarihi tabakaları ve bunlarla ilgili kabuller , üzerinde incelemede bulunduk. Bu bölümdeki tespitlerimizi kısaca şöyle ifade edebiliriz :

Destanda hece ölçüsü esas olmakla birlikte , belli bir kalıp tekrarlanmamakta ve anlatım tekniği olarak nazım kullanılmaktadır. Belirli nazım birimleri bulunmamaktadır. Destanda ahenk , mısra başı ve mısra sonu kafiyeleriyle , iç kafiyelerle ve rediflerle sağlanmaktadır.

Eposun dili Kırgız Türkçesi’dir . Destanda öz Türkçe kelimelerinin yanısıra , Moğolça , Arapça , Farsça ve bazan da Rusça kelimelerinin bulunması kültür alışverişinde dillerin etkisi açıkça görünmektedir.

Eposun üslubu , geleneksel sözlü anlatım türlerinin üslubu olan dramatik anlatımdır ve destan , göçebe Türk boylarının hayatının belgesel kaynağıdır.

Destanda olayların yaşandığı coğrafya : Kırgızistan’ın Narın , Issık-Köl , Alay Bölgeleri’dir. Bununla birlikte Altay Dağları , Batı Sibirya , Özbekistan (Ancıyan) , Kazakistan ve Doğu Türkestan’daki (Kaşkar) coğrafi yerlerin adları geçmektedir. Bu alanda dağlar , ovalar , sahralar . geçitler , göller , pınarlar ,akarsular , hem coğrafi literatürde geçen isimlerle , hem de mahalli adlandırmalarla yer almaktadırlar. Destanların teşekkül tarihleri , destanlarda anlatılan olaylardan uzun bir zaman sonra olduktan dolayı destanlardaki olayların geçtiği zaman ile eposun teşekkül zamanı ayrı ayrı tespit edilmiştir . Bilim adamları Kırgız destanları Sibirya Türk boyları ‘nın epik eserlerine nazaran tarih açısından daha eski olduğunu belirtmektedirler . Nedeni ise eposun kaynakları , Kırgız etnosu gibi , Orta Asya ve Güney Sibirya’da bulunmaktadır . Kırgız destanları , “Manas Eposu “ dahil , farklı tarihi

dönemlerin etkisi altında kalmış ve gelişmiştir. Tarihi tabakalar içinde en eskisi mitolojik tabaka sayılmaktadır. Bu mitolojik tabaka incelendiğinde Kırgız destanları ile Altay , Hakas, Tuva ,Yakut-Saha gibi Türk boylarının destanlarıyla akrabalık bağı kolayca ortaya çıkabilir.

İkinci Bölümü'nde Destanda yer alan kahramanlar üzerinde durmuştuk. Kahramanların zaaflarıyla , meziyetleriyle . ayakları yere basan kişilerdir. Er Tabıldı eposunda Eldiyar'ın olağanüstülüğü dışında diğer destanlara nazaran mitolojik kahramanlar yok sayılır. Destanda kahrmanlar savaş tasvirleri dışında gerçekçi boyutlarla tanıtılmaktadır. Er Tabıldı eposu Manas Eposu'nun bünyesinde yer alması da destan olaylarını etkilemiştir. Savaş tasvirlerinde, bize gerçek dışı gelen fiziki güç , o dönemin şartlarıyla değerlendirildiğinde , o zamanda hayatta kalmanın tek yolu fiziki güç olduğunu kabul ederiz. Kahramanların vahşi hayvanlara benzetilmesi eski Türk mitolojik inançlarından ve fiziki güce olan saygıdan ötürüdür.

Er Tabıldı eposunu ile Oğuz Han eposu arasındaki kıyaslama ve ortak motifleri inceleme Üçüncü Bölüm'ün söz konusudur. Kırgızları'n ortaya çıkması destanlarda anlatılırken, Oğuzlar'ın tarih sahnesine çıkışı ve bununla ilgili olaylar Oğuz-name'lerde anlatılmıştır. Bazı görüşlere göre Oğuz name'ler , eski bir eposun islami dönemdeki eklenmelerle şekillenmiş yeni metindir. Türk boylarının notif unsurlarının ortak olması Türkler'in belirli bir süre içinde beraber yaşaması ve ortak devletlerin kurması ile anlatılmaktadır. Oğuz Kağan eposu ile Er Tabıldı eposunu karşılaştırıp bir ortak noktaları tesbir etmemiz söz konusuydu. Motiflere gelince onları şöyle bir şekilde ifade edebiliriz:

Şifalı nesneye tapınma geleneği bir fetişizmdir. Bu kutsal olarak kabul edilen nesne: hayvan emiği taş, ağaç, gökyüzü , beyaz renk : süt ve su, (Avrasya'dan Anadolu'ya kadar, bütün Türkler'inin kutsal rengi olarak kabul edilmektedir.) Hunlar'ın ve Eski Türkler'in renk gelenekleri kayda değer konudur. Tyan-Şan Kırgızlar'ın geleneklerinde, inançlarında, ruhani ve maddi kültüründe diğer Avrasya Türkler'i gibi renklere büyük önem vermişlerdi. Bunu hem arkeolejik kazıntılar , hem de Kırgız destanları ile Runik yazmalarının mukayeseli araştırma sonuçları kanıtlamaktadır. Muhtemelen Kırgızlar , diğer Türk- Moğıl ulusları gibi , zengin Hun kültürünün mirasını devam ettirmektedirler. Tarihi kaynaklara dayanırsak , Hunlar, Eski Kırgızlar gibi , Güneş, Ay ve ateşe tapınır, ve gökyüzüne , tabiata , atalarının ruhlarına kurban keserlermiş. Hunlar'ın kendi şamanları da mevcutmuş. Onlar kendi köklerine büyük saygı göstermekle beraber , onları şarkılarında ve efsanelerinde anlatırlarmış. Kırgızlar son asırlarda ataların ruhlarına kurban keserlerdi. Kırgızlar da, önce belirttiğimiz gibi, ateşe. suya, tabiata , beyaz ve gök renklere tapınırlarmış . Hunlar'ın beyaz

rengine tapınmasının kanıtı olarak tarihi olayı anlatabiliriz. Kırgız destanlarında ise . Kahramanların silahlarını. atlarını. ve diğer nesnelere anlatılırken onların renklerinden mutlaka bahsedilir. Muhtemelen onlar beyaz, gök, kırmızı rengini taşımaktadırlar. Mesela : Manas'ın zirhi -Akolpok . tüfeği-Akkelte , bayrağı- Akasaba , şahini-Akşumkar, atı-Akkula, hepsi beyaz rengini taşımaktadır. Kahraman'ın hayali kutsal beyaz rengiyle yansıtılmaktadır. Beyaz rengi- kutsallığın, saflığın simgesi olarak gösterilmektedir. Eski zamanlarda Kırgızlar'ın Şamanizm'e bağlı oldukları kesin gözle akılmaktadır. Şamanizm XII-XV asırlara kadar Avrasya Türk boylarında hüküm sürmüştür. İslamın Orta Asya Türkleri tarafından hoşgörüle karşılanması ve kabul edilmesi , ilgiyi çeken ve araştırmaya değer bir odaktır. İslamın felsefesi Orta Asya Türkler'inin hayat tarzına , geleneklerine, Şamanizm'in unsurlarına ters gelmiyordu ve insani değerler açısından , onlara çok uygundu. Ruhlara kurban etme ve Ateşe tapınma geleneği , Kırgızlardan ziyade Sibiry Türkler'inde yer almaktadır.

“Ant ” kelimesi bütün İslam Türk kabilelerinde müşterektir. En eski devirlerde “anat” yalnız devletler , kabileler ve şahıslar arasında yapılan kardeşleşme ve dostlaşma törenini ifade etmiştir. İki yabancı kardeşleşmeğe ve dost olmaya karar verilirse soydaşlarının huzurunda kollarını keserek bir kaba (ant ayagina) kanlarını akıtırlar. Aralarına kılıç , ok veya başka bir silah koyarak bu kaptaki kana , kımız , süt veya şarap karıştırarak beraber içerlerdi. Sonra silahlarını yahut hemşirelerini değiştirirler , böylece “antlı adaş ” olurlardı. Moğol devrinde bir törenle dostlaşmış olanlara “ ande “ denilmiştir. Kırgız Destanlarında kalıplanmış ve asırlara dayanılmış ant içme geleneği bulunmaktadır. Nesnelere ve sözün olaganüstü kudretliğine olan inanç. Kırgızlar'ın hayatı ve inancında önemli rol oynamıştı . Delilini , “Manas “ , “Er Tabıldı “ destanlarındaki parçaldan görebiliriz. Destanlarda koyun kemiğiyle fal açan falcı hakkında çok şey anlatılır. Böyle gelenek eski Türk-Moğol uluslarına ait olup , halen halk arasında yaşamaktadır. Koyun kemiğiyle fal açma motivi eski Şamanizm unsurlarına ve inançlarına dayanmaktadır . Anadolu Türkler'inde kemik yerine kahve veya başka nesnelere kullanılmaktadır. Fakat muhtemelen Oğuzlar Anadolu'ya ilk geldiklerinde . kemik falını kullanmışlardır, çünkü onlar da diğer Türkler gibi , hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Olaganüstü kudretiyle falcı , seferin galibiyetle ve bol ganimetle veya tam tersine felaketle sonuçlanacağını önceden belirtiridi Nesnelere olan özel inanç hemen hemen bütün Türk- Moğol destanlarında mevcuttur. Gerek bir Türk eposu (eski Türkler'in İslam'ı kabul etmeden önce) gerek bir Moğol eposu , her ikisinde de Şamanizm unsurunu temsil eden Şaman , toplumda belli bir görevi üstlenmektedir. Şaman faaliyetlerinin

amacı , kendi çıkarına yönelik olmayan , topluma olan hizmetidir. Toplumu (kabile, boy) tedavi etmek, fal açmak. kötü ruhlardan, doğal felaketlerden, hastalıklardan korumak , geleceği görebilmek Şaman'ın temel görevleridir.

Tabiat'a olan inancı Türkler'in geleneğinde , inançlarında apayrı bir yeri işgal etmektedir. Hunlar'ın devrine kadar uzanan bu inançlar Türk destanlarında yansımaktadır. Kendilerini tabiatın bir evladı olarak gören Türkler , Ana-Tabiata asla zarar vermezlerdi. Türkler'in sihirli ve olağanüstü kabiletine sahip olan taş inancı hakkında , Ortaçağın Batı ve Doğu ilimadamları (İtalyan, Arap, İran, Çin kaynakları) kendi eserlerinde belirtmektedir. Rahmetli büyüklerin ervahlarına (arbaklarına) tapınma inancının gelişmesi sonucu olarak. ervahlarla bağlantı kurabilme kabiliyetine sahip olan insanlar-Şamanlar oluştu.

Güney Sibiryâ , Altay , Kuzey Moğolistan gibi eski Türkler'in Ana Yurdu ilk çağdaki Türk-Moğol uluslarının destanları , efsaneleri, mifolojileri , masalları kaynaşmış olan büyük bir tarihi arenasıdır. Bu Avrasya kıtasında Türk- Moğolların destanları zenginleşmiş , ortak motifleri yaratmıştır. Bu yüzden Kırgız destanlarında , efsanelerinde görüldüğü inançlar, bu bölgede yaşayan milletlerin inançlarıyla benzemektedir . Ortak motifleri kaynaşması sonucu ortak inançlar yaratılmıştır. Bir eski efsaneye göre ; Türkler, Ana -Kurt'tan türemişlerdir. Hunlar'ın bir boyu olan Türkler düşmana yenik düşmüşler , hayatta kalan Türkler'in evlatlarını da Ana-Kurt kurtarmış .Böylece Türkler'in totemi Kurt sayılmaktadır. hareketlerinde de bu özellikleri görebiliriz.

Kırgız destanlarında yedi , kırk sayısı , Kırk Çilten Hazretliler motifleri yaygındır. Özellikle Kırgızlar'ın İslamı kabul etmeleriyle , bu motivin anlamı daha da artmıştı.

Sonuç olarak Kırgız Cumhuriyeti' ile Türkiye arasındaki kültür ilişkilerinin artması sonucu , Kırgız kültürünün zengin bir parçası olan destanların Türkiye Türkçe'sine çevirilmesi ve Türk destanları çerçevesinde kıyaslanarak incelenmesi söz konusudur. Çalışmamız da Kırgız , Rus , yabancı ve Türk bilim. adamlarının fikirlerinden de yararlanmış bulunuyoruz Bu tür incelemelerin ilk olması nedeniyle bazı aksaklıklar olmaması mümkün değildir. Fakat bu konudaki eksiklerimize rağmen Türk Hocaları'mın desteği sonucu öncü bir çalışma yaptığımızın kanaatindeyiz.

B İ B L İ O G R A F Y A

- Abdirakunov , T. Babalardan Kalan Söz : Kırgız Folkloru cönündö Makalalar**
(Atalardan kalan söz ; Kırgız Folkloru üzerine makaleler) Adabiyat . Frunze
1990
- Abdrahmanov , İ. Manasçı Balıktın Ömür Bayanı (Akın Balık'ın Hayatı)** Frunze 1975
- Abramzon , S.M. Kırgızı İ İh Etnogenetiçeskie İ İstoriko-Kulturnie Svazi**
(Kırgızlar ve Akraba Boylarla Tarihi-Kültürel Bağlılıkları) L. 1971 s.277-279
- Artıkbaev , K. Kırgız Sovet Adabiyatının Tarihi.**
(Kırgız Sovyet Edebiyatını Tarihi) Frunze 1987 Kırgız SSR AN s 25 , 41
- **Akındar Çıgarmaçılığının Tarihinin Oçerkeri**
(Akın Eserleri Üzerine Makaleler) Frunze 1988 s.43
- Ahmet Vefik ; Lehçe-i Osmani , s 1108**
- Ali Seydi ; Resimli Kamus-Osmanı,s351**
- Almasy , G. Manas'ın oğlu Semeteyle Vedalaşması**
F.Türkmen .Manas üzerine incelemeler Ankara 1995 içinde s.37-43
- Alpamis-Baatır ; (Kazak Destanı “ Alpamis-Baatır ”)** Alma Ata 1961 s 14-15
- Alp Han Kız ; (Altay Destanı “ Alp Han Kız ”)** Abakan 1958 s. 23
- Altın-Bize ; (Altay Destanı “ Altın Bize ”)** Altay 1965. s 102. 44
- Atsız , Nihal ;Türk Edebiyatı Tarihi. s 9**
- Avezov M. O. Skaziteli Eposa-Kniga : Mıslı Raznıh Let**
(“Destancılar “ Kitap: Senelerin Düşünceleri) Alma Ata 1960 s.482
- Axel Olrik'in Epik Konuları Milli Folklor Dergisi.**
- Aytmatov Ç Mera Jizni-Mera Vremeni (M: Hayat Zamanla Ölçelir) .**
İzvestiya . M.1972.30.12
- Azizov Ş.varyantı Manas (Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No: 3096**
- Banarlı , Nihat Sami ; Resimli Türk Edebiyatı Tarihi , C .1s.1**
- Barthold , W. Dvenadzhat lekziy Po İstorii Turezkih Narodov Sredney Azii**
(Orta Asya Türk Halkları hakkında 12 makale) Soç.T 5 Nauka .M. 1968
- **Soçineniya t. II ç. I (Makaleler c.II.b I)** M 1968
- **İzvleçenie İz Zaynal-Al-Ahbar Soç. t.VIII.**
(Zaynal-Al-Ahbar'dan Derlemeler .Makaleler c.VIII) M. 1973 s.48
- Baskakov, N.A. Dialekt çernevıh tatar, Epos Barçın-Beke.**
(Kara Tatarların Lehçesi , Barçın Beke Destanı) M.1965 s.337
- Batmanov , İ.A. Talasskie Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti.**
(Talas'taki Eski Türk Yazıtlarının Örnekleri) Frunze 1971
- Bayaliev , T. Doislamskie Verovaniya İ İh Perejitki U Kirgizov**
(İslam Öncesi Kırgızlar'ın İnançları) Frunze 1972. s 16
- Baycigitov , K. Kırgız Mifteri , Ulamış cana Legendaları**
(Kırgız Mitolojisi ve Efsaneler) Frunze .1965
- Bernstam , A N. İstorıçeskaya Pravda O Legende Ob Oguz-Kagane**

- (Oğuz Han Destanının Tarihi Gerçeği) M. 1935 No 6 s.36
- **Arheologičeskie Kontury Tyan-Şanya İ Alaya .**
(Tyan-Şan ve Alay ; Arkeolojik açıdan) İKFAN. Frunze. 1945
- **Sozialno-Ekonomičeskiy Stroy Orhonoeniseyskih Tyurok VI-VIII Vekov .**
I-VIII yy.Orhon-Yenisey Türklerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı.) M.L. 1946.s 85
- **Gunskiy Mogilnik Noin-Ula İ Ego İstoriko-Arheologičeskoe Znaçenie**
(Hunlar'ın Noin-Ula Mezarlığı ve Tarihi Arkeolojik Değeri) M. 1950
- **Oçerki İstorii Gunnov** (Hun Tarihi Üzerine Makaleler) L.1951
- **Epoha Voznikoveniya Kirgizskogo Eposa- Manas “**
(Kırgız Destanının Gelişmesi) M. 1951
- Cangar Geroičeskiy Kalmızkiy Epos** (Kalmuk Destanı “ Cangar ”) Nauka M. 1990 s.138
- Cuveynii III .** (Cuveyni Yazıları III) Fondı ORP. İnv.N1893
- Damdinsurenz ; İstoričeskie Kornı Geseriadi.** (Geseri Destanının Tarihi Kaynakları)
M. 1957
- Dansan , L . Altan Tobçi** (Altan-Topçi- Moğol Elyazması.) Nauka M. 1957. s. 66
- Ebuzziya Tefvik ; Lugat-ı Ebuzziya ,** s 472
- Ekici Metin ; “ The birth of hero in turkic epics ”** (Türk Destanlarında Kahramanın Doğumu)
Milli Folklor Ankara 2001 s 49
- Elçin , Şükrü ; Halk Edebiyatına Giriş 1.Baskı ,** s.239-141
- **Türk Dilinde Destan Kelimesi ve Mefhumu , Halk Edebiyatına Giriş.**
Ankara. 1986 .ss 144-145
- Falev , P. Kak Stroitsya Kara-Kirgizskaya Bilina. -V kn: Manas -Geroičeskiy Epos**
KirgizskogoNaroda (Kırgız Destanının Yapısı ; Manas- Kırgız kahramanlık
Destanı Kitabında) Frunze1968 s.50
- Gökalp , Ziya ; Türk Medeniyeti Tarihi** Türk Kültür Yayını: 5 Ankara 1974,Cilt:1 s:33-44
- Gubogla , M. Gagauzı** Nauka i jizn , (M: Gagauzlar) M.1969 No10
- Gumilev , L .N.” Hunnı . Sredinnaya Aziya V Drevnie Vremena “**
(Hunlar : Eski Çağdaki Orta Asya) M. 1960
- Hatto, A. The Birth of Manas** (Manas'ın Doğumu)- A confrontation of two branches of
heroic epic poetry in Krghizia Asia Major vol.XIV , part 2. London. 1969.
- Hudyakov ,Y. Voorujenie Eniseyskih Kirgizov VI-XII vv**
(M: VI-XII yy.Yenisey Kırgızlar'ın Silahları) Nauka , Novosibirsk 1980
- İbraev , Ş. Destan Yapısı** Ankara. AYK 1998
- İnan , Abdulkadir ; Eski Türklerde ve Folklorunda Ant . Makaleler ve İncelemeler.**
TTK Basım Evi. Ankara 1968 s.317-330
- **Manas Destanı Üzerinde Notlar , Makaleler ve İncelemeler**
I.Ankara 1987 s.158
- **Ç .Veliöğlu Eserleri.** Ankara 1987 s. 208-222
- İstoriya Tuvi T.1** (Tuva'nın Tarihi) Nauka. M. 1964.s.58
- İstoriya Mongolskoy Narodnoy Respubliki “(Moğolistan Tarihi)** İzd.3 Moskova. Nauka
1984
- Kanıkey .** Manas Enziklopediyası (Kanıkey Bölümü ; Manas Ansiklopedisi) Bişkek 1995
s.281
- Kaplan , Mehmet ; Tip Tahlilleri** Dergah Yay. İst. 1966 s.2-13.
- **Türk Edebiyatında Tipler** Dergah Yay. İst. 1966.
- **Oğuz Kağan Eposu** Dergah.Yay. İst. 1978
- Karalaev, S. Manas Eposu** (Manas Destanı) Arh.NAN KR. İnv.No536; 541; 543; 552

- Manas (Manas Destanı) Kniga II , Svodniy varyant s 93
- Karalayev , S Semetey Eposu (Semetey Destanı) Bişkek 1980**
- Kardıgaç , Manas Enziklopediyası (Kardıgaç Bölümü ; Manas Ansiklopedisi) Bişkek 1995 s.351**
- Katanov N- W.Radloff : Proben der Volklitteratur der Türkischen Stamme.**
(Türk Kabilelerinde Folklor Örnekleri) SPb 1907
- Kebekova , B. Er Tabıldı Eposunun İdeyalık Bağıtı Cana Körkömdük Özgöçölügü.**
(Er Tabıldı Destanının İdeolojik Yapısı ve Anlatım Özelliği) Frunze 1963
- **Er Tabıldı " Kedeşkan " , " Er Tabıldı " .**
(Er Tabıldı hakkında ; Kedeşkan , Er Tabıldı Kitabında) Frunze 1970
- Kırğız Elinin Oozeki Çıgarmaçılık Tarihının Oçerki .“ Er Tabıldı ”**
(Kırğız Halk Edebiyatının Tarihi Üzerine Makaleler ; Er Tabıldı Kitabında)
Frunze 1973
- Kıdırbaeva R. Genesis Eposa Manas (Manas Destanı'nın Kökleri) Bişkek 1980 s 41**
- **Epos Manas , Poeziya , Skazitelstvo (Manas Destanı: Yapısı ve Anlatımı)**
Bişkek 1995 s .108 , 380 , 227, 42,157
- Kızlasov , L.R. İstoriya Yujnoy Sibiri V Srednie Veka.**
(Orta Çağdaki Güney Sibirya'nın Tarihi) M.1984
- Kiselev , S.V. Drevnyaya İstoria Yujnoy Sibiri (Güney Sibirya'nın Eski Tarihi) M.1951**
- Klyaştorniy , S.G. Drevnetyurkskie Runičeskie Pamyatniki**
(Eski Türkler'in Runik Yazıtları) M. 1964 s.15
- Kononov , A.N. Rodoslovnaya Turkmen .Soçinenie Abul-Gazi Hana Hivinskogo.**
(Abul-Gazi'nin Elyazması . Türkmenler'in Kökleri) M -L. 1958
- Kniga Moego Deda Korkuta (Dede Korkut Kitabı) M. 1962 s.78**
- **Eş Raz Ob Etnonime Kırğız . V kn: Tyurkologičeskie issledovanie.**
(Kırğız Etnonimi üzerine Makale) Frunze 1970 . s.16-17
- Koroğlu , H. Oguzskiy Geroičeski Epos (Oğuz Kahramanlık Destanı) M. 1976**
- Köprülü , Fuad ; Türk Edebiyatı Tarihi . 2. Baskı Ötüken Yay. İst.1980 s 41**
- Köse , Nerin ; Manas Eposundadı Balasızdık Motifi (Manas Destanında Çocukşuzluk Motifi)**
Kırğız Tuusu. Bişkek .1995
- Kudaybergenov, S. O Svyazyah Altayskih Yazıkov.**
(Altay Dillerinin Ortaklığı) İlim.Frunze.1983
- Kudaynazar . Manas Enziklopediyası (Kudaynazar Bölümü ; Manas Ansiklopedisi)**
Bişkek 1995 s.351 s.46
- Küner , N.B. Kitayskie İzvestiya O Narodah Yujnoy Sibiri .**
(Güney Sibirya Halkları Hakkında Çin Kaynakları) M.1961
- Maaday Kara : Altayskiy Geroičeskiy Epos (Altay Destanı "Maaday Kara").**
Nauka M .1973. S 386 . 189
- Malov, S. Pamyatniki Drevnetyurkskoy Pismennosti (Eski Türk Yazıtları)**
M.L. 1951 s.33: 68
- Malyavkin, A.G. Uygurskie Gosudarstva V IX-XII v v. (VIX-XII yy.Uygur Devletleri)**
Nauka. Novosibirsk. 1983
- Margulan , A.H. O Haraktere İ İstoričeskiy Obuslovlennosti Kazahskogo Eposa .**
(Kazak Destanların Tarihi Özellikleri) İzv.Kaz. AN Alma Ata .1950
- **Şokan Cane Manas (Ç.Valihanov ve Manas Destanı) Alma-Ata 1975 s.116**
- **Şokan cane Manas : (Ç.Valihanov ve Manas Destanı)**
Ç.Valihanov'un derlediği varyant ; Alma-Ata 1975

- Mehmet Selahi : Kamus-ı Osmanı s.351**
- Miftahov, K. Folklorne Zapisi (Folklor Denemeler) Rukopisnie Fondı NAN KR. İnv. N235**
- Morjanov, V.M. Rodoplemenny Sostav Kazakov Starşego İ Srednego Cuza V XVIII v (XVIII yy. Kazaklar'ın Büyük ve Orta Cuz'un Kabile Yapıları) Alma-Ata 1985**
- Muallim Naci ; Lugat-i Naci s 472**
- Musayev, S. Epos Manas (Manas Destanı) Bişkek 1994 s 37-41**
- **Manas - İstoriko Kulturniy Pamyatnik Kirgizov (Manas -Kırgızlar'ın Tarihi-Kültür Kaynağıdır.) Bişkek 1995 s.84**
- Musulmankulov, M. Manas Eposu (Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No: 597**
- **Manas Eposu (Manas Destanı) Arh. NAN KR. İnv.No: 1030,1058**
- Nemeth, Y. K Voprosu Ob Avarah (Avarlar Üzerine Makale) Nauka L. 1976 s. 300**
- Orozbekov, S. varyantı Manas Eposu (Manas Destanı) Arh. NAN.KR İnv . No: 512; 534; 537; 548; 571s 102-103; 572; 580; 581; 582; 592 ;595; 1795**
- Manas eposu (Manas Destanı) Frunze 1981 s.12**
- Ömürbekov T, T. Çoroev, Kırgızdardın Cana Kırgızstandın Canı Doordogu Tarihi (Kırgız Ve Kırgızlar'ın XVII-XX yy. Tarihi) Bişkek 1995 s 41**
- Pikov, G.G. Zapadnie Kidani (Batı Kidanlar) Novosibirsk. 1989**
- Potantin, G. Oçerki Severo-Zapadnoy Mongolii (Kuzey Batı Moğolistan Üzerine Makaleler) SPb.1881**
- Propp, V.J Folklor i Deystvitelnost :İzbrannie Statyi. (Folklor ve Gerçek : Seçilmiş Makaleler) M. 1976 , 315-b**
- Puhov, İ.V. Yakutskiy Geroişeskiy Epos Olonho (Yakut Kahraman Destanı “ Olonho”) M.1962 s.23**
- **Geroişeskiy Epos Tyurko-Mongolskih Narodov Sibiri (Sibirya'nın Türk Moğol Halklarının Destanları) M. 1962**
- Radloff, W.W. Obraszi Narodnoy Literaturı Tyurkskih Plemen I-X vv. (I-X yy. Türk Kabilelerinin Halk Edebiyatının Örnekleri) SPb 1866-1907 s.16**
- **Predislovie -v.kn."Manas"-Geroişeskiy Epos Kirgizskogo Naroda (Önsöz ; Manas Kırgız Halkının Kahramanlık Destanı Kitabında)AN.Kirg.SSR. Frunze 1963 .s21**
- Raşid-ad-Din ; Sbornik letopisey. T 1 kn.1 (Elyazmalar c.I) M-L.1952**
- Romodın, V.A. Macmau't Tevarih (Macmau't Tevarih) MİKK.- Nauka M. 1973**
- Rudenko, S.İ. Kultura Hunnov İ Noinlunskie Kurganı (Hunlar'ın Kültürü ve Noilun Mezarlıkları) L-M. 1962**
- Rudov, V.M. Kidanı . (Kidalar) Dalniy Vostok M.1961**
- Sıdıkbekov, T. O narodnosti Poemı Semetey. Kirgizskiy Geroişeskiy Epos- Manas (Semetey -Halkın Destanıdır ; Kırgız Kahraman Destanı Manas Kitabında) izd-vo AN SSSR. M.1961**
- Sokrovennoe Skazanie Mongolov ; Anonimnaya Mongolskaya Hronika 1240 Goda. (1240 yılındaki Moğol Tarih Elyazması) Elista, 1990**
- Soltonoyev . B. Kızıl Kırgız Tarihınan . (Kızıl Kırgızlar'ın Tarihinden) Ala-Too dergisi. Frunze 1988. 107s**
- Stebleva, İ: Drevnetyurkskaya Kniga Gadaniy Kak Proizvedeniya Poezii (Eski Türkler'in Edebi Eseri : Fal Kitabı) M. 1970**
- Suvanbekov, C. Er Tabıldı : “ Kırgız elinin baatırdık epostoru “ (Er Tabıldı üzerine ; Kırgız Kahramanlık Destanları Kitabında) Frunze 1970**

- Şerbak , A.M. Oğuz-Name . Muhabbet-Name . (Oğuz-Name.Muhabbet-Name)**
İzd-vo Vostočnoy Literaturı. M.1959 s.37
- Şemseddin Sami ; Kamus-ıTürkı , s 598**
- Tımbekov , A. “ Kedaykan , Er Tabıldı “ . (Kedaykan ; Er Tabıldı Destanları) Frunze 1970**
s. 4. 16. 163. 166. 170. 175. 201. 225. 234 . 242. 250. 251. 253. 267. 280
. 283. 286 . 287 . 294. 320. 387. 419. 420
- Toğan , Zeki Validi; Türk Destanlarının Tasnifi 1 . Atsız Mecmua , S.1,s.4**
- Tolubaev , M. Manas Eposundagı Kandagay Sözüünün Maanisi Cönündö .**
(Manas Destanı'ndaki Kandagay Kelimesinin Anlamı) Frunze İlim 1983.
- Türkmen Fikret ve A. İnyet Manas TDK 1995**
- Türkmen , Fikret ; Manas Destanı Üzerinde İncelemeler . Ankara 1995 s.3**
- Usenbaev , U. Kococaş (Kococaş Destanı) Frunze. 1938**
- Valihanov, Ç. Zapiski o kirgizah (Kırgızlar Üzerine Notlar) Alma Ata 1985 T 2**
- Yudahin , K.K. Kirgizsko-Russkiy Slovar . (Kırgız -Rus Sözlüğü) M.1965..**
- Zakirov , S. Kococaş Eposunun Kee Bir Maseleleri**
(Kococaş Destanındaki Problemler) Frunze 1960
- Zhirmundskiy, V. Narodny Geroičeskiy Epos (Kahramanlık Halk Destanı) M. 1962**
- Zlatkin , İ.Y. İstoriya Djungarskogo Hanstva (Cungar Hanlığının Tarihi) M.1964**

ÖZGEÇMİŞ

7.11.1968 yılında Bişkek Kırgızistan'da doğdu. İlkokulu N58 Bişkek Rus ilkokulunda , orta ve lise eğitimini N5 Bişkek Ulusal Kırgız Lisesinde takdir derecesi ile tamamladı . 1986-1988 askerliğini Kuzey Rusya'da yapar. 1994 yılı Kırgız Milli Devlet Üniversitesi Kırgız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Fakülte birincisi olarak mezun olur. 1995 yıldan itibaren Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü Halk Bilimi Anabilim dalında Doktora yapmaktadır.

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN
SOYADI : NAMATOV
ADI : Mirlan

MERKEZİMİZDE DOLDURULACAKTIR

KAYIT NO:

TEZİN ADI

TÜRKÇE : KIRGIZ DESTANI ER TABILDI

YABANCI DİL: The Kyrgyz Epos "Er Tabıldı"

TEZİN TÜRÜ : Yüksek lisans [] Doktora [X] Doçentlik [] Tıpta Uzmanlık [] Sanata Yeterlilik []

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

ÜNİVERSİTE: EGE ÜNİVERSİTESİ

FAKÜLTE :

ENSTİTÜ : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİĞER KURULUŞLAR: HALKBİLİMİ ANABİLİM DALI

TARİH :

TEZ YAYINLANMIŞSA :

YAYINLAYAN :

BASIM YERİ :

BASIM TARİHİ :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

SOYADI, ADI : TÜRKMEN Fikret

ÜNVANI : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL:

TEZİN SAYFA SAYISI: 1270

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Kırgız Destanı Er Tabıldı

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

- 1- Er Tabıldı
- 2- Destan
- 3- Kahraman
- 4- Kırgız
- 5- Epik

Başka anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız:

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

- 1- Er Tabıldı
- 2- Epos
- 3- Heroic
- 4- Kyrgyz
- 5- Epic

Başka anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız:

- 1-Tezin Fotokopi Yapılmasına İzin Veriyorum []
- 2-Tezimde dipnot gösterilmesi şartıyla bir bölümün fotokopisi alınabilir []
- 3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir []

Yazarın İmzası

Tarih. 30 Ekim 2001

TÜRKÇE ABSTRAKT (en fazla 250 sözcük)

(TÜBİTAK / TURDOK'un Abstrakt Hazırlama Klavuzunu Kullanın)

ÖZET

Asırlar boyu halk gördüklerini , hadiselerini ve öğrendiklerini kendi epik eserlerinde ifade etmişlerdir. Halk tüm ideallerini , düşüncelerini , bilimini ve geçmiş olduğu zengin tarihini folklorda havıza etmişlerdir. Kırgızlar zengin bir halk edebiyatına sahiptir. Özellikle destanlar Kırgız edebiyatında özel bir yer işgal etmektedir. Kuşaktan kuşağa milletin kaderini iyi veya kötü yönde değiştiren olayları anlatan destanlar , epik gelenekler ve kanunlar çerçevesinde gelişerek halkın geçmişini zengin bir şekilde tasvir ederler. Ağızdan ağıza ezber şeklinde nakledilen Er Tabıldı destanında , halkın dış düşmanlarla asırlarca süren mücadelesi , onların bağımsızlığa olan ruhu yansımaktadır. Halkın hayatında politik , ekonomik ve ideolojik değişmeler , tarihinde olan hadiseler ,destanlarda kendi izini mutlaka bırakmışlardır. Destanların milletin mâneviyatından , ruhundan , tarihî ve estetik varlığından kendi kendine doğmuş ortak verimler olduğu belirtilmekte ve milletlerin din , fazilet , Milli kahramanlık maceralarının manzum hikâyeleri olarak tanınmaktadır. Destanların eski zamanlarda milletlerin başından geçen hadiselerin , halk dilinde edebî bir şekil almasıyla oluşan türlerdir. Er Tabıldı gibi , Kırgız destanları Kırgız ve diğer Türk boylarının yüzyıllık tarihi , onların hayat tarzları , örf âdetleri , estetik tarzları , etik normları , tıp, coğrafi , dini bilgileri ,uluslararası ve ticaret ilişkileri , epik eserlerinin geleneklerine özgün bir biçimde yansıtılmıştır. epik eserlerden biri kahramanlık destanlardır.

İNGİLİZCE ABSTRACT (en fazla 250 sözcük):

ABSTRACT

Everything the people had learned , created , experienced for many centuries was preserved in an oral artistic form. Folklore became the memory of the people , the keeper of all its achievements , ideals and conceptions, knowledge and reminiscence-all the facts about the historical way of its development That's way is oral-poetic creation of the Kyrgyz people so rich , especially its epic genre.

Kyrgyz heroic Epos " Er Tabıldı " , having been passed from generation to generation in an oral form , embodies a freedom-loving spirit of the Kyrgyz , their hard long struggle against foreign invaders. This struggle for own existence is reflected in a heroic spirit , a patriotic idea of this epos. Every important change in a political , ideological . economical life of the people during its long historical development left a defintemark in this epos. The epos is a deep -sapid , highly-artistic composition which covers many sides of the people's life in the past.

"Er Tabıldı " content covers all sides of the people's existence from details of its destiny. The Kyrgyz heroic Epos represents such an epopee-an encyklopedia , wich represents in a poetic form a long history of political struggle of the Kyrgyz and other turkic peoples . its many-sided life, its economy , customs , mode of life , manners , esthetic tastes , ethic standarts, its medical , religious and other notions , its international , trade ties and other informations about Kyrgyz and other turkic peoples. That's way the epos is the fullest original work for researching the history , phylosophy . ethnography . oral art , psychology and other aspects of mental and social life as many scientists state.